

OBOROŽENE UTOPIJE

časopis
za
kritiko
znanosti

let. XXVI, 1998, št. 190-191

Revijo subvencionirajo Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS in Ministrstvo za kulturo RS.
Po mnenju Ministrstva za kulturo RS, št. 415-96/98 – mb/sp, šteje revija med proizvode,
za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

vsebina

Darij Zadnikar	5	LE VKUP, LE VKUP, UBOGA GMAJNA!
Nikolai Jeffs	9	ALL YOU NEED IS LOVE (NASILJE, EMANCIPACIJA PA TUDI NEKAJ UVODNIH BESED ...)
Miha Zadnikar	43	ZA (GLASBENI) TERORIZEM
Andrej Kurnik	57	POLITIČNA TEORIJA TERORIZMA
Jana S. Rošker	75	O NEGACIJI NEGATIVNE UTOPIJE ALI O ČUDEŽNI PREOBRAZBI VOLKA V OVČJE KRZNO: ETIKA LEVIČARSKEGA TERORIZMA
Beate Dietrich	87	SAMBA NOREGA PSA
Nina Kozinc	105	RIF, RAF – PAFFF
Sjef Tuns	112	IZOLACIJA – SENZORNA DEPRIVACIJA: PROGRAMIRANO MUČENJE
	124	PISMO ULRIKE MEINHOF IZ ODDELKA SMRTI
Amelia Kraigher	131	SVINČENA LETA ITALIJSKE LEVICE
Toni Negri	151	MED “ZGODOVINSKIM KOMPROMISOM” IN TERORIZMOM – POGLED NA ITALIJSKO IZKUŠNJO V SEDEMDESETIH
Koen Van Daele	157	SE SPOMINJAŠ REVOLUCIJE
Loredana Bianconi	161	INTERVJU S SUSANNO RONCONI
Goran Ivanović	166	JEZNA BRIGADA
Gita Zadnikar	179	BOJ ZA OSVOBODITEV ŽIVALI
Jackie Kaye	189	PRIPOVED TERORISTKE
Ricard Jordan	199	ETA – VZPON IN PADEC OBOROŽENIH PRIZADEVANJ ZA BASKOVSKO NEODVISNOST
Jadran Sterle	217	ETA: LETO RAZPLETANJA – KAM S PRIHODNOSTJO?
	220	“BOJ PROTI ETI – SPORAZUM IZ AJURIJE ENEJE”

	228	DEKLARACIJA IZ ESTELLE (LIZARRE)
Soledad Alamed	235	PORTRET HB
Biljana Jovanović	243	ULRIKE MEINHOF 1976 (DRAMSKA IGRA)
Petra Binková	263	ZAPATISTIČNI MURALI V CHIAPASU
Herman Asselberghs	289	TOTO, IMAM OBČUTEK, DA NISVA VEČ V KANSASU ... GOTOVO SVA ONKRAJ MAVRICE
Barbara Kelbl	309	RAZGLEDNICE IZ KURDISTANA
Fouzi Slisli	317	PRISPEVEK MEDNARODNEGA JAVNEGA MNENJA K SEDANJI ALŽIRSKI KRIZI

Čitalnica

331

recenzije

333

Igor Pribac, ZOMBIJI SREDNJEVEŠKEGA POLITIČNEGA IMAGINARIJA
Aleš Crnič, KATOLIŠKI ODGOVORNA IZZIV NOVE DOBE
Suzana Štular, SPREMENITI SVET?
Mitja Čepič, ZGODOVINA FOTOGRAFIJE – ZGODOVINA MITA
Dorijan Keržan, OD HOMINIDOV DO ANTROPOLOGOV

prikazi in pregledi

348

Ivan Cifrić NAPREDAK I OPSTANAK. MODERNO MIŠLJENJE U POSTMODERNOM KONTEKSTU; (Ilija Tomanić)

Le vkup, le vkup, uboga gmajna!

Pijanski euforiji, ki jo je v začetku devetdesetih povzročil padec socialističnega bloka, sledi danes maček izgubljenih iluzij. Vsakdanji sivini socialističnega povprečništva sledi – usah za večino prebivalstva – zgolj razcapano barvitost. Oblikovanje mrhovinarskih elit, kraja družbenega premoženja, korupcija, goljufija in neusmiljeno izkoriščanje se prikriva z ideologijo podjetništva in pravljicami o dozdevni uspešnosti. Intelektualne in kulturniške elite plezajo druga čez drugo v želji, da bi ustregle bebvosti in slabemu okusu jare gospode. obstoječi svet je treba okamniti v najboljšega in edino možnega. V tej zgodbi ni alternativ, utopije sodijo v psihologijo, zgodovine je konec, liberalna demokracija je višek političnega, Fukuyama pa ugleden mislec. No future! Ko je nekaj podobnega izjavil Hegel, je to zbudilo živahno intelektualno polemiko, ki je tudi osmislila revolucionarno gibanje svojega časa. Danes je nezmožnost kritične presoje obstoječega kanonizirana, odstopanja pa anatemizirana. Zamolčanje protislovij in rzkrojilnih vplivov obstoječega sistema poznega globalnega kapitalizma nadomešča vedno bolj obrabljjen triumf nad socialističnim blokom. Pozablja se, da je prav prepad socializma predpostavka ponovne revolucionarne kritike kapitalizma, ki mu je socializem služil predusem kot strašilo pred alternativnimi. Sam propad socializma ni rešil niti eno temeljno protislovje kapitalizma. Še več: zdi se, da os s propadom "edine alterantive" odpadli vsi zadržki, ki so izkoriščanju in gospostvu dajali socialne odtenske.

Propad socializma je generairala tranzicija njegove ekonomske in ideološke osnove oz. konec industrijske kulture, s tem vezan konec industrijskega delavskega razreda, kolektivistična neprilagojenost novim razmeram, bazična nedemokracičnost in dogmatizacija. To pa pomeni tudi konec tistih dejavikov, ki so dušili vso utopično ustvarjalnost na levi, ki ni hotela biti niti socialdemokratska niti stalinistična. Zato je konec socializma predpostavka takšne osvoboditve iz ortodoksno socialističnih mentalnih spon, ki bi sprostila tiste kritične potenciale, ki pri kapitalizmu vidijo dušenje posameznic in posameznikov v borniranem potrošništvu (ki ni nič drugega kot kolektivistični pandant totalitarnemu paradnemu uniformiranju), normalizacijo in standardizacijo populacije, razkrojskupnosti, solidarnosti in individualne kreacije. Liberalna država postaja vse bolj učinkoviti totalitarizem, ki je podprt z računalniškim mrežjem, tako da je policijsko nasilje reducirano na minimum. Sodobna tehnologija omogoča novodbn državi takšno stopnjo nadzora individuov, ki so jo sredi stoletja sanajel najbolj drzne fantazme dikatorjev – in to brez potrebe po ideološkem upravičenju. Upor proti anonimnim sistemskim močem se zdi jalov in nesmiselen, ker zadene autopoetične procedure, ki so potsem naturalizirane in desubjektivirane. Namesto kralja, ki ga lahko obglavimo, imamo pred sabo na pogled nuničljivo hidro.

Nad katerim imanovalcem lahko mobiliziramo raztreščene in difuzne utopične energije? Nad tistima, ki sta bili tudi sami žrtvi etatističnega socializma: anarhizmom in radikalnim marksizmom. Ta črno-rdeča naveza se ni kompromitirala z birokratskim socializmom, poleg tega pa nima predsodkov pred vabečimi sirenami krasnega novega sveta. Anarhizem v vsej svoji paleti – od individualističnega negativizma do sovjetom bližnjega anarhizma Platforme – ima možnost redefiniranja revolucioniranja kapitalizma, ki pa ga ne združuje nit enotna idejna paradigma, niti enovita življenska izkušnja. Anarhizem črpa moč v tistem, kar m jo je v industrijski dobi jemalo: nesposobnost enotne trdne organizacije se v postmoderni prelevi v pluralnost organizacijski form upora, nezmožnost učinkovitega zasedanja oblastnih vzvodov kot oblikovanje vzporednih življenskih in skupnostnih prostorov, neosredotočenost na stateške cilje revolucije kot difuzna (in s strani sistema neukrotljiva) protimoč, teoretska nedodelanost kot heterogeno izkustveno učenje direktne akcije.

Zgodovina se v tej pluralistični navezi ne kaže več kot enovita pot k idealnemu socialnemu cilju, temveč kot akumulacija paralelnih izkušenj, ki se kodazujejo v razpiranju aktualnih svobodnih življenjskih prostorov. Zato je treba revolucionarne zgodovinske temelje preizprašati nanovo. Vključno s slepimi ulicami, stranpotmi in dozdevnimi bližnjicami. Brez upanja na zgodovinsko resnico. Nepomembna marginalna gibanja nam lahko dajejo dragocene izkušnje, medtem ko si s svetovno zgodovinsko resnico. Nepomembna marginalna gibanja nam lahko dajejo dragocene izkušnje, medtem ko si s svetovnozgodovinskimi prelomnicami ne moremo vedno pomagati.

Preizpraševanje pretekega v funkciji razpiranja aktualnega pa zahteva možnost upogleda v transverzale zgodovinskih dejstev. Ta možnost pa ni dana, zdi se celo, da smo na eni strani priče pravi zaroti molka in sprenevedanja, zlasti v šolskem sistemu, ter na drugi strani potvarjanja dejstev (mediji, množična kultura, komercialna in cerkvena propaganda). Šolmošterski stereotipi, množično poneumljavanje in potrošniška standardizacija populacije zvede kričito maso, ki je sposobna avtonomne (samo)refleksije, na peščico subkulturnih in antipolitičnih (v Aristotlovem pomenu pa edinole političnih) otočkov. Njihova heterogenost, difuznost in nepovezanost jim ne daje posebne moči nasproti sistemu, jim pa daje večje možnosti za preživetje. Gre za pravo postmoderno gverilo. Ali bo v obdobjih sistemske krize ponudila življenske izkušnje za zgodovinski novum in prerasla v ljudsko gibanje, ali pa bo degenerirala v teroristični avtizem? Bolj kot odgovoriti na to vprašanje, je pomembneje zbrati pogum in začeti oblikovati oaze življenja mimo diktata države, denarništa in kulture poneumljanja.

Takšna odločitev zahteva pogum uporaništva, hkrati pa izčiščena strateška vprašanja: kaj pomeni zavračanje denarništa, kaj odpoved malomeščanstvu, koliko tvegati, kako oblikovati intimna, partnerska in prijateljska razmerja, kaj delati (kako preživeti), kako učivati, kaj tolerirati, predvsem pa, kdaj ubrati nasilno pot. Upor, četudi je gandijevski, nujno implicira nasilje. Nasilje države in mogočnikov ni nikakršna moralno opraviljiva pravica, ki ji ne bi mogli zoperstaviti nasilje odpora. Vprašanje pa je, ali je v vseh okoliščinah opraviljiva vsaka oblika odporniškega nasilja. Gandhi se je boril proti Britancem z množično nepokorščino, Irca so si svobodo izborili z bombami, hkrati pa nepokorščina ne bi prepričala nacistov, kot tudi bombe niso prepričale njihovih naslednikov.

Upor ne izbori vedno svobodnih prostorov. Nasilna sredstva (ne zgolj orožje, ampak tudi državna oblast kot sredstvo, npr. pri boljševikih) postanejo sama sebi namen, avantgarde se prelevijo v elite, orožje se fetišizira. Evropske urbane gverile sedemdesetih in osemdesetih let so v veliki meri proizvedle sodobni liberalni totalitarizem: sodobna policijska pooblastila in informacijski sistemi nadziranja populacije, ki bi jih bil vesel vsak staromodni diktator, so rezultat pretirane reakcije na strateško napačno oceno, da bo teror spodbudil splošno represijo, ki bo pospešila revolucionarni upor množic. Pokroviteljski odnos avantgard do dozdevnega apatičnega revolucionarnega subjekta ni nikoli proizvedel nič dobrega. Vsak naj tvega v imenu svoje kulture, razreda, življenskega sloga in osebe. Asketizem izbrancev bi moral zamenjati hedonizem potlačenihi, ki razširja meje uživanja življenja onkraj potrošniške diktature, ki življenje uniformira in stereotipizira pod navidezno pestrostjo blagovnih znamk.

Kaj pa Slovenci? Bolj kot so uradniki, kulturniki, šolniki, kleriki, podjetniki in politiki pripravljeni verjeti v njihovo krotko, pohlevno in hlapčevsko naravo, bolj nas veseli zgodovinski spomin, in grozeče mrmanje ogoljubah, obubožanih in razžaljenih. Gosposka bi si, kljub svoji mrhovinarski samozaverovanosti, zaslužila jasno sporočilo, da ni nikjer in nikoli varna. Ęas je simbohnega in veseljaškega upiranja.

Terorija

All you need is love (nasilje, emancipacija pa tudi nekaj uvodnih besed ...)

Če se zdi, da je malo neumno govoriti o revoluciji, je to očitno zato, ker je organizirano revolucionarno gibanje že zdavnaj izginilo iz modernih dežel, kjer so možnosti za dokončno transformacijo družbe skoncentrirane. Toda vse ostalo je še bolj neumno, kajti implicira, da je treba na tak ali drugačen način sprejeti obstoječi red ... Revolucijo je treba samo na novo izumiti, to je vse. Situacionistična Internacionala, "Navodila za oboroženi boj", 1961.¹

Če imajo spisi, zbrani v pričujoči številki *Časopisa za kritiko znanosti*, sploh kaj skupnega, potem je to pač njihovo osnovno izhodišče, da se na različne načine – od zgodovinskih pregledov, osebnih pričevanj, potopisov, do teoretskih prispevkov – dotikajo problemov, subjektov, formacij, ter spremljevalnih aktivnosti boja, ki je v prvi vrsti zaznamovano z nasiljem kot osnovnim sredstvom realizacije raznih političnih zahtev.

Vendar pa, če bomo seveda problematiko teh spisov brali v smislu preseganja njihovih različnosti v imenu njihove skupne oborožene politično-metodološke podstati, bomo tvegali, da bomo formacije, ki posegajo po nasilju, razumeli mimo njihovih lastnih intenc ter kontekstov. Skratka, zlahka bomo spregledali premišljeno logiko ter ciljno orientacijo političnega nasilja, ki nastaja ne samo v

¹ Situacionistična Internacionala, "Instructions for taking up arms" str. 63, v Ken Knabb (ur.), Situationist International Anthology, Bureau of Public Secrets, Berkeley, 1989, str. 63–65. Situacionistična internacionala (1957–1972) je na političnem področju skušala nadgraditi marksizem kot tudi anarhizem, na umetniškem pa dada-izem in nadrealizem in je tako sebe videla kot formacijo, ki je zasnovala unitarno kritiko sveta. Te se bomo lotili v zaključku tega eseja, sicer pa za več informacij o SI glej Spektakularna razkritja, ČKZ, št. 182, Ljubljana, 1997.

² *Hannah Arendt, Crisis of the Republic, Penguin, Harmondsworth, 1973, str. 140, sicer pa citirano iz Adrian Guelke, The Age of Terrorism and the International Political System, I.B. Taurus, London, 1998, str. 24. Guelke citira Arendtovo, da bi podkrepil eno izmed osnovnih metodoloških izhodišč svoje študije. Med drugim Guelke namreč opozarja na pomanjkljivost dobršnega dela komparativnih in analitičnih študij, ki so posvečene terorizmu, spregledajo pa načine, s katerimi njegovi protagonisti opravičujejo ter legitimizirajo svoja dejanja. Toda brez tega bomo ta dejanja ne samo težko, temveč tudi slabo razumeli. Zavaljo tega je Guelkejeva diskusija terorizma toliko bolj vredna, ker skuša razvijati imanentno ter kontekstualno analizo ter kritiko formacij, ki posežejo po nasilju. Poleg tega pa je analitična neutralnost, s katero piše, hvalevredna glede na to, da je bil sam Guelke 1991. leta tarča neuspelega atentata protestantskih skrajnežev na Severnem Irskem.*

različnih zgodovinskih in kulturnih okoliščinah, temveč tudi na podlagi različnih vizij prihodnosti, proti kateri stopamo. Na to pravzaprav osnovno, toda "po zmagi", retroaktivno legitimizacijo političnega nasilja pa se v njegovih ad hoc denunciacijah pogostoma pozablja in tu si velja priklicati besede Hannah Arendtove:

"Nasilje, ki je po svoji naravi vedno instrumentalno, je racionalno v kolikor je uspešno pri doseganju cilja, ki ga opravičuje ... Nasilje ne promovira ničesar, ne zgodovine ne revolucije, ne napredka ne reakcije, lahko pa dramatizira krivice in jih predstavi javnosti."²

Enako bi lahko zatrili za formacije, opisane v tej številki ČKZ, kajti razni protagonisti široke palete opisanih gibanj, bi v nasilju videli le posredno sredstvo, ki mora doseči svoj *Aufhebung* in to takrat, ko se jutro prevesi v zmagovito zoro. Glede na dejstvo, da najpogostejša apologija politične apatije nosi masko cinizma ter nejevere v možnost družbene transformacije, pa je najbrž odveč pridati, da tisti, ki se poslužujejo tako skrajnega sredstva kot je nasilje, to počnejo tudi zato, ker iskreno verjamejo, da je zgodovina na njihovi strani, druga sredstva, s katerimi naj bi presekali splošni duh brezbriznosti, pa so že delno ali popolnoma izkoriščena.

Prav zavaljo tega, ker se tudi (para)uredniški kolektiv, ki je odgovoren za nastanek te številke, ne bi želel odreči možnosti, po kateri se utopija pretvori v realnost vsakdanjega življenja, bi torej bralcem ter bralkam pričujoče številke ČKZ nežno sugerirali pristop, ki ne spregleda ne kontekstualizacije ne individualne motivacije za nasilni politični boj. Res je, da nobenega pravilnega ali nepravilnega branja oziroma interpretacije ne more biti in da tiste, ki jim je malo mar za naš skromni predlog, ne bodo doletele nikakršne zakonske ali izvenzakonske sankcije. Kljub vsemu pa bi še enkrat dodatno opozorili na možnost, po kateri je mogoče tu zbrano problematiko razumeti mimo načinov ter argumentov, s katerimi k njej pristopajo dominantne strukture ter ideologije. To pa ne samo zato, ker prevzem takšne argumentacije pomeni reprodukcijo obstoječih družbenih odnosov, temveč tudi zato, ker se pač tisti, ki v takšni pozlačeni rog tuli, ne more pohvaliti s pretirano velikim dometom ne intelekta ne domišljije.

Morda lahko našo intenco zoperstavljanju dominantnim denunciacijam političnega nasilja še dodatno ponazorimo, če opozorimo na še eno značilnost tu zbranih tekstov, namreč na njihovo žanrsko petrost, različno akcentualizacijo ter, ob prozni, tudi politično pluralnost. Prednost le-tega je ne samo omogočanje komparativnega ter intertekstualnega branja na dopolnjujočih se nivojih, na ravneh, ki odpirajo pogled v problematiko onstran fetišizacije (bodisi afirmativne bodisi odklonilne) političnega nasilja samega. Tu ne gre samo za to, da bi se želeli izogniti igri na prvo žogo oziroma bombo,

temveč tudi za to, da bi želeli preseči običajne dihotomije subjekta in objekta družbe ter družbene misli, ki se tudi razkriva v razmejevanju med akademskimi ter drugimi žanri in ki ima svoj temelj v hierarhiji družbene delitve dela ter v raznih specializacijah, ki iz nje izhajajo. S tem pa se vsaj skromno izognemu stanju, po katerem bi pisali ter razmišljali v emancipaciji, da bi to počeli v okvirjih, ki podvajajo odtujitev, ki bi jo želeli preseči.

Poleg tega bi v tej številki Časopisa radi opozorili na različne spremljevalne fenomene, nastale iz formacij, ki se poslužujejo nasilja kot sredstva svojega boja in ki jih ni mogoče samo reducirati na nasilje samo. Res je, da so osnovna izhodišča zbranih tekstov povezana z fenomenom oboroženega boja, toda na svojevrsten način razkrivajo tudi procese, ki so nasilju diametralno nasprotni, procese, na katere je opozoril že anarhist Mihail Bakunin, ko je dejal, da je želja, ki žene k destrukciji, pravzaprav tudi želja po kreaciji. Torej ne gre samo zato, da bi nasilje predstavljalo negacijo obstoječega reda, temveč, da je v uporih, ki so tu popisani, močno prisoten element ustvarjanja ne samo novega sveta, temveč tudi novega subjekta ter načinov, s katerimi si ta sebi ter drugim upodablja in razlaga svet, v katerim živi.³

Mihail Bakunin

³ Ker se na tem mestu ne bi rad ukvarjal s povzemanjem in rekontekstualizacijo prav vseh tekstov, ki sledijo, mislim, da bodo trije primeri povsem zadostovali za podkrepitev metodološkega izhodišča, ki smo si ga pri ČKZ zadali, ko smo premišljevali ter sestavljali številko, ki jo imate pred seboj, in na katerega želimo sedaj opozoriti. Tako lahko akademsko analizo zapatističnih muralov, kot jo podaja Petra Binkova, vidimo v kontekstu iskanja demokratične in množične umetnosti, ki presega samo trenutno stanje EZLN v Chiapasu. Poleg tega njen spis odpira ne samo vprašanje odnosov med revolucijo ter umetnostjo, temveč tudi nakazuje, kako lahko umetnost uskladi svojo avtonomijo s potrebo po družbeni angažiranosti – vse to pa v luči tako pluralne politike kot tudi estetike. Jackie Kaye, ki iz osebno izpovednega stališča piše o svojem delu za Irsko republikansko armado, nedvomno tudi osvetljuje procese, po katerih se subjekti v heterogenem ter fragmentiranemu svetu postmoderne skuša dokopati do svoje lastne pa čeprav bricoluerske identitete. Nenavsezadnje, dramski tekst Biljane Jovanović, ki je posvečen Ulrike Meinhof in ki je bil pisan še za časa jugoslovskega socializma, predstavlja način, kako ustvarjalno preseči takrat vladajoče blokovske ter druge delitve sveta, kakor tudi razmejitve notranje ter zunanje opozicije. Ne pozabimo namreč, da je Jovanovićeva s simpatijo, ki bi jo lahko drago stala,

pisala o eni skrajni levici iz okolja, kjer je bila njena druga managersko-birokratsko-etatiistična skrajnost na oblasti. Tako je lahko ta avtorica artikularala kritiko tako kapitalizma kot tudi socializma ne da bi se poslužila istih sredstev kot Meinhofova, toda v vednosti, da bi lahko s strani oblasti izzvala uporabo enakih mehanizmov, ki so to nemško gverilko stale življenje, in v prepričanju, da je to ne samo način, kako preseči osebno determinacijo z obstoječim družbenopolitičnim sistemom, temveč ga tudi prignati do transformacije.

Kakor bomo pokazali kasneje, pa ta proces ustvarjanja le težka opraviči poseg po nasilju, lahko pa je *sočasen* in *presegajoč*, do te mere celo, da se samemu osnovnemu izhodišču potrebe po nasilnem boju odpove. Prav v tej odpovedi pa je mogoče locirati mesto novega sveta, proti kateremu emancipatorična formacija želi kreniti. Ta teza bo v nadaljevanju tega teksta predstavljala rdečo nit, zaenkrat pa le zapišimo, da Bakuninova maksima na najbolj jednat način povzema srž dialektike nasilja in revolucije oziroma vprašanja družbene transformacije in njene emancipacije. Na naslednjih straneh tega uvoda pa se bomo dotaknili prav te problematike. Seveda v skladu z onim, kar smo že zapisali, političnega nasilja ne bomo obravnavali samega po sebi, temveč ga bomo postavili v kontekst treh ideologij ter praks emancipacije: anarhizma, nacionalno osvobodilnih gibanj ter revolucionarnega marksizma. Pri tem ne mislimo do potankosti razdelati ne njihovih teorij ne njihovih zgodovin, temveč našo analizo shematično splesti okoli torišča, ki ga predstavljajo Sergej Nečajev, Frantz Fanon in Che Guevara kot misleci in praktiki, ki so problemu emancipacije ter nasilja dali dovolj, da bi jih lahko razumeli kot reprezentativne ter izjemno vplivne predstavnike takšnega političnega boja, in ki tudi predstavljajo svojevrstno predzgodovino formacij ter pojavov, opisanih v tej številki ČKZ.

K samemu problemu političnega nasilja je mogoče pristopiti na več načinov, toda če zanemarimo njegovo apriorno pacifistično kritiko, potem so s stališča emancipacije zanimive najmanj tri argumentacije. Prve smo se že dotaknili, nanaša se na retroaktivno vrednotenja nasilja, ki ga dosežemo z obskurnim ciljem. Čeprav na to dejstvo pogosto pozabljamo, pa je vendarle tudi treba poudariti, da lahko same debate o vrednosti doseženega cilja obskurirajo razna sredstva, ki pa niso nasilna in ki bi lahko tudi pripeljala do istega cilja. Takšen pristop zavračamo. Če je vrednost zgodovine tudi v tem, da ob njenem umu obstoji še njena domišljija, in da nam oba razkrivata neke opcije, s katerimi se spopadamo tudi v sedanosti, potem je prav poudarek na praksah ter metodah, ki so bile mimobežne realizaciji nekega zgodovinskega projekta, toliko bolj vreden, ker lahko mirne duše trdimo, da smo zdaj pač tam, kjer smo, tudi zavoljo zgodovinskega toka, v katerem so ene vrednote ter njih projekti bili zmagoviti, druge pa ne. Prav zato moramo v imenu boljše sedanosti iz kotov zgodovinskega spomina restavrirati ter spekulizarirati te mimobežne alternative poti, po katerih se nekoč ni odpravilo, katerih končna destinacija pa zato ni nič manj vredna.

Morda lahko zgornje dileme še najbolj ponazorimo z aktualno političnim primerom: obe strani, ki sta bili vpleteni v vojno za Slovenijo 1991. leta, sta svojo legitimnost črpali tudi iz dejstva, da sta bili pripravljene svojo antagonistično stran označiti kot fašistično.

Tu se moramo za hip vrniti nazaj v zgodovino, v kateri je boj ter zmaga nad fašizmom ter nacizmom v Evropi med drugo svetovno vojno (1939–1945) prav primer cilja, ki zaradi svojih vrednot deloma

obskurira vse druge metode boja. Dejstvo, ki ga je mogoče zaznati tudi v odgovoru, ki ga je po Atlantski listini – ta pa je zagotovila narodom sveta pravico do samoodločbe oziroma politične ureditve po lastnih hotenjih – dal Winston Churchill na vprašanje, ali med narode, ki jih je treba osvoboditi nacistov, prištevata tudi Nemce. Churchill je odgovoril nikalno. S tem pa je samo *podvojil logiko ideologije, proti kateri se je tedaj napredni svet boril, in po kateri se končnim ter sklenjenim etničnim ter nacionalnim skupinam pripiše definitivne politične, kulturne in zgodovinske vrednosti*. Poleg tega je s tem Churchill tudi obskuriral vse načine, s katerimi se je takrat odporniško gibanje znotraj Nemčije borilo proti nacistični oblasti, kajti ne samo njihove strategije, temveč tudi sam njihov obstoj je pod vprašaj postavil dominantno sredstvo, s katerim se je uresničeval cilj osvoboditve.

Če se sedaj vrnemo k sami vojni v Sloveniji pa tudi k metodo-
loškemu vprašanju, po katerem je ta esej koncipiran, ni težko videti, kako osredotočenje na cilj, ki ga uresniči nasilje, obskurira razne strateške ter politične alternative ter njih formacije, ki so sočasno na voljo za premagovanje družbenih konfliktov. Kajti tako slovenska kot tudi federalna stran sta se napotili v konfrontacijo vedoč, da je zgodovina, v smislu nasilja, ki je enkrat že porazil fašizem, na njihovi strani in obe strani sta si pri tem podvojili logiko, proti kateri sta se borili, pri tem pa tako potlačili emancipatorične tendence, ki so želele prav ta gordijski vozal zares presekat.

Zavoljo tega ne moremo, če se ozremo v preteklost, določati ciljev ali sredstev. Prav tako pa k vprašanju nasilja ter družbene emancipacije ne moremo stopiti po drugi varianti argumentacije, ki pa bi bila podana s stališča sedaj dominantnih meščansko-liberalnih vrednot. Razloge za to zavrnitev je mogoče deloma tudi najti v problematiki, po kateri je naš red utemeljen na potrditvi in preseganju preteklih redov, ki so se uveljavili tudi s potlačitvijo njim upornih vizij. Poleg tega sta takšna humanistična zavrnitev ciljev ter sredstev izpeljani iz neke ideje univerzalnosti, za katero se skriva le apologija obstoječega družbenopolitičnega sistema ter univerzalnega subjekta zgodovine – npr. evropske buržoazije – ki pa je pravzaprav utemeljen le na potlačitvi ter kompartmentalizaciji drugih družbenih subjektov.

Tako je v nasprotju z liberalno-humanističnimi denunciacijami raznim oblikam političnega nasilja, ki v njem vidijo zgolj destruktivno kritiko, zanikanje naše humanosti in civilizacije, ki jo je ustvarila, med drugim tudi Maurice Merleau-Ponty s filozofskega stališča opozoril na dejstvo, po katerem takšni liberalni ugovori mistificirajo ne samo lastno nasilje ter izkoriščanje v obliki npr. mezdnege dela ter kolonializma, temveč tudi spregledajo prav tisto osnovno podstat revolucionarnega nasilja, po kateri je le-ta zgolj sredstvo, s katerim želi doseči resnični humanizem.⁴

Če pa iz povedanega nekako samoumevno sledi, da nam bo na tem mestu ljub še tretji argumentativni pristop, ki bi bil obarvan z

⁴ Maurice Merleau-Ponty, *Humanism and Terror: An Essay on the Communist Problem*, Beacon Press, Boston, 1969, prva francoska izdaja 1947.

⁵ Miladin Životić, *Čovek i vrednosti, Prosveta, Beograd, 1969, str. 12 in 13.*

⁶ Raymond Williams, *Keywords: A vocabulary of culture and society, Fontana, London 1988, str. 330.*

neko marksistično filozofijo zgodovine, potem je ta predpostavka napačna. Kajti ko pristopamo k problemu nasilja ter emancipacije, ne želimo dati prevelike teže analitični metodi, ki bi izhajala iz etike ter vrednostnega sistema, kakršnega naj bi obljubila zgodovina v trenutku popolne emancipacije. Takšni pristop k vprašanju ovrednotenja raznih družbenih vrednot pa najbolj jedrnato povzema praxis filozof Miladin Životić, ko pravi, da "... ljudska srž obstoji v zgodovinskih možnostih, da bo človek tisto, kar sedaj ni", nadaljuje pa, da je "... filozofska teorija vrednosti predvsem kritično ovrednotenje obstoječega sistema pozitivnih vrednot s stališča največje vrednosti kot projekcije določenih zgodovinskih možnosti zamenjave celotne strukture obstoječih vrednosti".⁵

Vendar s takšno projekcijo v prihodnost ne le invertiramo problem retroaktivne legitimizacije ciljev in sredstev v preteklosti, temveč tudi hierarhiziramo obljubo prihodnosti pod izkušnjo sedanjosti, v kateri *ni nemogoče ne koncipirati ne udejaniti pozitivitete, ki je vredna nadaljnjega zgodovinskega obstoja.* Tako je v nasprotju z zgornjimi argumentacijami izrazite zgodovinske legitimizacije, bodisi obstoječega reda bodisi njegove negacije, metodologija ter namen tega uvodnega nalaganja ne samo meriti emancipatorične formacije znotraj njihovih že obstoječih emancipatoričnih praks ter tako tudi orisati nekatere parametre, po katerih lahko merimo emancipatorično vrednost formacij ter tudi subjektov, ki stopajo po poti političnega nasilja, *v smislu sočasnosti cilja ter sredstev, preseganja "tukaj in zdaj"*, ter ob izrisu nekaterih pojavov, ki spremljajo te procese. Pri tem se bomo najprej lotili kratkega zgodovinskega pregleda, spotoma pa še razgrnili nekaj izbranih abstraktnih ter tudi aktualno političnih problemov, ki so povezani s predmetom tega eseja.

S stališča emancipacije je gotovo treba najprej opozoriti na to, da je, ne glede na njihove razlike, tistim anarhizmom, nacionalno-osvobodilnim ideologijam ter marksizmom, ki zagovarjajo nasilje, skupno to, da jim odpoved odpora naproti sistemu ne predstavlja samo njegovo legitimizacijo, temveč tudi zatajitev najglobljih čustev, s katerimi je človek sam po sebi človek in s pomočjo katerih tudi spleta resnično tvorne vezi s soljudmi. Prav z odporom pa je tudi obstoječa družba presežena, z njo pa njeno realno nasilje, s katerim preprečuje, da bi ljudje takšne vezi tvorili.

Samo razumevanje, po katerem je obstoječa družba nasilna, je sicer že staro. Tako npr. je v angleščini nasilje (violence) kot beseda, ki označuje fizično silo, v uporabi od 13. stoletja dalje, prav takrat pa so bili zapisani tudi verzi, po katerih je svet "od umazanije in korupcije/od nasilja in zatiranja"⁶. Glede na takšno družbeno konotacijo nasilja niti ni tako čudno, da emancipatorične ideologije, o katerih pišemo na tem mestu, svoje lastno nasilje koncipirajo le kot vzvod, ki odpira vrata družbi, kjer nasilja ne bo, človek pa je vreden svoje narave.

Da pa se lahko podvržejo temu vzvodu, se morajo emancipatorične formacije podvreči tudi *emancipatoričnemu zastavku* svojih ideologij in praks, ki so z njimi povezane. Po tem zastavku ne gre samo za to, da – če se izrazimo po machiavelistični formuli (ki pa je skorajda nujen teoretski stereotip vsakega premišljevanja o političnem nasilju) – cilj opravičuje sredstva. Temveč gre tudi za to, da morajo posamezniki ter formacije za trenutek suspendirati prav tiste realne vrednote ter odnose emancipacije, s katerimi razpolagajo – npr. v medosebnih odnosih – jih zastaviti ter upati, da bo zmagovita prihodnost potrdila pravilnost njihovih dejanj. Vendar ker ta zastavek ne zahteva usklajenosti vizije prihodnosti z dejanji sedanosti, kmalu lahko pripelje v stanje njene utrditve ne pa ukinitve. Npr.: moment suspendiranja, ki s pripravljenostjo njenih protagonistov, da bi “umrli za stvar”, vključuje tudi osnovno človekovo željo po življenju, lahko postane tako realni kot tudi simbolni vzvod, s katerim subjekti formacije, ki poseže po nasilju, dodatno utrjujejo odnose moči v obstoječi družbi, saj se z moralnim kapitalom, ki ga s tem zastavkom pridobijo, postavljajo visoko nad onimi, ki se pač ne odpravijo po isti poti, temveč utečejo v zavetje nič manj vrednih družbenih alternativ. Ni treba dlje kot le do naše polpretekle zgodovine, da bi videli delovanje prav takšnega vzvoda oziroma stanja, ko je npr. Zveza komunistov svojo legitimnost črpala tudi iz žrtev, ki so padle v boju proti fašizmu, zato da bi mi, kot se je takrat dejalo, lahko bili svobodni, ob tem pa bili tudi moralno ter zgodovinsko zadolženi tistim na oblasti, ki so preživeli svoje padle tovariše ter tovarišice.

Z zgornjim primerom ne želimo blatiti ne žrtev ne preživelih boja proti fašizmu, le opozoriti na trenutek, ki je še kako aktualen tudi za post-socialistični prostor nekdanje Jugoslavije. Tako se *emancipatorično nasilje spremeni v simbolno sredstvo neemancipatorične prisile, ki ima nalogo tudi neutralizirati zahteve po družbeni preobrazbi*, npr. v smislu realne ter mentalne demilitarizacije družbe, ker je pač ohranitev vojaških formacij ter njihovih moči ne samo garant miru, temveč tudi zaveza padlim, da niso umrli zaman v smislu, da je bila njihova vojna zadnja vojna vseh vojn.

Na probleme emancipatoričnega zastavka je mnogo lažje gledati v prizmi sedanosti, v kateri se politično nasilje artikulira, in ne skozi *sindrom dokončne zmage*, v katerem se ne samo, kot bi opozorila Arendtova, racionalizira nasilje, ki je k tej zmagi pripeljalo, temveč tudi razne oblike družbenega in osebnega življenja, ki so ga spremljali. K temu sindromu se bomo vrnili v zaključku tega eseja, zdaj pa se za trenutek ustavimo pri problemih emancipatoričnega zastavka, ki je sočasen samemu nasilnemu delovanju.

Življenje in delo Sergeja Nečajeva nedvomno predstavlja enega najbolj razvpitih takšnih primerov. Nečajev je ubijal, kradel, lagal ter izigral ne samo razredne sovražnike, temveč tudi svoje soborce in prijatelje, med njimi tudi Bakunina.⁷ Vse to je počel v imenu lastne prepričanosti v svoj absolutni prav, pa tudi v imenu prihodnje

⁷ *O odnosu med Bakuninom in Nečajevim, ki je, na kratko rečeno, zaobsegalo občutenja simpatij, občudovanja, zaupanja, prijateljstva ter razočaranja in prezira, glej ustrezno poglavje, ki ga prav tej temi namenja Paul Avrich v svoji študiji Anarchist Portraits, Princeton University Press, Princeton, 1988, str. 32–52. Na Avrichev odličn biografski pregled osebnosti, ki so kalile anarhistično teorijo in prakso, se bom v naslednjih vrsticah precej naslanjal.*

⁸ *Avrich, op.cit., str. 33–34.*

⁹ *Sergei Nechaev, Cathecism of the Revolutionist, Violette Nozires/ APK Press, London, 1989.*

družbe, kateri je posvetil ter podredil vse za njeno izgraditev. Prav iz tega žrtvovanja je tudi črpal legitimiteto, s katero je drugim odmerjal življenje in smrt.

V njegovem času – pa tudi še danes – nečavizem predstavlja tisto, kar si (precej netočno) *nedemokratična javnost* predstavlja pod pojmom bakuninizma – skrajno nasilno anarhistično delovanje, katerega končni namen je le destrukcija in kaos. Toda ta oznaka ne velja niti za credo, ki ga je razglašal Bakunin, zato je treba Nečajevu priznati, da je zares verjel v družbo, v kateri ne bo ne izkoriščanja ne bede. Skratka: zaradi svojih grehov morda ni spal ponoči, toda sanjal je najlepše sanje. Prav tako je treba opozoriti na to, da je Nečajev koncipiral svojo strategijo boja tudi na podlagi vplivov, ki niso strogo anarhistične narave. Tako ga je med drugim prevzel tudi pamflet *Mlada Rusija*, ki ga je leta 1862 izdal Peter Zajičnevski in v katerem je pot emancipacije vodila preko izjemno vplivnega “gemišta” takratnih revolucionarnih strategij, ki obsegajo vse od stroge konspiracije do krvavega boja, ki so zaznamovala nekatere frakcije v francoski revoluciji, razna nacionalna gibanja v 19. stoletju, do proudhoniistične oziroma anarhistične federacije samoupravljaljskih komun. Zajičnevski je bil tudi sicer zvest jakobinskim načelom revolucionarne akcije in organizacije, ki jih je skoval Peter Tkačev, mož, s katerim pa je tudi Nečajev intenzivno sodeloval. Druga prelomnica v intelektualno-borbeni formaciji Nečajeva, na katero pa velja tu opozoriti, predstavlja Rakmetov, fiktivna oseba iz romana *Kaj delati?* (1863) N. G. Černiševskega. Rakmetov je živel asketsko, nesebično ter požrtvovalno življenje v imenu revolucionarnega boja, ki mu je podredil prav vse – tako kot je to kasneje, toda zelo zelo nefiktivno, to storil tudi Nečajev sam.⁸ Nedvomno pa so na njegovo predanost najbolj vplivale razmere revščine, v kateri je odraščal, ter tudi splošno stanje v Rusiji v 19. stoletju, ki je ustvarilo tudi že omenjena dela in po katerih lahko (resda stereotipno) zatrdimo, da je bil Nečajev *proizvod svoje dobe ter okolja*. Slednja trditev resda predstavlja malce očitno ter tako banalno karakterizacijo Nečajeva samega, je pa toliko bolj vredna, ker se v liberalno-humanističnih denunciacijah političnega nasilja pozablja, da *sistem sam proizvaja ljudi, ki mu stopijo naproti*.

Strategijo tega zoperstavljanja oziroma najbolj strnjeno ter razvpito osmišljanje nečajevizma je mogoče najti v *Katekizmu revolucionarja* (1869).⁹ V tem pamfletu, ki je ne le teoretska abstrakcija, temveč predstavlja tudi dejansko prakso, po kateri je Nečajev gradil svoj boj, je podana matrica anarhistične teroristične celice, ki je po svojem notranjem ustroju, kakor tudi po svojem delovanju navzven, izjemno totalitarna formacija, katere člane odlikuje več kot samo nujnost konspiracije: predanost vodstvu, disciplina ter neomajna vera v pravičnost njihovih namenov.

Ekstremnost celice pa je v akciji potrdil Nečajev sam, kajti 1869. je ubil Ivana Ivanoviča Ivanova – člana njegove celice, ki ni podvomil

v revolucijo, pač pa v skrajno avtoritarne metode velikega voditelja. Sam incident je takratni revolucionarni srenji odprl oči, kam lahko pripelje predanost, torej odlika, ki jo sicer nihče ne oporeka Nečajevu. Kakorkoli – temu je sledila precejšna diskreditacija nečajevizma na revolucionarni levici, s stališča dominantne politike pa je žal prav ta strategija postala sinonim za anarhistično delovanje, ki pa je imelo tudi svoj kulturni odmev – sólo smrt Ivanova je F. M. Dostojevski tudi vključil v svoj roman *Besi* (1872).¹⁰

Toda tu ne gre samo za smrt Ivanova. Tudi v organizacijski strukturi nečajevske celice je zaznati absolutni konec emancipacije, ki jo je Nečajev sicer projiciral na prihodnost. Ta bi ostala zanikana, tudi če ne bi prišlo do Ivanovega umora, kajti konec emancipacije ne velja samo za tiste člane celice, ki podvomijo v umnost vodstva ter za svojo nedisciplino plačajo z življenjem. Ti namreč tako tudi postanejo instrument, s katerim se preostali člani, ki so ustrahovani pa tudi kooptirani s sodelovanjem v likvidaciji svojih nekdanjih tovarišev ter tovarišic, ne samo še bolj zavežejo vodstvu, temveč tudi praksam, ki ne presegajo temeljev hierarhičnih ter nasilnih odnosov, ki karakterizirajo družbo, v kateri živijo. Zaradi tega ti posamezniki ter posameznice izgubijo možnost, da bi svoje vsakdanje življenje zaznamovali vsaj z obrisi praks, ki naj bi bile določujoče v prihodnji svobodni družbi. Toda prav s pomočjo teh obrisov bi tudi odprli pot izražanju bolj polnejših ter zadovoljujočih oblik individualnega ter družbenega življenja. Formacija, ki v želji po koncu hierarhije ter nasilja ne bo mogla opraviti z lastnimi, notranjimi oziroma konstitutivnimi negativnimi oblikami družbene interakcije, bo le stežka emancipatorična, tudi zato, ker ne bo nudila prav nobene izkušnje, po kateri bi lahko njeni subjekti presegli svojo individualno določenost s sistemom ter časom, v katerem so se znašli. Nasprotno, samo dodatno bodo *socializirani v ekstreme svojega okolja*.

To socializacijo v družbene ekstreme pa je pri Nečajevu možno razumeti na več načinov. Nečajev je v svojo celico vgradil samo načelo pogrešljivosti posameznika, načelo, po katerem ta ni imel nobene vrednosti sam po sebi, načelo, ki je tedaj vladalo v Rusiji. Zgroženje, ki ga je omikana Rusija čutila ob primeru Ivanova, pa nakazuje problem *difuznega moralnega ter političnega vrednotenja nasilja*, kajti takšna občutenja niso prav nič vplivala na brutalnost, s katero je caristični režim še naprej pospravljaj svoje notranje sovražnike. Žal pa je treba priznati, da je bil s to difuzijo pogojen tudi precejšni del takratne revolucionarne srenje same, kajti del odpora, ki ga je začutila do Nečajeva, je bil povezan z dejstvom, da je Nečajev pač nastopil proti drugemu revolucionarju in ne proti razrednemu sovražniku. Ob tem pa tudi ne smemo pozabiti, da se je sam Bakunin Nečajeva odrekel samo takrat, ko je njegov najljubši sodelavec proti njemu obrnil svoje revolucionarne metode.¹¹ Skratka, dokler niso (potencialni) subjekti emancipacije sami ta

¹⁰ Avrich, *op.cit.*, str. 42.

¹¹ Avrich, *op.cit.*, str. 46.

¹² *Eden najbolj znanih primerov difuznega moralnega ter političnega vrednotenja nasilja predstavlja Lev Trocki. Ko je v ožjem krogu Sovjetske oblasti zagovarjal instrumentalno nasilje revolucije prav v imenu njene konsolidacije ter obljube prihodnje emancipacije, je kasneje pravzaprav iste metode, ki jih uporabil J.V. Stalin, ostro obsodil. Več o tem glej Merleau-Ponty, op.cit., str. 71–98.*

¹³ *Guelke, op.cit., str. 93.*

kratko potegnili, ni bilo izrazitega odklonilnega odnosa do Nečajeva v smislu, da bi bil znotraj ruskih revolucionarnih tendenc marginaliziran ter izoliran.¹² Nečajev je, kar se socializacije v ekstreme tiče, zelo dobro razumel tudi *problem prestopa praga* v smislu, da je z umorom Ivanova preostale člane, ki so pri tem sodelovali, zavezal k temu, da so ostali zvesti celici in pri tem bili prisiljeni še dodatno utrditi svoje nasilje.

Takšen scenarij utrditve nasilja pri prestopu praga je namreč mogoče predvideti, če za trenutek preskočimo stoletje in se ustavimo pri RAF oziroma Frakciji rdeče armade v Zvezni republiki Nemčiji. Njihova akcija 1970. leta je bila intimno motivirana v smislu, da je Gundrun Ensslin želela osvoboditi svojega fanta Andreasa Baaderja, ki je bil v zaporu, ker je v protest proti Vietnamski vojni skupaj z njo dve leti poprej zažgal dve veleblagovnici. Tako je same člane celice motivirala ljubezen in vzajemna pomoč, s tem pa je bil emancipatoričen zastavek, ki je bil predpogoj konstitucije same udarne skupine, manjši kot bi lahko sicer bil. Toda med akcijo, v kateri je sodelovala tudi Ulrike Meinhof, je bil eden izmed paznikov v streljanju ranjen. Tako je bil prag prestopljen, rodil se je RAF, vsi sodelujoči so bili zavezani še bolj poglobljenemu nasilju, kajti celotnemu incidentu je sledila ostra reakcija države, končni rezultat tega procesa pa zelo dobro povzema analitik sodobnega terorizma Adrian Guelke:

“Demonizacija skupin, kot je bila RAF, pomeni, da ko so posamezniki prestopili prag legalnosti, so bile njihove možnosti, po katerih bi se lahko pridružili normalni družbi, skorajda neobstoječe. Logična alternativa temu je bila eskalirati njihov konflikt z družbo, medtem pa iskati politične racionalizacije za svoja dejanja. V praksi pa je izjemno pretirana reakcija države, ki je aktivnosti skupine razumela kot resno grožnjo političnemu sistemu države, pa to ni nikoli bila, preprosto ponudila verodostojnost tem racionalizacijam in je vzpodbujala še več podobnih dejanj.”¹³

Dinamika prestopa praga pomeni, da je z njim več ali manj zagotovljena dodatna socializacija v celico ter stopnjevanje nasilja. Obe posledici pa bi imeli le malo zveze s cilji ter željami emancipacije, bili bi le odraz potrebe same celice, da si – paradoksalno – najprej utrdi sebe ter svoje mesto v družbi, tej nalogi pa podredi vse ostale. To pa je tudi ena izmed osnovnih motivacij nečajevizma, kakor tudi razlog, zavoljo katerega je znotraj anarhistične tradicije marginaliziran, saj se nam preko tega razkriva tudi *sindrom samonamenskosti emancipatorične formacije*, sindrom, ki ga anarhizem zavoljo svoje kritike avantgardizma zavrača kot tvornega pri revolucionarnem delovanju.

Pa vendar, kakor je bil Nečajev *enfant terrible* svoje dobe, je bil tudi kasnejši posredni in neposredni vpliv Nečajeva v smislu njegovega osebnega zgleda kakor tudi strategije izjemen. Enako

velja za politične ideologije in akcije, ki so determinirale osmišljanje nečavizma. Nečajej je bil potem, ko je bil ujet in obsojen, v stiku s člani Ljudske volje, ki so 1881. leta ubili ruskega carja Aleksandra drugega¹⁴. Sam atentat je močno vplival na anarhista Aleksandra Berkmana, ki je 1892. leta poizkusil ubiti Henry Clay Fricka. Ta je kot manager v jeklarni Carnegie v Homesteadu, Pennsylvania, nasilno razbil stavko tamkajšnjih delavcev. Berkman je imel za svoje dejanje dovolj močne motive – maščevanje za nasilje nad stavkajočimi, odstranitev simbola kapitalističnega zatiranja in s pomočjo propagande preko dejanj prebuditi ameriško ljudstvo k upor. Poleg tega je imel tudi voljo: kljub dvanajstletni zaporni kazni, ki jo je prejel za poskus atentata, ga ni nikoli obžaloval, še več – v zaporu se je njegova vera v anarhizem še dodatno okrepila.¹⁵ In psevdonim, s katerim je šel Berkman Fricku naproti? Rakmetov!¹⁶

Glede na nujnost situacije, ki je Berkmana vodila k atentatu, pa tudi glede na trdnost njegovega prepričanja niti ni tako čudno, da je njegova partnerka Emma Goldman opozorila na trenutek, po katerem je poseg po nasilju pravzaprav le proces učlovečenja:

“V primerjavi z vso tiranijo kapitala so nasilna politična dejanja samo kaplja v morje. To, da se upirajo samo redki, najboljše kaže, kako hud konflikt se odvija med njihovo notranjostjo in neznosnimi družbenimi krivicami. Napeti kot struna na violini jočejo ter se pritožujejo nad brezdušnim, krutim in tako nečloveškim življenjem. Zmedena ušesa ne slišijo drugega kot samo neskladje. Toda tisti, ki zaslišijo krik, razumejo njegovo agonijo, v njem vidijo izpolnitev najbolj odločilnega trenutka človekove narave.”¹⁷

Podoben tok učlovečenja je poudaril tudi Frantz Fanon, ko je koncipiral nujnost nasilja v nacionalno-osvobodilnem boju kot proces polne subjektivizacije njegovih protagonistov. Goldmanova konceptualizacija pa ima svojevrstno paralelo tudi v slavnem reklu Che Guevare, ki je nekoč zatrdil, da “... naj vam povem, četudi bom morda izpadel smešen, da revolucionarja pravzaprav vodijo izjemni občutki ljubezni”. Toda pri vseh teh primerih imamo le opraviti z *inverzijo razkoraka med retoriko ter realnostjo*, ki zaznamuje obstoječo družbo, saj se prav ta razglša za humano. Ob tem potlači nasilje, ki je nujen predpogoj njenega nadaljnega obstoja, medtem ko imajo same emancipatorične formacije svoje nasilje. Ta inverzija pa žal *ne predstavlja kritike tega razkoraka*, ker emancipatorične formacije ne samo da realno posežejo po nasilju, temveč tudi subjekta preko svoje retorike interpelirajo v njegovo nadaljnjo diseminacijo prav v imenu njegovega dokončnega presežka, ki naj bi ga motiviralo vse kaj drugega kot nasilje.

Tudi v samem procesu učlovečenja tiči problem političnega nasilja, ko se želi projicirati od svojih ločenih in/ali specializiranih

¹⁴ Avrich, *op.cit.*, str. 49.

¹⁵ Avrich, *op.cit.*, str. 202–203.

¹⁶ Avrich, *op.cit.*, str. 34.

¹⁷ Emma Goldman, “Psihologija političnega nasilja” v Rudi Rizman (ur.), Antologija anarhizma II, Krt, Ljubljana, 1986, str. 490.

¹⁸ Avrich, *op.cit.*, str. 51.

¹⁹ Dušan Kermavner, *Začetki slovenske socialne demokracije v desetletju 1884–1894, Cankarjeva založba, Ljubljana 1963, str. 19. O tem in o vplivu razvpitega anarhista Johanna Mosta na razvoj anarhizma v Sloveniji piše tudi Jasna Fischer, glej: "Johann Most in slovensko delavsko gibanje" v: Johann Most, Kapital in delo/Anarhizem in komunizem, KRT, Ljubljana 1982, str. 8–18.*

protagonistov do celotne družbe. Tako Fanon kot Guevara sta proces učlovečenja skozi nasilje določala z vprašanji individualne ter družbene identitete, po kateri naj bi bil ta subjekt konstituiran kot npr. revolucionar ali pa pripadnik neke določene nacionalne in rasne skupine. Ta oddvojenost, naddoločenost ter ciljna orientacija (in kot bomo videli nekoliko kasneje v tem spisu) omogoča *prvotno relativizacijo ter sekundarno absolutizacijo političnega nasilja* tako s strani formacij, ki se ga poslužujejo, kot tudi nekaterih vladajočih struktur, ki so ga zmožne potem vgraditi v svoj politični sistem kot legitimnega.

Nečajeva ni gnala nobena takšna želja po inkorporaciji v vladajoče strukture, je pa tudi res, da mu je prav naddoločenost, s katero je razumel identiteto, vlogo ter prakso revolucionarja, ki je bil družbeno *ločen ter specializiran*, omogočala, da je nasilje, s katerim je pristopil do svoje formacije, preko nje pa do celotne družbe, najprej *relativiziral potem pa absolutiziral* kot edino sredstvo tvornega emancipatoričnega delovanja. In sicer ob brezkompromisnem razlikovanju med pravimi revolucionarji in onimi, ki to niso in ki jih je treba v imenu revolucije izkoristiti, tudi preko likvidacije.

V našem času vpliv nečajevizma ali pa ideologij, iz katerih je izhajal, ni neskromen, čeprav je, kot že rečeno, znotraj sodobnega anarhizma marginaliziran. Enako je tudi s *strategijo propagande preko dejanj*, ki jo poseblja Berkmanov napad na Fricka. Res pa je, da so metode organizacije, konspiracije ter stroge discipline, ki jih *Katekizem revolucionarja* podaja, tako uporabili ali pa imajo svoj odmev ter paralele v dvajsetem stoletju. To so akcije Črnih panterjev, Simbionistične osvobodilne vojske ter Vreme underground v ZDA, italijanskih Rdečih brigad in Združene rdeče armade Japonske, navsezadnje je bila za afro-ameriškega revolucionarja Eldridge Cleaverja ta knjižica njegova revolucionarna biblija.¹⁸ Toda težko bi te formacije razumeli kot anarhistične. Nečajevu navkljub in v nasprotju s stereotipi anarhističnega bombaštva, katerega namen je bodisi le sejati kaos bodisi utrjevati represivne aparate države, kot sta to v svojih romanih *Skrivni agent* (1907) in *Mož, ki je bil Četrtek* (1908) odražala in utrdila Joseph Conrad in G. K. Chesterton, je treba opozoriti, da je čas anarhistične propagande s pomočjo delovanja za nami. Na vrhuncu takšnega političnega boja in ko je bil anarhizem sinonimen s terorizmom, je bilo kar nekaj malega atentatov – na francoskega predsednika Sadi Carnota (1894), španskega ministrskega predsednika Antonia Canovase (1897), avstrijsko cesarico Alžbeto (1898), italijanskega kralja Umberta I. (1900) ter predsednika ZDA Williama McKinleya (1901). In res je tudi, da je sam atentat na Aleksandra II. tudi radikaliziral takrat prebujajoče se delavsko gibanje v Sloveniji. To se je namreč razdelilo na dve krili – zmerno in radikalno anarhistično. Slednje je list *Slovenski narod* precej neposredno, toda najbrž prvič v slovenščini, poimenoval "kravavce"¹⁹ in najvidnejši med njimi – France Železnikar, Ferdinand Tuma, Franc

Šturm, Edvard Kriegel in Franc Dhüj – so decembra 1884. leta stopili pred sodišče v Celovcu, obtoženi raznih družbeno-prevratniških dejavnosti, čeprav niso nikoli posegli po nasilju. Kot nakazuje naziv "krvavci", je bil anarhizem neizbežno povezan z brezglavim nasiljem – povezava, ki nas ne uči drugega kot to, da ni ne politično ne lingvistično korektno za tuje izraze vedno iskati domače nadomestke. A mnogo bolj pomembno je dejstvo, da sta obe dejanji na eni strani odprli ter na drugi zaprli zgodovinsko obdobje, v katerem je atentatorstvo bilo ena izmed najbolj razvpitih oblik političnega nasilja, a nista bili anarhistični: uboj carja Aleksandra II. (1881) je gnal ruski populizem, dočim je likvidacija jugoslovanskega kralja Aleksandra I. (1934) motiviral hrvaški nacionalizem. Tako lahko zaključimo, da je *anarhizem sprva res od drugih političnih strategij ter ideologij prevzel atentatorstvo, toda potem ga je opustil oziroma spet prepustil drugim*. Zdi se – in to v nasprotju z metodami atentatov, ki so jih prakticirale RAF (npr. usmrtitev Detleva Rohweddera 1990, moža, ki je bil sicer odgovoren za privatizacijo vzhodnonemškega gospodarstva) ali pa Rdeče brigade, katerih najslavnejši primer je usmrtitev krščansko-demokratskega politika Alda Mora (1978) – da se je anarhizem odpovedal svoji legitimizaciji ter racionalizaciji preko tega sredstva boja. To pa tudi zato, ker se mora prav zaradi svoje demonične zgodovine anarhizem atentatom odpovedati, če naj bo uspešen pri svoji propagandistični dejavnosti.

To seveda ne pomeni, da se anarhizem odpoveduje nasilju kot takemu. Nasprotno, spomnimo se samo ruralne gverile Mahknovistične vojske v Ukrajini v krvavi senci tako Bele kot tudi Rdeče armade (1918–1920) ter Španske revolucije (1936–1939). Oba primera sta pravzaprav le primera osvobodilne-revolucionarne ter defenzivne vojne nasproti kombinacijam sil meščanske ter boljše-vistične reakcije. Tako lahko povsem mirne duše zapišemo, da je v naši dobi anarhistično inspiriranega nasilja izjemno malo. Nič čudnega torej, če se edini dve sodobni formaciji, ki ju lahko razumemo kot anarhistični, izogibata človeškim žrtvam. Britanska Jezna brigada, ki je anarhizem spojila s situacionizmom, je vedno poudarjala svojo zavestno odpoved prelitju človeške krvi (čeprav ji ni manjkalo ne sredstev ne motivacije), medtem ko je sama ideologija ter emancipatorična srž britanske Fronte za osvoboditev živali razvidna že iz njihovega naziva.

Zavoljo vsega tega lahko zapišemo, da so emancipatorične formacije, ki so največ posegale po nasilju, bile pravzaprav nacionalno osvobodilne narave ali pa revolucionarno marksistične, nikakor pa ne anarhistične narave. Nedvoumno je ob tem treba tudi poudariti, da je kljub temu zgodovinskemu pomanjkanju organiziranega nasilja s strani anarhističnih aktivistov žrtvam njihovega nasilja relativizacija njihovega števila v bolj slabo tolažbo. *Poleg tega takšna relativizacija kaj hitro pripelje v logiko žrtvovanja oziroma absolutizacijo etičnih vrednot, po katerih se vrednost tega nasilja meri, ter tako v apologijo ubijanja*

²⁰ *Proti tej apriorno negativni fetišizaciji države pa se v sodobnem anarhizmu najbolj glasno postavlja Noam Chomsky, ki zagovarja mnenje, da je trenutno treba državo braniti pred napadi s strani multinacionalnih korporacij, ki bi dokončno demontirale njene demokratske ter socialne institucije. Glej Noam Chomsky, Somrak demokracije, Studia Humanitatis, Ljubljana, 1997.*

²¹ *Citirano iz Avrich, op.cit., str. 251–252.*

²² *Citirano v Martin Buber, Paths of Utopia, Boston, 1958, sicer pa navedeno po Avrich, op.cit., str. 252.*

ter umiranja. Navsezadnje je, kot opozarja Arendtova, nasilje pravzaprav politično nevtravno in ga tudi zato ni mogoče povsem neproblematično meriti v komparaciji z ideali njegovih protagonistov.

Kljub temu ima ta opazka o relativnem manku anarhističnega nasilja smisel, toda le, če poudarimo, da se že po definiciji in v nasprotju z nacionalno-osvobodilnimi ter marksistično-revolucionarnimi formacijami anarhizem odpoveduje prevzemu države kot nositeljice legitimnega monopola nad nasiljem. Zavoljo tega se znotraj vsaj dominantnega toka anarhistične misli (in ne marginalnega kot ga predstavlja prav Nečajev) nasilje ne more institucionalizirati, v določene družbene vloge pa postaviti posameznike ter posameznice, katerih naloga bi bila njegova izvršitev. Nesprejemljivost obstoja nasilja ali pa njegovih organiziranih oblik v npr. represivnih aparatih države pa tudi nakazuje, da se mora anarhistično nasilje nujno podvreči logiki ukinitve v trenutku svoje zmage. To pa ne velja ne za nacionalno-osvobodilne ne za revolucionarno-marksistične formacije, ki pri vzpostavljanju svojih ciljev priznavajo pravilnost neke predhodne faze (bodisi nacionalne bodisi socialistične države). V njej – pa naj gre za nacionalno ali socialistično državo – se družbeno nasilje kvalitativno ne spremeni, čeprav so pozicije njegovega objekta/subjekta v njem morda res zaobrnjene, kvantitete pa predružačene (npr. v smislu, da ob neodvisnosti nekdanji kolonizirani prevzamejo krmilo države oziroma politične, ekonomske in teritorialne oblike, ki so bile prej sredstvo njihovega zatiranja, ali pa razumevanje vzpostavitve socializma kot diktature proletariata nad prejšnjimi izkoriščevalskimi razredi).

Posledica tega je, da se prav anarhizem vzpostavlja kot tista emancipatorična misel, ki je v nasprotju z drugimi, ki jih tu omenjamo, zmožna dialektično koncipirati kritiko nasilja, ki bi presejala nujnost njegovega obstoja kot tvornega dela družbenega tkiva. Toliko bolj, če anarhizem razumemo v kompleksnem smislu, ki se ne zaustavi le pri negativni fetišizaciji države²⁰, temveč jo lahko razume tudi kot simptomatični pojav medčloveških odnosov moči, ki jih je treba najprej nasloviti, in ne obratno. Glede tega je najbolj relevantna misel anarho-socialista Gustava Landauerja, ki je zagovarjal mnenje, da je ob obstoječi državi treba graditi libertinske enklave, oziroma da je treba nasproti ideji “revolucije kot nasilnega masovnega upora” postulirati revolucijo kot “mirno in postopno ustvarjanje kontrakulture”.²¹ Tako je Landauer nekoč tudi dejal, da je “država stanje, odnos med ljudmi, modus človeškega obnašanja, uničimo jo tako, da vzpostavimo drugačne odnose, da se drugače obnašamo”.²²

Prav takšna temporalizacija emancipacije, na katero opozarja Landauer in pri kateri so odnosi oziroma ideologije, ki jih motivirajo in ki so del družbene nadstavbe, lahko prvi predmet sočasne radikalne akcije, ki svojega poslanstva ne more odložiti na čakanje na zrelost objektivnih zgodovinskih okoliščin, sklenjenega subjekta,

razreda ter njega Partije, ker pač ve, da vsak človek tudi z najmanjšimi gestami soustvarja svet in ga je zavoljo tega tudi tukaj ter zdaj zmožen na novo ustvariti.

V tej zavrnitvi tako družbenega kot tudi zgodovinskega razkoraka med subjektivnimi ter objektivnimi dejavniki emancipacije je tudi bistvena točka, zavoljo katere lahko razlikujemo med *manifestnim* ter *latentnim anarhizmom*. Če manifestni anarhizem predstavlja zavesten prevzem neke ideologije ter praks, ob tem pa samo-identifikacijo subjekta kot anarhista ali anarhistke, potem latentni anarhizem predstavlja razne prakse, ki se skozi vso človekovo zgodovino kažejo kot zasnovane mimo odnosov moči ter pokoravanja. Za te pa ni bistvena ne interpelacija ne konstitucija posameznika ali posameznice v subjektu nekega samo-zavestnega anarhizma. Tudi na tej točki je mogoče koncipirati anarhistično kritiko nasilja tako obstoječe družbe kot tudi njene negacije, saj obstoj in emancipatorični potencial latentnega anarhizma nakazuje možnost preseganja sistema mimo konstitucije formacij, ki so po definiciji samo-zavestne ter družbeno ločene in specializirane in ki so bodisi kooptirane v politični red (kot npr. stranke) bodisi pa s svojim posegom po nasilju iz njega izgnane (kot npr. gverilske ter teroristične skupine).²³ Tudi na osnovi tega razlikovanja anarhizem zavrača makiavelizem in jezuitizem nasilja – negativni oznaki, s katerima je Bakunin odpravil nečajevizem – in namesto tega zagovarja *sočasnost sredstev ter ciljev*, po kateri se cilj razkriva že v korakih, ki naj bi bili proti njemu usmerjeni.

Poleg tega se prav na osnovi zanikanja te, recimo, absolutne temporalizacije emancipacije glede na družbenoekonomske sfere, ki jih emancipacija zavzema, anarhizem loči od revolucionarno-avtoritarnega marksizma, kakršnega npr. predstavljata V. I. Lenin in J. V. Stalin. Ta predpostavlja transformacijo družbene baze kot predpogoj sprememb v nadstavbi, svoje neuspehe pa potem retroaktivno pojasnjuje bodisi z nerazvitostjo proizvodjalnih sredstev ter odnosov bodisi s prežetki miselnosti, ki je determinirana s kombinacijo te nerazvitosti ter obnašanjem minule dobe. Marksizem predpostavlja, da človek neposredno ustvarja zgodovino, toda njen tok je še vedno podvržen posrednim ter anonimnim odnosom, vsakdanje življenje teče zunaj njega, tudi za tiste, ki “zgodovino diktirajo”, saj so po svojem lastnem razumevanju le vladajoči instrument njenih objektivnih zakonov, nikakor pa ne njenega subjektivnega doživljanja, prav s tem pa tudi opravičujejo svoje stalinistično nasilje. Tudi zavoljo tega zunaj anarhizma obstoji le oblast redkih ter resignacija preostalnih.²⁴

Kot rečeno latentni anarhizem kot bistvena motivacija, preko katere manifestni anarhizem črpa svojo legitimiteto, ne zahteva ne konstitucije ne interpelacije subjekta emancipacije v smislu konstitucije neke naddoločujoče identitete ter prevzema neke koherentne in subjektu eksterne ideologije, politične strukture, kritične mase.²⁵ In kot rečeno, to je tudi mesto, kjer se anarhizem razide z oblikami

²³ Na tem mestu žal ne moremo bolj podrobno razmejiti razmerja med latentnim ter manifestnim anarhizmom. Tako nadaljnja ter razširjena diskusija te problematike, pa tudi vprašanja integralnega anarhizma kot manifestna oblika anarhizma, ki aktivno misli svojo latentno formo, ostaja odprto najmanj do ene izmed prihodnjih številčk ČKZ.

²⁴ *Detournement* misli, ki jo je zapisal Merleau-Ponty, *op.cit.*, str. 156.

²⁵ Ko priznamo obstoj latentnega anarhizma, je povsem nesmiselno govoriti o družbeni marginalnosti te ideologije ter prakse. Takšna kvalifikacija anarhizma namreč temelji na zgrešeni potrebi po konstituciji ter preštevanju subjektov in formacij emancipacij.

²⁶ Citirano iz "Spor o Kurdskeho teroristu eskaluje", Lidove Noviny, 17. novembra 1998, str. 8.

nacionalnega ali marksističnega nasilja. Tu pa je pomembno opozoriti še na nekaj. Namreč, če je za dominantno politiko in kulturo precej neproblematično denuncirati anarhistično nasilje, ker tega žene prav absolutna negacija struktur ter subjektov takšne politike in tako ne more biti kakšnega posebnega skupnega jezika med anarhizmi ter obstoječimi redi, potem to ne moremo trditi ne za oblike nacionalno-osvobodilnega boja ne za tiste, ki jih žene marksizem. Ko se razne vladajoče strukture soočijo z njim, niso nujno primorane k njegovi obsodbi, saj so lahko tudi podvržene *procesu relativizacije političnega nasilja*, to pa tudi zato, ker v njihovih protagonistih in ideologijah, ki jih ženejo, vidijo tudi legitimizacijo lastnega političnega obstoja, subjektivnih pozicij, na katerih je le-ta utemeljen ter realnih ter simbolnih teritorijih, ki jih naseljuje. Tako pride do *absolutizacije nasilja* v smislu edinega sredstva, s katerim se lahko določen subjekt realizira znotraj nekih določenih političnih ter zgodovinskih nujnosti ter potlačitve nekih določenih alternativnih strategij odpora ter emancipacije. Prav tako pa lahko ob tem pride do *sindroma popolnega poraza oziroma potlačitve* v smislu, da je ob trenutku bodisi zmage bodisi le priznanja oborožene formacije dejavnost njej drugačnih formacij predstavljena kot del smetišča zgodovine, katerega odlikuje pravzaprav le moralna nezavzetost. Tako sama ciljna ter retroaktivna legitimizacija nasilja potlači ne samo njej sovražne ideologije ter formacije, temveč tudi tiste alternative družbenemu redu, ki so bili sočasne oboroženi formaciji, a so si svojo nalogo angažirane akcije pač drznile koncipirati ter izpeljati na drugačen način.

Za delni primer takšnega procesa pa lahko služi tudi nedavni odgovor, ki ga je italijanski podpredsednik Francesco Cossiga skoval v brk turškim zahtevam po ekstradiciji Abdula Ocalanova, vodje PKK oziroma Kurdske delavske stranke, ki se že nekaj let spopada s turško oblastjo v boju, ki je zahteval že 347.000 žrtev. Tako je Cossiga dejal, da

"...ni mogoče za brezumnega terorista označiti človeka, ki je vodja odporniškega gibanja ljudstva, katerega je mednarodna skupnost sprva priznala kot narod, samo zato, da bi to kasneje zavrnila iz oportunističnih razlogov. To je narod, ki ga mnogo držav zatira in ki si že nekaj časa neuspešno poizkuša pridobiti svoje osnovne človekove in državljanske pravice."²⁶

S tem primerom sploh ne želimo postaviti pod vprašaj kurdske zahteve po človekovih in državljanskih pravicah. Dapače. Kljub vsemu pa si je treba iskreno priznati, da je v navezavi PKK kot subjekta, preko katerega se kanalizirajo vse politične aspiracije Kurdiv, možno zaslediti enako zožitev političnega prostora ter strategij boja v njem, kot če bi vse Albance enačili s Kosovsko osvobodilno armado. Poleg tega pa je prav takšni mehanizem

relativizacije ter absolutizacije nasilja zanimiv v primerjavi z ekstradicijskim procesom še ene svetovno zgodovinske osebnosti, ki je prav tako kot Ocalan ležala v bolnici tretje države, kjer je čakala na rzsodbo. V mislih imamo seveda generala Augusta Pinocheta, ki je trenutno v Veliki Britaniji, kjer si na vse kriplje prizadeva, da bi se izognil španski prosekuciji, čigar desna diktatura v Čilu (1973–1990) je zahtevala okoli 20.000 življenj. Le zgodovinsko naključje je, da je na isti dan – 25. novembra leta 1998 – ko je Britanija priznala Španiji pravico do ekstradikcije Pinocheta, Ocalan v Rimu objavil svoj program mirovnega dialoga in avtonomije za Kurdistan. Kakorkoli – ostaja dejstvo, da tisti, ki so v imenu čilskega tranzicijskega procesa zagovarjali Pinochetovo imuniteto, implicitno utemeljevali uspešnost tega procesa na družbenem manjku, ki ga predstavljajo njegove žrtve, medtem ko vehementnost, s katero turška vlada zavrača mirovni dialog, dokazuje, da si pravzaprav ne želi politične rešitve kurdskega vprašanja.

Kljub različnosti, po kateri sta si eden ter drugi izrazito politično antagonistična, pa je pomembno imeti paralele med Ocalanom ter Pinochejem pred očmi, saj nakazujejo ne le selektivni pristop do nasilja, temveč tudi njegovo *različno kontekstualnost*, po kateri lahko merimo vrednote prvega in drugega: so to žrtve, narava politične ideologije, ki je vodila v nasilje, ali pa politično-družbene pozicije? Pa vendar – za potrebe tega eseja ta meritev ni toliko pomembna kot pa dejstvo, da oba nakazujeta, kako nobena vladajoča struktura trenutno obstoječe nacionalne države ne more v popolnosti ne sprejeti ne ovreči nasilja kot metode političnega boja. Nasprotno, vedno bo *oscilirala v obsodbi enega ter v priznanju drugega*. Ta značilnost je že strukturno vgrajena v samo logiko nacionalne države, saj bo vedno potrebovala nasilje, s katerim bo nevtralizirala nasilje onih, ki proti njej vzdignejo orožje. K sami problematiki nasilja v mednarodni areni pa bo pristopila z metodo, po kateri bo najprej kvalificirala njegovo pozitivno ali negativno vrednost glede na legitimizacijo notranje politične moči ter mednarodnega položaja.

Če je tako z nacionalnimi državami, potem ni prav nič čudno, da enak problem oscilacije najdemo tudi v raznih osmislitvah nacionalno-osvobodilnega boja. Ena izmed najbolj vplivnih študij le-tega je *Prekleti zemlje* (1963), ki jo je napisal sloviti teoretik ter borec za dekolonializacijo Frantz Fanon, ki ga je pot nesla iz rodnega Martiniquea do Alžirije, kjer se je pridružil borcem v njeni vojni za neodvisnost (1954–1962).²⁷

Fanon vidi nasilje kot nujnost dekolonializacije, je le proti-nasilje, ki izhaja iz samega nasilja, na katerem je kolonializem utemeljen. Poleg tega pa pozitivno transformira tako posameznika kot tudi družbo, v katero je vpet:

“Na ravni posameznikov je nasilje sredstvo očiščenja. Domačina osvobodi njegovega manjvrednostnega kompleksa ter njegovega

²⁷ Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth*, Penguin, Harmondsworth, 1967. *Fanona imamo tudi v slovenskem prevodu.*

²⁸ Tu povzemamo slovitto formulo, češ da je osvobodilni boj proizvod kakor tudi faktor kulture, po kateri se v boju spletajo novi družbeni odnosi ter prakse in ki jo je razvil Amílcar Cabral, legendarni voditelj Stranke za neodvisnost Gvineje in Cape Verde. Cabral je umrl, ne da bi doživel dokončni poraz Portugalcev, proti katerim je začel boj. Podobno kot Fanon se je tudi Cabral zavedal nevarnosti razrednih nasprotij, ki bi nastopila po neodvisnosti in ki bi prouzprav neutralizirala njene najlepše sanje – družbeno transformacijo. Da bi se temu izognil, je Cabral konceptualiziral teorijo o posebni vlogi drobne buržoazije. Po Cabralu naj bi se v kolonijah prav ta razred najhitreje politično osveščal in tako prvi ponesel boj proti kolonializatorjem. Toda po zmagi ima ta razred na razpolago dve možnosti. Lahko se pretvori v pravo buržoazijo in poglobi izkoriščenje drugih razredov, lahko pa krepi revolucionarno zavest in delovanje ter tako ne izda osvobodilnega boja. Da bi uresničil slednjo nalogo, se mora podvreči "razrednemu samomoru". Če ta teorija dobro nakazuje tisti razredni *Aufhebung* oziroma proces, skozi katerega mora preiti kritični ter socialno osveščeni intelektualci (za več o tem glej spremno besedo Nikolaija Jeffsa v Noam Chomsky, *op.cit.*), potem je treba tudi priznati, da je njen utopičen moment pogojen s trenutkom, ko se želi izogniti situaciji, v kateri

brezupa in neaktivnosti, naredi ga neustrašnega in povrne mu samozaupanje. Tudi če je bil oboroženi boj samo simbolne narave in je narod demobiliziran preko hitre dekolonializacije, bo ljudstvo še vedno imelo čas dognati, da je bila osvoboditev delo vseh in da tako vodja pri tem ni kaj posebno zaslužen."

Fanonov poudarek na nasilju kot nujnem sredstvu nacionalno-osvobodilnega boja ne izhaja samo iz dejstva, da so ekstremi nasilja, izkoriščanja ter ostre delitve družbe najbolj jasni v kolonijah. Tragična zgodovina postkolonialnih družb nas tudi uči, da so ekonomska ter politična nasprotja – in ta se še kako lahko izrazijo v nasilju – prisotna tudi v neokolonijah. V takšnih državah se po formalni neodvisnosti utrdi razred, ki je pravzaprav le v službi nekdanjih kolonialnih sil (kot npr. Francija ali Britanija) ali pa novih sil (kot npr. ZDA). Zatorej Fanona motivira tudi želja po nevtralizaciji realne ter simbolne moči tega razreda ali posameznikov, saj le-ti nacionalne zavesti ne bi bili zmožni pretvoriti v socialno. Da ta lahko sploh nastopi, je treba najprej utrditi nacionalno fazo, ki je predhodna emancipaciji celotnega človeštva.

Poleg tega Fanon razume nasilje tudi kot sredstvo, s katerim je mogoče preusmeriti frustracije oziroma agresijo, ki se vije iz kolonialne situacije. Ta se izraža v nasilju kolonializiranega nad svojimi sonarodnjaki, poleg tega pa tudi doživlja svojo fantazemsko resolucijo v mitu in vražah. V nasprotju s tem nasilje omogoči kolonializiranemu, da ovirže zatiralce in vstopi v zgodovino, ki so mu jo odvzeli, ob tem se kolonizirani ne samo historizira, temveč se tudi subjektivizira. Postkolonializem tako preseka z antagonizmi med elitami ter masami, to pa tudi zato, ker bi vsak posamezen član ali članica takšne družbe bila tako objekt kot tudi subjekt nove kulture, ki jo ta boj proizvaja.²⁸ Zavoljo vsega tega je za Fanona nasilje nacionalnega osvobodilnega boja ne samo sredstvo, s katerim se da doseči neodvisno nacionalno državo, temveč tudi utrditi vladavino "prekletih zemlje" oziroma najnižjih ruralnih slojev naproti osamosvajalski ter potencialno neokolonialni eliti, kakor tudi urbanemu delavskemu razredu, ki je bil po Fanonovem mnenju preveč kooptiran v kolonialni sistem.

Fanon je pri svoji apologiji nasilja izhajal iz dediščine anarho-sindikalista Georges Sorela. Ta je bil eden izmed prvih mislecev, ki je v svojo filozofsko misel sistematično vpel nasilje kot sredstvo razrednega boja. Fanon je to prevzel in ob razredni komponenti ter videnju nasilja nele kot sredstva, temveč kvalitete same po sebi, dodal še modaliteto, v kateri se je razred izražal v kolonijah – raso. Le-to je razdelal v sistem absolutne polaritete oziroma antagonizma med kolonializiranim ter kolonizatorjem, ki se kaže v manihеjski delitvi kolonialnega življenja.

Toda ob Sorelu je mogoče zaznati še druge anarhistične vplive v Fanonovi misli. Paul Avrich vidi v vztrajanju na političnem primatu

“prekletih zemlje” tendenco, ki je blizu še enemu anarhistu, oziroma kakor sam pravi, njegova “... manihejska vizija preziranih ter zavrženih, ki se povzdignejo iz globin, da bi iztrebili svoje kolonialne gospodarje, se bere kot da bi bila prevzeta iz Bakuninovih zbranih del.”²⁹ Ker je Fanon sicer zagovarjal, da mora pred socialno nastopiti nacionalna zavest, ta pa se mora najprvo udejaniti v močni centralistični državi, pri kateri nacionalna etika nasilno potlači etničnost³⁰, vse to pa ne bi moglo biti bolj skregano z anarhistično vizijo brezrazredne družbe, je vredno Avrichevo opozarjanje na bakunistično in tako libertinsko podstat tega misleca citirati v celoti:

“Fanon, kot Bakunin, je svoje upe položil na množice neprivilegiranih ter neevropeiziranih vaških delavcev in lumpenproletariata iz barakarskih naselij, razseljenih, revnih, lačnih in tistih brez vsega. Za Fanona, kot tudi za Bakunina, velja, da bolj ko je bil človek primitiven, bolj čist je bil njegov revolucionarni duh. Ko Fanon govori o “brezupni naplavini človeštva” kot o naravnih upornikih, govori v Bakuninovem jeziku. Z Bakuninom ne samo da deli vero v revolucionarni potencial najnižjih družbenih slojev, temveč poudarja tudi popolno zavrnitev evropske civilizacije kot dekadentne ter represivne – namesto katere mora Tretji svet, kot pravi, začeti “z novo zgodovino človeka”.³¹

Tako kot anarhizem tudi Fanon poudarja pretvorbo vsakdanjega življenja, poleg tega pa njegova koncepcija nujnosti nasilja v družbeni transformaciji tudi podčrtuje pomen spremembe v intersubjektivnih odnosih. Pri Fanonu zasledimo isti problem kot pri Nečajevu – stopiti na pot emancipacije pomeni prevzeti ter utrditi ekstreme svojega okolja. Poleg tega in prav zaradi trenja med paralelami Fanonove misli in Bakuninove družbene filozofije na eni strani ter njegovim brezkompromisnim centralizmom v okvirih nacionalne države na drugi, zasledimo še enega izmed osnovnih problemov tu analiziranih emancipatoričnih ideologij ter njih formacij. Ta je povezan z njihovimi *heterogenimi vplivi, determinacijo in motivacijo*.

Seveda ne gre za to, da bi na tem mestu anarhizmom, nacionalno-osvobodilnim ideologijam ter revolucionarnemu marksizmu očitali politično nekoherentnost zavoljo dispartnosti elementov, iz katerih je sestavljena njihova teorija in praksa, temveč da je prav ta pluralnost zabrisana, ko se neka formacija vzpostavi in projicira v prihodnost kot edina pravilna konceptualizacija strategije ter tudi subjekta političnega boja oziroma emancipacije. S tem predvsem legitimizira svoj obstoj, svoja osnovna sredstva političnega boja, vse to pa ne samo proti obstoječemu redu, temveč tudi naproti vsem drugim formacijam, njihovim strategijam pa tudi subjektom. Tako tudi zabriše prav tisto osnovno relativizacijo, po kateri lahko tudi išče politično priznanje za pravilnost svoje poti. Prav tako pa – in to prav

bi bilo treba razrednega sovražnika fizično likvidirati. Vendar je treba priznati, da je njena realnost zaobjeta z dinamiko hierarhičnih odnosov, oziroma kot piše afrikanist Jean-Francois Bayart: “Namesto, da so se identificirali s kategorijami na dnu socialne hierarhije, so ‘evolueji’, ‘izobraženi’ ljudje ter ‘intelektualci’ veselo poskočili na vagon akumulativne moči.” Citirano iz Jean-Francois Bayart, The State in Africa: The Politics of the Belly, Longman, London, 1996, str. 182. Prav v tem veselju pa tiči problem, ki se ga bomo dotaknili nekoliko pozneje in pri katerem gre za ohranitev hierarhičnih odnosov navkljub želji po preseganju dihotomije med elito in maso. V nasprotju z Bayartom ta problem ne bomo načeli v smislu akumulativne moči, temveč bolj z vidika politično-zgodovinske subjektivizacije elite, ki proizvede objektivizacijo množice v vsakem političnem procesu, ki za svoj uspeh predpostavlja neko avantgardno formacijo.

²⁹ Avrich, op.cit, str. 7.

³⁰ Na ta problem, oziroma na antagonizem med nacionalno etiko in etičnostjo v Fanonovi misli, je opozoril Christopher L. Miller v svoji študiji Theories of Africans, ki Fanona vidi kot odgovornega za nasilje, s katerim so nekateri postkolonialni nacionalni režimi opravili s svojimi etničnimi disidenti. Neil Lazarus trdi, da Fanon ne more biti neposredno odgovoren za prakso postkolonialnih režimov –

in tu je mogoče narediti paralelo, češ da Marxov Kapital ni kriv za stalinizem. Je pa res v Fanonovi koncepciji postkolonialnega političnega prostora le malo prostora za tiste vrste pluralnosti in decentralizacije, h katerim se multietnične države nagibajo prav v imenu politične stabilnosti, ki naj bi neutralizirale možnost medetničnih spopadov znotraj njenih meja. Kljub vsemu pa je treba Fanonu priznati, da je preko koncepcije "prekletih zemlje" videl odpravo prav tistih ekonomskih ter razrednih nasprotij, kjer so etnični spopadi le simptom.

³¹ Avrich, *op.cit.*, str. 9.

³² Npr. aktualno razmerje sil, v katerem se je Fanon znašel in v katerem bi odpoved nasilju bila lahko razumljena kot kapitulacija pred francoskimi silami v Alžiriji, ali pa njegov obisk v Gani, ki si je 1957. leta po mirni ter konstitucionalni poti pridobila neodvisnost pod vodstvom Kwame Nkrumaha. Toda ko se je Fanon znašel tam, so se že kazali odkloni v samem sistemu v smislu razkoraka med njegovo socialistično retoriko ter njej nasprotno prakso sistema, odkloni, ki so že rezultat prav tistega razkoraka med množicami in elito, ki jo je Fanon diagnosticiral kot vodečo k neokolonializmu in katerega je lahko, vsaj po Fanonovem mnenju, neutraliziralo prav nasilje.

³³ Tako ga vsaj implicitno v svoji študiji The

na primeru Bakunističnih paralel v Fanonu – potlači še tiste redke emancipatorične trenutke, po katerih bi lahko preseгла prav tiste družbene odnose, proti katerim se bori.

Pri Fanonu je ta proces legitimizacije ter absolutizacije tudi povezan z mesti *Prekletih zemlje*, kjer potlači določene zgodovinske aspekte dekolonializacije: veliko je resnice v Fanonovi trditvi, da zmago Vietnamcev pri Dien Bien Phu 1954. leta vsi kolonializirani tega sveta občutijo kot svojo, ker nudi ne samo dokaz o ranljivosti kolonialne vladavine, temveč tudi kot motivacijo za nadaljnji boj proti njej. Poleg tega pa je ta zmaga tudi pri kolonialistih izzvala paniko ter željo po kooptaciji nacionalno-osvobodilnega boja v smislu pristanka na zahteve po neodvisnosti, toda v imenu konsolidacije tistega političnega krila, ki bi zagotovil njen desničarsko-reformistični oziroma neokolonialni značaj.

Ob poudarku na Dien Bien Phu Fanon tudi potlači velikanski pomen neodvisnosti Indije 1947. leta, ki je preostalemu delu Tretjega sveta dala polet oziroma dodatni zagon za povečanje pritiskov po dekolonializaciji (to seveda ob drugih faktorjih kot je Atlanska listina, ki je narodom priznala pravico do samoodločbe, legitimizacija nacionalno-osvobodilnih bojev ob zmagi nad fašizmom v Evropi, razni notranji faktorji v kolonialnih maticah ter pritisk novih svetovnih sil, kot je bila ZDA). Kot je znano, je eno izmed osrednjih vlog v zagotavljanju te neodvisnosti imela prav Gandhijeva pacifistična ter multikulturalna politika, ki je ne samo podala nekatere osnove politične ter strateške podstati Indijskega nacionalnega kongresa, temveč je bila tudi ključne narave pri mobilizaciji tamkajšnjih množic. Ta je, ne glede na kasnejši ter realni razvoj v Indiji, imela prav tako kot Fanonova misel željo po vključitvi širokih množic v samo osrčje političnega procesa, tudi tako, da je poudarjala potrebo po spremembi praks vsakdanjega življenja in predvsem tudi preko soočanja z nasiljem kolonialnega sistema.

Zanimivo bi bilo raziskati vse zgodovinsko-kontekstualne razloge³², čemu je Fanon potlačil gandijevstvo ter njegovo vlogo pri dekolonializaciji, toda na tem mestu najbrž povsem neprimerno, zato se bomo omejili le na metodološko teoretične, ki pa so pomembni, v kolikor *Prekleti zemlje* beremo kot tekst, ki ni samo deskriptiven, temveč tudi preskriptiven.³³ Nedvomno je prvi razlog, čemu je Fanon spregledal možnost nenasilnega boja proti kolonializmu, mogoče iskati v že omenjeni potrebi po legitimizaciji nasilja proti alternativnim strategijam družbene transformacije. Prav tako je ta Fanonova potlačitev tudi povezana z njegovo koncepcijo dialektike, po kateri je negacija nasilja še vedno nasilje, toda njena kvaliteta je bistveno drugačna, saj je sedaj v rokah drugega subjekta, ki transformira tako sebe, družbo, v katero je vpet, pa tudi samo naravo nasilja, saj je ta v nasprotju s svojim kolonialnim predhodnikom zavezan končnosti. Toda prav Gandhijeva odpoved nasilju kot sredstvu dekolonializacije je kvalitetno drugačna, je dialektično soočanje s

kolonialnim sistemom, saj njegova negacija bistveno presega sredstva, s katerimi je sam kolonialni sistem utrjen, svojo obljubo tako družbene kot individualne transformacije pa sočasnosti, v katerem "tukaj in zdaj" nastajajo odnosi, ki pač niso toliko determinirani z nasiljem obstoječega reda kot so Fanonovi, kajti le-ti to nasilje nedvomno presežejo.

Ta determinacija z obstoječim redom, ki jo najdemo v Fanonovi misli, pa se nam tudi razkriva, če se ozremo spet v čas po bitki pri Dien Bien Phu. Tu je s strani osvoboditeljev prevladovala taktika "ljudskega vala", po katerem so sile Viet Minh konstantno oblegale ter jurišale na francosko vojsko ne glede na žrtve, ki bi jih pri tem utrpele. Posledice tega – 8.700 padlih ter ranjenih na francoski strani, 50.000 pa na vietnamski. Tako taktika "ljudskega vala" predstavlja prav tisto upredmetenje ter pogrješljivost, s katero je bil zaznamovan kolonialni sistem in po katerem so bili kolonizirani le objekti njegove zgodovine. Poleg tega pa imamo tu opraviti tudi s podvajanjem enakih hierarhičnih odnosov med elito ter maso, ki jih pa Fanon (paradoksalno) ni želel preseči, saj so pri Dien Bien Phu množice vojakov le objekt subjektivne vojaške strategije, ki jo je skoval general Vo Nguyen Giap.

V podreditvi etničnosti nacionalnosti, s katero je zasnovana Fanonova misel, lahko tudi zasledimo še eno determinacijo s kolonializmom, saj prav ta subordinacija predstavlja le varianto, ne pa odpravo naddoločenosti, s katero je zaznamovan subjekt v manhejsko strukturiranem kolonialnem prostoru, katerega organizacijski princip je sicer rasa. Pri tem pa je tudi samo-realizacija kot oblika projekcije nekih (poljubnih) identitet močno okrnjena in tudi zavezana tako družbeni strukturi ter prostoru, ki ga le-ta napolnjuje (nacionalna država), kot tudi politični kasti, ki ga obvladuje. Zavaljo vsega tega se lahko strinjamo s kritiko tako Fanona kot tudi Che Guevare (ki je bil po Mao Zedongu še eden ključni utemeljitelj emancipatoričnega vzvoda ruralnega boja), kot jo je podal situacionist Mustapha Khayati:

"Fanonizem in Castro-Guevarizem sta lažna zavest, skozi katero kmetstvo opravi velikansko nalogo predkapitalistično družbo očistiti njenih polfevdalnih in kolonialnih ostankov in s katero se povzdigne v nacionalno digniteto, na katero so poprej pljuvali kolonialisti in retrogardni dominantni razredi ... Kjer pa se je kmetstvo zmagovito borilo in je na oblast prineslo družbeni sloj, ki je poveljeval ter vodil njegov boj, je bilo tudi prvo, ki je utrpelo njihovo nasilje in plačalo velikansko ceno za njihovo dominacijo."³⁴

Prav nič ne preseneča dejstvo, da se v Khayatijevi kritiki pojavljata tako Fanon kot tudi Castro ter Guevara. Vsako podvajanje determiniranosti reda, proti kateremu se je treba boriti, njegovo hierarhizacijo (ki pa je še bolj poudarjena tisti hip, ko se sprejme logiko nasilnega vojaškega boja oziroma odtujenih komandnih

Hermeneutics of African Philosophy, *Routledge, London, 1994*, bere Tsenay Serequeberhan, ki vidi nasilje kot nujnost, s katero je treba presekati tudi sedanji neokolonialni voz.

³⁴ Mustapha Khayati, "Contributions toward rectifying public opinion concerning revolution in the underdeveloped countries", str. 221, v Knabb, *op. cit.*, str. 219–222.

³⁵ Ernesto "Che" Guevara, *Guerilla Warfare*, Monthly Review Press, New York, 1961.

struktur, ki jo le-ta ponavadi zahteva) ter sklenitev identitete ostaja bistvena značilnost oboroženih nacionalno-osvobodilnih formacij. Tako je tudi pri revolucionarno marksističnih formacijah, katerih zmožnost inspirirati emancipacijo danes ostaja še vedno relevantna, to prav zaradi (in ne navkljub) zloma socialističnih režimov oziroma birokratsko okostenelih ter avtoritarnih marksizmov.

Za formacije, opisane v tej številki *Časopisa za kritiko znanosti*, ni toliko pomembna prelomnica z oktobrsko revolucijo 1917. leta in vzpon SZ, čeprav je ta sprva nedvomno predstavljala pomembno inspiracijo ter matico, od koder se je lahko svetovna revolucija širila, in čeprav je tudi res, da je kasneje blokovska delitev sveta omogočala široke mednarodne mreže solidarnosti pa tudi antagonizma, od katerih so znale marsikatero formacijo črpati raznovrstne oblike podpore, izkušenj ter sredstev. Tu je ključno vlogo igrala predvsem kitajska, nato še kubanska revolucija, znotraj nje pa, zavoljo svoje posebne koncepcije marksizma, tudi osebnost revolucionarja Che Guevara. Posebnost njegove misli v primerjavi s prakso tedanjega realno obstoječega socializma je mogoče strniti v nekaj misli, ki jih je Guevara povzel po svojih izkušnjah gverilskega boja v gorovju Sierra Maestra na Kubi in zavoljo katerih je njena revolucija 1959. leta postala zmagovita. Takrat je z blagoslovom Fidela Castra Guevara lahko tudi osmisli ter udejanil nekatere druge svoje neortodoksne marksistične prakse.

Tako je Guevara v svojem *Priročniku gverilske vojne* (1960)³⁵ glede na nastop revolucionarne dejavnosti in v nasprotju s tedanjim prevladujočim sovjetskim pojmovanjem bil mnenja, da je njen vzvod mogoče najti ne v urbanih formacijah, temveč na podeželju. Prav tako je Guevara trdil, da je v revolucionarni vojni mogoče zmagati z relativno majhno gverilsko skupino. Tako ni treba čakati na neko strnjeno ter množično mobilizacijo, na objektivne zgodovinske okoliščine ter ugodne pogoje, zavoljo katerih bi bilo treba revolu-

Gverilci na Kubi. Drugi z leve je Che Guevara, peti Fidel Castro.

cionarno delovanje sprostiti. Nasprotno, pogoje se ustvarja sproti oziroma z revolucionarnim delovanjem gverilske skupine same.

Glede post-revolucionarnega obdobja je Guevara razvil misel, po kateri se internacionalni dimenziji revolucije ter proti-imperialističnega boja daje prednost pred njegovo nacionalno konsolidacijo. Kot je znano, je to ena izmed točk, kjer se trockizem zalomi ob stalinizmu, to pa je tudi predstavljalo eno najbolj spornih mest v odnosih med Kubo in SZ, ki ji pač ni bil všeč način, s katerim je ta mali karibski otok izvažal revolucijo po Latinski Ameriki ter Afriki ter tudi zapostavljal reformizem lokalnih KP, ki so bile zveste moskovski liniji.

V nasprotju z osrednjim teoretikom ter praktikom revolucionarnega marksizma V.I. Leninom, ki je sovjetski socializem utrdil tudi tako, da je vpeljal državni kapitalizem, kjer ekonomski sistem pač ni bil zmožen ne proizvodnje ne distribucije po socialističnih kaj šele komunističnih osnovah, je bil Guevara tudi proti takšni konsolidaciji na ekonomskem področju. Tako je menil, da je mogoče komunizem sočasno graditi s socializmom. To pa ne samo z razvojem produkcijskih sredstev oziroma s širjenjem proizvodnje, ki zagotovi največjo blaginjo najširšim množicam, ter z odpravo denarja ter ostalih materialnih spodbud za delo, ki jih je Guevara želel odpraviti, temveč tudi preko drugih vzvodov. Tako je Guevara koncipiral pomen prostovoljnega dela, ki je (v nasprotju s tedanjo prakso povelečevanja herojev dela, udarništvu ter produktivizma nasploh) izhajalo ne toliko iz želje po povečevanju storilnosti, temveč iz želje po transformaciji zavesti.

Toda kjer se nam Guevara kaže kot libertinski komunist, ki je znal prekiniti z mrtvim bremenom preteklih revolucij, se nam pa drugod razkriva kot boljševik, ki je zagovarjal ter tudi izvrševal precej krvavo revolucionarno pravo v prvih letih zmage na Kubi. Res je, da v nasprotju z Nečajevim in Fanonom Guevara ni verjel v nujnost uporabe nasilja kot osnovnega sredstva političnega boja, kajti njegova koncepcija gverilskega boja je utemeljena tudi na tem, da je to sredstvo, ki se ga je treba poslužiti le, ko so ostale možnosti izčrpane.³⁶ Pa vendar – tu je pomembno opozoriti, da Guevara sam teh možnosti ni nikoli izčrpal. Nasprotno, njegova pot, ki se je začela kot odklon od realno reformističnega ter avtoritarnega marksizma, je postala dogmatična oblika neortodoksnosti, po kateri je gverila postala alfa in omega revolucionarnega delovanja. Pri tem so tiste prokubanske formacije, ki so neortodoksnost zagovarjale, svojo izčrpanost definirale ne toliko nasproti obstoječemu redu, temveč prav nasproti preostalim pro-sovjetskim skupinam.

To dejstvo si velja zapomniti, kajti nakazuje eno izmed tragičnih značilnosti emancipatoričnih formacij. Ob njihovem notorično kratkem razpolovnem času, v katerem se razne frakcije veselo množijo, je sama teorija ter praksa emancipacije naddoločena z željo po utrditvi lastne poti in to ne samo proti obstoječi družbi, temveč tudi proti vsem ostalim subjektom ter formacijam emancipacije.

³⁶ Pavel Pečinka, Od Guevary k Zapatistum: Prehled, složení a činnost gerilových hnutí Latinske Ameriky, *Doplnek, Brno, 1998, str. 38.*

Seveda smo na ta problem že prej opozorili v smislu *absolutne legitimizacije* sredstev boja, zdaj pa lahko dodamo, da je polom takšne koncepcije politične strategije mogoče locirati v dejstvu, da gre s tem v izgubo prav tista *emancipatorična sinergija*, ki bi se lahko sprostila ob vzajemnem ter sočasnem priznanju pluralnega pristopa k problemu družbenopolitične transformacije. Konec koncev je prav *krovni konsenz*, v katerem pa je še vedno dovolj prostora za identiteto in razliko, tudi nujen predpogoj same postemancipatorične družbe, če naj to ne bo samo po svoji formalni naravi.

Pomanjkanje takšnega konsenza prav v sedanjosti emancipatoričnega boja nakazuje tudi *absolutizacijo enega ter ločenega subjekta emancipacije naproti vsem ostalim*. V Guevarini koncepciji gverilskega boja se nam ta problem razkriva na več mestih. Guevari je v čast, da je zagovarjal pozitivno vlogo žensk v gverilski skupini in ni videl prav nobenega razloga, zakaj le-te ne bi bile prav tako partizanke kot njihovi tovariši. Toda malo manj v čast mu je dejstvo, ker je zagovarjal mnenje, da je za takšne borke najbolje, da v boju pravzaprav nadaljujejo s svojimi tradicionalnimi družbenimi vlogami in naj predvsem kuhajo za ostale člane gverilske skupine. Najbrž ni treba posebej poudarjati, da s takšno določitvijo vlog postane moški absolutni ter univerzalni subjekt emancipacije, medtem ko ženskam preostane, da se osvobodijo znotraj tiste spolne delitve dela, značilne za družbo, ki jo želi gverilska skupina preobraziti.

Enako nejasnost glede odnosov moči ter hierarhizacije je mogoče zaznati tudi v samem splošnem razumevanju politične ter družbene dinamike gverilske skupine, kakršno je doživel v Sierrri Maestri, kasneje pa v obče preskriptivni značilnosti revolucionarne formacije koncipiral Guevara. Kot opozarja komentator kubanske revolucije Peter Marshall, je v sami Guevarini misli stalno prisotna kontradikcija,

Gverilci na Kubi

po kateri ta komandant enkrat zagovarja absolutno avtonomijo vsakega člana oziroma članice gverilske skupine, hkrati pa tudi poudarja, kako se morajo gverilci tudi absolutno pokoriti volji njihovega vodje.³⁷

Ti odnosi, v katerih se individualni momenti realizacije ter emancipacije predajo hierarhiji ter moči, se tudi projicirajo na odnose med samo gverilsko skupino ter preostalo družbo. Kljub temu, da je bila kubanska revolucija posledica kombiniranega delovanja mnogih različnih subjektov ter političnih formacij, je po zmagi Gibanja 26. julija oziroma M-26-7, v katerem je bil ključen Guevara, ga pa je sicer vodil Fidel Castro, prevladalo načelo *absolutne zmage*, po katerem je ta skupina potlačila ne samo prispevek, temveč tudi aspiracije, nazadnje pa še obstoj preostalih subjektov revolucije, katerim je bil pridani zgodovinski predznak *absolutnega poraza*. Ta mehanizem je Guevara branil s koncepcijo, po kateri prav "avtoriteta Sierre" daje absolutno legitimnost dejanj njenih subjektov vis-a-vis vsem ostalim, ki so se borili izven M-26-7 ali pa na drugih frontah, in ne le tistim s Sierre Maestre.³⁸

Ta "avtoriteta Sierre" je bila podaljšana oziroma projicirana iz notranjepolitičnih v mednarodne odnose in se razkriva v Guevarinem neuspešnem angažmaju najprej v Kongu, potem pa še Boliviji. V obeh primerih je Guevara skušal precej nekritično izvoziti prav tiste metode boja, ki so bile tako uspešne na Kubi in ki jih je Guevara razvil v neke objektivne vzvode revolucije ne glede na njeno lokacijo. Ob tem pa je potlačil ne samo lokalne pogoje, v katerih se je ta revolucija znašla, ampak tudi njihove subjekte prav v imenu legitimitete, ki mu jo je dala kubanska revolucija in ki je retroaktivno potrdila pravilnost ter racionalnost sredstev, ki so pripeljali do njene zmage.

Kar se Guevara tiče, se ta potlačitev ne kaže samo v njegovi nezmožnosti dojeti politično ter kulturno dinamiko v večjezičnih ter multietničnih skupnostih (npr. Bolivija). Tako ni razumel, čemu bi ga tamkajšni Indijanci težko sprejeli za svojega, dokler ne bi izhajal iz njihovih specifičnih problemov in ne iz želje, da jim vsili svoje rešitve. Ta nezmožnost je deloma razumljiva glede na samo strukturo argentinske družbe, v kateri se je Guevara rodil ter odraščal, prav tako je tudi razumljiva glede na kubansko družbo, kjer je ob njeni multikulturni ter multirasni sestavi kljub vsemu mogoče govoriti o obstoju neke krovne kulture ter nacionalne identitete, v kateri se lahko posamezni člani družbe prepoznajo. Toda ta slepota pač ni razumljiva, saj je Guevara svoj internacionalizem ter predvsem panlatinoamerikanizem, ki ga je gnal v Bolivijo, osnoval prav na spregledanju tistih lokalnih različnosti, ki so bile opravičeno sovražne do takšnih kontinentalnih političnih ter kulturnih ideologij, ker so pač v njih tudi videle zgodovino svoje kolonializacije in ne emancipacije.

Poleg tega je Guevara te lokalne pogoje potlačil tudi v odnosu do bolivijske KP. Obe strani sta se ostro razhajali ne samo glede

³⁷ Peter Marshall, Cuba Libre: Breaking the Chains?, Unwin Hyman, London, 1987, str. 51.

³⁸ Marshall, op.cit., str. 56.

³⁹ Marshall, *op.cit.*, str. 70.

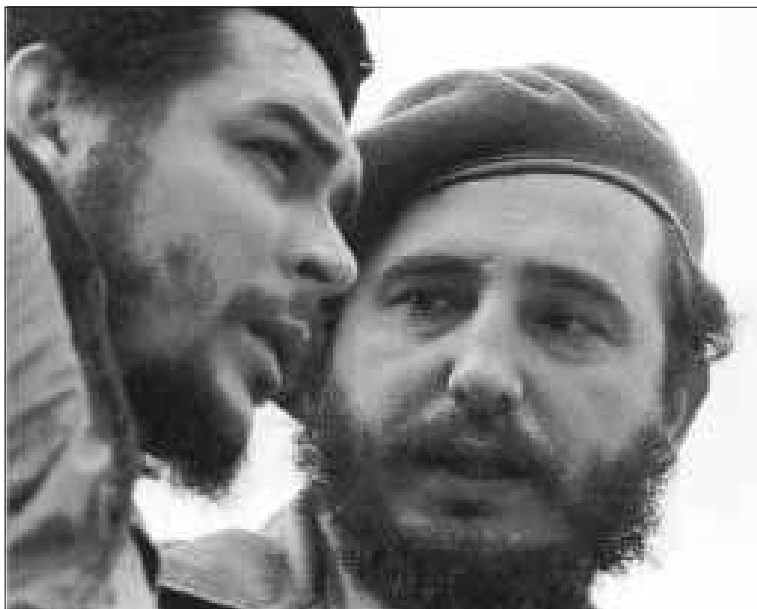
⁴⁰ Ernesto "Che" Guevara
Bolivian Diary, *Pathfinder*
Press, New York, 1994.

vprašanja, kdo naj vodi emancipatorično delovanje, temveč tudi okoli njegovih posameznih strategij. Tako brez izrazite podpore KP (ki pa je, roko na srce, tudi želela svoj reformizem prikazati kot absolutno pravilno sredstvo) Guevarina gverilska kolumna ni bila zmožna mobilizirati široke podpore, ki je bila takrat nujna za njeno preživetje ter uspešnost. Tako je bila 1967. leta tudi več ali manj anihilirana, sam Guevara pa ubit.

Omenili smo že kontradikcijo med avtonomijo ter hierarhijo v Guevarini koncepciji strategije ter organizacije boja kakor tudi v njegovem razumevanju dinamike post-revolucionarne družbe. Ta je, kot na to opozorja Peter Marshall, tudi zadevala samo osrčje njegove osebnosti oziroma psihičnega profila:

“... medtem, ko je del njega užival v spontanosti ter nenadni spremembi, je njegov drugi del imel globok strah do morebitnih anarhičnih razvojev v Revoluciji ... Zdi se kot da je bil instinktivno anarhist, toda nezavedno je čutil, morda zaradi svojega srednjeslojskega porekla in znanstvene izobrazbe kot zdravnik, potrebo po avtoritarni ter centralizirani kontroli 'neobvladljivih' elementov tako v sebi kot v družbi.”³⁹

Glede na omenjeno karakterizacijo pa je mogoče trditi, da je Guevara to kontradikcijo rešil tudi tako, da je vse subjektivne motivacije, pogoje ter možnosti svojega življenja ter osebnosti projiciral na objektivne naloge emancipacije ter jih pri tem zabrisal oziroma potlačil. Tako npr. se nam Guevara v svojem *Bolivijskem dnevniku* (1970)⁴⁰ razkriva kot objektivni ter nezmotljivi instrument

Ernesto Che Guevara in Fidel Castro

“avtoritete Sierre”, zgodovine ter nekaterih geo-strateških nujnosti “focoizma” oziroma “dveh, treh Vietnamov” – vojaškega ter teritorialnega vzvoda, katerega potencial po revolucionarni destabilizaciji je povečan zaradi posebnih geo-strateških okoliščin in s katerim je mogoče z relativno majhno partizansko enoto oslabiti ter premagati sile imperializma oziroma domače neokolonialne buržoazije in ZDA ter zanetiti revolucijo daleč prek meja teritorialnega delovanja gverilske skupine. Prav zavoljo tega potenciala pa je bila Bolivija izbrana, in ne toliko zaradi njej lastnih potreb po družbeni transformaciji. S tem pa je Guevara ne samo absolutiziral ter hierarhiziral subjekte emancipacije, temveč tudi njihove prostore.

Kakorkoli, pri celotni bolivijski epizodi Guevara nedvomno zamolči tudi svojo osebno motivacijo, ki ga je vodila iz varnega zavetja Kube v Kongo in Bolivijo. Predvsem gre tu za to, da je Guevara najprej samemu sebi brado ustvaril, oziroma da se je emancipiral iz turobnosti vsakdanjega življenja, ki ga je živel kot funkcionar na Kubi in katerega priznanje s strani drugih je bilo tudi posledica prisile in ne spontanosti, prav s tem, ko se je zavezal nadaljnjemu gverilskemu boju. Toda ker je to subjektivno motivacijo prikazal kot objektivno, je hkrati drugim odtujil možnost, da bi svojo lastno emancipacijo subjektivno determinirali in jo doživljali mimo načinov kot jih je zase, pa tudi zanj zastavil Guevara sam. Na tem mestu se nam razkriva še eden izmed bistvenih problemov emancipatoričnih formacij, ki pa je pravzaprav le *emancipatorična inverzija oziroma bolivijska varianta vietnamskega sindroma*: dejstvo, po katerem izjemni prelom v vsakdanjem življenju, ki mu je npr. gverilska celica podvržena, postane ne samo najvišja izkušnja emancipacije ter samorealizacije, temveč mora tudi doživeti te formacije podvajati v neskončnosti, da se lahko to omamno svobodo še najprej okuša.

Sama smrt Che Guevare je signalizirala prehod iz taktike ruralne v urbano gverilo⁴¹, oziroma prav v tiste strategije, ki se jih poslužuje večina formacij, popisanih v pričujoči številki *Časopisa za kritiko znanosti*. Vznik takšnega nasilja, katerega dominantna oblika je bila terorizem, lahko pripišemo različnim faktorjem. Seveda ima vsaka formacija svoje lokalne pogoje ter kontekste, v katerih nastaja, toda kljub temu lahko zasledimo neke globalne trende, ki so botrovali k porastu takšnega boja: nezmožnost taktike ruralne gverile, da bi izven Kube dosegla kakršnekoli pomembne ter trajne zmage,⁴² šestdnevna vojna na Bližnjem vzhodu (1967), po kateri je prišlo po eni strani do okrepitve palestinskih zahtev, po drugih strani pa do njihove demonizacije v zahodnih medijih ter do diskreditacije kot terorizem, s katerim je treba opraviti z represivnimi ter vojaškimi in ne s političnimi sredstvi,⁴³ porast ter radikalizacija mirovnega gibanja, povezanega z protestom pri vojni ZDA v Vietnamu (1963–1975), gibanje za državljanske pravice Afro-američanov v ZDA, ki se je po atentatih na Malcolma X (1965) ter Martina Lutherja Kinga (1968)

⁴¹ Guelke, *op.cit.*, str. 2.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Cf. Ibid.*

zavedalo, da problemov rasizma ne bo mogoče radikalno rešiti znotraj obstoječih političnih ter ekonomskih okvirov, utrditev subfašističnih režimov v Latinski Ameriki ter na Bližnjem vzhodu (Izrael), ki so imeli bodisi tiho bodisi povsem nedvoumno podporo t.i. demokratičnega sveta oziroma predvsem ZDA, poraz študentskega gibanja v letu 1968 ter krah obstoječih levih političnih formacij, ki so odsevale politiko SZ ali pa se igrale reformistične igrice, po katerih so reproducirali obstoječe sistemske parametre političnega delovanja, spoznanje, da te formacije kakor tudi realno obstoječi socializmi ter njihove samoupravljalne variante niso zmožne uresničiti družbene transformacije, ki bi zadale smrten udarec izkoriščanju ter odtujitvi, hkrati pa svojim državljanom omogočile polno ter kreativno samorealizacijo ...

Kar je seveda skupnega vsem tem faktorjem, je ne samo spoznanje o tem, da so običajni kanali za artikulacijo zahtev po političnih, ekonomskih ter družbenih spremembah izčrpani ali pa kooptirani v obstoječi red, temveč tudi nek osnovni internacionalizem oziroma sinergijo, v kateri je lahko radikalizacija zahodnonemške mladine, ki je protestirala proti intervenciji ZDA v Vietnamu, sprožilo val političnega nasilja na domačem prizorišču, hkrati pa je njegove subjekte tudi povezalo z radikalnimi elementi na Bližnjem vzhodu, kot se je to zgodilo RAF-u. Ta mednarodna sinergija je toliko bolj presenetljiva glede na izrazito pomanjkanje internacionalizma danes, predvsem če vemo, da je bila mera globalizacije sveta takrat mnogo manjša, svet pa poleg vsega še blokovsko razdeljen. Toda prav ta razdelitev je seveda tudi omogočala porast političnega nasilja v smislu, da je bilo mogoče na nasprotnih straneh železne zavese novačiti za podporo, hkrati pa ustvarjati zaledje ter tudi zatočišče.

Seveda pa spontan pogled na današnji svet pomeni, da je tudi zavoljo konca hladne vojne konec političnega nasilja v njem. Poleg tega nas v laično ter naivno vero v konec političnega nasilja napeljujejo razni procesi, ki smo jim bili v zadnjem desetletju priča, kakor npr. žametna revolucija 1989. leta v Vzhodni Evropi, konec apartheidu v Južnoafriški republiki ter cel kup tranzicijskih procesov v Latinski Ameriki ter Aziji. Tudi na Bližnjem vzhodu smo priča mirovnemu procesu med PLO ter Izraelom. Ti procesi v sinergiji globalne politike pa tudi globalizacije odmevajo vsepovsod po svetu: mirovni sporazum na Bližnjem vzhodu je nedvomno vzpodbudil sprte strani na Severnem Irskem, da so se še bolj zavzeli in tako dosegli svoj velikonočni sporazum, ta pa je tudi nedvomno vplival na gibanje ETA, ki je letošnjega septembra oklicala dokončno premirje, medtem ko – povratno – mir v Baskiji ter na Severnem Irskem dodatno krepi bližnjevzhodne mirovne procese ter tudi podčrtuje krhko ravnovesje Daytonskega sporazuma, ki je 1995. leta prinesel konec vojne v Bosni in Hercegovini.

Kljub uveljavljanju teh mirovnih procesov nam še vedno preostane problem *sindroma dokončne zmage*. Žal nas zgodovina

emancipacij, od tistih oboroženih do žametnih, uči, da razne njihove zmagovite formacije kaj kmalu zapopadejo logiki odsevanja delovanja prav tistih oblik ter subjektov političnega življenja, proti katerim so se sprva vstajniško podali na pot. Razlogov za to je več in enega, po katerem se *nevtralizira želja po družbeni preobrazbi*, smo omenili že na samem začetku tega pisanja, na tem mestu pa se zaustavimo pri nekaterih konstitutivnih pogojih, zavoljo katerih pride do tega stanja. Tako se ne glede na svojo relativno velikost, popularnost, majhnost ali obskurnost, emancipatorične formacije vedno zanašajo na artikulacijo vsaj nekega modicuma nezadovoljstva ter želje po koncu sistema. Toda ta ni samo skupen članom ter članicam same formacije, temveč je tudi vedno eksterne narave oziroma ima tudi svoje korenine v raznih posameznikih in/ali družbenih skupinah, na katerih se te formacije bodisi abstraktno bodisi realno pozivajo. Ko je zmagovita, se sama formacija ne more disasociirati od posebnih pogojev, pod katerimi je delovala za časa svojega boja. Ti, ki so bili vitalni element njene konstitucije, identitete ter socializacije, jo tudi že a priori postavljajo v nasprotje s samo eksternostjo, v imenu katere se je sprva podala na pot boja. Takšna formacija ne more zanikati svoje zgodovine in se prav tako *ne more odučiti metode, ki ji je zagotovila zmago ter mesto v družbi*. Hierarhizacija, ki jo je formacija uvedla kot nujni pogoj učinkovitosti, le odseva odnose, ki vladajo v družbi, ki jo je želela ovreči. Povratno pa potem, in prav v trenutku zmage, ti odnosi potrdijo ne samo svojo utilitarno učinkovitost naproti emancipatorični celici, temveč tudi nasproti ustroju družbe, ki bo sedaj kot celota krenila proti cilju, kot si ga je zadalo njegovo avantgardno vodstvo. Pri tem bo nedvomno prišlo do trenj in nasprotovanj, ki jih bo težko reševati na političnem področju, ker se je formacija v samem obdobju svoje ilegale ali boja tudi naučila metode, po kateri opozicija preživi – prav to znanje pa je tej formaciji v izjemno pomoč, ko mora nevtralizirati njej lastno post-triumfalno opozicijo.

Proti takšnemu razumevanju takorekoč zlatega obdobja miru, blagostanja ter konsenza, kateremu naj bi šli sedaj veselo naproti, nas sili prav pogled na dediščino svinčenih let, po katerem so se strukture represije ter nasilja tudi utrdile. To je zaradi tega, ker je po eni strani prav *majhen korak od stanja, ko je emancipatorična formacija še oblika negacije obstoječe družbe, do dejstva, da pravzaprav le izzove reprodukcijo države*, tudi v smislu njenih represivnih aparatov oziroma vojske ter policije, ki se veselo bohotijo prav v imenu nevtralizacije raznih formacij, ki uporabljajo nasilje za preseganje obstoječe družbe. Seveda je nujno opozoriti na to, da je sama urbana gverila, kot jo je koncipiral ter prakticiral Carlos Marighela ter njegova Akcija za nacionalno osvoboditev Braziliji ali pa kot je to povzel RAF v Zvezni republiki Nemčiji, že predvidela to krepitev represivnih aparatov države in jo razumela kot strateški proizvod boja, ki bo potem k splošnemu revoltu sprovcirala široke

⁴⁴ *Carlos Marighela, For the Liberation of Brazil, Penguin, Harmondsworth, 1971, str. 95, sicer pa citirano po Guelke, op.cit., str. 61.*

⁴⁵ *Glej njegov prispevek, ki ga objavljamo prav v tej številki ČKZ.*

⁴⁶ *Mar nista v začetkih procesov osamosvajanja teritorialna obramba ter zametki slovenske vojske predstavljali prav takšni desni ter nelegalni odklon in formacijo, ki sta na oblasti utrdili arogantno secesionistično elito, ki nam sedaj vlada? Seveda, ta primer nima prav nobene pretirane vrednosti v smislu legitimizacije zgodovinskega poslanstva trenutno obstoječega družbeno-političnega sistema v Sloveniji. Prav tako pa ne legitimizira intervencije JLA, ki je izgubila svojo moralno podstat, čim je začela delovati proti logiki, s katero se je tudi opravičeval obstoj Jugoslavije – bratstvo in edinstvo njenih narodov ter narodnosti. Ne, njegova srž sestoji v tem, da si je z metodo, s katero se je trenutni vladajoči razred prikopal na položaj, le-ta odžagal vejo, s katere ljudstvu laja svoje zapovedi. Namreč tisti hip, ko je elita posegla po takrat izvenzakonskih ter izvenustavnih sredstvih, je tudi na široko odprla vrata drugim razredom, formacijam, vizijam (tako levim kot tudi desnim), da storijo enako. In v dokaz, da se po Marxu zgodovina ponovi dvakrat – prvič kot tragedija, drugič kot farsa – najbrž ni treba dodatno*

ljudske množice. Tako je Carlos Marighela v svojem *Priročniku za urbani gverilski boj* (1969) zapisal:

“Vlada lahko samo okrepi svojo represijo in tako bo za njene državljane življenje še težje kot kdajkoli prej: vdiral se bo v domove, opravljale se bodo policijske preiskave, nedolžni ljudje bodo aretirani in komunikacije prekinjene, policijski teror bo zavladal in čedalje več bo političnih ubojev – skratka, opraviti bomo imeli z masovnim političnim pregonom. Prebivalstvo bo zavrnilo kolaracijo z vladajočimi, tako da bodo slednji spoznali, da je edina rešitev za njihove probleme v fizični likvidaciji svojih nasprotnikov.”⁴⁴

V nasprotju s pričakovanji Marighele ni prišlo do splošnega ljudskega revolta, kljub vsemu pa država ostaja večinski imetnik krvavega kapitala oziroma nasilja, s katerim so zaznamovana naša življenja. Poleg tega in tudi na podlagi svojih življenjskih izkušenj italijanski avtonomni marksist Toni Negri⁴⁵ opozarja na “provokacije” oziroma razne oblike desničarskega terorizma, ki se ob bok postavljajo svojim levim antagonistom. V Italiji svinčenih let ti količinsko daleč presegajo delovanja radikalne levice, poleg tega so usmerjeni ne toliko k nevtralizaciji levice kot pa h krepitvi branikov, proti katerim se bori: takšne aktivnosti omogočajo vladajočemu razredu, da si odpre novo polje, preko katerega lahko konsolidira svoj položaj – tudi tako, da opozarja na nujnost svoje krepitve ter neminovnosti, če naj se ohranita red in mir.

To je tudi zgodba, ki smo jo že slišali ter doživeli prav ob žametni revoluciji 1989. leta ter po secesiji Slovenije 1991. leta⁴⁶, toda mnogo bolj pomembno je, da vladajoči razred ni odpravil družbenih ter ekonomskih antagonizmov, s katerimi je zaznamovan sodobni sistem. Če so v Vzhodni Evropi tisti skromni mehanizmi socialne pravičnosti, ki predstavljajo dediščino preteklega sistema, še naprej tarča neoliberalnih demontaž, potem tudi ni naključje, da je v njeni zahodni polovici konsolidacija njene levice, ki je nastopila z volitvenimi zmagami v Franciji, Veliki Britaniji ter Nemčiji, povezana z iskanjem, kako utrditi socialni konsenz na škodo raznih zgodovinskih pridobitev delavskega boja.

Tako je ob krepitvi represivnih aparatov, ob legitimizaciji, ki jo je liberalna demokracija dobila s padcem vzhodnega bloka ter ob spoznanju, da so možnosti emancipatoričnega proti-nasilja le majhne, je povsem realno mogoče pričakovati, da bodo obstoječi režimi, še bolj arogantno ter krvavo obračunali s ponižanimi ter razžaljenimi, ki bodo zase zahtevali le pravico do dostojnega življenja. V zameno bodo le-ti zapopadli prav tistim dilemam, o katerih je pisala Emma Goldman, in bodo svojo agonijo zamenjali za puške in molotovke. Krog bo spet sklenjen.

Pravzaprav je krog že sklenjen, kajti dokazuje za to, navkljub hvalospevom o koncu zgodovine oziroma o neomajni popolnosti

političnega ter ekonomskega sistema liberalne demokracije, ki ga ni mogoče ne nadgraditi ne preseči, ker predstavlja najvišjo ter tako zadnjo obliko družbene organizacije⁴⁷, je mogoče iskati tudi v fenomenu EZLN v Chiapasu. Ta je s svojo vstajo 1. januarja 1994. leta dokazala, da ob koncu hladne vojne neoliberalizem ni tako zmagovit, da bi bil zmožen do kraja kolonializirati celotni svet. Tisti, ki sedaj proti njemu jemljejo orožje v svoje roke, so se naučili, da morajo presekati z mrtvo težo preteklih revolucij, kajti EZLN je morda še posebno zanimiv primer glede strateške uporabe nasilja, ker se je po svoji prvi vojaški akciji odrekla ofenzivnemu delovanju in to kljub vojni nizke intenzivnosti, po kateri sedaj civilno prebivalstvo vsakodnevno ustrahujejo ter ubijajo kombinacije regularnih ter paravojaških enot. S tem se je EZLN *izognila problemu praga*, ki bi vodil k eskalaciji ekstremov z obeh strani in ki bi bistveno zožil prostor, v katerem bi bil možen političen dialog.

Poleg tega se je na političnem področju EZLN tudi *odrekla ideji dokončne zmage*, v kateri bi sama prevzela krmilo države. Nasprotno, na ozemljih, kjer uživa podporo, zagovarja politično samoorganizacijo prebivalstva ter se tako ne zapira v krog totalitarne avantgarde in emancipatoričnega zastavka, katerega najbolj ekstremni primer je bil prav Nečajev, in po katerem morajo subjekti žrtvovati prakse, po katerih bi v svoje vsakdanje življenje uvedli utopične elemente. Konstitucija ter lokacija sil odpora v Chiapasu je mogoče res v začetku predstavljala varianto na strategijo "focoizma", toda EZLN se razlikuje od Guevarine koncepcije tega boja in zagovarja *transformacijo ter konsolidacijo teh avtonomnih zon* pred nastopom njihove širitve navzen. Chiapaški Indijanci niso trdi kot hrasti – tako je Guevara zapisal za njihove bolivijske brate ter sestre, ki so z nejevero gledali na njegove obljube o boljšem življenju *po* revoluciji⁴⁸ – in niso majhen vzvod v vzniku globalne revolucije, temveč subjekti, ki si *na tem svetu, tukaj in sedaj, gradijo družbo, ki presega ono, ki jih oblega*. Ti Indijanci so seveda Fanonovi "prekleti zemlje", toda maniheizem, ki determinira njihovo zatiranje, pač ne determinira njihove emancipacije. To niso ne absolutni ne avantgardni subjekti, katere strategija je totalna, dokončna ter nezmotljiva. Nasprotno, tako v mehiškem kot tudi v globalnem kontekstu se EZLN vidi kot eno izmed pestrih palet sil, ki lahko prispeva k dvojni nalogi demokratizacije ter vzpostave socialne pravičnosti.

Heterogenost zgodovine ter teorij, s katerimi se EZLN bogati, pa ni samo determinacija njene konstitucije, temveč tudi bistveni način, s katerim se ta umešča v svet. Tako se *izogiba pasti totalitete tako analize realno-obstoječega stanja kakor tudi podvajanju gotovih oziroma enako totalnih sredstev, s katerimi ga mora preseči*. Upajmo, da ni treba posebej poudarjati, da imamo opravka z *zavestno negacijo pojavnne oblike samo-namenskosti revolucionarnega delovanja – avantgardizmom*, oziroma s stanjem, po katerem bi si subjekti tega pisanja domišljali, da so nosilci absolutnega vedenja o

opozoriti na to, da se je sedanja elita parapolitičnih metod dodobra naučila od svoje partijske predhodnice. Mislim, da bo en skromni primer zadostoval za podkrepitev te teze – dejstvo je, da se je Slovenija že izognila enemu (mehkemu) desnemu državnemu udaru oziroma, da je tik po koncu vojne v Sloveniji obrambni minister Janez Janša predlagal takratnega notranjega ministra Igorja Bavčarja kot novega mandatarja vlade. Če bi to te vlade zares prišlo, potem bi politično prizorišče naddoločali predstavniki represivnih aparatov države, katerih legitimnost se je potrdila na bojišču in ne na volišču. Enako stanje je zajelo našo širšo in ožjo domovino tudi po koncu druge svetovne vojne.

⁴⁷ *Od vseh svečnikov neoliberalizma pa je za konceptualizacijo globalne zmage liberalne demokracije kot udejanitev konca zgodovine v smislu nadaljnje evolucije raznih oblik političnega, ekonomskega ter družbenega življenja najbolj znan Francis Fukuyama, na katerega misli prav tu referiram. Cf. njegovo The End of History and the Last Man, Penguin Harmondsworth, 1992.*

⁴⁸ *Pečinka, op.cit., str. 65.*

⁴⁹ Glej Gibril Faal, "The East Africa Bombings", West Africa, 7–27 September, str.667–668, in Baffour Ankomah, "Bombers hit Africa", New African, Oktober 1998, str. 16–17.

⁵⁰ O tem prav Ankomah, op.cit.

stanju ter preseganju sveta, od svojih konstituentov pa zahtevali, da se kot objekti (ter tudi objektivno in brezprizivno) pokorijo njeni viziji.

Ob potrebi EZLN, da pljune v obraz globalni kolonializaciji neoliberalizma, pa razumevanje naše sodobnosti kot obdobja mirne koeksistence ter kopičenja prav elegantno skazi bombni napad na ambasade ZDA v Keniji in Tanzaniji letošnje poletje, v katerem je bilo ubitih 262, ranjenih pa več kot 5000 ljudi. Komentatorji različnih političnih prepričanj se strinjajo, da se je s tem dejanjem odprl novi vojni teater mednarodnega terorizma v smislu, da je sub-saharska Afrika izgubila svojo nedolžnost kot del sveta, ki je bil dosedaj iz takšnih delovanj izvzet⁴⁹. Toda bolj subtilni med njimi tudi vedo⁵⁰, da je fundamentalistična motivacija teh dejanj le simptom ne pa razlog sam po sebi, odgovor ZDA – bombardiranje domnevnih središč islamskega ter državnega terorizma v Afganistanu ter Sudanu – pa le variacija na občo temo terorizma oziroma le oblika, kot bi temu dejal lingvist in anarhist Noam Chomsky, državnega terorizma.

Niti ne tako paradoksalno ni, da so prav ZDA v umazani vojni v Afganistanu (1979–1989) sponzorile Osama Bin Ladena, za katerega se zdi, da je po prijetu Carlosa Ilič Ramireza oziroma "Šakala", ki si je nadimek pridobil po romanu Fredricka Forsytha *Dan Šakala* (1971), prevzel krono mednarodnega terorista šte vilka 1 in ki je bil prva tarča ameriških bomb v avgustu. Vse to nakazuje le *oscilacijo pa tudi difuzno vrednotenje nasilja*, do katerega pristopa država in posledice katerega niso nekje daleč za zahodnim obzorjem, kajti ne glede na to, ali se strinjamo ali ne z mednarodno politiko ZDA, dejstvo je, da je od trenutka vstopa v vojaške zveze oziroma partnerstva, ki jih ta država sponzorira, slovenska nedemokratska javnost posredno povezana z njenimi nasilnimi oblikami in je zanje tudi soodgovorna.

Takšna podpora lahko za sabo povleče nekatere posledice, ki bodo lahko še kako odločujoče v prihodnosti Slovenije. Njihovo predzgodovino lahko lociramo v Češki republiki, od koder je kot instrument zunanje politike ZDA Radio Svobodna Evropa letos začel oddajati v Iran. Prva posledica tega je, da se je v Pragi že pojavil terorist z namenom nevtralizirati RSE. V celotnem spletu te problematike lahko vidimo paralele z metodami kooptacije, po katerih je posegal Nečajev. Kakor smo že zapisano, je uboj enega člana nečajevske celice preživele še bolj zavezal k njenemu vodstvu. *Državniška varianta te kooptacije* pa razne države kooptira v sfero svojega političnega ter ekonomskega vpliva ter tako "teatra vojne" prav s tem, da jim vsiljuje strukture ter institucije, ki izzovejo razne teroristične in druge proti-napade. Ob prvi žrtvi med svojimi državljani pa je država gostiteljica tako še bolj zavezana politiki ZDA ter njenim sredstvom, ker se mora jasno deklarirati, kdo so njeni sovražniki in kdo njeni prijatelji. To pa je tudi prav tisti splet okoliščin, v katerih se je znašla tudi Slovenija, ko se je njen vladajoči razred odločil, da letalom NATO dovoli prelet slovenskega zračnega prostora, da bi bombardirali razne cilje v Zvezni republiki Jugoslaviji.

In če smo že načeli vprašanje islamskega fundamentalističnega nasilja, potem povejmo še to, da je ob tej problematiki razviden premik v patalogizaciji političnega nasilja. Pred koncem hladne vojne se je politično nasilje denunciralo ne samo zavoljo sredstev, ki se jih je posluževal, temveč tudi na podlagi sponzorstva s strani Vzhodnega bloka, v osebnotnem smislu pa so bili njegovi subjekti karakterizirani kot psihopati ali pa brezčutne osebe. Dandanes prva dva argumenta ostajata bistveni sestavini tako političnega kot tudi medijskega diskurza, le da so nekatere islamske države v njem sedaj prevzele mesto, ki ga je prej zasedal Vzhodni blok. Ob tem se prav zavoljo poizkusov liberalne demokracije do kraja kolonizira svet in uspeh, ki ga je pri tem imela v Vzhodni Evropi, še bolj krepi pseudo-humanistična kritika političnega nasilja, ki, kakor smo uvodoma dejali, samo mistificira nasilje, na katerem temelji obstoječi red. Toda osebnotno oziroma intimno patologijo terorista je sedaj nadomestila njegova ali njena kulturna naddoločenost. Po njej, npr. ne gre za to, da je s stališča radikalnih Arabcev Izrael tudi še po mirovnem sporazumu aktivna imperialistična sila ali pa da ZDA v mednarodni politiki uporabljajo dvojne standarde, temveč da je mogoče odpor do ZDA strniti v kulturno, morda celo rasno in tako apriorno determinacijo Arabcev oziroma Muslimanov.⁵¹ Podoben ideološki obrazec konstitucije drugega velja tudi za Srbe, ki so homogenizirani v določene tudi nadzgodovinske stereotipe političnega obnašanja. Toda, kakor smo omenili že na začetku tega eseja, je ta logika analize fašizma drugega le odsev lastnega fašizma, ki pa je s strani politike toliko bolj priročna, ker se kot taka postavlja kot neke vrste esencializacija, ki je izven zgodovine, njenega teka ter okoliščin. S tem pa dodatno marginalizira mehanizme, s katerimi je mogoče politično nasilje zares odpraviti – s političnimi rešitvami ter družbenoekonomsko transformacijo, kajti če je bistvo potrebe po nasilju nadzgodovinsko, potem ga prav nobena družbena intervencija ne more odpraviti. Poleg tega pa ta marginalizacija legitimizira potrebo po tem, da se protagoniste političnega nasilja nagovori v edinem jeziku, ki ga razumejo (= nasilje), ob tem pa tudi neminovnost obstoječega sistema.

Glede na vse, kar smo že zapisali, je treba poudariti, da prav ob krepitvi tega sistema ter njegove nevolje, da bi odpravil antagonizme ter nasilje, na katerem temelji, v prihodnje ne bo manjkalo formacij, ki bi se tako ali drugače zavzemale za emancipacijo. Kakor že zapisano: nekatere so že vzniknile, druge pa še bodo. Zato za zaključek tega razmišljanja podajmo tiste politične, družbene ter osebne osnove, za katere bomo lahko trdili, da predstavljajo parametre emancipatoričnih formacij, ki lahko kvalitativno prispevajo k preseganju problematike, ki se kot rdeča nit vije skozi ta esej.

Guy Debord, eden osrednjih osebnosti Situacionistične internacionale, je nekoč podal minimalno definicijo revolucionarne organizacije, ki jo je SI leta 1966 sprejela kot programske narave, tj.:

⁵¹ *Procese premikov iz kulturne v rasno esencializacijo je podrobno opisal Edward Said v svoji študiji Orientalism (1978), kate-rega slovenski prevod je izdala Studia Humanitatis. O podobnih procesih na primeru vojne v Alžiriji pa v tej številki ČKZ piše Fouzi Slisli.*

⁵² Guy Debord,
 "Minimum definition
 of Revolutionary
 Organizations" v Knabb,
 op.cit., str. 223.

sprejme unitarno kritiko sveta, zavrne notranji ustroj, ki bi le reproduciral hierarhične odnose dominantnega sveta, in se preda logiki samo-ukinitve⁵². Z Debordem se lahko le deloma strinjamo. Kajti glede na analizo, ki smo jo tu podali, mora emancipatorična formacija misliti sočasnost negativnih kakor tudi pozitivnih oblik življenja, da se lahko zoperstavi potrebi po zastavitvi emancipacije v smislu krepitve hierarhičnih odnosov znotraj formacij samih, v njenem odnosu do družbe tekom boja ter ob njeni zmagi. Kakor gre tu za to, da mora vsaka formacija priznati ter odpraviti represijo, ki je določala nečajevesko celico, tako mora tudi realizirati tiste latentne anarhistične oblike misli ter prakse, na katere smo opozorili pri Fanonu ter Guevari.

Prav tako mora takšna formacija koncipirati subjekt emancipacije, ki ne bo ne ločen ne specializiran in čigar identiteta ne bo sklenjena, saj se s tem podvaja znotraj družbene, medkulturne pa tudi intersubjektivne odnose dominacije ter podrejanja. Bistveni predpogoj, s katerim je mogoče misliti tako sočasnost praks kot tudi razklenjenost subjekta, izhaja iz odpovedi po samo-zavestni konstituciji emancipatoričnih praks in formacij oziroma avantgard, kakor tudi po predpostavki emancipacije kot vključujoče celotno družbo, saj je treba ostro zavrniti stanje, po katerem bi bili vsi emancipirani, tudi eni bolj od drugih, katerih manko ali potlačitev bi postala pogoj te (ne)svobode. Iz tega prav tako izhajajo dejstvo, po katerem je treba proti potrebi po unitarni kritiki, koncipirati ne samo pluralnost strategij, temveč tudi vizij ter prostorov emancipacije, ki pa izhaja tudi iz stanja, ko so različne formacije pripravljene sprejeti dejstvo svoje heterogene zgodovinske, teoretske, izkustvene pa tudi osebne kompozicije. To pa je – povratno – tudi garant relativizacije subjekta emancipacije in vzvod, preko katerega proces emancipacije postane subjektivno doživeto in ne objektivno politično-zgodovinsko dejstvo, ki se zaradi same svoje eksternosti subjektu kaže kot njemu ali njej sovražno.

Če se mora po Debordu vsaka revolucionarna formacija zavzemati za svoj razpust v smislu ločene organizacije in v trenutku zmage, potem tudi menimo, da se mora ta razpust predvideti že v tem, ne pa v onem utopičnem svetu. Ta odpoved predstavlja tudi minimalno definicijo polja, v katerem je mogoče začrtati mero emancipacije, njene akcije, obljube ter neodtujljive sedanjosti, katere naloga danes kliče enako glasno kot včeraj tudi zato, ker obstoječi sistem ni pripravljen slišati njenega glasu. Odločitev, ali za formacije ter fenomene, opisane na straneh *Časopisa za kritiko znanosti*, velja, da so *verno* slišali ta glas ali le njegova *popačenja*, pa prepuščamo vam.

Ob Vltavi, 25. novembra 1998

Za (glasbeni) terorizem Esejistični zapiski za nenehoma odlagano diskusijo*

Leta 1959 je režiser Edward Bland – po svoji knjigi z naslovom *The Fruits of the Dead of Jazz* – v ZDA posnel neverjeten film *The Cry of Jazz* (K.H.T.B. Productions, 16 mm, črno-beli, 34 min). Neverjeten je ta film iz docela preprostega razloga, ker se v njem najboljši namen pomeša s povsem spodletelim učinkom: naj je še takšna subverzivna mojstrovina o alternativah, namreč obide dejanski “medrasni problem” – do njega mu manjka le en sam korak – in raje predstavi tezo, ki se je tedaj sploh ni mogel zavedati. Gledano, kakopak, za nazaj. Podoben sindrom nam je zelo znan v svoji pojavi iz srednješolske učilnice in nas mahoma spomni na tisto vsem znano (konservativistično?) učiteljico, ki si v vnemi, kakršna jo – obenem z zasičenim vsedržavnim učnim načrtom – peha k hitremu vbijanju znanja v dijaške glave, dovoli vse polno stereotipov, elips, poenostavitev, posplošitev, hierarhičnih sistemov in shematike. Nič hudega sluteč, takšna učiteljica najde svoje zveste zaveznice in zaveznike prav med tistimi najpridnejšimi v razredu. Kakor da bi vedela, komu podajati stereotipe, elipse, poenostavitve, posplošitve, hierarhične sisteme in shematiko, gre učiteljica z njimi do konca, k finalu, kjer se podeljuje družbena nagrada, tako rekoč h končni zmagi: kdor namreč v šoli sprašuje kaj preveč, ta je nasrkal in pozneje ni za nikakršen resen poslovni sestanek, kdor si dovoli poglobljeno opombo, ta ni za fakulteto in nadaljevanje enoumnega hipnotičnega drnca, kdor kdaj skrbno pripravi kak obrobni komentar, ta ne bo nikdar nosil elitniške kravate, punca pa, navsezadnje, ki razmršenih las zdvomi o šablonskih ugotovitvah, kakršne so bile, malo preden je sama stopila gor,

* Vmes podane teze o anarhizmu so bile prvič izrečene na predavanju Temeljne težave anarhizma danes v klubu YHD na Metelkovi februarja 1998, in jih ima objaviti njegovo glasilo Awol. Bile so tudi reflektirane med burno diskusijo, za njihovo artikulacijo pa se avtor pričujočega eseja zahvaljuje neverjetno spodbudnemu občinstvu v YHD, najboljšem klubu v mestu.

zapisane na tablo, ta punca bo zagotovo med tistimi, ki v življenju ne delijo nasmeškov kar tjavendan in vsevprek.

Uganila sta pravo, draga bralec in bralka, uganila, kam merimo, zakaj *The Cry of Jazz* je kratko malo vzgojni film, in takšni filmi imajo skozi časovno distanco svoje privilegije, ki naredijo celo najhujše napake bodisi simpatične ali pa povsem razumljive. Kakor imamo v učilnici zmerom predvidljivo populacijo "pravih" ljudi, poleg njih večinski "mainstream" tistih lenobnih, nedefiniranih, nereflektiranih, nonšalantnih in ambivalentnih osebkov, tako imamo za navrh tudi nenehno manjšino, ki jo zanima "nekaj drugega". Od te manjšine jih prav malo dejansko tudi najde "tisto drugo", še manj je med njimi takšnih, da se jim posreči "tisto drugo" etablirati v "osebnost", torej "uspeti" ali kaj podobnega. S to razgrnitvijo "usode" pravzaprav ne ponujamo ničesar novega, daleč od tega, in niti ni naš namen, ponuditi kaj novega – kajti ponazorilo o tem, da se pravzaprav nikoli nič bistvenega ne spremeni, je tako zapisano v širše kulturne, ne le v umetniške programe, da se mu ne izogneta tako ne šola kakor tudi ne glasba.

V omenjenem filmu se zgodba o mučnem kasavetesovskem večernem razgovoru v dnevni sobi, ki se ga udeležujejo dva mlada bela heteroseksualna para in dva mlada moška črnca, kot rdeča nit prepreda s fakti iz jazzovske zgodovine. Medtem ko bela fanta nikakor ne moreta doumeti črnkega zagovora neke posebne Amerike, ki (tako vsaj tedaj, leta 1959) "še ni dobila dovolj svojega prostora" in si ga je "primorana širiti skozi jazz", sta dekleti navdušeni, tako da smo priča vmesnemu razdobju med ljubosumno sceno in svežim prijateljstvom. In ko spretna režija že pokaže vse prehodne attribute (simpatija – rez – dolge dekliniške noge – rez – ponosni črnc – rez – užaljeni beli ljubimec), se pokaže za še spretnejšo: sploh se namreč ne ubada več s spolnimi razmerji, saj eden od črncev – kakor zavedajoč se, da utegne slediti mučen prizor – nenadoma začne pripovedovati zgodovino jazza. Ko nam je postreženo z vsemi predvidljivimi odlomki, začeniši z *New Orleansom* in *dixielandom*, ko predelamo *swing*, *cool* in vse *bop*e, tedaj potencialni sveži črnski prijatelj na mah spremeni ton svojega govora in začne predstavljati nepredvidljivo tezo, da je jazz pravzaprav od tod, od *bop*ov naprej: mrtva forma, ki čaka svojih duhovnih razširitev in novih gurudev, prostora za jazzovsko realnost pa ni več. Podoba prikazuje revna naselja, getoizirano prebivalstvo, cerkveno ekstazo, docela avtar-kično bodi gospodarstvo bodi socialno življenje, črnc pa slovesno napove finalen glasbeni odlomek, napove, da je prav blizu na poti človek, "ki zanj legenda pravi, da bo s svojo duhovno močjo jazz obudil od mrtvih in razširil ta ozki črnski prostor". In dodaja, da je zdaj znan in upoštevan le v Evropi, ker je tudi izobražen in ker tudi piše muziko zelo po evropsko, a da kmalu pride njegov čas tudi doma. Leta 1959 reče po francosko: "Drage prijateljice in prijatelji – *Le Sun Ra*".

Zdajle nas nikakor ne zanima več hagiografija, pač pa, kaj v bistvu izjavi vzneseni črnc, ko izpostavi figuro Suna Raja. V trenutku, ko bi lahko bil izkoristil situacijo in dekletu, ko se to ravno na novo navduši zanj, ponudil arzenal sladkobnih, ovijajočih, modalnih, *mainstream* jazzovskih zgledov, nastopi altruistično in ogloda globalen problem avantgard. Reakcija te figure – režijska reakcija – je zato prav tako velika kot pomen Suna Raja in zunaj dvoma zasenči vzgojne razsežnosti, ki spodletijo. Takšen je tudi konec filma, in v tej končni gesti, ki z ene strani apostrofira alternativnega glasbenika, z druge pa alternativnega moškega, je celo njegova subverzivna nota. Če bi bil posnet deset, petnajst, dvajset let pozneje, bi bil Sun Ra s posnetkov nemara že lahko primeren za kakšno zapeljevanje, tako pa se zadovoljujemo z vedno dobrodošlim *offom*. Tako je na voljo zadosti prostora za tiste, ki dobro vedo, kam je Sun Ra pripeljal zgodovino glasbe, pa tudi za one, ki si ne morejo predstavljati, kaj vse se je pripetilo v tej zgodovini po letu 1959.

Film je posnet v razdobju, ko je bil, denimo, skladatelj John Cage že dodobra etabrirana figura, nekakšna maskota zahodnega modernizma, in ko se je občinstvo začelo privajati na drugi val avantgardnih umetniških šokov, kakor ga je prineslo tole stoletje. Tlela je tiha vojna, vojna dveh nasršenih praznin: nova muzika ni imela množičnega občinstva, imela pa je močno intelektualno kritje, malomeščanski koncertantni muzeji so se za nekaj let prav tako spraznili, saj sta bila LP s 33 obrati, album in stereofonija sveži iznajdbi. Modernisti so začeli glasno verjeti v nenaden preboj, filmske režiserje so na veliko podpihovali, da njihova dela vključijo v svoja, na dlani je bilo, da lahko z nekaj pomembnimi koraki spremenijo uho in ga transformirajo, tako da bo pripravljeno za vse. Kako to, da se jim ni posrečilo spremeniti niti ušesa, kaj šele sveta?

Ali je bilo od vekomaj tako, da je človeštvo to ali ono – svojčas subverzivno, “teroristično” – glasbeno prakso šele za nazaj prepoznalo za sprejemljivo in ji podelilo “častno” mesto? Ne, večina subverzivnih, “terorističnih” glasbenih praks sploh ni priznanih in tudi nikdar ne bo. Komu prepuščamo ta priznanja? Prepogosto pa “uradni” muzikologiji in tistim, ki morajo dobiti preverjene informacije od drugih “uradnih” instanc, da se odločijo za nov *imprimatur*. Mar nismo prav mi sami – tisti, ki smo že v šoli pripadali alternativnemu pogledu – poklicani, poklicane, da gojimo ljubezen do alternativnih, subverzivnih, “terorističnih” glasbenih praks in torej o njih tudi odločamo? Ne samo to, takšna je naša osnovna naloga. Se pa precej zaplete, ta naloga, spričo dejstva, da alternativnim, subverzivnim in “terorističnim” skupinam, posameznikom in posameznicam nekako ni do odločanja. Prav tako jim ni do odločanja, kakor se tudi otepajo nelagodja, po katerem so stvari kar takšne, kakršne so. Z ene strani bi radi priznanje, čast in slavo – sredstva, ki to omogočajo, pa so še zmeraj zgolj sredstva iz “zunanjega sveta”. Alternativa časti, slavi in priznanju je začaran krog, zato je treba graditi na vzporednih svetovih.

Ko je rosno mladi John Cage lepega dne potrkal na vrata pri profesorju in skladatelju Arnoldu Schönbergu in ga prosil za pouk, ga je le-oni posadil za pisalno mizo in mu jel diktirati nalogo iz kontrapunkta. Mladenič je sedel minuto, pet minut, deset minut in se ni dotaknil ničesar. Po dvajsetih minutah je profesor in skladatelj Arnold Schönberg vzel njegov list papirja, ga premotril in strogo ošvrknil Johnnyja, rekši: "Mladi mož, vi že ne boste skladatelj, ker če bi to bili, bi se vse življenje zaletavali z glavo v zid. Tega pa noben človek noče, mar ne?" Tisti trenutek, tako je rad pripovedoval Cage, sem se odločil, da se bom vse življenje zaletaval z glavo v zid. Vidimo, da je utopija zapisana tudi v ustvarjalni akt, kadar gre za avantgardo, ne le v njeno recepcijo, promocijo in kuratorsko iskanje zgodovinskih mest. Ko je bil Cage že priznan muzik, je potrkal na vrata pri tedaj že profesorju in skladatelju Arnoldu Schönbergu. Starec je odškrmil vrata, zviška pogledal razposajenca in mu na vprašanje, ali ima kaj časa, da bi se Cage rad spopolnjeval pri njem, odvrnil suho: "Nimam časa." In kdaj boste imeli kaj časa, profesor, se ni dal odgnati John Cage. "Nikoli, jaz nikoli nimam časa."

Pričujoča anekdota ni poučna zgolj toliko, da bi iz nje vlekli psihoanalitskih zastavkov, ne, poučna je tudi v tem, da nam zelo nazorno razprostira razmerja med zahodno glasbeno kulturo in vsemi drugimi. Kdor ljubi improvizacijo, torej tisto glasbeno prakso, ki je bila na silo izgnana iz zahodne glasbene misli, takšen človek bi si že ne privoščil trditve, da "nikoli nima časa", saj ga zanimajo prav tisti trenutki, za katere "navadni ljudje z glasbenega področja" sicer nikdar nimajo časa. Zahodna glasba ne propagira posebej, naj se njeni protagonisti, protagonistke spopolnjujejo še v zrelih, "srednjih" letih, zakaj priljubljena deviza, kakršno rada izjavlja njena birokratska klika, pravi, da te po končanem konservatoriju, nekaj bistvenih nagradah, odkupih in izvedbah, čaka samo še delo, golo delo, nič "šole". "Kaj bi s šolo, saj si tam že bil in jo končal!?" Količkaj deduktivno razpoloženima bralki in bralcu na tem mestu ne bo prav nič težko povzeti podmeno, da sta bila prav konservatorij in splošna antiintelektualna šolska mentaliteta tista, ki sta iz zahodnega glasbenega sistema izgnala improvizacijo. Kaj pa je improvizacija drugega kot dejavnost, sproducirana v izogib sistemu, pa naj to velja za boj proti delu, veselje do glasbe ali tisti docela prosti čas, v katerem se razprostre generalna ideja kot taka.

Barok je bil poslednje zahodnoglasbeno razdobje, v katerem je imela improvizacija svoje samorastniške mlade, svoje količkaj razvite pankrte. Krščanski cerkvi, zlasti njeni katoliški firmi se je že takoj v naslednjem času, za klasicizma kakopak posrečilo, da je radost v improviziranju – kakor precej drugih reči v zahodni glasbi – sfižila do povsem banalne prakse: za potrjevanje božje moči sta ji prej rabila sam virtuos ali primadona, in prej kakor s kakšno nepredvidljivo improvizacijsko prakso (z "znamenjem človeške nemoči in slabosti") se je to moč lahko dokazovala skoz preverjen notni blesk in nadzo-

rovano spretnost. Za improvizacijo lahko rečemo, da se je – spomnimo se le na tkim. orgelsko improvizacijo – cerkveni regulativi, paradokсно, uklonila veliko prej kakor sam skladateljski poklic. Beethoven, recimo, glasbeni in obči revolucionar, je bil, spomnimo se, prvi, ki je lahko zaživel zgolj in samo od skladateljjevanja. Improvizirati je znal kot malokdo, saj ne rečemo nič, toda produktivno naravo v improvizacijski praksi je hranil za domačo sprostitev – kar je improviziral za javnost, se je štelo prejkone kot buržoazna zabava. In prav nič prijetno vprašanje ni, ali je buržoazna zabava kdaj – celo v obdobju buržoaznih revolucij – sploh lahko pomenila progresiven akt.

Dvesto in več let je potrebovala zahodna glasba, da je spet našla pot k tisti improvizacijski naravi, ki jo je “teoretski” glasbeni sistem – s cerkveno hipokritično pomočjo – izgnal s konservatorija. Zahodna glasba se k improvizaciji jasno ni vrnila kar tako, s svojimi odkritimi in jasnimi nagibi, pač pa jo je k njej popeljal “drugi svet”. Zgodnji kinematograf je predvsem v svoji pianistični in orglavski praksi gojil precej improvizacije, in čestoma se je pripetilo, da je z njo do duhovite karikirane sheme premaličil stare mojstre ali pa iz njih potegnil kar precej nadiha, potrebnega za svežo kinsko umetnost – za začetek XX. stoletja. Dmitrij Šostakovič ni zaman govoril, da je “nemi kinematograf” njegova “druga akademija”: na konservatoriju ni smel improvizirati, tega ni bilo v kurikulu, pa si je dal duška pri filmih. Tedaj se je tudi njemu porodila bartokovska zamisel o klavirju kot tolkalu. Poleg jazza in Schönbergove dodekafonske revolucije je prav kinska improvizacija tista, ki je zrahljala pezo, osvežila utrujeno shemo po imenu zahodna glasba. Ko bi ne bilo teh treh segmentov – pojavili so se neverjetno sinhrono – bi dejansko in upravičeno lahko govorili o krizi.

Težko pa seveda že v začetku tega stoletja, nasploh in vseprek govorimo o kakšnem terorizmu. Niti modernisti ne eskapade in rojstvo paralelnih umetniških smeri ne pomenijo nujno terorističnega umetniškega dejanja, pri njih bi prej govorili o kakšnem škandalu, o aferi – za teroristično umetnost je samo koncept premalo, saj ji rabi ustrezna, dovolj konspirirana časovna komponenta, predvsem pa jo mora prevevati ambivalentno razmerje med individuom in kolektivom: in v egomanskih projektih, imenovanih modernistična umetnost, je bilo najteže doseči prav takšno stanje, pa naj gre za samotnen roman ali razvpito muziko. Tudi ideja, da je teroristično dejanje navzoče v tej ali oni umetnostni praksi skozi vso zgodovino, ni kompatibilna z zgodbo, po kateri, vzemimo, anarhistično gibanje obstaja ves čas, odkar obstajata (demokratična) država in (socialna) hierarhizacija.

Kaj poslušata anarhist, anarhistka? Kdo pravzaprav sta onadva? Po našem globokem prepričanju gre za človeka z visoko stopnjo urbane zavesti, ki sta se za vselej odločila, hoditi po posebni poti – ta pot se opredeljuje skozi več dejavnikov, ki nam jih je tukaj povzeti skozi teze, kar pa zahteva nekolikanj daljši diskurz.

Bistvo anarhizma – morda celo njegovo najintimnejše bistvo – je v tem, da nima historično pogojenih težav. Strogo vzeto, njegove težave, njegovo razmerje s svetom je nenehno eno in isto – predvsem pa, pomnimo, ni od včeraj niti ne zgolj od Bakunina dan. In kaj naha-jamo v tem razmerju? Nič drugega kot tole konstatacijo: *Anarhizem je vnašanje reda v kaos po imenu država*. Težave pa so pogostoma hujše tedaj, kadar zadevajo samo notranje anarhistično soglasje o tem vnašanju, kakor takrat, kadar smo priča nesporazumu ali zunanjemu spopadu – samemu spreminjanju sveta.

Omenjeno bistvo anarhizma – namreč to, da nima historično pogojenih težav – pa je obenem tudi njegova največja težava, njegov veliki nesporazum z zunanjim svetom. Od tam, od zunaj gledano, je večkrat tudi glasno rečeno, da se anarhizmu “ne more posrečiti, da je zgubaški”. Toda ali mu sploh je kaj do “vodenja”, “zmage”, do “uspeha”? V čem je pravzaprav anarhistična dinamika, če ni želje po “vodenju”, “zmagi”, “uspehu”, in kako jo (brez cenene reklamnosti, hvalisavosti in egoizmov) predočiti zunanjemu svetu, da mu bo jasno, za kaj gre, in da ne bomo ostali, ostale za zmeraj zaprti v svoji prečudoviti niši, v svojem krasnem getu?

Anarhist, anarhistka sta to, kar sta, kot vemo, predvsem spričo svoje enkratne življenjske odločitve, da se za vselej odpovedujeta manipulaciji, vodenju, hierarhizirani tekmi (z drugim imenom “življenjska igra”), laži, hipokriziji, pritlehnosti in dvojnosti. Razlaga, po kateri naj bi bil anarhizem nekaj anarhičnega, velja zgolj v primeru, ko v *anarhičnem* razbiramo tudi *nepredvidljivo*, nikakor pa ne upravičuje in zagovarja anarhičnosti kot poljubnega, kaotičnega, raztresenega, neodgovornega, agresivnega in neumerjenega ravnanja. (Če berete pazljivo, vidite, da nismo zapisali: *nepredvidljivega, odločnega, samostojnega, drugačnega*, kar vse se, kajpak, priporoča.) Prav nasprotno – anarhizem more biti očitvidno edini zgled, ko se vnaša red v tiste segmente, ki so se v namišljeni “življenjski igri” zapletli že do tiste stopnje, da so prepuščeni tkim. naravnemu redu stvari oziroma pristajajo na tkim. biološko danost. Prav “biološka danost” je ena izmed največjih sovražnic anarhističnega navora. Iz nje izvira vse hudo, iz nje izvira korenika našega gibanja, vse naše srčno nasprotovanje “njihovim” razlagam sveta oziroma vsa “njihova” “biološka” obsedenost s tistim seksom, ki nastopa iz strahu pred ljubeznijo, s tekmovanjem, službo, ikono-stasnimi sindromi, fetišizmi, z vsemi lahko dostopnimi in hitro dojemljivimi rečmi. Namerno smo literarizirali pasus, da bi se zdajle povprašali, ali anarhizem kot “gibanje proti” (po njihovem) nemara prav tako ne izvira iz biologije kakor iz nje in iz čaščenja njene aksiomatike izvirajo dejanja in misel tistih, “proti katerim mu je živeti in bojevati se”? Zdi se, da ne, in če že ni hitrih dokazov, da je temu res tako, kaže vsaj dosledno živeti po načelu, ki anarhizem postavlja na takšno izhodišče. *Vsa vprašanja bi bila namreč razrešena, če bi prebivalstvo vedno upoštevalo najobčutljivejšega osebk v*

svoji sredini, in vse težave bi skopnele, če bi človek upošteval drugega prej ko sebe.

Pričujoče teze dajejo vtis, kakor da ponujajo moralo. Saj tega niti ne prikrivamo, celo sprašujemo se, od kod strah pred tem, da se ponuja morala. To je enako prazno in cenzurno področje kakor tesnoba pred patetiko, kar nudi vsaka revolucionarna praksa, ali nelagodje v čem epohalnem, kar ponuja sleherni zgodovinskost: *Anarhizem je vrhunska morala, edina preostala morala na tem svetu*, če hočete ali ne. Pomembno vprašanje je, če je sploh kdaj kje bila še kakšna morala poleg anarhistične. In – ali ni to moči izreči samo z anarhističnega vidika, ki moralo drugih, denimo cerkve, vedno vidi kot dvojno. Mar je svet dejansko od vekomaj razdeljen tako po svoji moralnosti kakor po “moraliziranju s to moralnostjo” – ali pa gre samo za iluzijo, kakršno je, denimo, katoliška cerkev spretno izkoristila in predočila kot maniro v liturgičnem obnašanju, čeprav gre za eno izmed njenih najizrazitejših propagandnih sredstev? Nasploh ni težko opaziti, kako in na katerih točkah se stikata in tudi prekrivata anarhistična morala in cerkvena dvojna morala oziroma, kakor se ji pravi, dogmatika. Katoliška cerkev, bi rekli, kakopak, prej *prikriva*, kakor da bi iskreno priznala, da se s čim *prekriva*, in je že stoletja zelo pretkana – od Jezusove zgodbe naprej je celo primorana, sprejemati nekatere med najvidnejšimi modeli, kar jih pozna anarhističen način življenja, in si ga razlagati kot nekaj svojega, kadar tako zahteva ljudsko uho. Z nabiranjem volivcev in volivk je prav podobno: država pozdravlja alternativne in tudi anarhistične vzorce zgolj v tesnem razdobju pred volitvami, sicer pa ji je zanje, kakor za vse drugo razen obračanja denarja in sprejemanja proračuna scela vseeno.

Zastoj v gibanju: država prepozna alternativne, anarhistične ali podobne vzorce, ker jih ima pravzaprav že davno v svojem sprijenem zakupu. Fanzin, sproščen, pogovoren jezik v publicistiki in teoriji, grafit, strip, nekonvencionalna filmska forma, ulično gledališče – vse to so paradigmatične tvorbe, da država (kulturna politika, mestni svet ali donatorji-davkoplačevalci) toliko lažje vzkliknejo: “Aha, to so tisti! Dajmo še njim malo, upoštevajmo še njih kdaj, tudi oni so ljudje!” Kako preseči to samaritansko logiko, skozi katero se razbira kar najtesnejše sodelovanje med državo in (njeno) katoliško cerkvijo? Kaj storiti, da se zmuznemo iz klobčiča predvidljivih odločitev in jasnih, črno-belih svetov?

Prva rešitev je kratkoročna in smo ji priča že kar tukajle, v tekstu: ni treba, da zmeraj pišemo na način fanzinskih popizdevanj. Kakor nam gre v jeziku, v dikciji za to, da smo karseda nazorni in da je jezik v naši rabi tisočkrat boljši od “nacionalnega jezika”, s katerim se sicer tako rada hvalita kler in desnica, tako bodimo tudi v realnosti zgled za vse ljudi. Naš jezik je bojevit prav tam, kjer povzema vzorce “nacionalnega jezika” in jih spreminja v prakso. Jasnoda ne pišemo v posebnem jeziku na račun tega, da potem pristanemo na eno

realnost kot edino možno. Edino zveličavno, bi rekli drugi. Marksisti so poznali ezopski jezik, kadar je kazalo pretentati cenzuro, na nas je, da stopnjujemo jezik neskončne iskrenosti in z njim vihramo po polju, kjer so že tako ali tako vsi napol duhovno mrtvi ali pa zlepa ne vedo, kje je smer proti gozdu. Te teze so namenjene *radikalizaciji iskrenosti* – odkrivanju dolgoročnih napotkov za boj, ki ne vodi k takšni zmagi, kakršno bi radi oni. Zakaj oni bi radi nenehno prepoznavnost, senzacionalno zmago, in prav v tem dejstvu je že lep del njihovega poraza. Kako ustvariti nove, zanje teže prepoznatne znake, da bomo vedeli, vedele, kdo smo? Opaziti je namreč treba, da so si vzeli v konzumacijo že vse – klasični anarhizem, njegove alternativne derivate in ves ekološki spekter – in s tem pometajo, kakor jim drago. Na nas je, da radikaliziramo prepoznavnost in v njej pokažemo vse svoje prepogosto nerazumljene zobe.

Čezvse smešno je, kadar pri nas stranka na oblasti ali nekdanji lakaji partijskega režima zatrjujejo, da so levica. Z našega vidika je to smešno in žalostno. *Anarhizem je onkraj levice in desnice, anarhizem nikakor ni "skrajna levica"* ali kaj podobno skrpučanega, ni plod etabliranih političnih teorij, anarhizem je, seveda, najčistejša, najizvirnejša politika – preseganje levice kakor preseganje desnice, še posebej pa zaničevanje, gojenje prezira do mlačne in neoprijemljive sredine, in to z vsemi legalnimi in ilegalnimi sredstvi, najpogosteje, vsak dan – tudi na moralni ravni. Za anarhista, anarhistko je uradnica iz stranke demokratične preнове prav tako neprijetno, nepomembno ali sovražno bitje kakor, vzemimo, *skin-heads* kolom v roki. Tako z eno kakor z drugim anarhist, anarhistka kratko malo nimata kaj početi: prva govori preveč, drugi ne pove ničesar. Če je to in tisto vmes – tista "sredinska godlja" – politika, potem se dejansko nimamo kaj meniti. Takšne so torej stare stvari, le premalo si jih dopovedujemo, preveč se sploh spuščamo na nizko raven, ki ji nekateri tako radi pravijo "dialog". Kako je možno imeti dialog z nekom, ki ima vnaprejšnji scenarij o tem, da bo "imel s teboj dialog", pri čemer dobro veš, da gre za človeka, ki mu ne gre za nič drugega kakor za kariero, zunanjo podobo, zasebni napredek in denar, ne pa za koga, ki bi si posebej želel pogovarjati s teboj kot teboj? Kakšen smisel ima tak "dialog"? Pogovarjajmo se med seboj, že v naši sredi je toliko nerešenih primerov, toliko podskupin in nerazumevanja, da ja ne bomo zgubljale, zgubljali časa s svetom, ki nas za hrptom zasmehuje, potem pa se hoče z nami nekako pogovarjati ali kaj – imeti "dialog". *Ne smemo biti na tako nizki stopnji netolerantnosti do sebe v najlepšem možnem gibanju, da bi si privoščili tolerirati tiste, ki si tega ne zaslužijo.*

Posebej pazite na trditve, do katerih pogosto pripelje takšen "dialog", namreč: "Saj smo bili vsi mladi, svojčas sem bil tudi jaz anarhist. S tabo pa bo prav tako." To je hud sofizem, to je še hujše – to je cinizem, če ne celo zavračanje samega sebe. Kako je mogoče, da kdo trdi, da je delal revolucijo, če tega na lepem ni pripravljen

početi do konca svojega življenja. Kdor zatrjuje kaj takšnega, temu že ne gre verjeti. Revolucionar, revolucionarka si ali pa nisi. *Basta!* Ne moreš si privoščiti kar tako, po žižkovsko, biti nekaj časa stalinist in uzurpirati po državi vse revije in časopise s svojega področja, mahoma “uspeti” in zahajati v “prenovljeno” domovino kot neoliberalistični svetoalec tipa Jeffrey Sachs, za navrh pa živeti v ZDA in kljub temu zatrjevati, da lahko uspe vsakdo, ki se potruzi – ko da bi tam v ZDA mižal in ne videl, kako je v resnici. Ne, ne more “uspeti” vsakdo, če se potruzi: marsikdo tega ne zmore, marsikdo pa niti noče – “uspeti”. Kaj pa to sploh pomeni v takšnem svetu, kakršen je. Kako lahko ljudje kaj takega, takšne trditve privoščijo sami sebi – to je huda bolezen, to nagnjenje k hinavščini in plovba z vetrom. Tudi hipoteze v slogu “mladi so, da spreminjajo svet, potem pa pride služba, družina, človek se zresni ...” Temu ne verjemite, tudi to je del karierizma, kakršnega si je tkim. *baby-boom* generacija zmisli kot izgovor za svoje neuspehe. Ko bi lahko šlo zares, so seveda popustili in si privoščili samo svoj lasten užitek. Tipično – brez vizije, brez dolgoročnega pogleda. Mi pa vemo, da so revolucijo v pravem pomenu besede delali zreli ljudje, *revolucija, prosim vas, to je resno podjetje, zahteva orjaške napore in samoodpovedovanja*. Tako Karl Marx kakor Michel Vovelle poročata, da so se boj za francosko revolucijo in revolucijo 1848 množično udeleževali zlasti ljudje nad 40. letom starosti, prav pogostoma tudi poročeni, zresnjeni možje in žene z majhnimi otroki doma. Naslednje vprašanje je seveda “uspeh” v tej revoluciji oziroma slabo obdelana dilema – *kdo ali kaj je merilo za spremembo sveta in kako velik mora biti tisti svet, da se zanj sploh lahko predvidi kakšna sprememba*.

Za anarhistične teze je značilno, da se stalno vrtijo v krogu: tako tudi za vprašanje “uspeha” lahko rečemo, da prihaja iz stare zgodbe, obenem pa nima historičnih podlag, ker je namreč zasebne narave. Ko se enkrat otresemo želja po “posvetni slavi”, tedaj pa verjetno nekako opravimo tudi s predsodki o “uspehu”. Kar se mota po kurikulumih drugih ljudi, tisto so v glavnem priznanja, nagrade in podatki o šolanju – torej same zmuzljive reči, reči, o katerih odloča hipokritična prilagodljivost, dobrikanje in podobno, in torej niso stvar intimnega pogleda, kaj šele revolucije. (Nikjer ni podatkov o popotovanjih, iskanjih, brskanjih, o tem, kje in kdaj je kdo srečal zanimivega človeka, kdaj je napisal in ustvaril kaj zares svojega.) Vse tisto, kar je zapisano v kurikulumu, namreč prejmeš, ko hočeš, čeprav spet velja politična formulacija: niso se vsi odpovedali socialnim priznanjem prostovoljno, kakor mi; nekaterim pač ne gre, ker se trudijo na napačen, celo na smešen način. In to, tovariši in tovarišice, to so naši skriti zaveznice in zavezniki. Dovolj jezni, da imajo razlog za revolucijo, in dovolj prijazni spričo skrivljenih meril na tem svetu, da kljub razlogu za revolucijo ne zgubijo občutka za presojo. Marsikomu bi morebitno socialno priznanje pomenilo edino priznanje na tem svetu – nima drugega pohlepa. Kje jih najti, te ljudi,

in kako jih prepoznati, da ne bo še več pomot, tudi to je naša temeljna naloga!

Številni med temi potencialnimi pripadnicami, pripadniki naše skupnosti zelo sovražijo teorijo, pravijo ji “udobna in odvišna, nepotrebna reč”. Gre za hudo napako, ki smo je krivi kar sami, zakaj ves čas moramo paziti, da ima vsak naš teorem tudi svoje mesto, svoje nadaljevanje v vsakdanjem življenju. Kolikokrat se sam ujamem, da se zapisana teza ne sklada s tistim, kar počnem doma, v prijateljskem razgovoru ali v javnosti! Tedaj, ko se ovem svoje napake in sem jo pripravljen priznati za vsako ceno – ker kaj je to “ponos” v takem primeru? – tedaj sem na najboljši poti k revolucionarnemu dejanju, tedaj šele lahko storim kaj dejansko nepredvidljivega. Resda pri tem tvegam, da zgubim koga od najbližjih, toda tistih pravih najbližjih ne zgubim nikdar. *Radikalna dejanja so radikalna prav zato, ker zahtevajo iskrenost tudi od okolice, ne samo od svojih tvorcev.* Pred časom sem se tako polotil kritike, v kateri razgaljam lažniva javna pisarska dejanja svojih nekdanjih rodovnih pajdašev. Koliko hude krvi, koliko bolečine, in da si ne bi mislili: ljudje so pripravljeni črpati od tebe še in še energije in prijateljevati dalje, češ da politična opcija nima nič opraviti s prijateljstvom – greva naprej. Kako le? Gre za podoben pojav kakor poroka spričo denarja ali zavolj socialnega statusa – kazalo je, da je človeštvo s takšnimi nagnusnimi dejanji opravilo enkrat za vselej. Kako je kdo lahko prijatelj z nekom, ki mu ni blizu najintimneje, to pa je v osnovi – politično blizu. In govorijo: “Ja, nekaterih pa se ne boš lotil kritično, to so tvoji novi prijatelji!” Ne, ne bom se jih lotil – blizu so mi prav zato, ker so mi podobni. Sam sem si jih izbral, izbral sem si najboljše. Bertolt Brecht v neki priliki odgovarja znancu, ko ga oni provocira s trditvijo: “Ni čudno, da pojmujejo S. kot dobro igralko, ko pa je vendar lepotica.” In Brecht odvrne: “Pa si pomislil, da je resnica prav obrnjena – ona je lepa zato, ker je dobra igralka.” Temeljev anarhistične dialektike se je učiti še in še, tudi od Brechta.

Kaj se pripeti, ko ostaneš sam, sama? Nič, vsaka radikalnost, vsak notranji občutek za anarhistično dialektiko, vsakdanja čuječnost te prej ali slej pripelje do točke, ko ti začno očitati “čudaštvo”, “odmaknjenost”, “težaštvo” in podobne reči. Takrat šele si, takrat tvoj duh vzplapola v vsej svojem sijaju, takrat je pravzaprav docela vseeno, ali si na revolucionarni poti h kontemplaciji osebnega življa ali karizmatiki v javno dobro. Saj gre za eno in isto stvar. In ker ljubiš iskreno, govoriš iskreno, misliš iskreno, deluješ iskreno, se ti kakopak ni česa bati. Nastopijo svetli momenti, ko odpade ves telesni balast, vsa religijska navlaka, ves blef tega norega sveta se ti zazdi minljiv in manjvreden, smrti se zaveš in svoje majhnosti in vseeno ti je zanj – tedaj zaživiš po svoje, ne da bi se ti bilo treba udeleževati simpozijev življenja, kakor so si jih zmislili oni, v svojem strahu pred dejanjem, pred revolucijo. Tedaj si blizu najlepši petokraki zvezdi, kar jih bdi nad tem človeštvom, tedaj si srečen, srečna.

Deluj, tovarišica, tovariš, pred veliko priložnostjo smo! Mar ni čudovito, ker se še najdevamo, ker smo si še dostopni – oko še žari in krokodilčki v njem so tudi. Naši kraji in naš čas so praviši za anarhistično akcijo, vendar se je treba učiti še in še, popotovati, poslušati, gledati, čutiti. Če ti je težko pri pouku, si izberi za poučno tehniko kar umetnost – morda filme, morda glasbo. Zakaj misliš, da se ukvarjam z njima jaz? Da se učim gledati in poslušati in da lahko na lepem rečem: vidim in slišim. Zakaj misliš, nadalje, da odkrivam lepoto v dvojem, v kinski godbi? Ker vem, kako produktivno je in kako lepo, ko se ujameta pogled in posluš v eno. In zakaj zatrujem, navsezadnje, da so naši kraji enkratni za anarhistično akcijo? Ker so se tako elegantno otesli vodstvenih kompleksov. Srečni smo lahko, ker imamo v svojih vrstah tako sposobne tovarišice in tovariše, da ne zahtevajo agresivno “svoje vojske”, ki nimajo želje, manipulirati s pripadništvom, “zbirati svoje ljudi”, ki jim je prav malo mar, koliko jih imajo “na svoji strani”. Bodimo vsi ta “svoja stran”, to je deviza teh ljudi ... Lepo svojino zmore izraziti ta naš jezik – nismo “naši”, ampak smo “svoji”. Ponovimo izraz – *svoji* smo. “S *svojo* punco sem šel na koncert, in ona ni *moja*, ona je *svoja* – ergo, s punco sva šla na koncert. Svojost – pomeni, da pripadamo svoji intimni rasti in skupnosti. Kako malo jezikov premore tak vzajemnost izraz. In gojiti nam ga je. Kakor ste verjetno opazile, opazili, neoliberalistična klika ne pozna več tega odtenka; oni namreč porečejo: “Grem z *mojim* avtom.” Ne rečejo s *svojim*, kar bi ne bilo samo “prav”, pač pa bi se predvsem dotaknilo skupnosti, tiste kuge zanje. Skupnost, kolektiv je pri nas zginil tudi iz življenja, ne zgolj iz besednjaka, iz slovnice, in to bodi naša naslednja priložnost. Dajmo, gojimo skupnost, gojimo kolektiv, s prijazno besedo in mehkim dejanjem lahko dosežemo stopnjo, kakršno v drugem kontekstu pozna nesrečna, nesrečno zahomotana Amerika, misleč: “Mi to delamo za nacijo.” Ne, delajmo zase, za vse, briga nas država, “naj si premier in vsi ministri pošiljajo položnice kar sami, če jim je toliko do tega, da se plačuje davek”. Tako nas uči anarhistični nauk.

In ko vas bo naslednjič tukajšnja mladina – naslednica psevdorevolucije 1920–88 in kruta žrtev kontrarevolucije 1988–91 – spet začudujoč barala, češ kaj se greste, ko bi lahko mirno služili (svoje denarce morda, ka-li?) in se prilagodili “demokraciji”, tedaj ponosno odgovorite: “Odločil, odločila sem se za svojo pot, za staro neutirjeno pot samospoznanja, samospoštovanja in iskrenosti, na kateri pometam z namišljeno spremembo, ker se spreminjam samo v svoji notranji in kolektivni rasti. Ker znam ljubiti, ker vem in čutim, kaj pomeni, biti otrok, ženska, marginalno bitje, gej in lezbijka, ker vem, kaj pomeni, biti drugačen, drugačna od večine. Ker imam vsajeno teorijo hendikepa in ker mi je, zaboga, jasno, kakšen svet je ustvarilo vsiljeno mišljenje, po katerem naj vlada imaginarij večine – tihe, mlačne, neodločne, napol mrtve in neskončno prilagodljive večine. Mi smo proti manipulaciji, vodenju, hierarhizirani tekmi

(z drugim imenom 'življenjska igra'), laži, hipokriziji, pritlehnosti in dvojnosti".

Kakšno glasbo torej poslušata anarhist in anarhistka, tedve urbani, jezni, a neskončno prijazni bitiji? Domnevamo, da takšno, kakršna se poda krepitvi njunih načel, se pravi, da se skožno krepita tako samozavest kakor tudi občutek za "drugega", "drugo" – za "drugačnost". V tkim. postmoderni brkljariji shematskih trendov se je že večkrat pokazalo, da prav anarhistični osebkki nastopajo v vlogi ohranjevalcev tradicij. Če je tako protisloven vtis samo nasledek postmodernistične miselnosti, potem gre resnično za vtis v vsej skromnosti njegove besede. Toda če je anarhistična skupnost edini preostanek človeške populacije, ki mu je sploh že kaj do zgodovinenja, potem se nam – širši družbi – pišejo kaj mrakobni dnevi, kakršnih se anarhisti na skupnost zanesljivo ne mislijo udeleževati. In prav na točki aktivne neudeležbe je tačas največja moč te skupnosti. Kdor razume punk, sledi novi in improvizirani godbi, kritično spremlja nove kolonialistične zgibe, ki pod krinko ljubezni do vseh svetov zadevajo docela metropolitansko zasnovano "world music", kdor se čustveno-intelektualno stimulira s posnetki glasbe XX. stoletja, pa obenem v "klasični" glasbi ne sliši le abonmajske spalnice za tiste, ki čez teden pretiravajo z delom in zalivanjem profesionalizacij, ta je že na najboljši poti za "drugi stan".

Zapišimo par opazk o punku. Ljubezen do njegove bazične preprostosti, ki po svojem bistvu razgalja večstoletno ubornost zahodne terčne strukture, za navrh pa jo ritmizira v pogon, kakršnemu sama ni rabila nikdar, ta godba je bila svoj čas že predmet tako trendovskega kakor akademskega anarhizma. Šele zdaj, med tistimi, ki punk gojimo s posebno ljubeznijo naprej, pa lahko govorimo o dejanski anarhistični notranji naravi, ki nastopa z njegovo objektivacijo: ko si krepimo anarhističnega duha, takrat ne gre zgolj za "danes" (kakor se je rado govorilo v "zlatem obdobju" punka), gre za nenehno, dosmrtno bojevanje, ki ga ne spremeni nikakršna sprememba sistema in ga ne more omajati starostni strah pred smrtjo, etablrirana drža srednjih let ali splošna amnezija. Šele "tukaj in zdaj" lahko vidimo, da velikanska večina punkovske srenje anarhizma v punku ni videla drugače kakor trendovsko. Punk je bil za večino trend kakor vsak drug. Ljudje, ki so bili na dobesedno na robu dokaza, da je punk zunaj trenda in da si zasluži množično revolucionarno podporo, so se prestrašili svojega lastnega patosa, s katerim bi šele lahko stopicnili korak bliže sebi in drugim. Izbrali so slabo: ko se dva srečata na ulici, se niti ne boksneti in pošljeta tja nekam, spotikaje se v humoren objem, pač pa jima je docela vseeno. Ni jima vseeno za vse – kar bi bilo odlično anarhistično izhodišče – pač pa jima je vseeno drug za drugega. Dvomimo, da je to kaj dosti boljše kakor hipokrizija skoz nasmeške in puder.

Jazz in njegova improvizirana godba se podata anarhizmu, ker nas branita pred cinizmom. Tudi cinizmom tistih, ki jazz in njegovo

improvizirano godbo označujejo za intelektualistično nišo. Poslušamo prejkone tisti ameriški in evropski glas, ki je sprevidel, da je cinična drža smrt za kreacijo in produkcijo, da se med ciničnimi osebki ne zgodi nič dramatičnega, duhovitega, nepredvidljivega; ni več prese-nečenj, zabave, darovanj in kolektiva. Pogumna peščica nadarjenih glasbenikov in glasbenic je preseгла vsakdanjost političnega boja in sega v neznano. Spoštuje reze v zahodni glasbi in ve, kje in zakaj je klonila tradicionalistična afroameriška jazzovska avantura. Najboljši med snovalci teh godb se za vse življenje odpovedo *mainstreamu*, sposobni so živeti na turneji in zanj, prijateljevati s krogom, ki vključuje raznolike poglede na improvizirano godbo in hkrati k sebi nesebično vabi in vase vključuje tudi kritiko, referenco, fotografijo, promocijo in majhno založniško industrijo. Kjer je neodvisnost, tam ni osebnega scenarija, ni odvečnih vprašanj in zato tudi bebavih odgovorov ne. Pravzaprav je vse vprašanje, zato je ta scena tako negotova v svoji mirnosti in tako mirno sprejema negotovost glasnih spektrov, izraz tistih, ki temeljev negotovosti ne zmorejo in ne znajo kanalizirati v kreativno dejanje.

Za velikansko večino ljudi gre že pri omenjenih glasbenih smereh za neznosno provokacijo, za nepotrebno godljo odmaknjenih čustovanj in poraznih psihičnih stremeljenj. Kajpada je v tem čutiti njihov velikanski strah pred neznanim, iskrenim, trudoma dosegljivim, a obenem tako lahkotno podanim zalogajem. Večina ljudi bi morala pisati o terorizmu v glasbi, o šoku, kakršnega doživijo, ko se ta ali ona njim neznan, preveč prezentna glasba vsili v kuliso, kakršna jim sicer "ni odveč" v bližnji kavarni. Sploh si ne znamo predstavljati, a za to večino je nepredstavljivo že dejstvo, da ljudje sploh igrajo (glasbo), kaj šele, da jo nekateri igrajo po svoje, ne pa tako, "kakor pravita radio in televizija". In kako naj kdo, ki se navdušuje nad "drugačno" glasbo, sploh piše o njeni radikalnosti, celo o terorističnih ambicijah, ki se baje skrivajo v njej. Mar zato, ker je zanj to povsem normalna glasba, nekaj, kar posluša vsak dan? Verjetno ne, saj norma takšne glasbe načeloma ne ustreza nobeni drugi. Kaj torej, v čem je težava? Saj je ni – gre za preprosto stanje, v katerem prebivalstvo fluktuirajo po enostavnem dualnem načelu. In če je o čem pisati, potem je pisati o prekinitvi, o ubadanju, ... s trenutkom, v katerem gre radikalno podčrtati trenutek, ki je prav zdaj minil in o njem izreči reakcijo. John Cage je, recimo, obvladoval silovitost takšnih razlik, dialektika med glasbo in njeno lastnino mu je bila kristalno jasna: nekoč je na univerzi v britanskem Yorku predaval o Stockhausnovem koncertu leta 1972. Ni zdržal do konca. Cage je ljubil Stockhausna, tudi njegovo muziko je ljubil, a koncert je bil zanj nevzdržen iz preprostega razloga. Pravil je takole: "Karlheinz je sedel na sredi in nadzoroval izvedbo." Golo dejstvo o kontroli (Stockhausen je, domnevamo, neposredno elektronsko manipuliral z zvoki, ki so jih producirali drugi) je Cagea popeljalo k burni negaciji. Zanj to ni bilo prebavljivo.

Vedno, nenehno, zmerom, povsod kaže imeti v glavi, kar zadeva glasbo, eno samo stvar, in tedaj se nam bo marsikaj v nji zazdelo – ja, morda celo teroristično dejanje, če hočete: ne vem, od kod prihajajo ti zvoki, kdo je mimo banalnih založb, naročnikov, dedičev in podobnega njihov dejanski lastnik, kam bodo ti zvoki prišli, ne vem, niti ne tega, kdo bo poskrbel, da ne bodo za nikogar na tem svetu nikdar več takšni kot so bili še hipec poprej. Niti najmanjšega pojma nimam, kako tisti na odru naredijo, da funkcionirajo vsak po svoje in hkrati tudi skupinsko, vem pa, da je to dragocenost, ki v nas zbujajo subverzivna občutja. In iz tega se mi je učiti, učiti in še enkrat učiti.

Zdi se, da je v umetnosti – med drugimi strastmi – zapisana tudi skrivnost, kako se lahko posreči revolucija. Odkrivajmo jo. Skupaj.

Politična teorija terorizma

Ko državna sekretarka ZDA napove bodočo svetovno vojno proti globalnemu terorizmu, dobimo dobri državljani svobodnega sveta pred televizorji topel občutek, ki izhaja iz predstave o zunanosti terorizma in naše skupne odločenosti, da ga iztrebimo. Afganistan in Sudan sta daleč in mi nimamo brade in v svojih kovčkih ne prenašamo bombe. Zdi se, da je terorizem nekakšen presežek, nekaj zunanjega, nerazumnega, fundamentalističnega, norega. Toda, ko nas pozivajo, naj bomo pazljivi na zapuščene kovčke – ali so naši lastni kovčki zares prazni?

Poleg te vojne napovedi in občutka nelagodnosti, ki ga prinaša, nas je v razmišljanju o terorizmu vodil še neki dogodek. "Terorist" Negri se je prostovoljno vrnil v Italijo, v zapor, da bi s tem sprostil reevalvacijo t. i. "svinčenih" sedemdesetih let v Italiji. Za nas je primer Negri zanimiv zaradi tega, ker kaže na spremembo strategije oblasti, ki je preko kriminalizacije celotnega izveninstitucionalnega delavskega gibanja potisnila na teren kriminala in terorizma politične prakse kontestacije, ki so bile pred tem legitimne. Po obratu strategije sistem sam preko terorizma proizvaja terorizem.

Ne zanima nas toliko neka konsistentna politična teorija terorizma, njegova ideologija, niti etika terorizma in terorista. Še manj nas zanima moralna sodba, ki bi v terorizmu videla največje zlo današnjega časa ali ki bi legitimizirala terorizem kot edino mogočo obliko boja proti nadmočnemu sovražniku. Zanima nas, kako država sama generira terorizem, in tudi možnost politične prakse, ki se ne bi znašla na državnoterroristični ravni.

MOČ IN OBLAST

Kot izhodišče vzemimo "vprašanje moči in njenega odnosa do oblasti" (Negri 1997, 20). Metafizična alternativa v definiciji moči

¹ Aktualnost tega priznanja se nam zdi iz današnje perspektive in iz stališča tematike, ki jo obravnava pričujoč članek, nesporna. Kritika Marxa je tekla od ovadbe totalitarnosti njegove misli do ovadbe antitotalitarnih elementov v njegovi misli (npr. eksekucija koncepta razrednega boja preko njegove sociologizacije).

je alternativa “med odsotnostjo in oblastjo, med željo in posestjo, med odklonitvijo in dominacijo” (Negri 1997, 20). Ta alternativa je lahko zaprta ali odprta. V zaprti alternativni se oblast kaže kot utemeljitev, kot predobstoječe dejstvo, kot red, ki se ujema s ciljem, ali kot dialektičen rezultat. V tradiciji, ki postavlja odprtost alternative, se “odsotnost predhodne konstitucije in smotrnosti kombinira s subjektivno močjo množice. Tako naredi iz družbenega aleatorično (naključno) materialnost univerzalnega odnosa, tj. sama možnost svobode” (Negri 1997, 20).

Še enkrat Marx

Na pragu definiranja obeh alternativ, na spopadu, med katerima bomo nato skušali definirati fenomen terorizma, naj omenimo neko priznanje¹. Touraine je v svojem delu *Critique de la modernité*, v poglavju o razrušenju jaza, imenoval Marxa za prvega velikega postmodernega misleca, pa čeprav ga je dolgo časa sam uvrščal na prvo mesto med misleci moderne (Touraine 1992, 127). Marxova prevrnitev Heglove misli pomeni prelom z idealizmom filozofije zgodovine. “Napredek ni več mišljen kot triumf razuma ali uresničenje absolutnega duha, temveč kot osvoboditev energije in naravnih potreb, katerim stojijo nasproti institucionalne in ideološke konstrukcije” (Touraine 1992, 127). Marx postavlja konflikt med potrebami in profitom, med produkcijskimi silami in produkcijskimi odnosi. Poglavitni intelektualni nasprotnik je ideja subjekta. “Med potrebami in profiti, ki si stojijo nasproti, je vsaka podoba družbe ali osebnosti, individualne ali kolektivne subjektivnosti, ukana buržoazije” (Touraine 1992, 127). Po Tourainu je Marx prvi veliki postmodernist zato, ker je antihumanist in ker napredek definira kot osvoboditev narave in ne kot uresničenje zamisli o človeku. Proti pozivu k zavesti, k intencionalnemu delovanju in k vrednotam (proti socialnim reformatorjem, socialdemokratom, utopičnim socialistom, moralistom in filantropom) in proti uporabi v imenu človeškega Subjekta postavi “analizo nasprotij kapitalizma, ki mu ne zoperstavi vrednot, temveč naravno energijo produktivnih sil – zaobsega človeško delo – in pritisk potreb, ki se svobodno razcvetijo v komunistični družbi, ki se definira preko principa: vsakemu po potrebah” (Touraine 1992, 129).

Telo brez organov

Energije in naravne potrebe proti institucionalnim in ideološkim konstrukcijam, produkcijske sile proti produkcijskim odnosom. Nekaj gladkega, tekočega, nedoločena in nediferenciranega stoji nasproti nečemu brazdastemu, trdemu, določenemu in diferencira-

nemu. Temu nasprotju bi lahko ustrezala Deleuzova definicija dveh nasprotnih planov. Plan organizacije in razvoja je teološki plan, ki je "vsaka organizacija, ki prihaja od zgoraj in ki se nanaša na transcendenco, tudi skrito: namera v božjem duhu, vendar tudi evolucija v domnevni globini narave, ali tudi organizacija oblasti družbe" (Deleuze 1981, 172). Ta plan zadeva oblike in njihov razvoj, subjekte in njihovo oblikovanje, ki jih vodi in usmerja zunanja, transcendentna dimenzija. Na drugi strani je plan konsistence in kompozicije, plan imanence, ki ne razpolaga z dodatno dimenzijo. "Proces kompozicije mora biti razumljen sam zase, preko vsega, kar da, v vsem, kar da. (...) Oblike ni več, so samo odnosi hitrosti med najnižjimi delci neoblikovane materije. Subjekta ni več, so samo individualizirajoča afektivna stanja anonimne sile." (Deleuze 1981, 172) Vzpostavitev plana kompozicije in konsistence pomeni odstranitev vseh oblik, pomenov, subjektivacij, vseh organov, ki predstavljajo relé plana organizacije in razvoja. Kar ostane, je celota teles brez organov (*corps sans organes*), multipliciteta imanence. "Tam kjer psihoanaliza pravi: Zaustavite se, odkrijte svoj jaz, je potrebno reči: Pojdimo še dlje, nismo še našli našega telesa brez organov, nismo še dovolj uničili našega jaza." (Deleuze in Guattari 1980, 187)

Sovražnik teles brez organov niso sami organi, temveč organizem. "Telo brez organov ne nasprotuje organom, temveč s svojimi 'resničnimi organi', ki morajo biti sestavljeni in nameščeni, nasprotuje organski organizaciji organov. Ravno *Božja sodba*, sistem božje sodbe, teološki sistem je operacija Tistega, ki izdeluje organizem, organizacijo organov, ki jo imenujemo organizem, ker On ne more prenašati telesa brez organov; On ga preganja, ga iztrebi, da bi ne bil prvi, in naredi, da je prvi organizem." (Deleuze in Guattari 1980, 196–197) Transcendentni plan organizacije je operacija naddoločitve in nadkodiranja, perverzen obrat², ki je vsekakor največji metodološki dosežek moderne (liberalne) politične misli.

Kaj ostane, ko odstranimo substanco, subjekt in obliko, ko odstranimo organe oziroma plasti, ki so oporne točke za organizacijo od zunaj? Kaj naseljuje telesa brez organov? Če telo brez organov izključuje vsakršno zgostitev, kopičenje, sedimentacijo, zgubanje plasti, vsakršen obroč, sponko in artikulacijo, ki so značilne za plasti (Deleuze in Guattari 1980), potem ga lahko naseljuje in okupirajo le intenzivnosti. "Telo brez organov zažene intenzivnosti, proizvaja in porazdeljuje jih v *spatiumu*, ki je sam intenziven. Ni prostor niti ni v prostoru, je snov, ki zaseda prostor na tej ali tej stopnji – na stopnji, ki ustreza proizvedenim intenzivnostim. Je intenzivna, neoblikovana, neslojevita snov, proizvedena intenzivnost, intenzivnost = 0. Toda pri tej ničli ni ničesar negativnega, ni negativnih intenzivnosti, niti škodljivih. Snov enaka energiji. Proizvodnja realnega od ničle, kot intenzivna veličina." (Deleuze in Guattari 1980, 189–190)

Nasprotje med dvema kvalitetama, ki ju hočemo definirati in na spopadu med katerima iščemo fenomenologijo terorizma, se

² *Perverznost tega obrata lahko pojasnimo z vlogo denarja, ki reprezentira formo družbenih razmerij s tem, da jih organizira (Negri 1984, 138). Ob tem se zastavlja vprašanje: Ali je možna politična filozofija, ki ni usmerjena k analizi kapitalizma, ki je pri Marxu imanentno sistem, ki neprestano odrinja lastne meje, ki jih vedno najde na višji stopnji, kajti meja je kapital sam? (Deleuze 1990, 232)*

³ Danes je koncept proizvodnje in dela učinkovito izključen iz teoretskopolitičnega razmišljanja in vsekakor bi bilo vredno razmisliti o njegovi ponovni vključitvi v samo središče politične misli. Od Hegla (delo in potrebe tvorijo divjo zver, ki jo je treba udomačiti) do Marxa (kritika discipliniranja in izkoriščanja dela ob hkratnem priznanju dela kot edine baze družbene valorizacije in vira institucionalnih in konstitucionalnih struktur). Subverzivni naboj koncepta proizvodnje se izgubi, ko se v središče pozornosti postavi distribucija (socialdemokratski marksizem in Rawlsov liberalizem). O moči koncepta proizvodnje govori primer politične sekvence 1968–80. Pozornost političnega delovanja se usmeri na proizvodnjo na vsaj dva načina: strategija zavračanja dela in izstop iz institucionaliziranega delavskega gibanja; preko iskanja novih načinov življenja, zasnove novega subjekta, ki ni odločen v zunanosti državljanstva, temveč se vzpostavlja v moči in v življenju, pri čemer se individui in kolektivi konstituirajo kot subjekt v procesu subjektivacije, ki pobegne konstituiranim vednostim in gospodujočim oblastem (Deleuze 1990, 238), in s tem vzpostavljajo nove tipe dogodkov in nove prostor-čase.

prekriva z nasprotjem med generično, substancialno in esencialno mislijo in med konstitutivno in produktivno mislijo ter predvsem prakso, ki je antisubstancialna, antiesencialna in kontingentna. Ta kontingentnost pa ni deontologija, temveč je prej poskus vzpostavitve čiste ontologije. Ena sama substanca, ki je absolutno neskončna. Atributi in bitja niso nič drugega kot načini bivanja te substance. Ena substanca za vse substance, ena substanca za vse attribute. Ta substanca je telo brez organov, imanenten plan konsistence in kompozicije. "Atributi so tipi ali vrste teles brez organov, substanc, moči in intenzivnosti. Nič kot produktivnih matric" (Deleuze in Guattari, 190). Problem, ki se ob tem zastavlja, ni problem "enega in mnogoterega (raznovrstnega)", temveč problem "številnosti spojitve, ki učinkovito presega vsako nasprotje med enim in mnogoterim" (Deleuze in Guattari 1980, 191).

Alternativi, ki ju skušamo definirati in razlikovati, se ločujeta po kriteriju totalnosti in absolutnosti. Teološki plan organizacije in razvoja je totalizirajoč, imanenten plan konsistence in kompozicije pa ima lastnosti absolutne procedure. Slednji učinkovito presega moderne dvojnosti med posebnim in občim, posamičnim in celoto, med individualnim, partikularnim in univerzalnim, ki so moderno politično filozofijo vzpostavile kot apologijo absolutizma ter botrovale totalnosti moderne misli in moderne racionalnosti, ki vsako posebnost utopi v transcendenci.

Ni Boga, niti narave, niti človeka – je samo proces proizvodnje³. "Ne obstaja niti človek, niti narava, temveč izključno proces, ki proizvaja eno v drugem in spaja mašine. Povsod proizvodne ali želeče mašine, shizofrenične mašine. Vse generično življenje: jaz in ne-jaz, zunanost in notranost ne pomenijo več ničesar" (Deleuze in Guattari 1990, 5–6). Telo brez organov je "polje imanence želje, plan konsistence, ki je lasten želji (tam, kjer se želja definira kot proces proizvodnje, brez nanašanja na kakršno koli zunanjo instanco)" (Deleuze in Guattari 1980, 191). Želja je imanentno načelo proizvodnje, procesa proizvodnje stvarnosti, konstitucije stvarnosti. Je eno z želečimi mašinami, sodelujoča, kar kaže na to, da ni naravna ali spontana determinacija, da ni naravno dejstvo. Želja kroži v želečih mašinah, ki jih izpolnjujejo odnosi med elementi, njihova spajanja in povezovanja. Ravno želja je tista, ki omogoča delovanje polja družbenega, saj obstaja v povezovanjih in razdruževanjih elementov in tokov. "Želja je točka želečih mašin (ob tem točka pomeni skrajno mejo nečesa, štiri robove), obstaja v linijah pobega", v "točkah deteritorializacije" (Deleuze 1994; Deleuze in Guattari 1990). Želja je "proces v nasprotju s strukturo ali genezo; je *heccéité* (individualnost dneva, letnega časa, življenja), ki je nasprotna subjektivnosti, je dogodek, ki je nasproten stvari ali osebi" (Deleuze 1994). Kot takšna "vsebuje želja ustanovitev polja imanence na telesu brez organov, ki je definirano le preko con intenzivnosti, pragov, stopenj, tokov. To telo je biološko, kot je kolektivno in

politično; na tem telesu se mašine izdelujejo in uničujejo, to telo nosi točke deteritorializacije mašin ali linije pobega.” (Deleuze 1994)

Med planom konsistence in planom organizacije poteka neprestan in nasilen boj. Plan konsistence, ki osvobaja telo brez organov, prečka in razdira vse plasti, stoji nasproti površini stratifikacij, ki blokirajo in dušijo telo brez organov (Deleuze in Guattari 1980, 197). Organizem je “plast na telesu brez organov, to pomeni fenomen kopičenja (akumulacije), strjevanja, sedimentacije, ki mu vsiljuje oblike, funkcije, vezi, gospodujoče in hierarhične organizacije, transcendence, ki so organizirane z namenom, da mu izvlečejo koristno delo” (Deleuze in Guattari 1980, 197). Celoti plasti zoperstavlja telo brez organov “dezartikulacijo ali *n* artikulacij, ki je lastnost plana konsistence, eksperimentiranje kot operacijo na tem planu, nomadizem kot gibanje” (Deleuze in Guattari 1980, 197–198).

Plan konsistence, vzpostavitev telesa brez organov ne pomeni le negativitete, le-ta je odprtost za samo možnost pozitivnega. Destrukcija plasti je sam pogoj za to, da se razkrije in sprosti “povezanost želja, spoj tokov, kontinuum intenzivnosti” (Deleuze in Guattari 1980, 199). Plan organizacije in razvoja vzpostavlja plasti z namenom, da bi reprezentiral, organiziral in naddoločeval spolzek teren teles brez organov; to je operacija zanikanja, vzpostavitev kraljestva nič, praznost določitev. Destrukcija transcendentnega plana in plasti, ki jih proizvaja, sprošča proizvodnjo novega dogodka, novih prostor-časov, produkcijo novih atributov absolutno neskončne substance, prirastka biti. Samó gibanje in konstantna inovacija, izkustva in eksperimentiranje (in ne ideje, ideologije, doktrine, vrednote), sprostitev kontinuuma intenzivnosti nas lahko reši pred ničnostjo določitev in stratifikacij.

Konstituirajoča oblast

Možnost pozitivnega, konstitutivnega, možnost inovacije družbenega (tj. konstituirajoča oblast) najde Negri v odsotnosti določitev. “Konstitucija družbenega je moč, ki temelji na odsotnosti, to pomeni na želji, in želja s svojim neizčrpnim značajem hrani moč. Človeška moč kaže neprestano premestitev želje in koplje odsotnost, na kateri se proizvede dogodek kot inovacija. Ekspanzivnost in produktivnost moči temelji na praznini omejitev, na odsotnosti pozitivnih določitev, na polnosti odsotnosti. Konstituirajoča oblast je definirana kot pojavljanje iz vrtinca praznine, iz brezna odsotnosti določitev, kot popolnoma odprta potreba” (Negri 1997, 20–21) Konstituirajoča oblast je “dezutopija”: prekipevajoče konstitutivno delovanje, ki je tako intenzivno kot utopija, vendar brez iluzij, polno materialnosti (Negri 1997, 21).

Koncept konstituirajoče oblasti je tesno povezan z idejo demokracije kot absolutne oblasti, ki pomeni, da “razmerje med izvrše-

⁴ *Koncept konstituirajoče oblasti je utemeljen na razlikovanju med močjo in oblastjo, ki ga je uvedel Spinoza (potentia proti potestas). Moč (potentia) množice (multitudo) je dinamična, recipročna in konstitutivna zveza med enim in mnogoterim, med duhom in telesom, med svobodo in nujnostjo. Oblast (potestas) je projekt podreditve mnogoterega, duha, svobode in moči. Družbena moč množice ima primat nad oblastjo, ki je popolnoma podrejena moči biti, torej neprestanim premestitvam in aktualizacijam. (Negri 1982)*

⁵ *Kontrarevolucionarno nasilje sproži revolucionarno nasilje in ne obratno. T.i. "svinčena leta" v Italiji (sedemdeseta leta hudih družbenih in političnih pretresov, državne represije, terorja in terorizma) so ilustrativen primer spopada absolutnosti moči in totalitarizma oblasti. Iz te perspektive se izkaže kot napačno in zavajajoče etiketiranje bivših socialističnih režimov kot totalitarnih, še posebej, če upoštevamo njihov hiter kolaps ob eksploziji družbene moči.*

vanjem oblasti in izrazom privolitve (konsenz) ni na noben način sploščeno na sintezo oblasti: to je na vsak način odprto razmerje" (Negri 1982, 188–189). Pri tem ne gre za demokracijo, kot jo definira liberalna demokracija. Nasprotno, konstituirajoča oblast in/ali demokracija bijeta smrtonosni boj s konstitucionalizmom in s tematiko omejevanja demokracije. Konstituirajoča oblast je tarča ideologije konstitucionalizma in liberalizma, ki jo hočeta na vsak način omejiti in otopiti njeno kreativno in inovacijsko moč. Koncept suverenosti in predstavnštva sta poglavitni orodji kontrole in segmentacije konstituirajoče oblasti, ki jih je skovala kontraktualistična in konstitucionalna tradicija. Konstituirajoča oblast, ki je izvor vsega pravnega reda, mora biti vedno prostorsko in časovno omejena in regulirana v konstituirani oblasti. Namesto izvora sistema je prekvalificirana v učinek sistema. Suverenost kot *suprema potestas* dobi status izvora in deluje kot njena naddoločitev. Operacija sploščitve konstituirajoče oblasti na raven transcendence in njene institucionalne omejitve v prostoru in času je prav tako učinkovita v absorpciji konstituirajoče oblasti v mašinerijo predstavnštva.

Konstituirajoča oblast se upira konstitucionalizaciji in vsakršni institucionalizaciji. "Izraz moči ne more v nobenem primeru pomeniti institucije moči" (Negri 1997, 32). Konstituirajoča oblast je namreč vsemogočna in ekspanzivna, brezmejna in brez vnaprejšnjega cilja – je "absolutna procedura" (Negri 1997, 20). Njena strukturna značilnost je, da se ne more izražati preko konstituirane oblasti, temveč le ob njenem manku. Pogoj za obstoj moči je neobstoj oblasti⁴, njena destrukcija. Koncept konstituirajoče oblasti je koncept odsotnosti in negacije. Dejanje razveljavitve in negacije je "temelj in odprtost za samo možnost pozitivnega" (Negri 1997, 29).

Pri Negriju stoji absolutnost konstituirajoče oblasti nasproti totalitarizmu konstituirane oblasti. Na premestitve želje, vzpostavljanje novih prostorov-časov, pobege konstituirajoče oblasti, odgovarja konstituirana oblast z divjo in represivno reakcijo, ki je poskus udomačitve in ukrotitve divje zveri. Nasilje in represija se stopnjujeta do paroksizma, saj se konstituirajoča oblast divje upira absorpciji v mehanizme konstituirane oblasti.⁵

Konstituirajoča oblast (moč kot absolutna procedura) je negativna ontologija. Nima utemeljitve in nima cilja, nima začetka in nima konca. Motor njene dinamike je odsotnost, praznina in želja. Je "artikulacija pomena vsega, kar manjka bivajočemu" in "reakcija na nevzdržno odsotnost biti" (Negri 1997, 33). Koncept konstituirajoče oblasti izraža subjekt, ki ustreza njegovi naravi absolutne procedure. Racionalnost, ki vodi subjekt, ki ga izraža konstituirajoča oblast, je popolnoma drugačna od tiste, ki vodi klasičen moderen subjekt. Moderna subjektivacija, ki jo izvrši kontraktualizem in konstitucionalizem in ki se izteče v abstraktni formalizem, pomeni predvsem "linearno logiko, ki reducira množico subjektov na enotnost in kontrolira njihovo raznoterost preko dialektike" (Negri 1997,

430). Sfera posebnosti je absorbirana v transcendentni nivo, kjer preko prostorske in časovne fiksacije poteka nevtralizacija in normalizacija kreativnosti množice. "Transcendentalni formalizem je ključ te racionalnosti, njen pogoj je odpoved dejanskemu in množici in v vsakem primeru ima za posledico konstrukcijo komande" (Negri 1997, 430).

Koncept konstituirajoče oblasti je nasproten linearnemu in progresivnemu konceptu moderne. Linearnost in progresivnost razvoja, ki ga je predpostavljala utopija renesanse, je bila obdržana z vzpostavitvijo posredovanja zunanje oblasti. Koncept konstituirajoče oblasti pa je koncept krize in kot takšen zavrača moderno racionalnost. Svoje določitve črpa iz tiste alternative znotraj moderne, ki krizo revolucionarnega razvoja renesanse vzame kot pozitivno odprtost, kot pozitiven pogoj kreativnosti. "Ko se linearen napredek moderne sooči z ničevostjo svojih posledic, se torej rodi konstituirajoča subjektivnost, ne kot končen rezultat razuma, temveč kot produkt njegovega neuspeha. Ta subjektivnost se rodi v samem srcu ničevosti določitev moderne in se razvije na kontinuirani, neprestani totalnosti delovanja množice." (Negri 1997, 419) Forma konstituirajoče oblasti je "konstitutivna dezutopija". (Negri 1997, 419) Konstituirajoča oblast je subjekt, ki se izraža kot negacija, kot zavračanje in kot želja. Nova subjektivnost je negacija vseh določitev, ki fiksirajo čas in s tem vzpostavljajo kraljestvo nič. Nov subjekt, ki ustreza konstituciji kot absolutni proceduri, je temporalen subjekt. Pri tem gre za "odprto temporalnost, ki je absolutno konstitutivna in ki ne razkriva biti, temveč producira bivajoče" (Negri 1997, 44). Čas producira bit in je oblika absolutne procedure. (Negri 1997, 45). Nova subjektivnost je odgovor na pomanjkanje biti, ki je posledica fiksacije časa, ki se izvaja preko operacij naddoločevanja. "Nova subjektivnost se rodi iz ničevosti vseh določitev in vseh predhodnih usod (koncev) in konstituira kolektivno pripravo vsake določitve in vsake usode" (Negri 1997, 420).

MODERNI ALTERNATIVI

Sublimen tok moderne misli: geneza moderne države

Obstoj obeh antagonističnih struktur lahko testiramo na terenu zgodovine moderne politične misli. Njen izvor je v revoluciji humanizma in renesanse, ki predstavlja revolucijo v odnosu med človekom in naravo, med človekom in Bogom. Poglavitna dimenzija te revolucije je koncept apropiacije. Appropriacija v kapitalistični revoluciji humanizma in renesanse pomeni v prvi vrsti novo produktivno silo. Revolucija sprostí "praktično sposobnost in konstruktivno silo, ki vzameta v svoje roke naravne pogoje bivanja, jih abstrahirata in spravita v cirkulacijo ter jih na ta način spremenita v drugo naravo,

⁶ *Ob tem je formulacija "nastopi kriza" sporna. Namreč, "vedno gre za ideologijo razreda, ki hoče v funkciji lastnih interesov uničiti nasprotje in antagonizem, iz kateega je rojen" (Negri 1982, 60). Utopija rene- sanse in humanizma je le ideologija. Kriza izhaja iz same kritične narave razvoja meščanstva.*

v novo produktivno silo" (Negri 1982, 224). Ideja apropiacije je povezana z "idejo trga, kot spontanosti produktivnih sil, kot njihova nesporna in neposredna socializacija, kot določitev vrednosti preko tega procesa. (...) Trg dovrši podvig spojitve med individualno apropiacijo in socializacijo produktivne sile." (Negri 1982, 59) Tovrstna utopija renesanse je našla svoj filozofski izraz v neo-platonizmu, ki se je skušal "spremeniti v filozofijo izraza, v misel površja in v izločitev kakršnega koli vidika transcendence, hierarhije, emanacije in degradacije" (Negri 1982, 60). Renesansa torej pozna enoten ontološki nivo s spontanim razvojem in spontano organizacijo sil na horizontu.

Kapitalistična revolucija pa kmalu doseže svojo mejo. Nastopi kriza, ki je ključna za nadaljnji razvoj politične filozofije.⁶ Na zunaj se kaže v vojnah in v upadajočem ekonomskem ciklu. Bistvo krize, oziroma kar v bistvu vstopi v krizo, so "sanje o linearni socializaciji učinkov kapitalističnega razvoja, kar vstopi v krizo, je model ekspanzije, v katerem je razredni konflikt zajezen in uravnovešen" (Negri 1982, 60–61). Odgovor na krizo revolucionarnega razvoja je podala filozofija 17. stoletja z Descartesom in Hobbesom kot najpomembnejšima predstavnikoma. Filozofija odgovori na krizo tako, da izvede operacijo ponovne podvojitve sveta in uvede kriterij posredovanja (mediacije). Razvije se pravna koncepcija sveta in politična filozofija postane apologija absolutizma. Politika je zreducirana na administrativno posredovanje ter birokratsko in policijsko aktivnost. Filozofija postane znanost mediacije, politiki in znanstveniki pa funkcionarji, ki delajo za totalnost. Pravna koncepcija sveta, ki so jo razvili Hobbes, Rousseau in Hegel, predpostavlja: "1) da imajo sile individualen in privaten razvoj; 2) da morajo biti socializirane, da bi se ustvarili primerni odnosi, ki jim ustrezajo; 3) da torej obstaja mediacija oblasti ("potestas"); 4) da je horizont neločljiv od krize, od vojne in od antagonizma, katerim se oblast predstavlja kot rešitev, toda antagonistična rešitev" (Deleuze 1982, 9).

Kriza poseže v enoten človeški horizont in ga preoblikuje ter podvoji. Spoznanje o antagonistični in konfliktni naravi horizonta razblini vero v spontano in neposredno socializacijo, v spontan razvoj in v spontanost odnosa med posamičnim in celoto, med individualnim, partikularnim in univerzalnim. Za filozofijo 17. stoletja predstavljajo same strasti (ključen element apropiacije) v svoji dvoumnosti in fluktuaciji težavo, ki jo je potrebno premagati. Posesivni individualizem postane poglobljena predpostavka politične filozofije, ki je usmerjena k egoističnemu interesu in k njegovi legitimaciji. Počasi je bilo iz moderne misli izključeno vsakršno mišljenje, ki ni naredilo iz interesa (...) svoje določujoče sestavine" (Negri 1982, 223). Popačenje apropiacije na horizont egoističnih interesov in razrešitev zastavljenega problema preko individualne sinteze je temeljni izvor moderne politične misli, ki predpostavlja absolutnost individualne utemeljitve in moment pogodbe. "Strastna

apropriacija narave – ta ideološka metafora kapitalističnega trga in primitivne akumulacije – se mora podvreči nujnosti družbene in državne organizacije tokov vrednosti.” Tako je “kreativnost podvržena družbenemu redu – vrednost je podvržena presežni vrednosti.” (Negri 1982, 216)

Velika meščanska filozofija (Descartes, Hobbes, Rousseau, Hegel) uvede krizo v spontan razvoj tržnega kapitalizma. Za njih apropiacija vedno predpostavlja dialektično mediacijo (posredovanje) oblasti, ki ji je zunanja. S tem se vzpostavi “finalizem, ki je drugačen, vendar nič manj učinkovit od tradicionalnega finalizma teologije: dvoumnost strasti se spremeni v mediacijsko prakso apropiacije, apropiacija v shemo postavitve družbenega reda, ki jo naddoloča” (Negri 1982, 216). Filozofija 17. stoletja je sprejela za svoj cilj ohranitev linearnosti razvoja. Ta cilj pa je po intervenciji krize bilo mogoče doseči le preko posredovanja (mediacije) in preko naddoločitve komande. Rezultat je ponovna vzpostavitev finalizma, restavracija transcendence. Rezultat teološkega kartezijanstva in političnega hobbesizma je ločitev med produkcijo in konstitucijo, med družbo in državo. (Negri 1982, 30)

Hipostaza kot metoda

Odgovor na krizo, ki ga poda sublimen (liberalen) tok moderne politične misli, proizvede odločilno ideološko potezo: “simulacijo političnega odnosa, ki je zgodovinsko doživet kot kriza predhodnega revolucionarnega razvoja. To gre vse do tega, da se sam revolucionarni razvoj, slavna ofenziva apropiacije humanizma in renesanse, smatra kot stanje vojne, kot družba prirodnega nasilja, katerega se je potrebno osvoboditi: kriza razvoja je projicirana na genezo”. (Negri 1982, 61) Koncept krize in odgovor nanjo je trenutek rojstva moderne liberalne politične misli in mesto njene izvorne kontaminacije ter paradoksa, v katerega je ujeta. Ta konstitutivna hiba je metoda hipostaziranja, ki je izum naravnopravne tradicije s Hobbesom na čelu. Naravno stanje je pri slednjem logična hipoteza, ki jo postavi na osnovi konkretnega zgodovinskega trenutka, ki smo ga označili kot krizo. Hipostaza kot temeljna metoda konstitucije, ki se je razvila v liberalni politični misli, pomeni torej prevod ali projekcijo nekega konkretnega zgodovinskega trenutka ali dosežka v predpostavko. Ta konkretni zgodovinski trenutek je lahko primarna akumulacija (npr. Hobbes) ali pa v novejših variantah izkušnja ameriške revolucije (npr. hermenevtika Arendtove in Rawlsa)⁷. In v tovrstnem obratu je izvor totalnosti moderne misli, ki “reklasificira elemente konkretne zgodovine in jih oblikuje v funkcionalni krožnosti komande” (Negri 1989, 158).

In v čem je paradoks? Moderna politična misel in teorija moderne države se ponašata s sekularizacijo, ki pomeni v prvi vrsti antifina-

⁷ Pri tem ne gre več le za hibo, temveč za pravo perversijo “deklarirane levice in levičarjev”, ki so danes ujetniki tovrstnega hermenevtičnega mehanizma in s tem zagovorniki povojnega statusa quo, ki je zacementiral hegemonijo zmagovalcev (oz. zmagovalke). V osramočenosti in pomanjkanju alternative je “DeGaullovstvo” (slovenske) deklarirane levice naravnost neokusno.

⁸ *Francoska revolucija dobi obliko v "izvorni poziciji (original position)" (Rawls 1971) in "revolucionarni trenutek je zamrznjen kot podoba v hipotetičnem kontekstu izvorne pozicije" (Hardt in Negri 1994, 219). Na osnovi ameriške revolucionarne in konstitucionalne izkušnje izpelje "idejo sekvence štirih stadijev (the idea of a four stage sequence)" (Rawls 1971, 196). Ti štirje stadiji so: sprejetje principov pravičnosti v izvorni poziciji (ta stadij zgodovinsko označujeta Declaration of Independence in Bill of Rights); sledi konstitutivna skupščina, ki je podrejena in omejena s principi pravičnosti in ki se odloči glede pravičnosti političnih oblik in izbere ustavo; sledi legislativni stadij, v katerem se izbere socialna in ekonomska politika nacije; zadnji stadij pa je aplikacija pravil na posamezne primere. Z vsakim stadijem je tančica nevednosti deloma od-stranjena. V času aplikacije zakona ni več izključena nobena informacija. (Rawls 1971, 196–205)*

⁹ *"Z zlomom nasprotja med Vzhodom in Zahodom je prišlo do paradokсне situacije: Politika se slej ko prej dogaja v starih kletkah. Toda lev je spuščен! Sedaj se gredo živalski vrt – brez leva." (Beck 1997, 188)*

lizem, ki ne išče vzroka stvari na teološki, transcendentni ravni. Vendar pa, če je finalizem vedno "hipostaza predkonstituiranega projekta, projekcija sistema odnosov, ki je trdno vzpostavljen v zgodovinskem svetu, na nedotakljiv svet narave, apologija reda in komande" (Negri 1982, 213), potem ni od poudarjene sekularizacije ostalo nič.

Sekularizacija je imela v razvoju moderne politične misli naravo abstrahiranja in preseganja antagonizmov in konfliktov, naravo abstrahiranja družbenega. Pri tem je popolnoma logično, da pride pri tej operaciji do restavracije transcendence, da torej sekularizaciji paradoksalno sledi sakralizacija. Abstrahiranje realnih družbenih konfliktov, naj se zgodi na način preseganja ali izogibanja, preko suverene oblasti prava ali preko hipostaze zgodovinsko nastalih formalnih postopkov in institucionalnih rešitev, je vedno nadkodiranje, naddoločevanje in komanda. Ta metoda je svoj vrhunec in dovršitev dosegla v postmodernih teorijah prava in politike.

Duh sistema

Takšen razvoj v postmodernih pravnih in političnih teorijah bomo demonstrirali na primeru Rawlsove teorije pravičnosti. Tudi v tem primeru zaseda hipostaza, ki je instrument preseganja konfliktov in pacifikacije družbe, osrednje mesto. Svojo teorijo pravičnosti Rawls na različnih mestih navezuje na postavke in artikulacije pravičnosti, ki izhajajo iz izkušnji francoske in ameriške revolucije⁸. Statičnost je poglavitna poteza Rawlsove teorije pravičnosti in hipostaza se pokaže kot simulacija ali subsumpcija revolucionarnega trenutka. Kreativna moč revolucije je pretopljena v formalne in statične mehanizme ustavne procedure. "Konstituirajoča oblast revolucije je normalizirana znotraj ideala formalne procedure" (Hardt in Negri 1994, 220). Divja zver konstituirajoče oblasti je ukročena in udomačena na terenu formalnih mehanizmov in procedur. Toda Heglov besednjak nas ne sme zamotiti. Ukrotitev in udomačitev divje zveri ni več dialektična, preko posredovalnih mehanizmov, ki so konstitutivni vzpostavitvi moderne civilne družbe. Novo realnost, recimo ji postmoderna, si lahko razložimo z Beckovo metaforo o prazni kletki in o levu, ki teka nekje zunaj⁹.

Genialnost Rawlsa je v tem, da je našel rešitev naslednjemu paradoksu: kako se v institucionalnih aranžmajih izogniti nadležnim družbenim antagonizmom in konfliktom in ob tem obdržati stabilnost in legitimnost sistema; kako doseči stabilnost formalne konstitucije brez njene utemeljenosti v materialni konstituciji. Ta cilj Rawls doseže preko teme šibkega družbenega subjekta ter različnih mehanizmov in strategij, kot so moralna geometrija, reflektivno ravnotežje, metoda izogiba in prekrivajoč konsenz.

Tema šibkega družbenega subjekta je osrednja tema Rawlsove teorije pravičnosti in na njej slonečih postmodernih pravnih in

političnih teorij. Izvor pogodbe ni naravno stanje in podoba družbenega konflikta. "Izvorna pozicija ni zamišljena kot generalna skupščina, ki v enem trenutku vključuje vse, ki živijo v istem času, ali še manj, kot skupščina vseh, ki bi lahko živeli v istem času. Izvorna pozicija ni zbor vseh aktualnih in možnih oseb. (...)" Pomembno je, da je izvorna pozicija interpretirana tako, da lahko kdor koli kadar koli sprejme njeno perspektivo." (Rawls 1971, 139)

Detemporalizacija in formalizacija. Družbeni horizont je s tem popolnoma abstrahiran in ignoriran. "Ustave ne formulira in družbe ne osvobaja realna družbena moč, temveč formalna dinamika procedure, razseljena ustavodajna skupščina" (Hardt in Negri 1994, 220). Rawlsov kontraktualizem se zdi bolj kot "dejanski hipotetični sporazum pogoj za teoretično diskusijo" (Hardt in Negri 1994, 230). Niso realni družbeni agensi tisti, ki določajo pogodbo, temveč "javna narava pogodbene situacije definira agens situacije. Čeprav Rawls sam oznani, da izraz pogodba obsega pluralnost, je v izvorni poziciji le en subjekt in ta subjekt je javnost, ne v smislu, da predstavlja družbeno poprečje, temveč v generičnem smislu." (Hardt in Negri 1994, 230)

Rawlsova metoda argumentacije je moralna geometrija, "ki sloni na krožni obliki razlage, v kateri izhodišče argumenta in njegov sklep predpostavljata drug drugega." Takšna metoda napoveduje krožnost pravnega sistema. (Hardt in Negri 1994, 229) Krožnost napoveduje in vzpostavlja tudi reflektivno ravnotežje "Za splošne informacije ni omejitev, tj. za splošne zakone in teorije, ker morajo biti pojmi pravičnosti poravnani z značilnostmi sistemov družbene kooperacije, katere bi naj regulirali. (...) Pomembna odlika pojma pravičnosti je, da lahko generira lastno podporo. To pomeni, da morajo biti njegova načela takšna, da, ko so utelesena v bazični strukturi družbe, človek teži k pridobitvi (priučitvi) ustreznega pomena pravičnosti. Ko so človeku dana načela moralnega učenja, razvije željo po delovanju v skladu z njihovimi načeli." (Rawls 1971, 138) Tovrstno krožno gibanje daje ravnotežje in stabilnost sistemu. Če sedaj to prevedemo v konkreten politični jezik: pomen pravičnosti ne izhaja iz verovanj in želja konkretnih posameznikov, temveč je "pomen pravičnosti utemeljen striktno v institucijah demokratičnega režima" (Hardt in Negri 1994, 232). "Režim je demokratičen natanko tako dolgo, dokler se sistem svobodno izvoli na oblast" (Hardt in Negri 1994, 233).

Ideja prekrivajočega konsenza (an overlapping consensus) obravnava vprašanje, "kako lahko dobro urejena demokratična družba pravičnosti vzpostavi in ohrani enotnost kljub zanjo značilnemu razumnemu pluralizmu" (Rawls 1996, 134). Kako je mogoče v moderni družbi doseči konsenz kljub konfliktnosti religioznih, moralnih in filozofskih doktrin? Odgovor na to vprašanje nam poda strategija metode izogiba (the method of avoidance). Konsenz ni dosežen z vključitvijo in pomiritvijo družbenih razlik in sporov,

¹⁰ *Institucije države blaginje, ki jih je oblikoval New Deal ter keynsovski in fordovski mehanizmi, postavljajo na prvo mesto intervencijo v produkcijo in ne v distribucijo.*

temveč z abstrahiranjem pravnega sistema od njih, od polja družbenega. "V ustavni demokraciji mora biti javen pojem pravičnosti kolikor le mogoče neodvisen od religioznih, filozofskih in moralnih doktrin. To pomeni, da mora biti pravičnost kot nepristranost (poštenost) v svoji prvi izločbi razumljena kot prostostoječ pogled, ki izraža politični pojem pravičnosti. Pojem pravičnosti ne določa izven tega, kar je obseženo v samem političnem konceptu, nika-kršne specifične religiozne, metafizične ali epistemološke doktrine." (Rawls 1996, 144)

Princip krožnosti in strategija izogiba sta temeljni karakteristiki Rawlsove pravne in politične filozofije in tudi temeljni karakteristiki današnje (postmoderne) družbene organizacije in forme-države. Legitimnost in stabilnost sistema nista več osnovani na vključitvi in pomiritvi družbenih konfliktov, temveč na njihovi izključitvi. Vse, kar ni v skladu s sistemom ali kar ni produkt samega sistema, je označeno kot kriminal in anomalija. Takšna je karakteristika tolerance in pluralizma v postmodernem prekrivajočem konsenzu, ki sloni na "razumnem pluralizmu" (Rawls 1996, 144). Izključene so vse nore in iracionalne doktrine, ki niso nastale v svobodnih institucijah in niso "rezultat svobodnega izvrševanja svobodnega človeškega razuma v pogojih svobode" (Rawls 1996, 144). Sistem, njegova konstitucija, institucionalni aranžmaji in norme niso več utemeljeni v družbi, temveč v krožni mreži procedur. V postmoderne konceptiji prava je "normativna produkcija dvignjena na nivo totalne abstrakcije, oblika simulacije, tako da pravni sistem obstaja v splošnem medsebojnem delovanju, kroženju ali izmenjavi enakovrednih znakov" (Hardt in Negri 1994, 227).

Podvojitev, ki jo je začrtala moderna politična misel, je tukaj dosegla svojo dovršitev. Avtonomija politike je postala absolutna. Politika je sploščena na racionalni in administrativni horizont "proceduralne republike" (Hardt in Negri 1994, 228). Liberalna težnja k deontologiji je dosežena v dveh smereh. Je abstrahiranje od konfliktnega in antagonističnega horizonta in hkrati izogib transcendentni utemeljitvi. S tem je dosežena absolutna kontingentnost. Trg postane izključna baza političnega. Politika – s tem ko postane *causa sui* in s svojo umeščenostjo v imanentno – postane plagiat liberalnega tržnega utopičnega mita. Vse skupaj še najbolj spominja na Luhmanovo sistemsko teorijo. Postmoderna družbena baza je le simulaker družbene realnosti, ki ga proizvaja država sama. Država je edini avtonomen subjekt, nadležen antagonističen družbeni subjekt je končno popolnoma pacificiran.

Rawls sicer velja za zagovornika socialne države in države blaginje. Vendar pa se v poudarjanju distribucije (distributivna pravičnost) in popolnem ignoriranju produkcije oddaljuje od temeljne ideje in prakse države blaginje.¹⁰ Izvor bogastva in izvor normativne ureditve ni v produkciji, v delu, temveč v cirkulaciji, kroženju. Politika je utemeljena na podobi avtonomnega trga in

deluje po marketinški logiki. Postmoderna država je v kroženju svojih konstitutivnih elementov najbolj dovršena demokracija. Avtonomija države in politike je totalna in ni več nikakršne dialektike med materialno in formalno konstitucijo.

Temeljni paradoks postmoderne države je v tem, da "hegemonija civilne družbe služi v odsotnosti same civilne družbe." (Hardt in Negri 1994, 269). Razvoj moderne misli in države je pripeljal do "subsumpcije družbe v državo" (Hardt in Negri 1994, 257). "Kar je subsumirano, je v resnici simulaker družbe, ki ga proizvaja država sama. Država ne potrebuje več posredovalnih mehanizmov legitimacije in discipliniranja: antagonizmi so odsotni (ali nevidni) in legitimacija je postala tautologija. Država realne subsumpcije ni več zainteresirana za posredovanje, temveč za ločitev (separacijo). Institucije civilne družbe, kot kraj družbene dialektike, na ta način postopoma izgubljajo svoj pomen. Izginila je civilna družba in ne država." (Hardt in Negri 1994, 259)

Neoliberalna revolucija, ki je dosegla svoj vrh v osemdesetih in na začetku devetdesetih letih, je nastopala pod ideološkim geslom o šibki državi. V resnici pa se je v tem času država le še okrepila, in to predvsem na področju represije. Država se je zreducirala na svoje bistvo, na policijo. Prehod od *Rechtsstaat* k *Polizeistaat*. Tendenca krepitve države, v nasprotju z ideološkim razglašanjem njene okrnitve, je vidna tudi v intervenciji moralne planske države, moralne države blaginje (primer reaganizma). Navidez dva nasprotna pola (eden izključuje, drugi pa vključuje), ki pa sta temeljni določilnici postmoderne države. Država kot avtonomen samoregulirajoči in samoproizvajajoči avtomat vzpostavlja čvrsto plavo (policijsko) linijo, ki preprečuje vstop inputov, ki so konfliktni in ki bi lahko povzročili destabilizacijo sistema. "Metoda izogiba implicitno nosi postmoderno *Polizeiwissenschaft*, ki učinkovito, v praktičnih izrazih, abstrahira sistem od polja potencialnih konfliktov in mu s tem omogoča upravljanje učinkovitih, vodljivih družb" (Hardt in Negri 1994, 239). Eksplozija geta in getoizacija celotnih svetovnih območij na eni in popolnoma konformna in pacifizirana družba na drugi strani. Med obema pa poteka permanentna vojna. Logična posledica je ekstremna paranoja sistema, ki neprestano lansira vojne proti notranjemu ali zunanjemu sovražniku, proti vsakršnemu "nerazumnemu pluralizmu".¹¹

Alternativa v moderni: konstitucija moči

Moderna pa ni enotna. Znotraj nje in proti njej, skozi boje se je razvila alternativa. Za razvoj moderne politične misli je ključno vprašanje antagonizmov. Temeljno in določujoče vprašanje, ki so si ga postavljali moderni politični misleci, je vprašanje narave antagonizmov in vprašanje odgovora nanje, odgovora na krizo. "Posvečen"¹² tok moderne vrednoti antagonizme kot rušilne

¹¹ *Priče smo pravi inflaciji vojn, ki jih sistem vojuje proti sovražnikom. Vojne proti kriminalu, proti drogam, proti spolnim deliktom, proti brezvestnim voznikom, proti imigrantom, proti skrajnežem, proti teroristom, fundamentalistom ipd. V teh vojnah igrajo ključno vlogo mediji, kar kaže na pomen novih komunikacijskih procesov t.i. informacijske družbe v oblikovanju družbenega simulakra, ki je lahko vodljiv in upravljit.*

¹² *Tezo o dveh tokovih moderne oziroma o radikalnih alternativah moderne metafizike je razvil Negri. Še posebej v L'anomalie sauvage (1982) in v Le pouvoir constituant (1997).*

in negativne ter išče rešitev v njihovem preseganju, z uvedbo mehanizmov dialektičnega posredovanja. Na ta način se uvede ponovna podvojitvev in restavracija transcendentnega nivoja. Izvor reda, norm, vrednot in institucij išče na teološki oz. transcendentni ravni. V politični misli operira z mitično figuro suverena. To je linija Hobbes-Rousseau-Kant-Hegel, ki osnuje pravno državo. "Preklet" tok moderne pa vrednoti antagonizme na vojnem horizontu kot potencialno pozitivne in konstruktivne. Rešitev išče v njihovi premestitvi in reorganizaciji. Vztraja na ravni imanentnega in na enosti človeškega horizonta. To je materialistična linija Machiavelli-Spinoza-Marx. Materializem kot radikalni antiplatonizem in kritika teološkega finalizma in transcendentalizma. Antagonizmom je podeljen konstitutivni status in kriza je izhodišče za kreativnost rekonstrukcije. Začetnik te linije je Machiavelli. "Dejansko imamo na eni strani Vladarja kot element krize in kot zahtevo razpršenega in razkropljenega ljudstva, ki se želi v svoji razpršenosti organizirati in se naščuvati h kolektivnemu delovanju, ter na drugi krizo, ki sproži rekonstrukcijo: moč, ki teče skozi množico in se v tem pretoku izraža in definira od (z nastopom) razpršitve, razdora in krize" (Negri 1997, 419). Machiavelli, ki se je soočil z nujnostjo končanja fevdalne anarhije in s potrebo po vzpostavitvi novih odnosov sil, po vzpostavitvi novega razmerja obstoječih sil, je postavil temelje za možno alternativno zastavitev politike. Machiavellijeva nemoralnost je v zanikanju kakršnega koli zunanega izvora reda in skupnosti. Slednja sta proizvod moči, ki prežema množico in ki se hrani iz krize. Machiavellijev prispevek k alternativni zastavitvi politike je definiranje konstitucije moči.

Metafizično dovršitev drugega toka moderne misli je podal Spinoza. Njegov antiplatonizem, ateizem in materializem je popoln. Spinoza je princip božanskosti potopil v tostranstvo in mu s tem vлил božansko kreativnost (*Deus sive natura* – Bog ali narava). Njegov imanentizem in definicija konstitucije moči sta dovršena. Spinoza je v zgodovini politične misli anti-Hobbes. Njegova politična filozofija vsebuje zavračanje pglavitnih karakteristik filozofije naravnega prava: absolutnost individualne utemeljitve in moment pogodbe. Socializacija (prehod individualnosti v skupnost) poteka pri Spinozi na popolnoma drugačen način kot v filozofiji naravnega prava in družbene pogodbe. V slednji se socializacija izvrši s prenosom oblasti ali z odstopitvijo pravic. Za Spinozo pa človek ni država in državi. Narava ni konfederacija. "Nasprotno, je kolektivna entiteta, proces, v katerem se človeške individualnosti konstituirajo v kolektivne entitete" (Negri 1982, 220). Prelom z individualizmom 17. stoletja je tu popoln. Proti absolutni utemeljitvi v individualnosti postavi Spinoza dinamičen proces konstitucije in kompozicije. Prehod individualnosti v skupnost ne vsebuje prenosa pravic, temveč premestitev moči, ni razrušenje antagonizmov, temveč njihova kompleksnejša organizacija. "Politične družbe ne konstituira abso-

lutizem, temveč organiziranje moči posebnosti, aktivna rezistenca, ki se transformira preko uporabe razuma v kontraoblast, ki se kolektivno razvija kot soglašanje, in aktiven konsenz, katerega praksa, s tem ko se konstituira, postane resnična konstitucija. Naravni antagonizem konstruira konkretno zgodovinskost družbenega – v ritmu konstitutivne moči kolektivne imaginacije in njene materialne gostote. Rezultat procesa je kolektivna konstitucija realnosti.” (Negri 1982, 189–190)

Samoprepoznanje in samouvrednotenje v kontraoblast, ki si ponovno prilasti družbeno, ki ga podvrže prenovi. Tukaj smo v samem osrčju tematike političnega subjekta, ki se kaže kot proteza biti, kot oblikovalec in prenavljalec sveta življenja; v osrčju neke drugačne avtonomije političnega, ki ni abstrahirana od realnosti, temveč ki ontološko prežema in vzpostavlja realnost. Pri tem “ontologija ni teorija utemeljitve. Je teorija o naši potopitvi v bit in o nenehni konstrukciji biti¹³” (Hardt in Negri 1994, 287). Imanentna raven kompozicije in konstitucije ne razpolaga z dodatno dimenzijo. Kompozicijo je potrebno razumeti samo na sebi, v utripu konstitucije moči množice posebnosti, v njenem samouvrednotenju – v organiziranju kontraoblasti. Nivo kompozicije je vojni horizont, ki dobiva relief v spopadu med oblastjo in kontraoblastjo. “Pravica proti pravici” (Negri 1997, 344). In ob tem, ko si nasproti stojita dve enaki sili, je nasilje neizbežno.

Marx je z materialistično analizo razredov zanikal zmožnost razrešitve antagonizmov preko vertikalne organizacije družbe v državo. Vse revolucije so samo izpopolnile državno mašino, namesto da bi jo razbile. Analizo je preselil na horizontalni teren razrednega boja. Konstitucija moči in organizacija kontraoblasti se pri Marxu kaže kot komunizem, ki “za nas ni stanje, ki naj bo vzpostavljeno, ideal, po katerem naj se ravna dejanskost. S komunizmom poimenujemo dejansko gibanje, ki odpravlja zdajšnje stanje. Pogoji tega gibanja se podajajo iz zdaj obstoječih predpostavk.” (Marx 1976, 41) Marxova definicija komunizma se popolnoma prekriva z značilnostmi konstitucije moči, organizacije kontraoblasti in z določitvami iz tega izhajajoče politične ontologije. Za Marxa se politična in družbeno-ekonomska emancipacija prekrivata. Marx nam je razkril “skupnost družbe, politike in biti”. (Negri 1997, 429) V osrčju marksistične analize je nasprotje med živim in mrtvim delom, konstituira-jočo in konstituirano oblastjo. Živo delo ima ontološki status. “Živo delo konstruira svet in popolnoma preoblikuje snovi, ki se jih dotakne, vse ponovno ustvari *ex novo*. (...) In v tem procesu konstituira-joča oblast spremeni predvsem samo sebe. Njena projekcija na teren sveta je ontološka projekcija, njene proteze so ontološke proteze, njene konstrukcije so konstrukcije novega bitja: prvi rezultat tega neskončnega procesa je konstrukcija subjekta.” (Negri 1997, 428) Živo delo, njegova immanentna konstitucija in organizacija, njegova moč, je oblikovalec in preoblikovalec sveta.

¹³ *Bit in ontologija, kot se pojavljata v celotnem tekstu, nimata nobene zveze s klasičnim metafizičnim pojmovanjem enotnosti biti in mišljenja. Bit se v tem primeru prej nanaša na Nietzschejevo postajanje ali Marxovo praxis.*

¹⁴ Prvotna akumulacija predhodi produkcijskemu načinu in obsega specifično delovanje države in prava, ki ne nasprotuje nasilju, temveč ga promovira. Ko je produkcijski način vzpostavljen, nasilje prava preneha biti zavestno (nasilje postane stvar narave). To gibanje pojasnjuje poseben karakter tega nasilja, ki se ne da zreducirati na rop, kriminal ali ilegalnost. Nasilje kapitalista ni kraja, temveč je ekstrakcija presežne vrednosti. Kapitalist si torej lahko zakonito prilašča del konstituirane vrednosti.

Marksistična kritika oblasti poteka preko kritike dela, ki razkrije dominacijo mrtvega dela nad živim, kreativnim delom. To je subjektivna kritika, s stališča sodelovanja (kooperacije), ki je konsubstancialna živemu delu in se preoblikuje v antagonistični subjekt kapitala, subjekt dela, ki postavi svojo pravico in zakon nasproti pravici in zakonu kapitalista. Svoboda je proces osvobajanja, ki razruši vse naddoločitve in zunanje prisile, ki onemogočajo izražanje kreativne biti množice posebnosti in njej pripadajoče moči. Je rušenje vsakršnega finalizma, ki ni izraz te kreativne biti.

VPRAŠANJE NASILJA

Moč, oblast, nasilje, terorizem

Da bi razumeli fenomen terorizma, je potrebno osvetliti odnos med nasiljem in močjo ter odnos med nasiljem in oblastjo. Problem nasilja je potrebno osvetliti s stališča obeh alternativnih zastavitev, ki smo jima sledili, s stališča moči in oblasti. Nasilje oblasti je nasilje države in tudi revolucionarnega gibanja, ki hoče zavzeti državo. Nasilje moči je nasilje kontraoblasti revolucionarnega gibanja, ki teži k destrukciji državne oblasti. Definicija nasilja državne oblasti je določena s temeljno potezo defincije (in legitimacije) države in državne oblasti. Stanje splošnega nasilja vseh proti vsem je logična hipoteza, ki opravičuje obstoj države, njene oblasti in njenega monopola nad nasiljem. To pa je samo en vidik državnega nasilja, drugega je razkril Marx na primeru prvotne¹⁴ akumulacije. Marxova analiza primarne akumulacije kaže na specifičnost državnega nasilja, ki je v tem, da "kreira ali prispeva h kreiranju tistega, nad čemer se izvaja, in preko tega samo sebe predpostavlja" (Deleuze in Guattari 1980, 559). Državno in pravno nasilje je strukturno in inkorporirano nasilje, ki se zoperstavlja vsaki obliki direktnega nasilja. Nasilje pravne države obstaja vedno, kadar "nasilje prispeva h kreiranju tistega, nad čemer se izvaja. (...) Nasilje prava in države se vedno predpostavlja, ker preeksistira lastnemu izvrševanju: Država lahko torej reče, da je nasilje "prvotno", preprost naravni fenomen, in da zanj ni odgovorna, ona, ki izvaja nasilje le proti nasilnim, proti kriminalcem – proti primitivnim, proti nomadom, da bi zavladal mir ..." (Deleuze in Guattari 1980, 559–560). Država dopušča nasilje le, kolikor je zakonito, tako kot dopušča le zakonito prilaščanje.

Sprememba strategije oblasti (kot smo lahko videli pri postmodernih pravnih in političnih teorijah), ko postane komanda indiferentna (nezmožnost vzpostavitve organske totalnosti), ko integracijo nadomesti separacija, pomeni tudi spremembo v odnosu med politično prakso kontestacije in nasiljem. Nasilne oblike politične kontestacije, ki jim je dalo kanaliziranje preko institucij civilne družbe (npr. legitimnost sindikalnega nasilja v stavki) status legal-

nosti, so se s to spremembo strategije oblasti znašle na terenu nezakonitega. Na ta način sistem učinkovito potiska vsakršno politično prakso kontestacije, vsako pravo opozicijo (ki ni ujeta v sterilno mašinerijo vzpostavljanja ravnotežja preko neskončnega procesa poravnavanja elementov ustavnopravne procedure), vsako politično in družbeno inovacijo na sivi teren nezakonitosti preko etiketiranja s kriminalom in terorizmom¹⁵. Napoved velike vojne prihodnosti terorizmu ne pomeni resnične nevarnosti terorizma, temveč anticipacijo bodoče strategije sistema, ki je v proizvodnji terorizma kot sovražnika in s tem integracijskega faktorja domnevno ogroženih družb.

Genezo terorizma najdemo v samih nedrjih moderne liberalne misli in liberalne demokracije. Njen razvoj in dovršitev proizvede fenomen terorizma kot največjega sovražnika civilizacije. Njeni koraki: preseganje antagonizmov in konfliktov s posredovanjem zunanje oblasti (pravna država) – dialektizacija podvojitve na družbo in državo in integracija preko disciplinarnih institucij civilne družbe (socialna država) – popolna indiferentnost sistema, sistem kot samoregulirajoč, samoreproducirajoč in samogenerirajoč se avtomat, ki deluje preko separacije in getoizacije (policajska država). V zadnjem koraku je vsaka prava opozicija sistemu kriminalizirana in eventualno dobi etiketo terorizma. Terorizem je nujen produkt liberalne politične teorije in prakse njenega etatistično-policijskega koncepiranja politike, ki se dovrši v postavitvi sistema kot avtomata; je njegova meja in njegov angel smrti.

To pa ni edini način bivanja terorizma na ravni države in oblasti. Terorizem je “mistificirajoč prevod državnega nasilja in njegove prazne fikcije totalnosti” (Negri 1989, 167). Umeščen je v logiki moderne liberalne in pravne misli in je praksa zavzemanja državne oblasti in ne njene destrukcije¹⁶. Obstaja pa še en vidik inherentnosti teroristične politične prakse in liberalne demokracije. Edina alternativa na ravni predstavniške politike je alternativa med nenasiljem in terorizmom. Zavračanje nasilja in priseganje na nenasilno politično prakso je le zrcalna podoba terorizma. Simbolična akcija terorizma, ki je namerjena k pošiljanju sporočil skozi medijsko reprezentacijo, je le nasproten pol od miroljubne politične prakse na isti dimenziji reprezentativne politike. Oboji predstavljajo nemočne nasproti državni ali kakšni drugi moči. (Hardt in Negri 1994, 291) Kot edina možna alternativa v politični praksi se torej kaže alternativa med nenasilno politično prakso in terorizmom. V obeh primerih pa gre za moralno zavračanje moči. Zavračanje moči in nasilja, ki ji je inherentno, vodi k teroristični praksi.

Zanikanje nasilja je zanikanje življenja, je zanikanje moči, ki je lastna življenju. Le destrukcija obstoječih določitev (oblasti) lahko sprosti moč, ki je konstitucija družbenega, ki oblikuje in preoblikuje svet, ki producira novo bit. Življenje je čas, ki producira bit in ki je absolutna procedura. Življenje je ustvarjalna moč, ki sprošča svoje

¹⁵ Tak je primer kriminalizacije močnega izvenparlamentarnega in izveninstitucionalnega delavskega gibanja v Italiji, ki se je razmahnilo po letu 1968.

¹⁶ V vodstvu Rdečih brigad so si npr. uneto delili ministrske stolčke.

kreativne potenciale preko destrukcije omejitev, ki se mu postavljajo. Zaustavitev tega časa je samo zanikanje življenja, zanikanje nasilja je to samo-zanikanje. "Telo brez organov rjove: naredili so mi organizem! Neupravičeno so si me podvrgli! Ukradli so moje telo!" (Deleuze in Guattari 1980, 197) Potrebno je uničiti vse plasti, vse organe, da bi se izrazilo bogastvo telesa brez organov in kreativnost producirajoče želje: mnoštvo spojitev želja in tokov, produciranje novih in novih oblik, artikulacij ter atributov na gladkem terenu intenzivnosti. Destrukcija je edina možnost pobega iz zapora totalnosti in omejitev, ki jih ta totalnost postavlja. Med osvoboditvijo in destrukcijo obstaja intimna zveza. Samo destrukcija omejitev, ki jih vsiljuje totalnost, omogoča razširjenje biti. (Negri 1989, 158–159) Destrukcija totalnosti, ki absorbira in utopi vsako partikularnost, je pogoj za osvoboditev želečih segmentov partikularnosti, ki so sposobni konstitutivnega delovanja v smeri vzpostavljanja nove biti, novih možnosti in oblik življenja. Le destrukcija totalnosti oblasti lahko osvobodi absolutno kreativnost moči.

LITERATURA:

- BECK, ULRICH (1997): *Subpolitika – individui se vračajo v družbo*. V: A. Bibič (ur.), *Kaj je politika*, 177–191. Ljubljana: ZPS.
- CASTORIADIS, CORNELIUS (1998): *L'individu privatisé*. V: *Le monde diplomatique*, februar 1998.
- DELEUZE, GILLES (1994): *Désir et plaisir*. V: *Magazine littéraire* 325, 59–65.
- DELEUZE, GILLES (1982): *Préface*. V: Negri, Antonio (avt.), *L'anomalie sauvage*, 9–12. Paris: Presses Universitaires de France.
- DELEUZE, GILLES (1990): *Pourparlers*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- DELEUZE, GILLES (1981): *Spinoza – Philosophie pratique*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- DELEUZE, GILLES, GUATTARI, FELIX (1980): *Mille plateaux*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- DELEUZE, GILLES, GUATTARI, FELIX (1990): *Anti-edip*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- HARDT, MICHAEL, NEGRI, ANTONIO (1994): *Labor of Dionysus*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- MARX, KARL (1976): *Nemška ideologija*. V: MEID II, 5–352. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- NEGRI ANTONIO (1989): *The Politics of Subversion*. Cambridge: Polity Press.
- NEGRI, ANTONIO (1982): *L'anomalie sauvage: Puissance et pouvoir chez Spinoza*. Paris: Presses Universitaires de France.
- NEGRI, ANTONIO (1984): *Delavci in država, Gospostvo in sabotaza, Marx onkraj Marxa*. Ljubljana: Krt.
- NEGRI, ANTONIO (1997): *Le pouvoir constituant: Essai sur les alternatives de la modernité*. Paris: Presses Universitaires de France.
- RAWLS, JOHN (1971): *A Theory of Justice*. Cambridge: Harvard University Press.
- RAWLS, JOHN (1996): *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.
- TOURAINÉ, ALAIN (1992): *Critique de la modernité*. Paris: Fayard.

O negaciji negativne utopije ali o čudežni preobrazbi volka v ovčje krzno: etika levičarskega terorizma

1. KDO SE BOJI ČRNEGA MOŽA? PROBLEM POIMENOVANJA LEVIČARSKEGA TERORIZMA

Ko se je rojevala ideja pričujoče številke Časopisa za kritiko znanosti, naj bi bila ta številka posvečena levičarskemu terorizmu. Ker pa je terorizem beseda z izrazito negativno pomensko konotacijo in ker so teroristične akcije skrajno, nasilno sredstvo za doseganje določenih političnih ciljev, ki sodijo ne zgolj v radikalno levico, temveč tudi v njen protipol, torej v radikalno desnico, se je redakcijski odbor odločil, da bo številko posvetil raje "urbani gverili", četudi bo v njej govor o delovanju, ideologijah in motivih skupin, ki se običajno označujejo kot teroristične.

Tej odločitvi je nedvomno botrovala tudi zamisel o tem, da se je težko opredeljevati za politična sredstva, ki so v javnosti moralno diskreditirana. Le kdo, ki je količkaj pri zdravi pameti, lahko zagovarja poboje često nedolžnega civilnega prebivalstva, spektakularne ugrabitve družinskih očetov in potniških letal ter krvave atentate, tudi če jih vodijo še tako plemeniti nagibi? Terorizem se običajno dojema kot nasilna, kruta oblika izsiljevanja realizacije določenih političnih zahtev, vrhunec egocentrizma neprilagojenih manjšin, ki se ne morejo sprijazniti s tem, da se svet ne vrti čisto tako, kot oni hočejo.

Beseda teror izhaja iz latinščine in pomeni strah oziroma grozo. Za označevanje nasilnih posegov v politične strukture se je pričela izpeljanka terorizem uporabljati šele konec 18. stoletja.

Terorizem, torej strahovlada se odtlej lahko uporablja kot pojem, ki označuje uporabo nasilnih metod nad političnimi nasprotniki, ne glede na vprašanje o tem, ali je uporabnik oziroma izvajalka teh metod vsemogočna država ali obupan posameznik. Terorizem naj bi bil torej način uresničevanja in doseganja določenih ciljev, politična metoda, ki sama po sebi nima vrednostnega predznaka, ne glede na to, ali jo uporablja desnica ali levica, diktatorska oblast ali stigmatizirana manjšina.

Zato se celo večina skupin in organizacij radikalnih političnih margin (da o državah, katerih oblast sloni na t. i. državnem terorizmu, sploh ne izgubljam besed ...), ki za doseg svojih ciljev uporabljajo nasilne metode, tudi v svoji samopodobi distancira od tega termina. Njegova negativna konotacija je namreč toliko močnejša v svetu, ki mu vladajo vrednote, kakršna so svetost in nedotakljivost človeškega življenja (in lastnine), strpnost do drugače mislečih (ne glede na vprašanje, kolikšna je njihova možnost to drugačno mnenje sploh artikulirati, torej ne glede na vprašanje, ali se ti "drugače misleči" nahajajo na vrhu ali na dnu hierarhično strukturirane oblasti), nenasilje, humanizem, ljubezen in podobni ideološki konstrukti, ki služijo kot vezivo notranjega ustroja civiliziranih družb. Opredelitev za fizično nasilje kot politično sredstvo je toliko težja v svetu, kjer naj bi bili vsi prijazni in ljubeznivi, v svetu, ki naj bi vrh vsega zagotavljal tudi načelne pogoje za tovrstno prijaznost in ljubeznivost vseh zdravih in moralno neoporečnih ljudi. Ta opredelitev je v tovrstnem družbenem kontekstu toliko težja, kadar gre za poskuse udejanjanja idej in idealov, ki sodijo v duhovno obeležje politične margine. Marginalizirane skupine, ki stojijo za tovrstnim konceptom, ilegalne radikalne celice, ki se tudi v javnosti identificirajo kot teroristične in ki lahko to svojo identifikacijo tudi utemeljijo, s tem dokazujejo posebno vrsto poguma. Gre za pogum zoperstavljanja vladajočim kriterijem vrednostnega sistema, ki je osnova političnih ustrojev, kakršnim te skupine nasprotujejo. Gre za pogum, ki se s to opredelitvijo pokaže že na pomenski, simbolni ravni, za pogum načelne opredelitve proti nečemu, kar je splošno veljavno in sprejeto ter za nekaj, kar je znotraj lastnega, marginaliziranega etičnega kodeksa legitimno in zato sprejemljivo. (Gre torej za pogum, kakršnega na primer manjka redakcijskemu odboru pričujočega izvoda Časopisa za kritiko znanosti.) Seveda to še zdaleč ne pomeni, da nam ni treba razlikovati med državnim terorizmom in terorizmom radikalnih političnih manjšin na eni in med levičarskim in desničarskim terorizmom na drugi strani. Prav nasprotno!

2. 0 NAMENIH, KI NAJ BI POSVEČEVALI SREDSTVA

Če poskusimo zakoličiti temeljne parametre tovrstnega razlikovanja, lahko za nadebuden začetek postavimo drzno hipotezo, po

kateri takoimenovani državni terorizem (torej bodisi eksplicitno, bodisi implicitno izvajanje fizičnega in/ali psihičnega nasilja ekonomske in politične elite nad državljani in državljankami) in terorizem radikalne, ilegalne desnice izhajata iz enakih predpostavk. Pri obeh vrstah terorizma gre torej za v bistvu isti pojav in ločnica med obema oblikama izvajanja nasilja se nahaja zgolj na formalni ravni: država lahko izvaja nasilje v okvirih splošno sprejete (ali vsaj splošno vsiljene) legitimnosti, medtem ko ultradesni terorizem (vsaj zaenkrat) deluje še v ilegali. Tako državni kot tudi terorizem skrajne desnice temeljita na idejnih postulatih, ki so v tendenci nujno fašistoidni, saj zagovarjajo hierarhični in elitistični ustroj družbene oblasti (vsi smo enaki, ampak eni bolj kot drugi), rasizem (mi smo bolj enaki kot oni), ksenofobijo (kdor ni z nami, je proti nam) ter zatiranje temeljnih svoboščin samouresničevanja žensk ali drugih "invalidov", otrok in starih ljudi, torej vseh, ki ne sodijo v kalupe zdrave in učinkovite storilnosti, kakršno zahteva urejena in napredna družba.

To po svojem bistvu velja tudi za moderne neoliberalistične države, kljub vsem njihovim lepo zvenečim sloganom, ki zagovarjajo in razširjajo postulate navidezne strpnosti do vsega drugačnega in drugega. Vsi različni, vsi enakopravni – vrednota načelne tolerance, ki naj bi prevevala ta lepo zveneči rek in izvrstno dopolnjevala tradicionalne humanistične vrednote enakosti, solidarnosti in svobode, ni absolutna, temveč relativna. Preden se namreč prepustimo evforiji srečnega novega sveta, ki ga obljublja ta navidezna strpnost, bi se bilo dobro vprašati, kdo pravzaprav določa kriterije te (milostno dovoljene) drugačnosti in enakopravnosti. Paradoksalnost in neslanost tega reka je sicer prikrita, vendar zato nič manj učinkovita. Vsakršna enakopravnost je namreč možna samo na podlagi skupnega priznavanja določenih norm, ki tvorijo podlago kodeksa pravic in dolžnosti. Tak mehanističen pristop pa nujno vsebuje tudi meje drugačnosti, ki je legitimna in zagotavlja enakopravnost zgolj na podlagi temeljne in načelne opredelitve za vladajoče vrednote ter interese obstoječe družbe, beri državne oblasti. Govoriti o enakopravnosti brez upoštevanja političnega konteksta, ki je določen s hierarhično strukturiranimi razmerji oblasti, je podobno, kot govoriti o za vsakogar svobodnem dostopu do hrane, ki se nahaja na drugem bregu deroče reke skupini stradajočih ljudi, med katerimi so imeli samo nekateri to srečo, da so jih prej naučili plavati. V obeh primerih gre za lažno prikazovanje navideznih, v konkretni realnosti neobstoječih, dejstev.

Temeljna struktura sistema vrednot, ki pogojuje latentni terorizem moderne nacionalne države in teroristične akcije skrajne desnice, je torej enaka. Zato lahko trdimo, da država s svojimi medijskimi trobili in subtilnim sistemom moralnega izobraževanja na implicitni ravni podpira ekscese desničarskih teroristov, čeprav jih njene zakonodajne in izvršne inštitucije na eksplicitni ravni prepovedujejo in zatirajo. Kljub formalnim prepovedim država običajno izpolnjuje pogoje, v katerih se lahko desničarski terorizem sploh vzpostavlja, oblikuje in ohranja.

Teroristične akcije radikalne leveice izhajajo iz drugačnih predpostavk. Njihove opredelitve so v prvi vrsti negativne – identiteta skrajne leveice se vzpostavlja preko negacije obstoječega. Pri tem gre za kritiko sistema izkoriščanja, neenakopravnosti in parlamentarne demokracije kot temeljne politične vrednote kapitalističnih držav. Temeljne vrednote sodobne nacionalne države so torej v diametralnem nasprotju s teorijo in prakso radikalne leveice.

Teorija in praksa sodobnega malomeščanstva, h kateremu – hočeš, nočeš – sodi tudi avtorica pričujočega sestavka (po vsej verjetnosti skupaj z večino njegovega bralstva, da o redakcijskem odboru sploh ne izgubljam besed ...), običajno ne temelji na tovrstnih nasprotjih, temveč bolj na navadah. Tako so nas že v rosi mladosti navadili vere v oblast, denar in v nekaj, kar ni nič manj pomembno od obojega zgoraj navedenega: navadili so nas splošne obzirnosti do soljudi. To naj bi bil torej tisti temelj, brez katerega ni mogoča nobena urejena družba. Pravijo ji tudi morala. Včasih pa tudi etika, da zveni še bolj nobel. Vsekakor je morala, ali, pardon, etika, tista, katere glavna in temeljna naloga je ubijanje čustev, pardon, emocij. Katerim se – za Božjo voljo! – nikakor ne smemo in ne moremo prepustiti. (Spomnimo se samo krvave vojne v Bosni). Če bi pravna država kjerkoli resnično delovala, čustev pravzaprav sploh ne bi več potrebovali. (In morda bi bilo to za nas še najbolje, ampak to sodi v neko drugo zgodbo.)

Vsekakor so namreč prav čustva nekaj, kar odločilno vpliva na odločitve politično marginalizirane leveice o terorističnih akcijah kot zadnjem možnem sredstvu uresničevanja tistih političnih ciljev, v katere le-ta (pa naj bo iz kakršnih koli vzrokov že) verjame. Kljub temu pa naj nas to ne zavede k predpostavki, da so teroristične akcije nekaj, kar temelji na iracionalnosti (prim. White, str. 165). Večina revolucionarnih celic, ki so v zadnjih desetletjih delovale v ilegali, je v nasilnih akcijah videla tudi možnost takoimenovane “propagande dejanj”, takšno metodo delovanja torej, ki jim omogoči, da postane vidna tudi v svetu, ki je običajno slep za tovrstno kritiko obstoječe realnosti. Pri tem so izhajali iz predpostavke, da je v dani politični konstelaciji dejansko bolje, če te v širši javnosti povezujejo z negativnimi predikati, kot pa da tebe (in tvoje zavesti o svetu, tvojega načina dojemanja in razlaganja stvarnosti) sploh ne poznajo. Z drugimi besedami: bolje je biti osovražen kot politično mrtev (prim.: Klein, str. 132).

Racionalne utemeljitve političnih akcij radikalne leveice je možno povzeti v treh točkah:

1. Kritika kapitalističnega sistema kot sistema izkoriščanja človeka po človeku in sistema nepravilne porazdelitve družbenega bogastva.
2. Kritika meščanske nacionalne države kot tistega inštitucionalnega ogrodja, ki ta sistem omogoča in ohranja.
3. Kritika parlamentarne “demokracije”, ki predstavlja politični temelj taiste države in je sama osnovana na kvantiteti, ne pa na kvaliteti odločanja subjektov v kapitalističnih družbah.

Teroristične akcije naj bi predstavljale edini argument, s katerim je v danih razmerah možno to kritiko formulirati. Predstavlja zadnje sredstvo, ki je v spletu tega ekonomsko političnega sistema še kolikor toliko učinkovito oziroma sploh predstavljivo. Namen posvečuje sredstva in je torej ključna, nikakor pa ne edina točka etične utemeljitve levičarskega terorizma.

Vsi vemo, da naj bi vsak in vsaka od nas imel v sistemu demokracije možnost odločati o sebi in o temeljnih pogojih svojega življenja. Kdor spozna, da temu ni tako in se kljub temu noče vdati v usodo, kdor ugrizne v prepovedani sadež tega spoznanja in kljub temu verjame v možnost uresničevanja nekakšnega novega, boljšega sveta, je v precejšnji nevarnosti, da postane levičarski skrajnež, ali celo, Bog ne daj, terorist.

3. TERORIZEM IN ETIKA: NASPROTJE SAMO PO SEBI?

Kot smo že rekli, gre pri terorizmu za pojav z izrazito negativno pomensko konotacijo, ki povzroča, da javnost, kadar je soočena s tem pojmom, praviloma ne razlikuje med idejami, političnimi cilji, nameni in utemeljitvami, še manj pa med strukturnimi osnovami konkretnih razmerij oblasti in vrednostnih sistemov, ki privedejo do njega. Poti pavšalnega posploševanja so tudi tukaj, kot običajno, najudobnejše, vendar niso zato nič bolj konstruktivne in nas večinoma privedejo v slepe ulice. Posploševanje na ravni kategorialnih izenačitev je toliko bolj deplasirano, kadar smo soočeni z vprašanjem interpretacije etičnih vrednot.

Dejstvo, da teroristične akcije radikalnih političnih skupin vselej temeljijo na etično utemeljeni samopodobi pripadnikov in pripadnic ilegalnih celic, je samo po sebi umevno. Motivi, ki privedejo do terorističnih dejanj, so torej vselej ne zgolj politično, temveč tudi etično utemeljeni.

Osnovna vprašanja etike namreč zadevajo problematiko Dobrega, ki naj bi določalo nagibe in delovanje posameznika.

“Njen cilj je metodično utemeljeno prikazovanje osnov pravičnega, razumnega in smiselnega delovanja in (so)bivanja. Principi in razlogi etike naj bi bili splošno veljavni, razumni in vsakomur razumljivi brez potrebe po utemeljitvah zunanjih avtoritet ali konvencij. Zato lahko nastopa etika tudi kot višji, kritični korektiv veljavnih moralnih kodeksov.” (Burghard, str. 13)

Ponovno prevpraševanje jezikovnih oblik in funkcij etičnih izhodišč pa je naloga meta-etike (prim. p.t.). Zato lahko predpostavimo, da je prav zgoraj omenjeno, pavšalno posploševanje terorističnih dejanj v javnosti, ki vodi k nediferenciranemu zaključku, da je vsaka oblika ilegalnega nasilja v nasprotju s temeljnimi postulati

etičnih sistemov, povezano z meta-etičnim paradoksom med formalno obliko predpostavk, s katerimi smo soočeni, in konkretno vsebino zaključka, ki je nujno povezan z vrednostnimi interpretacijami.

Tako kot se v vsakdanjem jeziku ne moremo izogniti njegovi sporočilnosti, se namreč tudi v samem razmišljanju o konkretnih pojavih v realnosti okrog nas ne moremo izogniti interpretacijam.

Medtem ko so (z izjemo selekcioniranja podatkov, ki pa po eni strani že sama sodi v domeno interpretacije) vsi ostali dejavniki (informacije, kategorije in postopki njihovega urejanja) več ali manj mehanistični, t.j. izrazljivi v strogo formalnem sistemu znakov, gre pri interpretaciji teh dejavnikov (informacij, kategorij in postopkov) za njihov kvalitativni prenos v domeno naravnega jezika. Prenos informacij oziroma njihove "vrednosti" iz sistema formalnih znakov v sistem naravnega jezika je že sam po sebi dovolj problematičen, ker gre pri prvem za sistem definiranih vrednosti, pri drugem pa za sistem, ki poleg le-teh vključuje tudi moralne in ideološke implikacije. Kot nazoren indikator vrednostnih (oz. pomenskih) razlik, do katerih lahko prihaja pri enostavnem "prevodu" določenega stavka iz formalnega v naravni jezik, si oglejmo naslednji primer:

$$'p \longrightarrow q \longleftarrow 'q \longrightarrow p$$

Če izrazimo spremenljivko p s stavkom "biti z nami", spremenljivko q pa s stavkom "biti proti nam", lahko gornja formalizirana izraza na obeh straneh ekvivalence "prevedemo" v naravni jezik s stavkoma "Kdor ni z nami, je proti nam" oz. "Kdor ni proti nam, je z nami". Čeprav imata v sistemu formalnih znakov obe strani ekvivalence enako resničnostno vrednost, so moralne implikacije (in s tem vsebinska sporočila), ki se pokažejo v prevodu obeh izrazov v naravni jezik, ne samo neekvivalentne, temveč druga drugi nasprotne (Cerkovnik, Vaje iz logike, FF Lj. PS 1997).

Ker so komunikacijska sredstva v rokah družbene elite, ki zagovarja in ohranja obstoječa razmerja oblasti, nas niti najmanj ne more čuditi, da je javnost s pojavom terorizma vselej znova soočena zgolj na pomenski ravni formaliziranih posplošitev, ne da bi postopek in metoda informacij, ki se ji pri tem posredujejo, omogočala prenos tovrstnih, temeljnih logičnih postopkov v naravni jezik. To bi namreč pomenilo tudi nujnost diferencirane (beri: etično osmišljene) metode razmišljanja, ki vključuje tudi problematiko vsebinskih interpretacij.

Prav v vprašanih politične etike se torej še posebej nazorno pokaže vpliv različnih vrednostnih kontekstov na interpretacije postopkov mišljenja. Ker pa smo vajeni dojemati stvarnost tako, kot se nam prezentira (spomnimo se ene osnovnih lekcij, ki se je naučimo v otroškem vrtcu: Pojej vse, kar se položi predte na mizo!), ostaja tovrstna paradoksalnost prenosov formaliziranih sistemov v naravni jezik večinoma prikrita in se najraje delamo, kot da se nas ne tiče. Zakaj bi si človek tudi povsem po nepotrebem kompliciral življenje?

No, po tem kratkem in lahkotnem ekskurzu o vprašanju povezave med obliko in pomenom (oziroma med etiko in oblastjo) pri dojetanju in interpretaciji terorizma je napočil čas, da se končno posvetimo temi, okrog katere se že ves čas previdno plazimo kot mačka okrog vrele kaše: katere vsebinske smernice so bile tiste, ki so v danem političnem in socialnem kontekstu oblikovale etični kodeks levičarskega terorizma? Kakšna je bila vrednostna samopodoba revolucionarnih celic, kje iskati tisti notranji ideološki temelj, ki je omogočal in vzpostavljajal notranjo integriteto skupine in s tem posameznikov in posameznic, ki so se znotraj nje – vsemu rožnatemu svetu razsvetljenega humanizma navkljub – odločale za dejanja eksplicitnega nasilja?

Osvetlili smo že tri osrednje, med seboj tesno povezane, vidike negativne identifikacije ilegalnih revolucionarnih celic. Kritika danega politično-ekonomskega sistema in njegovih družbenih implikacij, ki se izraža v novolevičarski kritiki kapitalizma, nacionalne države in parlamentarne demokracije, je namreč temelj negacije obstoječega, ki nikakor ne zadošča za vzpostavitev aktivne notranje integritete revolucionarnih celic ter posameznikov in posameznic v njej. Negativna opredelitev v smislu identitete negativne ekvivalence, tista točka torej, na kateri (se) lahko opredeljujemo samo preko tega, kar nismo ali preko tega, česar/kar ni, še zdaleč ne zadošča kot motiv, ki bi omogočal aktivno in, milo rečeno, izredno neudobno izvajanje še bolj neudobnih akcij, katerih konkretne posledice so več kot neudobne. Takšno vse-enost negacije srečamo kvečjemu pri pripadnikih apatije¹, kakršni so bili na primer starokitajski daoisti. Tem še na kraj pameti ni prišlo, da bi metali bombe, ugrabljali letala ali vsaj obglavili kakšnega krvoločnega in zatiralskega ministra. Evropski, zlasti ruski nihilizem je svojo aktivnost iz tega nujnega konteksta determinirane negacije poskušal rešiti z glorifikacijo destrukcije, ki je tako per-se postala pozitivna vrednota in s tem možni temelj aktivne identitete. Organiziranemu levičarskemu terorizmu, s katerim naj bi se tukaj v glavnem ukvarjali, pa tovrstna negativna ekvivalenca ni bila dovolj. Zadoščala je kvečjemu za utemeljitev etične enakovrednosti metod državnega terorja in terorja revolucionarnih celic. Države in sistemi, ki vsak dan posredno (prometne nesreče, odvzemi svobode, profitna naravnost farmacevtske industrije in medicinokracije, samomori zaradi odtujenosti ali preganjav) in neposredno (vojne, zavrnitve beguncev in političnih azilantov, embargi osnovnih živil, ekološke katastrofe) uničujejo na tisoče konkretnih človeških življenj, ne morejo predstavljati etično neoporečne instance, ki bi si lahko jemala pravico, soditi o vrednosti in nedotakljivosti človeškega življenja nasploh.

Marksistično navdahnjene ideologije revolucionarnih celic se v svojem pozitivističnem bistvu niso mogle zadovoljiti z negacijo obstoječega, ker so težile h konstrukciji (lepšega in pravičnejšega sveta), ki naj bi sledila revolucionarni destrukciji. Negacija obstoječega je bila tesno povezana z zahtevo po spremembi. Zato lahko

¹ Tudi tale izraz *seveda* – v svetli tradiciji odrekanja apriorno negativnim pomenskim konotacijam, za kakršne se med drugim bori sporočilo pričujočega spisa – ni uporabljen v smislu apatije, kakršna se razumeva v socialnih kontekstih sedanjega srednjeevropskega trenutka ("Pa kaj si zopet tako apatična? Poglej, zunaj sije sonce!"), temveč v izvornem pomenu starogrške *a-patheie*, torej odsotnosti strasti brez vrednostnega predznaka (prim: Stoerig, str.195).

² Termin zahodni (kot kategorično nasprotje "vzhodnega") tukaj ni uporabljen v smislu strogo politične ali celo geografsko pogojene kulturne specifikacije, temveč kot predikator, ki izhaja iz razlikovanja med transcendentno in imanentno metafiziko. To pomeni, da je nasprotje med ideologijami "levice" in "desnice" kot kategorični politični izraz evropskih kartezijanskih dualizmov, abstraktno v smislu statične strukture. "Levica" in "desnica" kot protipola tega nasprotja naj bi bili determinirani in večni hkrati. Druga osnovna značilnost obeh protipolov je v tem, da vsak od njiju za svoj obstoj potrebuje tudi drugega. To spoznanje je v dobi "post-izmov", v kateri ravnokar živimo (in se, kot vedno, sprašujemo o smislu naših življenj), privedlo do (najverjetneje) zmotne predstave o ničnosti in brezpomenu tovrstnega političnega kategoriziranja. Seveda je jasno, da so kategorije vselej samo orodje, ki nam pomaga razumovati delček vsega tistega, kar naj bi dojeli, kar je zopet samo delček tistega, kar je okrog in v nas. Kljub temu pa so kategorije hkrati tudi tisto, kar nam v življenju pomaga vzpostavljati svoje svetove in mostove do svetov drugih. Kategorije so torej (ne spoznavno, temveč samo kognitivno), orodje, katerega osnovna značilnost je v nepopolnosti. Druga osnovna značilnost kategorij pa je v tem, da predstavljajo temelj vsakršnega razmišljanja, sprejemanja in posredovanja. Kategorije

trdimo, da so dejanja teroristične levice – že po svoji samodefiniciji – vselej revolucionarna, česar za države, ki nas nenehno terorizirajo (s krvavimi vojnami, kompliciranimi formularji za odmero dohodnine, s samosvojim in samopašnim vedenjem upravnih organov njihove zakonodajne in izvršne oblasti, z manifestnim in latentnim nasiljem svojih oboroženih sil in propagandnih mehanizmov), nikakor ne bi mogli trditi. Državni terorizem vselej teži k ohranitvi obstoječega stanja (beri: obstoječih elitnih interesov in razmerij oblasti). Čeprav izhajajo tudi teroristični akti skrajne desnice iz pozitivnih identifikacij, ki – podobno, kot je to pri levici – težijo k negaciji obstoječega in spremembi (na bolje), pa tudi njihovih akcij ne bi mogli označiti s predikatom revolucionarnosti. Terorizem desnice je reakcionaren, ne v izvornem smislu težnje po ponovni vzpostavitvi nečesa minulega, temveč v smislu arhaičnih vrednot normiranja in izključevanja, na kakršnih sloni, denimo, ideologija nadčloveka. Čeprav so torej motivi teroristične desnice na formalni ravni enaki motivom njihovega levičarskega protipola, čeprav torej oboji temelje na nekakšni utopiji, je vsebinski predznak obeh ideoloških opredelitev popolnoma nasproten. Etika prvih namreč temelji na enakovrednosti, etika drugih na vrednostnem razmejevanju človeških življenj.

Seveda je tudi samorazumevanje levičarskih skrajnežev večinoma elitarno. Identiteta avantgarde in njene moralne implikacije se je vselej znova, zlasti v obdobjih popolne socialne izolacije, izkazala kot steber, ki je pripadnicam in pripadnikom ilegalnih celic omogočal nekaj, kar je bilo prav tako elementarno in bistveno za njihovo preživetje kot, denimo, hrana in pijača, namreč ohranitev notranje integritete. Naslednji problem, ki se pojavi, ko se pričenjamo soočiti z etiko levičarskega terorizma, je v tem, da je bila večina revolucionarnih celic hierarhično ustrojena. Zato bi tudi v primeru revolucionarne zmage po vsej verjetnosti privedla do socialnih struktur, ki bi temeljile na etiki formalnih avtoritet in oblasti, kar pomeni, da bi se dotlej ilegalne metode njihovega terorizma ohranile in vzpostavile v legalni, vsemogočni obliki terorizma nove, četudi "boljše in pravičnejše" države.

Če se še enkrat vrnemo k namenom, ki naj bi opravičevali in posvečali sredstva, k tisti etični predpostavki, ki je skupna vsem oblikam terorizma, lahko seveda trdimo, da namen nikoli ne opravičuje (kaj šele posveča!) sredstvo, kajti živimo v dobi, ki je vse bližje spoznanju o lažnivosti upanja na "bleščečo prihodnost" in hkrati spoznanju o tem, da živimo v trenutku sedanosti. Če je ta trenutek, tukaj in zdaj, torej tisto, kar v življenju resnično "šteje", je morda najbolje, če lažno upanje bodočnosti zamenjamo z resničnim zaupanjem v ta, tukajšnji in zdajšnji trenutek. To bi pomenilo, da so naši nameni vselej hkrati že tudi sredstva, ki jih uresničujejo. Namen in sredstvo sta v tem kontekstu torej povezana kot pot in cilj. Argument metode krvavih današnjih bojev za boljši, pravičnejši jutri je tukaj prav tako neustrezen kot argument pobijanja nasilja s proti-

nasiljem, na katerega se prav tako sklicuje ves vesoljni terorizem, tako državni, kot tudi desni in levi, pa še vse ostale oblike terorizma, ki delujejo onkraj teh moralno-političnih kategorij zahodnega ² sveta.

Po drugi strani pa sicer drži, da vsak namen ne posvečuje vsakršnega sredstva, vendar to ne pomeni nujno, da nikakršen namen ne posvečuje nikakršnega sredstva. Če se opredelimo za načelno predpostavko o konkretni enakovrednosti vseh življenj, potem si moramo priznati, da živimo v svetu in v družbi, ki je od priznavanja (kaj šele uresničevanja ...) tovrstnih predpostavk še zelo oddaljena. V tem okviru lahko torej brez problemov razumemo, da vsak namen sicer resnično ne posvečuje vsakršnega sredstva, vendar pa nekateri nameni vsekakor posvečujejo (če že ne opravičujejo) nekatera sredstva. Howgh!

V spomin Gozdnemu Škratu

LITERATURA:

- BURGHARD, FRANZ-PETER, KUNZMANN, PETER, WIEDMANN, FRANZ (1991): *dtv – Atlas zur Weltphilosophie*, Deutscher Taschenbuchverlag, München.
- “Der bürgerliche Staat”, iz: **Resultate – Theoretisches Organ der Marxistischen Gruppe 3**, München 1979.
- KLEIN, HANS-JOACHIM (1979): *Rückkehr in die Menschlichkeit – Apell eines ausgestiegenen Terroristen*, Rowohlt, Reinbeck/Hamburg.
- MARCUSE, HERBERT (1969): *Über Revolte, Anarchismus und Einsamkeit – ein Gespräch*, Arche, Zürich.
- STORIG, HANS JOACHIM (1992): *Kleine Weltgeschichte der Philosophie*, Fischer, Frankfurt/Main.
- STRAHM, RUDOLF (1987): *Überentwicklung – Unterentwicklung*, Laetare, Augsburg.
- WHITE, JONATHAN R. (1998): *Terrorism – An Introduction 2/e*, Wadsworth, Bonn.

so torej nadvse nepopolno – in hkrati edino – orodje, ki ga premoremo, če se hočemo lotiti sprejemanja, posredovanja in/ali razmišljanja. Saj ne, da bi s tem hotela namigniti, da predstavljajo te aktivnosti kakšen smisel življenja ali kaj podobnega. Sprejemanje, posredovanje in razmišljanje so samo temelji konkretnega človeškega (so)bivanja. Samoopredelitev v smislu individualne etike in osebnostne integritete, samoopredelitev kot temeljna odločitev za človeško (in človeka vredno) (so)bivanje, je velikokrat posredljiva zgolj v mejah političnih kategorij, tudi če so te še tako zastarele in neumne.

Urbana gverila

Samba norega psa

Južnoameriška gverila

Gverilo se danes najpogosteje povezuje s Che Guevaro, sam pojem in njej pripadajoča oblika upora pa sta bila prvič uporabljena veliko pred vznikom nacionalnih osvobodilnih gibanj v 60., 70. in 80. letih tega stoletja. Beseda gverila se prvič pojavi leta 1808 v Španiji, ko jo je zasedla napoleonska Francija. Pomanjševalnica španske besede guerra (vojna) se je nanašala na boj neregularne vojske revnega španskega prebivalstva, ki se je uprlo francoski okupaciji. Napadali so takrat, ko so Francozi najmanj pričakovali, in se razbežali takoj, ko so okupatorji pripravljali protinapad.

V drugi polovici 19. stoletja se je v Rusiji razvila druga različica 'majhne vojne'. Nihilistični Narodniki so se proti carskemu režimu borili s terorjem (tako so svoj način upora poimenovali sami), s katerim so želeli sistem najprej destabilizirati, nato pa ga zrušiti. Leta 1881 so Narodniki izvedli atentat na carja Aleksandra II. in ga ubili. Toda namesto preobrata je prišlo pod vladavino Carja Aleksandra III. do ostrega absolutizma. Zaradi tega so se ruski socialdemokrati jasno distancirali od terorizma. Lenin, takrat še socialdemokrat, je menil, da v nasprotju z organiziranim razredom majhna skupina teroristov ne more zrušiti carskega režima. Ko so se na začetku 20. stoletja boljševiki ločili od socialdemokracije, so se morali spopasti s problemom financiranja in oborožitve svojega kadra. Problem so rešili z ropanjem bank in vlomi v skladišča orožja, pri tem pa so kdaj pa kdaj za življenje prikrajšali kakšnega carskega uslužbenca.

V 20. in 30. letih so se španski revolucionarji prav tako oprli na koncept destabilizacije z oboroženimi akcijami. Drugače kot v Rusiji so v Španiji oborožene akcije majhnih skupin mobilizirale množično gibanje.

Prvi, ki je revolucionarni proces v teoriji in praksi pojmoval kot vojno, je bil Mao Zedong. V nasprotju s hotenji Kominterne je Mao zgradil ljudsko vojsko, ki se je gibala predvsem na podeželju. Mao je bil sploh prvi v zgodovini komunističnega gibanja, za katerega so bili revolucionarni subjekt kmetje. Revolucionarna vojna je bila zanj postopni proces rasti in zadnji korak k razrešitvi družbenih nasprotij, v katerem se zaostrijo nasprotja in mobilizirajo sile. Izbruh družbenega spopada med razredi pa vodi k državni represiji. Ljudska vojna naj bi bila vojna proti vojni, ki mora voditi k padcu režima. Namesto defenzivne reakcije na represijo morajo, po Mau, zatirani sprožiti konfrontacijo z vladajočim razredom. Podobnega mnenja so bili latinskoameriški utemeljitelji gverile.

Teorije revolucionarnega nasilja: Fanon in Marighella

Ko je Castro leta 1959 zmagovito jezdil po havanskih ulicah, tega ni storil le kot simbol nove Kube, temveč tudi kot zastopnik sanj, ki so jih gojili kmetje brez zemlje po vsej južni polobli. Castro je v trenutku izničil vse severnoameriške gospodarske interese na otoku. Vlagatelji iz Združenih držav so bili lahko le osuple priče, ko je ponudil pomoč kateremukoli južnoameriškem gibanju, ki bi mu bil pripravljen slediti.

Castrov poziv k revoluciji je bila reakcija na južnoameriško kolonialistično preteklost in to ravno v času, ko je bil protikolonialistični upor glavna točka političnega dnevnega reda koloniziranih ljudstev širom sveta. Država za državo je proglašala neodvisnost oziroma se borila zanj. Včasih so bile posledica teh uporov gverilske vojne; spet drugič so se kolonialne sile preprosto umaknile. Kakorkoli že, ravno ko je Castro proglasil Kubo za nosilko južnoameriške revolucije, je bil tretji svet zapleten v upor proti evropski svetovni nadvladi. Tretji svet je z naklonjenostjo sprejel kubansko revolucijo.

Model sodobnega revolucionarnega upora je utemeljil Frantz Fanon. Fanon se je rodil na Martiniqueu leta 1925, študiral je medicino v Franciji in postal psihiater. Ko se je Alžirija leta 1954 uprla francoski nadvladi, so Fanona poslali v Alžir, glavno mesto države, da bi delal v psihiatrični bolnišnici. Zaradi doživetij v njej se je pridružil upornikom.

Fanon je menil, da so pritiski imperializma glavni vzrok duševnih bolezni v Alžiriji. Rezultat alžirskih izkušenj sta dve njegovi deli, *Ljudje, ki jih je svet zavrgel* in *Umirajoči kolonializem*. V delu *Ljudje, ki jih je svet zavrgel* Fanon poziva vse kolonizirane države, naj se uprejo, saj je zahodni imperializem razčlovečil ljudi po svetu, uničil je njihovo kulturo in jim kot nadomestek vsiljuje zahodni

vrednostni sistem. Tam, kjer zahodnjaki niso fizično navzoči, jih zastopa srednji sloj staroselcev, ki sprejema zahodne vrednote. Prebivalstvo teh dežel se sooča z identitetno krizo, saj se morajo za uspeh in preživetje odpovedati svoji kulturni dediščini. Fanon trdi, da imajo prebivalci koloniziranih dežel na voljo le eno – poziva jih k revoluciji.

Čeprav Fanonova teorija izhaja iz njegove afriške izkušnje, je imela močan vpliv na svetovno levico, vključno z južnoameriško. Njegovo delo je bilo napotek za protikolonialistični prevrat. Predvidel je, da se bodo upori začeli s prebujenimi nacionalističnimi težnjami, končali pa s spremembo družbenih odnosov. Južnoameriška tradicija “velikega Bolivarjevega sloga” in Castrova ponujena pomoč sta bili samo dopolnilo Fanonove teorije, ki je povrh vsega jasno locirala nasprotnika – v južnoameriškem kontekstu je bila to velika severna sosedra ZDA.

Fanon je zagovarjal nasilen upor, ki je vključeval gverilsko vojno in teroristične napade. Trdil je, da bo dekolonizacijski proces nasilen, saj bo nadomestil eno vladajočo elito z drugo. Ker pa se ne bo nobena hotela prostovoljno odpovedati oblasti, je bilo za Fanona nasilje povsem samoumevna pot do svobode. Politično delovanje in miroljubna prizadevanja za spremembo oblasti so po Fanonovem mnenju neučinkovita. Fanonova pot k revoluciji je vodila z gverilsko vojno na podeželju, kot začetno metodo upora, in posamičnimi akcijami urbane gverile, katerih namen je onesposobitev kolonialne uprave v mestih. Urbana gverila naj bi se s svojimi akcijami osredotočila na posebne cilje, predvsem pa njeni napadi, po njegovem, ne bi smeli biti uperjeni proti prebivalstvu na splošno, ker je podobno kot Mao Zedong menil, da bi s tem urbana gverila izgubila njihovo podporo. Akcije naj bi bile uperjene proti kolonialni upravi in domačemu srednjemu razredu. Njihov namen naj bi bilo zastraševanje. Umori, podtikanja bomb in ugrabitve naj bi tuje oblastnike prisilili, da bi zapustili državo, domači srednji sloj pa naj bi jim zaradi pretečega nasilja odpovedal lojalnost. S tem bi izzvali državno represijo, zaradi česar bi se vse več prebivalstva pridružilo revoluciji.

Fanonove ideje so bile priljubljene po vsem tretjem svetu, najbolj pa so se prijele v Južni Ameriki. Nekateri strategji oboroženega boja, na začetku zlasti brazilski, so menili, da morajo biti mesta žarišča južnoameriške revolucije, in so prevzeli Fanonovo zamisel o urbani gverili. Fanon je močno vplival na Carlosa Marighello, vodjo brazilske komunistične partije. V dveh svojih pomembnejših delih, *Za osvoboditev Brazilije* in *Mali priročnik urbane gverile*, je Marighella opisal praktične napotke za delovanje urbane gverile in ti dve deli sta bolj kot katerikoli drugi niz teorij vplivali na urbano gverilo po svetu, saj so njegov koncept organiziranja mestne gverile v zadnjih 30. letih uporabile številne politične skupine – od japonske Rdeče armade, nemške Frakcije rdeče armade do Svobodnjakov iz Montane.

Marighella je koncept oboroženega boja preselil iz podeželja v mesto. Zanj je bilo nasilje temelj revolucije: ni ga potrebno struktu-

rirati, prizadevanj posameznih skupin pa ni potrebno koordinirati. Nasilje naj bi ustvarilo razmere, v katerih bo prišlo do revolucije. Zanj je bila sprejemljiva kakršnakoli oblika nasilja, ki med vladajoče razrede in njihove zaščitnike vnaša zmedo in občutek nemoči. Boj naj bi se preselil v mesta, kjer so locirani centri moči, nadzorovala pa naj bi ga majhna skupina "urbanih gverilcev". Za Marighello je imela preselitev boja v mesto prednostni pomen, šele nato naj bi skupine ideološko osmislile nasilje. Naslednja stopnja upora naj bi privedla do združenega boja oboroženih revolucionarnih celic. Obenem s konkretnimi akcijami naj bi potekalo propagandno delo, s katerim bi si urbana gverila pridobivala podpornike, ki bi pomagali vzpostaviti mreže varnih hiš, logističnih štabov in zdravniške pomoči.

Revolucionarni boj v urbanem okolju naj bi bil destabilizirati vlado in razmere v državi. Marighella je trdil, da bi bila vlada tedaj prisiljena pokazati pravi obraz. Ko bi urbana gverila ogrozila njeno avtoriteto in načela gmotno podstat elit, bi bila vlada prisiljena razglasiti tak ali drugačen vojaški režim. To ne bi bil poraz urbane gverile, temveč nasprotno, prav njen cilj na tej stopnji boja: represija države nad prebivalstvom. Carlos Marighella je bil namreč prepričan, da ljudstvo podpira elite zato, ker se ne zaveda represivne narave države. Urbana gverila pa bi državo prisilila v represivno ukrepanje, kar bi povečalo podporniško mrežo mestne gverile. Ko bi se vrste urbane gverile množile, bi revolucionarji postopno opustili teroristični boj in se vse bolj osredotočili na izgradnjo urbane vojske, ki bi vse sile usmerila v splošni udar.

Marighella piše, da je namen urbane gverile, da zadene. Zaželena je kakršnakoli oblika akcije, da le vnaša nemir in ustvarja takšne politične razmere, ki so ugodne za razmah revolucije. Zato je taktika hitrega in sunkovitega napada najprimernejša, poleg tega pa ne zahteva zapletene organizacije.

V *Malem priročniku urbane gverile* oriše temeljno strukturo, ki jo le-ta potrebuje. Osnovna operativna enota naj bo po njegovem mnenju celica (v Nemčiji so jo imenovali komandos), sestavljena iz štirih ali petih ljudi, več celic pa sestavlja skupino urbane gverile. Po potrebi lahko celice združijo moči, sicer pa so majhne, mobilne in neopazne. Marighella meni, da je celica temeljno, akcijska moč urbane gverile.

V Južni Ameriki pa je nastal še en model revolucije, ki je imel drugačno strukturo. Izšel je neposredno iz kubanske revolucije in govori o drugačnem pristopu do boja.

Debray in Guevara

Kubanska revolucija sicer ni zmagala z gverilskim načinom vojskovanja, zato pa ga je Kuba popularizirala po vsej Južni Ameriki. Kljub dejstvu, da je samo še enemu gverilskemu gibanju poleg

kubanskega uspelo prevzeti oblast – leta 1979 nikaragvijskim Sandinistom – je bila v Južni Ameriki gverilska vojna najpogostejša metoda boja. Drugače od boja v mestih je bila pri gverilskem modelu pomembnejša struktura, na kateri temelji operativni okvir.

Proces izgradnje latinskoameriškega gverilskega načina bojevanja se je začel v kubanskem hribovju, po porazu leta 1956, ko je Castro okoli sebe zbral somišljenike – partizane, ki so zgradili svojo poveljniško strukturo in podporniško zaledje, kar je kasneje preraslo v lokalno gverilo. Ko je njen vpliv naraščal, so začeli uporabljati konvencionalnejše metode vojskovanja.

Kmalu po zmagi revolucije na Kubi je Ernesto Guevara dokončal knjigo *Guerrilla Warfare*, ki govori o strukturi in načinu gverilskega vojskovanja. Poimenoval ga je fokizem. Po njegovem mnenju je naloga revolucionarnih gibanj zanetiti oboroženi foco (ognjišče). Odločitev, kje prižgati 'foco', mora biti rezultat sociološkega, ekonomskega in političnega preudarka. Konflikt z vladajočo elito naj bi sprožil prav 'vžig' več ognjišč hkrati ("Naredimo dva, tri, štiri Vietname ..."), kar bi v končni fazi pripeljalo do prevzema oblasti revolucionarne gverile. Gverilski boj ima po kubanski izkušnji tri stopnje, pri čemer vsaka naslednja nadgradi prejšnjo. Začne se s posameznimi skupinami, ki naj bi na različnih krajih zanetile upor in učinkovale kot katalizator, ki bi privabil podeželsko prebivalstvo h gverili, obenem pa bi gverila imela spodbujajoč učinek v mestih. V drugi fazi naj bi se skupine strnile v gverilske čete, ki bi se na koncu združile v klasično vojsko. Ta model je bil na Kubi uspešen, saj je v treh letih, začevši z majhno skupino 20 bojnikov, zrušil Batistov režim. Fokizem je imel velik vpliv tudi v deželah, ki glede na geografsko lego in gospodarsko strukturo niso imele t. i. taktičnih možnosti za umik. Tako se je v Urugvaju iz sindikalističnega gibanja razvila urbanogverilska skupina Tupamaros.

V okviru Guevarove gverile ima terorizem omejeno vlogo. Guevara je revolucionarni humus videl na podeželju, vendar pa ni podcenjeval pomena majhnih urbanih skupin, ki bi uravnovešale gverilski boj s podpornim bojem v mestih. Vendar pa morajo biti akcije v mestih dobro premišljene: njihov namen je spravljati vlado iz ravnotežja, jo napasti na njenih "varnih" področjih in ji ne pustiti trenutka oddiha. Glavni cilj teh skupin pa je, da udari po državni logistični mreži.

Teorijo gverilske vojne je po tem, ko je izšlo Guevarovo delo, dopolnil francoski socialist Regis Debray. Ko v delu *Revolucija v revoluciji?* Debray povzema svoje pojmovanje južnoameriške politike, meni, da je glavni problem Južne Amerike revščina. Revščina se prepleta z vsemi segmenti južnoameriškega življenja in spleta raznolike kulture in ljudstva v skupen klobčič bede. Za Debraya je rešitev v spremembi družbenih razmerij in prerazporeditvi bogastva, torej v revoluciji.

Debrayeva glavna tarča so bile Združene države. Čeprav Združene države ne vzdržujejo neposrednega kolonialnega imperija, kot je to

*Ernesto Che Guevara inkognito
na poti v Bolivijo*

veljalo za dežele, na katere se je osredotočal Fanon, z gospodarskim imperializmom vendarle vladajo Južni Ameriki. Za vsako južnoameriško vlado stojijo Združene države. Debray je menil, da je severnoameriško bogastvo povzročitelj južnoameriške revščine.

Kot Fanon tudi Debray torej govori o revoluciji. Terorizmu ne pripisuje velikega pomena in pri revolucionarnem uporu kar se da zmanjša vlogo urbanih središč. Revolucionarni subjekt so zanj kmetje, boj pa naj bi se začel na podeželju z lokalnimi gverilskimi skupinami. Terorizem po njegovem ne prinaša rezultatov. V najboljšem primeru je nevtralen, v najslabšem pa od gverilskega boja oddaljuje kmete. Po Debrayu se mora revolucija, da bi delovala, začeti z gverilskim bojem in končati z združeno klasično vojsko. Po njegovem mnenju se tega cilja ne da doseči s terorizmom.

Zakaj preučevati Tupamarose?

Od leta 1972, ko je urugvajska vlada dokončno porazila Tupamarose, se je delovanje urbane gverile v marsičem spremenilo in na prvi pogled se zdi, da bi bilo smotrnejše govoriti o sodobnejših skupinah urbane gverile. To morda drži za večino skupin od šestdesetih let naprej, ki so se pojavile za kratek čas, ne drži pa za Tupamarose. Zanje velja, da so najbolj temeljito izdelali organizacijsko strukturo in način bojevanja v mestih. Tupamaros so bili mojstri svoje obrti. Številne revolucionarne skupine so poskušale z boji v mestih, a nobena ni bila tako učinkovita. Metode, ki so jih uporabljali Tupamaros, so bile učbeniški primer revolucionarne urbane gverile.

Drugi razlog za proučevanje Tupamarosov je veliko bolj praktičen. Kot mojstri revolucionarnega boja so bili zgled številnim levičarskim skupinam v Združenih državah in zahodni Evropi po letu 1968. V zahodni Evropi so njihovo strukturo in taktiko prevzele Frakcija rdeče armade in Direktna akcija. Rdeče brigade so delovale v različnih mestih, vendar so prevzele model Tupamarosov. Njihovo taktiko in organizacijo so posnemale tudi številne desničarske in ekstremistične organizacije v Združenih državah. Mnogi revolucionarni priročniki oziroma v njih predlagani modeli organizacij urbane gverile temeljijo prav na izkušnjah Tupamarosov.

Poleg tega so Tupamaros izraz ene od dveh glavnih smernic južnoameriškega gverilskega boja. Ko so Tupamaros začeli z bojem v urbanem okolju, sicer niso imeli izdelane strukture, strategije ali organizacije, so pa udejanili Marighellov koncept boja. In skupaj z njim so verjeli, da se bodo ljudje pridružili revoluciji, ko bo vlada posegla k represiji; a zgodilo se je ravno nasprotno.

V primeru Tupamaros je poučna reakcija države, ki se je bolj ali manj ponovila tudi v drugih državah, v katerih so nastale skupine mestne gverile. Podobno kot Tupamaros se je tudi urugvajska vlada zatekla k umorom in mučenjem, skratka k terorju, da bi porazila Tupamarose.

Urbana gverila

V letih po 2. svetovni vojni je bil Urugvaj politični in gospodarski zgled drugim južnoameriškim državam. Demokratično vlado je dopolnjevalo zdravo gospodarstvo in zgleden izobraževalni sistem. Čeprav Urugvaja ne bi mogli opisati kot bogato deželo, pa je takrat kazalo, da bo šel razvoj dežele po poti miru in blagostanja.

Leta 1954 pa so urugvajski obeti začeli bledeti. Skupaj z izvozom so padle tudi cene izvoznih izdelkov, kar je vodilo v inflacijo in brezposelnost. Okoli leta 1959 je Urugvaj doživel uničujoč gospodarski obrat in delavstvo ter srednji sloj sta se morala soočiti z nejasno prihodnostjo. Posebej hudo je kriza prizadela delavce v sladkorni

Ernesto Che Guevara

¹ *MLN je privzela ime po inkovskem voditelju Tupacu Amaruju, ki je bil ubit v uporu proti Špancem dvesto let prej. Tako pa se tudi imenuje neka južnoameriška ptica.*

industriji v severnem delu Urugvaja. Delavci so ustanovili narodni sindikat, v katerem je leta 1959 prevladala militantna linija, ki je pozivala k oboroženemu boju. Vodstvo se je leta 1962 odločilo preseliti sindikat s podeželskega severa v Montevideo.

Struktura urugvajskega prebivalstva je bila v glavnem kmečka, vendar je večina prebivalcev živela v Montevideu, metropoli z 1.250.000 prebivalci. Demografsko gledano je prestolnica ponujala možnost politične uveljavitve sindikata, kar pa se kasneje vendarle ni zgodilo. Prestolnica jih ni sprejela kot predstavnike legitimnega delavskega gibanja, temveč kot potencialne revolucionarje. Delavci so se spopadli s policijo, ki je zaprla več članov sindikata. Med njimi tudi mladega študenta prava Raula Sendica. Mučenje in maltretiranje zapornikov sta bila vsakdanji pojav in Sendic je represalije, ki jih je doživel, opisal v članku z naslovom "Čakajoč na gverilo", v katerem je pozval k uporu v Montevideu.

Ko so Sendica izpustili iz zapora, se mu je približalo več mladih, ki so se zavzemali zlasti za reformo vlade in gospodarstva. Sprva so verjeli, da lahko to dosežejo z legalnim delovanjem, vendar je državna represivnost onemogočila vsakršen dogovor. Ljudje, zbrani okoli Sendica, so zato videli prihodnost Urugvaja le v obliki demokratičnega socializma, kar je moč doseči le z revolucionarno spremembo dužbenega reda. Leta 1963 je nekaj kilometrov iz Montevidea skupina izvedla prvi bombni napad na Švicarsko lovsko društvo, kar je bil začetni korak k oboroževanju.

Skupina je torej začela gverilski boj v Montevideu, njeni člani pa so bili večinoma radikalni študentje srednjega sloja. Reformistično usmerjeni delavci in delavski aktivisti so se namreč že prej distancirali od skupine. Delujoč v upravnem centru Urugvaja, v Montevideu, pa Tupamaros za boj seveda ni mogel navdušiti podeželskega prebivalstva. Ker je bilo mesto življenjski okoliš članov skupine, so pripadniki majhne skupine verjeli, da bo njihov boj v mestu učinkovitejši, in so sledili navodilom, ki jih je nedolgo pred tem zapisal Carlos Marighella.

Leta 1963 se je skupina poimenovala Narodno osvobodilno gibanje, pozneje pa so postali poznani po imenu Tupamaros.¹ Leta 1965 so se njihove vrste začele množiti in skupina je začela plesti mrežo simpatizerjev v mestu. Ocenjujejo, da je število članov na višku moči leta 1970 naraslo na 3000. Terorizem je postal glavna strategija napadov.

Tupamaros so se zavzemali za nacionalizacijo in enakomerno porazdelitev gospodarskih virov. Njihov program je bil osredotočen na redistribucijo urugvajskega dohodka in manj na prevzem oblasti. Tupamaros nikoli niso izdelali natančnejše vizije revolucije; praksa je imela zanje prvenstven pomen. Med leti 1964 in 1968 so se osredotočali na zbiranje orožja in denarja. Po tem pa so Tupamarosi začeli obširno kampanjo napadov. Svoje akcije so financirali z nizom bančnih ropov.

Tako kot Carlos Marighella so bili prepričani, da se bo vlada vedno bolj zatekala k represiji, kar bo izzvalo ljudstvo k uporu. Vlada je ukrepala zelo hitro, vendar je kmalu ugotovila, da lahko stori bolj malo. Tupamaros so imeli vse karte v svojih rokah. Udarili so kadar in kjer so hoteli, se nato hitro umaknili in nasplošno smešili policijo. Ugrabljali so visoke državne uradnike in tuje predstavnike, pri čemer je ostajala policija popolnoma nemočna. Takrat se je zdelo, da si lahko po želji izbirajo cilje svojih napadov. Tupamaros so ustanovili več akcijskih celic ter razpletli široko podporno mrežo v Montevideu in leto 1970 je bilo obdobje vrhunca njihove moči, ko jim je uspelo zgraditi vzporedno oblast. Njihov uspeh pa je bil kratkotrajen. Čeprav je bil njihov boj učinkovit, pa je bil dovolj brutalen, da je od Tupamarosov odvrčal potencialne privrženca. Na koncu je bilo nasilje usodno tudi zanje.

Tupamaros so precenjevali svojo moč. Leta 1971 so se na volitvah pridružili levičarski koaliciji strank. To je bila usodna napaka. Tupamarosi s svojim nasiljem niso samo odvrčali volilcev, temveč so pripomogli k temu, da je na volitvah zmagala desnica, ki je odkrito obljubljala spopad z njimi. Sledila je brutalna reakcija. Prebivalcev Montevidea policijska brutalnost ni odvrnila, da ne bi z naklonjenostjo pozdravljali vladne ukrepe, tudi ko je ta leta 1972 proglasila izredno stanje. Takrat so vladne oborožene sile začele tudi lov na levičarje, ki je uničil Tupamarose. Sprva nemočna policija se je zatekla k stari južnoameriški metodi in začela mučiti vse tiste, za katere je sumila, da so pripadniki Tupamaros. Z mučenjem zapornikov je policija prišla do informacij. Pravzaprav so skupino dotolkli ravno zaradi množičnih aretacij, ki so jih omogočile informacije, pridobljene na zaslišanjih. Metode mučenja so bile surove; celo kadar so ujetniki spregovorili, so jih mučili naprej, dokler jih niso ubili ali izpustili. A. J. Langguth (1978) je pisal o mučenju, ki je bilo v navadi v Urugvaju in Braziliji. Mučitelji so bili profesionalci, ki so zgolj izpolnjevali zadano nalogo. Posilstva, pretepanja in umori so bili povsem vsakdanji, policija pa je spretnost mučenja izpopolnila do popolnosti. Nekatere osumljence so mučili cele mesece ali celo leta, trdi Langguth.

Mesto namesto džungle

Zgodovinsko gledano je bila južnoameriška gverila produkt uporništv na podeželju. Tupamaros so tej tradiciji postavili alternativo in bojišče prestavili v mesto ter pokazali, kakšen vpliv lahko ima na vsakdanje urbano življenje gverilska skupina. Urbano okolje je ponujalo Tupamarosom neskončne možnosti, ki so jih izbrali z dobršno mero pragmatizma tako glede strategije kot ideologije. Skupina ni sledila klasičnemu marksizmu. V eni od izjav so zapisali, da se borijo za nacionalizirano gospodarstvo, s polno zaposlenostjo in socialno varnostjo, za spodbujanje izvoza in razdelitev dobička.

Taktika Tupamarosov je odražala enak pragmatizem. Ker razmere v Urugvaju niso bile zrele za gverilsko vojno, so se Tupamaros preusmerili v mesto in za novo okolje oblikovali novo taktiko. Tupamaros so prikrojili urugvajskim razmeram tudi Marighellove pojme. Temeljna enota revolucionarnega boja so bile Marighellove celice. To so bile akcijsko gibljive majhne enote, ki so se skladale s konceptom Marighellove decentralizirane poveljniške strukture, in načelom, da vsaka oblika boja pripomore k revoluciji. V vojni proti družbenemu redu so Tupamaros spreminjali taktike. Listje in kamuflažo džungelske pokrajine je v mestu nadomestil vrvež ljudi. Gverilci so se skrivali za drevesi, urbani teroristi so se skrili med ljudi. Ščitila jih je gneča, mobilnost in birokratska togost. Tupamaros so bili lahko navadni meščani, a le do trenutka, ko so udarili. Ko je bilo boja konec, so se preprosto spet stopili z množico.

Predpogoj za uspešno izvajanje akcij so bile varne komunikacijske in hitre transportne povezave v mestu. In če so si jih Tupamaros hoteli zagotoviti, so morali obvladati določene nelegalne postopke. Razvili so logistične podporne sisteme in varne hiše ter potovali s ponarejenimi osebnimi dokumenti.

Salto mortale

Čeprav Tupamaros niso podrobneje izdelali svoje strategije, pa je skupina vendarle delovala v nekih široko začrtanih okvirih. Za svoj boj so hoteli pridobiti podporo srednjega sloja in delavstva. Zaradi gospodarskih razmer so Tupamaros sprva imeli precejšnjo podporo srednjega razreda, toda v svojih vrstah so hoteli videti tudi delavstvo. Menili so, da se bo boj za spremembo družbenih razmer začel v kritičnem političnem in gospodarskem trenutku, ki bo odprl pot k revoluciji. To predigro revolucije oziroma stičišče kritičnih razmer so imenovali *conyuntura* in nanj osredotočili vso dejavnost.

Tupamaros so smatrali nasilje kot edino sredstvo, ki bo pripeljalo do družbenih sprememb. Do *conyunture* ne bi nikoli prišlo, če ljudje ne bi podprli revolucije. Revolucionarne akcije naj bi bile nenadne in pogoste, vendar pa naj bi bile le uvod v splošni napad. Ko bi bile razmere pravšnje, bi nasilne akcije prerasle v organizirano ljudsko revolucijo. S tem bi *conyuntura* prerasla v *salto* ali splošni boj za oblast. Namen urbane gverile je bil ohranjati pri življenju zamisel o *conyunturi*, med saltom pa bi urbano gverilo nadomestila organizirana ljudska vojska. *Conyuntura* so Tupamaros ohranjali s terorističnimi akcijami, pri tem pa so taktiko spreminjali vedno glede na okoliščine in številčnost simpatizerjev. Do leta 1968 so se Tupamaros osredotočali na manjše akcije: na požige, propagando in opozarjanje na javno korupcijo. Ko so se njihove vrste začele množiti, so postali drznejši. Leta 1969 so začeli ropati banke; temu pa je sledil niz zased in ugrabitev. Po tem letu sta bili njihovi najpogostejši akciji bančni ropi –

“razlastitve razlaščevalcev”; kot jih je poimenoval Marighella – in ugrabitve. Z ropi se je skupina financirala. Tudi namen ugrabitev je bil dobiti logistično podporo (z odkupnino). Tupamaros so začeli z ugrabitvami lokalnih funkcionarjev iz Montevidea, pozneje pa so presedlali na ugrabljanje tujih predstavnikov. 31. julija 1970 so na poti na delo ugrabili Dana Mitrioneja, severnoameriškega policijskega svetovalca. Med ugrabitvijo se je nenamerno sprožila puška in 10. avgusta 1970 so policisti njegovo truplo našli v neki ulici v Montevideu. Roke je imel zvezane, v zatilju pa dve krogli. Ob truplu je bilo sporočilo Tupamarosov, na katerem je pisalo, da je Mitrioneju sodilo ljudsko sodišče, ga spoznalo za krivega in usmrtilo. Tupamaros so 8. januarja 1971 ugrabili Geoffreya Jacksona, britanskega veleposlanika v Urugvaju, ki so ga imeli ujetega osem mesecev. Ko je postalo jasno, da britanska vlada zanj ne bo plačala odkupnine, so ga izpustili. To, da so spustili Jacksona, ni bilo nič nenavadnega. Ena njihovih najbolj znanih akcij je bila ustanovitev enote “komandosov proti lakoti”. Na predbožični večer je ta enota zasegla pošiljko hrane in jo razdelila med reveže v Montevideu. To akcijo je pozneje posnemala Symbioneška osvobodilna vojska v Kaliforniji, katere pripadniki so zahtevali razdelitev hrane med reveže v zameno za izpustitev žrtve, ki so jo ugrabili, in pa zahodnonemške Revolucionarne celice, ki so za božič ponaredile nakupovalne bone in jih razdelile klošarjem.

V času med letoma 1965 in 1970 so se vrste Tupamarosov izredno pomnožile, njihovo politično nasilje pa ni imelo uspeha. Zapletli so se v klobčič nasilja, katerega posledica je bila, da so se številni levičarji pridružili komunistični partiji. Tako je bila njihova podporna mreža vse manjša.

Kot rečeno so bile urugvajске policijske oblasti v boju proti Tupamarosom sprva povsem zmedene. Vsak obrat jih je neprijetno presenetil. Od avgusta 1968 do usmrtitve Dana Mitrioneja avgusta 1970 policija ni našla niti ene ugrabljene žrtve. Potem pa se je odzvala z brutalno represijo.

Organizacija Tupamarosov

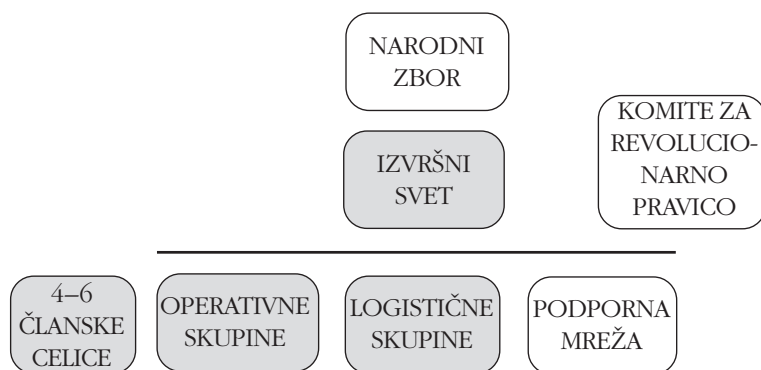
Tupamaros so bili ena najboljše organiziranih, a najmanj strukturiranih skupin v sodobni zgodovini, ki pa se jim ni uspelo izogniti hierarhični organizacijski strukturi. Z njimi sta primerljiva le PLO in IRA s tem, da so Tupamaros delovali skoraj izključno v mejah Urugvaja.

Tupamarose je vodil narodni zbor, ki je odločal o vseh političnih in operativnih zadevah. Zbor se je redko zbral več kot enkrat na leto, dokler ga v sedemdesetih letih niso razpustili. Po nekaterih podatkih se narodni zbor po septembru leta 1980 ni več sestal. Vse akcije v Montevideu je nadzoroval izvršni svet, ki je tudi koordiniral delovanje Tupamarosov. Izvršni svet je vodil celice, ki so izvajale akcije, in bedel nad revolucionarnim sodiščem – Komitejem za revolucio-

narno pravico, čigar naloga je bila regulacija notranje discipline v skupini. Če je član skupine zavrnil ukaz ali poskusil zapustiti organizacijo, je zadevo običajno obravnavalo revolucionarno sodstvo.

Pri vsakodnevnih operacijah pa izvršni svet verjetno ni imel kaj dosti moči. Tupamaros zaradi konspirativnosti akcij niso imeli enotne poveljniške strukture za rutinske naloge, predvsem zaradi varnostnih razlogov. Zato se je vsaka podskupina avtonomno pripravljala in izvajala posamezne akcije in prav v majhnih skupina je temeljila moč Tupamarosov.

Pomembno funkcijo je imela podporna mreža simpatizerjev, brez katere Tupamaros nikoli ne bi mogli biti tako učinkoviti. Skupinam, ki so posnemale organizacijski model Tupamarosov, je največkrat spodletelo ravno na točki izgradnje mreže podpornikov, ki so bili pomemben vir informacij, nudili so tehnično in pravno pomoč. Ko je vlada leta 1972 šla v spopad s Tupamaros, je bila prav podporniška mreža najprej na udaru.

Torej, organizacijska struktura Tupamarosov je bila decentralizirana, notranja pravila je postavljalo revolucionarno sodišče (Komite za revolucionarno pravico), operativna moč pa je prihajala iz celic, ki so se po potrebi, a redko, združile v čete, in so šteje štiri do šest ljudi.

Za konec ostaja še vprašanje, kdo so bili Tupamaros? "Vojaki" v skupini so prihajali iz študentskih in delavskih vrst, "funkcionarji" so prihajali iz izobraženstva. Pri Tupamarosih je bilo na začetku zelo malo žensk, kasneje pa približno 25 odstotkov. Dve tretjini članstva so bili študentje in izobraženci; preostala tretjina so bili delavci.

Ne glede na te podatke pa je resnična moč Tupamarosov prihajala iz njihove podporne mreže. Ko se je ta mreža strgala, se je z njo vred sesula tudi skupina.

Sodobna gverila v Južni Ameriki

Modela, ki sta si ju zamislila Marighella in Guevara, sta bila dolgo časa glavna latinskoameriška ideološka izvozna izdelka na tuje,

vplivala pa sta tudi na strukturo revolucij v Južni Ameriki, kjer je prišlo do dveh valov gverilskih revolucij. Prvi val se je začel s kubansko revolucijo in je trajal približno do leta 1970, ko se je začel drugi val, ki sega v današnji čas. V vsem tem času so se uporniška gibanja večinoma zatekala h gverilskemu načinu bojevanja.

Pri revolucijah v slogu Marighelle je imel terorizem primarno vlogo, pri čemer je terorizem primarna strategija urbane gverile. V tem kontekstu se zdi morda izraz gverila neustrezen, saj je namen gverilcev ustanoviti klasično vojsko s pomočjo podporne mreže, končni cilj gverilske vojske pa pojav klasične vojske. Na primer, Castro je prevzel oblast s klasično vojsko. V drugih delih sveta, denimo v Vietnamu, je Saigon padel v roke redne severnovietnamske vojske, ne v roke gverilcev Viet Conga. Kar pomeni, da je za gverilce gverilska vojna le stopnja v poteku boja.

Mehika

Leta 1994 so se v domovini Emila Zapate, v Chiapasu v južni Mehiki, uprli Indijanci proti nepravični delitvi zemlje in virov. Medtem ko se je že od leta 1929 vladajoča institucionalna revolucionarna stranka osredotočila na gospodarski razvoj severa, je Chiapas ostal pretežno kmetijski in manj razvit, prebivalstvo tega dela Mehike pa nezadovoljno s kmetijsko politiko države. Njihova Zapatistična narodnoosvobodilna fronta (Zapatista National Liberation Front, EZLN) je razvila drugačen model gverile, ki ni več politično vojaška organizacija, temveč je oboroženo krilo uporniškega gibanja in podrejena civilnemu uporu. To je v dosedanem gverilskem bojevanju povsem novo, saj gre za primat družbenega gibanja in njemu podrejeno oboroženo skupino. In to razmerje se doslej ni spremenilo navkljub vodom smrti in državni represiji. Mehiška vlada je skušala EZLN prikazati kot teroristično organizacijo in je proti skupini in njenim simpatizerjem začela protiuporniški boj.

Gvatemala

Odkar so leta 1954 ZDA izdatno pripomogle k zrušitvi levičarske vlade, je ta dežela prišla pod njihovo neposredno vplivno območje. S proameriško oblastjo se je morala Gvatemala soočiti z množico vojaških voditeljev, ki so v času hladne vojne in južnoameriških revolucij skrbeli skorajda izključno za to, da so preprečevali širjenje revolucije pred pragom ZDA.

Leta 1962 je majhna skupina gverilcev, ki so se imenovali Uporniške oborožene sile, začela boj, ki je dobival obrise podeželske gverilske vojne. Širili so se kot gnojna rana, ki se noče zaceliti. S tem ko so Združene države pomagale vladi v boju proti gverilcem, je majhna vojna postajala vse večja. Gverilske vrste so se množile z leta 1972 ustanovljeno Gverilsko vojsko revnih in Organizacijo oboroženega

ljudstva, ustanovljeno leta 1979. Vse tri skupine so se leta 1982 združile v Gvatemalsko narodno enoto.

To pa je bilo več, kot so oblasti lahko prenesle. Ko je gvatemalska vlada poslala v boj proti gverilcem vojsko, se je v državi začel eden najostrejših protiuoporniških bojev, kar jih je bilo kdajkoli v obeh Amerikah. Ilegalni vodi smrti so pobili veliko Gvatemalcev, vladne sile pa so v vojaških in policijskih operacijah pobijale revne kmete in staroselce. Če so vodi smrti svoja dejanja skušali prikriti, pa gvatemalska vojska tega velikokrat ni niti poskušala.

Leta 1983 je vojska svojo protiofenzivo osredotočila na podeželje, ker je menila, da se privrženci revolucije skrivajo v gvatemalskem sredogorju. Pri tem je uporabila stoletno tehniko uničevanja nasprotnika in njihovega logističnega sistema, kar je v praksi pomenilo, da je napadla in pobila več deset tisoč nedolžnih ljudi, ki so živeli na gverilskih področjih. Pobili so cele družine, uničili domove in polja.

Leta 1991 je bilo državnih represalij uradno konec. Gverilo so zdesetkali na tisoč do dva tisoč mož, njihov boj pa se nadaljuje. Številni zagovorniki človekovih pravic so proti gvatemalski vladi vložili tožbo zaradi genocida.

Nikaragva

Nikaragva je edina država, v kateri so poleg Kube uspešno izpeljali gverilsko revolucijo. Čeprav je revolucionarna vlada ostala na oblasti le od leta 1979 do 1990, je postala simbol za vse, česar so se Združene države bale.

Severnoameriški interesi v Nikaragvi segajo v sredino 19. stoletja, ko je prišlo do kolizije britanskih in severnoameriških interesov glede pomembnih čezmorskih poti v Srednji Ameriki. Leta 1855 je Američan William Walker prišel v Nikaragvo, da bi postal predsednik, a so ga 1857. odstavili. Združene države so ponovno posegle v Nikaragvo leta 1909, ko so hotele postaviti novo vlado, nato pa spet leta 1912, da bi ustavile gverilsko vojno. Severnoameriški marinci so v državi ostali do leta 1925, čez eno leto pa so se vrnili z namenom zadušiti novo revolucijo. Da bi Združene države lahko umaknile svojo vojsko iz Nikaragve, so ustvarile in izurile Nikaragvovsko narodno gardo. Njen poveljnik, Anastasio Somoza Garcia je prišel na oblast leta 1933, njegova družina pa je v deželi vladala do leta 1979.

V času vladavine njegovega sina Anastasia je v deželi vladala korupcija in revščina. Ko je leta 1972 začela delovati revolucionarna gverilska skupina Sandinistična narodnoosvobodilna fronta, so Združene države Somozi poslale vojaško pomoč. Sandinisti, komunisti kubanskega sloga, so se zatekli po pomoč k Sovjetski zvezi in leta 1979 prevzeli oblast. Reaganova administracija si je kot glavni zunanje politični cilj zadala poraz Sandinistov, zato so ZDA podpirale in urile protirevolucionarne skupine Contras.

Tako v Nikaragvi od leta 1990, ko je komunistična stranka

izgubila na volitvah, ni več mirno, dežela pa se ubada s kopico gospodarskih problemov.

Kolumbija

Potem ko je že leta 1812 Simon Bolivar osvobodil Kolumbijo, je postala del velikega naroda, imenovanega Velika Kolumbija, od katere sta se zaradi regionalnih interesov leta 1839 odcepili Kolumbija in Panama. V drugi polovici 19. stoletja sta v državi vladali dve stranki, liberalna in konservativna, zaradi česar je na koncu stoletja prišlo do štiriletno državljanske vojne. Panama je proglasila neodvisnost, Kolumbija pa je ostala politično nestabilna.

Leta 1948 so v državi izbruhnili nemiri, ki so trajali devet let. Kolumbijci to obdobje imenujejo kar "nasilje". V tem času je več kot 300.000 ljudi izgubilo življenje v nenavadni vojni, ki je bolj spominjala na spopade pouličnih tolp kot pa na revolucijo. Leta 1957 so konservativci in liberalci ustanovili Narodno fronto, ki je ostala na oblasti do leta 1974. Kolumbija je odtlej parlamentarna demokracija, ki pa jo nenehno pretresajo gverilski boji, terorizem in vojne med koka-inskimi karteli.

Po nekaterih podatkih je Kolumbija država z največ nasilja na svetu. Na najnižji ravni preprodajalci drog nadzorujejo proizvodnjo in distribucijo kokaina. S svojim ogromnim bogastvom podkupujejo policijo in vojsko. Gverilske skupine, kot so Revolucionarne sile Kolumbije, so poskusile izpeljati revolucijo po kubanskem zgledu. Teroristične skupine kot je M-19 se borijo na vseh straneh: tako na strani trgovcev z mamili kot proti njim, medtem ko izvajajo teroristične akcije proti policiji in vojski. Policijski in vojaški funkcionarji so se na to odzvali tako, da so ustanovili vode smrti.

Peru

Perujska revolucionarna tradicija sega v čas pred velikim valom južnoameriških revolucij, ki so jih sprožile Napoleonove vojne. V času od leta 1781 do 1782 je inkovski vodja Tupac Amaru vodil upor proti Špancem. Dežela je postala neodvisna šele leta 1824, njena zgodovina pa je paradokсна zbirka svobodnih volitev in vojaških udarov, ki so se izmenjavali več kot stoletje. Še v novejših časih so perujske civilne predsednike v letih 1948, 1962, 1968, 1975 zamenjevale vojaške hunte (zadnja je bila na oblasti do leta 1980), leta 1985 je predsednik razglasil izredno stanje, medtem ko je leta 1992 civilna vlada razpustila zakonodajno oblast. Kot vselej, so bili državni udari povezani z gospodarskimi zlomi in povečano stopnjo socialnih nemirov.

Pogoste vojaške posege v državi v zadnjem času je spremljalo močno revolucionarno gibanje, ki je kljubovalo tradicionalnim modelom, značilnim za južnoameriško gverilo in teroristična gibanja.

Leta 1981 je Abimael Guzman ustanovil maostično gverilsko skupino, imenovano Sendero Luminoso (svetla pot). Odtlej Sendero Luminosa velja za eno najbolj nasilnih revolucionarnih skupin na svetu, ki sebe imenuje kot gverilsko skupino in ima v nekaterih predelih Peruja podporo med prebivalci.

Guzman je Sendero Luminoso vodil z dvoplastno strategijo. Najprej je z gverilci deloval na podeželju, kjer so poskušali pridobiti podporo kot lokalna gverilska vojska. Guzman je pod močnim vplivom kitajske izkušnje poskušal kombinirati revolucionarni zanos predsednika Maa s koncepti Guevare. Poskus združitve obeh smeri ga je pripeljal povsem drugam – do neusmiljenega ubijanja nasprotnikov. Medtem ko se večina gverilskih skupin skuša čim manj posluževati nasilja, ker jih oddaljuje od potencialnih zaveznikov, je bila Guzmanova strategija drugačna. Kdor je odklonil podporo Sendero Luminosa, je bil zanje sovražnik. Žrtve nasilja niso bili le posamezniki – to sta zagovarjala Marighella in Guevara – temveč so Sendero Luminosa napadli vsakogar, ki ni podpiral njihovega boja. Ponekod so ljudje umirali od eksplozij bomb, v drugih predelih so Guzmanovi gverilci izbrisali cele vasi.

Leta 1992 se je zdelo, da je vojska skupino uničila in Guzmána so ujeli. Ko so ujeli še številne člane druge perujske revolucionarne skupine Revolucionarnega gibanja Tupac Amaru, je bilo videti, da so v državi opravili s političnim nasiljem. Vlada je razpisala svobodne volitve in se usmerila v krepitev perujskega gospodarstva. Leta 1996 je Sendero Luminosa oživela in izvedla silovit bombni napad.

Decembra 1996 ji je sledilo Revolucionarno gibanje Tupac Amaru. Čeprav so številni strokovnjaki za varnost menili, da je skupina uničena, ji je uspel napad na Japonsko ambasado v Limi.

Drugi predeli

Tudi v drugih deželah Južne Amerike delujejo skupine mestne gverile. V Čilu sta Odpadniška frakcija domoljubne fronte Manuela Rodrigueza in Lautarsko mladinsko gibanje prevzeli odgovornost za številne bombne napade. Prekupčevalci z mamili v Boliviji, Peruju in Kolumbiji se vse pogosteje poslužujejo teroristične taktike, zaradi česar so nekateri analitiki začeli uporabljati izraz narkoterorizem. V Ekvadorju deluje skupina, ki se imenuje Rdeče sonce, vendar je njena dejavnost omejena.

Vodi smrti in protirevolucionarji

Vode smrti v Južni Ameriki ustanavljajo tisti, ki branijo interese vladajočih. Vodi smrti so se najprej pojavili v Mehiki, njihova sodobna različica pa je nastala leta 1963 v Braziliji, kjer so policisti začeli usta-

navljati tajna društva, katerih namen je bil ubijati politične nasprotnike države. Zamisel se je razširila in začela jo je prevzemati tudi vojska.

Vodi smrti se bojujejo proti politični opoziciji, kadar tega nočeta ali ne zmoreta storiti zakonodajna in izvršilna oblast. Po brazilskem vzorcu so sprva nasprotnike preprosto ugrabili in ubili. Sčasoma pa so vodi smrti pri svojem delovanju postali perfidni in z mučenjem in ustvarjanjem ozračja nenehnega strahu dosegajo podobne učinke kot z umori. Dolgotrajno mučenje vsebuje jasno sporočilo in je pri vodih smrtnih postalo pogost način delovanja.

Taktike, ki jih uporabljajo vodi smrti, so različne: od bombnih napadov na nasprotnike oblasti do skrivnih umorov. V običajnem scenariju uniformirane člane voda smrti "aretirajo" žrtev, ki jih oficirji zastrašujejo ter mučijo in ubijajo tiste z manj sreče. V drugih primerih ljudje preprosto izginejo. V poznih sedemdesetih letih, na primer, ko so bili vodi smrti v Argentini najmočnejši, je na tak ali podoben način "izginilo" na tisoče ljudi.

Vode smrti so povezovali zlasti z desničarskimi političnimi opcijami, vendar jih uporabljajo vsakovrstne politične skupine. Na primer leta 1979 po sandinistični revoluciji v Nikaragvi so levičarske skupine začele groziti tisku in potencialnim opozicijskim strankam.

LITERATURA:

- CASTANEDA, JORGE G. (1994): Utopia Unarmed, Vintage Books.*
GUEVARA, ERNESTO CHE (1961): Guerrilla Warfare, Pelican Book.
LANGGUTH, A. J. (1978): Hidden Terrors, Pantheon, New York.
WHITE, JONATHAN R. (1997): Terrorism, An Introduction 2/e.
ZULAIKA, JOSEBA, DOUGLASS, WILLIAM A. (1996): Terror and taboo, Routledge.

Rif, Raf – Pafff

Oboroženi boj v Zvezni republiki Nemčiji

V deželi gospodarskega čudeža so se kmalu po koncu 2. svetovne vojne na vodilne in vplivne položaje v državi začeli vračati stari nacisti; uradniki, gospodarstveniki, učitelji in politiki so svojega sovražnika kajpak uzrli na levi in v državi z nekdanj najmočnejšim delavskim gibanjem (znova) prepovedali komunistično partijo Nemčije. To je bilo leta 1956 oziroma štirinajst let pred ustanovitvijo prve mestnogverilske skupine RAF leta 1970. V naslednjem poldrugem desetletju se je med državo in predvsem Frakcijo rdeče armade (Rote Armee Fraktion – RAF) razvil dialektični odnos sovraštva in nasilja, v katerem sta si obe strani nehote vehementno dokazovali, da sta kot ustvarjeni druga za drugo. Na ugrabitve, bombne eksplozije in umore “teroristov” so “prasci” odgovarjali z umori, vpeljavo t. i. belega mučenja¹ in zaostrovanjem zakonodaje.

Čeprav je RAF v Zahodni Nemčiji skoraj 30 let veljal za “državnega sovražnika št. 1”, pa ni bil edini. Kot rezultat radikalizacije dela študentskega gibanja sta v 70. letih v ZRN nastala še Gibanje 2. junij in Revolucionarne celice (Revolutionaeren Zellen – RZ), katerim se je nekoliko kasneje pridružila še ženska celica Rote Zora. Čeprav so bili cilji vseh treh skupin bolj ali manj identični, pa so se med seboj razlikovale predvsem po metodah boja in notranji organizaciji. S pojavom družbenih gibanj v začetku 80. let so na politično prizorišče v ZRN vstopili avtonomi, ki so zavrgli tradicionalno pojmovanje političnega, ga z višav elit spustili na raven vsakdanjika, cilje boja pa

¹ Gre za vpeljavo izolacijskih celic v zaporih, v katerih so zapornice in zapornike nastanili v umetno, nespremenljivo okolje, kar sproži proces uničevanja vitalnih človekovih substanc. Senzorna deprivacija je lahko tudi “perfekten umor”, saj ga ne povzroči konkretna oseba.

*2 Das Ohr auf die
Schiene der Geschichte ...,
1998, str. 5.*

s t. i. veselimi akcijami usmerili zlasti k vračanju arhetipskih simbolnih vsebin, ki so z razraščanjem etatizma izgubile svoj prvotni pomen.

Iz Latinske Amerike uvožen koncept mestne gverile in "boj v srcu zverine" (Che Guevara) so RAF, Gibanje 2. junij in RZ pojmovali kot strateško nujnost delovanja leveice v metropolah. Diskusije o internacionalizmu, antiimperializmu in družbeno revolucionarnih idejah, ki so takrat potekale na levici, so se velikokrat zaključile z ugotovitvijo o nujnosti revolucionarnega nasilja, ki naj bi pripeljal do družbenih sprememb.

Februarja 1968 je SDS (Sozialistischer Deutscher Studentenbund) v Zahodnem Berlinu organizirala mednarodni Vietnamski kongres, na katerem so udeleženci sklenili, da je treba podpreti narodno-osvobodilna gibanja in v zahodni Evropi odpreti drugo fronto. Zahodna Evropa naj ne bi smela ostati mirno zaledje imperializma, upor proti imperializmu pa naj bi vključeval prestop k revolucionarnemu nasilju. Latinskoameriški koncept mestne gverile se je v tem kontekstu zdel kot najustreznejša strategija.

Čez dva meseca, aprila 1968, je zagorelo v dveh frankfurtskih veleblagovnicah. Tri dni za tem so zaprli Gudrun Ensslin, Andreasa Baaderja, Thorwalda Prolla in Horsta Soehnleina. Na sodnem procesu oktobra 1968 so povedali, da so požar podtaknili "kot protest proti ravnodušnosti družbe do morije v Vietnamu."²

Naskok v osrčje zverine

Kaj pravzaprav je "oboroženi boj?" V radikalnolevičarskem pojmovanju 70. let je oboroženi boj pomenil revolucionarno-militantno politiko, za katero se je takrat uveljavil pojem mestne gverile. Izhajajoč iz Mao Zedongovega koncepta revolucionarne vojne, Che Guevarovega fokizma je zgled nemškimi skupinam mestne gverile bila predvsem urugvajska mestna gverila Tupamaros, cilji pa pospešitev oziroma radikalizacija procesa politizacije, postavitve vprašanja oblasti in njenega prevzema. O "nasilnih" metodah boja mestne gverile je treba reči, da mestna gverila ni bila vojaška

VEDELI SMO, DA SE TAKŠEN UMOR LAHKO ZGODI

Irmgard Möller, edina preživela RAF-ova zapornica, se spominja dogodkov v noči med 17. in 18. oktobrom 1977 v zaporu Stammheim.

Letalo v Mogadišu so specialci zavzeli. Si to še slišala po poročilih?

Ne. Zadnja poročila, ki sem jih lahko slišala po zaporniškem radiu, so bila ob desetih, enajstih

zvečer. Po tem sem še brala. To ni bilo tako enostavno. Pred ugrabitvijo je šel eden od paznikov zvečer naokoli in pobral žarnice, med prepovedjo kontaktov pa so elektriko enostavno izklopili. Torej sem potrebovala sveče. Moj gramofon je igral na baterije, to je šlo. Na vsak način sem hotela ostati budna, da bi poslušala prva jutranja poročila ob šesti uri. Toda bila sem že popolnoma izmučena. Nekaj časa sem hodila gor in dol po celici, da ne bi zaspala. Potem pa me je vseeno zmanjkalo.

fetišizacija nasilja. Oboroženi boj je seveda vključeval tudi uporabo orožja, saj je orožje uporabljala tudi druga stran. V kontekstu boja v metropolah so dogodki v Vietnamu in kasneje v Čilu narekovali uporabo revolverjev, bomb, izsiljevanj in ugrabitev. Tako kot danes je bilo tudi takrat povsem samoumevno, da vladarji v metropolah in državah v razvoju ne bodo izginili zgolj z dobrimi željami, neposlušnostjo, stavkami ali izgradnjo kontrakulture.

Kot rečeno, razprave na tedanji levisi v ZRN niso zaobšle militantnih in ilegalnih načinov boja, katerih izhodišče je bila predvsem neučinkovitost legalnih praks levice, kot so demonstracije, razdeljevanje letakov in zbiranje denarja. Kontrast med legalnimi načini boja in močjo imperializma je bil prevelik. Navsezadnje, kakšen učinek imajo letak proti diktatorskemu režimu, demonstracija proti vojaškemu udaru ali zbiranje denarja proti moči bank? Takrat je bila v svetu leвица v poletu – zakaj torej ne bi moglo priti do revolucije? Z današnjega vidika zveni vprašanje morda naivno, a tudi takrat je bilo jasno, da leвица v svetovnem merilu ne bo prav zlahka zmagala.

Na začetku 70. let je bila “nova leвица” stara pet, šest let in je imela veliko manj izkušenj kot danes. Temu ustrezno se je morala podati na pot iskanja, preizkušanja in invencije. In mestna gverila je bila eden od poskusov.

Predvsem pa takrat nihče ni mogel vedeti, kakšne rezultate bo dosegla v moderni in bogati kapitalistični državi ZRN. Njena internacionalno usmerjena leвица, katere pogled je segal čez lastni prag in katere mišljenjska izhodišča in dejanja so predstavljali svetovni odnosi, je bila pred dilemo: v deželi gospodarskega razcveta, ki je (bila) ena od utrdb svetovnega kapitalističnega sistema, je bila manjšina zainteresirana za njegovo uničenje. Konec koncev so bili ljudje nekje drugje lačni in daleč stran so vojaški režimi zatirali ljudi ali pa jim vsiljevali vojne.

Kasneje se je izkazalo, da zahodnonemška radikalna leвица v državi nikoli ni imela množične podpore za korenite spremembe družbenih odnosov.

Koncept protiiperialistične mestne gverile je bil poskus rešitve

Si poskušala tudi že kakšno noč prej ostati budna?

Ja. Zelo malo sem spala (...) Zaradi gladovne stavke pred tedni in ker nisem jedla zaporniške hrane, sem bila telesno popolnoma izčrpana. Bila sem popolnoma brez rezerv (...)

Potem sem ponoči, precej pozno, še enkrat poklicala Jana. (...) Jan je bil nasproti mene, oddaljen nekaj metrov na drugi strani. Slišal me je in se tudi odzval. Rekla sem: “He,” enostavno, da bi vedela, kako je. Potem sem se ulegla pod odejo in zaspala.

Kdaj, seveda nisem pogledala, moralo je biti enkrat v naslednjih urah ...

Kaj se je zgodilo potem?

Prvo kar sem zaznala, je bilo močno šumenje v glavi, medtem ko mi je nekdo na hodniku pod zelo močno neonsko lučjo dvigoval veke; veliko postav je stalo okoli mene in me prijemalo. Potem sem zaslišala nek glas, ki je rekel: “Baader in Ensslin sta mrtva.” Verjetno sem potem zopet izgubila zavest. Naslednjič, ko sem zares prišla k sebi, je bilo čez nekaj dni v

³ Skupina je pooblastila Ulrike Meinhof, da na podlagi internih razprav napiše nek 'koncept'. "Prišla je k meni," se spominja njen znanec, "pobrala pol moje knjižnice, od Marxa do Maa, in se umaknila, da bi napisala teorijo RAF-a." (M. Krebs, Ulrike Meinhof, str. 223)

⁴ Potem ko se je skupina konec leta 1970 preselila iz Berlina v Zahodno Nemčijo, se je njeno prvotno samorazumevanje kot družbenorevolucionarne oborožene skupine izjalovilo. Drugače kot RAF-ovi vzorniki (latin-skoameriška gverila in Black Panther so bili dobesedno doma na terenu, kjer so delovali) so člani/ce RAF-a morali mesta, kjer naj bi delovali, najprej spoznati kot turisti.

te dileme, ki ga je razvil predvsem RAF. Z njim je hotel preseči ozek notranjepolitični okvir ZRN in se kot oborožena frakcija priključiti globalnemu antiimperialističnemu boju. V tesni politični pa tudi akcijski zvezi z osvobodilnimi gibanji po svetu in po Chejevem izreku "Naredimo dva, tri, štiri Vietname ..." naj bi se v metropolah, "v srcu zveri", zgradila nova fronta. Najprej v majhnih skupinah, dokler ne bi družbena nasprotja v ZRN privedla do masovnega upora. Takrat se je zdelo, da je slednje toliko bolj realistično, ko bo "glavni sovražnik" – imperializem ZDA, skupaj z njegovimi zavezniki, v tem primeru ZRN, hkrati napaden na več točkah in s tem oslavljen, ZRN pa ne bo mogla več vzdrževati znotrajkapitalističnega normalnega stanja. Glede na to strategijo so bile glavne tarče napadov mestne gverile v 70. letih Natova oporišča in ljudje na ključnih pozicijah v državnem aparatu.

Gradnja Rdeče armade – RAF

Obstoj političnih zapornic/kov močno označuje zgodbo o RAF-u, vključno z njenim prvim nastopom kot skupine. Mario Krebs, pisec biografije o Ulriki Meinhof, meni, da je neposredni povod za ustanovitev Frakcije rdeče armade (RAF) ponesrečeno izpeljana akcija osvoboditve Andreasa Baaderja maja 1970, ki je prestajal kazen zaradi podtaknjene požara v Frankfurtu. RAF je po njegovem mnenju nastal zaradi diletantsko izpeljane akcije in ne kot rezultat politične teorije in prakse ali strateškega koncepta.³ Skupina 25 ljudi je s prestopom v popolno ilegalno vse bolj izgubljala stik z legalno levico, z leti pa je postajal razkorak med težnjami RAF-a in družbeno realnostjo vedno večji.⁴

V svojih prvih programskih tekstih (Koncept mestne gverile iz leta 1971 in Mestna gverila in razredni boj iz leta 1972) je RAF formuliral svoje politične cilje, umevanje sebe, analizo položaja v ZRN in mednarodne razmere. V politični opredelitvi RAF-a je bil močno poudarjen protiimperializem. V njegovem razumevanju

bolnišnici v Tübingenu. Poleg moje postelje je stal tožilec in je hotel vedeti, kaj se je zgodilo. Moja odvetnica je smela priti k meni šele naslednji dan. Od nje sem izvedela, da je tudi Jan mrtev. Povedala mi je še, da so zavzeli letalo in da so iz komanda Martyr Halimeh ustrelili vse razen ene ženske, ki je ves čas brezuspešno poskušala priti do mene. Po večtedenski prepovedi stikov je bilo to prvo srečanje z nekom, ki sem mu zaupala.

Ležala sem na intenzivni negi za opekline, soba je bila obložena s ploščicami in sterilna, priključena sem

bila na aparate, ki so brbotali pred menoj, neznosno me je bolelo, povsod so bili policaji, celo zdravnike na intenzivni negi so strogo nadzorovali.

Kakšne poškodbe si imela?

Od štirih vbodov v prsi je eden zadel osrčnik in poškodoval pljuča, ki jih je preplavila kri. V Tübingenu so mi morali odpreti cel prsni koš in mi vstaviti drenažo, s katero so izsesali sokrvico. Vbod je bil zelo močan in globok sedem centimetrov. Verjetno so ga ustavila rebra, kajti eno je bilo zarezano.

mednarodne politike je imel prednost revolucionarni boj v naslednici nacionalsocialistične države. Boj v središču imperializma, vojaški napadi na multinacionalne strukture kapitala je bil za RAF najboljša možna oblika solidarnosti z narodnoosvobodilnimi gibanji po svetu. Vendar gola solidarnost ni bila dovolj. V tekstih so jasno formulirali, da je RAF frakcija v mednarodnem spopadu – “Gverila je intervencijska metoda šibkih revolucionarnih sil”⁵, da je njihov dolgoročni cilj razmah revolucije, ko naj bi si proletariat izbojeval politično oblast in da je to zaradi objektivnih mednarodnih razmerij moči mogoče doseči le na konfrontacijski črti mednarodni proletariat – mednarodna buržoazija. Iz prvih tekstov je jasno, da se je RAF v prvi fazi še ukvarjal z možnostjo sooblikovanja revolucije v ZRN, torej da sebe niso pojmovali zgolj kot oboroženo intervencijsko silo, ki je del osvobodilnih gibanj po svetu.

Tisto, kar je izzvalo tako silovito reakcijo države proti RAF-u, je bil njegov “primat prakse”. RAF je v svojih tekstih zelo jasno zavrgel ‘reformistične iluzije’ o mirnem prehodu v nekapitalistično družbo, medtem ko je s strani države postalo takoj jasno, da ne bo dopustila, da se na tleh ZRN zasidra revolucionarno delujoča skupina.

Leta 1972 je RAF v tekstu Mestna gverila in razredni boj brez večjega uspeha apeliral na povezavo gverile in legalne levice. Po njihovem mnenju naj bi k napredku v razrednem boju vodilo zgolj to, da ima politično-propagandno delo perspektivo v oboroženem boju in da ima politično-organizacijsko delo možnost priključitve mestni gverili.

Koncept antiimperialistične gverile je hitro trčil ob svoje meje. Osvobodilna gibanja niso hotela ali pa niso mogla postati partner mestne gverile. Kot možni partner v boju je torej prišla v poštev še legalna levica v ZRN, ki pa je bila drugače usmerjena in za množično konfrontacijo z državo neoborožena oziroma je zavračala takšno obliko boja. RAF se je moral zato spopasti z državno represijo precej izoliran – česar pa ni zdržal. Le nekaj mesecev po majski ofenzivi (s petimi akcijami proti sodstvu, policiji in ameriškim oporiščem) leta 1972 je skoraj vsa prva generacija RAF-a obtičala

⁵ *Das Konzept Stadtguerilla, v Ausgewählte Dokumente der Zeitgeschichte BDR – RAF, Köln, 1987, str. 10.*

Ali so našli orožje, s katerim je bil narejen ta vbod?

V uradni različici piše, da naj bi do vboda prišlo z zaporniškim nožem, toda to ne more držati, kajti vbod je bil preglobok.

Kako si dojemala situacijo? Tisto noč si se torej zbudila zelo težko ranjena. Kaj si si mislila?

Najprej sem bila popolnoma zmedena (...) Razmišljala sem, kaj se je moralo zgoditi, da se je stanje tako poslabšalo. To sem hotela na vsak način

vedeti. V teh letih so Andreasu vedno znova grozili s smrtjo, Ulrike je bila mrtva – vedeli smo, da se umor lahko zgodi. Nikoli si nismo predstavljali, da smo v zaporu varni. Eden od razlogov, zakaj nismo pustili, da nas ločijo, je bil, da bi drug drugega varovali. Toda predvidevati, da se to lahko zgodi, je čisto nekaj drugega, kot kaj takšnega dejansko tudi doživeti. S tem sem morala razčistiti sama. To je bila totalna, omamljajoča bolečina, ki je bila močnejša kot strah, da bodo pri meni poskusili še enkrat.

Orožja nismo imeli. Mnenje, da smo orožje skrili v

⁶ *Das Ohr auf die Schiene der Geschichte ...*, str. 62.

za zapahi. Tako je koncept mestne gverile oziroma uresničevanje tega koncepta obtičalo na samem začetku. Naslednja leta so RAF-ove akcije sledile srži revolucionarne morale, da se tovarišic/ev ne prepušča nemilosti države in so bile osredotočene na izboljšanje razmer v zaporih. Dinamika akcije in reakcije je začela usmerjati razvoj oboroženega spopada. Po prvih aretacijah so se RAF-ove akcije osredotočile na osvobajanje zaprtih, osvobodilne akcije pa so vodile v merjenje moči med RAF-om in državo. Prišlo je tudi do zasedb nemške ambasade v Stockholmu leta 1975, s katero so hoteli talce zamenjati z zaprtimi RAF-ovci. Ofenziva je, leta 1977 dosegla kulminacijo z RAF-ovo ugrabitvijo, kateri je po stammheimskih dogodkih sledil umor predsednika nemškega združenja delodajalcev, predsednika združenja nemške industrije, člana upravnega odbora Daimler-Benz, skratka enega najvplivnejših mož v gospodarstvu in nekdanjega nacista Hannsa Martina Schleyerja, in s palestinsko ugrabitvijo Lufthansinega letala. Posledica dogajanja je bila tudi težko ranjena Irmgard Moeller in (samo?)umor Andreasa Baadera, Gudrun Ensslin in Jan-Carla Raspeja v stammheimskem zaporu pri Stuttgartu.

Šele z eksplozijo avtomobila vrhovnega poveljnika Nata Haiga v Belgije leta 1979 je bilo jasno, da je RAF preživel, tarča njegovih napadov pa so bile do leta 1984 ameriške vojaške baze v Evropi. RAF je takrat svoje likvidacijske akcije popolnoma usmeril proti "smrtnemu sovražniku človeštva" – ameriškemu imperializmu, medtem ko notranjepolitičnim razmeram skorajda ni pripisoval nobene vloge več.

Maja 1982 se je RAF oglasil z novim tekstom, "Gverila, upor in antiimperialistična fronta", v katerem je analiziral formiranja zahodne Evrope kot vojaške, ekonomske, politično-represivne sile, ki nastaja s koordinacijo z ZDA, na tleh katere se združujejo tri konfliktna linije: sever-jug, vzhod-zahod, država-družba. Za "razmah avtentičnih strategij v metropolah"⁶ je potrebno sodelovanje revolucionarnih sil in izgradnja antiimperialistične fronte, je pozival RAF, vendar njegov klic k združitvi vrst v oboroženih akcijah, "na sceni", torej v radikalnih delih levičarskih gibanj ni imel prav velikega odziva.

celice, je tudi zato kratkovidno, ker smo se morali v času prepovedi kontaktov večkrat preseliti – in pred selitvijo nismo vedeli, ne kdaj in ne kam. Če bi imeli orožje, bi z njim gotovo ravnali drugače kot da bi ga usmerili proti sebi. Branili bi se ali pa poskušali priti ven, gotovo pa se ne bi vsak posamično ubil. Tisti, ki ve, kako so nadzorovali naše odvetnike, tej različici ne more verjeti.

V svoji knjigi ponavljate trditev, da je jeseni 1977 v zapor Stammheim vdrla morilska skupina, ki je

ubila vaše tovariše Andreasa Baadra, Jana-Carla Raspeja in Gudrun Ensslin, vas pa težko ranila. Želite oziroma ali ne morete sebi in drugim priznati, da ste takrat načrtovali skupinski samomor?

Nikakor. Četudi si to veliko ljudi želi, ne bom naenkrat začela lagati. Nikoli ne bom rekla kaj drugega: to ni bil samomor, temveč umor.

Nekdanji članci RAF-a Monika Helbing in Susanne Albrecht sta povedali, da je obstajal samomorilski načrt v primeru, če vas in vaših

RAF je premočrtno sledil maoistični misli in sprva iz polja svojega delovanja ni izključeval razrednih odnosov v ZRN. S svojimi dejanji in propagando je želel vplivati tudi na delavce v ZRN, mestna gverila pa naj bi zaledje našla v legalni levici.⁷ Toda nagovor nemškemu proletariatu je hitro izginil iz RAF-ovih obzorij, katerega je vse bolj prekrival goli protiimperializem.

Sčasoma je vse večjo težo dobival "primat prakse", ki je vedno bolj definiral cilj, in ne obratno, zato je RAF pozornost vedno bolj usmerjal v napad in razbitje političnega nasprotnika – države in Nata, njunih predstavnikov, struktur in projektov. V 80. letih je prišlo do poskusa izgradnje zahodnoevropske gverilske fronte s francosko Action Direct in italijanskimi Rdečimi brigadami, ki so napadali vojaško industrijske objekte. Fronta se je kmalu zlomila, "bila je bolj korzet kot obogatena razširitev. Fronta je morala razpasti tudi zato, ker je preveč energije šlo za vzdrževanje 'prave' linije."⁸

Skratka, pozornost RAF-a je bila vedno bolj osredotočena na lastno usposobljenost napada, pri čemer je prišlo do paradoksa, ko je RAF svojo politiko vedno bolj izpeljeval iz strategij nasprotnika.

To pa je imelo vsaj dve posledici: vse manj je bilo prostora za diskusijo o "izgradnji" novih družbenih/revolucionarnih/kolektivnih struktur. Po drugi strani pa je zazrtost v napadanje in v usposobljenost zanj neizprosno narekovala notranjo strukturo skupine, ki je postajala vedno bolj vojaška. Glede notranje organizacije so se očitki s scene, predvsem avtonomov,⁹ konkretno dotikali "neemancipiranosti RAF-a, ki je navznotraj terorističen, proti sebi in lastnim tovarišem, in zaradi tega bolj usmerjen v ohranjanje obstoječih odnosov, kot na nujnost njihovega uničenja ... na njihovo hierarhično strukturo, na fizično agresivnost v skupini, delitve na kader in pehoto ter močnih razlik med posameznimi tovariši ..."¹⁰ Posledica tega je bila RAF-ova izolacija znotraj radikalne levičarske scene, kajti akcije RAF-ovega revolucionarnega "kadra" so bile odmaknjene od dogajanja v družbi in na levičarski sceni. Zaradi izoliranosti je RAF čestokrat napačno ocenil družbene konflikte, temu ustrezno pa so sledile napačne

⁷ Ulrike Menhof je na začetku 70. let zapisala, da, "proletariat ni korumpiran s konzumom, temveč z antikomunizmom, "in da mora biti Izjava o osvoboditvi Andreasa Baaderja "razdeljena tudi družinam s številnimi otroki, v domove in proletarskim ženskam". (Ibid.)

⁸ Jungle World, št. 18, 29.4.1998, Wir beenden das Projekt, Die Abschiedserklärung der RAF.

⁹ Glej str. 14.

¹⁰ Die Früchte des Zorns, Band 1, str. 102.

sozopornikov ne bodo zamenjali. To ste morali izvedeti od Brigitte Mohnhaupt pred letom 1977.

To je laž, kaj takšnega Brigitte nikoli ni rekla, kajti takšnega načrta ni bilo.

Gospa Mohnhaupt je doslej o tem molčala. Toda zakaj naj bi si gospa Helbing in gospa Albrecht kaj takšnega izmislili?

Povsem enostavno: od kronskega pričevanja sta hoteli iztržiti dobiček. Vsi, ki so izstopili iz RAF-a in odšli v DDR, so jih po njihovem razkritju po padcu

zidu zasliševalci podkupili z obljubo o milejši kazni, če se opredelijo o Stammheimu. To vem iz dokumentov in izjav prič. Za državo je zelo pomembno, da je dobila dozdevno zanesljive priče, ki so potrdile njeno trditev o samomoru.

Prevedla Nina Kozinc

*Gudrun Ensslin in Andreas Baader
v neki pariški kavarni*

intervencije. Resda je RAF do ubojev v Stammheimu žel simpatije v levičarskih krogih. Po tem pa se je razkorak med njim in levico, zaradi vedno bolj militantne prakse, notranje strukture in mišljenja (izraženih v njihovih nebuloznih, militantnih, deloma bahaških komunikacijah, ki niso imeli prav velikega agitacijskega učinka, pač pa so paternalistično podajali “ta pravo” linijo in edino zveličavno resnico), povečeval, kar pa je bila nedvomno tudi posledica RAF-ovega konflikta z državo.

Gibanje 2. junij: “Oni so streljali prvi.”

Januarja 1972 so se v Zahodnem Berlinu združile različne skupine političnega undergrounda, subkulture in drogeraške scene, ki se so od leta 1969 v Zahodnem Berlinu udeleževali spontanih militantnih akcij, v Gibanje 2. junij.¹¹

“Lumpenproletarske hipijaše”, kot so jih imenovali rafovci, se je hitro oprijel sloves “populistične frakcije” gverile. Obtožba populizma se je dotikala načel Gibanja 2. junij, po katerih naj bi bilo njihovo ravnanje vsaj malo predvidljivo tako za simpatizerje kot nasprotnike in da se je treba izogibati nepotrebnim žrtvam na obeh straneh (čemur se niso mogli vedno izogniti). Na vsak način so hoteli preprečiti, da bi se ljudje počutili ogrožene zaradi njih in da bi se zaradi gverilskih akcij strnile nasprotnikove vrste. Gibanje je bilo strah in trepet berlinskih bank (nekega dne so oropali tri banke), vendar pri ropih nikoli ni prišlo do streljanja. Med bančnim ropom, ki se je odvil po krvavem razpletu RAF-ove zasedbe ambasade ZRN v Stockholmu, so ‘komandosi’ Gibanja 2. junij delili prestrašenim ljudem v banki sladkarije in letake s pojasnili. S tem so želeli simbolično demonstrirati, da akcija ni naperjena proti njim. Hkrati pa je to bil detalj, ki je policajem preprečeval, da bi gverilke in gverilce denuncirali kot brutalne kriminalce. Bančni ropi kot “revolucionarna zaplemba” so služili nakupu orožja, izgradnji logistike, življenja v ilegali in podpori zapornikov s tem, da je Gibanje 2. junij, drugače kot RAF, del denarja namenil dejavnostim legalne

Sjef Teuns

IZOLACIJA – SENZORNA DEPRIVACIJA: PROGRAMIRANO MUČENJE*

V splošni medicini se poslužujejo izolacije tako v preventivne, denimo pri nalezljivih boleznih, kot je tuberkuloza ali črne kože, kot v kurativne namene, na primer kratkotrajna izolacija po hudi nesreči ali težki operaciji. V vseh teh primerih pojmujejo izolacijo kot nujno zlo, ki naj traja čim manj časa, razvoj

moderne medicine pa gre v smeri, da pomaga pacientom čim prej zapustiti bolnišnico ali karanteno.

To pa ne drži v psihiatriji in v sodstvu. Presenetljivo je, koliko metod je razvila znanost, ki se imenuje psihiatrija, da bi izolirala ljudi na različnih področjih njihove eksistence. V psihiatričnih bolnišnicah je prepoved ali cenzura pisnega komuniciranja in branja normalen pojav, omejevanje ali prepoved obiskov pa je običajno. Spalne in inzulinke terapije so umetne metode dolgotrajne izolacije, ki jih predpisujejo s pretvezo, da se ljudi “pomiri”; toda s tem paciente

levice. Za Gibanje 2. junij namreč velja, da je bilo tesno povezano z legalnim, nedogmatičnim delom levice.¹²

Tudi v času vse večje polarizacije na levi v 70. letih je Gibanje 2. junij skušalo slediti antiavtoritarnim ciljem. Gibanje 2. junij ni razvilo svojega političnega koncepta, njihova "teoretična" analiza je temeljila na osebnih izkušnjah. Sebe so pojmovali kot "oboroženo krilo levice" in ne kot "revolucionarno avantgardo", ki bo izpeljala revolucijo. Misel, da bodo s petimi ljudmi izpeljali revolucijo, se jim je zdela nesmiselna. Njihov namen je bil inspirirati ljudi k uporabi in izgradnja protioblasti, ki bi bila zasidrana na legalni militantni levi in ki bi na pomembnih točkah moči rušila dozdevno vsemogočnost države. Slednje je dolgo časa veljalo za programski stavek Gibanja.¹³ Sicer pa skupina ni imela kakšne natančno razdelane strategije boja:

Andreas Baader

¹¹ "Januarja 1972 smo se združili v Gibanje 2. junij. To je bil datum, ki je še vse združeval, študente in mlade proletarce. Vsi so vedeli, kaj 2. junij pomeni. Za nas pa je bilo pomembno še nekaj drugega: ta datum opozarja na to, da so oni prvi začeli streljati! Vsakokrat, ko bo kdo spregovoril o Gibanju 2. junij, bo to opomin, da so 2. junija policaji ustrelili Benna Ohnesorga. Toliko o imenu." Ralf Reinders/Ronald Fritzs, *Die Bewegung 2. junij*, 1995, str. 7.

¹² Podpora berlinske scene je bila velika. Tako je Gibanju 2. junij po končani ugrabitvi Petra Lorenza, kljub policijskemu obsedenemu stanju v Zahodnem Berlinu, uspelo s pomočjo simpatizerjev razdeliti po mestu v pol ure 30 000 letakov.

¹³ Ralf Reinders in Ronald Fritzs sta to misel prvič slišala na sodišču, kjer je bila uporabljena kot dokazno gradivo proti njima. "Takrat sva se poscala od smeha. Nekdo si je zapisal neko misel iz diskusij, ki so se jih udeleževali številni ljudje, ki pa niso delovali z nami. Toda nekaj takega kot široka zasidranost je obstajalo." Reinders/Fritzs, *Die Bewegung 2. juni*, str. 38.

¹⁴ Peio Aierbe, *Bewaffneter Kampf in Europa*, 1991, str. 10

¹⁵ Šesti zapornik, soustavnovitelj RAF-a Horst Mahler, je zavrnil osvoboditev s pojasnilom, da noče, da ga osvobodi majhna skupina in da bo rajši počakal na čas, ko bodo delovne množice prevzele oblast. Danes H. Mahler dela kot svetovalec za usposabljanje managerjev in vprašanja nepremičnin. *Ibid.* 103.

“Cilj je bil: v okviru protiiperialističnih množičnih akcij več kot samo simbolično napadati predvsem ameriške objekte, jim povzročiti čim večjo škodo, in izpeljati akcije skupaj z nedogmatičnimi skupinami v proletarskih predelih Berlina.”¹⁴

Ideološko je bila skupina veliko bolj heterogena kot RAF. V Gibanju 2. Junij je prevladovala anarhistična frakcija, ki je stalinistična skupinica ni mogla preglasiti. Protikapitalizem in protiiperializem sta bili točki, ki ju je Gibanje povzemalo še iz časov študentskega revolta.

Zaradi prevladujočih libertarnih idej v skupini nikoli ni prišlo do delitve dela med člani/cami. Vsaka in vsakdo v skupini je moral obvladati vso “teroristično” tehniko, s čimer so preprečili vzrast hierarhije. Gibanje ni poznalo struktur komand z natančno določenim številom članov: zato ostre ločnice med člani in simpatizerji ni bilo, kot denimo pri RAF-u, kjer so od svojih članov zahtevali, da popolnoma prekinejo s prejšnjim življenjem.

Njihove akcije so bile uperjene proti ZDA, gospodarstvenikom in desničarskim politikom. Najbolj spektakularna akcija Gibanja 2. junij je bila ugrabitev glavnega kandidata CDU za berlinskega župana, Petra Lorenza, ki se je zgodila v najbolj vročih dneh predvolilne kampanje, februarja 1975. Gibanju je uspela zamenjava Lorenza za pet zaprtih tovarišic/ev iz gverile in za dva priprta demonstranta, Lorenzu pa to, da je bil izvoljen za berlinskega župana.¹⁵

To je bila zadnja uspešna zamenjevalna akcija nemške mestne gverile. Po njej pa je tudi Gibanje 2. junij dobršni del delovanja preusmeril v reševanje zaprtih tovarišev in tovarišic oziroma izboljšanje pogojev v zaporih. Konec 70. let so zaprli devet članov skupine. Gibanje je razpadlo, del še na prostosti živelih članov se je priključilo RAF-u ali pa Revolucionarnim celicam.

Koncert pred zaporom v podporo Irmgard Müller

RZ: “Sistem ne dela napak, on je napaka!”

Leta 1973 so se formirale prve skupine Revolucionarjih celic (Revolutionaeren Zellen–RZ), ki so se, z redkimi izjemami (ugrabitev letala Air France), v boju omejevale predvsem na uničevanje stvari. Razdeljevanje 120 000 ponarejenih dnevnih vozovnic za podzemsko železnico kot protest proti cenovni politiki berlinskega javnega prevoza, zažiganje avtomatov za vozovnice, razdeljevanje ponarejenih bonov za 100 DM berlinskim klošarjem za božično darilo ter podtikanje požarov v multinacionalne korporacije ter v urade za begunce so le nekatere od akcij RZ. V policijskem žargonu so dobili ime prostočasni teroristi, kajti njihovi/e člani/ce niso živeli v ilegali, zato je večina policijskih tiralic ostala brez osebnih imen. RZ so se “revolucionarnih dejanj” lotevali le občasno. Šele leta 1987 je policiji uspelo izslediti nekaj njihovih članov.

Politična strategija boja RZ je bila odgovor na RAF-ovo negativno izkušnjo iz leta 1972: RZ naj nikakor ne bi bila skupina, ki bi kot celota živela v ilegali, kar zahteva izgradnjo obsežne in drage logistike, veliko stanovanj in visoke interne “upravne stroške”. S tem naj bi se skupina izognila tudi zapleteni komunikaciji, ki popolnoma v ilegali živeči skupini zaradi varnostnih razlogov otežuje družbeno analizo in analizo odnosov na levi. Popolna anonimnost njihovih članic/ov in decentraliziran, nehierarhičen način delovanja naj bi ščitili pred pregonom države in politično izolacijo. Vse to pa je anonimnim članicam/om RZ omogočalo udeležbo v diskusijah in agitaciji ter sodelovanje pri delovanju legalne levice, obenem pa so se celice na ta način izognile notranji “osamosvojitvi” vojaške politike. In ne nazadnje, s tem so državni aparat pregona pustili teči v praznem teku, saj so zanje do danes ostali velika neznanka.

Namen RZ ni bila izgradnja avantgardne organizacije niti politično delovanje v imenu kogarkoli. Njihova zahteva je bila: “Vsi morajo znati vse.” Izhajajoč iz starih konfliktov v ZRN, so RZ želele z izostritvijo politične zavesti povzročiti, da bi bila nakopičena družbena

pogostokrat spravijo v takšno duševno stanje, da svoje izolacije nočejo več zapustiti, saj se jim vakuum, v katerega naj bi se vmili, zdi neznosen. Vsak psihiatrični oddelek ima izolacijsko sobo. Elektrošok je kratka, toda zelo intenzivna oblika izolacije, podobna tisti pri epileptičnih napadih. Veja psihiatrije, ki raziskuje telesno ravnanje s pacienti, gre v smeri znanstvenega iskanja vedno bolj izpopoljenih metod izolacije. V psihiatriji je zato zdravljenje vedno bolj identično zatiranju človeškega ravnanja.

V sodstvu – v kolikor smrtna in telesna kazen

nista vključeni v zakonodajo – se uporabljajo vse oblike izolacije v preventivne, preiskovalne in kazenske namene. Vsi trije nameni se prekrivajo. Kazen služi posebni ali splošni preventivi, saj naj bi zastraševala, razširjala strah in grozo; poleg tega služita strah in groza izsiljenju priznanja ali pa zgolj vsiljevanju konvencionalnih vlog na sodni obravnavi. Pod pretvezo preiskave in zaslišanja ljudi vse pogosteje izolirajo, kar lahko vodi k temu, da zaradi drastične omejitve njihovih čutnih zaznavnih zmožnosti vplivajo na sposobnost samostojne presoje posameznika.

¹⁶ *Die Früchte des Zorns, Band 1, 1993, str. 9.*

¹⁷ *Ibid., str. 110.*

¹⁸ *Ibid., str. 111.*

nasprotja nazadnje rešljiva zgolj z uničenjem sistema. Tega pa po mnenju RZ ne bi bilo mogoče odpraviti z delujočimi skupinicami mestne gverile, temveč z gverilo, kateri bodo pripadale mase. "Najprej se hočemo osvoboditi sami, se bojevati proti nečloveškemu sistemu in voditi takšno politiko, v kateri bo gverila postala perspektiva množic. Ne, mi ne bomo osvobajali množic, mi se hočemo osvoboditi sami: mi smo del množice."¹⁶

Za RZ je mestna gverila pomenila popolno skladnost politike in življenja, ki izključuje redukcijo boja na vojaško raven. "Menimo, da mora obstoječi boj proti vladajočemu sistemu istočasno in uravnoteženo vključevati tudi boj proti kapitalističnemu sistemu v nas samih ... Mi poskušamo oboje – zaostri družbena nasprotja, voditi gverilski boj proti vladajočemu sistemu, istočasno pa spremeniti nas same."¹⁷ Zavzemali so se za postopno osvobajanje od vseh mehanizmov, ki so v ljudeh zasidrani kot pravilne družbene norme. Konkretno je to pomenilo izogibanje izgradnji hierarhičnih struktur, delitvi dela, intelektualni aroganci, ustaljenim vedenjskim vzorcem, razčiščevanje osebnih nesporazumov in nasprotij, preprečevanje instrumentalizacije drugih ljudi itd., ki se pojavijo, kadar imajo vprašanja gverilskega boja prioriteto, s čimer so dosegli enakopravno, avtonomno in zaupljivo sodelovanje v celicah. To je veljalo tudi za pripravo in izvedbo posameznih akcij.

Pod imenom RZ sta delovali dve vrsti skupin: na eni strani so bile skupine, ki so med seboj diskutirale in tvorile skupno zvezo, imenovane tudi "tradicionalno združenje", ter na drugi strani skupine, ki so se lahko identificirale s politiko RZ in so delovale pod tem imenom, ne da bi imele tesnejši stik s t.i. tradicionalnim delom. Leta 1981 so RZ o tem zapisale: "V teh letih smo v številnih akcijah, izjavah in analizah že tako jasno začrtali okvir naše politike, da tistemu, ki se lahko identificira s to politiko, ni treba iskati osebnega kontakta, ker bi želel sam osnovati celico. Nimamo patenta na to ime in na to politiko. Mi smo s tem samo začeli, nadaljevali pa bomo vsi skupaj."¹⁸

V praksi so RZ delovale kot oboroženi del leveice, torej kot

Nasilje neposredne okolice nad zapornikom uspe na izredno subtilen in izpopolnjen način, ki je temeljito znanstveno raziskan. V središču teh raziskav je pojem senzorne deprivacije, ki ga želimo obrazložiti z nekaj splošnimi opaznanji.

Pod senzorno deprivacijo razumemo vsako drastično omejitev – deprivacijo čutnih zaznav sistema čutil, s katerimi se človek orientira v okolju, pri čemer gre za izolacijo oziroma za izstradanje organov za vid, sluh, vonj, okus in dotik.

Človeški čutni organi v prvi vrsti zaznavajo spre-

membe v okolju. Njihova hrana je nepretrgano zoprednje sprememb. Zaznavanje, registriranje in posredovanje sprememb iz okolja možganom je fiziološka funkcija naših čutnih organov v budnem stanju.

Nasprotno pa morajo biti v spanju čutni vtisi intenzivnejši, da jih lahko počivajoči zaznavni organi registrirajo in predelajo, s čimer je povezana tudi preobremenjenost sistema čutil. Človekove življenjske funkcije v smislu samoohranjanja in razvoja človeškega organizma v vsakokratnem okolju se hranijo v prvi vrsti iz čutnih zaznav v danem spreminjajočem se okolju.

izmenjajoča igra med legalno levico in mestno gverilo. Dolgoročno naj bi se RZ z demonstracijo učinkovite in prepričljive politike "razmnožile", s čimer bi nastalo široko revolucionarno in akcijsko usposobljeno gibanje s širokim repertoarjem oblik boja.

Pa se je izkazalo, da se, kljub vsem simpatijam s scene, ni pripetilo tako. Razlogov je več. Prvič, RZ so svoj akcijski koncept zgradile na levici, ki je pripravljena za akcijo. Toda ko je akcijska pripravljenost in moč levice konec osemdesetih začela pešati, so delujoče celice izgubile svoje zaledje in širši političen učinek. Drugič, koncept RZ je zadel ob svoje meje, ko so morali zaradi kazenskega pregona njihovi člani/ce v ilegalo, kjer bi morali zgraditi drugačno organizacijo z vsemi logističnimi problemi ilegale, ki so se jim hoteli prvotno izogniti. Tretjič, povezava posameznih celic z levico je imela sicer to prednost, da je preprečevala izolacijo. Po drugi strani pa sta bila ciljev in polje delovanja pogojena z levico in ko je ta oslabela ali zavila v reformistično smer, so morale za njo tudi RZ.

S padcem berlinskega zidu se je začelo dogajati to, čemur so se RZ hotele na vsak način izogniti. Njihove akcije so ostale brez odzivov levičarskega zaledja. "Bili smo sami, brez možnosti diskusij, tako da so se motivacije za oborožene intervencije hranile samo še iz čistega subjektivizma. To stanje pojmuje kot smrt politike in vhdov v poljubnost in terorizem."¹⁹

Rdeča Zora

Leta 1974 je na zveznem ustavnem sodišču v Karlsruhe eksplodirala bomba. To je bila prva akcija ženske skupine Rote Zora in je bila odgovor na rabsodbo sodišča o 218. členu kazenskega zakona, ki v ZRN še danes umetno prekinitve nosečnosti omejuje z vselej manipulativnimi indikacijami.

Rote Zora se je prištevala k Revolucionarnim celicam. Skupina je izšla iz močnega zahodnonemškega ženskega gibanja, vendar je bila kritična do omejitev in reduciranja na žensko specifične teme

Vzpostavitev in vzdrževanje umetnega okolja, ki ga zaznamuje po eni strani njegova konstantnost in nespremenljivost in na drugi samovoljno doziranje dražljajev – tudi v spanju sčasoma ohromi čutne organe in lahko vodi k dezintegraciji in ekstremni dezorientaciji izoliranega individuuma, pri dolgotrajnejši, vsiljeni negibnosti pa k zakrnavi miškulature, otrdelosti sklepov in deformaciji kosti. V zadnjem času smo to videli na fotografijah o zapornikih v južnovietnamskih kletkah za tigre. Ohromitev motoričnih funkcij – po klasičnih zgledih – privede do stanja, ki

ga lahko na temeljitejši in subtilnejši način dosežemo z izključitvijo senzornih funkcij, katerih stalen vir in temelj so aktivne spremembe v okolju.

Po drugi strani so za svojo hrano prikrajšani – deprivirani – čutni organi posebno občutljivi tudi na še tako neznatne spremembe v okolju in v možgane oddajajo nesorazmerno močne signale. To se lahko izraža v močnih reakcijah strahu ali veselja ali jeze. V vsakem primeru vodi umetno povzročena dezorientacija individuuma, ki je posledica senzorne deprivacije, prej ali slej v prekomerne reakcije na dražljaje iz okolja.

¹⁹ *Das Ohr auf die Schiene der Geschichte ...*, str. 59.

Irmgard Möller

znotraj ženskega gibanja. V intervjuju leta 1984 so članice Rote Zora povedale: "Smo proti 'levičarski' delitvi dela po motu: ženske za ženska vprašanja, moški za splošne politične teme. Ne pustimo si vzeti odgovornosti za spremembo našega vsakdanjika!"²⁰ Rote Zora je zato napade usmerjala tako proti zdravniški zbornici, zvodnikom, trgovcem z belim blagom in sex shopom kot proti Siemensu ali računalniškemu podjetju Nixdorf. Po letu 1985 so se napadi ženske skupine usmerili skoraj izključno na ustanove, ki so se ukvarjale z 'genetsko in reprodukcijsko tehnologijo.

Drug osrednji element njihove politike je bila solidarnost z ženskami v Aziji, Afriki in Južni Ameriki. Analogno z RZ je tudi ženskam v Rote Zora analiza protiimperializma pomenila izhodišče za razumevanje mehanizmov izkoriščanja in razcepa. V akcijah proti tekstilnemu podjetju Adler leta 1987 so svoja stališča uspešno preverila v praksi: Adler je velik del svoje proizvodnje preselil v Južno Korejo. Ko so južnokorejske delavke stavkale za povišanje plač in izboljšanje delovnih pogojev, je Rote Zora v njihovo podporo podtaknila požare v Adlerjevih podružnicah po ZRN – najprej v osrednji upravi podjetja, nato pa še v devetih podružnicah po ZRN.

Odnos do RZ je skupina Rote Zora pojasnila takole: "V svojem razvoju smo jasno določile našo vsebino – zato smo se kot ženske tudi avtonomno organizirale – vendar se vračamo k izkušnjam RZ. Razen tega lahko skupno delovanje radikalnih skupin krepi militantni upor ... Vedno znova pa prihaja do živčnih diskusij. Kajti moški, ki sicer svoj radikalni prelom s tem sistemom spreminjajo v konsekvantno prakso, so pogosto zastrašujoče oddaljeni od spoznanja, kaj pomeni antiseksistični boj, kakšen pomen ima za socialnorevolucionarno perspektivo."²¹

Rote Zora in RZ se že nekaj let niso oglasile.

Napačno bi bilo, če bi iz takšnih reakcij skleпали o čem takšnem, kot je "jedro neke osebnosti", ki je izpostavljena senzorični deprivaciji, kajti tovrstne reakcije so dokazano in brez dvoma produkt deformacije osebnosti, kar je posledica senzorne deprivacije. Medtem ko lahko običajne dražljaje iz okolja kot dele kontinuiranega toka sprememb v okolju zaznavamo, izkusimo in razvrstimo ter predelamo v sistematičen kontekst, pa to zaradi stanja osebnosti, povzročenega s senzorno deprivacijo, ni več mogoče. Takšna situacija je primerljiva samo z reakcijami

nepripravljenega individuuma na nasilne posege državnega aparata, tudi z vojno, za katero je značilen kaotičen potek, ki nepripravljenemu človeku onemogoča smiselno orientacijo v okolju, kjer vlada samovolja drugih.

Povečano in deformirano senzibilnosti na vsako najmanjšo spremembo v okolju, združeno z močno ločeno zaznavno zmožnostjo za kvalitativno razlikovanje sprememb v okolju, spremlja še nadvse intenzivno ukvarjanje z lastno individualnostjo. Kot posledica senzorne deprivacije se lahko pojavijo

Naret kej!' – avtonomi in vesela gverila

Vzporedno z novo fazo oborožitvene tekme v začetku 80. let je na zahodnonemški levici začelo rasti (skupaj z mirovniki in ekologi) gibanje avtonomov, katerih politične aktivnosti so bile usmerjene predvsem v boj za prostor z zasedanjem hiš, v delovanje v družbenih gibanjih (protinatovsko in protijedrsko gibanje) in v sodelovanje v solidarnostnih kampanjah z osvobodilnimi gibanji, predvsem v Nikaragvi in Salvadorju.

Nemška jesen 1977 oziroma takratne meglene noči so rojstni datum avtonomnega gibanja. RAF-ovi vojščaki so s svojo konsekvencnostjo avtonome sprva fascinirali, navdušeni so bili nad načinom, kako so jezili državo, toda na noben način niso hoteli postati soodgovorni za njihovo politiko. Zaradi preteče represije in zaradi občutka, da bi bili v igri moči, ki se je odvijala na najvišji ravni, kvečjemu hrana za topove.

V začetku osemdesetih je bilo jasno, da je umrlo preveč 'revolucionarnih modelov': Čile, Kuba, Vietnam, Kambodža, Portugalska, Rusija, Poljska, z evrokomunizmom, RAF-om in Rdečimi brigadami vred. "Politična akcija onkraj tradicionalne politike," so menili avtonomi in težili k uničenju razsimboljene govornice in vzpostaviti izginulih simbolnih povezav. Proletariatu kot dotlej skoraj "ekskluzivnemu" revolucionarnemu subjektu so pomahali v slovo in mu v primeru 'implozije' pripisali zgolj vlogo ene od revolucionarnih manjšin. Drugače kot generacija gospodarskega čudeža, ki je zaradi 'eksistencialnega gnusa' iskala možnosti izbire drugačnega življenja, je mladina v začetku 80. let živela z občutkom 'no future'; obe 'gibanji' pa so povezovale sanje o anarhiji. V začetku 80. let je

²⁰ *Die Früchte des Zorns, Band 2, 1993, str. 595.*

²¹ *Ibid., str. 596.*

Irmgard Möller na svobodi

namreč dišalo po uničenju in vojni, onesnaženosti in zastrupljenosti živil, ogroženosti pred jedrsko energijo in oboroževanjem.

Avtonomno gibanje je imelo socialno osnovo: brezposelnost in stanovanjski problem. Zahodni Berlin je bil takrat glavno mesto skvoterjev. Maja 1981 je bilo v mestu zasedenih 168 hiš. Ne prej ne kasneje jih ni bilo več toliko. Zasedene hiše so bile (in so deloma še vedno) prostori samoodločanja o različnih modelih življenja, (bile) so radikalno levičarski eksperiment načina življenja, ki se je uprl individualizaciji in potrošniški prisili. Avtonomi so politični boj razumeli kot upor, ki se nenehno dogaja v vsakdanu. Zanje se je politika dogajala povsod: na cesti, v službi, doma. To pa je zanje pomenilo, da je treba politiko vzeti v svoje roke in je ne prepuščati profesionalnim združenjem in strankam. Predvsem pa politike niso pojmovali kot nekaj neobhodno in silno resnega, zanje je bila lahko tudi zelo zabavna.

Na kratko, izhodišče vesele gverile, kot enega od akcijskih delov avtonomov, je bil vsakodnevni upor, ki izničuje funkcionalne mehanizme sistema. Njeni cilji niso bili samo tradicionalna politika, temveč vse ločnice, zaradi katerih so ljudje psihično in fizično dojemljivi in pokorni oblasti. Z boji za prostor so se avtonomi naučili uličnih spopadov s policijo. Vprašanja moči, popolnega preloma, brezpolgojne orientacije k narodnoosvobodilnim bojem pa so zanje postala vsakdanjost.

Avtonomi so bili del političnih gibanj v osemdesetih. Z drugo mestno gverilo jih je povezoval enak bojni odnos do države in kapitala, vendar so avtonomi funkcionirali drugače: RAF se jim je zdel avtoritaren, zavračali so njihovo strategijo likvidacij, njihove politično visoko stremeče cilje in osredotočenost njihove politike na politične zapornike, kar pa ne pomeni, da do zaprtih niso bili solidarni. Drugače kot strumno organizirani RAF avtonomno gibanje nikoli ni bilo kaj več kot skupaj zmetana množica, sestavljena iz posameznikov, kolektivov in iniciativ, katere en del se je ukvarjal z družbenim bojem, drug pa s samoinsciniranimi kampanjami, s čimer se je gibanje vedno znova na novo formiralo.

Menili so, da vsa dejanja upora – militantna in vesela – ustvarjajo

halucinacije, avtoskopični simptomi, in tudi motnje vegetativnih telesnih funkcij. Vse to so manifestacije, ki so povezane s senzorno deprivacijo in naraščajočo dezorientacijo individuuma v njegovem umetnem, popolnoma odtujenem okolju.

Součinkovanje progresivne dezorientacije, halucinacijskih tendenc in motenj vegetativnih telesnih funkcij (povečani občutki lakote in žeje, potrebe po spanju, uriniranju itd.) se kaže v uničenju identitete individuuma, ki je izpostavljen senzorni deprivaciji. Človeški organizem ni dorasel umetno vzpostavljeni senzorni deprivaciji.

V naravi lahko popolno senzorno deprivacijo primerjamo z ekstremno situacijo v puščavi izgubljenega človeka, ki halucinira fatamorganske prikazni. Toda v tem primeru se odvijajo vsaj naravno pogojene spremembe dneva in noči, ki ju spremljata zaznavni in predvidljivi spremembi svetlobe in temperature. Izgubljeni to registrira s čutili kot na nekaj običajnega. Tovrstna orientacijska pomoč pa popolnoma izostane v umetno in nasilno vzpostavljeni senzorni deprivaciji. V razmerah umetne senzorne deprivacije je človek veliko bolj izpostavljen neraz-

simbole. Avtonomi niso zavračali militantnih akcij, nasprotno, v primerih državne represije (praznjenje hiš, zapiranje in obsodbe) so smatrali militantni upor za nujen. Toda vojne igre vojne, katere simbolizirajo spopadi, zanje niso označevale sistema, četudi so se zavzemali za njegovo uničenje. Drugačen pomen so imele vesele akcije. Njim so simbolizirale prihodnost, v kateri ne bo več avtoritet, kajti le-te bodo s smešenjem izgubile fasado avtoritete in bodo – samo še smešne. Torej, militantnost je avtonomom pomenila defenzivo, njihova ofenzivnost pa je bila v poletu in igri domišljije: v razigranosti, veselju, zabavnosti. Kar pomeni, da so bile zabavne akcije način boja, ki se je združeval v t. i. Volxsportu. ‘Športne discipline’ so bile stvar domišljije in so segale od nastanka Frakcije mišje armade, ki je v oddelke z živili verige veleblagovnic Karstadt naseljevala miši, do škropljenja s fekalijami v dragih restavracijah, ki so spodrivale scenske lokale, ali pa prekopavanj igrišč za golf.

Policijska država

Država je na Baaderjevo osvoboditev 14. maja 1970 reagirala hitro in ostro, saj je takoj dala vedeti, da pomeni odločitev za RAF tudi odločitev za življenje in smrt – tudi v zaporih. Represivni aparat članic in članov ostalih dveh gverilskih skupin nikoli ni tako trdo stisnil za vrat kot pripadnice/ke RAF-a. Tudi zato ne, ker se pri Gibanju 2. junij in RZ vojaška logika nikoli ni osamosvojila do te mere kot pri RAF-u.

RAF in država sta se zapletla v brutalno igro nasilja, medsebojnih likvidacij, ugrabitev in t. i. belega mučenja zapornikov. S kadrovskim in finančnim ojačanjem represivnega aparata, z zaostritvami zakona o kazenskem postopku, številnimi spremembami kazenske zakonodaje, prestrukturiranjem izvrševanja kazni in s propagandno mašinerijo, v katero so vsrkali veliko večino zahodnonemških medijev, je ZRN v 70. let začela lepiti s sebe masko pravne države.

Že oktobra 1970 je nemška vlada sprejela nujni program moder-

vidnemu in z njegove perspektive nespremenljivemu režimu samovolje, v katerem se zdi, da ne veljajo naravni zakoni menjavanja dneva in noči, toplote in mraza, hrupa in tišine. Predvsem pa ima skoraj popolna zvočna izolacija, ki jo prekinjajo kvečjemu občasni redki zvoki, neko drugo ključno funkcijo: spremembe ali strukturiranje zvočne ravni pomenijo v naravi bodisi znake za potek vremenskih dogodkov (veter, dež, grmenje itd.) bodisi za prisotnost drugega živega bitja. In prav slednje je za človeka kot socialno bitje prva ali zadnja oporna točka ali rešilna bilka, kjer

se manifestira njegova povezanost, njegova soodvisnost od socialnega okolja. Jezik – in glasba – kot akustično sredstvo komunikacije ni naključno najstarejša in najbolj razvita oblika izmenjave informacij med ljudmi. Skupnega življenja in skupnega dela ljudi ter akustične komunikacije ne moremo med seboj ločiti ne historično ne tehnično. To velja tako glede na zgodovino človeštva kot tudi glede na individualni razvoj človeka od rojstva naprej. Celotno vitalno funkcioniranje dojenčkovega organizma za njegovo okolico poteka predvsem akustično: dojenček joka, vpije. In

²² *“Ulrike Meinhof kot učiteljica ali Andreas Baader pri policiji, to vendar ne gre,” je odredbo pokomentiral tedanji predsednik vlade Severnega Porurja in Westfalije Kuehn.*

²³ *Termin nemška jesen označuje obdobje jeseni 1977, ko se je državna represija usmerila proti vsem, ki se niso podredili diktatu države. Smrt Baadra, Raspeja in Ensslinove ter ugrabljenega Schleyerja označuje kulminacijo tega obdobja.*

²⁴ *Das Ohr auf die Schine der Geschichte ... str. 20.*

nizacije in intenzivnejšega boja proti kriminalu. Zvezni kriminalni urad je postal januarja osrednji preiskovalni organ za RAF (njegov proračun je v dveh letih narasel z 22,4 na 122 milijonov DM), zvezno tožilstvo je prevzelo preiskovalni postopek. Država je do zob oborožila policijo. Leta 1972 so predsedniki vlad zveznih dežel sprejeli odredbo, po kateri je moralo v naslednjih treh letih 300 000 pripravnikov v državnih službah opraviti izpit iz “politične neoporečnosti”.²² Povečali so pooblastila Urada za zaščito ustavne ureditve in zvezne carine. Septembra so formirali specialno enoto GSG 9, protiteroristične enote v vseh zveznih deželah pa so usposobili, da so lahko s helikopterjem prišli v 45 minutah na katerikoli kraj v ZRN. Leta 1974 je pravosodni minister ukazal nadzor nad stiki med odvetniki in zaprtimi, če obstaja sum za “konspirativno sodelovanje”. Decembra 1974 je zvezni parlament po hitrem postopku sprejel t. i. Lex RAF, ki je, kot se je izkazalo kasneje, zazvenel kot uvertura v t. i. nemško jesen leta 1977.²³ Zakon je legaliziral posebno obravnavo zaprtih rafovcev in vpeljal spremembe v kazenskem procesu. Med drugim je uzakonil možnost izključitve odvetnikov iz sodnega procesa in pa to, da lahko proces zoper hud delikt poteka tudi brez prisotnosti obtožene/ga. Lex RAF je bil predpriprava na sodni proces proti prvi generaciji zaprtih rafovcev, ki se je začel maja 1975. Takrat je bilo že jasno, da bodo mnoge/i zapornice/ki, ki so bili zaradi razmer v zaporih in gladovnih stavk telesno in duševno popolnoma izčrpani, nesposobni prisostvovati sodnim razpravam. Poročevalec iz zakonodajno-pravne komisije je čez 18 mesecev razložil: “Vsakemu strokovnjaku je jasno, da bi brez sprememb sodni proces v Stammheimu zabredel v velike težave, torej, glede na okoliščine bi ga morali prekiniti.”²⁴ Pred začetkom sodnih obravnav so bili iz procesa en za drugim izključeni trije odvetniki. Tako je Andreas Baader dva dni pred začetkom sojenja ostal brez odvetnika.

Leta 1976 je parlament sprejel protiteroristični zakon, ki je med drugim vseboval tudi člen 129. a o ustanavljanju, podpori in agitaciji za teroristične skupine. S tem zakonom so lahko učinkoviteje preganjali RAF kot skupino. Posameznico/ka, osumljeno/ega sode-

starši ali zdravniki ali babice dojamejo novo življenje neposredno akustično. Ne gre pozabiti, da je sluh – tudi anatomsko – tesno povezan z občutkom za ravnotežje, z izredno pomembnim orientacijskim temeljem in da je okritev sposobnosti orientacije eden od glavnih simptomov tako epileptičnih napadov kot tudi akutnih elektrošokov.

Če povzamemo, lahko rečemo, da je senzorna deprivacija, s katero je posameznik premeščen v popolnoma umetno, nespremenljivo okolje, danes bržkone ustrezen način za uničenje specifično

človeških vitalnih substanc. Z izstradanjem v pravem pomenu besede lahko uničimo tako človeško kot živalsko življenje prav tako kot z ustrelitvijo ali uplinitvijo. S tem, da je senzorna deprivacija posebna, človeškemu organizmu prirojena metoda uničenja življenjske substance – in do neke mere nasprotje sodobnim metodam vzreje klavne živine.

Senzorna deprivacija je – ker jo lahko izvajamo samo v pogojih delitve dela, ki jih je ustvaril človek – istočasno najbolj in najmanj človeška metoda zavlačevanja ugašanja življenja. Če jo uporabljajo več

lovanja v RAF-u, so lahko obsodili za vsa dejanja skupine, ne da bi bilo treba tožilcem predložiti dokaze njene/gove neposredne vpletenosti v posamezno akcijo. S tem zakonom so preganjali tudi podpornike RAF-a,²⁵ legaliziral pa je vsa sredstva tajnih služb za nadzor osumljenih. Kasneje je bil to ključni člen, ki je policiji odpiral vrata kateregakoli stanovanja v državi. V novejšem času pa po tem členu preganjajo predvsem kurdsko komunistično partijo in udeležence proticastorskih manifestacij.²⁶

Leto 1977 je bilo prelomno in je napovedovalo svinčeno prihodnost, ko se je državna represija osredotočila na pregon celotnega spektra levice. Od univerzitetnih profesorjev je terjala izjave vdanosti, v nasprotnem primeru pa jih je odslovila (Peter Bruckner). Tega leta so zaostri dva člena kazenskega zakona (88.a in 130.a), po katerih so zagovarjanje nasilja in razširjanje tekstov, ki zagovarjajo nasilje, kaznovali do treh let zaporov. Z zaostritvijo razmer oktobra leta 1977 je parlament brez razprave v rekordnem času retroaktivno sprejel zakon o prepovedi kakršnihkoli stikov zaprtih rafovcev med seboj in z zunanjim svetom, tudi z odvetniki ne.²⁷ Odredili so jim popolno zaporo informacij. Zaprti so bili tako popolnoma prepuščeni državi, ZRN pa je postala edina država na svetu, ki je legalizirala popolno izolacijo.

Čez eno leto so v zaporih za vse obsojene po členu 129. a (ustanavljanje in podpora terorističnih skupin) uvedli stekleno pregrado za obiske. Odredba iz leta 1978 o kronskih pričah pa je v zameno za informacije o "teroristih", tudi obtoženih umora, zagotavljala, da ne bodo kaznovani.

Posebni zakoni, razen členov 88. a in 130. a, ki so jih v ZRN sprejeli v 70. letih, veljajo še danes.

V spopadu med RAF-om in državo so umirali ljudje. Do prvih smrtnih žrtev je prišlo v vrstah RAF-a. Leta 1971 so v policijski raciji ustrelili Petro Schelm. Čez eno leto je prav tako v raciji umrl angleški poslovnež McLeod, ki so ga (po pomoti) ustrelili skozi zaprta vrata spalnice. Prav tako po pomoti so specialci v Münchnu leta 1974 ubili nekega taksista. Decembra 1974 je eksplodirala bomba na bremenski železniški postaji, ki je ranila pet ljudi. Odgovornost so

²⁵ Tudi razdeljevalce letakov z zahtevami po združitvi zapornikov in njihovem skupnem prestajanju kazni. V Stuttgartu so zaprli tri ženske, ker so natisnile izjave zaprtih o sodnem procesu in zadnje tekste Ulrike Meinhof.

²⁶ Proticastorsko gibanje je del protijedrskega gibanja in nasprotuje prevozu jedrskih odpadkov po železnici.

²⁷ Zakon o prepovedi stikov je sploh omogočil, da je prišlo do smrti treh ljudi v Stammheimu.

mesecev in let, je dobesedno "perfekten umor", za katerega nihče – ali vsi, razen žrtve – ni odgovoren.

Sistematična znanstvena raziskovanja učinkovanja senzorne deprivacije so se začela v 50. letih. Kot pogostokrat prej so raziskovalne in eksperimentalne metode razvili iz intuitivno pridobljenih spoznanj, ki so jih uporabljali že dosti prej. Predhodniki izolacijskih celic, kjer poteka senzorna deprivacija, niso zgolj živalske kletke, izolirani oddelki psihiatričnih klinik, zapori in koncentracijska taborišča, temveč še veliko prej jame, votline in kletne sobe, v katere so zapirali

ljudi. Iz prejšnjega stoletja izvira cel arzenal institucij zaporov, na katerem še vedno temelji današnja penologija. V teh zaporih je ponavadi nekaj celic, ki so popolnoma ločene od ostalih poslopj in v katerih nadzorujejo posebne zapornike. Napotilo za posebno obravnavo v eni od takšnih celic, ki se na Nizozemskem imenuje "Dovencel" – približno parni kotel – ponavadi ni določeno s sodbo na sodišču, temveč je prepuščeno uslužbencem v zaporu. Tako sem spoznal šestnajstletnega fanta, obtoženega kaznivega dejanja, ki je bil od svojega enajstega leta popolnoma

PISMO ULRIKE MEINHOF IZ ODDELKA SMRTI

* iz obdobja med 16. junijem 1972 in 9. februarjem 1973

Občutek, da ti eksplodira glava (občutek, ki ti pravi, da bi se moral vrh tvoje lobanje pravzaprav odlomiti, odleteti)

- občutek, da ti hrbtenični mozek potiskajo v možgane, možgani se postopoma krčijo vase, kot na primer pecivo v pekaču

- občutek, da si neprestano, nevede, pod napetostjo električnega toka, da si daljinsko upravljan

- občutek, da ti odžagajo vsako asociacijo

- občutek, da si poščiješ dušo iz telesa, kot da ne bi mogel obdržati vode

- občutek, da se celica pelje; ob popoldnevih, ko vanjo posije sonce, se kar naenkrat ustavi. Občutka vožnje pa se ni moč znebiti.

Ne moreš si priti na jasno, ali se treseš od vročine ali od mraza

- ne moreš dojeti, zakaj se treseš - zmrzuješ.

Zato, da bi spregovoril z normalno jakostjo glasu, napori, kot za glasno govorjenje, skorajda kričanje

- pomenov besed ni več možno identificirati, lahko samo še uganjuješ

- uporaba sičnikov - s, č, c, š - je absolutno nevzdržna

- pazniki, obiski, dvorišče, vse je kot iz celuloida - glavobol - flash - tvorbe stavkov, slovnice, sintakse - ni možno več kontrolirati. Pri pisanju: dve vrstici - ob koncu druge se ne spominjaš več prve

- občutek, da izgorevaš navznoter

- občutek, da bi bilo, če bi nekdo vprašal, kaj se dogaja in bi ti vse spustil ven, tako, kot če bi nekomu prhnil v obraz vrelo vodo, kot na primer vrelo vodo iz tanka, ki te doživljenjsko zaznamuje, te iznakazi

- Divja agresivnost, za katero nimaš ventila. To je najhuje. Jasna zavest o tem, da nimaš možnosti preživetja: popolna nesposobnost posredovanja vsega tega; obiski ničesar ne zapustijo. Pol ure zatem lahko samo še mehanično rekonstruiráš, ali je bil obisk danes ali prejšnji teden

- Kopel enkrat tedensko pa pomeni: enkratna otoplitev, počitek - traja nekaj ur

- občutek, da sta čas in prostor vgrajena eden v drugega

- občutek, da se nahajaš v sobi zverženih zrcal - opotekanje - zatem: grozna evforija, ker nekaj slišiš - akustično razliko med dnevom in nočjo

- občutek, da čas sedaj odteka, da se možgani zopet širijo, da hrbtenični mozeg zopet drsi navzdol - preko tednov.

Občutek, da so ti slekli kožo.

Ulrike Meinhof je bila takrat v oddelku smrti v Kölnu-Ösendorfu. (Op.red.)

hoteli naprtiti RAF-u, ki pa se je z izjavo, da RAF-ove bombe nikoli niso usmerjene proti ljudstvu, od akcije distanciral. V naslednjih mesecih je prišlo do bombnih eksplozij na železniških postajah v Hamburgu, Nürbergu in Kölnu. Vse tri gverilske organizacije, RAF, Gibanje 2. junij in RZ, so se distancirale od napadov. Domnevajo, da so bili napadi del strategije zaostrovanja, s katero je država med ljudmi skušala kriminalizirati mestno gverilo.

Talci države

Za RAF-ove zapornike je država odredila posebne zaporne razmere, katerih posledica so bile nepopravljive zdravstvene

Ulrike Meinhof

²⁸ *Locirana v povsem izpraznjem traktu zapora v Koelnu je bila njena celica, s pohištvom vred, povsem belo pobarvana (v njej je veljala prepoved obešanja slik), z nenehno prižgano neonsko razsvetljavo, z zaprtimi in gosto zamreženimi okni, pozimi pa je bila premalo kurjena. Ulrike Meinhof je prebivala osem mesecev skoraj 24 ur na dan v nespremenjenem okolju.*

poškodbe zaprtih. Z izolacijo zaprtih naj bi dosegli njihovo resocializacijo.

Država si je v boju proti "teroristom" zadala več nalog: popolno zamolčanje ideoloških motivov boja mestne gverile, kriminalizacijo gverilk/cev in njihovo izenačitev s socialnimi kršitelji ter fizični obračun s njimi. V ta namen so v ZRN vpeljali novo obliko mučenja – popolno izolacijo od okolja. Rafovcve so zaprli v različne zapore v izolacijske celice. Ulrike Meinhof, Astrid Proll, Gudrun Ensslin in Rolf Proll so prvi prestajali kazen v t. i. oddelkih smrti.

Posebno drastične so bile zaporne razmere za Ulrike Meinhof, sicer eno izmed glavnih ideologinj RAF-a, iz legalnega obdobja življenja pa priznana in angažirano novinarko, katere sloves je segal globoko v etablirane kroge. Ulrike Meinhof je bila v Koelnu zaprta osem mesecev v oddelku smrti, kjer je bila akustično in vizualno popolnoma odrezana od sveta.²⁸ Posledice belega mučenja, znanstveno preverjenega načina, kako zlomiti osebnost človeka in ga podvreči pranju možganov, je Ulrike Meinhof opisala v pismu iz zapora. Po gladovni stavki štiridesetih zaprtih leta 1973 so Ulrike Meinhof sicer preselili v samicu na moški oddelek, vendar pa se zaporni režim zanjo ni kaj dosti spremenil. Poleg tega je poleti 1973 preiskovalni sodnik zanjo odredil scintigrafijo možgan (preiskava notranjih organov z radioaktivno tekočino), s katero naj bi "preverili" njeno prisebnost, ki naj bi bila vprašljiva zaradi možganske operacije pred leti. Ker se je Ulrike Meinhof upirala posegu, je sodnik zahteval uporabo direktnih prisilnih ukrepov pod narkozo, a so na koncu namero zaradi številnih javnih protestov opustili.

Zaradi uvedbe izolacijskih zapornih kazni so se v desetih nemških mestih formirali komiteji proti mučenju političnih zapornikov v ZRN, ki so obelodanili rezultate raziskav t. i. belega mučenja. Tovrstne raziskave so opravljali tudi na hamburškem inštitutu za psihologijo, v katerih so ugotavljali stopnje osebne dezorientacije pri popolni odtegnitvi vseh dražljajev iz okolja in iskali možnosti, kako na ta način "izpraznjeno" zavest "napolniti" z novimi vsebinami. Šlo je za poskus "pranja možganov", ki so ga na evropskih tleh v praksi še

izoliran v celici nekega državnega vzgojnega doma. Več let v njegovo celico od zunaj nista prodrla ne sončna svetloba ne zvok. Stik je imel le s svojimi pazniki. Umetno svetlobo so mu dajali le tedaj in toliko, ko in kolikor se jim je zdelo. Zvok ni prišel v njegovo celico niti takrat, ko so bila vrata celice odprta, kajti celica je ležala globoko pod zemljo. Ko sem fanta spoznal, je bil zaradi abnormalnega okolja težko prizadet.

Na začetku 50. let so ljudi, ki so živeli v takšnih osamitvenih celicah, opazovali in z njimi delali poskuse. Proti koncu 50. let so predvsem v ZDA in Kanadi v

ta namen zgradili posebne eksperimentalne celice, tako imenovane "silent rooms" (Heron, Bexton, Scott, Salomons in mnoge druge).

Veliko kasneje so tovrstne raziskave začeli opravljati tudi v Nemčiji, kjer je trenutno zgrajena najbolj popolna "celica tišine": v "laboratoriju za klinične raziskave vedenja" na univerzi v Hamburgu. Tam ne opazujejo in ne merijo le telesnih reakcij poskusnih oseb, ki se nekaj časa zadržujejo v "camera silenta", temveč na njih izdelujejo tudi psihološke testne standarde. Na podlagi tovrstnih raziskav klasificirajo

najbolj temeljito izvedli na Ulrike Meinhof.

Maja 1976 so našli Ulrike Meinhof obešeno v njeni celici. Uradno pojasnilo: samomor zaradi nesporazumov v skupini. Kasneje je mednarodna preiskovalna komisija prišla do naslednjih zaključkov: "Trditev državne komisije, da se je Ulrike Meinhof z obešanjem umorila sama, ni dokazljiva in rezultati preiskave te komisije napeljujejo k temu, da se Ulrike Meinhof ni mogla obesiti sama. Rezultati se veliko bolj nagibajo k temu, da je bila Ulrike Meinhof že mrtva, ko je bila obešena in da obstajajo vznemirljivi pokazatelji, ki kažejo na poseg tretjega v zvezi z njeno smrtjo."²⁹ Histaminski test, ki bi zadevo lahko pojasnil, ali je Ulrike Meinhof umrla pred obešenjem, ni bil nikoli opravljen.

Oktober 1977 so v stammheimskem zaporu našli mrtva Andreasa Baaderja in Gudrun Ensslin, umirajočega Jan-Carla Raspa in težko ranjeno Irmgard Möller. Uradno pojasnilo: samomor. Toda samomorska različica tedanjih dogodkov je ostala do danes slabo pojasnjena. Nikoli niso sporočili natančnega časa smrti, sledi so bile uničene, posnetki, ki bi pojasnili dogajanja v tisti noči, pa do danes zadržani.

Vse do danes je bilo v nemških zaporih deset gladovnih stavk političnih zapornic/kov, ki so jih skušali prekinjati z odvzemanjem pitne vode ali prisilnim hranjenjem, zaradi česar sta dva človeka umrla. Zahteve zaprtih se v tridesetih letih niso dosti spremenile: ukinitve izolacijske zaporne kazni, za skupno prestajanje kazni političnih zapornikov in svobodna komunikacija zaprtih med seboj in navzven. Zaradi protestov javnosti in zdravnikov je država t. i. oddelke smrti zamenjala z močno varovanimi oddelki, v katerih so se zaporni pogoji le deloma omilili. Princip izolacije je ostal. Prav tako kot ločitvena steklena pregrada ter fizični nadzor obiskov in cenzura pisem. Dolgoletno prestajanje kazni (nekateri so zaprti že več kot 20 let) je močno načelo zdravje posameznic/kov, država pa jim še vedno odreka ustrezno zdravstveno oskrbo.

29 Das Ohr auf die Schiene der Geschichte ..., str. 23.

reakcije ljudi v različne kategorije. Vedno znova se izkaže, da pod intenzivnim ali dolgotrajnim pritiskom senzorne deprivacije poleg strahu in paničnih reakcij stopijo na plan še naslednji kostantni spremljevalni pojavi: motnje zaznavanja in spoznavanja (halucinacije, avtoskopija, iluzionarna popačenja) in vegetativne telesne motnje kot nekoliko deformiran (povečan) občutek lakote, motnje spalnega ritma, funkcionalne srčne težave, motorične desekvilibracije (intenzivno tresenje, trzanje kot pri elektrošoku itd.).

V hamburškem eksperimentu (J. Gross in drugi)

so na podlagi teh opazovanj in testnih protokolov sestavili poenostavljeno klasifikacijo osebnostnih tipov. Reakcije na eksperimente so razdelili po kategorijah:

A. Kategorija animalične reakcije.

B. Kategorija bazalnih osebnostnih struktur, ki se oblikujejo z zasnovo in zgodnjim razvojem, so precej stabilne in pod pritiskom stresnih situacij preživijo dlje kot reakcije kategorije C.

C. Kategorija reakcij, ki so odgovor na stimulacije iz okolja, tako socialnega, kulturnega kot tudi fizičnega okolja.

“Mi končujemo projekt” oziroma zaključek

Militantno poglavje oboroženega boja v ZRN, ki se je začelo v 70. letih, je danes de facto zgodovina – navkljub temu, da so mnogi akterji oboroženega boja še vedno v zaporih. Gibanje 2. junij ne obstaja že 20 let, spomladi 1998 se je uradno razpustil RAF, Revolucionarne celice in Rote Zora se že nekaj let nista oglasila. Za avtonomno gibanje z veselo gverilo vred pa se zdi, da ju vedno bolj duši inertnost, ki je danes v ZRN najpogostejši odgovor na kapitalistično roll-back strategijo, ki si obeta vrnitev v čase pred oktobrsko revolucijo. Ne glede na to, da smo nemško mestno gverilo zapisali v zgodovino, pa je za seboj pustila znanje in izkušnje o organizaciji akcij, ki so danes samoumevni del političnega dela skupin kot je Robin Wood in proticastorskih akcij. Pokazala je, da lahko številčno šibke skupine zagotavljajo delovanje levice. Nemški levici se namreč nikoli ni bilo treba ubadati z denarnimi problemi, ki so sicer večni spremljevalci levice po svetu.

Poleg tega je mestna gverila v ZRN državo prisilila, da je odple-sala striptease, s sebe odvrгла vse ‘demokratske’ cunje in zaostri-la notranjepolitično situacijo do te mere, da so si samo še najbolj naivni ali pa pogumni drznili zavpiti, da je cesar nag. A cesar se je zatekel k preverjenemu pruskemu receptu in se iz zadrege rešil bolj oborožen in z večjimi pooblastili kot kdajkoli prej po 2. svetovni vojni. In takšen je še danes.

Podtahnjeni požari v frankfurtski veleblagovnici niso ustavili bombardiranja Vietnama, prav tako kot zadnja RAF-ova akcija – razstrelitev gradbišča zapora v Weiterstadtu leta 1992 – ni preprečila tega, da danes ta zapor ne bi deloval. Vse skupine mestne gverile so sicer močno zaznamovale sodobno nemško zgodovino, vendar ostajata struktura oblasti in moči v ZRN ter po svetu v principu nespremenjena. Prevladujoči logiki kapitala, ki narekuje zaostreno begunsko politiko, okonzumljeno življenje, izkoriščevalska delovna razmerja in represivno upravo, ki z izgovorom o ‘notranji varnosti’ ne reagira samo na politična protislovja, temveč tudi že na ‘neprilagojene’,

V sistematično načrtovanih eksperimentalnih razmerah povzročene osebnostne deformacije so pripisovali človeškemu organizmu inherentne osebnostne značilnosti. Poljubnost končnih zaključkov tega eksperimenta je torej v tem, da so tisto, kar bi lahko služilo kvečjemu kot delovna hipoteza za nadaljnje raziskave, preoblikovali v dogmatično sporočilo o človekovi osebnostni strukturi na sploh. Tako so trdili, da naj bi bile reakcije ljudi, ki so jih uvrstili v kategorijo B, indikacija “bistvenega jedra osebnosti”.

O hamburškem eksperimentu je treba še dodati,

da niso raziskovali le učinka, ki ga ima na poskusno osebo zaprtje v takšno celico in podređitev senzorni deprivaciji, temveč da so tudi preizkušali, kako bi pri človeku, ki ni zaprt v tako perfektni izolacijski celici, dosegli iste rezultate s psihofarmakološkimi sredstvi. Upajo, da naj bi z uporabo specifičnih preparatov postala “camera silenta” nepotrebna, in da bi laho iste rezultate dosegli s tabletami. Možnosti uporabe takšne droge si je prav lahko predstavljati.

Prevedla Nina Kozinc

danes ne stoji nasproti nikakršna sila, ki bi tej logiki postavila meje.

V ZRN model militantnega političnega organiziranja ni preživel na levisi – zdaj ga s pridom uporablja nemška desnica. Levica pa ponovno pogleduje v Latinsko Ameriko in v chiapaški EZLN išče morebitni nov model organiziranja.

LITERATURA:

Die Früchte des Zorns, Texte und Materialien zur Geschichte der Revolutionären Zelle und der Roten Zora, (1993): ID-Archiv, Berlin.

AIEBRE, PEIO (1991): **Bewaffneter Kampf in Europa**, Schwarze Risse, Berlin.

KREBS, MARIO (1988): **Ulrike Meinhof, Ein Leben im Widerspruch**, Hamburg.

REINDERS, RALF, FRITZSCH, RONALD (1995): **Die Bewegung 2. Juni**, ID-Archiv, Berlin.

ANONYMUS (1997): **SpassGuerilla**, UNRAS-Verlag, Münster.

TAZ – JOURNAL (1997): **Die RAF, der Staat und die Linke, 20 Jahre Deutscher Herbst**, Berlin.

Das Ohr auf die Schiene der Geschichte ... des Bewaffneten Kampfs in der BDR, (1997): 'Ohrwürmer' Verlag, Stuttgart.

Ausgewählte Dokumente der Zeitgeschichte BDR, RAF, (1987): Köln.

Svinčena leta italijanske levice¹

“Ci sono tante storie di questo paese che vengono taciute e non potranno essere chiarite per una sorte di sortilegio: come piazza Fontana, come Calabresi, che sono andate in certi modi e che per ventura della vita nessuno più può dire come sono veramente andate.” (Renato Curcio)

1. UVOD

Današnja politična situacija v Italiji je praktično neprimerljiva s situacijo iz šestdesetih in sedemdesetih let, saj se je že leta 1989 tamkajšnji politični scenarij radikalno spremenil. Partito Comunista Italiano – PCI (*Komunistična partija Italije* – KPI), Democrazia Christiana – DC (*Krščanski demokrati*), Partito socialista Italiano – PSI (*Socialistična stranka Italije*), stranke, ki so skupaj zbrale preko 80% volilcev, danes ne obstajajo več, nekatere so se “prelevile”, druge popolnoma izginile. Kaj danes po vsem, kar je bilo povedanega in napisanega v in o “svinčenih letih”, še ostaja in zakaj potreba, da še enkrat osvetlimo takratno dogajanje, da se podamo na “politično ekskurzijo” na področja, ki so sprožila najbolj vnete, a hkrati najbolj neproduktivne in rušilne razprave.

Konec 60. in v začetku 70. let je italijanska demokracija dokončno prebolela vse otroške bolezni, postala je zrela kapitalistična demokracija, ki pa je bila skrajno konfliktna. Država je v tistem času

¹ Pri obravnavi snovi sem naletela na dva problema: najprej je obstajala nevarnost potapljanja v “babiloniji” časopisnih poročil, dokumentov, kongresnih aktov (vir: *www*), podatkov, ki so se med sabo tudi izključevali. Ti so predstavljali nevarnost izgubiti se v meandrih izmuzljivega in neproduktivnega naštevanja celo obrobnih pojavov. Potem pa še nevarnost neobjektivnega ocenjevanja zaradi “obremenjenosti”, ki je še danes prisotna v velikem številu rekonstrukcij tistega časa. Da bi se temu izognila, sem sledila dvojemu: na eni strani primerjavi dveh različnih pogledov italijanske levice: “institucionalne”, ki je pripadala KPI, in “antiinstitucionalne” (stranke “nove levice” in oborožena gibanja). Po drugi strani sem podatke črpala iz različnih časopisnih virov.

Tako se je okvir različnih enostranskih pozicij širil in dobil moč preseči kratkovidnost sedanjosti, ki zmore gle- dati samo skozi debele leče preteklosti.

² *Besede "terorizem" se bom v članku poskušala izogibati, saj se mi zdi preveč obremenjena z negativnim prizvokom.*

doživela kvalitativen skok: utrdila je svoje socialne temelje in republiške institucije, tako reprezentativne kot represivne; s tem se je povečala moč zlitja in absorpcije socialnih konfliktov. Za visoko ceno omejevanja svobode posameznika. Vendar pa to v javnosti ni povzročilo negativnega odziva, še več, javnost je vse to sprejemala z odobravanjem. Cena, ki jo je za to plačala levica na čelu s komunisti, je bila ogromna.

Po zloglasni izkušnji "zgodovinskega kompromisa" je KPI počasi a neustavljivo izgubljala volilne glasove, dolgotrajna negativna bilanca se je ustavila šele s transformacijo KPI v PDS. Stranke t. i. "nove zunajparlamentarne levece" vsesplošne krize, ki je nastopila po obdobju bojev, niso preživele. Njihova trdna, neizprosna, rigidna stališča so bila zanje vitalnega pomena. Naenkrat so se znašle zunaj "političnih" struktur in tako ubrale pot samoorganizacije, podtalne politike in avtonomije.

40.000 zaslišanih, 15.000 priprtih, 4.000 obsojenih; to so gole številke, cena, ki so jo morale plačati za svoje odločitve in akcije v tistih letih. Cena, ki za mnoge še vedno ni povsem poravnana.

Oboroženi boj² je zgodba zase. O oboroženi stranki (partito armato) je bilo veliko napisanega, a predvsem v smislu kronološke rekonstrukcije dogajanja, manj pa o njenem ideološkem aparatu in političnem projektu. Ta drža ni naključna. Je rezultat zloma italijanske levece kot politične stranke v odnosu do novega fenomena, nepričakovane situacije, ki je presenetila tako politike kot intelektualce. "Rdeče brigade = NOVI FAŠIZEM!", je bila enačba, ki jo je zapisala KPI (PCI) že ob prvih akcijah brigadistov.

Prav zaradi take drža so oboroženemu boju težko priznali teoretično in ideološko "dostojanstvo". Pa vendar si je treba priznati, da so bila tudi skrajna levičarska gibanja konstitutivni del pisane družine italijanske levece. Postaviti se v to pozicijo ne pomeni apriornega opravičevanja njihovih akcij. Sprejeti ta pogled pomeni samo sprejeti dejstvo in si priznati, da je šlo za izvorno politični in ne kriminalni fenomen, ki je koreninil v levičarski tradiciji.

Pisano četico italijanske levece je družilo eno upanje: da je "mitološka ura revolucije" že pred vrati. Njene poti pa so bile različne. Avtonomne struje so včasih ubrale bližnjice, da bi dosegle ta cilj. Kar je za mnoge bila samo želja, je za druge postala vsakdanja praksa.

"Kontrarevolucija kot poskus ponovne stabilizacije sistema je ravno v Italiji dobila najbolj represivno in krvavo obeležje. Medtem ko je v ostali Evropi sistem iskal ravnotežje tudi v integriranju in kooptiranju novih idej in energij (primer nemških zelenih), je v Italiji izbral golo represijo in nasilje. V tej situaciji dobi zalet organizacija, kot so Rdeče brigade, ki s terorjem in atentati pripeljejo stvari do točke, ko država s pristankom javnosti in ob polnem sodelovanju institucionalne levece razbije vse, kar je nastalo na tradicijah leta 1968. V zapor in izgnanstvo so bili tako pognani vsi poglavitni akterji in sile italijanske politične levece, ki se je oblikovala leta 1968. Tako tudi velik teoretik tega časa

Antonio Negri.” Tako o dogodkih izpred tridesetih let razmišlja Andrej Kurnik in zaključi z ugotovitvijo, da italijanska “osemdeseta označuje zmaga kontrarevolucije in spektakularno razbitje zunajparlamentarne levice”. Odtlej lahko sistem spet “razkošno razkazuje svojo na novo pridobljeno stabilnost in ravnovesje”.

³ “Evrokomunizem” je poskus združitve komunizma, socializma in demokracije.

⁴ Tedanji predsednik KPI.

2. PREDZGODOVINA

Marsikdo pozablja, da je prve vzroke za zaostreno politično situacijo v Italiji konec 60. let in v 70. letih potrebno iskati že sredi petdesetih let daleč onkraj italijanskih meja. Na prvi pogled se lahko zdi nenavadno, da je prve resnejše konflikte znotraj KPI sprožil XX. kongres KPSZ v Moskvi leta 1956. A če upoštevamo dejstvo, da se je SZ vseskozi močno trudila vplivati na evropsko partijsko politiko in to na obeh straneh železne zavese, je stvar logična. XX. kongres KPSZ je bil izhodišče, prva iskra, ki je kot v kemiji sprožila verižno reakcijo: najprej VIII. kongres KPI, potem razhajanja in različne vizije znotraj ene KPI in rojstvo italijanskih levičarskih skrajnežev. KPSZ je dejansko uživala veliko karizmo in imela močan vpliv na tedanjem evropskem partijskem zemljevidu. Kaj je bilo na XX. kongresu KPSZ tako odločilno, da je s tolikšno močjo zaznamovalo nadaljnjo usodo italijanske KP in odmevalo tudi v drugih partijah širom Evrope? Hruščev je takrat poudaril dvoje: Prvič: “Socializem je prestopil meje ene same dežele in je postal svetovni ‘projekt’, kot alternativa kapitalizmu, s katerim je mogoč ‘miroljuben soobstoj’. Samo na ta način se je mogoče izogniti novim svetovnim morijam.” Ta prva točka pomeni začetek ideje evrokomunizma³, ki je v 70. letih postala ključnega pomena za italijansko politično dogajanje, pograbile pa so jo tudi ostale evropske partije. Drugič: “Vsak revolucionarni proces ima svoje posebnosti, svojo lastno ‘nacionalno pot’, ki v kapitalističnih deželah pomeni ‘parlamentarno pot k socializmu’. Sovjetska zveza je evropskim KP dobesedno ponudila novo in drugačno opcijo, zanje je zvarila recept ‘okolju prijazne’ poti k socializmu. In tretjič – kot pika na i – za zaprtimi vrati Hruščevo “posipanje s pepelom”, ko obsodi stalinistične čistke. Seveda je Hruščev kmalu po tem “krivovernem” dejanju odletel s svojega stolčka.

Hruščeva redefinicija socializma kot “odpiranje navzven” je močno odmevala in bila eden izmed povodov za VIII. kongres KPI meseca decembra istega leta. Tu so z navdušenjem pozdravili sovjetsko vizijo novega socializma, ki mora “v različnih deželah in v različnih obdobjih ubrati drugačne poti”. S tem pa se je v italijanski levici odprla vroča razprava: pod vprašaj je bila postavljena celotna pot, ki jo je partija prehodila, in s tem celo njena lastna identiteta. Padec mita o Stalinu je pomenil dokončno ovrženje misli na revolucijo in s tem na zavzetje oblasti. Togliatti⁴ je na VIII. kongresu KPI govoril o “preobratu”, “reviziji” in “italijanski poti k socializmu”.

O prehodu iz kapitalizma v socializem ni bilo več mogoče razmišljati na enak način kot v deželah z diktaturo proletariata. "Pot v socializem bo morala postati demokratični proces. Delavski razred bo lahko pridobil na veljavi in moči samo po miroljubni poti, premiki bodo postali organski, zgodili pa se bodo lahko samo na način zveze, povezovanja in sodelovanja," je poudaril Togliatti. To je bila prva prava "sanacija" spoštovanja "samostojnih nacionalnih poti v socializem".

Za koalicijo KPI in PSI (socialisti) nastopi krizno obdobje. Socialisti se začnejo počasi približevati KD, tako se stranka dejansko prelevi iz revolucionarne v reformistično stranko. Levica, predvsem KPI, pa takoj po XX. kongresu KPSZ doživi nepričakovane pretrese. VIII. kongres KPI se je v zgodovino zapisal kot pomemben mejnik, ki je sprožil razpad KPI. Na skrajni levi strani se v stranki začne prebujati novi ekstremizem "leve levice", t. i. "nova levica", ki krene po poti neostalinistov. Ta obtoži KPI, da je z "italijansko potjo k socializmu" izdala diktaturo proletariata, v revizionizmu KPI pa zasluti pravega sovražnika revolucije.

Dva pogleda na svet, KPI in oboroženi boj, temeljita na različnih političnih vizijah in na različnih analizah kapitalističnega sistema. Raniero Panzieri, ustanovitelj revije "Quaderni Rossi" (1961–1967), postavi v letih 1960–63 hipotezo o velikem "kapitalističnem načrtu". Po njegovih besedah je to natančen strateški načrt vlade, ki hoče delavsko gibanje zapreti v kletko. "Vsak tip demokratičnega razvoja, vsako upanje v moč političnih reform italijanskega kapitalizma, so samo krinka, ki pomaga odvrniti množice od konkretnega cilja: revolucije in delavske demokracije."

Petdeseta leta v Italiji so leta velikih ekonomskih in političnih sprememb. Dežela se iz pretežno agrarne pospešeno spreminja v industrijsko deželo, podeželje se prazni, mesta se spreminjajo v moderne metropole. Val migracij je prevelik: brezposelnost narašča, tako da v začetku 60. let brezposelnost doseže tedaj vrtočlavo številko dva milijona.

Leto 1960 je zaznamovano s prvimi znaki premikov znotraj delavskih gibanj. Italija doživlja prve javne manifestacije sindikatov, na ulice pa se prvič podajo tudi neorganizirani, nesindikalizirani in "nepolitizirani" delavci in mladina industrializiranega severa, ki zahtevajo izboljšanje težkih delovnih razmer, skrajšanje delovnega časa in več prostega časa. Italija se prvič po veliki moriji 2. svetovne vojne sooči z delavcem, ki zahteva večje pravice in zavrača delo v neurejenih razmerah.

Takrat padejo prve žrtve v vrstah "militantnih komunistov". Upor proti državi postane popularen. Delavci dokažejo, da jim ni vseeno in da so lahko oni tisti, ki bdijo nad odločitvami svoje vlade, da znajo izraziti svoje mnenje tudi zunaj organizacij, sindikatov in strank. KPI dobi vlogo, ki se bo kaj kmalu pokazala kot vse bolj kontradiktorna: je legalna stranka, ki je hkrati tudi edini predstavnik množičnih

nelegalnih bojev. Vloga, ki ne more dolgo vzdrževati te dvojnosti, še manj pa hude očitke in napade, ki jih dobiva s svoje skrajne levice. Na tej točki se vzpostavi dialektičen odnos stranka – gibanje. In KPI se delavcem izneveri.

⁵ *Gianluca Re, str. 24.*

Dve leti kasneje, leta 1962, se položaj še bolj zaostri. Neenotni sindikati in politične stranke novega delavca ne obvladajo več. Delavec ne upošteva pravilnika o stavki, postavlja svoja pravila igre zunaj okvira strank, gibanj, sindikatov in organizacij. Svoje zahteve sproži direktno v tovarnah, na delovnem mestu, na avtonomen in neposreden način.

Na tisoče vse bolj besnih stavkajočih državi vrača udarec. Njihova jeza ne izbira ciljev, naperjena je proti vsem. V nasprotju s postavkami sindikatov postavljajo kot edino možno rešitev krize nasilno rušenje sistema, vseh struktur moči, tudi samih strank in sindikatov. V praksi se te zahteve kažejo kot kamenjanje, incidenti s policijo, barikade, solzilci. Same politične stranke se od dogajanja distancirajo. KPI vso odgovornost za nastalo situacijo naprti organiziranemu kriminalu, fašistom, gospostvu in policiji. Vladne stranke pa, nasprotno, obsodijo KPI za glavnega krivca uporov.

Skupine intelektualcev, zbrane okrog revij in skrajne marksistično-leninistične zunajparlamentarne skupine, ki so podobo Lenina negovale kot kult osebnosti, so neposredno napadle KPI, češ da se je očitno odpovedala marksizmu in leninizmu, diktaturi proletariata in razrednemu boju. KPI je to "odpoved" opravičevala s ciljem miru in "složnega koeksistiranja" različnih političnih vizij nasproti deklarirani vojni proti imperializmu.

Tista, ki edina razume nastalo situacijo, je nova levica, zbrana okrog revije *Quaderni rossi*. Nastalo situacijo razlaga z besedami: "Jeza in agresija teh mladih upornikov izhaja iz delovnih izkušenj in življenja, ki jim ni dalo možnosti, da bi se čutili del razredne zavesti. Ta jeza ni našla drugega načina izraza kot upor proti najbolj očitnim simbolom moči: uničevanje skupnih dobrin, družbene lastnine, in upor proti tistemu, ki je zanje prvi simbol državne moči: policiji."⁵

3. INTELEKTUALCI MARKSISTI

Kulturna delavnica levice je gotovo ena najbolj živih in plodnih jeder znotraj celotnega kulturnega diapazona v Italiji. Potreba po redefiniciji novih teoretskih instrumentov je povezala politično prakso z intelektualno aktivnostjo. Marksistični intelektualci 60. let ni več samo intelektualni "organizem" s točno načrtano potjo, ampak zahteva avtonomijo raziskovanja in eksperimentiranja. Novo nastala politična situacija kliče po teoretičnem in filozofskem redefiniranju zastarelih shem.

Po letu 1956 se napredni intelektualci začnejo zbirati okrog kulturno-političnih revij (*Quaderni Rossi*, *Quaderni Piacentini*, *Giovane Critica*, *Classe operaia*). Tu se oblikujejo nova vodstva zunajparlamente-

tarnih političnih skupin, ki s svojo lucidnostjo vedno bolj opozarjajo nase in dobivajo vse pomembnejšo vlogo v političnih debatah.

Skupna točka vseh revij je želja po izgradnji nove levice. Pojavi se potreba po razlagi in artikulaciji novih idej zunaj notranjih bojov in jalovih trenj med tokovi in skupinami znotraj posameznih strank in sindikatov. Na takšnih idejnih temeljih je Raniero Panzieri ustanovil revijo *Quaderni rossi*, v podobnem položaju pa so se znašli tudi tisti, ki, razočarani nad novo držo revizionizma KPI, niso hoteli ostati strti v primežu antistalinizma in antirevizionizma.

Pomemben prispevek k artikulaciji novih perspektiv so nove teorije Herberta Marcusa in frankfurtske šole, ki padejo na plodna tla in kmalu vzbudijo interes: kritika vladnih oblik in produkcijskih sistemov zahodnih demokracij, kritika same pojavnosti kapitalistične družbe, konkretno upanje na totalno osvoboditev človeštva. Vse to bo leta 1968 postal novi evangelij študentskih gibanj, temelječih na liberalnih in antidogmatičnih načelih novega marksizma.

Nova situacija kliče po filozofski utemeljitvi. KPI, ki se sprašuje o ustreznosti "italijanske poti k socializmu" in o tem, če je sploh še mogoče razmišljati o diktaturi proletariata, odkrije Rousseauja, ki ga tokrat prebere skozi marksistična očala. Pri njem odkrijejo temelje ljudske in nacionalne suverenosti, demokratično pot. Medtem pa se liberalnim demokratom malce drugače nasmehmeta Locke in Kant in sicer kot utemeljitelja civilne družbe.

Pojavi se Galvano della Volpe, ki utemelji novo situacijo, v kateri se je znašla KPI. Ponudi ji trdno teoretsko in filozofsko zaledje: na novo prebira Kanta, Rousseauja in skozi njiju začrta in upraviči idejo "demokratične poti k socializmu".

Drugi tak mislec je Lucio Colletti z drugačno perspektivo, perspektivo totalnega uničenja meščanske države. Poti revizionizma, ki si jo je začrtala KPI, zoperstavi povratek k revolucionarnemu marksizmu in leninizmu. V svojih razmišljanjih vselej upošteva dve osnovni drži, od katerih ne odstopa. Njegovo prvo načelo je ugotovitev, da je revolucija vedno nasilna, drugo pa, da je nemogoče biti komunist in biti hkrati proti nasilnemu prevzemu oblasti.

To je drugačna pozicija, ki jo po Collettiju prevzame zunajparlamentarna leвица. "Ne gre za preprosto menjavo vodilnega razreda," pravi, "socialistična revolucija ni predaja vojaške in birokratične mašine iz rok v roke, ampak je predaja moči neposredno v roke ljudstva". Colletti ostaja zvest leninistični tradiciji, ki jo bodo leta 1968 široke množice znova odkrile. Gre za prvo totalno kritiko političnega in socialnega reda, in za zamisel o "demokraciji od spodaj" (*democrazia dal basso*) nasproti vsakršni obliki institucije in zakoniti oblasti.

4. "I QUADERNI ROSSI"

Kot sem že nakazala, je bilo za italijansko levico, predvsem "novo" zunajparlamentarno levico v šestdesetih letih pa tudi kasneje, značilno zbiranje okrog revij in časopisov. To ni bil samo prostor soočanja in kaljenja svobodomiselnih idej, levičarskih teorij, ampak tudi najpomembnejši mediji za njihovo razširjanje. Prva številka "rdečih zvezkov" izide oktobra 1961 in kmalu dobi sloves najpomembnejše revije, tako v teoretičnem kot kulturnem smislu.

Ustanovil jo je Raniero Panzieri, potem ko je razočaran zapustil vrste socialistov in je v njem dozorelo prepričanje, da se je parlamentarna levica odrekla revolucionarnim vzgibom, da je izdala delavski razred, ki zdaj v svojem boju ostaja sam. Po njegovem prepričanju so obstajale razmere in celo potreba po redefiniciji boja proti kapitalizmu, ki ga bo v praksi izvedel delavski razred.

Panzieri je leta 1958 izstopil iz socialistične stranke, ker se ni strinjal z novimi težnjami, ki so jo dejansko vse bolj približevale desničarsko orientiranim strankam. Svoje razloge za odstop je kasneje podrobneje razložil v reviji Quaderni rossi z ostrim napadom vseh "ustaljenih" levičarskih strank, ki so po njegovih besedah "postale še najbolj podobne birokratičnim aparatom in se močno oddaljile od delavskih množic". To je bil radikalen obračun z zastarelimi koncepti političnega razreda: socialistov, komunistov in ostalih organizacij delavskega gibanja. Nasproti temu dejstvu so Quaderni rossi postavili idejo neposredne demokracije (*democrazia diretta*) kot nujnosti revolucionarnega proletariata, zamišljeni kot delavska kontrola produkcijskih sistemov. Ta cilj je treba doseči " (...) brez vsakršnega sodelovanja s kapitalizmom, ampak samo z neposrednim in direktnim bojem delavskega razreda". To je očitno nasprotje

Brigadisti na sodišču pojejo Internazionale

“demokratične poti v socializem”. Kljub radikalnim kritičnim stališčem do levičarskih strank, pa Quaderni rossi niso popolnoma prekinili komunikacije z njimi, ampak so se do njih vzpostavili v zaprt dialektičen odnos.

Quaderni rossi so delavskemu gibanju dali trdno teoretično zaledje, ki pa je še vedno dopuščalo tudi možnost raziskav, eksperimentov in novih pobud na področju delavskega vprašanja. Zaradi te odprtosti so nekateri člani uredništva (Tronti) izrazili željo po političnem angažiranju za pravice delavcev, drugi (glavni urednik Panzieri) so ji nasprotovali, češ da za to še ni realne osnove. Dve različni viziji za eno revijo sta leta 1964 sprožili rojstvo nove – Classe operaia, na čelo katere je stopil Tronti s svojo vizijo. Neposredni povod za njen nastanek pa je bila stavka v tovarni Fiat.

Konec leta 1964 umre Raniero Panzieri, vitalni center revije Quaderni rossi. Po njegovi smrti se za “rdeče zvezke” začne obdobje krize. Uredništvo bolj in bolj mika politična kariera. Nekateri se odločijo za komunistično, drugi za socialistično stranko. T.i. “povratek k partiji” se zgodi marca 1967; takrat izide zadnja številka revije. S tem se je končalo eno najbolj plodnih in “inovativnih” obdobji italijanske “nove levice”, ki je navkljub nekaterim kontradiktornostim in notranjim konfliktom imelo točno določeno avtonomno identiteto in močan intelektualni naboj.

Nanje so se kmalu naslonile avtonomne delavske skupine in predvsem študentsko gibanje. Zadosten dokaz, da je Quaderni rossi znala in zmogla mnogo pred njimi in predvsem bolje interpretirati napetosti in revolucionarno mrzlico, ki je leta 1968 tudi v Italiji izbruhnila v vsej svoji silovitosti. Tik pred smrtjo je ravno Raniero Panzieri genialno predvidel to revolucionarno leto: “Mlade generacije so nova sila svetovne revolucije, neskončen potencial, ki bo sprožil močan sunek proti svobodi in se dokončno osvobodil starih spon.”⁶

5. 1968: LETO ŠTUDENTOV

*“Quando ieri a Valle Giulia avete fatto a botte
con i poliziotti
io simpatizzavo coi poliziotti.
Perché i poliziotti sono figli di poveri (...).
Avete facce di figli di papà.
Vi odio come odio i vostri papà.
Buona razza non mente ...
Avete lo stesso occhio cattivo.
Siete pavidì, incerti, disperati
(benissimo!) ma sapete anche come essere
prepotenti, ricercatori, sicuri e sfacciati:
prerogative piccolo borghesi cari.”
(Pier Paolo Pasolini, Una storia aperta, 1968)*

Natančno definicijo študentskih gibanj je v 8. številki študentskega časopisa Zofa podal Gorazd Kovačič: "... povod vsakega študentskega gibanja je poslabšan položaj študentskega stanu, ki ga študentje navežejo tudi na kritiko širših družbenih razmer. (...) kriza celotne družbene ureditve, poslabšan položaj študentov, kritična masa študentskih aktivistov, ki gibanje organizacijsko vodijo, in študentskih intelektualcev, ki postavijo program in cilje gibanja" so predpogoji vsakega študentskega gibanja.

Tisti, ki protestira leta 1968, ni več delavec, ampak študent. Ta negotuje zaradi nemogočih razmer na takratni univerzi in izrazi svoje nezadovoljstvo zoper tamkajšnje socialne napetosti. Po vsej državi se kot plaz razširja zasedanje fakultet. Sprva v Neaplju, Pisi in Rimu, kjer v spopadih s policijo pade prvo študentsko življenje. Sledijo jim študentje v Trentu, Milanu, Genovi, Padovi. Osrednji cilj postane demistifikacija navidezne apolitične drže univerze, kjer se pod krinko znanstvene in kulturne nevtralnosti na študente prenašajo mišljenjski vzorci tradicionalnih akademskih avtoritet. Temu študentje rečejo NE! Bliskovita širitev uporov od fakultete do fakultete je kmalu ušla iz univerzitetnih predavalnic na področje "socialnega" in "političnega". Študentsko gibanje v Italiji leta 1968 je v političnem smislu združilo dve kritiki: kritiko socialnega in kulturnega sistema. Danes skoraj nepredstavljivo ostro zavračanje potrošniške družbe je vtaknilo svoj nos na vsa področja in se opredelilo tudi do problematike na mednarodnem nivoju. V istem času izbruhnejo študentski nemiri na različnih koncih Evrope: v Berlinu, Londonu, Pragi, najmočnejše pa v Parizu. Vendar pa je "pariška pomlad", imenovana Maj '68, že v mesecu dni zatrta, medtem ko se študentski nemiri v Italiji nadaljujejo in celo razširijo na delavske množice. Formira se

⁶ *Ibidem*, str. 34.

Brigadisti na sodišču

⁷ *Ibidem*, str. 38.

nova študentska levica, ki je eden najpomembnejših temeljev za nastanek Rdečih brigad. Tako študente kot kasneje brigadiste družijo ista želja po družbeni spremembi, ki se mora zgoditi na način revolucije.

Duh tistega časa je prežet s kritiko starega marksizma in z nerazumevanjem katoliške cerkve; z glasbo, Beatlesi, hipiji, slogani "make love – not war", "hočemo vse, hočemo zdaj", "bodite realisti – zahtevajte nemogoče"; mini krili in seksualno revolucijo, z željo po miru, s priznavanjem lastnih napak in napak njihovih očetov; s smrtjo Che Guevarre, Vietnamom in Kitajsko; s policijskim nasiljem in z napadi neofašistov, z boji, zapori in voljo do življenja. Z vizijo prihodnosti, ki je študentje ne samo pričakujejo, ampak jo hočejo tudi sami zgraditi.

Zasedbo Fakultete za sociologijo v Trentu vodijo študentje, ki kasneje prevzamejo pomembno vlogo v italijanski politiki: Marco Boato, Renato Curcio in drugi. Spišejo Manifest, v katerem obsodijo univerzo kot aparat v rokah kapitalizma, ki gospoduje nad srednjim in nižjim slojem. Na dan pridejo z idejo o *negativni Univerzi*:

"Univerza mora priznati potrebo po teoretični, kritični in 'negativni dialektični misli'. Univerza mora študentom ponuditi možnost razvijanja 'neracionalne', antipolitične, antagonistične in alternativne misli." Študentje izrazijo globoko nezadovoljstvo s situacijo v takratni italijanski družbi in nestrinjanje s političnimi organizacijami. Zavedajo pa se, da jim "(...) na tej točki preostane samo ena sama perspektiva, ki se bo izkazala šele na daljši rok: oblikovanje in spodbujanje revolucionarnega gibanja nižjih slojev."⁷ V naslednjih letih bo ta misel opuščena. Na njeno mesto bo zopet stopila ostra kritika parlamentarne levece.

Na študentsko gibanje država odgovori z nasiljem: prekinja protestne shode, spraznjuje zasedene fakultete. Državni mediji pa o teh dogodkih skorajda ne poročajo. Šele po najhujšem, štiri ure trajajočem spopadu med študenti in policijo, danes znanim pod imenom "Valle Giulia" 1. marca 1968, kjer so našteli na stotine ranjenih in obtolčenih na obeh straneh, je opaziti prvi pravi odziv, ki pa je bil predvsem na strani policije. Tako se je oglasil tudi pesnik Pier Paolo Pasolini (glej pesem na začetku poglavja). Izredna številka dnevnika Unitá pa stopi na stran študentov in gibanju prizna moč in sposobnost "totalne redefinicije zastarelih shem in preživelih resnic".

Čeprav so študentje dokazali, da se znajo boriti tudi s pestmi, je očitno, da jim trn v peti ni bila več policija, nad katero so se v začetku šestdesetih znašali delavci. Študentsko gibanje je bilo v prvi vrsti naperjeno proti "višjim" institucijam in avtoritetam in je težilo k širitvi in rahljanju ostro začrtanih mej italijanske demokracije in (ne)svobode. Ostra kritika birokratskega aparata, polemična drža do kompromitiranih in počasnih parlamentarnih strank, ki so sposobne samo še neplodnega taktiziranja, je zahteva po takojšnji in totalni

spremembi (Čista diskontinuiteta v odnosu do polpretekle zgodovine). V tem kontekstu je newyorški Times celotno gibanje leta '68 metaforično označil kot "britev, ki je ostro zarezala med preteklostjo in prihodnostjo".

Na tej točki se je KPI, ki se je ukvarjala samo še s svojimi notranjimi krči, spet "izkazala" kot stranka, ki ni sposobna vzpostaviti pravega odnosa do novo nastale situacije; zato jo sprva ignorira, kasneje pa se do nje distancira in jo celo obsoja. Nekateri njeni člani to držo obžalujejo, priznajo lastno nemoč in na tihem simpatizirajo z gibanjem. Ali, kot bi rekel Andrej Kurnik, "... klasična institucionalna levica je dogodke, ki so jih akterji poimenovali revolucija, odpisala z ugotovitvijo, da revolucionarna situacija ne obstaja. Zato se je partija v bojazni, da bo drugače sama žrtev represije sistema, od dogodkov distancirala in skušala po svojih močeh gasiti radikalnost študentov in mladih delavcev. To ceno je partija plačala z velikim upadom podpore na naslednjih parlamentarnih volitvah."

Prav nesposobnost komunikacije med parlamentarno levico in študentskim gibanjem je konstanta, ki ostaja živa še naslednjih deset let. Leta, ki so sledila, so bila za italijansko družbo še mnogo bolj travmatična in boleča kot je bila izkušnja leta 1968.

6. OD ŠTUDENTSKEGA GIBANJA DO URBANE GVERILE

Po letu 1968 se še vedno glasnim študentom upornikom v velikem številu pridružijo delavci. Po vzoru študentov delavci zasedejo tovarne. Zasedba Fiatove filiale v Torinu traja celih petdeset dni. Besneče množice 3. julija ni mogla ukrotiti niti policija in se je presenečena nad močjo delavskega razreda umaknila. Na javnih manifestacijah štejejo mrtve in ranjene (Pisa, Milano). Upori so bili spontani, paraliziran delavski sindikat je odpovedal,⁸ institucionalna levica pa je v želji po prihodu na oblast pogorela. To je bil naslednji korak k rojstvu mestne gverile. V letu in pol je italijansko delavsko gibanje bliskovito napredovalo in si izborilo pravice, ki jih prej v celih dvajsetih letih ni moglo doseči.

Naveza med delavci in študenti si je kot cilj zastavila tako močno organizacijo, ki bi bila sposobna dvigniti delavski razred v vsej državi, vendar se je v tej želji razdvojila. Iz te dvojnosti so že v naslednjih mesecih izšli prvi pravi levi gverilci Potere Operaio (sln. *Delavska moč*, že od 1967 tudi revija⁹, pri kateri je pomembno vlogo odigral bivši član uredništva Quaderni rossi, Toni Negri) in Lotta Continua (sln. *Nenehni bojali Boj se nadaljuje*), kmalu za temi pa še Rdeče brigade, ki postanejo daleč najpomembnejši nosilci oboroženega boja.

Kot je zapisal Andrej Kurnik, pa je v Italiji "že pred letom 1968 (...) obstajala tudi mreža tajnih neo-fašističnih militantnih organizacij in lož, ki jih je ustanovila CIA (...) takoj po koncu druge svetovne vojne

⁸ *Delavski sindikati so se v Italiji oblikovali kmalu po drugi svetovni vojni z namenom zaščiti delavski razred. Delavci so jih takrat navdušeno pozdravili in se potem strogo držali njihovih členov in pravilnikov. V šestdesetih letih pa je moč sindikatov konstantno upadala. Na koncu desetletja ni vanje nihče več verjel.*

⁹ *Leta 1969 zunajparlamentarna in skrajna levica KPI (Aldo Natoli, Rossana Rossanda idr.) ustanovi časopis Il manifesto, ki ga KPI v hipu ostro obsodi in zahteva prenehanje izhajanja (slednjega ne doseže). Razlogi za tako ravnanje so spet več kot očitni: časopis dreva v boleče rane partijskega revizionizma, na novo tudi teoretsko osmišlja delavsko gibanje in kliče po združitvi razdrobljene zunajparlamentarne levice v skupen boj proti KPI.*

¹⁰ *Prim. Kraigher, Oberil: Do you remember revolution, Zofa, št. 6.*

¹¹ *Celo poglavje je zelo podobno poglavju pod istim naslovom v članku Do you remember revolution? v 6. št. Zofe.*

z namenom, da se prepreči prihod komunistov na oblast. V okviru politike zaostrovanja oz. stabilizacije skozi destabilizacijo se že od leta 1969 vrstijo atentati, za katere je obtožena levica, kar bi dalo v državi organiziranemu kapitalu možnost, da uporabi represijo. Ta črni scenarij se je v Italiji uresničil popolnoma." Črni ekstremisti se prebudijo 12. decembra 1969 in v državni banki na trgu Fontana (Piazza Fontana) v Milanu podtaknejo prvo bombo, ki zahteva 17 življenj in več kot pet krat toliko ranjenih.

Vse organizirane teroristične skupine italijanske polpretekle zgodovine dosegajo vrtoglavo skupno število 579, od tega je bilo 484 (32 pomembnejših) levičarskih in 113 desničarskih. Mnoge manj pomembne so razpadle že v zelo kratkem času.

Tako rdeči kot črni ekstremisti so uporabljali isto metodo, t. j. oboroženi politični boj, vendar so bili njihovi prijemi drugačni. Rdeče brigade in druge levičarske organizacije niso vrgle niti ene bombe ali nastavile niti enega peklenskega stroja med množico. Vse to je spadalo izključno v domeno desničarjev, katerih namen je bil ustraševati širšo množico nedolžnih državljanov. Rdeče brigade so napadale pomembne vladne uslužbenke – "simbole države". Atentati so bili preiščeni časovno razporejeni skozi vrsto let in so zahtevali sorazmerno majhno število smrtnih žrtev. Med letoma 1969 in 1989 jih je Italija naštel 270, za 128 je odgovornost prevzela levica (za 72 Rdeče brigade, za ostale Prima linea idr.), za 115 desnica. In vendar so bila to leta, ko je levi terorizem naredil veliko močnejši vtis desni. Šlo je za vrsto posamičnih, dostikrat spektakularnih in tudi dobro reklamiranih umorov, izbranih z namenom prepričati delavski razred v proletarsko revolucijo, ki so se ji pomehkužene sile tradicionalne parlamentarne levice na čelu s komunisti že zdavnaj odrekle. Rdeče brigade so od leta 1970 izvedle 439 akcij, Prima linea (1976–1981) 101, Oborožene proletarske skupine 33. V spopadih je umrlo 68 njihovih pripadnikov (*Teleks, Terorizem v Evropi, 14. 2. 1985*).¹⁰

Te uradne številke so po mojem mnenju popolnoma nerealne, saj je Gianluca Re že samo za "prvo" leto naštel 229 atentatov. 164 jih je izvedla desnica, 2 levica, za preostalih 63 odgovornosti ni prevzel nihče, "zločinci" pa so še vse do danes neznan. To pa je bil komaj začetek akcij, ki so se nadaljevale vse do sredine osemdesetih let. Letnici 1968 in 1983 sta zakoličili enega najbolj temnih in krvavih obdobij italijanske zgodovine, ki bo v marsikaterem pogledu (nerazločljivi samomori, domnevno pod pritiskom države) še dolgo ostalo misterij.

7. RDEČE BRIGADE V LUČI DEVETDESETIH¹¹

Italijanski politični "terorizem" je skoraj izključno mestni pojav. Dobra polovica vseh "terorističnih" akcij sploh se je skoncentrirala

na tri velika mesta: Rim, Milano in Torino. V splošnem gre predvsem za pojav industrializiranega severa.

Prostorsko in časovno lociranje Rdečih brigad torej pokaže na severno Italijo med letoma 1970 in 1983 (začetki že 1968, izdihljaji do 1987). Svoj vrh so doživele v začetku sedemdesetih let, ko so državo razglasile za edinega sovražnika in s svojimi akcijami prestopile kritično mejo, ki loči levičarske skrajneže od teroristov.

Skrivnost njihovega uspeha je bila na eni strani predvsem v strogi tajnosti in vojaški organizaciji, na drugi pa v širokem zaledju simpatizerjev. V brigadirskih vrstah je stala zelo pisana četica ljudi vseh slojev in generacij. Večino so imeli seveda delavci in študenti, takoj za njimi pa uradniki, profesorji, komercialisti, politiki in pravniki, poklicni vojaki, obrtniki, brezposelni in celo kmetje ... Vendar so tudi v času največjega razmaha šteje kvečjemu 35 do 45 pravih teroristov, ki pa so lahko računali na sodelovanje številnih drugih ljudi, s katerimi so bili povezani v tajno "mrežo ali zvezo". Organizacijo je vodilo nikoli do kraja identificirano strateško vodstvo in pa t.i. izvršni komite. Hrbtenica Rdečih brigad so bile "kolone", ki so jih teroristi sami poimenovali po ubitih pajdaših, laiki pa so jih krstili po mestih: torinska, milanska, rimska kolona. Kolone so bile razdeljene na brigade. V sistemu ni bilo nobene luknje!

Posameznik je prišel med brigadirske vrste po zelo neformalni poti, preko vez in poznanstev. Preden se je popolnoma odpovedal svoji preteklosti, zažgal dokumente in spremenil ime, je moral skozi nekakšne "ideološke preizkušnje". Odločitev je bila do konca zavezujoča. Radikalna izbira, ki je zahtevala, da se odreče vsemu, kar ima, in celo tvega lastno življenje. To je bila pot brez povratka. Na tej poti se je človek spremenil v simbol, za človeka ni bilo več prostora.

Samo financiranje organizacije je mnogokrat potekalo po družbeno nesprejemljivi poti. Kradli so. Brigadirski vsakdan tudi približno ni bil zabaven. To je bilo trdo življenje, zelo malo časa za privatnost. Potovali in prevažali so se predvsem z javnimi prevoznimi sredstvi (avtobusi, vlaki), avtomobilov niso imeli. Zaradi varnosti. Živel so nikjer: čez dan na terenu, noč v stanovanjih, ki so jih najemali njihovi kolegi, na katere ni mogla pasti senca suma.

* * *

Sredi sedemdesetih je država začrtala svoj organizirani boj proti levemu terorizmu. Pri karabinjerjih in policiji so ustanovili prve posebne preiskovalne in operativne skupine; sprejeli so zakon, ki je omogočal za 48 ur pripravi vsakogar, ki se je zdel sumljiv; trajanje preiskovalnega zapore so podaljšali na 8 let. Italijansko vrhovno sodišče je kar tretjino obsodb podpisalo za teroriste. Po tem, ko so brigadisti 18. februarja 1975 osvobodili svojega "zgodovinskega voditelja" Renata Curcia iz zapore v Casal Monferratu, so začeli graditi "posebne zapore" z izrednim varnostnim režimom, ki

¹² Eden od bivših brigadistov je ob dvajseti obletnici Morove smrti v intervjuju za Repubblica meseca maja 1998 povedal drugače. Po njegovih besedah je bila ta ugrabitev, ki jo je javnost tako zelo zmistificirala, v marsikaterem pogledu odvisna od sreče. Brigadisti niso imeli ne možnosti ne sredstev, da bi svoje pripadnike urili na način kot država uri svoje specialce.

so jih odpri leta 1977. Zapori, odkoder je bilo nemogoče pobegniti, so bili opremljeni z električnimi stoli, v celicah so luči gorele po 24 ur na dan, veljali sta prepovedi obiskov in pisne korespondence.

V drugi polovici sedemdesetih let je novo vodstvo Rdečih brigad (Mario Moretti, organizator Morove ugrabitve) opredelilo kot nasprotnika predvsem krščansko demokracijo. Največja teroristična akcija v Italiji nasploh je bila ugrabitev Alda Mora, predsednika stranke Krščanskih demokratov in bivšega premiera. Po mnenju sociologa Franca Ferrarottija, ki je temeljito preučeval terorizem, je bila ta akcija "koncentrat" vseh terorističnih tehnik: zaseda, nasilje, izredno natančen strelni ogenj, ki je v nekaj minutah ubil pet spremljevalcev, ne da bi ranił ujetnika; dolga zaporna doba, "proces", politična uporaba zločinskega dejanja in nenazadnje umor in simbolna vrnitev trupla.¹²

8. ZAKAJ JE MORO MORAL UMRETI?

Ta uspeh je v nekem smislu tudi začetek zatona Rdečih brigad. Vse realne niti tedanje italijanske politike je imel v rokah Andreotti, za njim je stal Moro, ki se je brigadistom zdel še bolj nevaren. Mora so, tako kot že mnoge druge, ugrabili z namenom vrniti ga v zameno za določene zahteve (osvoboditev 12-ih zaprtih tovarišev), ki so za državo sprejemljive samo v izrednih situacijah. Ugrabitev Alda Mora 16. marca 1978, na dan, ko bi se lahko uresničil zgodovinski kompromis, saj se je Moro pripravljal na pomemben sestanek z vodstvom KPI, je vsekakor bila izredna situacija. Vendar so se načrti izjalovili: država preprosto ni odreagirala, kot bi morala, zavlačevala je s pogajanjem in bilo je očitno, da se je Mora hotela odkrižati tudi sama. Rdeče brigade so čakale do zadnjega, in ko je bilo že jasno, da politika ne bo storila ničesar, so zagrozile z umorom in se ujele v past. Celoten "sistem" Rdečih brigad je bil postavljen pod vprašaj. Ubiti Aldo Mora in s tem dokazati, kako trdna ostajajo brigadirska načela, ali ga vrniti in tvegati, da jih v prihodnosti nihče več ne bi resno jemal? Aldo Moro je bil prevelika riba; napaka je bila usodna.

Brigadistka Adriana Faranda je pripovedovala o zadnjih dnevih Morovega življenja, o grozi, ki jo je doživljala pred umorom, o absurdni situaciji, ko so vsi že dobro vedeli, "kam pes taco moli", pa so ujetnika vsemu navkljub hranili, ga celo zdravili in mu stregli po najboljših močeh. Tudi Aldo Moro se pred ugrabitelji ni zlomil. Svoje ujetništvo je prenašal ponosno, kot se za "velikega vodjo krščanske demokracije spodobi". Nobeno kolebanje in zavlačevanje ni pomagalo, nazadnje so ga "morali" ubiti. Po petinpetdesetih dneh so ga 9. maja 1978 zapustili mrtvega v prtljažniku Renaulta 4; v strogem središču Rima, vsem na očeh, natanko na polovici poti med dvema stavbama (sedežema KPI in KD), s katerima so si bili brigadisti v laseh.

9. ... IN VNDARLE SE JE V TEM POPOLNEM SISTEMU POJAVILA NAPAKA!

Ne samo, da z ugrabitvijo niso dosegli, kar so hoteli, se pravi, niso "zadeli v srce" ne države ne namišljenega multinacionalnega imperija, niti niso izsilili priznanja političnih sil. Pokazalo se je, da levi terorizem pravzaprav ne ve, kaj hoče. Teroristi, ki so se nekoč predstavljali kot romantiki, ki so "proletarsko" razlaščali samopostrežbe in banke, so se vse bolj kazali kot izgubljeni, ki so s svojo politično propagando čedalje teže prikrivali zločin zaradi zločina, ubijanje zaradi namišljenih ciljev (*Teleks, Terorizem v Evropi, 14. 2. 1985*).

Rdeče brigade so šolski primer terorističnega gibanja s piramidno strukturo, ki se je sesulo samo vase. Njihova družbena analiza, ki je temeljila na strogem marksizmu, delno leninizmu, in ki je v sedemdesetih še dajala trdnost, se je v osemdesetih izkazala kot okostenela in napačna. Oboroženi boj naj bi ohranjal moč delavskega razreda navkljub naraščajočemu tehnološkemu razvoju. Delavci, njihovo večmilijonsko zaledje, so postali tehnološki višek, brez upanja v proletarsko revolucijo.

Rdeče brigade so tako konec sedemdesetih let naglo začele izgubljati zaledje, simpatizerje, ljudi, ki so mislili, da je terorizem lahko koristna oblika družbenega protesta. To je teroristično gibanje, t. i. "oboroženo stranko", prizadelo bolj kot karkoli drugega. V ožjem organizacijskem smislu pa so (naj bi!) Rdeče brigade in Primo lineo pokopali t. i. "skesani teroristi", ki so (naj bi!) začeli dajati podatke policiji. Skesancem so (naj bi!) sodniki na osnovi novih zakonov močno znižali kazni. ... A vprašanje "skesanih teroristov" ostaja odprto: Rdeče brigade so v nekem intervjuju (*Espresso, 1981*) odločno zanikale njihov obstoj. Trdile so, da je to navadna izmišljotina države, samo ena od strategij boja proti terorizmu.

Zdaj se samo po sebi ponudi vprašanje, kako to, da so se akcije nadaljevale še dolgo potem, ko se je že vedelo, da so brez smisla? Rojstvo Rdečih brigad je sovpadlo z letom 1968: študentje so množično demonstrirali, v zraku je visela močna želja po spremembi, vse je dišalo po revoluciji in Rdeče brigade so ji dale možnost in vztrajale še dolgo potem, ko je bilo jasno, da jo je čas že povozil. Čisti fanatizem, torej.

10. KJE JE BILA NAPAKA?

Če hočemo odgovoriti na to vprašanje, si moramo najprej zastaviti neko drugo vprašanje: vprašanje brigadirske "filozofije" in morale.

Susanna Ranconi, ki je leta 1975 zapustila Rdeče brigade in ustanovila organizacijo Prima Linea, je svoje stališče tega vprašanja izrazila z naslednjimi besedami: "Politika lahko zahteva in zagovarja akcije, ki niso nujno etično opravičljive." Urbana gverila vztraja na

¹³ *Gambisti so (bili) pripadniki italijanske mestne gverile, ki so mimoidoče – a ne kogarkoli! – streljali v kolena. Odtod tudi njihovo ime: it. gamba = sl. noga.*

odprtosti meje med političnim in moralnim. V smislu samoobrambe. Tudi Adriana Faranda razmišlja podobno; gambistična oblika boja¹³ je zanj popolnoma sprejemljiva in legitimna.

ZDA so bile za Rdeče brigade simbol demokracije, ki ubija; vendar pa njihov cilj ni bila diktatura po vzoru Sovjetske zveze. Gnala jih je predvsem želja po socialni spremembi. Prihodnost svoje države so razumele kot simbiozo dvojega: komunizma in demokracije. A ta lepa vizija je bila vendarle zgrešena, morda v ideološkem smislu.

Druga napaka je bila v socialni analizi. Državo so si predstavljale kot nekakšen stroj, inteligentno mašino z vitalnimi centri. Približno tako še danes razmišljajo vse levičarske stranke v Italiji.

Brigadisti so bili povsod. Na cestah, po tramvajih, v kavarnah. Gibali so se neopazno, vedno v civilu, za pasom pa so skrivali pištolo. Predvsem za samoobrambo. Samo redkokdaj pa so tudi sprožili in ubili v imenu najvišjega ideala – revolucije. Bilo je nasilno. Bilo je nujno. Cilj posvečuje sredstva. A takšne metode boja so preveč radikalne: nasilje še nikoli ni porodilo ničesar dobrega. Odprta je bila velika rana, ki je nekomu vzela življenje.

Vprašanje političnega umora je vendarle nekaj popolnoma drugega kot demonstracija na cesti, ki je zgolj in izključno zahteva po reformi. Cilj političnega umora je zrušenje države, je zahteva po totalni spremembi. Za njim stoji celotna organizacija, ki načrtuje in razmišlja, upošteva različne perspektive. Za njim stoji vsa mestna gverila, ki poseduje orožje. Na tej točki se pokaže razlika med terorizmom in oboroženim bojem. Razlika je očitna.

11. ŽENSKÉ V OBOROŽENEM GIBANJU

Ženske so predstavljale kar četrtno vseh levičarskih teroristov v Italiji, kar je občutno večji procent od vseh žensk, ki so se v italijanski politiki kdajkoli udeleževale po uradni in družbeno sprejemljivi poti.

Združene so bile pod zvanečim imenom *Collettivo femminista Comunista (Združenje ženskih komunistk)*. Brigadisti so svoje krstili za *Donne militanti delle Brigate rosse (Oborožene ženske Rdečih brigad)*.

To je bila revolucija ženske. Ženske so se v ilegalo in v oboroženi boj podale z enako strastjo kot moški. In vendarle svoje ženske narave niso mogle zanikati, zato so vsako krivico doživljale kot ženske. Življenje je zanje vendarle bila vrednota, zato so težje ločile individualno bitje (etika, pogojno ženski pol) od političnega bitja (cilj posvečuje sredstva, pogojno moški pol). Na tej točki so mnoge padle, saj jim možnost artikulacije ni bila dana.

Zaradi nevarnosti izgube lastne individualnosti so se morda čutile degenerirane. Tudi Adriana Faranda je brigadirske vrste zapustila mnogo prej, kot jo je našla policija in jo odpeljala za rešetke.

12. KJE SO IN KAJ POČENJAJO BRIGADISTI DANES?

V osemdesetih letih je bilo gibanje razbito. Aktivisti so množično odhajali v zapore. Aretiranih je bilo okoli 6000 teroristov (od tega 911 brigadistov, 923 pripadnikov Prime linee) in preko 10.000 njihovih simpatizerjev, ki so bili kasneje oproščeni zaradi pomanjkanja dokazov. 212 jih še vedno sedi, 77 dosmrtno. Približno 150-im je uspelo ubežati in danes živijo zunaj Italije.

Adriana Faranda je danes poklicna fotografinja, drugi so pesniki, pisatelji, založniki (R. Curcio), programerji. Nekateri so se zagrenjeni umaknili v osamo (Fagiolini).

Adriana je dvignila roke. "Rdeče brigade je povozil čas," pravi, "in zato ni več smisla za podobne akcije!" Vendar pa je v svojem bistvu ostala ista, z istim občutkom upora proti nepraviciam družbenopolitičnega sistema, z istimi ideali. "Svinčena leta" se ne bodo več vrnila. Pa tudi zgodovinskega kompromisa med levico in desnico ne bo.

Danes se italijanska mladina (tisti, ki so bili rojeni okoli leta 1968) srečuje z drugačnimi vprašanji, s problemom politične identifikacije, katerega njihovi starši še niso poznali. Nova generacija je generacija z malo manevrskega prostora, ki ne vidi več jasne ločnice med levico in desnico, kar je ravno posledica medijske politike v osemdesetih letih.

Renato Curcio (intervju za *Espresso* 20. 5. 1994) je že v ječi zbiral vse potrebne podatke, jih kasneje obdelal in izdal pri svoji založbi Curcio Editori v zbirki "*Progetto memoria*" – un libro per non dimenticare ("Projekt spomin" – knjiga, da ne bi pozabili)¹⁴. Seveda se lahko vprašamo, ali je Renato Curcio lahko sposoben objektivnega pogleda, saj vemo, da je bil ta isti Curcio, ki je danes založnik, včasih ustanovitelj in idejni vodja RB, in je 15. junija 1975 v spopadu zaradi ugrabitve "kralja vermuta" Vittoria Gancia izgubil ženo Margherito Gagol.

13. ZGODBE ŠE NI KONEC!

Dve točki iz strategije Rdečih brigad še posebej bodeta v nos. Naj najprej omenim tisto, ki bi po kronološkem zaporedju sodila na drugo mesto, saj je samo posledica prve: njihov cilj je bil razkrinkati leporečenje in fasado takratne italijanske vlade, ki se je izdajala za demokratično in miroljubno vladarko, ali kot bi rekel *Steven Kurtz*: "Teroristične akcije naj bi prisilile zatiralca – vlado, da pokaže svoj pravi obraz ekstremne avtoritete." Štiri tisoč aretiranih, deset tisoč zaslišanih v obdobju dvajsetih let. Številke, ki se v rokah Rdečih brigadistov pokažejo kot zelo servilen podatek ...

Status političnih zapornikov, ki ga je vlada pripadnikom Rdečih brigad že od začetka odrekla, je bil in ostaja eden glavnih ciljev njihovega boja. ... Toni Negri se je po štirinajstletnem političnem

¹⁴ Prva knjiga, v kateri so obdelana vsa pomembnejša oborožena gibanja italijanske levice, je izšla 1994. leta. Tega projekta se je lotil predvsem zato, ker use do takrat te problematike ni še nihče zares obdelal. Čeprav se je o njej mnogo pisalo, je to prvi poskus po strokovni plati umestiti terorizem sociološko, politično in zgodovinsko. Progetto memoria je knjiga, ki ji je to skoraj uspelo. Vprašanje terorizma v Italiji je danes še kako aktualno in zaradi določene časovne distance je analiza tega pojava lahko bolj objektivna. Kakorkoli – knjiga je zunaj. Pomembno delo, saj je opremljeno z vsemi prepotrebniimi statističnimi podatki, grafikoni in tabelami.

azilu iz Francije vrnil v Italijo obsojen; iz teoretika je spet postal *tovariš* v mesu in krvi. Tistim, ki jim ni uspelo ubežati, dobiti azil, tistim, ki iz političnih razlogov še sedijo po italijanskih zaporih, velja vrnitev Tonija Negrija. Dejanje iz solidarnosti. Danes tovari isto breme kot vsi, ki so v zaporu še iz časov ugrabitve Giovannija D'ursa, ki so ga (po verziji Rdečih Brigad, *Espresso*, 1981) ugrabili, ker je imel dostop do tajnih listin o transferju "in o metodah psihične in fizične destrukcije" zapornikov. Takšni vladni ukrepi naj bi preprečili formiranje komitejev akcije v zaporih in zaustavili politizacijo podaljšanja pripora.

Zahteve Rdečih brigad po zaprtju zapora Asinora in izpustitvi osumljenih teroristov, obolelih za rakom, še najbolj očitno žugajo vladi in ji molijo pod nos njene lastne represivne metode, s katerimi se "demokratsko in legalno" odziva na teroristično situacijo. Tej ekstremni avtoriteti pljuvajo v obraz. Hkrati pluvajo, seve, tudi v lastno skledo, saj so zapore in represivne ukrepe vlade izzvale predvsem same.

Vlada torej nedovoljeno varuje predvsem samo sebe, in ne ljudi, ki so jo volili, Rdeče brigade pa nedovoljeno varujejo svoje tovariše v zaporih. Tako si stojita nasproti dve obliči ekstremne avtoritete, kar je neizpodbiten dokaz nasilja kot konstitutivnega elementa vlade. Vprašanje tega nasilja, ki navadno rezultira v smrti, je seveda nadaljevanje zgodbe, za katerega je na teh straneh premalo prostora.

Rdeče brigade so svoje ideje bistveno izrazile s strateškim prijemom, ki po kronološki logiki sodi na prvo mesto. Gre za predstavo o vladi kot o mašini z vitalnimi centri, z ljudmi, ki so življenjski vozli vladne organizacije. Ubiti človeka po tej logiki pomeni razvezati vozle in ustvariti prazen prostor. Zakaj se torej vlada ni odzvala na ugrabitev Alda Mora? Se ni bala, da bi vladna mreža razpadla? Vsekakor drži, da z Morom Rdeče brigade niso ugrabile simbolnega naziva, ki ga je nosil. Simbol je ostal na istem mestu, kjer ga je Aldo zapustil, postal je celo kost, po kateri so se cedile sline še desetim drugim strankarskim veljakom. Neupoštevanje simbolne ravni ali enačenje simbola z mesom, ki ga nosi, je metodološko načelo, ki je veliko bolj primerno za rušenje neformalnih organizacij, Rdečih brigad na primer. Postati njihov član je pomenilo "postati simbol in ne več človeško bitje"! Redukcija človeka na simbolno bitje nasprotniku omogoča ubiti dve muhi na en mah. To je spreobrnjena logika. Predaja oblasti proletariatu na način Rdečih brigad se je v podporo spreobrnjeni logiki Marsove zapuščine začela zgoraj. Marx in Engels sta v prvem koraku družbene akcije ustanovila Internacionalo in njen simbolni sistem, ki bi ji sledila pravzgoja in tej revolucija.

Antonio Negri se je s svojim povratkom v Italijo uprl tej spreobrnitvi. Postati tovariš pomeni tovoriti isto breme, ostati Negri pomeni napisati drugo knjigo.

Stranke in sindikati – kratice:

PCI – Partito comunista Italiano. Komunistična partija Italije (KPI)
PSI – Partito socialista Italiano. Socialistična stranka Italije
DC – Democrazia cristiana. Krščanski demokrati (KD)
MSI – Movimento sociale Italiano. Socialno gibanje Italije (fašisti)
PDS – Partito democratico socialista. Socialdemokratska stranka
SIDA – sindacato automobilistico aziendale

LITERATURA:

- RE, GINALUCA: *Aperti del dibattito teorico e politico nella sinistra italiana durante gli anni 60 e gli anni 70*, <http://www.taonet.it/77web/indtesi.htm>
- NEGRI, ANTONIO (1984): *Delavci in država, Gospodarstvo in sabotaza, Marx onkraj Marxa*, Krt 22, Ljubljana.
- NEGRI, ANTONIO (1998): *“Between ‘historic compromise’ and terrorism”*, *Le monde diplomatique*
<http://www.clarence.com/memoria/stragi.htm>
<http://www.notizia.it/notizia/980316/news/01.html>
<http://www.citinv.it/pubblicazioni/AVVENIMENTI/AVVE34.HTML>
<http://www.repubblica.it/online/dossier/moro.html>
<http://www.geocities.com/Paris/Bistro/6677/morop2.html>
- KOVAČIČ, GORAZD (1998): *“Študent upornik?”*, študentski časopis Zofa, št. 8, Ljubljana.
- ALEKSIC, JELENA (1998): *“Začetki evrokomunizma”*, študentski časopis Zofa, št. 6, Ljubljana.
- KRAIGHER, A., OBERIL, C. (1998): *“Do you remember revolution?”*, študentski časopis Zofa, št. 6, Ljubljana.
- KURNIK, A. (1988): *“Maj 68 – začetek konca oziroma kaj ima generacija devetdesetih z generacijo 68”*, Radio Študent, Retrovizor, 24. 5. 1998, Ljubljana.
- “Terorizem v Evropi”*, Teleks, 1985.
- “Ženske v oboroženem gibanju”*, okrogla miza v organizaciji festivala Mesto žensk, oktober 1997.
- ROSSANDA, ROSSANNA (1998): *“Slab spomin”*, El Pais, prev. Jadran Sterle.

Med “zgodovinskim kompromisom” in terorizmom Pogled na italijansko izkušnjo v sedemdesetih

Toni Negri je bil eden od zgodovinskih vodij italijanske revolucionarne skupine Potere Operaio (Delavska oblast) in trenutno prestaja zaporno kazen v rimskem zaporu Rebibbia. Negri se je predal itali-janskim pravosodnim organom 1. julija 1997, po 14-letnem izgnanstvu v Parizu, da bi s tem končal svojo osebno “sodno zgodovino” in tudi zgodovino drugih pripadnikov militantne skrajne levice, ki so še vedno v izgnanstvu. Glede na prvotno obsodbo na 30 let zapora zaradi “oborožene vstaje proti državi” in štiri leta in pol zaradi “moralne odgovornosti” za spopade med revolucionarnimi aktivisti in policijo v letih 1973–1977 v Milanu mora teoretično odslužiti še več kot štiri leta. V pričakovanju splošne pomilostitve (indulto), ki je bila sprejeta v italijanskem parlamentu, a še ni bila uresničena, so mu konec meseca julija odobrili dnevne izhode za delo zunaj zapora.

¹ Glej Anne Schimel: “Justice de plombe en Italie”, Le Monde Diplomatique, april 1998.

Govoriti o tem, kaj so sedemdeseta pomenila v italijanski politični zgodovini, pomeni spregovoriti tudi o sedanosti. Delno zato, ker so posledice represivne politike tistih let še vedno zelo opazne. Posebni zakoni še niso preklicani, najmanj 200 ljudi je še vedno v zaporih in približno prav toliko jih živi v izgnanstvu.¹ Tudi zato, ker je dezintegracija povojnega političnega sistema, ki se je s padcem berlinskega zidu razletel na kosce, dobila neverjetne razsežnosti. Toda predvsem zato, ker socialne (in psihološke) travme tistega desetletja še vedno niso ozdravljene ali odstranjene.

² Pisatelj, kronist in novinar Leonardo Sciascia (1921–89) je italijansko družbo opazoval in opisoval iz svoje rojstne Sicilije; med njegovimi deli omenimo Dan sove, Vsakemu svoje, Noč in smrt.

³ Skupaj z Luigijem Pintorjem je bila Rossana Rossanda ustanoviteljica rimskega dnevnika Il Manifesto, katerega urednica je še danes.

Sedemdeseta nas še vedno spremljajo tako, da so Italijo postavila pred problem, kako naj pride do modelov demokratične reprezentacije glede na to, kako so se preoblikovali družbeni načini proizvodnje. To je osrednji problem razvitih kapitalističnih družb in še vedno ni bil razrešen. V Italiji pa je sam način postavitve tega problema peljal v izrazito tragičen zasuk.

Vse politične sile, ki so bile vpletene v to dramo, so bile nazadnje poražene. Dva pisca sta pri opisu te tragedije naredila več kot vsi drugi: Leonardo Sciascia² in Rossana Rossanda³. Sciascia je bil nadarjen kronist dogodkov in je svetu razkril zamotano notranje delovanje krize; Rossanda, ki je vseskozi ohranila svojo politično zavezanost, je vsak dan poročala o obupni nemoči glavnih junakov, da bi dosegli kakršnokoli rešitev.

V Italiji so se sedemdeseta dejansko začela že v letih 1967–1968 in končala leta 1983. V letih 1967–1968 se je podobno kot v vseh razvitih družbah na barikade povzpelo študentsko gibanje. Vendar pa drznost in vpliv tega dela gibanja nista bila tako obsežna kot v drugih evropskih državah: v Italiji študentski maj 1968 ni bil tako zelo pomemben trenutek.

Vendar pa tega ne moremo trditi v širšem pomenu: gibanje je dejansko odprlo vrzel v sistemu oblasti in ta vrzel je, v postopnih valovih, pogoltnila družbeno gibanje, porojeno v protestu proti sistemu, ki je čedalje bolj zaostajal v modernizirajočem se kapitalizmu in zatiral demokratični potencial, ki ga je nasledil od protifašističnega boja in odpora.

Kar se je takrat zgodilo, je to, da so se po študentskem gibanju uveljavili drugi protagonisti, ki so po svoje zaznamovali politično prizorišče. Leto 1969 je bilo na primer leto tovarniškega delavskega razreda, z nastajajočimi novimi tovarniškimi sveti (*consigli de fabbrica*), egalitarno gibanje, ki se je borilo za enak dvig plač vsem in za deregulacijo kapitalistične politike trga delovne sile. Ta del boja je bil okronan z dosežkom *statuto dei lavoratori* ("delavskim statutom"). Takoj zatem je sledila legalizacija razveze, izvedba regionalne decentralizacije, priznanje ugovora vesti in številne pravne novosti, ki so "odmrzile" staro povojno družbo. Z drugimi besedami, obstajala je množica institucionalnih odzivov na nenehno širjenje bojev – ne le študentov ali tovarniških delavcev, ki jih je odprlo leto 1968.

"Strategija napetosti"

Približno v letih 1973–1974 se je okvir začel spreminjati. Vse do tega trenutka je bil odnos med družbenim gibanjem in "levico" kot totaliteta, kljub občasnim težavam, pravzaprav dialektičen. Po naftni krizi leta 1973 in prvih kapitalističnih protiofenzivah so se stvari spremenile. Italijanska parlamentarna levica je prekinila dialog z novimi

družbenimi silami in večinska sestava te levice, italijanska komunistična stranka (PCI), je predlagala "zgodovinski kompromis" (*compromesso storico*) s svojimi dolgotrajnimi nasprotniki, krščanskimi demokrati (DC).

Zdaj velja spomniti, da je italijanski politični sistem v tistem času zaradi razlogov, povezanih s položajem Italije v scenariju hladne vojne⁴, veljal za "imperfektni dvostrankarski sistem" (bipartitismo imperfetto). Drugače rečeno, v normalnem poteku parlamentarnega življenja je obstajala konvencija, da mora biti PCI izključena: ne glede na to, koliko glasov lahko dobi na volitvah, je bila stranka Enrica Berlinguerja⁵ izključena iz oblasti, ta oblast naj bi ostala v rokah krščanskih demokratov, ki so veljali za branik vrednot Zahoda. Vendar pa sta si kljub tej institucionalni omejitvi CD in PCI zamislili, da bi ustvarili sistem oblasti, ki bi omogočal neko stopnjo ravnovesja, in ki bi ponudil možnost moderiranja družbenih konfliktov, kadar le-ti izbruhnejo. Tako smo ob tem "imperfektnem dvostrankarskem sistemu" imeli tudi nekaj, kar se je takrat imenovalo "imperfektni koasociacionizem" (*coassociativismo imperfetto*).

V začetku sedemdesetih se je PCI na podlagi rastoče volilne moči, ki jo je dobivala iz razvoja teh družbenih gibanj, odločila, da je nastopil čas, da tudi sama začne igrati pomembnejšo vlogo v parlamentarni večini. Od tedaj se ni več predstavljala le kot "stranka boja", temveč kot "stranka boja in vlade". Od let 1973–1974 dalje je kazalo, da bo parlament moral delovati na tej podlagi in z določeno stopnjo soglasja. Leta 1978 je šla PCI tako daleč, da je ponudila aktivno podporo novi vladi. In za to je bilo treba odstopiti še od zadnjih preostalih kontrolnih funkcij, ki so ji bile pripisane v okviru "imperfektnega dvostrankarskega sistema" kot političnemu predstavniku opozicije. "Koasociacionizem" je postal "perfekten".

Ta štiri leta, od 1974. do 1978., so bila čas progresivnega utrjevanja zavezništva med DC in PCI: to zavezništvo se je širilo navzven iz vlade in parlamenta na celoten sistem oblasti, iz centralne administracije na obrobje, do sindikatov, do upravljanja informacij in medijev in, presenetljivo, do policije. Vendar pa so v istem času v Italiji zelo razširjeni družbeni boji postali intenzivnejši in družbena gibanja so dokončno prekinila z vsemi oblikami institucionalne reprezentacije. Ne smemo pozabiti, da so bili ti boji zelo obsežni in množični.

Poleg preprostega izvrševanja te "protioblasti", ki so jo utelešali od leta 1968, so se družbena gibanja hranila tudi s posledicami italijanske deflacijske monetarne politike in procesa restrukturiranja industrije, ki je uvedel začetni – vendar dokončni – "vznik fordizma" v smislu italijanskih sistemov izdelovanja in proizvajanja. Tako se je zgodilo, da je bil "zgodovinski kompromis" zgrajen prav okrog teh "politik strogosti", proti katerim so se organizirala družbena protestna gibanja.

Ko je tako represija – represija delodajalcev v tovarnah in represija policije v družbi kot celoti, ki je izrabljala vrsto novih zakonov – prestopila črto in šla preko meja demokracije, se je odpor začel

⁴ Glej François Vitrani: "L'Italie, un Etat de 'souveranite limite'?", Le Monde Diplomatique, december 1990.

⁵ Enrico Berlinguer je nasledil Palmira Togliattija in Luigija Longa in postal tretji generalni sekretar PCI v povojnem času. Po državnem udaru generala Pinocheta v Čilu je izpostavil zasnovano "zgodovinskega kompromisa" (1973) in znotraj Evrope ustvaril "evrokomunistično" linijo, s katero se je zoperstavil Moskvi.

⁶ *Rdeče brigade (Brigate Rosse) so bile, podobno kot Prva linija (Prima Linea, 1976–80), oborožene organizacije skrajne levice. Na splošnejši politični ravni pa so delovale organizacije kot Boj se nadaljuje (Lotta Continua 1969–76), Delavska oblast (Potere Operaio, 1969–73), Delavska avtonomija (Autonomia Operaio) itd.*

⁷ *Eksplodija bombe pri Kmečki banki na Piazza Fontana 12. decembra 1969 (16 mrtvih in 98 ranjenih) je označila začetek "strategije napestosti", ki je dosegla vrh z eksplozijo nastavljenih bombe na osrednji železniški postaji v Bologni 2. avgusta 1980 (85 mrtvih in 200 ranjenih). V obeh teh primerih, kot so pravne oblasti kasneje potrdile, so bili avtorji tega slepega terorizma pripadniki skrajne desnice. V skladu s statističnimi podatki italijanskega ministva za notranje zadeve je mogoče 67,55% nasilnih dejanj ("preteпов, gverilskih akcij in uničenja lastnine"), storjenih v Italiji med leti 1969 in 1980, pripisati skrajni desnici, 26,5% skrajni levice in 5,95% drugim.*

⁸ *Ob njegovi ugrabitvi, 16. marca 1978, se je Aldo Moro, predsednik krščansko-demokratske stranke, pogajal z Enricom Berlinguerjem o morebitnih poteh, kako PCI celoviteje vključiti v vlado.*

oboroževati. Rdeče brigade so, na primer, nastale med delavci v velikih tovarnah na severu, ki so bile izpostavljene divjemu restrukturiranju⁶; in v teh istih tovarnah ali v skupnostih, ki so bile povezane z njimi, so se začele uveljavljati prakse "proletarske pravice", včasih na množični ravni, včasih skrivaj.

Tem medsebojno prepletenim socialnim in političnim komponentam, ki so se od te točke nenehno prepletale in zapletale z neprekinjeno vrsto bojev delavskega razreda in urbanim nasiljem, je treba dodati še nadaljnjo neodvisno in zelo odločilno spremenljivko. Ta novi element je bila neposredna provokacija – o kateri bi trdil, da je edini ustrezen izraz "terorizem" – na strani državnih organov, pooblaščenih za ohranjanje Natovih interesov, med "zgodovinskim kompromisom" in po njem.

Po eksploziji leta 1969 nastavljene bombe v Milanu so se teroristične operacije teh državnih aparatov nadaljevale, leto za letom, in vključevale bombne napade na demonstracije in javna zborovanja ter nastavljanje bomb na vlakih in postajah, ki so dosegli svoj vrh leta 1980 v grozljivem bombnem napadu v Bologni⁷. (Do danes ni bil zaprt še nihče od krivcev ali organizatorjev teh pokolov.) Tovrstna kriminalna dejanja so razumljivo še razpihala ogenj odpora, ki se je boril le za pravico do samoizražanja, in je zato tudi imel sredstva.

Leta 1977 se je gibanje razplamtelo v Bologni, mestu, ki je veljalo za zglednem primer mestne politike komunistične stranke. Ob koncu demonstracij je policija ubila enega levega militantnega skrajneža. Izbruhnili so neredi. Komunistični župan in vlada zgodovinskega kompromisa sta na ulice poslala oklepne avtomobile, da očistijo barikade. V tem istem obdobju je študentsko gibanje, ki se je razširilo, tako da je vključevalo tudi urbani proletarijat, po nasilnih spopadih pregnalo iz kampusa rimske univerze državnega tajnika komunističnega sindikata (CGIL).

V Milanu, Torinu, Neaplju in Padovi je prihajalo do velikih pohodov, med katerimi so čedalje pogosteje začele nastopati tudi skupine oboroženih skrajnežev. Sporočale so, da se štejejo za veljavne komponente gibanja. Med delavskim razredom in gibanji urbanega proletariata je nezadržno rasel odpor proti restrukturiranju, v ozračju velike zamere glede tega, kar so ljudje razumeli kot izdajo uradne levice. V tem času je bila Italija v nekakšni državljanski vojni. Nihče ni več nadzoroval položaja in tako je nastopila tragedija, ki se je morala končati s porazom vseh.

Prvi poraženec so bila družbena gibanja. S tem ko so se povsem odtujila od predstavnikov tradicionalne levice, ki niso bili sposobni zagotoviti ustrezne politične oblike za izražanje protioblasti ali za njeno nadzorovanje, so bila družbena gibanja pahnjena v brezno ekstremizma, ki je postajal čedalje bolj zaslepljen in nasilen. Ugrabitev in umor Alda Mora⁸ sta bila začetek konca gibanja, ki je s tem, da je dajalo prednost svojim vojaškim ciljem, izgubilo sposobnost vrednotenja političnih posledic svojih dejanj. Ujet v primež te krize se je politični proces, ki je ustvaril čvrsto družbeno plast stotin in

tisočev aktivistov in militantnih skrajnežev, kmalu razpustil zaradi množične in silovite represije.

Tudi politične sile, ki so utelešale "zgodovinski kompromis", so iskale izhod iz družbene izolacije, v kateri so se znašle, a so to počele z jasnim in preprostim odločanjem za politiko represije. Zmagale so, a izkazalo se je, da je bila to pirova zmaga. Doživeli smo uvedbo posebne policije, posebnih zaporov, posebnih sodišč in sojenj, posebnih izrednih ukrepov, ki jih je sprejemala vlada: kar je bilo dejansko izredno stanje, se je izteklo v preoblikovanju – in je tudi pripomoglo k izolaciji ustavne strukture političnega sistema, ki je bil že razmesarjen s predhodnim "imperfektним bipartitizmom".

Vse to je imelo dramatične posledice. Prvi, ki je bil prizadet, je bila PCI. V letih, ki so sledila, je bila prepuščena milosti desnice in je doživljala nenehno upadanje njene volilne podpore. Hkrati ji je spodletel poskus, da bi ponovno vzpostavila kakršenkoli stik z družbenimi gibanji, ki so do takrat že postala marginalizirana. Komunistična stranka je postala nekaj, kar v svoji izvirni veličastni zgodovini nikoli ni bila: birokratska združba, odrezana od družbe in zaprta v ustroj oblasti. Krščanskodemokratska stranka je po drugi strani v tem procesu izgubila svoj osrednji ustavni položaj. Postala je usmerjena navznoter, osredotočena na ohranjanje svojih lokalnih temeljev oblasti in ni bila več sposobna sama iz sebe zagotavljati sredstev za razumevanje družbene in produktivne slike, ki jo je ustvarila kriza. Vladi (socialistični) Bettina Craxija, ki je prišla na oblast leta 1983, je pripadla naloga, da izolacijo političnih razredov preoblikuje v množični ustroj korupcije in degradacije družbe in države. Sedemdeseta leta so se tako končala.

Velja se vprašati, ali bi 70. leta lahko privedla do drugačnega izida, v danem političnem položaju in v okviru političnega sistema tistega časa? Odgovor je pritrtilen, vendar le ob enem pogoju: če bi bil v tistem času na voljo model politične reprezentacije, ki bi bil zmožen absorbirati posledice zelo korenitih družbenih preobrazb, ki so jih vnesla družbena gibanja. Nič takega takrat ni obstajalo in kasneje se ta problem ni več pojavil.

Po padcu berlinskega zidu in radikalni preobrazbi italijanskega parlamentarnega in političnega življenja so se edine spodbude v smeri ustavne spremembe (ki so se, mimogrede, izkazale za neuresničljive, kot potrjuje projekt ustavne reforme, katerega osnutek je pripravila dvodomna komisija⁹) usmerile na zgornje ešelone (na spremembe v predsedniškem sistemu) in posledično na vzpostavljanje čedalje učinkovitejših in čedalje bolj centraliziranih instrumentov predkupne pravice, mediacije in represije. Nobenih predlogov ni za nove oblike politične reprezentacije ali za nove kanale resnične demokracije. Kar zadeva delovanje vlade glede na sedanjo resničnost druge republike se je le-ta pravzaprav ukvarjala z nevtraliziranjem družbenih konfliktov in zagotavljanjem usklajenosti italijanskega sistema s "svetovnim trgom".

⁹ Cilj dvodomne komisije pod predsedstvom Massima D'Alema predsednika stranke Leve demokracije (nekdanje PCI), je bil odpreti pogajanja za projekt ustavne reforme, ki naj bi med drugim pripeljal do univerzalnih volitev predsednika republike in sprememb v italijanskem volilnem sistemu. Njegovo delo je bilo končano maja 1998, po ostrem zasuku Silvia Berlusconi in njegove Naprej Italia, na katerega je bilo prenešeno vodenje projekta.

¹⁰ *Obstaja spletna stran v angleščini, ki je posvečena kampanji za amnestijo Tonija Negrija in njegovim političnim spisom: <http://lists.village.virginia.edu/@forks/>.*

Poraz gibanja 70. let – poraz, ki je bil tako političen (kot v drugih evropskih državah) kot tudi vojaški – še zdaleč ni odprl poti za demokratično preново. Tistim, ki so bili vključeni v ta gibanja¹⁰, je namenjeno objokovanje njihove lastne taktične naivnosti in obupanje nad njihovimi strateškimi iluzijami, toda kljub temu imajo pravico opazati, da problem, ki smo ga predstavljali, še vedno obstaja. Italija danes bolj kot kdaj prej potrebuje ponovno odkritje demokratičnih vrednot, s katerimi smo eksperimentirali v tistih letih.

Prevod besedila “Entre ” compromis historique “ et terrorisme. Retour sur l’Italie des années 70”, *Le Monde Diplomatique*, avgust 1998, str. 25.

<http://www.monde-diplomatique.fr/1998/08/NEGRI/10779.html>

Prevedel Marjan Kokot

Se spominjaš revolucije

“Italija, sredi sedemdesetih: Adriana, Barbara, Nadia in Susanna so stare dvajset let, ko se pridružijo oboroženemu gibanju. Odrekle so se družabnemu življenju in družinam in se posvetile revoluciji, ki je postala središčna točka in smisel njihovega življenja. Danes, po mnogih letih zaporniškega življenja, poskuša vsaka zase ponovno pretehtati svoje izkušnje. Pripovedujejo o političnih razlogih, ki so jim sledile, o konfliktih, dvomih in uničujočih trenutkih, ki so zaznamovali njihovo življenje, ujeto v vrtincu vojne. Razvoj dogodkov je pripeljal do dokončne obsodbe oboroženega boja in povzročil bolečine ob uničenih življenjih – tako žrtev kot njihovih lastnih.”

Loredana Bianconi

Italijanska režiserka Loredana Bianconi v svojem dokumentarcu **Do You Remember Revolution** predstavi v obsežnih intervjujih štiri vodilne aktivistke *Rdečih brigad*, levičarskega oboroženega gibanja iz sedemdesetih v Italiji. Ena izmed njih, Susanna, je leta 1975 zapustila Rdeče brigade in ustanovila organizacijo *Prima Linea*.

Film Bianconijeve se začne z osebno spominsko noto na ta revolucionarna leta: “Sodelovali smo v istem upor. Ceste je preplavila utopija. (...)” Zatem preskoči na arhivske posnetke italijanske državne televizije: štiri glavne junakinje na sodišču v trenutkih njihove obsodbe. Režiserka v teh arhivskih posnetkih izključi zvočne posnetke obtožujočih komentarjev. Njeno stališče je jasno.

Letak dokumentarca *Do you remember revolution*

V svojem filmu ne namerava obsojati njihovih akcij in njihovih življenj. Namesto tega se odloči, da jim bo prisluhnila. In iz celotnega filma manifestativno izključi svojo navzočnost.

Vidikom njihovega revolucionarnega življenja sledimo brez senzacionalizma in ob redki uporabi anekdot. Namesto tega poslušamo odgovore na vprašanja, ki jih ni zastavil nobeden od sodnikov.

Odgovore, s katerimi se te ženske ukvarjajo že dolga leta.

V spomin so priklicale Italijo na začetku sedemdesetih v luči viharnega leta 1968. Čas resnih družbenih nemirov in uporov. Dnevi razrednega boja, upora proti kapitalu, delavskih in študentskih demonstracij, antifašističnega gibanja, protiudara proletarcev. Leta spopadov: IRA in ETA, Angola, Vietnam, Čile; Che in Mao. Skratka čas, ko so dogajanja zaznamovala celo generacijo. Zatem Barbara, Nadia, Adriana in Susanna spregovorijo, zakaj so se vključile v oboroženi boj. Odločitev je bila do konca zavezujoča. Radikalna izbira, ki je zahtevala, da se odrečejo vsemu, kar so imele, in celo tvegale lastno življenje. Spregovorijo o stvareh, o katerih je bilo prepovedano govoriti v ilegali, v tej "večni sedanjosti". Pripovedujejo o uporabi nasilja. Čeprav je bilo njihovo politično prepričanje kristalno jasno, so obstajale velikanske razlike pri usklajevanju in izvajanju strategije v praksi. Kot je rekla Susanna: politika lahko zahteva in zagovarja akcije, ki niso nujno etično opravičljive.

Do you remember revolution

En Italie, au milieu des années 70, Adriana, Barbara, Nadia et Susanna ont 20 ans quand elles décident d'entrer dans la lutte armée, de quitter leur vie sociale et leur famille pour faire de la révolution le centre et le but de leur existence.

Elles réapparaissent aujourd'hui après de longues années de prison, elles essaient de raconter chacune leur propre expérience.

Elle parlent des raisons politiques qui les ont d'abord soutenues, des conflits, des doutes, des déchirures qui ont marqué leur vie de femmes prise dans le tourbillon de la guerre. Un parcours qui débouche sur la condamnation de la lutte armée et la douleur des vies détruites : celle des victimes et la leur.

In Italy, in the mid-seventies, Adriana, Barbara, Nadia and Susanna were 20 years old when they decided to join the armed struggle and leave behind their social life and their families in order to make the revolution the centre and the aim of their existence.

Today, they have returned after many years' in prison, and they try, each of them, to recount their own experiences.

They speak about the political reasons which initially sustained them, the conflicts, the doubts, and the moments of being torn apart which marked out their lives as women caught up in the vortex of war. A course of events which ended in the condemnation of the armed struggle and the pain of the lives that were destroyed: the victims' lives and their own.

Un documentaire
de **Loredana Bianconi**

Versim origo: U.E. Kinostudio
Versim origo: U.E. Kinostudio
Dolby Stereo, SDDS, Mono 2.0
Központi
S.T. François, S.T. Angas
1997

Maillage :
Loredana Bianconi
Titre / Titre / Titulo:
Alejo José G. Sison
Régisseur / Réalisateur:
Thierry de Halleux
Montage:
Marine Pourtaud
Musique:
Thierry de Halleux & Michel Coccaens
Distribution:
François Creux
Distributeur / Distributor:
Véronique Marit
Producteur délégué:
Jean-Pierre Dardenne
Producteur:
Dérives
Coproduction:
ZDF
Wallonie Image Production (W.I.P.)
RTBF Liège

Les faces de l'ère libérale de la Communauté
L'ère sociale: l'époque de la RFA, de l'Allemagne.

Contacts

DEFINES
Quai de Gênes, 14
B - 1000 Bruxelles
Tél 32-2-464 4133
Fax 32-2-464 4134

WIP
Quai des Ardennes, 10
B - 1000 Bruxelles
Tél 32-2-345 11 37
Fax 32-2-345 11 38
Email: info@wip.be

PIEF - Services médias
100, rue de la
B - 1044 Bruxelles
Tél 32-2-737 22 33 - 737 22 54
Fax 32-2-737 41 17

Urbana gverila vztraja pri odprtosti meje med političnim in moralnim. V smislu samoobrambe. Aktivistke spregovorijo tudi o napakah in krizah znotraj gibanja, o zaporu, o prestanih bolečinah.

Do You Remember Revolution nam razkriva poglede štirih izjemnih žensk, ki so se borile za skupno stvar. Njihova govorica ni mitska, propagandna ali samoopravičujoča, izraža le skrajno osebna videnja. Priča smo štirim različnim načinom spominjanja in soočanja s skupno preteklostjo. Preteklost, za katero danes velja, da se ji moramo odreči, jo zavrniti in pozabiti.

Loredana Bianconi in štiri ženske v njenem filmu nas opozarjajo, da je za ohranjanje spomina potreben pogum.

Dokumentarec "Se spominjaš revolucije" je doživel svetovno premiero oktobra 1997 na 3. mednarodnem festivalu sodobnih umetnosti MESTO ŽENSK.

Do You Remember Revolution

režija: Loredana Bianconi; *fotografija in kamera:* Alain Marcoen; *zvok:* Thierry de Halleux; *montaža:* Karine Pourtaud; *montaža zvoka:* Thierry de Halleux & Michel Goossen; *producentka:* Veronique Marit; *izvršni producent:* Jean-Pierre Dardenne; *produkcija:* DERIVES; *koprodukcija:* ZDF, Wallonie Image Production, RTBF Liege; *s pomočjo:* Fonds Televisuel de la Communaute Francaise de Belgique et de la Region Wallone
116 min., barvni, video, 1997.

Do you remember revolution

Intervju s Susanno Ronconi

Bruselj, avgust 1998

Med mnogimi urami intervjuja, ki niso bile uporabljene v filmu *Do you remember revolution*, sem poiskala rdečo nit dialoga s Susanno Ronconi o ženskah in nasilju. Morda se mi sama tema ne bi vsiljevala tako brezizhodno, če ne bi bilo povsod naokoli še vedno vojne.

LOREDANA:

Na začetku naše politične zgodbe (leto '68, '70) je bilo "Gibanje". Cela vrsta skupin, kolektivov, neparlamentarnih strank: trockisti, bordigisti, maoisti, anarhisti, marksisti-leninisti, *Služiti ljudstvu [Servire il Popolo]*, feministke, homoseksualci, skupine "brez poročstva" (skupine pacifistov? ne spominjam se). V Benečiji je bila najbolj zloglasna *Delavska oblast ["Potere Operaio"]* ("Država in gospodarji-pozor-nastaja uporniško gibanje-Delavska oblast-revolucija-rdeča zastava in komunizem!").

Politiko smo razumeli kot nasprotje do vseh obstoječih institucij: do šol in strank, družine, gospodarjev in države. Hotela je "izzvati boj, obnoviti enotnost proletariata, ne le proti kapitalistični produkciji, ampak za kolektivno pravico do družbenega komunističnega

življenja, osvobojenega vsakršne nuje in zmožnega sreče"...

SUSANNA:

Težko je govoriti o tej zgodbi, glede na to, da se danes ne uporablja več tisti jezik. Nekatero besede, ki smo jih vsakodnevno uporabljali in so bile podlaga naših političnih odločitev, kot npr. "razredni boj" ali nekatera gesla, danes vzbuja le še posmeh in ironijo... Svet se je medtem že tisočkrat spremenil... Vendar vseeno poskusimo.

Z *Delavsko oblastjo* vstopim v razsežnost militantnosti. Prisotnost žensk je v povprečju neznamena, vendar zahteva ogromno političnega angažiranja. Sama že imam izoblikovan svoj način "biti" ter močan občutek za odgovornost. To ni peljalo v aktivizem po pravilih skupine, kajti moje bivanje v *Delavski oblasti* pomeni poldrugo leto bazične militantnosti.

...Militantnost... Spominjam se te skupine ljudi, ki je bila vedno skupaj; od jutra, ko se je hodilo deliti letake pred tovarne, do večera, ki se je navadno zaključil s petjem v gostilni. Brez predaha med izdelavo letakov in skupnim obedovanjem; neverjetna kontinuiteta. Nato

sem izkusila dvojno militantnost z zelo spolitiziranim kolektivom *Ženski boj [Lotta femminista]*. To ni bil feminizem samozavedanja. Bil je šele začetek vrednotenja ženske identitete.

Pri razmišljanju o sebi me je v življenju vedno spremljala razlika v spolu: čutim jo zelo močno, čeprav tedaj ni bila podlaga moje izbire oboroženega boja. V *Ženskem boju* se je razpravljalo o "plačilu za gospodinjsko delo", o izrabi družine v namene kapitalizma – skozi nevidno delo, ki so ga opravljale ženske – kot sferi reprodukcije delovne sile. Ta diskurz se je izražal predvsem kot produkcija kulture ter odkritje drugačnega načina, kako se ukvarjati s politiko in militantnostjo: iskanje krajev za delitev letakov ženskam (šole, supermarketi); vse do odkritja, da v mestih ni skupnega prostora, kjer bi se ženske združevale. V ženskem gibanju se je medtem začela razvijati razprava o nasilju; med vpadi v cerkve, na sodišču, na procesih za legalizacijo splava, zasedbah sedežev organizacij, zapiranjem policije ...

LOREDANA:

V skupini smo vsi začeli izražati določeno stopnjo nasilja; pri razlastitvah delavcev, med samoomejitvami, zasedbami hiš, med napadi na kinodvorane, koncerte, gledališča ("Kultura naj bo zastoj in zagotovljena vsem" ...), med zasedbami šol, obhodi delavcev, *sit-ini*, in nato barikade, spopadi s policijo, vsakdanji pretepi s fašisti, ...

Čeprav se je menilo, da je uporaba nasilja neustrezna, je skupino "brnilo" Redarstvo [*Servizio d'ordine*], ki so ga sestavljali "silaki", "profesionalci nasilja".

Spominjam se občudovanja ter zavisti do deklet, ki so sodelovale in bile pri uporabi sile zelo samozavestne. Bile so "emancipirane", bile so kot moški. Sama sem sodila med tiste, ki so bile nemočne in so jezo gojile v sebi ter jo odlagale, ne da bi si dale duška. Molotovke sem kvečjemu držala v vrečki ter jih podajala tovarišem, ki so napadali oklepljena vozila ali sedeže krščanskih demokratov. Ob vpadih na "fašistična območja" sem na vogalu ulice

opazovala ali [pa] trgala manifeste.

Nekatere tovarišice so začele izvajati nasilje na lastno pest z vpadi in podtikanji požarov v ordinacijah ginekologov, ki niso opravljali splavov, z vpadi v manjša podjetja ženskega dela na črno ter pretepi posiljevalcev.

Tudi sama sem na trgih in po ulicah kričala geslo polno nasilnega imaginarija: "Kastrirati enega, da bi jih podučili sto" (kot odmev na geslo *Rdečih brigad* "Ubiti enega, da bi jih podučili sto"). Čeprav sem se omejevala zgolj na 'ta' "simbolni krik", nisem obsojala tistih, ki so gesla podpirali tudi z orožjem. Z njimi sem se strinjala predvsem po čustveni plati. Sovražnika je bilo potrebno premagati tako ali drugače (takrat še nismo vedeli, kako zelo smo nekatere stvari poenostavljali).

To je bilo obdobje navdušenja in očaranja nad prvimi akcijami oboroženega boja. *Hold-up*, ugrabitve, "demonstrativni" atentati in požari so bili znak totalnih, spektakularnih prelomov z ženskam družbeno vsiljenimi vlogami. Zdelo se je, da je možno popolno in očitno sožitje med subjektom in njegovo voljo do upora in aktivizma.

Medtem je represija kakršnega koli nasprotovanja postala kruta tako, da je prehitro naraščala jeza in ni bilo časa spraševati o poteku prvih "začetniških" akcij: gorelo je na desetine barov in sedežev organizacij. Nekateri pretepi, kazenske odprave in akcije, ki so potekale na obrobju dogajanj niso dosegle zaželenega cilja. Nesreče tovarišev, ki so se ranili ali ubili pri izdelavi preprostih eksplozivnih teles, so bile označene kot tehnične napake, nedolžne žrtve revolucije. Pri delovanju oboroženih skupin in gibanj se to dogaja.

SUSANNA:

V naši kulturi je bil prisoten diskurz težke in diskurz lahke smrti; oba sta sodila v dediščino odpora. Napasti, raniti ali celo ubiti fašista je bilo etično in politično legitimno dejanje. V gibanju je bilo slišati različna mnenja.

Moja prva oborožena akcija z *Rdečimi brigadami* je bil vpad v sedež *Italijanskega socialnega gibanja [Movimento Sociale]*

Italiano – neofašisti/ v slogu “proletarske zasedbe” sovražnikovega sedeža. Vse prisotne smo, kot simbolno dejanje proti oblasti, zvezali z grožnjo: “Tudi doma se ne smeš počutiti varnega.” Na sedežu organizacije sta bili dve osebi oboroženi, kar ni bilo predvideno. Prišlo je do streljanja, med katerim sta bila oba ustreljena. Pri tej akciji sem imela zgolj stransko vlogo, vendar je bil to zame hud udarec, ker nisem pričakovala srečanja s smrtjo. Govorila sem si, da je odgovornost skupinska, predvsem pa je bilo močno opravičilo to, da sta bili žrtvi dva fašista. V gibanju okoli mene ni bilo slišati ničesar. Nihče ni imel moralnega govora. V maščevalnem letaku smo napisali: “Tega nismo želeli, vendar sta bila oba fašista.” Fašizem je bil absolutni sovražnik, ki je legitimiral uporabo nasilja. Kot *Rdeče brigade* smo ravnali tako, ker so bile takšne okoliščine in vzdušje.

S to akcijo sem tvegala, da bom prepoznana. Razmišljati pričnem, da je nemogoče nadaljevati z “dvojno militantnostjo”: z ženskim kolektivom in brigadistično militantnostjo.

V letih feminizma je postal odnos z mojo mamo zelo tesen. Spominjam se, kako me je čakala s svojim kozarcem žganja, ko sem prihajala domov tudi ob dveh zjutraj. Tedaj se je vključila v mojo feministično izkušnjo, ne v militantnem pomenu, ampak v nekaterih neformalnih trenutkih.

Zame je izkušnja s feminizmom zelo povezana s srečnim obdobjem z mojo mamo: kakor zame, je bil srečen tudi zanjo. Nato se je vsa stvar obrnila proti njej, kajti moj odhod jo je strl ...

Ob odhodu sem rekla mami: “Odhajam za mesec dni”; vendar sem jo morala objeti na nek poseben način, ki se je zdel kot nekakšna prevara.

Ponovno sem jo videla šele po šestih letih, med kolokviji v zaporu, po moji prvi aretaciji. 15–20 dni po vesti, da ima mama raka in da je zelo slaba, sem zbežala; ob drugi aretaciji sem se bala, da bo to zanjo zelo hud udarec ... nisem vedela, da je umrla dva meseca pred tem.

Izbira ilegale je zelo hitra. To izbiro seveda predpostavlja tveganje, da bi bila prepoznana in služi kot izgovor oziroma pretveza, ki pospeši neko izbiro v življenju, tisto globalne in totalne razsežnosti militantnosti. Mislim, da bolj kot zgodovinskim in političnim motivom to ustreza nekaterim osebnim značilnostim, ki so seveda pod vplivom razmer. Ta igra nekakšne herojske koncepcije militantnosti je morda nujna, ko gre za politično in etično radikalno izbiro, ki vključuje uporabo nasilja. Če ta izbira ni vključena v nek močan kontekst, jo je težko narediti. Čeprav sem želela preseči sivino vsakdanjika, ki mi jo je ponujala ženska politika, mi je manjkala ta totalna in herojska razsežnost.

Spominjam se, da je bila zadnja stvar, ki sem se je udeležila, preden sem izginila iz prejšnjega življenja, neko žensko zborovanje. Cel čas sem jokala, v tesnobi vsega, kar sem puščala za seboj, del mene, ki sem ga puščala tam. Kljub temu sem bila zelo odločena; v ženski militantnosti nisem našla vseh odgovorov na politična in družbena vprašanja, ki sem si jih postavljala, na vprašanje oblasti ...

LOREDANA:

Tako kot ti, tudi nekatere druge tovarišice izjavljajo, da imajo dovolj našega “neskončnega blebetanja med ženskami”. Zanje samozavedanje, “ločitev”, ni prehodna potreba izključno ženskega gibanja, ki kot izgradnja, začeniši pri sebi, išče niz ustaljene identitete med biologijo in zgodovino, material, kako biti “drugačna”.

Nekatere tovarišice priznavajo, da se jim mudi, da jih je groza vsakdanjosti. Kot obsodba vsakdanjosti s strani žensk. Govorijo o prednosti razrednega boja, frontalnega spopada, o tem, kako postati oborožena avantgarda proletariata, o eksemplarnih potezah, gverili. Osvoboditev žensk je preložena na “kasneje”.

Razprave so goreče in zmedene. Poskušam najti sledi: vemo, da je v nas veliko nasilja in agresivnosti, ki jo je potrebno razvozlati, da bi lahko razumele in spremenile našo realnost. V vsaki naši zgodbi, pa tudi v večini vseh žensk, ima pomembno mesto prejeta in zatrto,

vase obrnjeno, posredno in slabo manifestirano nasilje. Pravi problem je poskusiti ga razumeti, kaj je, kaj pomeni in kako se ponotranji.

Ne mislim, da ženske izražajo strateško nenasilno pozicijo. Ne počutimo se nasilne, ko branimo naše bitke ali prostore demokracije, ki so bili pridobljeni tudi s silo: to čutimo kot našo voljo-pravico; skrb za našo obrambo nočemo na nikogar prelagati.

Razrednega boja ni mogoče videti kot neke vrste železne roke med tistim, ki ima oblast, in tistim, ki jo nedvomno hoče osvojiti. Drugače postane nasilje predpostavka, ki legitimira oblast in orodje, ki ga reproducira. Postane sama oblast, ki se kot taka potrjuje.

Izbor oboroženega boja razodeva skrajnosti koncepta politike, ki sega v preteklost ... Začenši pri razcepu med smotri in sredstvi, kjer prvi opravičujejo slednje, postanejo vse prakse nepomembne, samo da so učinkovite in funkcionalne. To je rezultat, ki *a posteriori* legitimira katerokoli prakso.

Za feminizem je temeljno načelo pomembnost "procesa": kvaliteta objektivov, smotrov, ki mora živeti v oblikah boja že tu in zdaj. Načini boja že takoj določajo vsebine in značilnost spremembe, ki se jo išče. Nismo se pripravljene odpovedati iskanju politike, ki kot nasprotovanje oblasti ni prisiljena zgraditi nasprotne oblasti enakih ...

Ve, ki ste nas zapustile, ste bile še naprej vprašanje, ovira, popačeno zrcalo. Počutile smo se ukleščene med potrebo in nezmožnostjo sodbe o oboroženem boju, o vas (tovarišice, ki se motijo? ki spreminjajo smer? ki nam vsiljujejo roko?) Kaj ste postale? Kje ste bile? Kako ste lahko živele v organizacijah, kjer je v veljavi piramidalna strukturiranost, birokracija in uniforme (oh, vaši salonarji in temni uradniški kostimi!). Organizacije, v katerih so strukture in vloge izdelane vnaprej, kjer sta "osebnost" in subjektiviteta popolnoma zadušeni in potlačeni. Kdo ve, za kakšno ceno. Prepričana sem, da me je kot izbira rešil projekt med ženskami.

SUSANNA:

Naši miti so bili zelo raznovrstni.

Najmočnejša podoba našega imaginarija je bila podoba gverile. Gverila skuša taktično dokazati, da ima lahko tudi šibkejši veliko moč – to je zelo privlačno in optimistično, saj odpira možnost. Kot mit so, predvsem zame, tu še irske ženske, ki so streljale po metropolah. Nato seveda klasični miti: Che ...

Leta 1973 imam optimistično predstavo o delavskih bojih. Ne razumem, da gre v resnici za začetek pojemanja bojev iz leta 1969. V primerjavi z *Delausko oblastjo* hočem na silo, v smislu oborožene avantgarde, ustanoviti politično organizacijo proti-oblasti. Uporaba orožja je bila za konsolidacijo tega gibanja proti-oblasti. Pravila sem, da obstajajo močni potenciali družbenega boja, ki jim dajemo moč za nasprotovanje restrukturaciji, ki je pomenila visoko ceno za delavski razred. Kot referenco jemljem *Rdeče brigade*.

Izkušnja z *Rdečimi brigadami* je bila kratka, vendar zelo pomembna za mojo osebno in politično oblikovanje. Tam se soočim z militantno stranjo militantnosti. Odkrila sem, da zmorem delo vojaškega tipa, čeprav v odnosih z ljudmi nisem nasilna. Povedati moram, da nisem "pretrpela" ničesar zaradi tega, ker sem ženska, saj je zaradi večjega števila militantnežev in formalnosti same organizacije vladala neke vrste nevtralnost. Biti militanten pomeni predvsem naučiti se obvladovati, obračunati z lastnim strahom. Sama sem bila deset let v oboroženem boju, kar pomeni deset let strahu, ki postane nekaj normalnega; oziroma dvajset let, tukaj je bil tudi posebni zapor. Obvladovati strah in nadzorovati nekatera čustva ter biti poroštvo za tiste, ki so s teboj. Nekatere stvari, vključno z življenji tvojih tovarišev, so odvisne od tebe: to je velika odgovornost. Ni samo tesnobno, je predvsem šola samega sebe. Mislim, da sem vzdržala zapor, ker sem v sebi našla neko čudno moč, ki mi je uspela pomagati. Vseeno je to življenje, ki jo označuje velika osamljenost.

V obdobju ilegalnosti sem splavila. Nekaj grozljivega, saj imam nezakonit splav; dvojni zapleti v pogojih dvojne osamljenosti. Potem

je porazno: ugotovim, da so mi splav naredili slabo in moram zato poiskati pomoč. Na pol mrtva in z visoko vročino 41 stopinj sem romala od klinike do klinike, dokler nisem dobila prostega ležišča. To je edini spomin, ki ga imam na strah pred smrtjo, čeprav sem se s smrtjo kasneje večkrat srečala.

V Firencah je leta '82 potekal proces proti *Prvi vrsti [Prima Linea]*, ki je bil zame velik navdih za to, kako se delajo otroci. To seveda ni ločeno od tega, kako tovarišice skušajo ponovno kljubovati svojemu življenju. Zaradi tega sem v veliki krizi: a ne zato, ker ni prav, da se delajo otroci, ampak ker sem tam mislila samo na to, kako bi pobegnila. V tej razpravi o otrocih sem poskušala, da bi razumela druge ženske, kako se doživlja to željo, oziroma, kakor jaz, kako se je ne živi. Najbolj grozne stvari sem slišala od nekaterih moških. Povedati je potrebno, da so prihajali iz "posebnih" moških zaporov, ki je pekel znotraj pekla zapora. To srečanje na sodišču je bilo, po štirih ali petih letih "posebnega" zapora, prvo srečanje med nami. Nekateri so torej imeli čustvene probleme in ogromno obupa v sebi. Prihajali so celo z dokumentom o potrebi po očetovstvu ... Materinstvo je bilo s strani žensk živeto na bolj protisloven način, težak in obenem bogat.

Videla sem resnično veliko razliko med očetovstvom in materinstvom, predvsem, kako je živeta, še preden vstopi v telo, kot ideja. Sama si problema ne postavljam preveč; niti sedaj nimam želje imeti otroka.

LOREDANA:

Zdelo se nam je, da ilegalne organizacije ponovno ponujajo nevaren mit o junaku in junakinji kot emancipirajoči podobi bojevnika brez protislovij. Sprašujemo se, ali ni zadovoljujoče doživeta tako in se počutiti kot jedro revolucije, neznan junak, ki se žrtvuje za ideal. In ženske se na žrtvovanje spoznajo.

SUSANNA:

Diskurz o žrtvovanju je bil v militantnosti oboroženega boja dokaj prisoten. Tudi v *Rdečih brigadah*, saj se spominjam osupljivega primera, metafore, ki mi jo je povedal moj

takratni tovariš Fabrizio. Boj za komunizem je bil kakor napor za tiste miši, ki so morale preplavati vodno površino. Vse skupaj skočijo v vodo in nekatere pridejo na drugi breg tako, da hodijo in skačejo po hrbtih ostalih ter se rešijo. Ostale se utopijo, vendar so pripomogle k prehodu tovarišev na drugi breg. Je zelo močna podoba o interni solidarnosti znotraj revolucionarne skupine, ki se bori, in o neizbežnem žrtvovanju.

To tvori diskurz o smrti in nasilju kot neizbežni ceni revolucionarnega procesa. *Prva vrsta* je temu nasprotovala. Obstajala je podoba o tem, kakšno bi lahko bilo družbeno življenje po zmagi; prijetna podoba, ki nima ničesar skupnega s podobo realsocializma vzhodnega tipa, ravno nasprotno. *Rdeče brigade* so za razliko od nas predpostavljale bolj strukturirano družbo in bolj zadušljivo enakopravnost. Razlog je bil predvsem v dejstvu, da so bile družbene razlike znotraj *Prve vrste* zelo velike ter različnega družbenega izvora. Sami težnje po lahkotnosti nismo nikoli definirali kot "malomeščanske", kar je v velikem protislovju z oboroženim bojem, ki je žrtvovanje in vključuje zapor, naporno življenje, tveganje in smrt. To nepremagljivo protislovje je oddaljilo veliko tovarišev in tovarišic v kritičnem trenutku okoli leta 1980, ko se je zaradi zaprtja vseh perspektiv spraševalo: čemu etika žrtvovanja? Zgolj zaradi ohranitve koherentnosti? To je bil eden od razlogov za končni razpad *Prve vrste* – na srečo, glede na vse skupaj.

Kot samska ženska sem imela v zelo težavnem ilegalnem življenju posebno razmerje do orožja: posedovati pištolo je bil predvsem obrambni in zaščitni element. Seveda je orožje v vsakdanjiku prej ovira – pokazal si ga, da se ne bi nič zgodilo. Imela sem neposredne izkušnje z ranjenjem in tudi z umori. To so drugačne in grozne izkušnje, ki se jih ne da opisati. So stvari, ki trajajo le nekaj minut. Moja reakcija nanje je bila vedno popolna izključitev kakršnihkoli čustev. Prevladujoče čustvo je strah in dozdeva se ti, da prestopaš prag brez možnosti vrnitve. Nato

nastopi neke vrste praznina. Nikoli se nisem prepoznala v moških opisih "poguma"; ne vem, kaj je pogum. O teh stvareh se je govorilo šele kasneje v zaporu; takrat se ni govorilo v teh terminih, niti med ženskami. Na splošno smo imele zelo ironičen ženski odnos do tovarišev, ki so imeli fetišističen odnos do orožja. Tako so se vedli predvsem mlajši tovariši.

LOREDANA:

Komunikacija je bila kmalu prekinjena: med nami, ki nadaljujemo boj javno, in vami, ki ste izginile v ilegalo. Niste nas več jemale za referenta ali sogovornika, razen prek sporočil in letakov, v katerih zahtevate dejanja, pozivate k orožju, pojasnujete teorije v vse bolj avto-referencialnem in kriptičnem jeziku. Me iščemo vaše sledi, vas vidimo na TV, med podobami ohromljenosti, ugrabitvami, med poročili o zločinih zagledamo vaše spačene, a vseeno porogljive obraze, včasih polne modric ter kako z dvignjenimi pestmi pred televizijskim kamerami ponavljate zastarela gesla.

Naš odnos z vami, bojevicami ... Spominjam se gesla med pogrebom brigadistke: "Nobenega tamanja za mrtvimi tovarišicami; vodilno geslo: V boj!". Nekaj sokrivde je bilo v drugih delih gibanja. Vseeno vas ne bi "izdale". Predvsem zato, ker ste prihajale z iste strani. Zaupale smo vam del sovraštva in nasilja, ki je zadevalo vse nas.

SUSANNA

Prva vrsta je bila organizacija, prepredena z zelo različnimi militantneži – predlagane in opravljene akcije nekaterih tovarišic so živele znotraj našega okolja dokaj svobodno. Nekatera demonstrativna dejanja, kot npr. vpadi v erotične kinodvorane (proti podobi ženske, ki jo propagira oblast) ali akcija, v kateri je bila ranjena ena od paznic v ženskem zaporu, so izvedle same ženske.

Naše sporočilo zapornicam je bilo: "Dvignite glavo, saj je zunaj nekdo, ki misli na vas". Akcija, ki so jo izpeljale same ženske, ker je zadevala ženske, je bila zelo enostaven mehanizem, ki je hotel naenkrat premakniti nekatera razmerja moči. Vsaki akciji, s katero

smo hotele nekoga pridobiti, se je pripisovala pedagoška vloga. Sporočilo za ženske je bilo: lahko se organiziraš v znamenju moči, da boš lahko kljubovala s svojim specifičnim dejanjem. Seveda smo naslavljale sporočila tistim skupinam žensk, ki so nam bile najbolj sorodne, npr. tistim iz skupine *Delavska avtonomija* [*Autonomia Operaia*], ne pa tistim iz skupin samozavedanja.

Kljub negativnim podobam, ki so bile posledica določene vrste dejanj, in kritičnim reakcijam s strani ženskega gibanja, smo imele tudi trenutke refleksije. Vendar je bila naša izkušnja obrnjena vase in se je zato zaključila avtoreferenčno. Pozoren si moral biti na sodbe, ki so prihajale iz bližnjega prostora, ki pa so bile zelo redko "proti". Oddaljenim sogovornikom se ni posvečalo veliko pozornosti. To je seveda ena od kritičnih točk ilegalnih oboroženih organizacij: pozornost predvsem na omejen radij soglasja.

Leta 1980 smo ustanovile znamenite ženske kolektive, katerih namen je bil organizirati beg tovarišic iz zaporov. Neke vrste "bojevitega matriarhata" ... V tistih trenutkih smo se veliko ironizirale; ker so aretirali vse moške, ali kakor v vojni, ko gredo moški na fronto: sedaj delajo ženske. Položaj je bil tragičen in brezupen; skoraj ničesar ni bilo moč izkoristiti. Vendar nam ni prišlo na misel, da bi pobegnile v tujino in zapustile tovariše. Sama sem vedno govorila, da ostanem. Ta odločitev je bila zame tako politična kot tudi čustvena. Kakor koli že, *Prva vrsta* je bila kolektivna izkušnja, pri nastanku katere sem tudi jaz pripomogla, in v kateri sem vse do konca obdržala vodilno vlogo, ki je nisem nameravala zapustiti. Morda je v tej drži nekaj materinskega.

Upravičitev, na podlagi katere smo delovale, je bila zvezana s podobo formalno demokratične družbe, ki je v svojem bistvu nasilna. Bila je vizija države in družbe – posebej produkcijske resničnosti – izkoriščanja in nasilja v življenju ljudi.

Pri izbiri političnega umora ti pomaga ideologija, kulturna podlaga ter zavest, da je faza spopada označena z nasiljem ter da imaš

za uporabo nasilja na razpolago sistem upravičitve. Politika pripelje s seboj tudi moralo: izvedbo umora smo tolerirale s politično legitimizacijo. *Stvar* opravičuje sredstva.

LOREDANA:

Opombe iz leta 1979 (!) ob ponovnem srečanju o ženskah in nasilju. Povzemam:

Potrebno je izpostaviti določeno levičarsko kulturo, ki nam olajša sprejeti političen uboj. Seveda, če je stvar pravična. Vendar se je potrebno vprašati, če je ustaljeno razmišljanje, da stvar upravičuje nasilje, možno obrniti v drugo smer: do katere točke je stvar pravična, čeprav vsebuje nasilje?

“Smoter opravičuje sredstva” je identificiral celotno mednarodno komunistično gibanje, ki je doseglo svoj vrh v oboroženih organizacijah. Ta ideja je nezdržljiva z našo politiko med ženskami, kjer ne bi smelo biti ločitve sredstev in smotrov. Živimo v družbi, v kateri je vsaka oseba blago in kjer je njeno življenje vredno samo v razmerju z vlogo, ki ji je dodeljena; oborožene skupine so iz te “vizije sveta” naredile svojo politično prakso. Osebo zade-nejo zaradi njene vloge in funkcije.

To je največja poenostavitev, kako lahko politika postane brezbrizna tako do življenja kot do ljudi in najosnovnejših čustev. Ženske iz oboroženega boja sodelujejo v tej viziji politike, ki je brezbrizna do teles, potreb in najosnovnejših čustev. Nas ne zanima svet oziroma, kako živeti v svetu, v katerem čustva, protislovja, želje, telo ter otroci niso združljivi.

Ko v vseh revolucionarnih procesih politika postane vojna, logika vojne prevlada nad vsem, tudi nad samimi komunističnimi vsebinami. Tudi pri najhujšem morilcu bi morali potrditi, da smo proti smrtni obsodbi. To ne pomeni, da se ta vsebina ne primerja z nujnostjo, npr. pri izbiri med svojim življenjem in življenjem sovražnika. Potrebno je ločevati med neposredno samoobrambo (ko sam ne določaš stopnje spopada) in lastno iniciativo (ko sam določaš način in sredstva).

Če bi se ponudila zgodovinska situacija državljanske vojne, kako bi se obnašale do žensk, ki so na drugi strani? Ali bi počele iste

stvari, kot so jih počeli moški, ali pa bi lahko našle nek lasten način boja? Ali obstaja? Smo sposobne ubiti drugo žensko?

Za nas ženske, ki smo obsedene s svojim nasprotovanjem nasilju, je zaskrbljujoče, da je nasprotovanje “moški” plati nasilja reducirano na impotentnost. Če žensko gibanje ne uspe izraziti svojih iniciativ, pripomore k vrnitvi tovarišic k tradicionalnemu načinu delovanja in življenja v političnem življenju, ter prepusti prostor mirovniškim mistifikacijam ali pa oboroženim skupinam.

SUSANNA:

Če sedaj pretehtam uporabo nasilja v političnem boju, je treba povedati, da je bila v stečaju; predvsem glede taktičnega motiva zasedbe umirajočega družbenega subjekta, delavca. Je pa še en splošnejši motiv: sredstvo političnega nasilja je sredstvo, ki zatre vsebine, za katere misli, da lahko dela. V oboroženem boju se je izkazalo, da je poskus odpiranja določenih prostorov svobode in osvoboditve pripomoglo kvečjemu k odprtju nasprotnih načinov življenja, težavnih, kot je npr. etika žrtvovanja v primerjavi z osvoboditvijo družbenega življenja. Na politični ravni je nato prišlo do gibanj, ki so prostore zaprla, namesto da bi jih odprla. Ob različnih situacijah ostajajo dvomi. Svet, v katerem živimo, tako včeraj kot danes, je v vojni; konflikti se “rešujejo” z vojno. Mislim predvsem na države, ki so pod diktaturo in je nasilje potrebno zaradi osvoboditve ljudstva. Vseeno govorim to z žalostjo. Mislim, da je zelo pomembna izkušnja *Chiapas*. Vodje, ki primejo za orožje rekoč, da ga ne želijo uporabiti, zdramatizirajo diskurz o nasilju. Orožje je lahko potrebno, vendar ga ljudstvo ne želi uporabljati. Ne morem reči, da orožja v svetu ne gre več uporabljati. Tu se ne grem velike maše. Pomembno je ne izpostavljati te nujnosti, in iskati, da se je čimprej znebiš. Ne biti suženj orodja, temveč biti zvest vsebinam.

Še vedno je veliko jeze, saj živim v še bolj represivni družbi, ki ni prežeta s kolektivnimi odgovori kot nekoč. Jeza, ker se zaradi nekatereh reči vračamo nazaj.

Občutljiva sem predvsem na ženske teme in pri ženskah je v današnji družbi opazna nekakšna vrnitev nazaj. Naša generacija si je morala vse izbojevati za zelo visoko ceno. Generacija, ki je kritizirala zvezo in družino, ki sta nas zatirala – pa tudi dajala varnost. Da je dosegla splav, ločitev, da je razsrediščila položaj ženske; to je imelo visoko osebno ceno.

Najbolj sem jezna takrat, ko se kdo lahko vrača k stvarim, ki smo jih dosegli. Preveč krvi se spominjam, krvi vseh tistih bitk. Ko vidim vso pripravljenost k razpravljanju, tudi z leve, vidim znak prezira do te generacije žensk. To me skrbi, vendar upam, da bodo ženske ponovno našle moč, da bodo lahko obdržale dosežene stvari.

Prevedel Mitja Sardoč

Jezna brigada

Bratje in sestre!

Pričakujemo, da bo buržoazni tisk zamolčal novico o torkovem nočnem streljanju na špansko veleposlaništvo v Londonu ... To je že tretjič v zadnjem mesecu, da je sistem snel krinko tako imenovane 'svobode informiranja' in poskusil skriti dejstva o lastni ranljivosti .

'Oni' poznajo resnico o BBC na dan pred farso izbora za miss sveta; 'oni' poznajo resnico o uničenju lastnine sodnikov vrhovnega sodišča; 'oni' poznajo resnico o štirih Braclayevih bankah, ki so zažgane ali hudo poškodovane; 'oni' vedo tudi, da se širi dejavno nasprotovanje njihovemu sistemu.

Jezna Brigada ne prevzema odgovornosti za vse. O nas se bo že slišalo. Včeraj zvečer smo streljali na špansko veleposlaništvo v solidarnosti z našimi baskovskimi brati in sestrami. Bili smo previdni, da ne bi zadeli svinj, ki so stražile stavbo kot predstavniki britanskega kapitala v fašistični Španiji. Če Britanija sodeluje s Francijo v tem 'legalnem' linču resnice, bomo prihodnjič bolj skrbno izbrali cilje.

Solidarnost & Revolucija, Ljubezem

Communique, The Angry Brigade¹

¹ *The Angry Brigade 1967–1984, Documents and Chronology, druga izdaja 1993, Elephant Editions, str. 23.*

² *Ime The Angry Brigade je skovanka, prevzeta od starih francoskih upornikov 'Enrages' in anarhističnih brigad iz Španske državljanske vojne ter tudi refleksija na angleške Angry Young Man iz 50. let našega stoletja. V dobesednem prevodu bi govorili o 'Jezni brigadi' ali 'Brigadi jeznih'. Glede na simboliko začetne črke 'A' dobesedni prevod izgubi veliko ideološkega pomena, vendar bom v nadaljevanju Angry Brigade poslovenil v 'Jezno brigado'.*

³ *"Fašizem & nasilje bosta uničena. Veleposlaništva (špansko je bilo obstreljevano v torek, op. GD), vodilni policisti (pigs), spektakli, sodniki, lastnina. Communiqué 1, The Angry Brigade." The Angry Brigade 1967–1984, Documents and chronology, druga izdaja 1993, Elephant Editions, str. 24.) Špansko veleposlaništvo so napadli v noči z 2. na 3. december 1970. Žrtev ni bilo, gmotne škode tudi ne, ker je samo en strel zadel okno na stavbi.*

Poleg militantnih irskih katoličanov in nacionalistov, ki se proti britanski kroni krvavo bojujejo že celo večnost, so britanski otok z oboroženim bojem konec 60. in na začetku 70. let močno razburjali pripadniki/ce skupine Angry Brigade.² Po nekaj nepojasnjenih oboroženih napadih, ki jim britanski mediji niso namenili večje pozornosti, so se jezni brigadisti z obvestilom za javnost prvič oglasili 5. decembra 1970 v londonskem časopisu 'International Times'. Nekaj dni kasneje je bil v istem časopisu objavljen komunike, kjer so jezni brigadisti natančneje napovedali tarče napadov v razrednem boju proti kapitalističnim odnosom v državi.³ Že v ciljih boja je očitna temeljna razlika med Jezno brigado in Irsko republikansko armado, ki si je kot osnovo za nasprotovanje britanski državi zastavila svobodni Ulster in enotno Irsko.

Boj proti industrialcem in kapitalizmu v Britaniji ima dolgo tradicijo, ki sega na začetek 19. stoletja – od ludistov in čartistov do sodobnih sindikalnih gibanj. Vedno pa je obstajala dihotomija med uradnim delavskim gibanjem in njegovimi organizacijami ter nenadzorovanimi skupinami in posamezniki, ki so se anonimno odločali za neposredne, pogosto individualne akcije, ki so bile usmerjene proti razredu kapitalistov in njihovi lastnini. Pred tridesetimi leti so postajali sindikati in industrijski delavci v Britaniji čedalje bolj instrumentalizirani in čedalje manj radikalni. Na drugi strani pa je ostala manjšina delavcev, ki je zunaj institucij, najpogosteje z državljansko neposlušnostjo, bojkotom in/ali sabotažami, izražala nezadovoljstvo in grenila življenje delodajalcem. Prav nenadzirani, svobodni del delavskega gibanja je zrušil mit o pasivnem in stabilnem angleškem delavskem razredu, ki je nastal po industrijskem boomu in relativni blaginji srednjega razreda v 50. in zgodnjih 60. letih. Izgubi urejenega delavskega imidža zadovoljnega srednjega razreda sta botrovala tudi 'čedalje večje število tujih delavcev in žensk v proizvodnih panogah in hiter razvoj terciarnega sektorja' (Weir, 1993, str. 16).

Konec 60. in začetek 70. let so poleg tega zaznamovale tudi internacionalizirane oborožene kampanje evropske urbane gverile proti mednarodnim predstavništvom evropskih fašističnih držav, predvsem Španije in Grčije. Hrati so evropski gverilci podpirali sobojevnike, ki so se uprli vojaškim huntam v Južni Ameriki. Poleg razlogov za razdejanje v državah, kjer so nastale, so imele urbane gverilske skupine v Evropi (RAF, Rdeče brigade, Direktna akcija) skupen cilj: slabljenje in končno padec fašističnih režimov ter vladajočih kapitalističnih odnosov nasploh. V okviru teh akcij niso bili redkost napadi na ameriška diplomatska in poslovna predstavništva, predvsem zaradi imperialistične politike Bele hiše, še posebej v Vietnamu.

V 60. letih so si Britanci zapomnili številne napade na španske institucije na Otoku, ki so bile simbol Francovega fašizma, in na domače državne institucije, ki so bile nekakšen podporni stolp kapitalističnih odnosov. Tarča policije so bili pripadniki takrat že

znanih levoradikalnih skupin. Po bombnem napadu na Bank of Spain 9. februarja 1969 v Liverpoolu, je policija aretirala anarhista Alana Barlowa in Phila Carverja, ki sta bila pripadnika '1st of May Group'.⁴ V nekaterih interpretacijah se je pokazala ključna naveza med anarhisti iz Skupine Prvega maja in prvotnim jedrom Jezne Brigade ali celo poenotenje teh skupin, čeprav težko rečemo, da je bila Jezna brigada izključno anarhistična družina.

Od poletja 1968 sta bili univerzi Oxford in Essex po radikalnih študentskih dejavnostih podobni Sorbonni in Nanterreju. Britansko študentsko sceno je navdušil veseli pariški maj, še posebej nauki in početja 'situacionistov'.⁵ Situacionizem je dobil močne korenine na podtalni založniški sceni, ki je bila najbolj razvita radikalna dejavnost v takratni Britaniji in večinoma v rokah anarhistov. Če temu dodamo še malo bohemstva, ki je bilo priljubljeno med tedanjimi študenti in britansko inteligenco, smo že zelo blizu sintagmi Anarchy in the UK. Ali kakor je recept zanjo zapisal Tom Vague v knjigi 'Anarchy in the UK – The Angry Brigade': "Vzameš nekaj angleškega razočaranja, temu dodaš nekaj francoskega situacionizma in razstrelivo, pa še nekaj španskega anarhizma in BANG! Dobiš anarhijo v Veliki Britaniji. (Tukaj je seveda še vpliv ameriških skupin Weatherman⁶ in Črnih panterjev)." (Vague, str. 30)⁷

Na drugi strani je bil v času obstoja in delovanja Jezne brigade prav anarhizem zelo priljubljen med Britanci⁸, vendar so se takratne najbolj dejavne anarhistične skupine omejile od nasilnih akcij Jeznih brigad⁹.

Čeprav je britanski državi uspelo obsoditi pet državljanov kot pripadnike/ce Jezne brigade, do danes ni mogoče povsem z gotovostjo trditi, ali so bili obsojenci res jezni brigadisti. Revolucionarna zarota je bila tako uspešna, da so pripadnike Jezne brigade pogosto zmerjali z mirnimi sosedi (boys next door)¹⁰ ali z večglavo hidro, kakor jih je imenoval novinar Alan Burns (Vague, 1997, str. 126). Na tem je temeljila uspešna taktika brigadistov, ki so se predstavljali kot moški ali ženska, ki so tukaj zraven vas, torej vsepovsod.

O Jezni brigadi ni bilo objavljenega veliko napisanega gradiva. Zato sledi krajša kronologija najodmevnejših akcij britanskih brigadistov ter usode obsojencev za početja Jezne brigade. Na podlagi komunikacijev je mogoče določiti ideološko plat Jezne brigade, njen razredni boj ter koketiranje s situacionizmom in anarhizmom. Čeprav po oboroženih napadih niso pustili niti ene smrtne žrtve¹¹, je že nastanek Jezne brigade potrdil staro pravilo, da država hitro stopnjuje represijo kot odgovor na neposredne akcije manjših inkriminiranih skupin in hkrati kot izgovor za razčiščevanje z vsemi drugimi nelojalnimi državljani.

⁴ *Skupina Prvega maja, skupaj z Mednarodnim Revolucionarnim Solidarnim Gibanjem (IRSM) prihaja s španske CNT anarhisindikalistične scene, ki se je internacionalizirala po umoru znanega španskega gverilca in antifrancista Francisca Sabate l. 1960. (Vague, 1997, str. 27) 'Prvomajska skupina' se je v Veliko Britanijo naselila l. 1966 in je postala znana po napadih na španske in ameriške diplomate.*

⁵ *Vpliv situacionizma v Veliki Britaniji se čuti od 50. let, vendar šele maj 1968 velja za dejanski začetek situacionizma na Otoku. Največji vpliv so imeli škotsko-italijanski beatnik Alex Trocchi, avtor 'Cain's book', 'Youn Adam' in quasisitu (proto-internet) Projekt Sigma. (Vague, 1997, str. 25)*

⁶ *Weather Underground je bila oborožena politična skupina, ki je delovala v Kaliforniji. Pripadniki prihajajo iz vrst mlajših delavcev, ki so blizu Black Liberation Army in črnskemu nacionalističnemu gibanju nasploh. (Rubenstein, 1987, str. 82)*

⁷ *O anarhiji v Veliki Britaniji so samo nekaj let kasneje, leta 1976, peli punkovski prvoborci Sex Pistols, kar je delno zaslu-ga njihovega managerja Malcolma McLarena, ki je po managerski epizodi z New York Dolls v ZDA britanski družbi ponudil 'Anarchy in the UK' spektakel dodobra v duhu lastnih študentskih dnevo-v in navdiha nad Situacionistično internacionalo.*

⁸ Anarhizem je bil uporniška faza za mlade Britance, kot je to bil komunizem v 30. letih. (Woodcock, 1986, str. 387) Zelo znan je bil Komite 100, ki je vodil kampanjo za jedrsko razorožitev, potem časopisa *Freedom in Black Flag* (ki izhajata še danes) ter *Anarchist Times*, *Clydeside Anarchist*, *Ludd* in podobni. Anarhistični centri so ostali London in Glasgow, mladi britanski anarhisti pa so bili bližje ghandizmu kot Bakuninovemu aktivnemu in ne tudi nasilnemu uporu delavskega razreda proti državnemu sistemu represije.

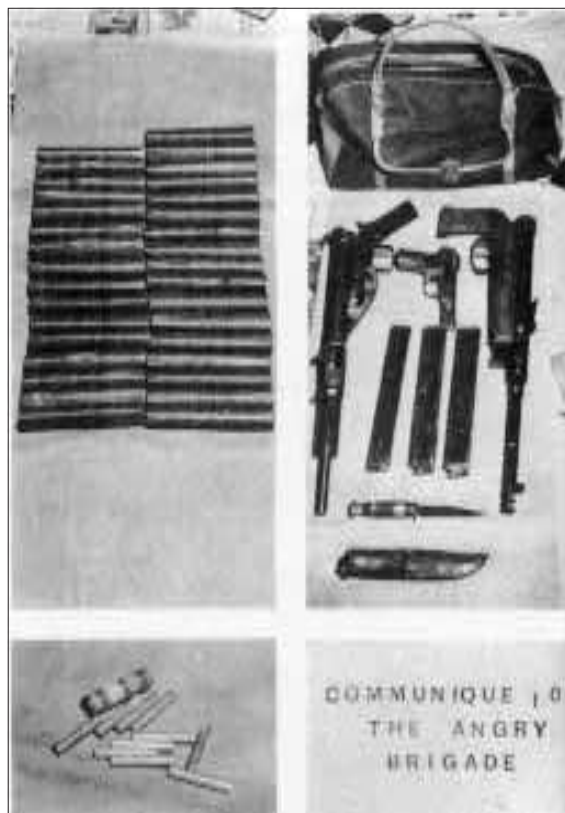
“Čedalje bolj se bližamo”

Rojstni dan Jezne brigade ni znan in tudi ni zapisan v kronologijah, ki so jih objavljali avtorji¹² knjig in besedil o *The Angry Brigade*. Znan je prva akcija, ki so jo brigadisti izvedli v noči med 2. in 3. decembrom 1970, ko so s pehotnim orožjem streljali na frankistično veleposlaništvo v Londonu. Streljanje je bilo del mednarodne kampanje solidarnosti oziroma proti sojenju šestim zaprtim Baskom, *The Burgos Six*, o katerih niso poročali niti britanski mediji. V tej akciji se je prvič pokazala povezava med Jezno brigado in Mednarodnim revolucionarnim solidarnim gibanjem (IRSM) in Skupino prvega maja, ki sta tudi sodelovali v tej mednarodni kampanji.

Jezna brigada je dva dni po napadu poslala medijem prvi komunique in se uradno vpisala na seznam državnih sovražnikov. Britanski policiji ni uspela nikomur pripisati več kot 50 drugih hujših oboroženih napadov na državne institucije in poslovna poslopja, ki so se zgodili v Veliki Britaniji od leta 1967 do konca leta 1970¹³. V igri so bile do tedaj znane skupine MPLA, UDA ali IRA – Jezna brigada je bila nekaj novega.

Nekaj dni kasneje, 8. decembra, so bile organizirane množične demonstracije proti novemu zakonu o odnosih v industriji (*Industrial Relations Bill*), ki ga je določila torijska vlada. Ponoči je bil izveden bombni napad na vladni urad za zaposlovanje in proizvodnjo, za katerega je odgovornost naslednji dan prevzela Jezna brigada. Po ponovnih demonstracijah, 12. januarja 1971, sta novi bombi poškodovali hišo ministra za zaposlovanje Roberta Carra. Jezne brigade so poslale kratko obvestilo za javnost: “Robert Carr jo je dobil nocoj. “Čedalje bolj se bližamo” – Komunique 4. Jezna brigada” (Vague, 1997, str. 36). Telefonske grožnje so zasule veliko drugih vladinih uradnikov in v številnih anonimnih klicih, ki jih ni mogoče pripisati samo domnevnim brigadistom, lahko zasledimo identifikacijo širšega kroga ljudi z Jezno brigado.

Po napadu na Carrovo hišo je bila v iskanje napadalcev vključena posebna enota *Scotland yarda*, ki se je odločila za metodo pritiska na znane levičarske skrajneže. Rezultat: aretaciji junkieja Jake Prescottta in bombaša Iana Purdya¹⁴. Potem je policija na informativni pogovor privedla tudi škotskega anarhista Stuarta

Orožje Jezne brigade?

Christieja¹⁵, ki je pravkar prišel iz Španije, kjer je zaradi poskusa atentata na Franca preстал triletno zaporno kazen

Medtem ko so se nadaljevale racije, aretacije in zaslišanja osumljenih, so se oboroženi napadi stopnjevali. Policisti so mrzlično iskali dokaze proti Prescottu za napad na reporterski kombi, BBC, ki je spremljal izbor za miss sveta. V sodelovanju s policijo je časopis Daily Mirror že ponujal 10.000 funtov nagrade za informacije o napadalcih. Ob pomanjkanju policijskih dokazov je The Times začel pisati o Jezni brigadi kot o izkušenih profesionalcih (Weir, 1993, str. 49)¹⁶, Scotland Yard pa jim je pripisal že kar 14 kaznivih dejanj: od streljanja na špansko veleposlaništvo do napada na Carrovo hišo. Policijski strokovnjaki so dobili nalogo dokazati, da vse podtaknjene bombe prihajajo iz iste jezne delavnice.

V šesti izjavi za javnost 19. februarja 1971 je Jezna brigada napovedala nove akcije proti britanski vladi. 'Naš napad je nasilen' ... Naše nasilje je organizirano. Ni vprašanje, ali bo revolucija nasilna. Organiziran oborožen boj in organiziran teror¹⁷ gresta skupaj. To je taktika revolucionarnega razrednega gibanja. Kjer dva ali trije revolucionarji uporabljajo organizirano nasilje za napad na razredni sistem ..., tam je Jezna brigada ... Nobena revolucija ni zmagala brez nasilja ..." (Vague, 1997, str. 42). Domnevni tiskovni predstavnik Jezne brigade je istega dne poklical uredništvo krajevnega časopisa v Essexu in posebej napovedal kampanjo proti britanski konservativni stranki zaradi njene politike v Južni Afriki in podpore tamkajšnjemu rasističnemu režimu.

Leta 1971 je bilo največ akcij Jezne brigade. Marca so brigadisti z nekaj molotovkami, vrženimi na urade konservativne stranke, praznovali sto let Pariške komune: "Praznujemo našo REVOLUCIJO, ki ne bo nadzorovana. Naša revolucija je avtonomna akcija nižjih slojev – ustvarjamo jo SAMI ... Naša strategija je jasna: Kako lahko uničimo sistem? Kako lahko ljudstvo prevzame moč? Moramo NAPASTI ... Verjamemo v avtonomni delavski razred. Smo njegov del. In pripravljani smo dati svoja življenja za našo osvoboditev. Moč ljudstvu. Komunique 7. Jezna brigada." (Vague, 1977, str. 46)

Aprila 1971 se je uradno začel postopek proti Prescottu in Purdieju. Hkrati je Brigada poslala molotovko in opozorilo "The Times"-u: "Uporabljali jih (molotovke, op. GI) bomo. Veliko junija in julija. Revolucija zdaj!". (Vague, 1977, str. 50) Po že omenjenem napadu na kombi BBC je Jezna Brigada pokazala smisel za spektakl z bombo, ki je na delavski praznik 1. maja 1971 priletela na znani Biba's butik v londonskem Kensingtonu. Ekstravagantno središče podtalne mode je postalo tarča napada, ker je bila ena izmed oblik kapitalističnega izkoriščanja. Kratka obrazložitev je prišla s komuniquejem številka 8: "Edino kar lahko naredite z modernim hišami za sužnje – imenovani butiki – je UNIČITI JIH." (Vague, 1997, str. 51) S tem se je Jezna brigada potrdila v družbi spektakla, vendar je bil njen prispevek surovo uničenje.

⁹ V britanskem anarhističnem časopisu 'Freedom' sicer hvalijo 'briljantno tehnično izpeljano bombno kampanjo Jezne brigade', ki so v neposrednem nasprotju z ideali, ki jih Jezna brigada ponuja v izjavah. 'Poskušali so delovati kot elita in pustiti navadne ljudi v vlogi gledalcev njihovih akcij. To je daleč od 'prebujanja množic' in se izraža v strahu pred 'anarhizmom in anarhističnimi idejami, kar je pomembno pripomoglo k naši trenutni impotenci.' (Weir, 1993, str. 9)

¹⁰ Podobna primerjava je bila tudi v zvezi z Rdečimi brigadami.

¹¹ 'Nismo morilci. Napadamo lastnino in ne ljudi... Samo fašisti in vladni agenti napadajo javnost', Komunique 5, 27. januar 1971. (Vague, 1977, str. 40) V istem obvestilu za javnost Jezne brigade obsojajo takratno britansko demokracijo za največji teror in izkoriščanje ljudi v zgodovini Kraljestva.

¹² Poleg avtorice Jean Weir in avtorja Toma Vagua je kronologijo mogoče poiskati tudi na internetu, vendar ni nikjer zapisano, da bi Jezno brigado utemeljili ti in ti ljudje, takrat in takrat na tem in tem mestu.

¹³ Kasneje, na sojenju domnevnim pripadnikom Jezne brigade, so tožilci kot prvo akcijo brigadistov navedli bombni napad na policijsko postajo v Paddingtonu, 22. maja 1968 (Weir, 1993, str. 43).

¹⁴ Prescott je bil zaprt zaradi narkotikov. Med pogovorom v celici je zatrdil, da njegovi prijatelji lahko podtaknejo bombe kjerkoli. To je bil dovolj trden dokaz tožilcem, da Prescotta obsodijo na 15 let ječe. Kasneje so mu kazen zmanjšali na 10 let. Purdie je že bil obsojen na devetmesečno zaporno kazen zaradi napada z molotovko na enega izmed Ulstrskih uradov. V njegovem policijskem kartonu je zapisan kot 'prosituationist'. Ni mu uspelo prepričati policijo, da je bil ob napadu na Carra v Edinburghu. (Vague, 1997, str. 35–38)

¹⁵ Christie je pred tem imel predavanje, ki ga je v čitalnici 'Freedom Pressa' organiziral Mednarodni črni križ, anarhistična skupina, ki solidarno pomaga političnim zapornikom in drugim žrtvam državne represije. Na tem predavanju so, kot navaja Vague, prvič navedena idejna izhodišča Jezne brigade. Nekaj dni kasneje je bilo sklenjeno sodelovanje med Skupino Prvega maja in Jezno brigado. (Vague, 1997, str. 30)

¹⁶ V drugih časopisih so o Jezni brigadi pisali kot o 'posebni enoti', 'fronti', 'trdem anarho jedru', 'komunistih', 'bombaših'... Govorice so zapisale Jezne brigade v komuni-keju št. 6, 18. marca 1971. (Vague, 1997, str. 45)

¹⁷ V Britaniji je bilo poenotenje terorizma in zločina vodilno načelo vladne politike do IRA v času M. Thatcher. Na podlagi tega britanska vlada ni

Posebej odmeven je bil tudi napad na računalniški center Scotland Yarda, ki je bil del uravnovešene akcije neformalne koalicije Skupine prvega maja, Jezne brigade in skupine Marius Jacob. Žrtve so bile Britanske železnice, Ford, Rolls Royce in Rover oziroma nosilci, ki združujejo kapital in delajo na vzpostavitvi svetovnega trga, ki bo še bolj izkoriščal delavski razred. Po teh akcijah je Jezna brigada dokončno postala državni sovražnik številka ena. Policijski uradniki so se julija 1971 odločili za akcijo: "Poišči in uniči!" (Weir, str. 57). Začele so se racije in aretacije v hipijevskih komunah, med različnimi podtalnimi (ne)političnimi organizacijami in v celotni subkulturi, ki je bila ocenjena kot nevarna za obstoječi družbeni red. V eni izmed racij na narkosceni je policiji po naključju prišla v roke fotografija, na kateri sta bila od prej sumljiva Anne Mendelson in Jim Greenfield.

Čeprav je policija poostrila nadzor nad državnimi institucijami in dala bolj močno zaščito njenim uradnikom, je jeznim brigadistom zadnjega julijskega dne uspelo poškodovati hišo državnega tajnika za trgovino in industrijo. Petnajst dni kasneje je močno počilo v naborniškem centru v Hallowayu. To je bil uradno zadnji bombni napad, ki ga pripisujejo Jezni brigadi. Brigadisti so ga izvedli v podporo irskim bratom in sestram oziroma proti britanski imperia-listični politiki v Severni Irski. Naslednji komunike ¹⁸ je bil navdihljen z razrednim bojem in je pozival nezaposlene Britance(ke), naj ne vstopajo v britansko vojsko, ki ščiti 'dobiček nekaj bogatih svinj in politike, ki so lačni moči' (Vague, 1997, str. 60).

Tisto poletje so John Barker, Hilary Creek, Jim Greenfield in Anna Mendelson v najetem stanovanju v Stoke Newingtonu delali na prosituacionistični urbanistični analizi zakona o financiranju stanovanjske gradnje (House Financing Bill) in pripravljali nenasilno kampanjo za osvoboditev Purdiea in Prescotta. Člani te majhne stanovanjske skupnosti, ki so se na tem naslovu prijavi pod lažnimi imeni in so račune plačali z ukradenimi čeki, so pogosto hodili v Pariz, ker je Barker pripravljaval angleški prevod Guy Debordove knjige Družba spektakla. Na enem teh potovanj je policija zasledila Mendelsonovo. Dvajsetega avgusta je sledila jutranja racija v njihovem najetem stanovanju ¹⁹, ki se je končala z aretacijami Barkerja, Creekove, Greenfielda in Mandelsonove.

V isti soseski je policija v naslednjih dneh ponovno aretirala prej izpuščenega Christija in prvič Chrisa Botta. Vse aretacije so bile izpeljane pod obtožbo konspirativne dejavnosti, ki naj bi pripeljala do bombnih napadov od 1. januarja 1968 do 21. avgusta 1971, ter za ilegalno posedovanje orožja in (raz)streliva.

Greenfield je bil dodatno osumljen krivde za eksplozijo maja 1970, oktobra 1970 pa skupaj z Mendelsonovo tudi napada v Manchestru. Skupaj z Barkerjem in Christijem sta bila osumljena tudi nelegalnega posedovanja razstreliva. Christie je bil osumljen še nelegalnega posedovanja streliva in eksplozivnih snovi. Poleg tega naj bi Creekova skupaj z Barkerjem in Greenfieldom pred sodiščem

odgovarjala še za domnevno krajo avtomobila.

Čeprav je policija trdila, da je Jezna brigado aretirala v celoti, so se napadi s podpisom brigadistov nadaljevali. Vojašnice in poslovne stavbe so bile najpogostejše tarče, zadnji komunike²⁰ pa je prišel po napadu na hišo birminghamskega poslovnega, čigar delavci so že nekaj časa stavkali. Zaradi domnevne naveze z aretiranimi osebami iz Stoke Newingtona sta bili jeseni ujeti Angela Weir in Pauline Conroy. V naslednjih šestih mesecih je sledilo še nekaj napadov na državno lastnino, vendar Jezna brigada ni več prevzela odgovornosti.

Maja 1972 se je začel sodni postopek, ki ga poznamo kot sojenje osmerici iz Stoke Newingtona ali redkeje kot sojenje Jezni brigadi. To je bilo najdaljše sojenje v zgodovini britanskega pravosodnega sistema (Weir, 1993, str. 63).

Proces je trajal štiri mesece in tožilci so poskusili dokazati, da je 25 bombnih napadov v letih 1968 – 1971 delo osumljenih²¹. Temelj obtožbe je bila zarota proti državi, edini dokaz pa orožje in razstrelivo iz stanovanja, čeprav strokovnjaki na inkriminiranih predmetih niso našli prstnih odtisov osumljenih. Zato je obstajal dvom, da je policija dokaze podtaknila.

Obramba je sojenje poskusila predstaviti kot politični proces, vendar je glavni sodnik takšno interpretacijo odločno zavrgel, ker je 'politično sojenje sojenje ljudem zaradi njihovih političnih stališč. Tega pa v Britaniji ni.' (Weir, 1993, str. 66)

Policija je na sodišče pripeljala veliko prič, ki so pogosto spremenjale izjave. Spremenjen je bil celo prvotni policijski zapisnik, ki so ga zastavili po aretaciji četverice. Greenfield, Mendelsonova, Creekova in Barker so bili 6. decembra 1971 obsojeni na deset let zopora zaradi zarote, katere cilji so bili oboroženi napadov. Drugi so bili oproščeni, tako kot še dve osebi²², ki ju je policija iskala zaradi istega suma.

Članice Jezne brigade?

želela pogajanja s 'kriminalci' iz Ire (Rubenstein, 1987, str. XV). Nekateri politiki so terorizem označili za zločin, ki naj bi bil političen, ali norost, zakrito z masko ideologije. "Zločin je zločin", je govorila M. Thatcher 1981. leta, ko je ovrгла možnost, da bi zaprti pripadniki Ire dobili status političnih zapornikov (ib, str. 19).

¹⁸ *Komunike s 17. avgusta je bil naslovljen 'The Moonlighters Cell Communique', v čast znanemu irskemu revolucionarju Captaina Moonlighta, ki se je v 19. stoletju bojeval za svobodno Irsko.*

¹⁹ *Policija je odvzela pištolo, ki naj bi bila uporabljena v napadu na špansko veleposlaništvo, potem nekaj detonatorjev in tiskano gradivo, ki naj bi pokazalo, da je skupina vpletena v pisanje komunikeja Moonlighter Cell. (Vague, 1997, str. 61) Poleg tega naj bi imeli še nekaj eksploziva, dve brzostrelki in naboje. (Weir, 1993, str. 59)*

²⁰ *Zadnji komunike je datiran z 20. oktobra 1971. V njem brigadisti obširno razlagajo, zakaj so napadli 'Bryantovo šestsobno stanovanje'. Šesterico iz Stoke Newingtona in politične zapornike v Severni Irski so razglasili za zapornike delavskega boja. "Ne moremo povedati, kdo je ali ni pripadnik Jezne brigade. Lahko rečemo samo to: Brigada je pousod. Brez centralnega komiteja in brez hierarhije, ki bi podrejala naše pripadnike, mi lahko*

poznamo prijatelje med tujimi ljudmi in njihovimi dejstvi. Imamo jih radi, sprejemamo jih kakor znamo. Druge celice, oddelke, skupine.” (Vague, 1997, str. 75)

21 V istem času naj bi bilo 123 znanih napadov na lastnino. (Weir, 1993, str. 65)

22 Jerry Osner in Sarah Poulikakou sta z Barkerjem pogosto hodila naokrog in ga seznanjala z dejavnostmi znotraj različnih skupnosti.

Člani Jezne brigade?

A N A R C H Y I N T H E U K

The Stoke Newington 8

All of the Stoke Newington 8 deny the charges against them. All the defendants who have given evidence have attacked terrorism, and have from the Angry Brigade as fairly innocent to the clear exception, but they have recognized the Angry Brigade's actions as reflecting the feelings of thousands. They have described their involvement in organizing and carrying out Communist Union activities, and now they present them to the public as political activity. The prosecution are smashed with a light assembly booklet, request the court and a virtual blackout for the massed press. Those who, like these writers to destroy, is the reader's responsibility...

The defendants:

Top left to right: John Barker, Chris Pratt, David McVie, David McVie.
Bottom left to right: John Barker, Chris Pratt, David McVie, David McVie.

'Oz' #45, November 1972.

Od 12 aretiranih je bilo sedem izpuščenih, Jaku Prescottu pa je bila kazen znižana s 15 na 10 let zapora. Država si je še enkrat oprala roke pred konservativno javnostjo in še enkrat ignorirala dejstvo, da je teror, ki ga je pripisala Jezni brigadi, odgovor na državno politiko.

Več kot 600 ljudi je demonstriralo proti sojenju, medtem ko so v britanskem tisku izhajale številne sociološke, psihološke in podobne novinarske analize dejanj Jezne brigade. Kot odgovor na paranoično pisanje etabliranega tiska je bil v 144. številki časopisa 'It' 14. decembra 1972 objavljen tudi 14. komunike Jezne brigade, ki ga je podpisala Celica Geronimo: "... Preveč ljudi ima pripadnike Jezne brigade zgolj za bombaše, ki uresničujejo sanjarjenje množic o razstrelitvi njihovih šefov (ki so vsi neškodljivo izkopani, zakovani v en sam eksplozivni trenutek). TODA MI NE ŽIVIMO Z BOMBAMI. NE MOREMO DIHATI PREK NAŠIH DETONATORJEV. SVOJEGA ŽIVLJENJSKEGA SLOGA NE IMENUJEMO TNT ... Sojenje Jezni Brigadi je sojenje v odsotnosti Jezne brigade ... Niso nas ujeli in nas ne morejo ... Poznamo resnico in svinje poznajo resnico ... osmerica iz Stoke Newingtona je nedolžna. Prej ali slej bodo svobodni. Prej ali slej nas boste spet slišali ... Vsako zločinsko sojenje ignorira prave zločince ..." (Vague, 1997, str. 123.)

Naslednji komunike Jezne brigade je bil objavljen skoraj deset let pozneje. Od oktobra 1981 se je boj nadaljeval v spremenjenih okoliščinah, novi tovariši so napadali institucije Nata in nuklearke ter se bojevali proti vzhajajočemu militarizmu v hladni vojni. Ne obstajajo več stari RAF, Direktna akcija, Rdeče brigade, tudi stara Jezna brigada ne, prišel pa je čas za ponovno delovanje. Brigada je spet jezna.

Jezna brigada v novem komunikeju piše, da se je v prejšnjih letih bojevala v Franciji, Italiji, Španiji, Nemčiji in ZDA. "Socialna revolucija ne bo zgrajena na truplih starih vladarjev ali njihovih poslušnikov: zgrajena bo samo(še), ko bo ljudstvo prevzelo nadzor nad svojim življenjem, ko bo obranilo svojo neodvisnost, zavrnilo državo, moč politikov, avtoritarni življenjski slog ter tržne vrednote potrošništva, ki nas izsiljuje od rojstva do smrti ... Želimo samoupravno družbo kot edini temelj, na katerem lahko zgradimo pravičnejši in libertarni svet zase in za svoje otroke. Narasla moč države, agresivna konfron-

tacijska politika vlade M.Thatcher, zlom svobodne kolektivne menjave in dogovora v vsakdanjem življenju, čedalje hujše odtujevanje ljudi od procesa odločanja itd. kažejo na eno samo smer akcije. Zavrniti in upreti se moramo neuklonljivi eroziji naše humanosti in upanj s katerimikoli razpoložljivimi sredstvi. VEMO, KAJ BOMO NAREDILI GLEDE TEGA – KAJ PA VI? JEZNA BRIGADA II (IRSM). (Weir, str. 70–71) Spomladi 1982 je Braker odšel iz zapora.

Nova Jezna brigada je napadla urade konservativne stranke v Manchestru in Leedsu, naslednji komunike pa je že podpisalo Uporniško gibanje Jezne brigade IRSM, ki naj bi se pridružilo dobro organizirani skupini Razredna vojna (Class War). To je tudi potrjeno v zadnjem komunikeju iz oktobra 1984.

Mendelson je bil januarja 1988 aretiran zaradi trgovine z mamili, Barkerja pa so spet ujeli julija 1990, ko je poskusil priti v Veliko Britanijo s ponarejenimi dokumenti.

Join the Angry side

Jezno brigado je imel marsikateri sodobnik za norce, teroriste, avanturiste, ki jih je obsojal, ne da bi poskusil razumeti njene razloge, kar je posebej značilno za državne institucije. Zato je še bolj pre-setljivo stališče takratnega anarhističnega gibanja v Veliki Britaniji, ki se je omejevalo od direktnih akcij jeznih brigadistov-avanturistov. Po njihovem mnenju so akcije Jezne brigade pogosteje škodile socialni revoluciji, kot ji koristile. To je bilo predvsem izhodišče za anarhiste tradicionaliste, ki so revolucionarno kritiko in akcije omejevali na časopise, letake, plakate in druge publikacije, s katerimi so poskušali vplivati na revolucionarno razpoloženje delavskih množic.

Mlajši in hkrati manjši del anarhističnega gibanja v Veliki Britaniji je zagovarjal neposredno akcijo in oboroženi boj, ki se ga je lotila Jezna brigada. Konec 60. in začetek 70. let je britansko politično sceno zajel val nezadovoljstva industrijskih delavcev, ki so se po hitrem zvišanju standarda v 50. in začetku 60. let soočili s stagnacijo in prvo povojno krizo. Obenem je leta 1968 nastalo revolucionarno študentsko gibanje. To so bili socialni in politični okviri, v katerih je nastala Jezna brigada, revolucionarni subjekt razrednega boja.

Metode tega boja so bile nasilne, cilji pa institucije represivnega državnega aparata, izkoriščevalski odnosi v industriji in potrošništvo. Neposredni odgovori na državno represijo so bili bombni napadi na računalniški center Scotland Yarda in vojni rekrutni center, kot tudi na hiše policijskih in sodnih uradnikov. Veliko več je bilo napadov na lastnino kapitalistov. Kar vrstili so se bombni napadi na poslovna poslopja in resorna ministrstva ter lastnino industrialcev in resornih ministrov. Napada na kombi BBC in Biba's butik sta bila uperjena na uničenje stereotipov in alienacijo v potrošniki družbi, kjer je prevladal spektakel.

²³ Člane osmerice Stoke Newington so v časopisih obtoževali 'orgije', 'bizarni seks', 'anarhistična zborovanja', 'narkomanijo', 'neplačane račune' itn. (Vague, 1997, str. 115)

²⁴ Oleg Bitov je leta 1985 za Viking Penguin objavil knjigo *Bitov's Britain*. Govori o Sedmerici iz Stoke Newingtona ali Jezni brigadi, za katero je do sojenja veljalo, da jo sestavlja študentska anarhistična mladina. Potem je na sojenju obramba prišla do spoznanja, da sedmerica pripada britanski in ameriški tajni službi. Ob tej zgodbi, ki lahko služi za filmski scenarij, močno dvomijo vsi resni analitiki, še posebej zato, ker je Bitov delal za KGB. (Meltzer, 1996, str. 5)

²⁵ Situacionisti ponavadi nimajo razredne zavesti in v glavnem nasprotujejo vsaki obliki aktivnega odpora. "Celo početje 'družbe spektakla' je samo šala, ki se končuje z diverzijo v umetniški galeriji." (Meltzer, 1996, str. 8)

Jezna brigada je pomenila nevarnost za celotno britansko ureditev. Zato je država vložila veliko policijskega navora, da bi ustavila delovanje brigadistov. Tudi kazni so bile primerne državnemu vrednotenju početja jezne brigade in ne majavim dokazom. Iz sojenja so naredili spektakel, ki so ga spremljale različne medijske zgodbe o početju domnevnih brigadistov²³. Med najbolj intrigantne analize Jezne brigade sodi Bitova knjiga *Britanija*²⁴, v kateri avtor Oleg Bitov z veliko domišljije za edine pripadnike Jezne brigade imenuje peterico britanskih policijskih agentov in dva agenta Cie (Meltzer, 1996, str. 4). Na drugi strani pa Meltzer ne izključuje možnosti, da je bila Jezna brigada samo krinka za početje IRSM in Skupine prvega maja, pri čemer izključuje vsako povezavo s situacionisti²⁵ in Jezni brigadi pripisuje anarhistična izhodišča, kar se je potrdilo tudi v dejavnostih Jezne brigade v 80-ih letih.

Jezno brigado so analitiki samo različno dojemali. Gre za to, da je obstajala. Bila je ena redkih majhnih skupin posameznikov in posameznic, ki jim je uspelo izzvati državo in jo razkrinkati. Državi pa ni uspelo razkrinkati Jezne brigade. Brigadisti so bili del neuničljive panevropske urbane gverile, ki je oznamovala svoj čas in izpisala pomembna poglavja revolucionarne evropske politične zgodovine. Prava zgodba o Jezni brigadi bo napisana šele takrat, ko se bodo brigadisti odločili za obujanje spominov.

LITERATURA:

- Angry Brigade, the 1967–1984**, Documents and Chronology, 1993, Elephant editions, London.
- CASTANEDA, G. JORGE (1994): **Utopia Unarmed – The Latin American Left After The Cold war**, Vintage Books, New York.
- HOME, STEWART (1991): **The Assault on Culture – Utopian Currents from Lettrisme to Class War**, AK Press, Stirling.
- MELTZER, ALBERT (1996): **I Couldn't Paint Golden Angels**, AK Press, London-Edinburgh-San Francisco.
- Raven, the: **Anarchist Quarterly**, #13, January-March 1991, Freedom Press.
- RUBENSTEIN, E. RICHARD (1987): **Alchemist of Revolution, Terrorism in the Modern World**, I. B. Tauris & Co Ltd, London.
- Situationist International**, review of the American section of the S.I, n#1, june 1969, SI, New York.
- VAGUE, TOM (1997): **Anarchy in the UK – The Angry Brigade**, AK Press, London Edinburgh-San Francisco.
- WOODCOCK, GEORGE (1986): **Anarchism – A history of Libertarian Ideas and Movements**, Penguin, London.

Boj za osvoboditev živali

“To besedilo je posvečeno živalim, ki jih je ubil človeški pohlep, sebičnost in krvoželjnost. Osvoboditelji vračajo udarec v njihovem imenu in v imenu sedanjih in bodočih generacij živih bitij, ki bodo trpela in umrla za posledicami človeške okrutnosti. Zdaj branimo naše tovariše, ki so bili poklani, sežgani, zadavljeni, zastrupljeni s plinom, ustreljeni, usmrčeni z električnim tokom, odrti, povoženi, pojedeni, zaslužnjeni in udomačeni. Ljudje, pazite se!”¹

(Kričeči volk)

“Sočutje ni zločin, pravica ni zločin, resnica ni zločin. Sama zloraba živali spodbuja ljudi, da se borijo proti zlorabi živali ... kako si država upa poskušati zatreti naše gibanje, medtem ko ščiti zla vivisekcije, gojenja živali, krvave športe in vse druge grozote. Lahko zmagamo, moramo zmagati in – če se bomo borili skupaj – BOMO ZMAGALI!”²

*Robin Webb, tiskovni predstavnik ALF-a,
News and Views from the ALF Press Office*

Skupine posameznikov ne morejo mirno in pasivno prenašati človekovega zlorabljanja in človeške krutosti do živali ter dejstva, da že celo stoletje obstajajo organizacije za zaščito živali, ki z legalnim delovanjem niso uspeli narediti ničesar za njihovo resnično osvobo-

¹ *Screaming Wolf, A Declaration of War: Killing People to save Animals and the Environment, Patrick Henry Press, California, 1991.*

² *Webb, Robin, News and Views from the ALF Press Office.*

³ *Intervju z Robinom Webбом 6.10.1998, Črna luknja, Radio Študent. Robin Webb je tiskovni predstavnik ALF-a in eden izmed obtožencev v znamenitem GANDALF (okrajšava za 'Green Anarchist (GA) and ALF') sojenju, ko so bili obsojeni tudi štirje uredniki Green Anarchista ter urednik ALF Supporter's Group. Zaradi svojega pisanja v omenjenih publikacijah so bili obtoženi zarote spodbujanja k povzročanju kriminalnih dejanj. Robin pa je bil celo proglašen za Gerryja Adamsa v gibanju za osvoboditev živali.*

⁴ Isto

⁵ Isto

⁶ Isto

⁷ *ALF Supporter's Group Newsletter, januar 1998, str. 20.*

ditev. Legalen boj je po njihovem mnenju prinesel razočaranje, ker zakon ščiti samo ljudi.

Zakonodaja legalizira izkoriščanje živali na "podoben način kot je nekdanja legalizirala suženjstvo"³. Takšni zakoni so po prepričanju aktivistov nepravilni zakoni. Nepravilni zakon pa za radikalne zaščitnike živali ni nikakršen zakon. Zato v iskanju pravice kršijo zakone in tvegajo svojo svobodo za osvoboditev živali, ki je oz. naj bi bila podaljšek človeške osvoboditve.

Zakone kršijo radikalne skupine, ki jih predvsem množični mediji in politiki bolj pogosto imenujejo teroristične skupine. Sami trdijo, da niso teroristi, temveč "sočutni komandos"⁴. Izraz teroristi in sovražniki ljudi uporabljajo izkoriščevalci živali in mediji, zato da bi diskreditirali njihovo delo. "Še nedolgo tega so nas mediji predstavljali kot tipične Angleže, ki so sicer šli malo predaleč. Ko pa smo razširili svoje dejavnosti in začeli dejansko škodovati dobičkom izkoriščevalcev živali, so nas dobesedno čez noč označili za teroriste in ekstremiste."⁵ Medtem ko naj bi izkoriščevalci živali kot terorizem in nasilje označevali škodo na objektih, pa zaščitniki živali uporabljajo iste izraze za opis tistih, ki škodijo živim bitjem. Po mnenju aktivistov so živali žrtve človeških teroristov. "Teroristi so tisti, ki mučijo, koljejo in zažigajo živali v vivisekcijskih laboratorijih in v strahotnih razmerah v cirkusih, živalskih vrtovih ter intenzivni živinoreji. To so pravi teroristi, ki terorizirajo šibke in nedolžne predstavnike drugih vrst."⁶

Takoimenovani živalski aktivizem je najbolj razširjen predvsem v Veliki Britaniji in ZDA, pa tudi v Avstraliji, Skandinaviji in Španiji. Najbolj odmevne akcije se pripisujejo Animal Liberation Frontu, Animal Rights Militai, Justice Departmentu, Poultry Liberation Organisation, Hunt Retribution Squadu, Animal Rights Brigade in The Liberatorsem.

Čeprav število skupin in organizacij vedno bolj in vedno hitreje narašča, je najbolj znana in najbolj aktivna še zmeraj Animal Liberation Front, ki je nastala junija 1976 iz leta 1972 ustanovljene manjše skupine Band of Mercy. Njihov kratkoročen cilj je s pomočjo direktne akcije rešiti čim več živali, dolgoročen cilj pa je popolnoma prekiniti človeško zlorabo in pregon živali. Po mnenju konzervativnega teoretika terorizma Johna Thompsona naj bi bila zato prav "Animal Liberation Front najbolj destruktivna teroristična organizacija na svetu."⁷

ALF nima niti enega samega člana, kajti formalnega članstva ni. Podpiranje ALF-a je v načinu mišljenja in ne v plačevanju članarine. Vsak posameznik lahko postane pripadnik ALF-a z aktivnim udeleževanjem pri osvobajanju živali. Točno število aktivistov ALF-a ni znano, saj delujejo anonimno, ker so njihove akcije protizakonite. Domnevajo pa, da naj bi bilo takšnih posameznikov okrog 2000. Aktivisti delujejo individualno ali v majhnih avtonomnih skupinah, ki niso centralistično organizirane ali koordinirane. Skupine, ki nosijo ime ALF, izvajajo akcije in razširjajo njegove ideje po celem svetu.

Poznamo švedske, finske, belgijske, španske ter več avstralskih in ameriških ALF skupin, ki naj bi rešile že na tisoče živali.

Za razliko od drugih skupin ali organizacij deluje ALF v smeri trojnega cilja. Na prvem mestu je osvobajanje živali z drznim reševanjem iz laboratorijev, farm in tovarn. Rešenim živalim iščejo nove tople in prijazne domove ali pa jih namestijo v samoorganizirane čakalne enote⁸, kjer živali čakajo na novega lastnika. Drugi cilj fronte je ekonomska sabotaža v obliki povzročanja škode izkoriščevalcem živali in uničevanju lastnine, ki se uporablja v procesih mučenja živali. Najbolj pogoste tarče sabotaž so laboratoriji, tovarne, univerze, trgovine s krznom, proizvodnja hrane, domovi vivisektorjev in mesnice. Čeprav sta reševanje živali in ekonomska sabotaža prioriteta cilja, pa je "sekundarna skrb vsake akcije publiciteta – pridobivanje dokumentiranih in fotografiranih dokazov o grozotah, ki jih izvajajo v laboratorijih ... da bi širša javnost končno lahko izoblikovala svoje poglede in spoštljivo ravnala z ostalimi živimi bitji."⁹ Publiciteta je pomembna, ker želijo vivisektorji in drugi izkoriščevalci živali napade pogosto prikriti, da ne bi škodili njihovem ugledu. Zato ALF meni, da je nujno potrebno obveščati medije o uspešnih akcijah in izobraževati ljudi o tem, kaj se živalim dogaja za zaprtimi vrati ne humanih ustanov. Sestavni del ALF-ovih aktivnosti je tako tudi izdajanje biltenov¹⁰, razpečevanje letakov in razpoložljivost govornikov za javna srečanja in razprave "s ciljem promocije etike osvoboditve živali."¹¹

⁸ Takoimenovane 'holding unit'

⁹ Interviews with Animal Liberation Front Activists.

¹⁰ Bilteni ALF-a so Animal Liberation Front Press Office Newsletter in ALF Supporters Group Newsletter.

¹¹ Letak Animal Liberation Front Press Office.

Iz glasila ALF

¹² *Animal Liberation Front Supporter's Group.*

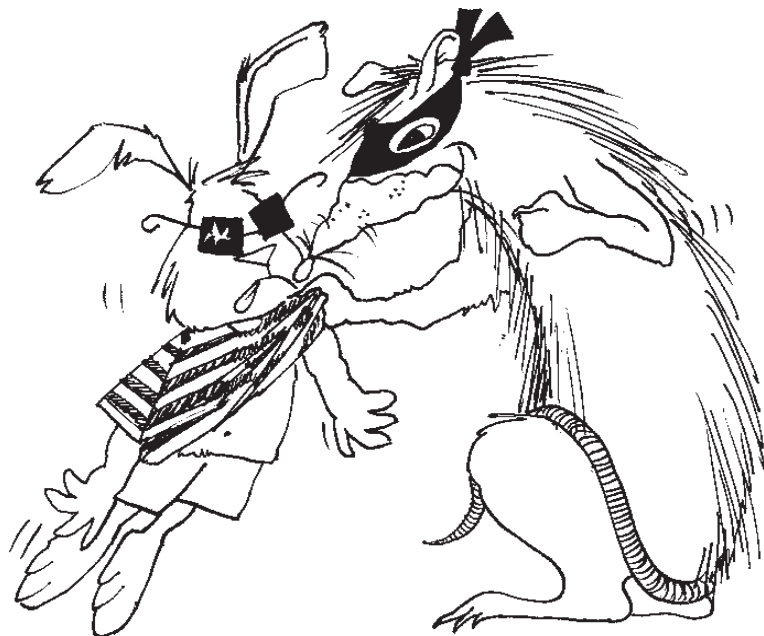
¹³ *Letak Skupine za podporo ALF-u.*

¹⁴ *Vague, Tom, Anarchy in the UK, AK Press, London, 1997, str. 40.*

¹⁵ *Animal Liberation Frontline, Uncensored News and Information for you, Animal Liberation and the Law: Animals board The Underground Railroad, www.animal-liberation.net.*

Poleg ilegalnega dela ALF-a obstaja tudi legalna Skupina za podporo¹², ki se ji lahko pridružijo vsi, ki želijo podpreti ALF, ne da bi s tem kršili zakon. Namen ALF SG je podpora delovanju ALF-a z vsemi možnimi zakonskimi sredstvi, kar vključuje tudi podporo zaprtim aktivistom. "Cena, ki so jo plačali aktivisti ALF-a, je bila visoka. Številni so bili poslani v zapore ... zaradi svojih dejanj poguma in sočutja ... ALF SG je prepričana, da takšnih dobrih ljudi ne bi smeli zapustiti ... temveč zaslužijo vso pomoč in podporo, ki jim jo lahko nudimo."¹³ Rekordno najdaljša kazen je 18 let, kolikor je bilo dosojeno najbolj znanemu zaprtemu aktivistu Barryju Hornu. ALF-ova lista zapornikov pa poleg njega vključuje še 15 imen obsojenih borcev za svobodo živali.

Uradna politika ALF-a je nenasilna direktna akcija. ALF je ohranil obvezo nenasilja do vseh živih bitij, vključno z ljudmi. Sami pravijo, da zelo pazijo, da s svojimi akcijami ne bi poškodovali živali ali nedolžne ljudi. Izogibajo pa se tudi uporabi fizičnega nasilja nad tistimi, ki so vključeni v pregon živali, ker bi to predstavljalo veliko taktično napako. Trden dokaz, da nobena njihova akcija ni prinesla žrtev, sicer ne obstaja, vendar pa tudi o nasprotnem ni nobenega dokaza. Vse njihove direktne akcije so usmerjene samo na nežive objekte. "Napadamo lastnino, ne ljudi."¹⁴ Po njihovem prepričanju tovrstne akcije niso nasilne, saj pod definicijo nasilja ne uvrščajo uničevanja lastnine, ki se uporablja v procesu mučenja živali in povzročanja škode izkoriščevalcem živali. "Porušiti stavbo ni nasilno – nasilno je zažgati žival."¹⁵

Iz glasila ALF

Čeprav je uradna politika ALF-a usmerjena proti nasilju nad ljudmi, pa tiskovni predstavnik ALF-a in eden najbolj preganjanih aktivistov v Veliki Britaniji Robin Webb meni, da je nasilno ravnanje v nekaterih pogledih lahko tudi sprejemljivo. "Nasilje je včasih lahko upravičeno, podobno kot je bil upravičen oborožen boj v primeru afriškega nacionalnega kongresa. Zahodni svet je Nelsona Mandelo takrat razglasil za terorista, zdaj pa ga priznavajo za človeka miru in svetovnega voditelja. Mislim, da bo zgodovina enako upravičila tudi druge ljudi. Nasilje sicer nikoli ni popolnoma upravičeno, vendar se aktivisti zgledujejo po primerih kot je Južnoafriška republika in pravijo: nasilje je bilo uporabljeno, oborožen boj je bil uporabljen, in izkazal se je v boju proti večjemu zlu."¹⁶

Upravičenost ali neupravičenost nasilja v boju za osvoboditev živali je tudi ena izmed tem, ki najbolj buri duhove znotraj gibanja. Na eni strani prevladuje prepričanje, da nič ne more upravičiti uporabe bomb in da se s tovrstnimi akcijami aktivisti spustijo na nivo vivisektorjev. Druga stran pa nasilje opravičuje kot edino možno sredstvo za doseg korenitih sprememb. Prav v tem pogledu se lahko navežemo na skupino, ki predstavlja strah in trepet vivisektorjev, pa tudi države.

The Liberators so skupina, ki kritizira nenasilni odpor kot popolnoma nesprejemljivo obliko boja, ker delovanje znotraj sistema ne bo nikoli prineslo pomembnega rezultata za živali ter je prepričana, da je nasilje nad ljudmi sploh edini način, ki lahko vodi do resnične osvoboditve živali. Osvoboditelji so svoj pogled predstavili v znameniti Vojni napovedi človeštvu, pod katero se je podpisal anonimni Kričeči volk. Vojna napoved človeštvu je najradikalnejši manifest, ki ga je kdajkoli napisala katerakoli skupina za osvoboditev živali.

"Osvoboditelji verjamejo, da je prišel čas, da fizično ustavimo zatiralske ljudi in dovolimo svojim bratom in sestram ter okolju, v katerem živijo, da se ozdravi ... to je čas za vojno proti človeštvu ... in družbi, ki temelji na krvi, znoju in solzah živali."¹⁷

The Liberators naj bi bili skupina, ki se je odcepila od ALF-a in se ponaša s sloganom 'ubijati ljudi, da bi rešili živali'. Cilj akcij se premakne od uničevanja lastnine k resničnim povzročiteljem zlorabe – ljudem. Osvoboditelji menijo, da so ljudje uničevalna sila in najnižja oblika življenja, brez katere bi bil svet veliko boljši. Zato verjamejo v ubijanje ljudi, da bi rešili živali. Prišli so do zaključka, da ljudje in živali nikoli ne bodo mogli skleniti premirja, ker to ni v človeški naravi in ne v naravi družbe, ki so jo ustvarili. Človeška družba in zakoni so nemoralni, oni sami pa so tisti, ki se čutijo moralno odgovorne, da kršijo zakone in se uprejo zatiralskemu režimu.

"Če ljudje resnično želijo rešiti živali, morajo prenehati zapravljati čas na poskusih izboljšanja človeške rase in njene družbe. Razglasiti morajo vojno proti ljudem. Pridružiti se morajo tej revoluciji."¹⁸ Revolucija je po mnenju Osvoboditeljev temeljnega pomena za osvoboditev živali. Vendar naj bi se revolucija za osvoboditev živali

¹⁶ *Intervju z Robinom Webбом.*

¹⁷ *Screaming Wolf, A Declaration of War, str. 87.*

¹⁸ *Ibid. str. 15.*

¹⁹ *Ibid.* str. 14–15.

²⁰ *Ibid.* str. 40.

²¹ *Ibid.* str. 37.

²² *“Morda še vedno ne razumete pogleda Osvoboditeljev na uporabo militantne taktike za zaustavitev tistih, ki zatirajo živali. Naj vam njihovo stališče pojasnim s primerom, ki ga radi uporabljajo. Ljudje so prepričani, da je uporaba sile, celo smrtonosne sile, sprejemljiva kot oblika samoobrambe, kadar smo napadeni. Ljudje tudi pričakujejo, da bo nedolžen opazovalec pomagal žrtvi napada, če žrtev potrebuje pomoč, četudi bo moral pomoč podati v obliki uporabe smrtonosne sile. V obeh primerih ljudje dovoljujejo uporabo sile na osnovi samoobrambe, če je s silo odgovorila sama žrtev ali pa njen zastopnik. Osvoboditelji verjamejo, da silo enostavno uporabljajo v samoobrambi, kot zastopniki živali, ki so žrtve človeškega zatiranja.”*
Ibid., str. 41.

²³ *Ibid.*, str. 16.

²⁴ *Ibid.*, str. 50.

²⁵ *Ibid.*, str. 64.

²⁶ *Ibid.*, str. 96.

²⁷ *Ibid.*, str. 106.

²⁸ *Ibid.*, str. 48.

popolnoma razlikovala od vseh dotedanjih revolucij. To je prva revolucija, ki zahteva izključitev – izključitev živali iz družbe, medtem ko naj bi vse prejšnje zahtevale njihovo vključitev. “Zatirani ljudje hočejo biti vključeni v družbo. Zatirane živali pa hočejo, da jih družba pusti pri miru.”¹⁹ Navedena razlika je odločilnega pomena, saj so osvoboditelji prepričani, da so za izpeljavo takšnega cilja potrebne drugačne strategije kot za druge družbene spremembe. Nenasilje je vsekakor izključeno, saj naj bi samo fizična poškodba ljudi prepričala, da ne bodo izkoriščali živali. “Bojevanje z besedami namesto s silo je izguba časa.”²⁰ Intelktualni argumenti naj ne bi bili učinkoviti, učinkovita je samo bolečina. Ljudje bodo spoštovali živali, ko se bodo bali, kaj vse se jim lahko zgodi, če jih bodo zlorabljali. “Šele takrat, ko bodo šibki postali močni, bodo izkoriščevalski človeški duhovi začeli paziti na svoja dejanja.”²¹ Brez militantne intervencije pa ljudje ne bodo prenehali zlorabljati ne-ljudi.²²

Osvoboditelji si sicer zastavljajo cilj popolne osvoboditve živali, vendar ga v isti sapi tudi zavrnejo s pesimističnim prepričanjem, da se svet kljub njihovim akcijam ne bo spremenil. “Ljudje bodo zlorabljali druga bitja tako dolgo, dokler bo obstajala človeška vrsta.”²³ Izkoriščanje živali se bo nadaljevalo, dokler ljudje ne bodo izumrli ali dokler planet ne bo uničen. Osvoboditelji trdijo, da je nemogoče hkrati podpirati osvoboditev živali in biti član človeške družbe, ker je zloraba integralni element tega sistema. Da bi prekinili zlorabo živali, moramo prekiniti obstoj sistema, katerega temelj je to, da zlorablja. Samo nepreklicen konec te družbe lahko predstavlja izpolnitev cilja popolne svobode živali.

“Če hočemo biti pravi privrženci živali, moramo biti teroristi.”²⁴ Navedeno izjavo vsekakor težje sprejmejo privrženci kot izkoriščevalci živali. Ljudje, ki branijo pravice živali, namreč želijo ostati člani sedanje družbe, kar pa se po mnenju osvoboditeljev medsebojno izključuje. Zato so edini pravi borci za živali, kot sami pravijo Osvoboditelji, lahko samo “teroristi”. “Ti ljudje verjamejo, da nam bo samo revolucija, popolna odprava sedanje družbe, omogočila, da rešimo svojo družino pred mučenjem in smrtjo.”²⁵ Edina prava osvoboditev vseh živali bi bila torej samo odprava človeške družbe. “Tiranije človeštva bi bilo konec.”²⁶ Osvoboditelji so se za takšen cilj pripravljali žrtvovati, vendar se zavedajo, da je v tem trenutku neizvedljiv. Kljub temu, da ne morejo uresničiti svojega končnega cilja, pa lahko zmagujejo v številnih majhnih vojnah, kajti vsaka osvobodena žival je ena dobljena zmaga. Čeprav ne morejo ustaviti izkoriščanja, pa lahko ustavijo izkoriščevalca. “Ne moremo ustaviti vivisekcije, lahko pa ustavimo vivisektorja.”²⁷

Osvoboditelji čutijo, da morajo delovati za živali. “Narediti moramo tisto, kar mislimo, da bi same naredile zase ... Uničile bi ceste, ki so naredile prostor za uničevalno silo avtomobilov. Požgale bi raziskovalne ustanove, pobile živalske raziskovalce, ki dnevno uničujejo njihovo sorodstvo zaradi dobička in zabave.”²⁸

Zelo težko je ocenjevati, v kolikšni meri osvoboditelji izvršujejo svoje akcije v skladu s svojim radikalnim manifestom in katere so akcije, ki so plod njihovega podtalnega dela. Osvoboditelji in tudi večina drugih skupin namreč ne prevzema odgovornosti za svoje akcije, ker menijo, da propaganda ne pripomore k učinku in k širšemu odobravanju njihovega delovanja in njihovih ciljev. S svojimi akcijami ne želijo izobraževati družbe in opozarjati na svoje cilje kot naprimer ALF. "Ne želimo, da mediji objavljajo poročila o naših akcijah, ker bi to lahko otežilo naša prihodnja dejanja ... Nočemo izobraževati družbe, ker vemo, da se ne bo nikoli spremenila. Nočemo biti vključeni v strukturo moči v sistemu. Želimo samo osvoboditi (osvobajati) družinske člane in uničiti ustroj sistema, ki zlorablja."²⁹ Dejstvo, da ne oznanjajo svojih dejavnosti, pripomore k ustvarjanju strahu in nesigurnosti, kar po njihovem mnenju povečuje učinek.

V javnosti se redko oglašča tudi Justice Department. Njegova posebnost so predvsem pisemske bombe. V osemnajstih mesecih naj bi na različne naslove razposlal več kot 150 pisemskih bomb, med drugim tudi navdušenemu lovcu princu Charlesu. Mnogi aktivisti gibanja za osvoboditev živali so zelo kritično sprejeli odločitev Justice Departmenta, da se izolira od ostalih skupin in širše javnosti. "(ALF SG 14) Justice Department se je izoliral od širše javnosti s tem, ko je dovolil, da ga mediji označijo za 'terorista'." Anonimni avtor članka v podlistku ALF-ove skupine za podporo namreč meni, da širša javnost sicer podpira oboroženi boj, ne podpira pa terorizma kot uporabe nasilja za ustvarjanje atmosfere strahu – saj lahko nasilje prizadane tudi njih. In prav dejstvo, da se Justice Department ni omejil od terorizma, naj bi po njegovem mnenju škodilo celotnemu gibanju. Justice Department sicer upa, da bo z nazivom teroristov uspel izzvati državno represijo in odpor proti njej, vendar pa velik del gibanja njegovo ravnanje obtožuje in meni, da "uporabljanje in pošiljanje bomb ni dejanje poguma in ne naredi ničesar, da bi pomagalo živalim."³⁰

Vedno večja popularnost gibanja in vedno večje število skupin in organizacij s seboj seveda prinaša tudi različne pristope k načinu boja in s tem razhajanja, ki grozijo, da "bo prišlo do razdorov v gibanju"³¹, kar bi ga oslabilo. Zato Animal Liberation Brigade, ki tako v svojem imenu kot v manifestu združuje Animal Liberation Front in Angry Brigade, poziva celotno gibanje, naj zbere vse sile in poskuša premostiti tako prepad znotraj samega gibanja za osvoboditev živali kot tudi razhajanja med borci za človeško osvoboditev in osvoboditev živali ter sklene trajno zaveznitvo. "Ustaviti moramo vse objestne oblike izkoriščanja: seksizem, rasizem, razredno družbo, heteroseksizem in zlorabo živali ... Da bi dosegli POPOLNO OSVOBODITEV, moramo skupaj zgraditi alternativo kapitalizmu,"³² kajti nobena resnična svoboda, še najmanj pa svoboda živali, ni možna v kapitalistični družbi.

²⁹ *Ibid.*, str. 103.

³⁰ *ALF Supporter's Group Newsletter*, poletje 1994, str. 54.

³¹ *Ibid.*

³² *Animal Liberation Brigade Manifesto*.

Narodno
osvobodilni
boj

Pripoved teroristke

Že več kot dvajset let podpiram nasilno kampanjo Irish Republican Army, Irske Republikanske Armade (IRA) proti britanski okupaciji šestih okrožij Irske, ozemlja, ki se mu pogostoma pravi Ulster oziroma Severna Irska. Med tem časom je bilo ubitih približno tri tisoč ljudi, veliko več jih je bilo ranjenih, povzročene pa na milijarde dolarjev škode. Medtem ko to pišem, je mirovni proces naredil konec temu nasilju in samo še majhne skupine so ostale, ki bi rade nadaljevale z vojno. Tisti, ki smo bili del nje, se bomo morali soočiti s svojo preteklostjo. Zbudili smo se po noči velikanskega vala, ki nas je naplaval na obrežje konvencionalne politike. Oziramo se naokoli po drugih naplavljenicah, pa tudi po onih, o katerih se zdi, da so preživelih ta dogodek. Tehtamo pridobitve in izgube.

Ker sem Angležinja, se verjetno zdi, da je precej nenavadno, da podpiram cilje irskega nacionalizma. Dozorela sem v šestdesetih in sedemdesetih letih kot del tiste generacije, katere zrelostni prehod je bil zelo drugačen od tistih, ki so jih preživele poprejšne. Morala bi biti ena tistih, ki prvič v tem stoletju niso izkusili vojne, v nasprotju z mojimi starši in starimi starši, ki so preživele plamene dveh svetovnih vojn. Toda – kot se je izkazalo – nekateri smo si pač naredili

svoje lastne, kajti naša zrelost je bila sprožena z vojno v Vietnamu, še največ z njo, toda tudi s kubansko revolucijo ter z upori 1968. leta. Ključni element v vseh teh primerih sta bila solidarnost in prepričanje, da bo resnična sprememba prišla samo zunaj področja, ki so si ga začrtala tradicionalna politična gibanja. Za nas so bile komunistične partije s svojimi doktrinami mirnega sožitja enako skorumpirane in trivialne kot kapitalistične stranke. Pravi test revolucionarne predanosti je bilo nasilje. Takrat, pred tridesetimi leti, se mi je zdelo, da je v nasilju mogoče najti ključ za razumevanje sveta. Narodnoosvobodilne vojne so bile sredstvo, s katerim bo moč ne samo premagati okupatorske vojske, temveč tudi osvoboditi ljudi spon rasizma in zatiranja. Dandanes bi bila dvoličnica, če ne bi trdila, da prazaprav nisem spremenila svojega mnenja. Nasilje in pravica sta povsod prepleteni med seboj.

Nepravični ekonomski sistem, ki je izkoriščevalski in nečloveški, vodi k trpljenju ter umiranju, lakoti ter boleznim. Kako bi poimenovali tiste, ki obsojajo nasilje, toda ki kljub vseemu živijo v svetu, kjer vsako sekundo nekje kakšen otrok umre zaradi lakote? Celó v državah kot je ta, v kateri sem se rodila, vidim sedaj tako kot nekoč,

resda ne proizvodnje pravcate lakote, toda kljub vsemu ljudi, ki nimajo ne veselja ne avtonomije, ob njih pa na milijone marginalnih življenj in ekonomijo kot edino merilo vrednotenja.

Konvencionalna politika, s katero pa mislim tisto, kar bi lahko ohlapno poimenovali predstavniška demokracija, se ne more nikoli spopasti z vprašanjem pravice in ekonomske redistribucije. V življenju sem videla tiste, ki so se spustili v tovrstno politiko z revolucionarno agendo, bili pa nemočno potegnjeni v igre moči in oblasti. To se je sistematično zgodilo kolonialnim državam v Afriki, ko so si pridobile neodvisnost. Tisti, ki so se upirali asimilaciji, so bili ubiti, kot na primer Patrice Lumumba, Salvador Allende, Maurice Bishop, ali pa strmoglavljeni in nagnani v izgnanstvo. Tam poskušali izpeljati revolucijo po zastavljenih pravilih, kar je zame formativna podoba naše dobe – pa ameriški marinci, ki pristajajo na obalah tujih ljudstev, da bi obnovili red. Mar ni neizpodbitno dejstvo, da je najbolj provokativno revolucionarna država na svetu, država, ki je najbližje ZDA, govorim seveda o Kubi, pravzaprav ušla tej usodi? Kubanska revolucija je bila oborožena revolucija, taka, v kateri je bilo povsem jasno načrtano povračilo za agresijo.

Na Kubo sem šla prvič leta 1968. potem, ko sem tam pomagala organizirati delovne tabore za evropske študente. Medtem ko sem delala na otoku, sem srečala Irca, Eamonna Smullena, ki je bil član britanske komunistične partije. Takrat sem zelo malo vedela o Irski, Kuba pa me je zanimala, ker so bili Kubanci predani mednarodni solidarnosti – prek organizacij, kot je bila Trikontental, so ustvarili ideologijo identičnosti med Afriko, Latinsko Ameriko in Azijo. To je bil, preprosto rečeno, neverjeten dosežek. Kuba, še posebej pa Havana, kjer sem učila, je bila polna Vietnamcev, Afro-američanov, ljudi iz vse Latinske Amerike. Rekla bi, da je tako imenovani današnji “postkolonialni” svet bolj ali manj stvaritev prav tistih Kubancev, ki so pripomogli k osvoboditvi južnega dela Afrike, kakor tudi k številnim revolucionarnim bojem kmetov brez zemlje v Latinski Ameriki ter k ideologiji črnškega nacionalizma v ZDA.

Ko sem se 1971. leta vrnila v Anglijo, se je že začnela vojna na Irskem, vojna, ki je rasla iz gibanja za državljanske pravice. Kubanci so se zelo zanimali za Irsko in začela sem raziskovati

irsko vprašanje, da bi lahko zanje napisala poročilo, v katerem bi pojasnila zgodovinsko ozadje konflikta. Eamonna Smullena, Irca, ki sem ga srečala na Kubi, je britanska policija po krivem obtožila ukvarjanja z orožjem. Celotno operacijo bi dandanes poimenovali “sting”, oziroma past, kajti dejstvo je, da ni bilo nikakršne prodaje orožja, Eamonn in preostala dva Irca, ki sta bila z njim, ga niso niti poskušali kupiti. Kljub vsemu pa je bil – izključno na podlagi pričevanja enega samega policista – Eamonn obsojen na pet let zapora. Tako sem prvič v življenju prestopila prag strogo zavarovanega britanskega zapora. Tako je tudi, korak za korakom, tisto, kar je bil zame izključno teoretičen pogled na družbo, v kateri sem živela, začelo pridobivati konkretno in jasno realnost.

Sodišča, zakon, sodniki, policija in same zapore lahko teoretiziramo v odmaknjeni in skorajda objektivni maniri. Lahko jih precej udobno ocenimo kot represivne in razredno pristranske. Toda, sprehodite se skozi vrata zapora, zaglejte se v visoke ožičene zidove, skozi vrata in vrata, ki se vsaka za tabo spet skrbno zaklenejo, predno se tista pred tabo odklenejo, kamere in psi, posebna, vpadljiva obleka, ki jo nosijo ljudje, katerih pobeg naj bi bil nevaren za javnost, vedenje, da tvojim pogovorom z njimi prisluškujejo, tvoja pisma pa so cenzurirana, no, potem bo tovrstna izkušnja sprožila fizični učinek in čustveni pretres, na katerega vas ne bo pripravilo nobeno, tudi še tako grandiozno, teoretiziranje. Morda bodo našo dobo poimenovali dobo zapiranja, kajti še nikoli dotlej niso toliko državljanov uskladiščile njihove lastne vlade. V sedemdesetih letih, ko so po zaporih drug za drugim izbruhnili nasilni upori, je bilo odgovor nanje, osmišljanje še bolj prefinjenih metod nadzora, čutne deprivacije, kontrolne enote, samice in čedalje hujše zaporne kazni. Toda v vseh knjigah, ki sem jih prebrala o zaporih, nihče ni nikoli opisal občutenja surove jeze in nemoči, ki je povsem normalen človekov odziv na takšno zapravljanje življenja.

Prek svojega zaprtega prijatelja sem prišla v stik z enim krilom irskega republikanskega gibanja, “officials” oziroma uradnimi, ki so bili marksisti, v nasprotju s “provisionals”, ki so ohranili bolj tradicionalno katoliško-nacionalistični položaj. Ko sem Eamonna obiskovala v zaporu, sem bila deležna pravcatih predavanj o zgod-

vini Irske. Imam akademsko izobrazbo in sem navajena svoje znanje pridobivati iz knjig. Toda več ali manj vse, kar o vem o Irski, sem se naučila iz ust v ušesa. To je zelo nenavadna izkušnja za nekoga, ki pripada izjemno izobraženi generaciji. Morda je res, da so moji stari starši živeli na robu nepismenosti, toda generacija mojih staršev je oboževala knjige. Britanski zakon o splošnem izobraževanju iz 1944. leta me je naredil za članico tiste generacije, za katero je bilo prav znanje, ki je bilo pridobljeno iz knjig, edino, ki je veljalo za del izobraževalnega procesa. Učili so me, da moram študirati potih, sklonjena nad knjigo, preizkušena pa na podlagi pisnih izpitov, celo učenje na pamet je bilo stvar tihega ogledovanja tiskane strani. Ko pa sem vstopila v svet irskega nacionalizma, sem se naučila novega jezika in zgodovine, ki nista bila zapisana. Vsak mentor, ki sem ga imela – in imela sem jih veliko –, me je učil tako, da je pred mano govoril in govoril. Male zgodovinske epizode so bile ponavljane in ponavljane. Ste si že kdaj rekli: "To sem pa že nekje slišala!", v resnici pa ste mislili, češ "Ne mi tega ponovno spet praviti!"? Kako povsem neprimerno je vse to. Prijatelji so mi vedno znova pripovedovali zgodbe, jaz pa sem jih ponovila, da bi bila lahko prepričana, da sem si jih prav zapomnila. Grobi orisi stoletij vojn Ircev proti britanski okupaciji Irske – to je vse, kar sem lahko pridobila iz zgodovinskih študij. Nisem pa mogla iz teh knjig pridobiti podrobnosti, poudarkov ... prav tistih čustev, ki so mojim prijateljem dajala uteho v trenutkih dvoma.

Tako so me Irci, ki sem jih srečevala, zapeljevali, mene, univerzitetno profesorico književnosti, jaz pa sem bila očarana nad njihovo jezikovno močjo in krohotanjem, s katerim so pospremili na pot kakšen še posebej domišljen verbalni izraz – "Karkoli rečeš, ne reci nič". Pri tistih, ki so me zaslivali, sem dobila občutek, da sem osebno spoznala Harryja Taylorja, pripadnika posebnega oddelka Kraljeve ulsterske policije, ki so se ga najbolj bali, obenem pa tudi človeka, ki se je tikal z veliko možmi Ire. Ali poznate zgodbo o Joeju Cahillu, ki je bil obsojen na smrt, kasneje pa pomiloščen? Medtem ko je bil v zaporu, se je spoprijateljil s človekom, ki se mu je zdel znan. "Ali se midva že od kod poznavata?", "Predsedoval sem poroti, ki vas je poslala na vislice." Ali ste kaj slišali o človeku, ki je dobil dvajset let za blatenje

ministrskega predsednika? Z lopato mu jih je naložil ...

Obstaja razlika med branjem o grozodejstvih, ki so jih zagrešili pripadniki protestanske formacije Black and Tans, in pripovedanjem ženske o noči, ko je s starši preživela pod mizo, medtem ko so Tani sedeli na zidu onkraj ulice ter slepo streljali na vse, kar se je premikalo. "Glasujte zgodaj, glasujte večkrat". Do kolikšne mere so bile slepe ulice, v katerih se je znašla Irska teh zadnjih desetletij, posledica nezmožnosti Britancev, da bi razumeli, o čem se pravzaprav govori, njihovi nezmožnosti razlikovati med vljudnostjo in podrejenostjo, njihovem grozljivemu ter neomajno rigidnemu konceptu razrednosti, po katerem si družbeno manjvreden, če imaš naglas?

Verjetno me vse skupaj ne bi tako močno pritegnilo, če ne bilo dogodkov 30. januarja 1972. leta – krvave nedelje – ko so po ulicah Derryja pripadniki britanske vojske streljali na protestnike za državljanske pravice. Ta zadnji stavek sem že tolikokrat zapisala, postal je že nekakšna mantra. To je edini stavek, ki ga vsakdo, ki je aktiven v irskem nacionalizmu, zna na pamet, prešel je v kolektivno zavest Ircev, tako kot se je to dogodilo tudi drugim simbolično prelomnim dogodkom iz preteklosti: padec Bastilje, Peterloo, zavzetje Zimskega dvorca, pokol v Haymarketu. Okoli tovrstnih dogodkov se naberejo vezi, iz katerih se kuje kolo človeške zgodovine.

Nekega turobnega zimskega popoldneva sem vključila televizor, videla vojake naše vlade, kako so pobijali neoborožene sodržavljanke, ki so nenasilno demonstriali po ulicah njihovega lastnega mesta in kot britanski državljani zahtevali pravico do demokracije. Nobenega jasnejšega dokaza ni moglo biti o uporabi nasilja za ohranjanje obstoječih struktur oblasti. V tem primeru je bila ta oblast hegemonija protestantske večine nad izigrano, ogoljufano in zatirano katoliško manjšino. Zame pa prav tako ni moglo biti bolj jasnega dokaza, da ni možnosti za nenasilen protest.

Ko je IRA namestila peklenski stroj v vojašnici britanske vojske v Aldershotu ter ubila sedem ljudi, sem videla, kako se odpira pot naprej. Odpotovala sem v Dublin, da bi se pridružila Iris. Takratni poveljnik njihovega generalštaba Cathal Goulding me je prenočil pri sebi doma, in mi zjutraj prinesel čaj v posteljo, kljub vsemu pa si je mislil, da bila bolj koristna drugje – v organizaciji

podpore za zapornike Ire v Veliki Britaniji. Prav to počnem še danes.

Toda, vrnimo se k bombi v Aldershotu, kajti z njo je povezanih veliko ključnih vprašanj same Irine kampanje. Tisti, ki jih je ubila, niso bili vojaki, kajti čeprav je bomba eksplodirala v oficirski kantini, je treba povedati tudi to, da je ubila pet civilnih delavk, vrtnarja in duhovnika. V Dublinu je kot v protest proti krvavi nedelji množica požgala britansko veleposlaništvo. Tisti, ki so bili ustreljeni v Derryju, so bili tudi civilisti. Tako je koncept "nedolžnega človeka, ki le stoji ob strani", h kateremu se tako rad zateka britanski tisk, pravzaprav tudi njegov lasten izum. Analiza britanske kolonialne vladavine na Irskem je implicirala celotno britansko ljudstvo. Kdo je bil v Britaniji zgrožen nad krvavo nedeljo? Obupali smo nad tem, da bi čakali na britanski odpor, ki bi bil uperjen proti zapiranju brez sodnih procesov, mučenju, atentatom, opustitvi porotnih sodišč, "posebnih pooblastil" ter vseh drugih zločinov proti ljudstvu, ki so se jih britanske vlade posluževale druga za drugo, da bi zatrle množični upor, dosegle pa tisto, kar je neki minister – William Whitelaw – poimenoval "sprejemljiva raven nasilja".

Korenine Ire segajo nazaj v gibanja razlaščenih katoliških kmetov v osemnajstem in

devetnajstem stoletju. Nasilna in pogosto tudi nekoherentna so bila mnoga izmed njih osredotočena na maščevalne akcije in povračila protitistim, ki so ukradli zemljo onim, ki so jo vedno poseljevali, pa niso imeli nikakršnega papirja oziroma pravnega dokumenta, s katerim bi to lahko dokazali. V devetnajstem stoletju je Irish Republican Brotherhood, Irsko republikansko bratstvo, postalo prva organizacija, ki je nasilje ponesla čez morje do Anglije, kjer je vodila kampanjo eksplozij in atentatov. Kot skrivna organizacija, v katero so se vključili z zavezo, IRB ni imela nobene politične agende. Toda v začetku dvajsetega stoletja je irski nacionalizem začel uveljavljati politični program, in to prek vzpona gibanja Sinn Fein, Sami na svojem, pod vodstvom Arthurja Griffithsa, ki je bil bolj ali manj konservativen nacionalist, ter Irish Citizen Army, Irske državljanske vojske, ki jo je vodil marksist James Connolly. Kljub številnim razkolom, od katerih je bil najbolj krvav tisti, ki je sprožil irsko državljansko vojno (1922–23), ko je del Ire zavrnil mirovni sporazum, ki so ga ponudili Britanci, je današnje republikansko gibanje, ki ga vodi Gerry Adams, uspešna široka in frontna organizacija, ki združuje številne elemente, katerih osnova za medsebojno solidarnost je – do sedaj – neomajna predanost

Britanski vojaki v Ulstru

nasilju kot sredstvu, s katerim je mogoče Britance prisiliti, da zapustijo Irsko.

IRA je najuspešnejše gverilsko gibanje v Evropi, obstaja pa že sto let. Prilagodila se je spreminjajočim se okoliščinam, toda kljub temu je ostala zvesta svojemu osnovnemu načelu: Republiki Irski, kjer bodo vsi Irci, ne glede na veroizpoved ali rod, imeli enake državljanske pravice. Ideal državljanstva sega nazaj do vpliva francoske revolucije, k protestantskim intelektualcem iz srednjega sloja, kot je bil Wolfe Tone, ki so ob koncu osemnajstega stoletja sočasno dvignili zastavo Irske republike ter nasilnega upora proti britanski vladavini. Koncept republikanskega državljanja je pri vsem tem ključnega pomena, kajti vzpostavlja jasno definirano in nespreminjajočo se razliko med irsko nacionalno identiteto na eni strani ter britansko identiteto na drugi. Slednja je brezupno zmedena, kar zadeva monarhični subjekt, kajti med nedavnim svetovnim pokalom v nogometu so britanski navijači peli "God Save the Queen", Bog obvaruj kraljico, prav zato, ker nimajo prave nacionalne himne, temveč le pesem o monarhu. Ta razlika, in ne religija, je temelj irskega nacionalizma in to je tudi razlog, zakaj ulsterski "lojalisti" svoje zvestobe ne izrekajo britanski vladi, temveč kroni.

Čeprav so bila nasilna gibanja, kakor tudi upori v minulih dvesto letih pravzaprav le odgovor na britansko nasilje, je z leti sama analiza nasilja postajala čedalje bolj sofisticirana. Del nje je tudi prepričanje, da je prenos vojne v Anglijo način, s katerim skušajo spodkopati britansko vladavino na Irskem. To je bil dialektični odziv na britanski rasizem: medtem ko je britanska vlada lahko tolerirala irske smrti in uničevanje irskega premoženja, pa ni mogla dopustiti, da bi se enako dogajalo v Angliji. V tej točki se pa strinjajo tako republikanci kot lojalisti – ne glede na to, kaj so Britanci kdaj rekli o Ulstru kot o integralnem delu "Združenega kraljestva", so jasno tam postavili nižjo ceno človeškemu življenju in lastnini. Ena angleška smrt za deset irskih, bolje je, da je razstreljena ena britanska stavba kot pa deset v Belfastu. In tu imajo republikanci prav: trenutnega mirovnega procesa ne bi bilo, če ne bi bilo bomb v londonskem Cityu in Manchesteru, pred njimi pa številnih žrtev kampanj, v katerih so se v sedemdesetih in v osemdesetih letih bombardirala mestna središča.

Tako se spet vrnemo k Aldershotu – zares

prelomnemu dogodku. IRA je pokazala, da lahko prenese vojno v samo osrčje britanskega vojaškega establishmenta. To je bila tudi prva v seriji spektakularnih obveščevalnih zmag, ki so jim sledile bombe na osrednjem sodišču države, policijskem štabu v Scotland Yardu, parlamentu, premierovi rezidenci in Downing Streetu, letališču Heathrow in Grand Hotelu v Brightonu, ko je tam prenočevala Margaret Thatcher. V tej vojni so bili ubiti in ranjeni tako britanski vojaki kot tudi policisti, medtem ko so bili na Irskem ubiti tamkajšnji britanski veleposlaniki in stric waleškega princa.

Kruta resničnost teh smrti je bila zakrita za fasado razuma ter pomiritve, ki je bila postavljena po prvem premirju Ire leta 1994. Še danes ostaja neizrečeno odločilno dejstvo, da je IRA kot gverilska vojska v zelo majhni deželi brez divjine, džungle ali gora, kamor bi se lahko zatekla in skrila, vsa ta leta preživela, ker je imela široko podporo ljudstva. Kot skupek le nekaj sto ljudi se je zanašala na vsakega člana ali članico ter njih omrežje v nacionalistični skupnosti na severu, kakor tudi onstran meje v južni Irski.

Ali si lahko predstavljate poročeno žensko z otroki, ki jo prosijo, ali ji lahko ukradejo avto, ona pa se s tem strinja? Kako previdno skrije paket pod družinsko posteljo? Kako v nederčku tihotapi pisemce iz zapora? Kako tihotapi enega v vagini? A to so le vsakdanja opravila podpornega omrežja urbanega gverilskega gibanja, ki se prav s takimi majhnimi valovi širi navzen, da vključi vsako družino v skupnosti. S tem si je mogoče tudi razložiti popoln prezir, s katerim se obravnavajo ovaduhi, ki veljalo za izdajalce skupnosti, četudi so bili tovrstni ljudje pohabljeni, ubiti ali pregnani v izgnanstvo. Nezmožnost britanskega vladajočega razreda, da bi upodobil Iro kot "kriminalce" in da bi zabil klin med njo in "poštenimi državljani", je samo skromen primer veliko hujše nezmožnosti samih Britancev, da bi se prepričali o pravilnosti svoje retorike. Britanske vlade so druga za drugo zavračale, da bi vojno definirale kot vojno, prekrajšale so jo le za nerazložljive težave, ki jih povzročajo psihopati in teroristi. Kako si potem razložiti očiten manko zgražanja, ki naj bi ga čutili normalni oziroma spodobni ljudje, ki bi jih obkrožali ti "izmečki"? Lahko bi se tu malo ustavila ter pripomnila, kako je lahko sploh mir, če nikoli ni bilo vojne?

Seveda, samo bistvo tega je globlje, kajti

obstajajo pravične in nepravične vojne. IRA, ki se ima za legitimno oblast Irske republike in ki je nastala z vseirskimi volitvami 1918. leta, je deklarirala vojno proti Britancem kot proti nelegalni okupacijski sili. Obstaja pregovor, češ da si Britanci nikoli ne morejo ničesar zapomniti, medtem ko Irci nikoli ne morejo pozabiti. To velja tudi za vse kolonialne odnose. Kolonizator si želi pozabiti preteklost, prevzeti novost sedanjosti, nujnost življenja zdaj; kolonizirani pa nenehno segajo nazaj po trenutku, ko je, kot je zapisal Declan Kiberd v svoji knjigi *Inventing Ireland*, obstajala preteklost, ki je nakazovala možnost prihodnosti. Če imamo pred očmi tovrstni scenarij, potem pač od 1918. leta ni minilo veliko časa, čeprav je to res brezupno arhaično tistim, katerih življenje je ujeta v mite sedanjosti.

Vprašanje legitimnosti je ključnega pomena za vsa gverilska gibanja. IRA se je odvrnila od voditeljev britanske vlade ter njenih predstavnikov in se namesto tega posvetila irskemu ljudstvu. Kar se Britancev tiče, je bilo to nelegitimno, kajti ko je enkrat nastala severnoirska država kot britanski fevd, ne glede na njegov nelegalni status, in ko so bili Britanci sposobni obdržati jo pri življenju z ekonomskimi prispevki in ohranitvijo anglo-irske oligarhije, bi se morali vsi, vključno z irskimi nacionalisti, ujetimi znotraj njenih meja, podrediti njeni avtoriteti. Toda Severna Irska – majhna postojanka na najbolj zahodnem robu Evrope, je primer paradoksa dileme nacije/države dvajsetega stoletja. Britanci so lahko ljudem vsilili državo, niso pa jim zmogli vsiliti kolektivne identitete.

Sedaj je edino upanje ponovni vzpon skupne identitete med nacionalisti in lojalisti, identitete, ki ne bo nastala pod prisilo in ki bo morala biti socialistična po naravi oziroma naravnana k ponovnemu dodeljevanju ekonomskih in državljanskih pravic. Če se zdaj zdi, da je to mogoče, potem je tako zato, ker je nasilje zadnjih tridesetih let pometlo s celim razredom: z anglo-irsko plantažno aristokracijo, katere bogastvo je bilo njihova ukradena zemlja in ki je vladala v imenu britanske vlade. Ti drobnjakarski premieri – Terence O’Neill, Chichester Clarke, William Craig – so izginiti tako, kot so bili minljivi. Celo njihova imena si je sedaj težko spomniti in nikoli se ne bodo mogli več vrniti, da bi ustvarili mistificirajočo ideologijo, po kateri je bila

identiteta posameznika kot Britanca prostaški alibi za socialno in ekonomsko nepravičnost. Celo Iana Paisleya, glasnega apologeta vladajočega razreda, dandanes drugi lojalisti z leve denuncirajo kot pripadnika srednjega sloja. Seveda se ne bi zgodilo nič podobnega, če ne bi bilo nasilja Ire, kajti brez njih bi gibanje za državljanske pravice zapadlo v britansko zmedenost in brutalnost Kraljeve ulsterske policije.

Od 1972. leta sem sodelovala v kampanji solidarnosti z zaporniki Ire, ki so bili zaprti v angleških zaporih. Prvi primer, s katerim sem imela opravka, je bil Noel Jenkinson, ki je sodeloval v bombaški akciji v Aldershotu. Pomagala sem vzpostaviti frontno organizacijo za uradno Iro, ki je sama izbrala vse, ki so jo želeli voditi, in nam dala tudi začetni denar. Pri vsem tem ni bilo nobene odprtosti ali demokratičnosti. Nekaj nas je bilo izbranih in čeprav smo imeli ime, Prisoner Aid Committee, Odbor za pomoč zapornikom, sklicevali javne sestanke in izdajali tednik, kasneje pa dnevnik, se brez povabila ni mogel nihče včlaniti v našo organizacijo. Prav tako nismo imeli pravilnika o delovanju oziroma ustanovnih listin. Pošiljali so nam sorazmerno velike vsote denarja, mi pa smo z njimi operirali brez zakonsko zarisane odgovornosti. Toda v vseh, približno desetih letih svojega obstoja nismo nikoli zapravili niti enega penija po nepotrebnem.

Ker je “provisional” IRA 1974. leta razstrelila pub v središču Birminghama in ubila 21 ljudi, so nas “officials”, ki so 1972. leta razglasile premirje, poskušale ukiniti s tem, da so me izključili iz političnega krila. S tem bi bilo tudi konec organiziranja kampanje za zapornike “provisional”. Toda ta maneuver se jim ni posrečil, ker smo organizacijo preprosto predstavili v vmesni prostor, kjer smo nadaljevali svojo kampanjo za vse Irine zapornike.

Tovrstna zaporniška organizacija, in bilo jih je veliko v Angliji in na Irskem, je odsevala cilje Ire, ki jo je tudi podpirala. Naša je bila še toliko bolj avtoritarna in skrivna, kakor tudi izjemno uspešna, ker se je trudila, da bi ohranjala razne frontne kampanje, povezane s specifičnimi in natančno določenimi problemi. Prav tako si je pridobila podporo britanske levice, toda še najbolj med irskimi emigranti, ki so bili glavni vir naših finančnih sredstev.

S tem, da smo tiskali letake, knjige in knjižice, posneli film, nazadnje po izdajali še časopis, smo

postali organizacija, ki je bila avtoriteta na svojem področju oziroma vir zanesljivih informacij glede tistih procesov proti krivim ali nedolžnim, ki so bili na britanskih sodiščih obdolženi terorističnih zločinov. Veliko teh je bilo namenoma po krivem obdolženih, prav tako kot se je na začetku vojne zgodilo mojemu prijatelju Eamonn Smullenu. Moralno avtoriteto za svoje delovanje smo črpali od zapornikov Ire in iz njihovih akcij v Britaniji. Medtem ko je bil prenos vojne čez Irsko morje pogoj za kakršenkoli politični učinek, je res tudi to, da bi bile enote Ire, ki bi delovale v Britaniji, prej ali slej ujete, ker tam ni bilo prav nobenega širokega podpornega omrežja.

Nasilna kampanja Ire v letih 1972–1996 nima primere v zgodovini urbane gverilske vojne. Je bila pač take vrste, kot da bi bili Vietnamci sposobni odpreti drugo fronto v ZDA ali pa Alžirci v Franciji. Dejstvo, da ni manjkalo prostovoljcev za naloge, ki bi se večinoma vedno končale z dolgimi zapornimi kaznimi, nedvoumno kaže, da je bila analiza á la "psihopati", ki jo je promoviral britanski tisk, preprosto napačna. Mnogi od tistih, ki so prišli čez morje, so prihajali iz južne Irske, po rodu pa so imeli le malo skupnega z getovsko podobo delavskega Belfasta. Tridesetletna zaporna kazen je postala minimum za bombaše Ire, ki so nekoga ubili, v primerjavi s kaznijo od 8 do 12 let, ki so je bili deležni kriminalni morilci.

Še enkrat pomislite na tiste, ki so umrli v Aldershotu. Lahko se vprašate, kakšen cilj lahko opraviči smrt mladih delavk, ki si skušajo služiti kruh kot služkinje. Morda izzovejo takšna dejanja v vas gnus, čeprav niste, tako kot jaz, videli slik njihovih trupel, ki so bila samo še meso na pultu, oropana človeškosti, ostudna in grozljiva. Ti so bili le prvi od mnogih v Angliji. Bombardiranje puba v Birminghamu leta 1974 je bilo največja množična morija v Britaniji po drugi svetovni vojni. Pomislite, da niti za trenutek ne bi bili pripravljene odpustiti takih dejanj vi, ki tedaj, ko se prikazujejo podobe lačnih otrok, preklopite na drug televizijski program ali pa, ko ste gledali uničenje Iraka, lenobno izključite svoj sprejemnik.

Noel Jenkinson je postal moj zelo dober prijatelj; umrl je leta 1976. V zaporu Ko sem obiskovala zapor za zaporom in srečevala tiste, ki so storili ta nasilna dejanja, nismo nikoli razpravljali o upravičenosti. Kako drugače kot pri

navadnem morilcu, ki bo svoje dejanje obrazložil, izrazil obžalovanje ter ga potem ponovno v svoji glavi podoživiljal do neskončnosti. Preprosto ne morete si predstavljati, kaj pomeni preživeti 30 let v zaporu, če je v vas najmanjša trohica dvoma o pravičnosti stvari, ki ste jo naredili. Tisti, ki so bili obsojeni po krivem, so razpadli v zaporu, čeprav so se lahko tolažili s svojo nedolžnostjo; kar pa se ni zgodilo nobenemu obsojenemu bombašu Ire. Bila je vojna. Ljudje so bili ubiti. In jaz, medtem ko sem oblikovala strategijo, kako bi upoštevali zapornike – tako, da sem zahtevala njihovo premestitev, priznanje statusa političnih zapornikov in izpustitev – sem vedno odsevala neizrečeno utemeljitev za vse tiste kose mesa. Bila je vojna. Ljudje so bili ubiti. Seveda, dejstvo je, da so bili tudi prostovoljci Ire pripravljene umreti in se soočiti z dolgimi zapornimi kaznimi. In umirali so, razstreljeni v eksplozijah svojih lastnih bomb, ustreljeni z orožjem policije in vojske, umrli v gladovni stavki ali pa samo zaradi zdravniške malomarnosti ali tiste vrste nepojasnjenih okoliščin, zavoljo katerih so mojega prijatelja Noela našli mrtvega v njegovi celici. Toda jaz sem bila sorazmerno varna (čeprav so se občasno spravljali nadme – bodisi ena bodisi druga nezadovoljna frakcija mi je grozila s smrtjo, ali pa se me je s sistematičnim sovraštvom lotil britanski tisk), bila pa sem vedno bolj ali manj prepričana, da bom vse to preživela.

Sredi vrhunca bombaške kampanje, ki je bila v sedemdesetih in v zgodnjih osemdesetih letih, strahovita, je bilo vprašanje jemanja življenja, namenoma ali naključno, povezano z zasnovano nelegitimnosti britanske vladavine na Irskem ter z nezmožnostjo britanskega ljudstva, da se loči od britanske kolonialne vladavine, ali pa da podprejo pravico Ircev, da se temu nasilno zoperstavijo. Ta nezmožnost je bila predhodnica one, ki se je zgodila 1984. leta ob krachu podpore pravici rudarjev do dela in katastrofalnem porazu njihove stavke, ki je neposredno pripeljala do zmage neoliberalizma in sedanjega kaosa svobodnega trga. Z eno ali dvema častnima izjemama na britanski levici večina britanskih socialistov, ki so v teoriji podpirali pravico Ircev do samoodločbe, niso podpirali sredstev, ki so jih izrabili Irci, da bi uveljavili to pravico. Priljubljeno geslo takratnega časa – ohlapno prevzeto po Marxu – se glasi: "Narod, ki zatira drugega, si kuje svoje lastne verige." Resnica pa je, da narod, ki zatira drugega,

odpira pot k brutalni moriji in pohabljanju svojih lastnih državljanov. Toda tisti, ki jim je bilo jasno, kaj je bistvo dogodkov v Vietnamu, so bili zmedeni glede Irske. Obkrožili so jo s toliko "če ji" in drugimi pogojniki, da bi lahko sezidali celo novo deželo. Še dandanes se zdi, da so se britanski intelektualci zavezali tihemu paktu, s katerim Irsko izključujejo iz trenutno modnega diskurza o postkolonializmu. Izražanje politične teorije nacionalnosti, na primer v odnosu do Evropske unije, pvsem ignorira irsko vprašanje. Do teh intelektualnih pozerjev danes čutim enak prezir, kot sem ga čutila pred tridesetimi leti. Medtem ko so se Irci nedvomno ves čas trudili, da bi si ustvarili svojo avtonomno identiteto, so britanski intelektualci ta boj ignorirali, se mu izogibali ter ga izdali. Niso hoteli krvi na svojih rokah.

Ko ubijate v obliki političnega dejanja, nazaj prevzamete odgovornost, ki jo je sprejela država. Vojne, ki so izbruhnile in minile v zadnjih tridesetih letih, kot na Falklandih ali v Iraku, so bile vojne, ki so jih deklarirale britanske vlade, ki so govorile v imenu svojih državljanov in državljanek. Noben Britanec se ne počuti osebno odgovornega za smrt četr milijona Iračanov zato, ker proces demokratičnega predstavnštva posamezniku pravzaprav nalaga, da zataji svojo osebno odgovornost. Gverilski boji, ki jih vodijo IRA, Hezbolah v Libanonu in Hamas v Palestini, pa posamezniku pustijo to odgovornost, skrivno ali, če je ujet, javno, – kajti ostane človek z imenom, ki se ga da poiskati, češ da je storil to ali ono. Obstaja dolg seznam imenovanih oziroma identificiranih bombašev Ire, nobenega podobnega seznama pa ni za ameriške pilote, ki so metali bombe na iraške ženske in otroke. Prav tako ni nobene "višje sile" razen notranje vesti, ki bi silila gverilca, da vzame orožje v svoje roke.

Res je, da se izdajajo ukazi, ki so tudi izpolnjeni, toda ubogajo jih prostovoljci – beseda oziroma zasnova, pri kateri je IRA vedno vztrajala –, ki počnejo, kar počnejo po svoji svobodni volji.

Seveda za tiste, ki jih doleti smrt ali poškodbe, to ne more biti nič bolj sprejemljivo, kot če bi vse to povzročila redna državna vojska. Uniformirani vojaki, ki so ubili Irce, so sistematično uhajali kaznovanju, kot da ne bi bila smrt otrok in tistih, ki so bili na napačnem kraju ob napačnem času, dejanje vojaka, ki namenoma nameri, predno ustrelj. Nasprotno pa so bili prostovoljci IRE

vedno postavljeni pred sodišče in obsojeni za povzročeno smrt. Nekaj pa je tudi Ircev – samo v Angliji jih je več kot dvajset – ki so bili tudi obsojeni za smrti, katerih niso povzročili, kot da bi se jim pripisala kolektivna krivda. V gverilskem boju sta individualna moralnost in odgovornost zahtevani in sprejeti.

Del mojega političnega prebujenja je tudi spoznanje očitnega dejstva, da je nasilje sredstvo, ki je uporabljeno za podporo kapitalističnega sistema, sistema, katerega temeljna značilnost je nepravilnost. Kar pa je enkrat občuteno, tega potem ni mogoče več odčutiti. Prešlo je v živčne končice, reflekse, skratka v temelje vsakdanjega življenja. Nemogoče je bilo ne vedeti, da je bil človek zreduciran na knjigovodsko mentaliteto dobička in izgube. Moja analiza irske vojne je to postavila v svetovni okvir. Ustvarila sem teoretsko ogrodje irskega lokalizma. Nikoli nisem niti za trenutek pomislila, da je delo propagande, ki sem jo izvajala prek časopisov, letakov, filmov in intervjujev, manj smrtonosno orožje kot bomba ali krogla. Skozi nedotakljive organizacije, kot odbor za pomoč zapornikom, ki pravzaprav niso kršile zakona, se je zdelo, da govori tisto, kar je bilo nedvomno ilegalno, ima pa tudi javno podobo. Vsa gesla so prevzela podobo šifre: "Osvobodite vse irske politične zapornike" je pomenilo "Zmaga za IRO", geslo, ki je bilo sicer razglašeno za nezakonito.

Ob tem je obstajala tudi osebna razsežnost. Tisti zaporniki Ire, ki sem jih spoznavala prek njihovih sodnih procesov in v zaporu, so vplivali name, oni pa so mi, povratno, pomagali ustvarjati podobo, ki jo imam o sebi. Februarja 1977 so bili štirje prostovoljci Ire, imenovani enota z ulice Balcombe, pač po kraju v Londonu, kjer so bili ujeti, obsojeni na vsak po trideset let zapore. Njihov proces, v katerem sem tudi sama sodelovala, se je kar dobro končal. Porota jih je oprostila nekaterih obdolžitev, oni pa so opozorili tudi na nelegitimnost prejšnjih procesov. Zdelo se je, da so si pridobili nekaj simpatije z utemeljevanjem svojih dejanj. Njihovi odvetniki so šli na pijačo, da bi se sprostil. Sama pa sem stala na avtobusni postaji pred glavnimi sodišči oziroma pred Old Baileyjem, medtem ko so marice prihajale ven in jih vozile nazaj v zapor. Zelo temno je bilo in vozila, ki jih uporabljajo za to, so blindirana, imajo pa samo zelo majhna, omrežena in visoko postavljena okna.

Spremljal jih je policijski motor in ko so marice odhumele, sem bila prepuščena občutku popolne bede in brezupa, ki je bil še toliko hujši, ker sem vedela, da tisto, kar sem sama občutila, ni bilo nič v primerjavi s tistim, kar so najbrže občutili oni. Britanske oblasti so nam leta prestrezale pošto, ki je potovala med nami, toda nazadnje sem z njimi le ponovno vzpostavila stik in tako sem jih lahko obiskala. Nikoli se nisem pogovarjala o občutkih, ki sem jih imela tisto noč ali pa v vseh nočeh, ki so jih oni preživeli zadnjih triindvajset let oziroma od takrat, ko se jim je kazen začela in so bili še mladi moške, do danes, ko taista kazen še vedno teče in so v svojih letih. Najboljša leta svojega življenja so preživeli v britanskem zaporu za dejanja, ki jim nikoli ne bi mogla – ne glede na to, kako bi se obrnila – prinesiti kakršnekoli osebne koristi.

Leta 1972 sem prvič obiskala Noela Jenkinsona. Ženska, ki je obiskovala drugega zapornika, me je, misleč, da sem Noelova žena, vprašala: "Koliko časa bo notri?", "Trideset let", "Naj ti povem," je rekla, "čez trideset let ne boš več prihajala sem." To je bilo pred 26 leti. Morda je imela prav, kajti po mirovnem sporazumu bodo zaporniki izpuščeni v prihodnjih dveh letih. Mnogi od njih so bili že izpuščeni, toda imam občutek, da njihove zgodbe ne bodo nikoli povedane. Shizofrenija zaporniške izkušnje ostaja daleč od opisne zmožnosti jezika. Na površju obiska v zaporu se zdi, da je vse polno humorja in zaupanja. Kljub obrednem poniževanju ob preiskavah in pregledu istovetnosti se zaporniki vedno trudijo ohraniti ponos in "obraz". Gverilec, ki je v zaporu kakor na dolžnosti govoril o prihodnjih rezultatih boja, poln zaupanja v končno zmago in izpustitev, nikoli v dvomih, kar se tiče predanosti zunanjemu vodstvu, ki se je vzpostavilo medtem, ko je bil ali bila v zaporu. Toda pod vsem tem obstaja še temačni čir obupa, ki ne sme priti na dan. Premislite dogajanje vseh tistih let – zaporniki, ki nehajo jesti ali se skušajo poškodovati, groza obolenj v zaporu, rak, gnili zobje, srčne bolezni, čiri, alkoholizem in depresija, umikov, adolescentno obnašanje, ki ga opravijo moške, ki so izpuščeni v srednjih letih, na katera se niso pripravili, nekompatibilnost z njihovimi ljubljenimi, materami in ženami, ki so jih podpirale, ko so bili zaprti, a se potem izkaže,

da z njimi zunaj ni mogoče živeti. Zapornik bo vedno imel najtesnejšo zvezo z drugimi sojetniki. To je nekaj, s čimer ne more tekmovati nihče, ki je zunaj. Tisti, ki so bili zaprti, ker so sodelovali v političnem boju, ne bodo nikoli imeli nika-kršnega materialnega nadomestila, ko bodo izpuščeni. Kliče jih življenje odvisnosti. Sami si morajo urediti lastno zgodovino, da bodo lahko verjeli, da je bilo res vredno tako živeti. Tista oseba, ki sem jim jo, med drugimi, pomagala ustvariti jaz, se bo zdaj razpočila in bo postavljena ob stran. Ne bodo potrebovali ne nje ne mene, del moje identite pa bo umrl z njo. "Ne poznaš jih," mi je nedavno rekel prijatelj in ima povsem prav. Kakršnokoli utemeljevanje ali obup, ki so ga poznali – jaz k temu ne bi mogla ničesar prispevati ali morda sočustvovati. Konec koncev, tudi sama sem bila prostovoljka. Kar sem naredila, sem naredila iz lastne, svobodne volje.

In tako sem neko avgustovsko soboto vključila radio in slišala, da je bilo več kot dvajset ljudi ubitih, na stotine pa ranjenih v eksploziji, ki je odjeknila v središču Ormagha – mesta z večinskimi katoliškim/nacionalističnim prebivalstvom. Ure in ure sem jokala, ker sem si oddahnila, da se je ta bomba sprožila na Irskem in ne v Londonu, kjer bi lahko ubila mojega sina. Jokala pa sem tudi zato, ker sem se počutila sokrivo. Nisem se vprašala: "Kako so mogli to storiti?", kot je tekel tip zanikovanja, ki sem ga slišala v dneh, ki so sledili, kajti zelo dobro sem vedela, kako. Ljudje, ki so načrtovali Ormagh, pač niso bili neka čudna bitja, ki so se na naš planet nedavno spustila z Marsa, temveč taisti ljudje, ki so zadnjih 30 let žrtvovali vse, kar so imeli v boju za združeno Irsko.

Kako je bilo mogoče uveljaviti odločitev, da se nadaljuje premirje in trajno, znotraj gibanja, ki nima nobene tradicije odprte razprave? Odločitev, da se preda široki volji vseirskega referendumu, ki je sledil nedavnemu mirovnemu sporazumu, nedvomno pomeni zanihanje temeljnega načela republikanstva: nesprejemljivost česarkoli drugega kot mandata zadnjih vseirskih volitev leta 1918, ki so pozvale k združenju in neodvisni Irski. Spat greš eno noč, ko si še predan strmoglavljenju nelegitimne države, naslednje jutro pa se zbudiš kot popoln predstavnik ljudske volje. Več kot mogoče je, da so taiste taktike, ki so bile uporabljene za

nelegalnosti, postale pravilo igre za razglašanje legalnosti.

Tisti, ki so bili izključeni iz gibanja, kateremu so posvetili svoje življenje, bi se počutili upravičene, da nadaljujejo z istimi metodami, kot so jih uporabljali zadnja tri desetletja – če že ne zaradi drugega, pa zato, da nekdanjim republikancem dajo vedeti, da se vsaj še oni bijejo za pravdo že umrlih. Velja si tudi zapomniti, da so to ljudje brez kakršnegakoli upanja, da bi jih javnost sprejela, na nobenih sedežih v skupščini ne bodo sedeli, no- benih ministrskih položajev si ne bodo pridobili. Sestra Bobbya Sandsa je rekla: "Nismo se borili za mir, borili smo se za neodvisnost." In kljub krvavemu ubijanju, sem se v srcu strinjala z njo.

Kljub vsemu pa je bil Ormagh nedvomno konec tega posameznega odseka poti oboroženega boja, enako kot je bila krvava nedelja začetek. Vem, da obstaja na stotine ljudi, kot sem jaz, ki se jim mirovni sporazum zatakne v grlu kot ribja kost, toda nekoč jo bomo pogoltnili. Preprosto rečeno – tako ne moremo več nadaljevati. Zelo malo vojn traja 30 let oziroma življenjsko dobo ene generacije, vse moje odraslo življenje. Čeprav slišim besede kot "polom" ali "postopoma", mislim da smo naredili najboljše, kar smo zmogli. Toda danes še vedno nič bolj ne

verjamem v predstavniško demokracijo kot leta 1972. Bil je boj in izbrala sem si stran, čeprav bi lahko ob vsaki priložnosti šla proč in si uredila življenje tako kot tisti, ki so nad njim.

"Borili se bomo v knjižnicah," mi je leta 1968 na Kubi rekel neki berlinski revolucionar. Nisem se borila po knjižnicah, temveč na ulicah in sem si zelo umazala roke. Del mita, ki mi je pomagal pri tem vztrajati, je bil tisti o mojem vpogledu v srca onih, o katerih se je zdelo, da so bili kar se da drugačni od mene: možje, medtem ko sem jaz ženska; omejene izobrazbe, medtem ko sem jaz univerzitetna profesorica. Odsevala sem njihovo sprejetje mene, kot so oni moje sprejetje njih.

Kot objektivna zunanjica sem potrdila pravičnost njihovega boja. Po drugi strani pa so oni v meni ustvarili revolucionarko, ki se je lahko povzdignila nad nacijo v nesebični solidarnosti.

Zdaj se mi zdi, da sem sicer prišla zelo blizu zgodbam teh ljudi, a mi jih pravzaprav nikoli ni uspelo dojeti. Danes obstaja nova vrsta politične stvarnosti. Tisti, ki se lahko spominjajo preteklosti, so na najboljši poti, da jo spustijo iz rok. Stara realnost bo morda zbledela ter postala fantom. Naj živi še trenutek dlje in vrže senco čez nas: gori s plamenom najbolj človeškega od instinktov – neomajni želji po pravici.

Prevedel Nikolai Jeffs

ETA – vzpon in padec oboroženih prizadevanj za baskovsko neodvisnost

1. ” Baski bombardirajo Evropo ”

Dva dneva pred božičem 1973 je “operacija Volkodlak” dosegla vrhunec. Baskovska oborožena organizacija ETA (Euskadi Ta Askatusuna – baskovsko ‘Dežela in svoboda’) je s svojim najdrznejšim napadom, ki ga je kdajkoli izvedla, napolnila časopisne stolpce po svetu. Njeni pripadniki so pod eno osrednjih mestnih avenij izkopali dolg tunel in aktivirali tri protitankovske mine, ki so raztreščile avto takratnega španskega ministrskega predsednika admirala Carrera Bianca po madridskih strehah.

Kot običajno je prisostvoval jutranji maši v lokalni župnijski cerkvi. Ko se je vračal na ministrstvo, je eksplozija vrgla njegovo vozilo več kot trideset metrov visoko v zrak, dobršen del ulice pa spremenila v krater. Odprtino sta takoj zapolnila voda in grušč. Po nekaj urah razburjenega, vendar neuspešnega iskanja v hlapih uhajajočega plina in vrtečih se oblakih dima, je skupina nun iz bližnjega samostana povedala slabo novico. Osupli reševalci so nejeverno poslušali bizarno zgodbo o razkosani limuzini, ki je iznenada končala na zadnjem nunskem dvorišču. Kaj kmalu pa so policija in gasilci spoznali, da so se trudili zaman. Obupano so kričali v zevajočo luknjo: “Almirante! Almirante! – Ali ste tam, gospod?” kot bi pričakovali, da se bo Francov pooblašenec brez praske rešil od tam, kjer naj bi bil po njihovem mnenju le eden od številnih puščajočih spojev zanemarjenega mestnega plinskega omrežja. Admiral in njegov šofer pa sta bila že od vsega začetka daleč izven slišnega dosega. “Skočila

¹ *Široka levo-desna koalicija za demokratični socializem. Odgovor PCI na dogodke leta 1968 v Pragi in leta 1973 v Čilu.*

sta čez samostanski plot,” je čez nekaj dni začela krožiti šala, ki je namigovala na Carrerov fanatični katolicizem. Sledilo je še več podobnih duhovitih zgodbic, predvsem na račun obupnih, konec koncev pa jalovih prizadevanj, da bi se Španija pridružila vesoljski tekmi.

V naslednjih mesecih so postale šale o Carreri v Španiji tako priljubljene, kot so bile v bivši Sovjetski zvezi anekdote o Čapajevu.

V španski sodobni zgodovini je atentat na Carrera Bianca ena važnejših prelomnic. Režim generala Franca se je prvič po koncu vojne leta 1939 soočil z resnim notranjim oboroženim izzivom nove tajne armade, sposobne, da udari v samo srce države.

2. Antifrankistična koalicija in ETA

Z nadzorom nad Comisiones Obreras, močnim podtalnim delavskim sindikatom, je bila Komunistična partija daleč najpomembnejša sila v boju proti diktaturi. Po porazu, ki ga je doživela pri kratkotrajnem poskusu invazije čez Katalonske Pireneje, je leta 1945 opustila vse upe, da bi ponovila vojno. Nekaj tisoč španskih uporniških borcev, zvečine komunistov, pa tudi anarhistov ter pripadnikov baskovskih in katalonskih strank, ki so se borili proti Nemcem v Franciji, je hotelo prenesti vojno v Španijo. Španska tujska legija jih je zdrobila pred očmi zahodnih demokracij. To je bil posmeh obljubam španske Republike, ki se je še pred nekaj leti borila brez kakršnih koli možnosti. V zgodnjih šestdesetih je Civilna garda zasledovala še zadnje gverilske borce, anarhiste in Katalonce, in jih v planinah okrog Barcelone tudi zajela. Nekaj let pred tem se je KP uradno odpovedala oboroženemu boju, ker ni bilo “objektivnih pogojev”. To je bil začetek dolgotrajnega procesa, ki je navsezadnje privedel stranko do tega, da je dvajset let kasneje na celi črti privzela “evrokomunizem”.

V prizadevanju, da bi sledila korakom italijanskega velikega brata, si je španska KP leta 1973 prizadevala oblikovati svoj lasten “compromeso storico”¹. Novo prepričanje so poimenovali “reconciliación nacional” (narodna sprava). V osnovi je šlo za poskus predloga naprednejšemu delu španske buržoazije, ki naj bi vstopila v široko (ohlapno) zavezništvo s KP in njenimi sopotniki, da bi skupaj zagotovili miren prehod iz diktature v demokracijo. Tako naj bi se dve strani, ki sta se dvobojevali v državljanski vojni, pobotali pod praporom “demokracije in napredka”, kakor je predlagal nauk “evrokomunizma”. Po tej teoriji, in z nekaj muhavosti heglovske dialektike, naj bi “dos Españas”, dve nespravljivi različici, ki sta se spoprijeli v vojni, leвица in desnica, končno postali dobri španski sestri in se zlili v nekaj novega, v nekakšno sorto drugorazrednega italijanskega prizadevanja za široko koalicijsko vlado z nekaj komunističnimi ministri; vsaj tako se je takrat zdelo. Neka druga zadeva,

ki je ob izbruhu državljanske vojne prav tako razdelila Španijo po sredini – za razliko od Italije –, pa ni bila odkrito omenjena: “narodnostno vprašanje”, status španskih pokrajin, ki so po jeziku in kulturi izrazito “nešpanske”. Sicer se je nekaj šušljalo o tem, da bi tistim, ki jim je španska Republika podelila avtonomijo, vendar jo je general Franco hitro razveljavil še pred koncem vojne, pripadla domača samouprava. Po besedah KP, ki so jih mediji v naslednjih letih razširili po vsej deželi, sta bili to “nacionalidades históricas”, sicer znani kot Katalonija in Baskija, medtem ko je Galiza² še vedno pritrjeno čakala v senci Caetanove Portugalske.

Drzni udarec, ki ga je izvedla ETA, pa je presenetil prav vse. Vsi, ki so bili nezadovoljni z režimom, so v urah po napadu pričakovali, da bodo falangistične udarne enote podivjale in zaradi sramote, ki so jim jo prizadejali “zunanji sovražniki Španije”, izvedle hitre povračilne ukrepe. Dnevi pa so minevali, in ko se ni zgodilo nič takega, je postalo očitno, da se je klima obrnila. “Zmagovitim križarjem proti rdečemu separatizmu” je končno pošla sapa. Vse ljudstvo je doživljalo nastajanje zgodovine. Zavladal je splošen občutek veselja in le občasno so zazvenele kakšne zle slutnje. Po več kot tridesetih mračnih letih je bila svoboda spet dosegljiva. Nihče na levi – naj so bili to Baski, Katalonci, komunisti, socialisti, celo liberalni katoliki, da sploh ne omenjamo anarhistov – si v tistih dneh ni drznil, da bi napad obsodil kot “strahopeten umor”. Evropi ugrabljena generacija, ki jo je španski fašizem izpostavljala vsem vrstam ksenofobičnega fanatizma, kar si jih je sploh možno izmisliti, poleg tega pa še skrajnemu nesmislu, – je prvič ugledala razpoko v zidu. Vsi so se implicitno strinjali, da so Baski dobro opravili. Zdaj je bil po njihovi zaslugi osovraženi režim predmet poroga vsega sveta. Kakor je bil krvav, tako je zdaj postal karikatura svoje lastne odvratnosti. Istočasno si je ETA, zaradi poguma, da čelno izzove glavno oporo diktature – policijo in vojsko –, pridobila spoštovanje ljudstva.

Komunisti, pozorni, da ne bi izgubili težko pridobljene prednosti, so bili previdni in se niso izpostavljali. Svojim buržoaznim zaveznikom so dali uradno verzijo, da si Partija po vseh svojih močeh prizadeva, da bi se izognili vsakršnemu prelivanju krvi. Za ljudstvo pa je centralni komite opisal atentat kot “akcijo v obupu, ki so jo izvedli maloburžoazni nacionalisti, popolnoma odtujeni od delavskih množic”. Akcija je bila “politično brezkoristna in škodljiva za delavske množice” (in seveda tudi za voditeljsko vlogo KP). Zasebno pa so se člani stranke veselili kakor vsi drugi. Čeprav je general Franco še živel in do leta 1975, ko je končno umrl, preli še veliko krvi, pa je bil njegov režim pogubljen prav tistega grozljivega jesenskega jutra, ko je ETA razstrelila njegovega namestnika in že določenega naslednika za državnega voditelja.

² Ta portugalsko govoreča regija je v španščini poznana kot “Galicia”.

3. Ljudstvo, ki so ga naplahtali z nacionalno državo

Za razliko od podobno velikih ljudstev, ki živijo v Srednji Evropi, kot npr. Čehi, Slovaki, Madžari ali Slovenci, so Baski vklenjeni med dve bivši cesarstvi in brez podobno velikih sosedov, s katerimi bi se lahko strateško povezali. V Franciji, močnejši od obeh držav, ki se izogibata vprašanju baskovskega okrožja, in zibelki ideje o “eni državi – enem narodu – enem jeziku”, je v 70-ih in 80-ih letih baskovsko nezadovoljstvo doseglo vrh z nastopom Iparretarraka. Podobno kot Bretonija in druge obrobne regije, je tudi francosko baskovsko območje siromašna pokrajina, ki že po tradiciji oskrbuje osrednjo francosko državo z duhovniki, žandarji in topovsko hrano. Pri mladih ljudeh je gibanje za kulturno zavednost pognalo korenine šele kot posledica študentskega upora maja 1968. Med številnimi drugimi “minornimi” zadevami je nova levica ponovno odkrila “notranje kolonije” in “narodnostne manjšine”, komunistična partija pa je oprezno razgalila skrajni nacionalizem. Take zadeve so bile desetletja ekskluzivna domena katoliške cerkve in francoske desnice. Po letu 1870, ko je 3. republika uveljavila zakon o obveznem šolanju, sta se samostojno angažirali v “Kulturkampfu” proti francoski državi. Poleg šolske prisotnosti je postalo obvezno tudi učenje francoščine, celo v oddaljenih predelih, kjer francoščino komajda kdo razume, kot na primer v baskovskem okrožju. Sprejeli niso nikakršnih ukrepov, ki bi poskrbeli za potrebe izključno baskovsko govorečih otrok. Osnovna misel ni bilo učenje francoščine, ampak izkoreninjenje baskovščine, katalonščine, okcitanščine, bretonščine, flamščine, nemščine in italijanščine. Od takrat naprej so imeli nativni govorci baskovski jezik za prirojeno stigmo revežev, kmetov in ribičev, ki so postali očitna tarča vseh sort “irskih” šal, kadar so jih vpoklicali k prav tako obveznemu služenju v francoski armadi.

Stoletje pozneje je vse skupaj obrnila na glavo kriza, ki jo je doživela 5. republika po maju 1968. Govoriti baskovsko in se zavedati lastnih baskovskih korenin, ni bil več znak vdanosti katoliškim in konservativnim principom, niti sramoten hendikep. Namesto tega je med mladimi, ki bi še pred nekaj leti raje umrli, kot pa ta jezik javno govorili, prišlo tako vedenje že kar v modo. Trmasto nasprotovanje francoske države, da bi baskovskemu ljudstvu v Franciji priznala sploh kakršen koli status – francoskim Baskom, za razliko od drugih manjšin in kljub mnogovrstnim volilnim obljubam francoskih politikov, vse do danes še ni uspelo dobiti svojega lastnega “départementa”, ki bi se vsaj v grobem pokrival z mejami baskovščino govorečega področja – je končno pripeljalo do rojstva Iparretarraka, “Tistih s severa”, oborožene organizacije, ki je poskušala kopirati sloves ETE in z bombaškimi pridigami doseči neodvisnost od Francije.

V nasprotju z ETO je bil Iparretarrak brez ozadja upora in boja proti splošno osovraženemu fašističnemu režimu, pa tudi podpore z daljnosežnimi osnovami, ki bi se širile po močno politiziranem

področju, ni imel. Privrženci Iparretarraka niso bili baskovsko govoreči kmetje, ki so se sami preskrbovali in še naprej živeli svoje borno življenje po hribovju redko naseljenega kopenskega podeželja, ampak mladi pofrancozeni meščani z atlantske obale, izpostavljeni pretresom, ki so po letu 1968 krčevito stiskali francosko družbo. Po porastu nasilnih akcij – uboju žandarjev in bombardiranje (po njihovem mnenju) simbolov francoskega kolonializma, npr. pošte, podružnice “Crédit Agricole” (v ruralnih okoljih zelo priljubljena hranilnica) in SCNF (Francoske državne železnice) – je velika večina prebivalstva Iparretarrak zaradi nasilne in brezkompromisne taktike bojkotirala. Mnogi so se bali za prihodnost turizma, ene glavnih industrij v regiji. Drugi so se oklepali ustaljenega mnenja, da je za revnega baskovskega kmeta še najbolje, da ostane manjvreden in ne draži spečih psov. Francoska država vendar ni Španija in je premočna, da bi jo prevzela peščica bombašev, ki nima nobene prave ljudske podpore.

Iparretarrak je postajal čedalje bolj izoliran. Francoska žandarmerija je leta 1986 njegove privržence razgnala, leta 1991 pa njegove voditelje končno aretirala.

Že samo dejstvo, da so se “Tisti s severa” sploh pojavili na francoskem prizorišču, pa vseeno dokazuje, da “baskovsko vprašanje” še zdaleč ni bilo rešeno. Francoska država je imela na skrbi še en baskovski problem. Tokrat ni prišel z druge strani meje – ustvarjen je bil doma.

Vendar si Iparretarraka ne bi mogli zamisliti brez konflikta, ki je sredi 80-ih let dosegal crescendo na drugi strani Bidasoae³ in je občasno zapljuskal tudi v Francijo.

4. Nedokončana vojna. Španija in Baski

Baski, ki sta jih združeni italijanska in španska armada strli v kratkotrajni zimski vojni leta 1937, so doživljali represijo brez primere vse do leta 1977, ko je bila spet vzpostavljena demokracija. Ko je Franco zavzel Bilbao, glavno mesto baskovskega okrožja, je označil Bizkaio in Gipuzkojo⁴ za “izdajalski pokrajini”.

Po spremembi stoletja sta se obe območji hitro industrializirali, podpora Baskovski nacionalni stranki pa je strmo naraščala. Prav tako sta se ob izbruhu vojne julija 1936 nepričakovano, vsaj za nekatere zunanje opazovalce, obe postavili na stran španske Republike. Številni konservativni krogi, ki so bili instinktivno naklonjeni Francu, niso razumeli, kako da se je neomajno katoliška Baskovska nacionalna stranka postavila na stran “sovražnikov vere”⁵. Sprva so celo voditelji francoskih Baskov – zvečine katoliški – kazali kaj malo razumevanja za odločitev, ki jo je sprejel Aguirre, predsednik PNV⁶ in baskovske vlade, da naj namreč nehajo cincati in se, po nekaj tednih vojne, pridružijo boju proti Francu. Ko so karlistične⁷ udarne čete in

³ *Bidasoa – francosko: “Bidassoa” teče po zadnjem raztegu francosko-španske meje, preden doseže ocean pri Irunu/Hendayeju.*

⁴ *Bizkaia in Gipuzkoa – imeni sta prevedeni v španščino kot “Vizcaya” in “Guipúzcoa”.*

⁵ *cf. “Sostiene Pereira” italijanskega pisatelja Antonia Tabuchija; po knjigi so posneli tudi film z istim naslovom.*

⁶ *Partido Nacionalista Vasco. Sredinsko-desna Baskovska nacionalna stranka je bila glavni igravec v baskovski politiki tridesetih let. Bila je žarišče dejavnosti katoliške mreže, ki je vključevala tudi številne sindikate.*

⁷ *Katoliški monarhisti “ancien régime” so oporekali legitimnosti španske kraljeve družine. V 19. stoletju so bile tri karlistične vojne. Karlizem je bil razširjen predvsem v ruralnih predelih, še posebej v okrožju Baskije.*

⁸ "Guernica" (šp.): v srednjem veku so baskovski predstavniki pod hrastom Gernike (Gerniškim hrastom) prisegli kastiljskim kraljem fevdno zvestobo.

⁹ Baskija po baskovski.

¹⁰ Baskovski vojaki.

¹¹ Številni Baski in Katalonci so gledali na dogodke v Bosni s frustriranim občutkom "d'já vu". Na vrhuncu vojne v Bosni se je skoraj v vsakem katalonskem mestu pojavil solidarnostni odbor. Na plakatih je pisalo "Ustavite genocid" in po številnih vaseh so bili tedenski sitini. V Barceloni je bil sedež Bosanske solidarnostne federacije, ki jo je vodil baskovski diplomat José María de Mendiluce.

¹² Prorepublikanska policijska sila, nasprotna para-vojaški Civilni straži, zvestemu psu čuvaju zemljelastniškega nižjega plemstva. Pod vodstvom KP je preganjala voditelje POUM-a, pa tudi anarhiste, udeležene v majskih dogodkih 1937 v Barceloni.

italijanska tujska legija v poznem avgustu 1936 v bližini francoske meje predrle baskovske linije, je prišla novica, da so frankistični strelski vodi postrelili na ducate duhovnikov. Do takrat je bilo ubijanje duhovnikov in članov verskih skupnosti ekskluzivno torišče milice levega krila. Pretresljiva novica je bila le prva v dolgi seriji poročil o nasilju, ki je kulminiralo še istega leta, ko so letala nemške "legije Kondor" zravnila s tlemi Gemiko⁸, zgodovinsko prestolnico Euskadi⁹ in sedež baskovskega parlamenta. Po bombardiranju Gernike so se "Gudariak"¹⁰ lahko samo še predali italijanskim ekspedicijskim korpusom. Pred očmi britanskih in francoskih ministrov, ki so dogodke v Španiji opazovali iz varne razdalje, kar je bil del sporazuma o neširjenju razmerja, ki so ga sklenili z dvema drugima neintervencijskima silama, Italijo in Nemčijo, se je začela oblikovati "etična komponenta" vojne.¹¹

Če bi ti diplomati bolj pozorno sledili debatam v španskem Cortesu pred izbruhom vojne, bi se komajda lahko čudili mračnemu zasuku dogodkov v Baskiji ob koncu vojne. José Antonio Calvo Sotelo, voditelj desnice, je le malo pred atentatom, ki ga je julija 1936 izvedla nanj Guardia de Asolto¹², izjavil, da je "rdeča Španija"

bolj zaželena kot “sploh nobena”: “antes una España roja que una España rota”. Misel o ohranitvi “svete španske sloge” je bila podlaga španskemu nacionalizmu, edino prepričanje, ki je držalo skupaj različne štrene prepirljive desnice.

¹³ *Coup d'état v slogu 19. stoletja. Zadnjič ga je februarja 1981 izvedel polkovnik Civilne garde, ki je 24 ur imel za talce celoten španski parlament.*

5. Armada išče identiteto

Španska armada je, močno travmatizirana zaradi izgube še zadnjih kolonij, ki so po kubanski vojni leta 1898 pripadle ZDA, v desetletjih pred državljansko vojno vojevala številne umazane kolonialne vojne v Maroku. Te vojne so povzročile nastanek španske tujske legije, elitnega korpusa, ki je igral ključno vlogo pri kovanju številnih zarot, ki naj bi vrgle vlado Ljudske fronte, izvoljeno februarja 1936. Druga (II.) republika je bila razglašena leta 1931, ko se je kralj Alfonso XIII. odpovedal prestolu, zapustil Madrid in se kot izgnanec zatekel v Rim. Po neštetihih skrupucanih poskusih, da bi pridobil kritično maso visokih častnikov, dovolj veliko, da bi tvegala “pronuciaimi”¹³, je mlademu oficirju, ki se je poklica izučil tako, da je redno kot po predpisih klal prebivalstvo severnega Maroka, končno uspelo. Ime mu je bilo Francisco Franco in je bil eden izmed številnih pripadnikov generacije frustriranih armadnih oficirjev, “Africanista”, ki so skoraj pol stoletja imeli roko nad špansko politiko. Ti možje so prisegli, da bodo obnovili Španijo v vsem njenem že davno izgubljenem imperialnem sijaju. “Cesarstvo” je treba vrniti za vsako ceno. Kakršno koli “separatistično” gibanje, ki bi lahko ogrozilo tako skrbno negovano enotnost Očetnjave, je treba že (v kali) zatreti. General Primo de Rivera je bil prvi, ki se je tega neuspešno lotil. Njegovo Kraljevo Veličanstvo ga je med 1925 in 1930 imenovalo za prvega španskega diktatorja v tem stoletju. Ko je prepovedal uporabo katalonskega jezika in z zakonom odvzel pravico do popoldanskega počitka, “sieste”, je v svojem prizadevanju, da bi moderniziral Španijo, propadel, in postal tretje-razredni Mussolini.

Ko so 19. junija 1937 Francova krdela prišla v Bilbao, je lokalno prebivalstvo vedelo, da jih čaka še vse kaj drugega kot globa, če bodo na ulici govorili baskovsko. Lepaki na zidovih so jih opozarjali, da pravi Španci govorijo špansko in ne “lajajo” v “dialektih, ki se gnusijo tistim, ki so za Španijo prelili toliko krvi”. Španščino so izmenično pozdravljali kot “krščanski jezik” ali pa kot “jezik Cesarstva”. Baskovski učitelji, ki so utekli internaciji, so takoj izgubili službe. Kaj kmalu so jih nadomestili učitelji iz Francove Španije, ki so gledali na vse baskovsko kot na nalezljivo bolezen, ki zahteva kirurški poseg. Še v zgodnjih 70-ih je bilo lahko prav vznemirljivo, če si na ulici v Bilbao govoril baskovsko. Kaj lahko te je ustavil policaj razvpite BPS (Brigada Politico-Social) v civilni obleki, preveril dokumente in postavil kakšno čudno zvijačno vprašanje.

¹⁴ *Kakor se lahko zdi čudno, pa je nekaj krogov levega krila, še posebej nemška "protinemška" levica, prepričanih, da so baskovski nacionalisti skupina (tolpa) krvi žejnih protišpanskih ksenofobov, "ki umetno prebujajo od mrtvih jeziki, ki je praktično mrtev že od 50-ih let". Če pustimo ob strani zanimive implikacije takih lingvističnih teorij, ki se nanašajo na druge "mrtve" ali "umirajoče" jezike, recimo hebrejščino, pa je dejstvo, da je bila baskovščina "nemrtva" tako v 50-ih ali 40-ih in, kar se tega tiče, tudi v 90-ih. Živ dokaz, da je ideja o "ljudstvih brez zgodovine", tistih "geschichtslose Völker", ki sta jih Marx in Engels poslala na "smetišče zgodovine", ena tistih teorij, ki jih mora nemška levica ponovno pregledati, ne nazadnje, ker so "umirajoči" Baski v zadnjih stotih letih napisali toliko prepričljive zgodovine.*

6. Neskončno potovanje skozi Francov tunel

Leta 1959, dvaindvajset let po padcu Bilbaa, je bila baskovska dežela videti popolnoma "pomirjena". Vendar pa je bila državljanska vojna, gorje, vse prej kot pozabljena. Večina ljudi je v vojni izgubila kakšnega sorodnika, poznala koga, ki so ga zaprli ali pa je živel v izgnanstvu. Večina mladih ljudi je odrasla ob zgodbah o pogumnih baskovskih "gudaris", ki so jih Španci ali Italijani odvedli in jih pustili umreti na neznanih krajih. Vendar pa je bilo vsakdanje življenje daleč od junaških dejanj vojnega časa. Davni baskovski vojaki so svoje odslužili in odložili orožje. Zdaj je šlo za izgradnjo ekonomije, za premogovništvo in jeklarsko industrijo, ki sta po obratu stoletja spremenila Baskijo v evropsko elektrarno.

Leta 1953 sta Eisenhower in Franco podpisala sporazum o ameriških vojaških oporiščih in odpuščajoči Zahod je postopoma nehal obravnavati Španijo kot izobčeno bivšo Hitlerjevo zaveznico. Korak za korakom si je režim pridobil zunanje priznanje kot utrdba protikomunizma. Hladna vojna je, ironično, po zrelem premisleku pa pravzaprav logično, zapečatila zmago fašizma v državljanski vojni. Kakor da je bila leta 1959 tragedija baskovskih begunskih otrok med obleganjem Bilbaa leta 1937 že pozabljena; z žveplom natovorjene ladje so plule skozi blokado daleč stran do Mehike in Leningrada. Valižanske rudarske skupnosti so dajale zatočišče številnim baskovskim dečkom in deklicam. Ampak vmes je bila še ena svetovna vojna. Ljudje so bili izmučeni od vojne. Stalin je umrl. Prvi turisti so v majhnem številu spet prihajali na španske plaže in prinašali trdno valuto, ki jo je režim še kako potreboval. Zgodovina je očitno premlela do popolnega premirja. Franco je leta 1964 ob proslavljanju "25 let miru" v generalski uniformi in stisnjenih ustnic zrl z neštetihi oglasnih desk, s katerimi so bila prekrita pročelja, na izmučene prebivalce Bilbaa.

7. Vzpon Ete

Nekaj mladih fantov in deklet iz baskovskih nacionalističnih družin je leta 1959 na srečanjih, ki so jih imeli na domovih svojih staršev, z izgovorom, da študirajo za univerzitetne izpite, razpravljalo o vseh teh zadevah. Jasno jim je bilo, da španski fašizem ni zmagal le v vojni proti predhodni generaciji. S svojo trmoglavo politiko "fait accompli" bo dosegel še drugo zmago, ko bo v naslednjih dvajsetih letih učinkovito zbrisal vsakršno sled baskovske identitete¹⁴. Kot večina revolucionarnih gibanj tiste generacije so se navdihovali pri osvobodilnem boju v deželah tretjega sveta, še posebej v Alžiriji in na Kubi. Ni naključje, da je leta 1959 Fidel Castro s svojimi enotami vkorakal v Havano in da je nekaj mesecev kasneje imela ETA svojo prvo skupščino.

Že od samega začetka se ETA ni hotela zapletati v odkrito konfrontacijo s špansko državo. Svoja prizadevanja je raje osredotočila na dejavnosti "izgradnje naroda", na ustvarjanje paralelne infrastrukture pod legalnim kritjem. Zato so v zgodnjih šestdesetih letih prvi 'ikostolak'¹⁵ začeli pouk baskovščine za odrasle in otroke. V številnih primerih je legalno kritje zagotovila katoliška cerkev, edina javna sfera, za katero si španska država ni mogla privoščiti, da bi si jo kar takoj spravila pod nadzor. Baskovska cerkev je bila črna ovca španskega katolicizma. Zaradi njene intimne povezanosti z baskovsko ruralno družbo jo lahko primerjamo le še z irsko katoliško cerkvijo pod britansko oblastjo ali pa s poljsko cerkvijo v času povojnega stalinizma. Devet let je trajalo, preden je ETA prvič segla po življenju. To se je zgodilo potem, ko je Civilna garda med cestno zaporo ustrelila 19-letnega aktivista. Zahrbtno so ga pokosili, ko je skušal ubežati aretaciji. ETA je odgovorila tako, da je čez nekaj časa ustrelila Melitóna Manzanasa, ki ga je CIA izurila za protiuporniškega specialista in je bila njegova naloga zasliševanje pripornikov v kasarni Civilne garde v Donostiu¹⁶. Atentat na Manzanasa je označil začetek razvoja Ete kot gverilske organizacije in oboroženega krila nacionalizma "abertzale"¹⁷.

8. Vojaško sodišče v Burgosu

Režim se je prvič po mnogih letih soočil z obsežno oboroženo rezistenco na strateškem področju svojega teritorija. Represija je bila hitra in neizprosna. "Obsedno stanje" je postalo pravilo. Vse skupaj pa je bilo brez koristi; bolj je policija paradirala z orožjem po predmestnih železniških postajah v Bilbao, bolj so jo povprečni državljani zaradi tega sovražili in bili pripravljeni, da se pridružijo boju za svobodo. Za božič 1970 je državna histerija dosegla vrhunec ob znanem "burgoškem procesu", na vojnem sodišču proti osmim članom Ete, obtoženim atentata na Melitóna Manzanasa. Kljub široki mobilizaciji širom po Baskiji – sedemletni otroci so pod vodstvom svojih "andereños"¹⁸ blokiral cestne – in izven nje, je bilo kar dvanajst smrtnih obsodb vrnjenih nižjim sodiščem.

Odgovor je bil silovit. Razglasili so splošno stavko in še trgovci so bili pripravljeni poprijeti za orožje proti Civilni straži. Francoski antifašisti, ki so naredilili baskovsko stvar za svojo, so predramili svet. Mednarodne sankcije niso bile izključene, če bi prišlo do množičnega prelivanja krvi, vse pa je kazalo, da bo do tega prišlo, če bodo uveljavili obsodbo. Kar naenkrat je imel Franco zvezane roke. Ni mogel drugega kot odložiti kazni. Šest let kasneje so burgoško osmerico izvlekli iz strogo zavarovane ječe in odleteli so na Švedsko. Čez nekaj tednov so se vrnili domov in bili deležni dobrodošlice, ki pritiče junakom.

¹⁵ Baskovske šole.

¹⁶ Baskovsko San Sebastian.

¹⁷ Patrioti. "Abertzaleak" ali "baskovski patrioti" so se zavzemali za popolno neodvisnost od Španije. Vendar pa beseda včasih vključuje vse politične stranke z baskovskim oporiščem, za razliko od tistih, ki so prisegle zvestobo Madridu.

¹⁸ Učiteljice

¹⁹ *Sever.*

ETA se je najbolj razcvetela v letih med 1970 in 1973, v obdobju med procesom v Burgosu in napadom na Carrero. Njen poziv, naj postane Baskija glavni scenarij boja proti frankizmu, je uspel.

Propad se je začel kmalu po Carrerovi smrti. Da bi izziv dvignili na novo stopnjo in ker niso mogli vzeti Francu življenja, jim ni preostalo drugega kot v celoti vreči špansko vojsko iz Baskije. In prav to so se namenili narediti. ETA je postala samooklicana Baskovska narodna armada in je nadaljevala vojno, ki so jo leta 1937 izgubili njeni očetje. Ujetnica lastnega mita. Ujetnica svobode. Vseh zgodb, ki so jih pripovedovali vso neskončno Francovo zimsko noč.

Zgodovina pa se je premaknila naprej. Njihovi očetje, ki ji je poraz še vedno bolel, so se odločili za PNV. Tudi PNV je izkusila poraz in represijo, ki mu je sledila. Njen namen je bil, uskladiti baskovsko avtonomijo z nastajajočim španskim srednjim razredom, ki ga je, polnega upanja, bolj obsedalo varovanje novo pridobljene blaginje kot pa valjanje v španskem nacionalizmu, kar so počeli njihovi predniki. Iztegovali so tipalke proti drugim demokratičnim silam, da bi se pogodili o ponovni vzpostavitvi baskovske avtonomije, ko bi bilo frankizma konec. Še vedno pa je ostalo precej ovir. ETA je v svoji strategiji postajala čedalje manj selektivna. Obseg njenih operacij se je širil. Španska vlada je odgovorila s povečano represijo in poslala naokrog prvi val vodov smrti. Obseg njihove dejavnosti je bil velik. Zvečer so odložili dnevne uniforme in pretepali politične aktiviste ali požigali knjigarne, kjer so prodajali baskovske knjige. To je ena manj znanih plati precej bahave "transición democrática", modela, ki so ga španski sociologi od takrat naprej poskušali ceneno prodati vsemu svetu, najprej v "bratskih državah Latinske Amerike", nato pa še v Srednji in Vzhodni Evropi. Stvari so začele uhajati iz rok, ko so "incontrolados" – vojaško in policijsko osebje v civilu – začeli ciljati na begunce z Iparralde¹⁹, le nekaj sto metrov čez francosko mejo. Francoska vlada jim je kmalu spodmaknila tepih izpod nog. Na Španijo so še vedno gledali kot na nedemokratično državo, na Francijo pa kot na svetišče za baskovske begunce pred kakršnokoli gonjo. Čez nekaj let, 1983, se je vse to spremeniло. Prišel je GAL.

9. Tranzicija v španskem slogu

Dve leti po Francovi smrti je postalo jasno, da bo PNV tista, ki bo vodila igro v španskem baskovskem okrožju. S centralnimi silami so skovali nov prehodni sporazum. "Estado de las Autonomías" je drugi model, ki si ga španski družboslovci vneto prizadevajo prodati, tokrat nekoliko bolj uspešno, in to ne samo Vzhodni Evropi. Dejansko ga razprodajajo povsod, celo v Nemčiji. Prepričani so, da ponujajo nekaj dobrega, prvo tehnologijo, ki si jo Španija lahko privoščiti izvažati, ne da bi pri tem izgubila ugled.

“Država avtonomnih regij” je dejansko rezultat ideje počenega piskra. Poskus preslepiti špansko armado, da bi verjela, da oblast, ki bi jo prenesli na Baske in Katalonce, pravzaprav ne bi nasprotovala Francovi volji, ki so ji prisegli večno zvestobo kot priče in tudi kot vršilci. Desetletja pred svojo smrtjo je Franco vedno znova vztrajal, da mora “biti vozel trden” (“todo queda atado y bien atado”). Mnogi so ta kriptični stavek razumeli v pomenu zagotovljenega nasledstva, da bo princ Juan Carlos, prvi kralj nove falangistične monarhije, “la monarquía del 18 de julio” (18. julija 1936 so se fašisti dvignili proti republiki), nadaljeval Francovo delo, zapuščino 40 let miru, nekaj nezaslišanega v sodobni španski zgodovini. Dejansko pa bi Francovo znamenito uganko lahko interpretirali kot skrit poziv armadi, naj po njegovi smrti varuje špansko enotnost. Do današnjega dne se je španska vojska vztrajno izogibala, da bi demokratični državi prisegla zvestobo. Klanja se le kralju, ki ga je izbral Franco, za svojega naslednika pri vodenju države. Tako je španski kralj tudi vrhovni vojaški poveljnik, kar je nasledil od svojega predhodnika.

10. Presekan gordijski vozel

Leta 1978 je bilo jasno, da španska vojska ne bo trpela, da bi jo postavili nazaj v bojni razpored iz leta 1936. Da bi Baskom ponudili neke vrste kupčijo, je skupina mladih tehnokratov, ki so čez noč obrnili plašče, prišla na originalno, vendar praktično zamisel, ki je postala znana kot “café para todos”²⁰. Poročajo, da je notraji minister Rodolfo Martín Villa leta 1977 s temi besedami reagiral na zateve po katalonski in Baskovski avtonomiji. “Skodelica kave” pomeni poseben tretma, kar imenujejo Nemci “ekstra klobasa”. Celotno Španijo so razdelili na enako avtonomne regije. Resda naj bi bile nekatere bolj avtonomne kot druge, kar pa naj bi bila malenkost. Vse skupaj je bilo bolj ali manj videti takole:

“Torej hočete, da ima Euskadi svoj parlament in lastno vlado? Ni problema! Izvolite, postrezite si! Mimogrede – povedati vam moramo, da bo podoben parlament dobila, recimo, tudi La Rioja²¹, tako da bodo vsi obravnavani enako. Saj ni pomembno, da ni nihče prosil za to. Vsi španski državljani so enakopravni, kajne? Naša nova demokracija ne more nikogar diskriminirati, še najmanj na tako nejasnih osnovah kot so ‘kultura’, ‘zgodovina’, ‘jezik’ in podobno. Imeti moramo nekaj takega kot Zahodna Nemčija – dobro delujočo, učinkovito, zahodnjaško demokracijo!”

Z odplako degeneracije bi lahko Francovi visoki častniki potolaženi ostali v kasarnah. Obsedeni s katalonskim in baskovskim separatizmom bi bili pomirjeni, da se Caudillo ne bo obračal v grobu. Kasneje so se baskovske in katalonske poteze za večjo neodvisnost tako zapletle, da so se iz zmešnjave, ki je sledila, izmotavali več kot desetletje. Madrid je spet izigral staro zvijačo, ko se je oprl na stoletja

²⁰ “Kava za vse”.

²¹ Vinorodno področje v severozahodni Španiji.

²² *Miniatier Filipa IV. Španskega. Soočen z dvema simultanimi uporoma leta 1640, je grof-vojvoda olivareški raje poslal čete v Katalonijo kot pa na Portugalsko in tako omogočil Portugalcem, da so si spet pridobili neodvisnost, ki so jo izgubili šestdeset let prej. Vojna v Kataloniji je ob portugalski neodvisnosti označila dokončen propad "politike majhnih korakov", ki jo je svetoval kralju, da bi učvrstil špansko prevlado nad obema omenjenima deželama.*

²³ *Ljudska sloga.*

²⁴ *Zgoraj omenjeni levičarji gledajo na kombinacijo besed "baskovski nacionalizem" in "levokrilni" kot na anatemo.*

staro tradicijo dvornih intrig in strateško odmerjenih nezaupljivih zagotovil vse od nizkotnega Conde-Duqueja ²² naprej. Kar se tiče madridskih politikov, bi se, zdaj ko so bile kocke vržene, ETA lahko zbombardirala v čedalje večjo izolacijo.

Presenetljivo je ta drugi model naredil čudeže. Razen komaj slišne manjšine pristašev trde linije, ki se je zakadila v parlament in pripravila kralja do tega, da je neskončnih šest ur razmišljal, na katero stran naj se postavi, je večina vojske videla nov baskovski zakon kot tisto, kar je bil, parodija nekdanje baskovske vlade, katere so se tako bali. Ščasoma so posvetili svojo energijo v obnovo konvencionalne armade. Vsekakor težavna naloga. Večina armadnih divizij je bila strateško razvrščena okrog velikih mest. Zaradi zunanjih sovražnikov smo bili zadnjih štirideset let kar dosti zaskrbljeni. Ampak ne bojte se, danes, 15 let pozneje, je španska vojska po Natovem ukazu odgovorna za vzdrževanje miru v Mostarju. O tempora, o mores!

Tako je bila spet vzpostavljena baskovska avtonomija. Imenovana je bila baskovska policija, Ertzantza. Zdaj patroljira po baskovski deželi skupaj s špansko nacionalno policijo, Civilno gardo, lokalno policijo, vojaško policijo, avtonomno policijsko silo iz Navarre (baskovska provinca z ločenim avtonomnim statusom izven Baskije ... še en dosežek slovitega modela). Veliko turistov se prav zabava, ko vsak dan naštejejo novo uniformo. To preobilje policijskih moči in uniform spravlja vse skupaj v kozji rog: le naj se igrajo s svojimi igračkami, dokler so ključni dohodki naši.

PNV se je zadovoljila z vsem tem in spremenila novo baskovsko administracijo v družinski posel. Kar dobro jim uspeva, kljub občasnim razdorom tako s špansko državo kot z Eto.

ETA je imela enak realistični pogled na špansko vojsko kakor na obseg avtonomije, ki naj bi pripadla Baskom. Potem je postala oboroženo krilo Herri Batasune ²³ (HB), levokrilne baskovske nacionalistične koalicije ²⁴ ki se zgleduje po Sinn Feinu. Do zdaj je sprejemala le sedeže, ki jih je dobila na lokalnih zbornih volitvah. Kandidati, ki dobijo dovolj glasov na splošnih volitvah, po pravilu nikoli ne vstopijo v madridski parlament. Devet let po padcu berlinskega zidu se HB še vedno zavzema za baskovsko neodvisnost in lastno vrsto socializma, ponarejeno mešanico hismata, diamata, lastnega izbora iz običajnega repertoarja "minornih zadev" (mladinska kultura, ekologija, squatting – naseljevanje praznih hiš, izmikanje naboru; ne pa toliko feminizem in pravice gejev) in nekaj kapljic latinskoameriškega revolucionarnega patosa, zvečine uvoženega s Kube in iz Nikaragve, čeprav so v zadnjih nekaj letih prevladali mehiški vplivi. Številni člani ETE, na špansko zahtevo pregnani iz Francije, so preživeli leta pod nadzorom v eksilu v različnih latinskoameriških državah.

Trenutno je baskovska družba razpolovljena. Na eni strani se je velika večina ljudi naveličala Etine nasilne karakteristike, še posebej,

odkar je lani poleti začela gonjo proti lokalnim politikom s streljanjem v tilnik, kar ji je dalo – in ji še vedno daje, ker se je to nadaljevalo do današnjih dni – pridih črnosrajčniškega terorja. Po drugi strani pa dobiva HB še vedno 15–20 odstotkov volilnih glasov. Etina sedanja politika skrajnega prezira, da bi odnesli celo kožo, se je začela z bombnim napadom na Hipercor, supermarket v delavskem predelu Barcelone, ki je leta 1986 zahteval 15 mrtvih in številne ranjene. Trenutna španska vlada desnega krila in Socialistična stranka sta naraščajoče nerazpoložene do ETE kaj hitro interpretirali kot gladko zavrnitev vsakršnega baskovskega nacionalizma. Vse več novinarjev, profesorjev, intelektualcev itd. se zbira pod praporom nove vrste španskega nacionalizma, ki naj slikovito opiše špansko državo kot nesebično ekipo internacionalizmu naklonjenih intelektualcev in modrih čelad, ki se zanimajo samo “individualne človekove pravice”. Razširjen je koncens zaradi o dejstvu, da je “ETA maligni tumor, ki že trideset let kvari baskovsko družbo”. Taka celovita obsodba zvito meče v isti koš legitimno rezistenco proti fašistični diktaturi, ki je Baskom odrekala osnovne pravice, in današnje izolirane oborožene bandite, ki se vedejo, kot da bi dosegli konec svojega duševnega obzorja. Zdaj je ta skrižana stranka ‘koalicije za življenje’ nastopila z novo parolo, ki sama po sebi pove vse: baskovski ‘nacionalizem’, ki vleče paralelel med klasičnim nacizmom in fašizmom ter borbo baskovskega ljudstva, da bi se znebil španske države, ki do današnjih dni gleda na obstoj nešpanskih skupin, kakršni sta Baski in Katalonci, kot na tujek, ki okupira španski teritorij.

Tako so si samozvani neodvisni intelektualci, kakršen je bivši anarhist Fernando Savater, ustvarili povod, da denuncirajo baskovski nacionalizem kot sam po sebi “eliminatore”, kakor da bi Baski nameravali – naj ti ne bo mar, sprejmi najmanjšo možnost – zgraditi plinske celice za preganjane Špance tik pred nosom španske vojske. To je historični revizionizem, sramotna prevara s poskusom ponovno napisati zgodovino zadnjih petdesetih let. Špansko državo prikazuje kot nekaj nevtralnega, oropanega kakršnih koli “etničnih ali nacionalističnih instinktov”.

Nasprotno pa so, po istih teoretikih, “baskovski nacionalisti” zakavljani na idejo identitete”. Ker pa “identiteto” dejansko lahko defiiramo le na individualni osnovi, so kolektivne samodoločitvene pravice zavržene kot “nacionalistična ideologija”. Tako se vrnemo h kvadratu ena Španska država čisto slučajno zaseda kvadrat ena, in španska država je, spet čisto slučajno, identična s špansko kulturo in jezikom. Ker je španščina zelo razširjen jezik, ki ga govorijo na Iberijskem polotoku in v Latinski Ameriki, mora biti to naravni red, nekaj na meji virtualnega univerzalizma, in nasprotno ter popolnoma različno od baskovske drobnjakarske omejenosti. Ta generacija španskih “nouveaux philosophes” torej hoče prepričati sama sebe, da je francoski model nacionalne države uporaben še dve stoletji po

²⁵ Španska socialdemokratska stranka. Po Francovi smrti so jo ponovno lansirali, večinoma s kapitalom SPD.

njegovem zametku. Bojim se, da prepozno. Španska država je zadnjih 150 let poskušala, brez vidnih uspehov, uporabiti isto zvijačo, vendar na manj sofisticiran način. Če močni in bogati francoski eliti ni nikoli povsem uspelo zbrisati "kolektivnega spomina" peščici osiromašenih Baskov, ki živijo znotraj njenih meja, kako bi se lahko drugorazredna nacija, ki je 25 let po Francovi smrti še vedno nesposobna, da bi se znebila sledov fašistične preteklosti, pretvarjala, da bo prevarala celotno baskovsko nacijo, da bi verjela, kako je vse, kar je naredila, narobe, da bi, če bi brali, razumeli, da je bil pravi duh Španije dejansko vedno "etnično nevtralen"?

Koprneče razmišljanje teh samozvanih "antiacionalistov" pa prinaša še eno trdo dejstvo sodobnih časov. Prejšnji mesec je Vrhovno špansko sodišče obsodilo bivšega notranjega ministra prve vlade PSOE²⁵ na 10 let zavora. Spoznan je bil za krivega, ker je 1983 ukazal ugrabiti baskovskega poslovneža. Poslovneževo ime je Segundo Marey. Bil je ena prvih žrtev GAL.

11. Razkritje nepričakovanega državnštva: GAL

Čeprav je imel Marey izredno srečo, da je preživel svojo težko preizkušnjo, pa so GAL-ovi odredi smrti v francoski Baskiji pobili trideset drugih ljudi, preden so tri leta kaseje izpuhteli v zrak. Sestavljen iz brutalnežev, zbranih iz različnih tujskih legij, podzemlja Marseilla in Bordeauxa, za dobro mero pa še iz italijanske mafije, je bil GAL ("Grupo Antiterrorista de Liberación – in po naključju tudi naziv znane zaščitne znamke španskega mila) odgovor nove socialistične vlade na pretep v menzi, ki je sledil ponovnemu Etinem nasilju na severu. Mladi socialdemokrati so bili leta 1982 izvoljeni v vlado z največjo večino, kar jo je kdaj v španski zgodovini dobila kakšna stranka. Iz desnice so naredili koline. Nekateri so mislili, da se bodo socialisti pogajali o mirovni poravnavi v Baskiji. Poskušali streti Francov urok. Se zadovoljili z referendumom o samoodločitvi, enim bistvenih zahtevkov vseh baskovskih strank, ne le HB in ETE. Žal pa ni bilo tako. Stara pripadnost tajnemu boju se je resnično razklala. Zdaj so bili na oblasti fantje iz PSOE z razbijaško večino; tega so se veselili v izgnanstvu, v Suresnesu blizu Pariza in v Zahodni Nemčiji. Zadnja stvar, ki jim jo je bilo treba narediti, je bilo čohati špansko vojsko v napačno smer. Predhodna vlada UCD desnega centra je morala dve leti pred tem, ko so bili popustljivi do Baskov in Kataloncev, poravnati podoben račun. Poročnik-polkovnik Tejero je pridivjal v parlament in začel streljati z revolverjem, za njim pa je prišla skupina neobritih, mrkogledih pripadnikov Civilne garde.

Odločili so se, da bodo dali tistemu znamenitemu modelu, "Estado de las Autonomías", drugo priložnost. Tudi priprave za vstop v NATO bi pridobile nekaj dragocenega časa. Mlajše oficirje so že srbele roke,

da bi jih položili na drago opremo, tako da ni bilo druge izbire kot pritisniti “Africanista” trdorokce ob zid.

12. Udariti nazaj, kamor boli

Vse to je bilo dovolj dobro za vstop Španije v NATO in morebiti celo v EU. Za Baskijo pa ni bilo zaradi tega nič drugače. PSOE je bila tako omamljena od ekstravagantne volilne zmage, da se je imela za sposobno opraviti nalogo, ki sta jo začela tako Franco kot prva demokratično izvoljena vlada UCD in je nihče ni uspešno dokončal: poraziti ETO z vojaškimi sredstvi. Mislili so, da jim bodo socialistični kolegi v francoski vladi dobavili robo. Saj je v Španiji vladalo desno krilo in ETA je lahko uživala v varnem zatočišču, le lučaj oddaljenem od španske meje, od koder je z lahkoto opravljala operacije na špaskem teritoriju. Prašičjeglavi visoki vojaški oficirji bodo končno spoznali, da si je PSOE odrezala precej boljši del kot pa stara in dolgočasna desnica.

Na nesrečo španske vlade pa je Mitterrandov kabinet gledal na stvari drugače. Če bi ustregli španskim zahtevam, bi se celotna baskovska populacija v Franciji z orožjem postavila proti tistemu, kar bi imeli za navadno izdajo. Poleg tega je žerjavica iz leta 1968 še vedno tlela. Zadnja stvar, ki jo je Mitterrand potreboval, je bil revolt francoskih levičarskih intelektualcev, ki bi obtožili njegovo koalicijo s komunisti predaje baskovskih uporniških borcev španski Civilni gardi, katerih veselje ob prstu na sprožilcu je bilo legendarno in so razstresenim francoskim šoferjem vsako poletje pobirali redno pristojbino ... Sleparske cestne zapore, zaradi katerih so se ze leta 1968 začele vse tiste težave ...

Njihovi upi o hitrem napredku so izgubili lesk, španski strategji so našli drugo taktiko, ki je obrodila sadove v ne tako daljni preteklosti. Sprožili so drugo “umazano vojno” proti begunski baskovski skupnosti onkraj meje. Vendar je bila tokratna v velikem merilu.

Tri leta “socialisticne umazane vojne” so vzela skoraj trideset življenj, tako ljudi, ki so bili vključeni v vojne zločine, kot tistih, ki niso bili z ETO niti najmanj povezani.

Vendar pa je bila “umazana vojna” končno uspešna v tem, da je izsilila pomoč francoske države. GAL je povzročil največje razburjenje po nemški okupaciji. Ljudje v mestih, kot sta Hendaye ali Biarritz, so se bali ponoči hoditi po ulicah, da jih ne bi vzel za tarčo kakšen vod na svojem pijanskem sprehodu. Take situacije niso bile nič nenavadnega. Francoska vlada je začutila mrakobno razpoloženje in začela deportirati baskovske begunce v oddaljene “départements”. Kasnejši destinacije so bile prekomorske kolonije. Kmalu so bili osumljenci ETE izgnani v tretje države. Danes predajajo osumljene teroriste na zahtevo španski policiji. Mučenje je na španskih policijskih postajah še vedno dnevna zapoved, dejstvo, o katerem poroča

²⁶ cf *Oplenitev Renteríe, predmestja San Sebastiana, v poznih sedemdesetih letih.*

Amnesty že več kot zadnjih 15 let ..., ki pa končno, ne pa nazadnje, ni prineslo v oborožen spopad med špansko državo in ETO niti najmanjše razlike. Če nič drugega, je v vodstvu Socialistične stranke podžgalo na novo odkriti španski nacionalizem.

Leta 1983 so se španski socialisti odločili, prevzeti razbrzdano špansko vojsko in tako demontirati vžigalnik na bombi, ki bi jo lahko vsak trenutek razneslo – coup d'état v "cilskem slogu". Namesto tega pa so morali prevzeti odgovornost za španski nacionalizem. Osupla zaradi nepričakovano visokih zapornih kazni za bivšega ministra in še nekaj visokih uradnikov, sta vodstvo in članstvo PSOE poskušala pridobiti podporo bivših Francovih ministrov za notranje zadeve, da bi prosili (plediral) za uradno oprostitev. Za odobritev prosijo ljudi, ki "so se nekoč sami znašli v podobnem neprijetnem položaju kot naši fantje leta 1983", torej tiste, katerih udarna moštva so pod kritjem noči razstreljevala in požigala baskovske knjigarne. Bili pa so tudi primeri, ko so protipuntarski vodi Civilne garde imeli proste roke, da so lahko pri belem dnevu premetali celotno vas²⁶.

13. Posledica

Po velikopetkovem sporazumu in še posebej po pokolu v Omaghu, ki je vzel toliko nedolžnih življenj, se je zdelo, da se je oborožen spopad v Zahodni Evropi spustil nizko kakor še nikoli. Sporazuma o baskovski deželi ne bi bilo težko doseči. Menim, da je bistvo spora v tem, da na drugi strani meje ni svobodne baskovske države, ki bi namigovala na ravnovesje, ampak Francija. Kakor koli že, Baski so se naveličali ETE in ETA si ne more privoščiti, da bi spregledala to trdo dejstvo, če noče po poti prave IRE. Veliko ljudi v Baskiji meni, da bi lahko naredili odločilne korake k zakonskemu sporazumu s Španijo, če bi ETA odložila orožje. Ta sporazum bi vključeval tudi člen o več kot 800 pripadnikih ETE ki so zdaj zaprti v španskih zaporih. Brez dvoma je to eden glavnih pogojev za stabilen mir, drugi pa je temeljita sprememba španske miselne naravnosti. Štirideset let nacionalistične indoktrinacije je dodobra oplenilo špansko psiho. Človek z ulice v Madridu, Sevilli ali Burgosu še vedno gleda na kulturne razlike v "njegovi deželi" kot na nesramno (predrzo) kršitev miru, kot na popolnoma nepotrebno napetost v blaženi, srečni, s soncem oblitni deželi. (Navedek): "Zakaj se ne zavedate, da ste tako španski kakor mi, in uživajte dobro življenje? Zakaj kvarite zabavo z vsem tem razgrajanjem o jeziku, ki ga nihče ne potrebuje? Mar se ne strinjajo vsi tujci, da je Španija najboljša država na svetu, španščina pa najlepši jezik? Zakaj bi zapravljali denar davkoplačevalcev za vso to nekoristno baskovsko bedastočo? Mogoče zato, da ne bi podtaknili še ene bombe? "Nacionalistična" manjšina ima Španijo za talko! Naj se glavne stranke sporazumejo glede velike ustavne koalicije in se opredelijo proti destabilizira-

jočemu (spomnite se Jugoslavije!) separatizmu!” (konec navedka). Zahtevo po ‘veliki koaliciji’ je postavila skupina vodilnih baskovskih intelektualcev, močno nagnjenih k novi vrsti nacionalizma, ki se pojavlja med špansko govorečo elito v Baskiji in Kataloniji. S stališča evropeizacije, ki se začneja, je to črevesno črvičenje obupen poskus, da bi kljub neverjetnosti obdržali Baske in Katalonce v Španiji.

²⁷ *Bosna pomeni tukaj Kosovo, Vojvodino, Sandžak, Trst itd.*

14. Navzgor po zrak

Praktičnosti naklonjeni mladi kadri desnega krila PP so naredili takšen hrup, da bi si sodobni jakobinci na levisi z njim lahko na debelo postlali. Bojijo se, da bi vse to lahko prekinilo sicer zglašeno evropsko kupčijo. Skrajni čas je, da se španski intelektualci opogumijo, pospravijo po lastni hiši in začnejo protinacionalistično kampanjo. Vendar resnično. Proti nacionalističnim agitatorjem, v lastnih vrstah, ne pa proti tistim v sosednjih državah, ki so stoletja ginevali pod špansko upravo. Tako bi lahko našli izhod iz Francovega labirinta. Poleg tega bi lahko popravili nekaj ograj s sicer skeptičnimi sosedami, kakršna je Portugalska. S takim ustreznim načinom bi Španija končno zagrebla svojo razpadlo imperialno preteklost in vstopila v prozaično modernost.

15. Možnost nepričakovanega dobitka?

Za bralce, ki so bili priče razpada bivše Jugoslavije, to verjetno ni nič novega. Vendar pa Španija, kljub mnogim osupljivo podobnim potezam, ni Jugoslavija. Če ne drugega, ji je uspelo, da se je zgrebla v Evropsko unijo. Če v bližnji prihodnosti uspe evru spodkopati umikajočo se nacionalno državo, bo španskim nacionalistom preostalo le še bičanje mrtvega konja. Po stoletjih podrejenosti bi Baski užili enak status kot druga evropska ljudstva. Nič manj in nič več. Prvič v dveh tisočletjih, odkar so člani baskovskih plemen ob vznožju Pirenejev prvič prišli v stik z eksotičnim indoevropskim jezikom, latinščino. Evropa tako spet zaključuje krog. Mogoče še sama ne ve, kako hitro utira pot proti Evropski federaciji. Sprašujem se, kaj si o tem mislijo bosanski ²⁷ bralci.

Prevedel Tomaž Kralj

ETA: leto razpletanja

Kam s prihodnostjo?

Koga ustrahuje ETA?

Vprašanje, ki se z vso ostrino vrača zlasti ob vsakokratni nasilni ali nenasilni akciji pripadnikov Ete, je vprašanje modela španske države. Kdo hoče kakšno državo – to preprosto vprašanje pa ima v današnji Španiji vsaj nekaj odgovorov.

Tako hitro in temeljito, kot je Španija izgubila večino prekomorskih kolonij v dvajsetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja, je enkraten primer v novejši evropski zgodovini. Še zadnja karlistična vojna (1872–76) je skušala Španiji zadržati centralistično kravato, toda celo v Baskiji, lojalni poraženim karlistom, vznikne nacionalistično gibanje. Sredobežne sile so vse močnejše v Kataloniji, Galiciji, Baskiji. Po vrsti diktatur in zgrešenih vlad je šele ustava Druge republike iz leta 1931 izrecno omenila (8. člen) avtonomne pokrajine. Šele smrt diktatorja Franca in nesodobnost frankizma je v novo ustavo (1978) ponovno vrnila avtonomnost zgodovinskih pokrajin, čeprav velja kot ustavni princip za vse administrativne enote Španije. Šele zadnjih 15–20 let se razpleta – v nekaterih primerih izredno hitro! – klobčič, v katerega se je zapletel centraliziran model španske države. Duh

burbonske dinastije iz začetka 18. stoletja je dokončno izginil šele šele po dobrem četrtrisočletju! Niti zadnji poskus, ki ga je sicer veličastno opravil zgodovinar Ramon Menendez Pidal, da bi “kastiljaniziral” Španijo, ni vzdržal pred naletom nacionalističnih sunkov, ki so kot burja razcefrali iluzijo o nacionalno homogeni in enotni državnosti. In če so prekomorski dediči kolonialne Španije vse bolj govorili o Španiji kot “materikurbi”, so doma vse bolj govorili o “Španijah”. Kastilija ni več srce Španije, Cid ni več vsešpanski junak, v Gerniki spet častijo staro baskovsko svetinjo – sveti hrast. Avtonomna vlada v Vitoriji ima vse značilnosti političnega suverena – vse do pobiranja davkov. Prav Euskadi – Pais Vasco, dežela Baskov – je v sedanji centrifugalni enotnosti med vsemi ostalimi “zgodovinskimi pokrajinami” dosegla največ. Z vstopom v Evropsko unijo 1986 si je Španija zagotovila (od “zunaj”, iz evropskih in svetovnih gospodarskih centrov) še večjo in trdnejšo demokratizacijo. Teža preteklosti je začela popuščati.

Model pluralne Španije se je prijel ne le med nacionalističnimi krogi v posameznih zgodovinskih pokrajinah, marveč je postal predmet normalne razprave tudi v Madridu. Špancem je že

jasno, da centralizirani jakobinski in po Napoleonu administrativno razdelan koncept močne države (model avtoritarne države enega naroda in jezika) v sodobnih ekonomsko-komunikacijskih pogojih ne more preživeti niti svojih vnukov. Jasno: avtoritarna oblast ne more reševati zgodovinskih problemov, ko pa ne rešuje niti tistih, ki jih sama povzroči. Določeno decentralizacijo in demokratizacijo je od (še Francove) Španije zahtevala tudi Evropska skupnost, kajti njeno članstvo v EU je bilo zagotovljeno; 10 let tranzicije pa je bilo dovolj za spremembo zakonodaje in strukturno spremembo španskega gospodarstva. Ni torej naključje, da je bila nova ustava napisana le tri leta po Francovi smrti in da je preživela tudi poskus vojaškega državnega udara v začetku osemdesetih let.

Centralizirani Francovi diktaturi je nasprotovalo mnogo španskih državljanov, Baski pa skoraj vsi. Baskovski radikalizem, ki ga je generirala mlodane totalna odprava baskovske identitete (od samoupravnih forosov do jezika euskera in osebnih imen), se je ob zmernosredinski Baskovski narodni stranki (Partida Nacionalista Vasco, PNV), ustanovljeni 1892, do skrajnosti puškine cevi zaostрил z ustanovitvijo (ilegalne) politične stranke Euskadi Ta Askatasuna (Dežela Baskov in njena svoboda). Politično krilo Ete, stranka Herri Batasuna, ima v španski Baskiji na svoji strani okoli 18% volilnega telesa – okoli 200.000 predvsem mladih volilcev. Socialni psihologi menijo, da ta izredno visoka številka ni le znak solidarnosti z Eto, z njenim bojnim vzklikom: "Euskadi ala hill!" (Domovina ali smrt!), marveč identifikacija z načinom življenja, ki stopa na robu družbe in življenja.

Eta ima razvejano zgodovino svoje organizacije in pestre ideološke nianse, ki se seveda vse stekajo v zahtevo po samostojni baskovski deželi. Toda malo je analitikov španske politične stvarnosti, vpete v mrežo evropskih terorističnih izkušenj, ki bi imeli možnost, pogledati v ozadje takšnih terorističnih organizacij, ki imajo zaslonbo v nekaterih državah (na Castrovi Kubi npr. je kar lepo število aktivistov Ete. Diplomatski odnosi med Španijo in Kubo so vzpostavljeni šele v teh dneh!). Cilj, za katerega se bori ETA, v parlamentu pa njeno politično krilo Herri Batasuna, je enostaven: samostojna Baskija. Toda, ali je res tako?

Verjetno je vsaka politična stranka, ki je pristala na mirovni načrt baskovskega predsednika Ardanze, računala na vroč kostanj v drugih rokah, dišalo je pa le. Mirovni načrt je pazljivo in poudarjeno demokratično ponujal tako vodstvu Herri Batasuna kot članom Ete dovolj širok projekt za skupno bivanje v deželi Baskov, seveda pa se je zaustavil pri orožju: ETA naj se odpove oboroženemu nasilju. Vrtinec, v katerem se nahaja tako Euskadi, dežela Baskov, kot celotna Španija – uboji in zastraševanja – je pljusnil do "zunanjih" meja, tarča pa je bil tudi sam nekdanji premier Felipe Gonzales. Ta vrtinec ima vse bolj paradoksalno logiko. Bolj ko si Euskadi pridobiva demokratične značilnosti suverene entitete, "zgodovinske pokrajine", ali državniške kontrole nad svojim ozemljem – statutarna zakonodaja, policija, sodstvo itd. – bolj postaja prav ETA največja, vse bolj pa tudi edina ovira za dosego baskovske samostojnosti. Ardanza, sicer zmerni politik Baskovske narodne stranke (PNV), je v svoj desetletni mirovni načrt vgradil železno pravilo, od katerega ni odstopil niti za en hip: možen je politični dialog. Španski premier Aznar pa mu je še pred zasedanjem predstavnikov vseh večjih baskovskih strank v palači Ajuria Enea dal vedeti, da z načrtom ne bo nič. Za tem so ga zavrnili tudi politični predstavniki baskovskih strank.

Tudi za današnje stanje v Euskadi, deželi Baskov, velja šala, ki jo je humorist Ramon objavil ob nekem frankističnem plebiscitu. Frankistični politik je nagovoril ljudstvo: "Izbirajte – ali nas ali kaos!" In ljudstvo je zavpilo: "Kaos, kaos!" Politik pa jim je odgovoril: "Enako se vam piše – tudi tam smo mi!"

Po zavrnitvi mirovnega načrta in povečanih akcijah tako Ete kot baskovske, španske in francoske policije, se model španske in pogojno tudi baskovske države vse bolj izmika jasni demokratični podobi: le kdo si prizadeva, da bi Eta preprečila oblikovanje demokratičnega modela države, kakršen je že sedaj? Je Eta res še domoljubna fronta? In če so politične stranke Euskadi, dežele Baskov, Ardanzov mirovni načrt iz Ajurie Eneje zavrnile tudi zaradi jesenskih volitev, se jim piše enako: tudi tam bodo oni.

1998: leto razpletanja

JANUAR 1998

ETA je vstopila v 30. leto terorističnega delovanja na območju Španije. Francoska policija je aretirala Carlosa Iburgurena Aguirra, zgodovinskega vodjo Ete, s psevdonimom Nervios (Živci). Do leta 1984, ko je bil prvič aretiran in nato poslan na Kubo, je bil vodja finančnega sektorja organizacije. Hkrati z njim je francoska policija aretirala tudi dve pripadnici Ete, ki sta bili povezani s pripravami atentata na španskega kralja Juana Carlosa na Palmi de Mallorci leta 1996.

Baskovski predsednik (lehendakari) Jose Antonio Ardanza nagovarja politično krilo Ete, stranko Herri Batasuna, naj v pogajanjih prevzame takšno vlogo, kot jo ima Sinn Fein na Irskem. Pri tem ga podpirajo trije etovci, osnova pa je sporočilo, ki ga je 'ideolog' Jose Luis Alvarez Santacristina, Txelis, poslal pred novim letom iz zapora v Franciji (zaprt od leta 1992): prekinitve ognja.

Španski notranji minister Mayor Oreja napoveduje trdo in s še več žrtvami posejano novo leto. Šef avtonomne baskovske policije Ertzaintza Atutxa izjavlja, da s kolegom Orejo nimata predvidenih nobenih pogovorov o usklajeni akciji avtonomne in državne policije pri zaščiti in varovanju zlasti politikov vodilne Ljudske stranke.

Evropski parlament je objavil sporočilo, da zavrača vsak dialog "z vsemi, ki sodelujejo z Eto, dovolijo, vzpodbujajo, pomagajo ali izvajajo njena kriminalna dejanja". Ob uboju župana Joseja Ignacia Iruretagoyena iz Ljudske stranke, terorizem Ete obsodi tudi papež Janez Pavel II.

Predstavljal se je novi kandidat za baskovskega predsednika – Juan Jose Ibarretxe, star 39 let, do sedaj podpredsednik baskovske avtonomne vlade, s 26 leti je postal župan Llodia, je član vladajoče PNV. Zagovarja pluralni nacionalni zemljevid Španije, meni, da so za spremembo španske ustave vse demokratične možnosti, ETA pa je daleč največji problem Baskije. Tako kot lehendakari Ardanza je tudi on za dialog s Herri Batasuno, podlaga za to pa je mirovni načrt iz Ajurie Eneje.

Španska civilna garda in pripadnik avtonomne baskovske policije

SPORAZUM IZ AJURIJE ENEJE

1. Demokratična pravna država temelji na suvereni ljudski volji, ki se izraža s svobodno volilno pravico. Ta parlament zavrača, kot sledi, uporabo nasilja, kot se producira v Euskadi. Ne samo, da ga razumem kot gnusno etično prakso, marveč tudi kljubuje pogubnim posledicam vseh vrst, katerih žrtev je naše ljudstvo. Poleg tega je to nasilje najbolj dramatičen izraz netolerance, največje zaničevanje ljudske volje ter pomembna ovira za uresničitev želja baskovskega prebivalstva.
2. V tem smislu ponovno pritrjujemo resoluciji o nasilju, ki jo je soglasno sprejel ta parlament 14. marca 1985, še enkrat je bilo poudarjeno nelegitimno nasilje njegovih akterjev, ki ne predstavljajo volje baskovskega ljudstva, kot tudi zavračanje pretenzij, da se pogajamo o političnih problemih - pogajanja so možna samo med legitimnimi predstavniki ljudske volje.
 - a) Statut iz Gernike je izraz večinske volje prebivalstva baskovske dežele ter konstituira, v konsekvenci, osnovno institucionalno normo, ki je pripomogla k vzpostavitvi lastne vlade. Spoštovanje tega statuta je nujen pogoj za dokončno dosego normalizacije in miru.
 - b) Popoln in pošten razvoj vseh in vsakega izmed poglavij statuta je še vedno veljavna usmeritev za napredno rešitev konfliktov baskovske družbe; obenem bo odločno pripomogel h krepitvi demokracije in k mirnemu sožitju, za kar se zavezujejo vsi podpisniki tega sporazuma, kot tudi, da ga bodo razvijali v celoti, v skladu s principi, ki so ga inspirirali, ter spoštovali njegovo posebnost. S takšnim ciljem se bodo s pomočjo institucionalne komisije baskovskega parlamenta skušali določiti, v ozračju osnovnega razumevanja in tudi z največjim možnim konsenzom, parlamentarni kriteriji o dometu, ki ga ponuja razvoj statuta.
 - c) Večinska volja ljudstva je tista, ki se izraža z legitimnimi predstavniki, in ne volja tistih, ki skušajo vsiliti svoje kriterije na nasilen ali totalitaren način celotni družbi - ta volja je tista, ki lahko v vsakem trenutku ocenjuje vrednost ali ničevost statuta kot instrumenta lastne vlade ter nato odloči o njegovi reformi in razvoju v postopkih, ki jih vsebujeta statut in ustava; vedno pa je potrebno povprašati ljudstvo, preden se zahteva nazaj katerakoli pravica, ki je v skladu z dodanimi dispozicijami ustave in samim statutom.
 - d) Nasproti tistim, ki si prizadevajo, da bi Navarra postala del baskovske avtonomne dežele mimo volje samih Navarčanov ter njihovih institucij, razgllašamo, da samo navarskim prebivalcem pritiče pravica, da odločajo o svoji prihodnosti. Različne politične opcije o povezavi Navarre z baskovsko avtonomno skupnostjo imajo svojo pot za demokratično izvedbo v ustavi, statutu iz Gernike ter zakonu o ponovni združitvi in izboljšavi foralnega sistema v Navarri. Ta razmišljanja proučujejo možnost, da se Navarra vključi v baskovsko avtonomno skupnost, če se tako odločijo navarski prebivalci kot tudi vsi organi njihove oblasti. Odločali bodo tudi o sporazumih o sodelovanju. Če se upošteva, da je povezava z navarskim foralnim področjem želja, ki jo izražajo mnogi deli baskovske družbe, potem gledajo stranke podpisnice tega sporazuma, v skladu s pravnimi določili, z naklonjenostjo na intenzifikacijo te zveze in na oblikovanje instrumentov, ki ustrezajo našim skupnim hotenjem in interesom.

TRAJNI SPORAZUM

3. Vlada avtonomne skupnosti, ki se naslanja na aktivno podporo predstavnikov baskovskega ljudstva, je poklicana, da vodi vse politične akcije in družbene aktivnosti zoper nasilje in za dosego miru. Menimo, da je nujno potrebno oblikovati stabilen in dokončen sporazum med vlado avtonomne skupnosti in vlado države, iz česar bi izhajala koordinirana aktivnost zoper terorizem in bi bila v njem označena progresivna odgovornost v zvezi s predmetom, ki bi zadevala baskovsko vlado v skladu s soglasnim sporazumom baskovskih parlamentarnih strank, podpisanim 16. oktobra 1987, ter v razvoju 17. člena statuta o avtonomiji.
4. Zoper sistematično nasilje nad principi, na katerih temelji demokratično sožitje in še posebej pravica do življenja, braneč demokratično in spoštljivo pravico do človekovih pravic v okviru tega problema, štejemo za nujno in pomembno, da se izvaja policijska akcija, ki bi prispevala k izginjanju terorizma, pripomogla pa bi tudi k obrambi omenjenih principov, preprečevanju atentatov ter zasledovanju njihovih storilcev.
5. Prepričani smo, da je mednarodno sodelovanje med vladami in različnimi pravnimi institucijami nenadomestljivo za izkoreninjenje nasilja, da bi preprečili nove atentate in kaznovali storilce, ki še vedno lahko zagrešijo nove atentate; obenem pa bi sprožili sodelovanje v skladu z mednarodnimi načeli, ki zadevajo spoštovanje človekovih pravic.
6. Zavezujemo se, da bomo bedeli nad nujno potrebno obrambo pravne države pred izbruhi nasilja, ki mora vedno potekati z največjim spoštovanjem legitimnosti in človekovih pravic, pri čemer pa lahko popolnoma legitimno ovadimo - z enakim prepričanjem, kot obsojamo vsakovrstno nasilje primere, kjer bi se lahko kršil omenjeni princip.
7. Razkol, ki se je zgodil v naši družbi med tistimi, ki smo se kot večje se upošteva, da je povezava z navarskim foralnim področjem želja, ki jo izražajo mnogi deli baskovske družbe, potem gledajo stranke podpisnice tega sporazuma, v skladu s pravnimi določili, z naklonjenostjo na intenzifikacijo te zveze in na oblikovanje instrumentov, ki ustrezajo našim skupnim hotenjem in interesom.

KONČI DIALOG

8. Prav tako pozivamo vse tiste, ki si še vedno želijo parlamentarnega predstavnštva, pa ne izvajajo svojih pravic in dolžnosti, ki izhajajo iz teh okoliščin, naj prav tako kot druge politične sile prevzamejo svoj del institucionalnih dolžnosti ter s teh pozicij branijo svojo politično utemeljitev. V tem smislu ima legitimnost vseh političnih idej, ki so izražene na demokratičen način, popoln parlamentarni okvir za njihovo obrambo ter vključitev katerekoli svoje zahteve v pravni red.
9. V skladu s sprejetimi resolucijami, ki jih je soglasno potrdil baskovski parlament, menimo, da je vredno podpreti vse tiste osebe, ki so sklenile opustiti nasilje iz prepričanja, da bodo svoje ideje branile na demokratičen način, seveda če pri vsakem primeru spoštujejo odločitve, ki so jih v tej zvezi sprejele ustrezne državne institucije.
10. Če bi nastale ustrezne možnosti za končni dialog o nasilju, ki bi temeljile na jasni volji, da se nasilju naredi konec, kar bi seveda dokazali s svojim nedvoumnim vedenjem, potem bi podpirali takšen dialog med pristojnimi organi države in tistimi, ki se odločajo opustiti nasilje. Pri tem seveda da brezpogojno spoštujemo demokratični princip, namreč, da se morajo politična vprašanja reševati izključno prek legitimnih predstavnikov ljudske volje.

11. Obramba našega demokratičnega sistema ta trenutek ne zahteva kakega posebnega zakona, zato podpiramo razveljavitev posebne zakonodaje, sprejete za boj proti terorizmu, ter principe neodvisnosti, intervencije in neposrednosti sodne oblasti.
12. Podpiramo besedilo, sprejeto na zasedanju komisije za človekove pravice baskovskega parlamenta, ki se nanaša na pomoč žrtvam terorističnih atentatov ter njihovim družinskim članom; komisija je zasedala 13. maja 1987.
13. Gospodarska kriza, ki pretresa našo družbo z zaporednimi valovi nezaposlenosti, še posebej med mladimi in marginalizirani sloji, že tako deprivilegiranimi v družbi, zahteva od nas diferenciran pristop, pač glede na naravo porazdelitve industrijskih obratov v Baskiji ter kontinuitete vzdušja, ki ga poraja nasilje in kar otežuje ozdravitev našega gospodarstva s pomočjo tujih vlaganj - vse to krepi naša prizadevanja, da bi normalizirali položaj. Javne institucije morajo nujno pospešiti potrebne dejavnosti, da bi premagale hude socialne posledice gospodarske krize in da bi spodbudili nastanek možnosti za gospodarsko obnovo dežele Baskov. In to prav v času, ko si prizadevamo ustvariti ugodno ozračje za mirovni proces in normalizacijo, kar vzbuja zaupanje, tako potrebno baskovskemu gospodarstvu.
14. Pozivamo vse prebivalce Baskije, naj bodisi posamično ali znotraj državljskih zvez, sindikalnih, tovarniških ali poklicnih združenj aktivno prispevajo s svojim delom k toleranci, vzajemnemu spoštovanju ter osebni in kolektivni svobodi, kar bi prispevalo k miroljubnemu sožitju in konstruktivnemu odnosu v družbi. Ta poziv še posebej naslavljamo na politike, vzgojitelje, na novinarje, ki so, zaradi svojega vpliva na družbeno obnašanje poklicani, da prevzamejo še posebej po-membno vlogo v mirovnem procesu družbe.
15. Vabimo vse baskovske institucije - generalne svete, zbore poslancev, skupščine in druge javne ustanove, naj se v duhu tega parlamenta pridružijo temu sporazumu za normalizacijo in pomiritev dežele in v svojih okoljih delujejo za popolno vzpostavitev demokratičnega sožitja v Baskiji. Zato se z delovanjem naših predstavnikov zavezujemo, da bomo upoštevali ta sporazum na naslednjem zasedanju omenjenih institucij.
16. Vsebina tega sporazuma se pošlje vladi (v Madridu) ter političnim strankam, podpisnicam sporazuma iz Madrida 5. novembra 1987.
17. Da bi spodbudili nenehen dialog med različnimi političnimi silami in utrdili pot, ki bi omogočila vključitev vseh tistih, ki danes ne sprejemajo večinske volje baskovskega ljudstva, obenem pa zagotavljali uresničevanje zastavljenega sporazuma, prosimo baskovskega predsednika (lehendakarija), naj še naprej vodi proces za popolno normalizacijo dežele.

September 98

Prevedel Jadran Sterle

Januarja je bilo v avtonomni pokrajini Baskiji 2908 pripadnikov žandarmerije (Guardia Civil) in 1547 pripadnikov policijskih sil pod poveljstvom državnega ministra za notranje zadeve Jaimeja Mayorja Oreje. Prošnje 459 pripadnikov obeh državnih institucij, da bi jih premestili iz Baskije in Navarre "kamor koli drugam v Španijo", je Orejev kabinet zavrnil kot neutemeljeno.

Vodstvo HB je napovedalo novo, "odprto in pluralno" direkcijo stranke. Po aretaciji 23-tih članov vodstva HB se pričakuje "demokratska alternativa".

Konec meseca je ETA v Seville, ne pa kje v Baskiji, ubila poslanca Alberta Jimeneza Becerrila in njegovo soprogo Ascension Garcio Ortiz. Protesti zoper gnusni zločin so zajeli vso državo. To je resen udarec za državo, predvsem pa za "mehko" krilo HB, ki ga iz zavora vodi Floren Aoiz.

Ardanzov mirovni načrt, znan kot "Sporazum iz Ajurie Eneje", je 12. januarja praznoval okroglo obletnico – 10 let.

FEBRUAR 1998

Politično krilo Ete, stranka v baskovskem parlamentu Herri Batasuna, je objavila imena novega narodnega vodstva (34 kandidatov, v Pamploni pa so sredi meseca izvolili 24 članov novega vodstva Herri Batasuneja). Prelom s prejšnjim vodstvom in njegovo strategijo je očiten: novi člani, sami prekaljeni lokalni politiki in veterani, zagovarjajo politiko "tretjega prostora". Po 20-tih letih obstoja politične stranke Herri Batasuna (ustanovljena v Alsasui) je to resen odmik od Etinih terorističnih metod. Drugi del nacionalnega vodstva sestavljajo tradicionalno militantni pripadniki organizacije KAS (Koordinadora Abertzale Socialista), ki je vseh teh 20 let ideološko obvladovala in kontrolirala vodstvo HB. Kasovci bodo v novem vodstvu v manjšini, torej je pričakovati povečan pritisk "izvenodstvenih" in izvenparlamentarnih skupin na relaciji HB – t. i. demokratske nacionalistične stranke Baskije (zlasti PNV). Novo vodstvo HB je v povprečju staro 32 let, vsi imajo univerzitetno izobrazbo, skoraj tretjina je žensk.

Baskovska policija Ertzainza je v kratkem času aretirala številne, zlasti mlade privrženca Ete, ki jih "koordinatorji" razvrščajo v skupine X, Y in Z. Te paraetovske skupine, v katerih deluje 4 do 6 mladih ljudi obeh spolov, je v začetku 80-tih let oblikoval že omenjeni ideolog Txelis. Skupine Y, pristojne za politične nemire in 'molotov partije', so vedno prekrite s kapucami, in jih zato pravijo 'kapucarji'. Naloga Komandosov skupine X je politična agitacija, v skupini Z pa so neposredni aktivisti Ete.

Povečala se je napetost med avtonomno in državno policijo. Baskovski lehendakari Ardanza zagovarja profesionalnost domače policije in nasprotuje 'madridski' operaciji "Filter", v katero je za zaščito politikov vladajoče Ljudske stranke notranji minister Jaime M. Oreja poslal v Baskijo "nedoločeno število agentov". Zaostritev je jasna med PP in PNV, prevzemanje pristojnosti baskovske policije pa se je spremenilo v spor med baskovsko in špansko vlado. Premier Aznar (PP) je podprl svojega strankarskega kolega notranjega ministra Mayorja Oreja. Baskovski šef policije Atutxa je umaknil ultimatum, naslovljen Oreji, nekdanji španski premier Felipe Gonzales pa je v tem sporu obtožil Aznarja, da je prav Ljudska stranka leta 1993 preprečila, da bi tedanja Gonzalesova socialistična vlada obračunala s terorizmom. T. i. 'Poročilo Ardanza', ki ga je baskovski lehendakari predstavil premieru Aznarju, je zahtevala brez-pogojno ustavitev oboroženih akcij Ete kot osnovni pogoj za pogajanja s Herri Batasuno. Ardanza je sicer prepričan, da je ETA izgubila boj, toda tudi t. i. 'demokratski blok' oz. država ne šteje policijskih dosežkov za dokončno zmago. Ardanza je previden, saj ima bogate izkušnje z Etinim ponujenim mirom – prvič leta 1989 (alžirski pogovori), drugič pa ob etarinih zapornikih (leta 1996).

Člani PNV so poslali Komisiji za človekove pravice pri Svetu Evrope zahtevo, naj notranji minister izpolni zakonsko določilo, ki omogoča pripadnikom Ete, da prestajajo kazen v domačem kraju. Zakon o tem je bil sprejet pred dvema letoma, notranji minister Mayor Oreja pa jim odgovarja, da tega ne bo storil vse dotlej, dokler bodo v Baskiji atentati. V zadnjih treh mesecih je samo v Baskiji ETA ubila tri svetnike Ljudske stranke in soprogo enega izmed njih.

Francoske protiteroristične sile so v pariškem 15. okrožju odkrile 120 kg razstreliva TNT, namenjenega za Etine akcije. Francoski viri trdijo, da razstrelivo prihaja po t. i. balkanski poti s povezavo v Zagrebu.

Pismu treh strank – PNV, EA in IU – se lahko pridruži tudi Herri Batasuna, če odkrito obsodi terorizem Ete. Sicer je na Svetu Evrope ne bodo niti omenjali.

Pogajanja z Eto zavrača tudi 300 intelektualcev, podpisnikov Manifesta za demokracijo v Baskiji, ki ga je promoviral Forum iz Ermue (pred letom dni je ETA v Ermui ubila mladega svetnika Miguela Angela Blanca). Eden izmed podpisnikov Manifesta je označil Eto kot “fašistično gibanje, ki namerava ugrabiti demokracijo”. Manifest je še posebej kritičen do politikov, ki “so bili izbrani zato, da bi vsem skupaj izboljšali življenje, ne pa da ga izročijo v roke barabam”. Baskovski intelektualci so zagovorniki ‘trdega’ obračuna z Eto.

Na javni predstavitvi v Pamploni sredi meseca je novo vodstvo Herri Batasune poudarilo kontinuiteto dela stranke in ‘demokratsko alternativo’ Ete kot pot, ki vodi k miru. Generalni koordinator HB je postal Joseba Permach, ekonomist iz Donostie (San Sebastian), starega glasnika stranke, Florena Aoiza, ki je skupaj s še 23 člani vodstva v zaporu, pa je nadomestil Arnaldo Otegi, poslanec v baskovskem parlamentu v Vittoriji.

Lehendakari Ardenza je še vedno prisegal na politično rešitev konflikta in se pripravljal na pogajanja, katerih temelj je sporazum iz Ajurie Enee. Na takšna pogajanja baskovskega demokratskega bloka s HB pristaja tudi premier Ardenza, vendar v sprejetih okvirih ustave in statuta iz Gernike.

MAREC 1998

Eno izmed prvih sporočil javnosti, ki jih je dalo novo vodstvo Herri Batasuna, je napovedovalo možnost, da ETA “enostransko in začasno” ustavi oborožene teroristične akcije. S tem bi se HB, še posebej pa novo vodstvo, rešilo politične izolacije, v katero jo je pahnil Etin uboj priljubljenega poslanca iz Ermure M. A. Blanca. Stališče

vlade v Madridu je ta “odkup” nekoliko ohladilo. Preki-nitev ognja pa bi Eti prinesla potreben premor za konsolidacijo skupin za logistično podporo, povečal bi se tudi konflikt med baskovskim demokratskim nacionalnim blokom in t. i. “espanolistas”.

Prvak PNV Xabier Arzalluz je zagrozil premieru Aznarju, da mu bo odrekel parlamentarno podporo, če bo uresničil namero o zaključku pogovorov baskovskem statutu. Aznar je taktično popustil.

Paraetovske organizacije in skupine v francoskem delu Baskije so stopnjevale terorizem t. i. ‘nizke intenzitete’. Povečala pa se je tudi dejavnost protiterorističnih sil v Franciji in Španiji. Simpatizerji in sodelavci Ete so se razbežali po vsej Franciji, namesto organizacij so vzniknili solidarnostni komiteji v različnih mestih – Pauu, Bordoixu, Nantesu, Saint Nazareju, Lillu, Marseillu, Montpellieru, Parizu. ETA ne izvaja akcij na francoskih tleh že dve leti.

Baskovski lehendakari Ardanza je začel v vladni palači pogovore o mirovnem načrtu, znanem kot “Sporazum iz Ajurie Eneje”. Poleg miru z Eto želi doseči tudi ponovno “integracijo baskovske družbe, ki je globoko politično in družbeno razdvojena” zaradi Etinega terorizma. Nobena politična grupacija ni “Sporazuma” zavrnila. Združena levica ga imenuje “delovni načrt”, Ljudska stranka pa “nacionalističen”.

Istočasno je teroristično dejavnost obnovil tudi GRAPO (Grupos Antifascistas Primero de Octubre). Po treh letih “zatišja” in 11-tih mesecih pogajanj, ki so se neuspešno končala februarja 1997, je z bombami napadel vladne institucije v Madridu. Od 25. junija 1995. skrivajo ugrabljenega podjetnika Publia Cordona: družina je organizaciji že plačala 400 milijonov pezet odkupnine. Zgodovinski vodja GRAPO je Fernando Silva Sande, na vesti pa imajo že 80 umorov.

Protiteroristične sile so zadale resen udarec baskovski separatistični organizaciji – uničile so dve vojaški jedri, “Poveljstvo Araba” in “Poveljstvo Andaluzija”. Zasegli so mnogo orožja in dokumentov, aretiranih je bilo veliko osumljencev. Policijski del “pacifikacije” Baskije se je intenziviral.

Sto petinštirideset znanih intelektualcev, umetnikov, profesorjev, novinarjev je objavilo manifest "Za pot dialoga iz baskovskega konflikta" in Eto prosili za ustavitev nasilja, da bi olajšala pogajanja.

Od leta 1968, ko so mladi levičarji ustanovili Eto, pa do leta 1975, ko je naravne smrti umrl fašistični diktator Franco, je ETA umorila povprečno sedem vplivnih oseb Španije na leto. Od leta 1975 pa do 1997 je število Etinih žrtev poskočilo na povprečno 35. V povračilnih ukrepih ali protiterorističnih akcijah vladnih sil (pod različnimi imeni) so v času od 1975 do 1981 ubili 41 pripadnikov Ete, od 1983 do 1986 pa 27 pripadnikov ali simpatizerjev Ete.

V Bonnu so sodili dvema sodelavcema Ete, sicer nemškima državljanoma, obtoženima, da sta z razstrelivom pomagala "Poveljstvu Madrid".

Potrebne so spremembe novega kazenskega zakonika, in to v členih 515.2 in 516 (v starem kazenskem zakoniku je oba nova združeval člen 174 bis a), ki obravnava oboroženo in teroristično dejavnost na tleh Španije. Obe dejavnosti sta namreč ločeni z vejico, po mnenju sodnika Jesusa Santosa pa bi med obema moral biti izraz "ali". To nenatančnost rešuje "teleološki dodatek" v členu 571, ki govori o namembnosti, ko je govor o teroristični skupini, to je spodkopavanju ustavnega reda ali resnem ogrožanju javnega mira. V Španiji lahko isti sodnik izda preiskovalni in zaporni nalog.

V Pamploni so policijske sile odkrile še eno Etino poveljstvo, "Poveljstvo Buru Gogor – Trdo glavo". Smer njihovega delovanja je bila tudi Francija.

APRIL 1998

Vladna vojaška obveščevalna služba CESID je sprožila temeljito pripravljeno in obsežno akcijo prisluškovanja članom politične stranke Herri Batasuna, kar je seveda takoj prerastlo v "prisluškovalno afero". Snemanje vseh je "prednostna naloga". Že leto poprej, 7. marca 1997, je projekt odobrila ministrski svet ter ga označil kot "strogo zaupno". Bistveni premik v boju proti terorizmu Ete pa je v "nosilcu naloge": predstavil ga je obrambni minister Eduardo Serra. Ob odkritju prisluškovalnih naprav na sedežu

stranke HB je direktor CESID-a premieru ponudil odstop. Zaostri pa so se tudi odnosi med ministrstvom za obrambo in organi za notranje zadeve. Razprava v kongresu je bila burna, država je izgubila, HB pa dobil nekaj močnih političnih točk. Na koncu se je vlada premiera Aznarja zaščitila z izgovorom o državni varnosti, da bi opravičila prisluškovanje neki legalni politični stranki, ki ima demokratično izbrane poslance v baskovskem parlamentu v Vitoriji. Škandal, imenovan CESID, je nadaljevanje afere iz časov socialistične vlade Felipe Gonzaleza. Njegova vlada je leta 1995 ukazala agentom CESID-a, naj demontirajo in "pospravijo" vse prisluškovalne naprave, ki so jih namestili na vseh sedežih HB. Agenti so vse "počistili", razen na glavnem sedežu v Vitoriji. Obstajala je namreč nevarnost, da bo o operaciji spregovoril nekdanji agent Perote, ki je s seboj odnesel zajeten in bogat kup dokumentacije. Prisluškovalne naprave pa so člani HB zadnji dan v marcu odkrili, po mnenju nekaterih naključno, drugi pa odkitje povezujejo s sedemletno zaporno kaznijo, na katero je bil istega dne obsojen nekdanji agent Perote.

Odkritje afere je sprožilo številne reakcije, med drugim je odkrilo tudi identifikacije nekaterih agentov in njihovih družin, ki so bili v operativni prisluškovalni skupini. Odkrit je bil del tajne službe CESID.

V urugvajskem mestecu Piriapolis sta se tajno sestali delegaciji Ete in Ire. Gostoljubje jima je izkazala politična organizacija Frente Amplio, ki jo sestavljajo večinoma nekdanji pripadniki gverilske organizacije Tupamaros, aktivne zlasti v 70-tih letih.

Novo vodstvo Herri Batasune je objavilo prioritarno listo svojega delovanja: maksimalne zahteve po rabi baskovskega jezika euskere na sodiščih in v šolah, reševanje stanovanjskega vprašanja, nezaposlenosti in plačilnega sistema – to so prednostne naloge novega vodstva. ETA in politika destabilizacije sta po navedbah na drugem mestu.

Politične stranke, podpisnice sporazuma iz Ajurije Eneje, so pozvale Eto, naj se zgleduje po Iri. Organizacija je odgovorila, da je "pripravljena preučiti" posledice Stormonta.

Vlada v Washingtonu je vedno štela Eto za teroristično organizacijo in jo imela na seznamu še 30-tih sorodnih organizacij. Od decembra 1997 je v ameriškem zaporu etarist Ramon Aldasoro, ki ga je FBI aretirala v Miamiju pod obtožbo, da je v letih 1983 in 1986 zagrešil šest umorov v Španiji.

Nemško sodišče v Bonnu je dvema nemškima državljanoma, osumljenima sodelovanja z Eto, izreklo oprostilno sodbo.

MAJ 1998

Sindikati baskovskih odvetnikov /SAE/ je zahteval od vseh sodnikov, naj razglašajo sodbe Baskom v navzočnosti prevajalca, obenem pa morajo tudi sami sodniki znati baskovski jezik, vsaj standardno različico "batua".

Vodstvo HB je zahtevalo, naj nacionalisti sprejmejo medsebojni sporazum, ki bi ustvaril enotno podlago za mirovni proces. Član vodstva HB Zubizarreta ni hotel govoriti o pričakovanih, kajti ta so lahko lažna, kot na primer, da bi ETA ustavila ogenj pred avtonomnimi volitvami 25. oktobra 1998.

Po skoraj 20-tih letih je ETA ponovno ubijala v Navarri. Strel iz pištole je zadel Tomasa Caballera, člana UPN /Union del Pueblo Navarro/.

Dva dni kasneje se je Etina ofenziva nadaljevala: žrtev je bil upokojeni pripadnik civilne garde Alfonso Parado. Oba uboja je obsodi tudi papež Janez Pavel II. in prosil Eto, naj ustavi nasilje.

Premier Aznar je v baskovskem časopisu objavil pismo, v katerem je opozoril, da v baskovskem političnem, sedaj že avtonomnem prostoru ni kolektivnega projekta, ta prazni prostor pa žal uspešno zapolnjuje ETA. Na obisku v Vitoriji je premier besno zagrozil, da bo zaprl tako etariste kot člane HB in vseh 154.000 simpatizerjev radikalne koalicije. Vodja socialistov ga je zavrnil, da "misliti ni delikt", HB pa je zavrnil Aznarjeve besede v Vitoriji.

Kongres je sprejel dve resoluciji proti Eti, kar pa je spet razdelilo koalicijo socialistov, Ljudske stranke in Arzalluzovih nacionalistov, razdeljene pa so tudi manjše parlamentarne stranke.

Baskovska policija ertzaintza je zasegla Etin priručnik o uporabi orožja in eksploziva, namenjen 'ilegalnim komandosom', torej tistim, ki jih policija /še/ ne nadzoruje ali zasleduje.

Aznarjevimi grožnjami, naperjenimi zoper baskovske nacionaliste /zlasti PNV/, so se pridružili tudi socialisti. Felipe Gonzales je v odprtem pismu kategorično zavrnil vsako možnost dialoga s teroristi. Obsodil je PNV zaradi tajnih stikov z Eto. Tudi PP je obsodila Arzalluzo, da je radikaliziral pozicije zaradi bližajočih se volitev. Aznarjev načrt je namreč drugačen: na eni strani vseobsežna policijska dejavnost, na drugi strani pa konsolidacija treh najpomembnejših političnih strank – PNV, PP in PSOE, kar pomeni zmanjšanje volilnega prostora za majhne stranke, zlasti radikalce EA /Eusko Alkartasuna/ in HB; zato je 'razumljiv' tudi premierov /PP/ odklonilni odnos do Ardanzovega mirovnega načrta, znanega kot "Sporazum iz Ajurie Eneje". Javnomenjske raziskave v Baskiji so pokazale, da se dva od treh – torej 65 % – vprašanih Baskov ne strinjata z vladno protiteroristično politiko premierja Aznarja. Ljudska stranka je nadaljevala ofenzivo zoper nacionaliste – izjavila je, da je obstoj politične stranke Herri Batasuna "tragedija za Baskijo".

HB je oblikoval forum za odprto razpravo o mirovnem procesu v Severni Irski, kar bi lahko služilo za pomoč pri iskanju domačih rešitev. Nacionalistične stranke morajo doseči soglasje ob dveh ključnih vprašanjih: suverenosti in teritorialnosti.

Državna policija je aretirala Jose Antonia Etxebarrio, domnevnega finančnega šefa KAS, brata zaprtega voditelja HB Rufina Etxabarria ter političnega stratega MLNV /Gibanje za narodno osvoboditev Baskije/. S tem pa je policija povzročila usodno razpoko v sicer trdnem, popolnoma zakritem finančnem obzidju Ete. Vsak dan prodira vse globlje v finančne temelje organizacije. Sledi vodijo tudi na Kubo.

JUNIJ 1998

Razkrivanje Etine finančne mreže se je nadaljevalo, policija je izvedla številne aretacije. Obsežna dokumentacija podjetij ter nekaj bank, vpletenih v financiranje, silovito širi krog osum-

ljencev in razkriva 'arhitekturo' Ete. Policija je v interesu preiskave objavila le skope podatke.

Nacionalna skupščina koalicije nacionalističnih strank Baskije – PNV, EA, IU ter CDN je pristala na nacionalni sporazum s HB le pod pogojem, da slednja sname masko pred Eto, jo pozove k ustavitvi ognja ter dokaže, da je v političnih odločitvah samostojna. Prvič v zgodovini HB je njen poslanski del vodstva podprl sprejem zakona o športu, po katerem bi baskovska športna moštva lahko samostojno tekmovala mimo Madrida tudi na mednarodnih tekmovanjih. Predlog zakona so podprle PNV, EA, IU ter HB. V baskovskem parlamentu so mu nasprotovali PSE-EE, PP ter Unidad Alavesa. Zakon omogoča ustanovitev baskovskega olimpijskega komiteja. Baskovska policija Ertzaintza je v akciji na območju Vizkaje in Avale izvedla uspešno akcijo; pod vodstvom sodnika Garzona je razbila 'Poveljstvo Vizcaya' in aretirala 14 etaristov. V oboroženem spopadu je bila ubita aktivistka Ete Ignacia Ceberio.

Športnemu zakonu Baskov je silovito nasprotovala vlada v Madridu ter proučevala institucionalne poti, po katerih bi lahko spodnesla sprejeti zakon. Katalonski predsednik Pujol je razmišljal o podobnem, seveda katalonskem športnem zakonu.

Francija je s svojega ozemlja pregnala zgodovinskega voditelja Ete Joseja Luisa Ansola Larranga, starega 61 let; prevzela ga je španska policija, tudi zato, da bi vplivala na Eto.

ZDA so izročile Španiji v Miamiju aretiranega Ramona Aldasoro Mangunacelaya, člana Etinega poveljstva Tontorramendi kot tudi poveljstva Arabe. V zadnjih 10-tih letih je to prvi etarist, aretiran na tleh ZDA, ter sploh prvi, ki so ga ameriške oblasti izročile Španiji.

V San Sebastianu, baskovski Donostiji, je ETA še enkrat udarila: bombna eksplozija je ubila župana v Renterii, člana Ljudske stranke Manuela Zamarrena. Župan je obtožil HB, da je "obveščevalec" Ete. Atentat so izvedli pripadniki poveljstva Donostia, najtršega oboroženega jedra Ete, ki ga vodi Xabier Garcia Gaztelu, imenovan Txapote, star 32 let.

Vodja nacionalistov PNV Xabier Arzalluz se je pritoževal, da ničemur ne služi politični linč nad

stranko, ker se pogovarja s HB. ETA ni mafija; ETA ni banda iz Tempranilla. ETA je primerek nacionalizma, z močnim revolucionarnim nabojem; kar išče, je združena Baskija, neodvisna in socialistična. – To so dobesedne definicije Ete, s katerimi je postregel Arzalluz.

V baskovskem parlamentu v Vitoriji je prišlo do temeljitega konflikta: poslanci PNV in EA so svoje glasove dodali poslancem HB ter tako preprečili, da bi baskovski parlamentarci zaprile pred špansko ustavo. Socialisti so zagrozili z izstopom iz baskovske vlade.

JULIJ 1998

Socialisti so dokončno zapustili vladno koalicijo v Vitoriji, čeprav je vladajoča stranka PNV ohranila vso občinsko in administrativno strukturo s socialisti vred. Vladna kriza v Baskiji se je tako začasno razpletla, PNV pa se ne odreka pogovorov s Herri Batasuno. Nacionalistični prvak Arzalluz je baskovske socialiste obtožil, da podpirajo "espanistično" politiko, kot jo uveljavlja notranji minister Mayor Oreja /PP/. Oreja je izstop socialistov iz avtonomne vlade označil za "pozitiven". Njegov strankarski kolega premier Aznar ne namerava zaostri odnosov s PNV.

Pred bližajočimi se volitvami v Baskiji je vlada z vsemi političnimi strankami, razen z Novo levico /NI/, podpisala sporazum, ki preprečuje "prebeg" strankarskih veljakov, predvsem županov, v drugo stranko.

Nekateri vladni krogi v Madridu so obtoževali baskovske socialiste, da so storili napako, obenem pa da je prav naveza PNV-PSOE omogočala socialistom v zadnjih 12 letih ohranjati tajne pogovore z Eto.

Trije sodniki Vrhovnega sodišča Španije so odločili, da tajna vojaška obveščevalna služba CESID lahko prisluškuje in vstopa v stanovanja državljanov brez predhodnega dovoljenja preiskovalnega sodnika, če je osumljeni državljan v kategoriji 'oborožene skupine' ali 'teroristov'. O takšnih akcijah morajo agenti CESID-a obvestiti preiskovalnega sodnika v 24-tih urah. Vlada meni, da je ta dejavnost vojaške službe v skladu s členom 22.2 španske ustave.

SPRAVNI DEJAVNIKI V MIROVNEM SPORAZUMU ZA IRSKO

1. Vsi vpleteni v konflikt so sprejeli izvor in politično naravo spora, iz česar sledi, da mora biti tudi rešitev politične narave.
2. Britanska vlada in IRA sta se zavedali, da nihče ne more biti vojaški zmagovalec, zato posledično sprejemata možnost, da bi se konflikt - če bi ostal takšen, kot je - lahko nadaljeval še veliko časa.
3. Zahvaljujoč razmisleku vseh udeleženi v konfliktu, je spopad prepustil mesto skupnemu prizadevanju (*sprva med bližnjimi, a različnimi, pozneje med nasprotujočimi in na koncu med sovražniki*), ki ni nikoli nikogar izključevalo.
4. Med različnimi, že udejanjenimi zamislimi, bi kot posebej relevantno koncepcijo podčrtali sicer že staro idejo o republikanskem gibanju, ki bi oblikovalo in postavilo na noge tak model rešitve, ki bi razumel in spoštoval vse tradicije, ki živijo na otoku. To je prispevalo k zmanjšanju odpora sodelujočih, ki so podpirali le izključujoče dialoge ali izolacionistično politiko.
5. Dialog in zavlačevanje, ki sta vzniknili iz te mreže odnosov, sta počasi prevladala in postala osrednji dejavnik tam, kjer sta prej vladala nasilje in izolacionistična politika. Z obeh bregov so prihajali znaki popuščanja, ne da bi predhodno postavljali neopravičljive pogoje za pričetek dialoga.
6. Priznanje pravice do samoodločbe, ki je lastna skupnosti vseh državljanov (*Severne*) Irske, je prineslo tudi poglobitev demokracije - tako kar zadeva vsebino (*z novimi formulami suverenosti*), kot tudi kar zadeva metodo (*državljeni imajo zadnjo besedo*). Te politične značilnosti mirovnega sporazuma pojmujejo takšno načelo pogajanj, ki ne stremijo k zmagi, marveč k razrešitvi konflikta, pri tem pa vključuje vse obstoječe tradicije na otoku ter izenačuje vse politične projekte pod enakimi pogoji (*večinsko demokratično podporo*).
7. Pomembno vlogo je odigrala prisotnost nekaterih mednarodnih dejavnikov: čvrsta in neposredna udeležba vlade in predsednika ZDA pri razrešitvi konflikta, dober sprejem pri različnih institucijah Evropske unije (*tistih, ki so nosilke temeljne gospodarske pomoči*) ter politična pomoč in svetovanje, ki sta ga ves čas mirovnega procesa nudila vlada in predsednik Južnoafriške republike.

MOŽNE APLIKACIJE ZA EUSKAL HERRIO (BASKIJO)

V smislu značilnosti, s katerimi sta se oblikovala mirovni proces in mirovni sporazum na Irskem, smatramo, da se lahko konflikt, ki zadeva Euskal Herrio, reši, če upoštevamo naslednje smernice obnašanja in delovanja:

Identifikacija - Baskovski spor je zgodovinski konflikt, ki ima korenine in naravo v politiki, v katero sta vpleteni španska in francoska država. Razrešitev konflikta mora nujno biti politična. Ker obstajajo različne koncepcije temelja in trajanja konflikta, izražene v teritorialnosti, subjektu odločitve in politični suverenosti, se le-te konstituirajo v samem jedru temeljnih vprašanj, ki peljejo k razrešitvi.

Metoda - Politična razrešitev se lahko oblikuje s procesom dialoga in odprtih pogajanj, brez izključevanja vpletenih dejavnikov in z vključevanjem celokupne baskovske družbe.

Proces:

- Preliminarna faza - Proces dialoga in pogajanj se lahko pripravi z multilateralnimi pogovori, ki ne zahtevajo predhodnih pogojev, ki bi bili nepremostljivi za vpletene dejavnike.
- Sklepna faza - Proces pogajanj in razrešitve, ki implicira voljo in zavezanost, da se zajezijo vzroki konflikta, bi lahko potekal v nekakšnih razmerah trajne odsotnosti vseh izrazov nasilja.
- Narava pogajanj - Pogajanja morajo biti globalna v smislu, da zajamejo in ponudijo odgovore na vsa vprašanja, ki vzpostavljajo konflikt, kakor tudi na vprašanja, ki izhajajo iz njega. Ni omejujočih agend. V tem smislu pogajanja ne smejo biti razumljena kot proces posamičnih pridobitev, marveč kot razrešitev konflikta.
- Ključ rešitve - To pomeni, da uspešna pogajanja ne obsegajo posebnih zadolžitev, spoštujejo pluralnost baskovske družbe, postavljajo vse projekte v okvir enakih pogojev doseženega, poglobljajo demokracijo v smislu zadnje besede, ki naj jo imajo baskovski prebivalci o svoji prihodnosti ter da se ta odločitev spoštuje; spoštovanje morata izraziti obe vpleteni državi. Euskal Herria (*dežela Baskov*) mora imeti besedo in odločitev.
- Scenarij razrešitve - Sporazum o rešitvi ne bo vseboval zaprtih scenarijev, ki bi bili vrh vsega še dokončni, temveč bo omogočal odprte okvire, kjer imajo lahko svoj prostor nove formule, s katerimi poiščemo odgovore na tradicijo in aspiracije po suverenosti državljanek in državljanov Euskal Herrie.

Politične stranke in združenja:

AB, HB, PNV, IU, Batzarre, Zutik, ELA, LAB, ENHE, ESK-CIUS, Stee-Eilas, Ezker Sindikala, Hiru, Gogoia, Amnistiaren Aldeko Badzordeak, Senideak, Bakea Orain, Elkarri, Egizan, Herria 2000 Eliza, Gernika Batzordea, Autodeterminazioaren Biltzarrak.

Euskal Herria, 12. september 1998

Prevedel Jadran Sterle

- * Deklaracija je bila podpisana 12. septembra 1998 v navarrskem mestu Estelli, v kulturnem domu "*Fray Diego*" po več kot dvehurnih pogovorih. Dokument je podpisalo 23 skupin, ki tvorijo "*Irski forum*", ki ga je promovirala politična stranka Herri Batasuna. Domnevno je Deklaracija iz Estelle zaključni dejavnik, s katerim je nacionalističnemu bloku v Baskiji uspelo pripraviti Eto do objave ustavitve oboroženega boja kot sredstva za doseg neodvisne Euskal Herrie (*dežele Baskov*).

Premier Aznar je pozval stranko PNV, naj opusti pogajanja z Eto, razlog za to pa je utemeljil z Etinim prizadevanjem, da bi eliminirala Ljudsko stranko /PP/ z uboji njenih politikov. Za Aznarja in njegovo stranko je dejstvo, da "sta HB in ETA sovražnika" ter da "ni, in niti ne bo pogajanj z Eto in HB".

Aznarjeva Ljudska stranka ima v Baskiji 82 županskih mest /od 228 županij v deželi/, na vodilnih mestih pa je vsega skupaj 195 članov Ljudske stranke. Enajst županov pa ne živi v kraju županovanja.

Julijska javnomnenjska raziskava je pokazala, da se populacija med 15. in 29. letom v veliki večini – 58 % – čuti pripadnica baskovskega naroda, pri starejših je ta pripadnost 45 odstotna. Zanimiva je ideološka opredelitev: 48 % istih se uvršča med levico, le 7 % med desnico. Največjo skrb med mladimi Baski vzbuja nezaposlenost /77 % vprašanih/, nato terorizem /63 %/.

Na osnovi členov 127 in 129 Kazenskega zakonika Španije je sodnik Garzon po obširni akciji državne policije in ertzaintze ukazal zapreti uredništvo baskovskega dnevnika "Egin" /Akcija/ in prostore radijske postaje "Egin Irratia" z utemeljivjo, da oba medija pripadata inkriminiranim skupinam KAS in ETA. V prvem valu je policija aretirala 11 oseb obeh uredništev ter zasegla ves dostopen material, ki bi služil za nadaljnje akcije. Notranji minister Oreja je pojasnil, da je ta operacija nadaljevanje razkrinkavanja finančnih virov za delovanje Ete, med aretiranimi pa je en pripadnik KAS /glasnogovornik Alegria/ ter eden izmed voditeljev Herri Batasune, nekdanji župan v Llodiu-Avali Gorostiza. V uredništvu "Egina" je policija zasegla tajne šifre, ki jih je ETA uporabljala v časopisni rubriki /Pozdravi/ za medsebojno obveščanje tako v baskovskem kot španskem jeziku. V protestih, ki jih organizira /Abertzale/ levica, opozarjajo zlasti na kršitev ustavne pravice do svobode izražanja. V Dosnostiji /San Sebastian/ je takoj po zaplembi "Egine" izšla dnevna publikacija "Euskadi Informacion". Herri Batasuna ter sindikata ELA in LAB sta pripravila množične demonstracije v Donostiji v podporo članom obeh aretiranih uredništev. Vodja Ljudske stranke v Baskiji Carlos Iturzaiz je odkrito obtožil Egina, Jarraija, HB in Eto, da "pripadajo isti mafiji".

PNV je menila, da operacija "Egin" ne more dati pozitivnega ozračja. Nekateri so menili, da je ogrožena pravica do svobode izražanja. Prva številka dnevnika "Egin" je izšla 29. septembra 1977, zadnja številka pa je izšla z datumom 15. julij 1998.

Prvak PNV Arzalluz je komentiral: "Vsak režim prepove kakšen časopis ... tako je tudi Francova diktatura ukinila dnevnik 'Madrid'."

Tri nacionalistične stranke – katalonska Unio I Convergencia, baskovska Partido Nacionalista Vasco ter galicijska Bloquero Nacionalista Gallego so podpisala skupno deklaracijo o bodoči konfederalni ureditvi Španije, poimenovano "Declaracion de Barcelona". Večja samostojnost avtonomnim pokrajinam pomeni spremembo španske ustave.

AVGUST 1998

Z obsodbo na 10 let zapora se je končal eden najdaljših sodnih procesov, povezanih z Eto – "premier Marey". Obsojenca sta Barrionuevo, minister za notranje zadeve, in njegov državni sekretar Rafael Vera, oba v prvi, socialistični vladi Felipeja Gonzalesa. Odobrila sta ugrabitev in odvzem svobode nedolžnemu državljanu Segundu Mareyu na tujem teritoriju, v Franciji, leta 1983.

Baskovski lehendakari Ardanza vidi v operaciji 'Egin' veliko nevarnost, da PP in PSOE dokončno pokopljeta Sporazum iz Ajurie Eneje, kar bi pomenilo tudi prepoved politične stranke Herri Batasuna, kar pa je v nasprotju z demokratičnim principom strankarskega pluralizma.

Z izstopom socialistov iz baskovskega parlamenta sta dve vodilni nacionalistični stranki, PNV in Eusko Alkartasuna dopustili možnost čiste koalicije 'abertzale' v Vitoriji, skupaj s Herri Batasuno, katere novo vodstvo je pokazalo "dovolj zrelosti". Direkcija HB je baskovskim nacionalističnim strankam PNV, EA, IU in CDN predlagala formiranje skupine "fronte baskovskih demokratov", ki bi vzpostavila mirovno strategijo ter se na ta način uprla "strategiji vojne, ki jo načrtuje notranji minister Mayor Oreja". Pogoj omenjenih strank je samo eden: opustiti nasilje, ki ga izvaja ETA.

Arzalluz je vladajočo PP in njenega "zaveznika" PSOE označil za glavna protagonista "španske nacionalistične fronte", toda zagotavlja, da bo šla PNV "tako daleč, da bo dosegla mir v Baskiji", vključno s HB v vladni koaliciji.

V Bilbau so se sestali predstavniki treh nacionalističnih strank, podpisnic "Deklaracije iz Barcelone". Zahtevajo reformo ustavnega sodišča, vključno s spremembo statuta o volitvah sodnikov. Ponovili so baskovsko zahtevo po nacionalnih športnih moštvih, kar so najprej zahtevali Baski; večje avtonomne pristojnosti v davčni politiki ter navzočnost v vseh evropskih institucijah – od ministrskega sveta v Svetu Evrope do komisij Evropske unije, seveda tam, kjer vidijo svoj nacionalni interes. Naslednje srečanje GALEUZCE /Galicije-Euskadi/Baskije-Katalonije/ bo v galicijskem mestu Santiagu de Composteli, kjer je tudi sedež galicijske avtonomne vlade.

Vodstvo Herri Batasune se je prvič v svoji zgodovini pridružilo strankam Sporazuma iz Ajurie Eneje v obsodbi Etinega nasilja ter nakazalo možnost tudi parlamentarne koalicije 'abertzale'.

Baskovski minister za notranje zadeve Atutxa je omenil možnost, da bo ETA v kratkem ustavila nasilje in se odpovedala oboroženemu boju za neodvisnost Baskije. Nasprotoval mu je državni notranji minister Mayor Oreja, rekoč, da "ne vidi skorajšnjega konca Ete".

SEPTEMBER 1998

V Parizu so obsodili 10 pripadnikov Ete iz Bretagne, tri med njimi na najvišjo možno kazen, zagroženo za "zločinsko združevanje z namenom terorističnih akcij", to je na 10 let. Eden izmed njih je pripadal 'poveljstvu Madrid'.

Vodstvo Herri Batasune je v pripravah na bližajoče se avtonomne volitve dopustilo možnost, da bo vlada v Madridu prepovedala delovanje stranke, zato je oznanilo ponovno možnost leve koalicije, ki bi se pod imenom "Euskal Herritarrok" /Mi, državljani Baskije/ udeležila volitev, tako kot prvič pred 20-timi leti. Na listah kandidatov so se pojavila tudi imena nekaterih zgodovinskih voditeljev HB.

ETA je sporočila, da iz svojih vrst izključuje enega izmed voditeljev in ideologa Txelisa, aretiranega v Franciji leta 1992, ker je obsodil terorizem in oboroženi boj.

Vlada v Madridu je po seji sveta ministrov zavrnila možnost, ki jo PNV ponuja v pogovorih s HB za doseg prekinitve ognja Ete. Socialisti ponujajo to možnost premieru Aznarju. On je to zavrnil. Časopisje je objavilo nekatere zgodovinske podatke o t. i. "umazani vojni" zoper Eto v letih 1978 do 1984 ter o nespornem liderju te vojne, francoskem plačancu Jeanu-Pierru Cheridu.

Avtonomna vlada v Gasteizi/Vitoriji je menila, da mora Pariz priznati baskovski nacionalni policiji Ertzaintzi pravico, da zasleduje osumljence tudi na francoskem ozemlju.

Baskovski lehendakari Ardanza je prepričan, da je mirovni proces v Baskiji možen tudi brez vladajoče Ljudske stranke in socialistov. Mirovni proces v veliki meri že vodi Arzalluzova PNV, skupaj z Garaikoetxejevo Eusko Alkartasuna. Arzalluz je odločen: Ne bo nas določal Madrid, mi nadaljujemo svojo pot!

Dvanajstega septembra so baskovske nacionalistične stranke in organizacije ter Herri Batasuna alias Euskal Herritarrok podpisale morda zgodovinsko "Deklaracijo iz Lizarre/Estelle". Arnaldo Otegi, glasnik nacionalnega vodstva HB, je izjavil, da od tega trenutka naprej v Baskiji "ne obstaja več konflikt med demokrati in nasilneži, marveč je ta konflikt politične narave". S to deklaracijo, ki jo seveda nista podpisali Ljudska stranka in socialisti, je po Otegovem mnenju dokončno pokopan Sporazum iz Ajurie Eneje, Madrida in Pamplone. Arzalluz pa je dodal, da je deklaracija iz Lizarre v veliki meri inspirirana prav v Ardanzovem mirovnem načrtu. Notranji minister Mayor Oreja /PP/ je izrazil prepričanje, da je deklaracija iz Lizarre, ki jo je podpisala večina baskovskih parlamentarnih strank /47 sedežev proti 23 – Ljudske stranke in socialistov/, navadna "past" ki jo je nastavila ETA, da bi vanjo ujela čim več političnih strank in s tem točk. Lehendakari Ardanza ni mogel skriti navdušenja nad deklaracijo iz Lizarre, ki jo podpira velika večina Baskov. Vlada v Gaestizi /Vitoriji je pozivala Ljudsko stranko in socialiste, naj se pridružijo

deklaraciji ali pa objavijo alternativni dokument. Vodstvo Herri Batasune je prepričano, da brez obeh strank mir v Baskiji ni možen.

Tri vodilne nacionalistične stranke Baskije, Katalonije in Galicije so nadaljevale pogovore o reformi ustave, konfederalni ureditvi države, davčni politiki ter o vprašanih nacionalne kulture, jezikovne politike in možnostih samostojne zunanje politike. Vlada v Madridu je ukrepala, tako da je z ustavnimi sredstvi blokirala deklaracijo iz Barcelone.

Med obiskom premiera Aznarja v Kolumbiji je ETA izdala sporočilo, v katerem RAZGLAŠA PREMIRJE. Takoj po premierovi vrnitvi v Madrid se je le-ta sestal z vsemi voditelji političnih strank ter še posebej z Arzalluzom. V Gasteizi/Vitoriji so, vsaj nacionalisti, prepričani, da je Etino premirje "odkritosrčno", enakega mnenja je bil tudi lehendakari Ardanza med obiskom v Bruslju. Prepričan je, da je za politično in družbeno konsolidacijo demokratičnih sil v Baskiji potrebno daljše časovno obdobje, tja do leta 2000. Ardanza je vesel, da je premirje Ete v skladu s pogoji, navedenimi v točki 10 Sporazuma iz Ajurije Eneje.

Socialisti so zagotovili, da premirje Ete ne pomeni začetka razprav o bodoči ustavni ureditvi Španije, notranji minister Oreja pa, da to ne pomeni spremembe kazenske in protiteroristične politike vlade premiera Aznarja. HB je takoj obtožila Ljudsko stranko in socialiste, da odrekajo politično rešitev baskovskemu ljudstvu.

HB je predlagala, naj se takoj prične iskati rešitev baskovskega vprašanja, za kraj pogovorov pa je predlagal Bruselj. Oktobrske volitve ne bi smele vplivati na takojšen pričetek pogovorov.

Nekaj dni po razglasitvi premirja so odšli na prestajanje dolgoletnih zapornih kazni vsi vodilni politiki, ki so v socialistični vladi Felipeja Gonzalesa sprožili "primer Marey". Minister za državno upravo Mariano Rajoy je označil Deklaracijo iz Barcelone za neustavno. Mir v Baskiji je po besedah premiera Aznarja možen samo znotraj ustavnih določil.

V 30-tih letih obstoja baskovske separatistične organizacije Ete (Euskadi Ta Askatasuna – Dežela Baskov in njena svoboda) je bilo ubitih več kot

900 ljudi, žrtev njenega terorizma. Število padlih Etinih pripadnikov ni ugotovljivo, predvsem zaradi skritih bojišč t. i. umazane vojne.

OKTOBER 1998

Aznar je nadaljeval pogovore, ki jih narekuje časovno neomejeno premirje Ete. Naraščajočim centrifugalnim silam so odgovorile centripetalne – predsednik avtonomne pokrajine Castille-La Manche socialist Bono je predlagal vladi v Madridu sporazum med PP in PSOE, da prevzmeta vodstvo v mirovnem procesu. Le-ta naj bi zagotavljal enotno Španijo.

ETA je mirovala, v prvih dneh septembra je vodja poveljstva Itinerante Hentri Parot, leta 1990 obsojen na 3000 let zapor, podprl Etino premirje. Premier Aznar in socialist Borrell sta analizirala položaj zaprtih pripadnikov Ete, ki bi lahko odšli na svobodo, ko bi izpolnili tri četrtine kazni.

Trije vodilni člani PNV so pojasnjevali svoje tajne pogovore s pripadniki Ete. Eden izmed njih, Joseba Egibar, je zatrjeval, da niso podpisali nikakršnega sporazuma z Eto, ki bi pripeljal do premirja. Septembrsko premirje je vtilo upanje 67 % Baskom, 59 % pa jih je menilo, da je premirje odkritosrčno prizadevanje za mirno rešitev položaja v Baskiji.

ETA je vsem podpisnicam in podpisnikom deklaracije iz Estelle poslala nekakšno "garantno pismo", v katerem je naslovnikom zagotovila, da namerava odločno podpreti mirovni proces. Nekateri analitiki so pozorni na to, da v sporočilu ni najti besede "premirje". Pariz je podprl Aznarjevo usmeritev, o prihodnosti Baskije pa bo francoska vlada razpravljala le z Madridom.

Vodja Sinn Feina Garry Adams je v Bilbao pozdravil prekinitev ognja in začetek mirovnega procesa v Baskiji.

Odposlanci MLNV /Movimiento de Liberacion Nacional Vasco – Gibanje za narodno osvoboditev Baskije/, ki so si svoj začasni sedež uredili v Bruslju, ki je vseh 30 let podpiral baskovske težnje po neodvisnosti, so se odpravili po evropskih in ameriških prestolnicah, da bi tamkajšnjim vladam pojasnili nastali položaj. Nastaja t. i. evropska politika; Aznar je med vsemi evropskimi

državami /razen Irske/ edini predstavnik desno-sredinske politične opcije. Ta politična konfiguracija Evrope ustreza baskovskim nacionalistom, vključno z Eto, da aktualizirajo /staro/ pravico narodov do samoodločbe in nameranim spremembam španske ustave. Oboje je prva točka v javnih nastopih nacionalističnega prvaka Arzalluza. Obveščevalna služba ne razume obnašanja premiera Aznarja, ki je dobil njeno poročilo o nameravanem Etinem premirju kar štiri dni pred dejansko objavo. Vlada je zankala trditve obveščevalcev. Vodja Združene levice /IU/ Anguita trdi, da pravico do samoodločbe lahko izkoristijo tudi nezagodovinske skupnosti.

Javnomnenjska raziskava v Baskiji je pokazala, da je druga politična sila postala stranka Herri Batasuna, ki je nadomestila sedaj tretje socialiste. Arzalluzova PNV še naprej odločno vodi; do volitev v Baskiji je še 14 dni.

Baski po volitvah

Zadnja oktobrska nedelja, 25. 10. 1998, je v španski avtonomni pokrajini Baskiji razočarala vse tri politične pozicije, ki poskušajo spremeniti zgodovino Euskadi, dežele Baskov. Volitve v baskovski parlament so bile doslej, vse od smrti diktatorja Franca in počasnega razgrajevanja njegovega avtoritarnega režima, nekakšen *predvidljiv* izkupiček med separatističnimi nacionalisti ter španskimi "konstitucionalisti". Letošnje volitve pa so se v "promocijskem" pomenu le nekoliko razlikovale od prejšnjih, čeprav ne po končnem izkupičku: nacionalisti so vsaj v predvolilnem času razvili široko paleto aktivizma, katerega cilj je bil zelo podoben cilju Ete: nacionalna suverenost baskovskega naroda, seveda po volilni, torej parlamentarni poti. Že takoj po nedelji, zadnjega oktobrskega ponedeljka pa je bilo jasno, da je volilni rezultat presenetljivo "tradicionalen". Ves predvolilni stroj je bil usmerjen v vizijo samostojne Baskije ali vsaj v federalno ureditev Španije ter temu primerno spremembo ustave, ki bi baskovski narod iz "zagodovinske skupnosti" povedla v nacionalno entiteto, torej narod z vsemi atributi suverene države. Že dosedanja visoka stopnja avtonomije, ki jo je baskovski narod začrtal tako v španski ustavi kot v Statutu iz Gernike (1978),

je vztrajno gradila vse temeljne določbe baskovske narodne identitete – od državotvornih institucij, kot so Univerza, RTV center, nacionalna policija (Ertzaintza), nacionalna zgodovina, kultura, standardizacija jezika (vključno s francoskim ozemljem), poznanim kot Zakon o normalizaciji baskovskega jezika iz leta 1982, da o baskovskem parlamentu v Gasteizi (po kastiljansko Vitoriji) niti ne govorimo. Vse to je tudi na zadnjih volitvah govorilo v prid tezi, da je baskovska samostojnost samo stvar voliltev. Rezultati nedeljskih volitev 25. oktobra 1998 so bili nedvoumni: 21 poslancev je dobila vodilna nacionalistična stranka PNV Xabiera Azalluza, ki ji pripada tudi dosedanji baskovski predsednik, lehendakari Ardanza, eden izmed glavnih pogajalcev z Eto in tvorec tim. mirovnega načrta iz Ajurie Eneje. Na drugem mestu so se presenetljivo pojavili kandidati premierove Ljudske stranke s 16 sedeži v parlamentu, brez katerih bo težko sestaviti koalicijsko vlado v Gasteizi-Vitoriji. Psihološko je še nerazložljiv uspeh političnega krila teroristične organizacije ETA, stranke Herri Batasuna, pred volitvami preimenovane (tudi reorganizirane?) v Euskal Herriarrok. Njeni programski obrati – od rušenja ustavne ureditve do narodno-konstruktivne politike – so v tem kratkem času tako presenetljivi, da ne ponujajo neke zgodovinske, organske razlage. Herri Batasuna, alias Euskal Herriarrok, ki je skupaj s PNV (Partida Nacionalista Vasco) možna oblikovalka manjšinske baskovske vlade, je obenem največja poraženka nacionalističnega bloka. Madrid in tim. državne stranke so nedvomno slavile zmago, če ne drugače, pa s hudim policijskim udarcem Eti, vojaškemu krilu baskovskega nacionalizma. Resda so nacionalisti v drugačnih vodah kot baskovski radikali – prvi so verjetno tudi v imenu Madrida vodili pogajanja z Eto, druge pa je lahko usmerjal celo Madrid – tod 16 parlamentarnih sedežev Ljudske stranke in 14 sedežev "konstitucionalnih" socialistov, ob enakem številu sedežev Herri Batasuna, je najmanj politična pat pozicija, če že ne šah-mat. Premirje, ki ga je pred volitvami ponudila ETA, le ni bilo tako čisto in dobrohotno. Morda pa to ni bilo nič drugega kot vojna predaja, z zaporniki vred. Je torej ETA po tridesetih letih zlomljena, premagana? So volitve "vrnile" Baskijo v okvire ustavne Španije?

Evropi ta trenutek tudi na misel ne pride, da bi svoja nacionalna vprašanja reševala s pravico narodov do samoodločbe. Morda je bila Slovenija res posrečen rezultat akcije in zmede. V Španiji to ni več prepuščeno slučaju, niti v obliki volitev. Akcije državne policije (Guardia Civil), ki je prevzela tudi nekatera pooblastila avtonomne baskovske policije (Ertzainze), so v zadnjih dveh letih ena izmed možnih razlag volilnega razočaranja v Baskiji oz. optimizma v Madridu. Zlasti serijsko uničevanje Etinih poveljstev (komandosov) širom Španije, pa tudi v Franciji, daje slutiti temeljite priprave Madrida, da zlomi "background" baskovskega nacionalizma, Eto. Od tu je le majhen korak do hipoteze, da je v zadnjih dveh letih vse Etine akcije nadzirala, če že ne vodila vlada v Madridu. Pri tem pa ostaja odprto vprašanje, kako bodo baskovske nacionalistične stranke izvajale povečan pritisk na Madrid – PNV je npr. odrekla podporo Aznarjevemu predlogu državnega proračuna za prihodnje leto –, ne da

bi pri tem tvegale radikalizma v Etinih vrstah (tako madridskih "podgan" kot "orto-moštvá", ki se je pred možno infiltracijo zatekel v predvolilni boj).

Možni konec terorizma kot baskovske nacionalne strategije za samoodločbo lahko pomeni tudi dolgoročni odgovor evropskih, "maastrichtskih" sil, na zahtevo nekaterih evropskih narodov po samoodločbi. Schengenske meje ostajajo trdno zakoličene tudi znotraj Evropske unije, kar je neslavno izkusila že italijanska Severna liga, ne nazadnje v Benetkah pred filmskim festivalom. Da pa bo prihodnja pravica narodov do samoodločbe v Evropi pravi spektakel, o tem ni nobenega dvoma več. Španija je ob asistenci Evrope pokazala, da obvlada obrtniške poti režije in masovk (akcija "bele roke"). Vsi glavni igralci pa le niso na plačilnem seznamu državnih uslužbencev. Naturščiki so originalni prav zato, ker so nepredvidljivi. Tudi na naslednjih volitvah.

Portet HB

Star je 26 let, Navarčan, član organizacije KAS in medijski predstavnik politične stranke Herri Batasuna. Floren Aoiz je prototip novega zaroda baskovskih "abertzalesov". To je radikalna skupina, ki se vedno bolj identificira z izvršilno vejo baskovske organizacije ETA. Izobražen mladenič, da enkrat postane profesionallec gibanja za neodvisnost. Za karšn okoli ceno.

Star je 26 let in v času Francove smrti (1975) je že obiskoval kulturne prireditve. "Kjer se je čutila toplina abertzalizma v Navarri." To pomeni, da je Floren Aoiz tedaj imel 9 let in s temi prvimi koraki stopil na ozko in zaprto pot, kamor ga je pripeljala danes: v vodilno skupino Herri Batasuna (HB). Še prej je deloval v KAS, ki zajema tudi Eto in jo zastopa tudi v koaliciji HB.

Floren, pomanjševalnica Florencia, se je rodil v Tafalli; njegova družina ima karlistično preteklost, se pa danes politično ne udeležuje. V srednji šoli je bil miren fant, pri študiju marljiv; predvsem pa je bil, kot pravijo njegovi učitelji, priden fant. Učenec sicer ni postal duhovnik, je pa postal "abertzale". To mu je bilo tako jasno, kot bi mu bila že ob rojstvu usojena pot v politiko. Še ni končal COU, že se je priključil mladinski organizaciji KAS, kjer se je ETA že tradicionalno napajala s svežimi kadri.

Floren je srednje rasti, svetle polti in pravilnih potez na obrazu. Izraža se skopo, neprenehoma

te gleda naravnost v oči, kot bi ti govoril: vse, kar sem ti povedal, je čista resnica. Misli pripoveduje z nekakšno trmo, čeprav brez sijaja. To je seveda težko vsakokrat, ko kdo brani terorizem kot način za dosego političnih zahtev. Beseda "zahteva" je med najljubšimi besedami mladega Aoiza, ki ima še eno veliko ljubezen: vsakokrat govoriti o tem, da je problem v obstoju dveh enakih nasilij: tistega, ki ga izvaja ETA, in onega, ki ga povzroča španska država. In mogoče se prav s tem ponavljanjem skuša prepričati o nečem, česar na teh ravneh nihče ne verjame, razen njega in njegovih prijateljev. Priznava, da ga močno privlači romanopisje, še posebej kriminalni romani; občuduje pisatelja Vargasa Lloso in Aleja Carpentiera. V urah, posvečenih branju, pa so na prvem mestu politični papirji, kot jih sam imenuje, o Baskiji, prav tako o celotni Španiji. Njegova pomanjkljiva izobrazba – ni se vpisal na univerzo, med drugimi političnimi grupacijami pa pozna samo svojo lastno – ga vseeno ne omaja, da bi podvomil o pravilnosti svoje poti. Prepričan je, da je najboljša izobrazba na ulici, kjer poteka resnično življenje. Takšno življenje mu včasih ponudi kakšnega mrtveca, žrtev Ete, toda Florenu Aoizu ni všeč, če mu omenjate Etine mrtve: "demagogija mrtvih iz supermarketov, otrok.

Niti on, eden izmed "trdih" v stranki Herri Batasuna, noče omenjati nedolžnih žrtev.

– *Kako bi označil samega sebe?*

– Sem oseba, ki trenutno deluje kot glasnik stranke Herri Batasuna, in na neki način predstavlja novo generacijo; slednja je vstopila v patriotsko levico (izquierda abertzale) pred nekaj leti in počasi postaja pomemben element politične stranke Herri Batasuna.

– *Kakšna je razlika med vami, novimi, in vašimi predhodniki, vodilnimi v HB?*

– Naš osnovni identitetni znak je dejstvo, da nasprotujemo okoliščinam, ki niso natančno frankistične, marveč imajo nove elemente.

– *Kaj pa ideološko – so med vami kakšne razlike?*

– Čeprav je bila patriotska levica zelo povezana s številnimi izmi, ki so bili prisotni v kulturi politične levece, v resnici to ni bilo tako pomembno. Bile so reference, bolj kot pa resnične pripadnosti. Govorilo se je o marksizmu-leninizmu ter drugih stvareh, toda tu ni resnične kontinuitete, pač pa obstaja v drugem konceptu; v narodni osvoboditvi, v samoodločbi. Premikali smo se na določenem področju, socializmu, toda brez večjih določil. Nihče pa ne more ubežati protislovjem te definicije.

– *Torej ne morete govoriti o kakem konkretnem modelu socializma?*

– Ni nam vseh primerjava z nikomer. Naš model moramo šele določiti. Zgodovina je v tem smislu precej frustrirajoča. Vseh so nam nekatere stvari iz kubanskega in nikaraškega modela, druge ne.

– *Za tvojo generacijo – ali ima smisel stara utopija prvih članov Ete, ki so svoje poglede upirali v alžirsko osvobodilno gibanje?*

– Nekateri ljudje v Eti so živeli v burnem letu 68, ki je vezano na to; drugi se identificirajo s fenomenom vojne v Vietnamu. Toda položaj je spremenljiv.

– *Bili sta dve Eti, tista "polimilis", bolj socialistična, in bolj vojaška ETA, narodnjaška?*

– To se je poveljevalo. Razlike so se vzpostavile predvsem okrog politične strategije; ti razlogi pa so bili odvisni od odgovorov na določena vprašanja baskovske družbe, bolj kot pa od mednarodnih definicij. Prav gotovo pa obstaja samo ena ETA – politično-vojaška, katere politični projekt je propadel.

– *Govoril si o spremenljivih političnih situacijah. To, kar se je zgodilo v zadnjih letih v*

Španiji – mar si niste kdaj zastavili vprašanja o upravičenosti obstoja Ete?

– V nastanku in zgodovini Ete obstaja direktna implikacija, vodenje odporniškega gibanja, usmerjenega zoper dano situacijo, ki je opisana kot dominacija španske države. To je razlaga, ki jo ponuja ETA, pa tudi del baskovske družbe.

– *Zakaj verjameš, da je vedno več takih, ki mislijo, da je obstoj Ete nesmiseln?*

Floren Aoiiz

– Kajti razlagati Eto kot antifrankistično gibanje, kar je res – del njene zgodovine je v neposredni povezavi. Toda ETA se ne pojavi kot antifrankistična in niti ne izgine skupaj z njim. Boj ni usmerjen v dosego določenega političnega sistema, ampak se usmerja v politične zahteve, v neodvisnost.

– *Nisem mislil političnih ciljev, marveč na uporabljene metode za dosego teh ciljev, torej uporabo nasilja.*

– Vprašanje nasilja je odvisno od poti, ki so na razpolago za obrambo teh zahtev. Herri Batasuna ne izvaja nasilja; ima določeno stališče do nasilja, ki ga izvaja ETA. V sedanji perspektivi

ne bomo obsodili vojaške, oborožene aktivnosti tistih, ki skušajo braniti te zahteve.

– *Vi predstavljate KAS, in le-ta znotraj stranke Herri Batasuna predstavlja Eto.*

– Ko govorim o nas, s tem mislim Herri Batasuno. Nisem glasnik KAS niti nisem za to pooblaščen.

– *Torej če KAS in HB branita različne stvari v zvezi z nasiljem, bi ga KAS silovito zagovarjal, HB pa ne toliko?*

– To sta dve različni politiki. Herri Batasuna ne brani, recimo, politične ocene, da je nasilje politični izraz nekega konflikta, ki mora imeti politično rešitev.

– *In KAS?*

– Se identificira s projektom, kjer je nemogoče doseči politične cilje izven ... striktno s političnimi sredstvi.

– *To je težko razumljivo. Oziroma, ETA je znotraj KAS in KAS sestavlja del koalicije politične stranke Herri Batasuna. Vodstvo Herri Batasuna – narodni svet, je v veliki večini sestavljen iz članov organizacije KAS, tako kot ste to Vi. Potem se izkaže, da ni razlik – s tem mislim na kriterije – med Eto in vodstvom Herri Batasuna.*

– S stališča organske strukture se KAS ne pokriva s Herri Batasuna. V HB so ljudje, ki niso člani KAS. V narodnem svetu so ljudje iz KAS, to je res, toda tam so tudi člani atletskega kluba Bilbao, kar pa še ne pomeni, da predstavljajo svoje moštvo. Članstvo Herri Batasuna je izbralo 25 oseb v narodni svet. Kakšnih 12 jih je bilo povezanih s KAS.

– *Potemtakem je vloga KAS v stranki Herri Batasuna precej velika.*

– To je poenostavljanje. KAS ne predstavlja ene struje znotraj HB.

– *Ali predstavlja samo skupino za pritisk?*

– Ne verjamem, da bi to lahko tako imenovali.

– *Vi osebno niste spoznali frankizma niti velikega pogroma zoper narodno gibanje – imate šele 25 let. Toda držī, da pripadate ne le organizaciji KAS, marveč da ste tudi eden od njenih voditeljev ...*

– Imam 26 let ...

– *Želeli bi vedeti, zakaj verjamete, da je nasilje – kar imenujemo terorizem – najboljši način za doseg nekega cilja.*

– Ubijati ni najboljši način za nič. Problem je v tem, da obstajata dve vrsti nasilja.

– *Tega ne bi sprejelo ravno preveč ljudi,*

namreč, da je nasilje varnostnih sil primerljivo z nasiljem Ete.

– Je nasilje druge strani, je mučenje, so zaporniki.

– *Zaradi atentatov, ki jih je izvedla ETA v zadnjih letih, zaradi nastavljenih bomb v supermarketih, ubitih otrocih, so vas kritizirali tudi zgodovinski voditelji Ete. Kaj ste si ob tem mislili?*

– Če misliš nadaljevati na ta način, ti jaz ne mislim odgovarjati, to se zdi kot zasliševanje ...

– *Toda te stvari tvorijo zgodovino, ki jo vi branite. Ne morete sedaj reči, da o tem ne želite govoriti. Želela bi vedeti, kaj menite o teh atentatih.*

– Kaj menim? Da smo se znašli na terenu demagogije, z mrtvimi otroci in bombami v supermarketih. Vedno pa pozabljaš na drugo nasilje, skrivaš ga za zidom. Tvoje razmišljanje je od vekomaj.

– *Ne morete mi navesti enega primera nasilja, ki bi ga izvajala Civilna garda, ali policija, in bi bil podoben vašemu. To ni demagogija, to je čista resnica.*

– Nasilje je na obeh straneh. Problem je v ozadju, je političen. To ni stvar neke skupine fanatikov, kot je nekdo rekel, ki ima podporo zato, ker je v Baskiji odstotek mentalno obolelih najvišji na svetu.

– *Pa govoriva z drugimi izrazi, če se vam zdi. Kar 14 % aktivistov HB – ne volivcev – se je na glasovanju izreklo, da nasilje ni najboljša pot za doseg političnih ciljev stranke Herri Batasuna.*

– Da bi bil član Herri Batasuna, ni nujno, da si prepričan o nasilju kot pozitivnem načinu za doseg političnih ciljev. Najmanjši skupni imenovalec ni to; pač ne obstajajo politični kanali za obrambo neke zahteve. Potem so tu nekateri, ki štejejo nasilje za pozitivno, nevarno ali celo kontraproduktivno.

– *Vi ste med prvimi, zato ste član KAS.*

– Ni to tako točno. Odgovornost za nasilje Ete pade na vedenje države. Če bi se drugače obnašala, potem tudi Ete ne bi bilo. Toda mi še vedno nimamo pravice do samoodločbe – da se torej svobodno odločimo med vsemi opcijami – med neodvisnostjo, federacijo, tisoč stvarmi. Tega ni.

– *Antxon se v nekem pismu, kar smo lahko prebrali v časopisju, zavzema za konec nasilja. Kakšno težo pripisujete takšnemu mnenju?*

– To je vsekakor motiv za razmislek o Eti, ki izvaja oborožen boj. Herri Batasuna ga ne izvaja.

– *Antxon Etxebeste je za HB zahteval vodilno politično vlogo v baskovskem osvobodilnem gibanju. Kaj po Vašem mnenju želi s tem?*

– To morate vprašati njega. Ne čutimo, da bi kdor koli omejeval našo vodilno politično vlogo. Mnenje Antxona Etxebesta spoštujemo, kot mnenje katere koli druge osebe. Ne čutimo se odrinjene.

– *Kaj pa izstop Txema Montera ter njegovo mnenje o HB in Eti, ga tudi ne upoštevate?*

– To se dogaja v vseh političnih strankah. Socialistična stranka (PSOE) je ostala brez Damborena, baskovski nacionalisti (PNV) pa brez Gororda.

– *Ti podatki – ob dejstvu, ki ga vsi zagovarjajo, namreč, da vam ulica nič več ne pripada – že ne bi mogli zbrati množice, obenem pa nakazujejo, da je terorizem kot politično orožje vse bolj odbijajoč. Ostajajo osamljeni.*

– Znašli smo se v situaciji, ki je bila še pred petimi, šestimi leti naravnost nemogoča. Ne samo, da se počutimo sami, marveč opažamo, da je del PNV – EA in celo gibanje, ki prihaja iz vrst EE (Esquerra de Euskadi, Baskovska levica), naklonjeno celi vrsti naših zahtev.

– *Dobro, toda to je lahko taktična poteza Garaikoetxa (predsednik Generalnega sveta Baskije v času njene razglasitve za autonomno regijo – 11. januarja 1980; op. prev.).*

– Že mogoče, toda bomo že videli, kako bo na to reagiralo vodilno telo.

– *Bili ste vodja Jarraia, nekakšne mladinske organizacije znotraj KAS. Ker stvari dobro poznate – mi lahko poveste, ali je pogosto, da mladi ljudje iz Jarraia preidejo k Eti, kot je bilo v pri znanem Etinem borcu San Epifaniji?*

– Ni bilo takih primerov. Tema o mladinskih skupinah je zapleten fenomen. So ljudje, ki ostajajo, in so takšni, ki ne ostajajo. ETA se je krepila prav iz teh vrst. Določeno število oseb je prešlo v vrste Ete.

– *Zakaj tega niste storili tudi Vi?*

– Preden mi odgovori, se smeje, kot da bi to bilo vprašanje brez smisla.)

– Vedno sem bil prepričan, da mora vsakdo stopiti na tisto pot, za katero meni, da je najbolj gotova, in kjer lahko največ prispeva k tistim idejam, ki jih zagovarja. Vloga, ki jo imam v tem boju, se mi zdi zanimiva. Možnost, da stopiš v stik z Eto, se mota po glavah tisočev mladih ljudi. Toda vsak sam odgovori na to vprašanje. Jaz

sem se vedno gibal na političnem terenu.

– *Vedno ste bili “zlati kljunček?”*

– Vedno sem bil aktiven v komunikacijah, informatiki. Tu sem se orientiral, znašel, in na tem področju so me tudi moji tovariši videli še najbolj koristnega.

– *Ne da bi se spuščali v druge ugotovitve – Vaš položaj je nekako bolj udoben kot položaj tistega, ki zagrabi za pištolo.*

– Vedno sem bil prepričan, da obstajajo posamezniki, ki so pripravljeni dati za stvar veliko več kot jaz. So ljudje, ki mislijo, da so Etini aktivisti brezsrčni morilci; meni pa se zdijo ljudje, ki tvegajo svoja življenja, in seveda življenja drugih, toda v neki politični perspektivi. O moralni integraciji teh oseb sploh ne dvomim. To trdim neodvisno od vsega, kar vse se nam lahko zgodi, ampak to je treba gledati v tem kontekstu.

– *Kaj pa z moralnega vidika – kako se Vam zdi ubiti sebi podobnega?*

– To se mi zdi kot stališče, ko braniš politične ideje. In ta obramba političnih idej naj bi bila logika politike. Z moralnega vidika me odbija, toda nisem prepričan, da bo to ena stran (ETA) to opustila kot svojo dejavnost.

– *Če ETA neha ubijati, potem ne bo več niti zasledovanih niti zaprtih.*

– Odkrito rečeno – izginotje Ete ne bi pomenilo tudi učinkov policijske represije. Slednja je obstajala pred pojavom Ete in bo obstajala tudi po njej.

– *Imate občutek, da živite v vodnem mehurčku?*

– Ne, kje pa! Ko opravi vsakodnevno delo, se srečujem z zelo različnimi ljudmi.

– *Po aretacijah v Bidartu mnogo ljudi misli, da je Eta na poti izginotja. Kaj o tem menite Vi?*

– Ne vem. Težko je ocenjevati od zunaj ilegalno organizacijo.

– *Policija, recimo g. Vera, pa tudi Atutxa (sedaj šef baskovske policije) pravi, da Vi pripadate mladinski organizaciji HB, ki v resnici vodi Eto od trenutka, ko je bila “obglavljena” v Bidartu.*

– Niste dobro obveščeni. Policaji, ki nas nenehoma zasledujejo, lahko pojasnijo realnost, nikoli pa tega ne morejo prikazati, ker je lažno. Ni verjetno, da bi organizacija, ki je ETA, z vso svojo zgodovino, nenadoma prepustila vodstvo nekim tujcem.

– *Ne da bi bili. Toda visoki uslužbenci notranjih zadev so oznanili, da so pri nekem aktivistu*

Ete našli neki dokument, ki ste ga napisali Vi, govori pa o pogovorih med PNV in HB.

– Pozornost mi vzbuja dejstvo, da to pravi prav Ataxuta, svetovalec baskovske policije. Želel bi vedeti, ko bi spoznal, kateri so in kateri niso moji dokumenti. Nič nisem napisal in tega ničesar nisem nikomur poslal, če pa takšni dokumenti obstajajo, potem jih ni napisala moja roka.

– *Vedno več je pripovedi, v katerih se člani HB povezujejo s člani Ete, Inigo Iruin je bil vpleten v pobiranje "revolucionarnega davka", vanj ga je spravil sodnik Bueren.*

– To bomo videli, ko bo sodni proces. Lahko bi celo postavili pod vprašaj vsebino obtožnice. Stvar je v tem, da mi nimamo politikov, oblečenih v sodnike, oni pa jih imajo.

– *Javno ste grozili sodniku Buerenu. (Prejšnjega februarja, po policijski preiskavi sedeža Herri Batasuna v Pamploni, je Aoiz o sodniku dejal: 'O njegovem obnašanju imamo zelo dobro zabeležko in temu primerno bomo ukrepali.')*

– To ni bila grožnja, to je bilo politično stališče. Ko Arzalluz (vodja stranke PNV) pravi, da mu zmanjkuje potrpljenja, ga nihče ne toži.

– *Kako politično ocenjujete Arzalluz?*

– Arzalluzove poteze so lastne predstavniku prve baskovske politične stranke, ki je še vedno baskovska politična stranka. Še vedno je sposobna, da se vsa baskovska politika vrti okrog nje. In to je bilo še pred izbruhom nesoglasij. So pa politične prakse, ki delajo njej v škodo.

– *Dejavniki, ki nasprotujejo HB – ali lahko predvidite, kakšno volilno ceno bo to imelo za vas?*

– Sprašujete, ali nas je strah, da bi HB izkravela na volitvah? To se že dogaja. HB je izgubila glasove. To sicer skušamo zaustaviti, da bi vse skupaj obrnili v nasprotno smer. Na zadnje volitve smo šli v zapletenih in težavnih okoliščinah. Vsa javna občila so bila proti nam. Včasih je zmaga že to, če ostanemo na istem.

– *Terorizem se med drugim opravičuje tudi z gospodarsko krizo, ki vlada v Baskiji.*

– Stranka PNV si ne drzne javno govoriti o tej temi. So določeni dogodki, ki jih nihče ne zanika; toda prav tako lahko rečem, da je vlada v Madridu vedno želela vlagati v gospodarstva na tistih področjih, kjer je bila stranka PSOE (v času tega intervjuja na oblasti) volilno rentabilna.

– *Drug problem so majhe možnosti, da bi država spremenila svoje obnašanje in se vrnila k pogajanju z Eto.*

– ETA namerava najti rešitev v pogajanjih. Vsaj v Alžiriji je pokazala voljo, da nadaljuje na ta način. Iz tega seveda oblikujem zaključek. Prepričan sem, da španska država ni bila sposobna preboleti poraza, ki bi ga lahko doživela – tisti, ki so vodili pogajanja v Alžiriji, so bili pripravljeni do določene točke, niso pa imeli tako kritega ozadja, kot bi se pričakovalo. Je kaj malo vredna dobra volja za pogajalsko mizo, če ne morejo zagotoviti enotnosti v svoji skupini.

– *Utemeljeno mnenje pravi, da je bil eden izmed ciljev Herri Batasuna skrbeti za pogajanja s PNV, da bi odpravil sporazum iz Ajurie Eneje in se tako rešil iz preganstva.*

– Nismo osamljeni. Vedno, tudi v najhujših trenutkih smo nadaljevali pogovore s političnimi skupinami. Problem pa je to, da ima sporazum iz Ajurie Eneje vsako leto manj konsenza. Na pogajanjih ne sodelujejo vsi tisti, ki so bili še na začetku. Tisti, ki so ostali zunaj EA (...), pa so dali še največ patriotskega "črnila" samemu procesu pogajanj.

– Vi prav tako menite, da ni bila ETA še nikoli tako blizu koncu kot je prav v tem trenutku?

– ETA je že vedela, in ponavljam, ko se je odločila za to, ko je vstopila v to idilično podoben po Francovi smrti, je ostalo še mnogo nerešenih vprašanj, kar ji je oslabilo podporo nekaterih krogov. Mi se gibljemo na področju, delujemo v okviru zahteve po samoodločbi, kar ima smisel tudi sedaj – in to zahtevo ohranja, tudi Herri Batasuna.

– *Mar je smiselno to, kar je dejal Idigoras, namreč da "kdor voli Herri Batasuna, voli Eto"?*

– Ne vem, ali tisti, ki glasuje za HB, glasuje tudi za Eto. Kar trdim, je, da glasuje za politični projekt Herri Batasuna. ETA se na volitvah ne prikaže.

– *Vse to mi prihaja na misel, kajti želela bi vedeti, ali Vi verjamete, da je obstoj Ete navadna ovira za HB?*

– Mi v prvi vrsti želimo razvijati naše akcije v drugačnih koordinatah, kjer ne bi bilo nasilja.

– *Sedaj se verjame, da bi za konec nasilja zadostovala vloga Ete v bodoči zgodovini kot organizacije, ki se je po smrti tisočev odpovedala svojim ciljem. To podoba je v sebi težko sprejeti.*

– O tem nimam dovolj podatkov, toda imam občutek, da bi ETA, če bi na koncu spoznala svojo zgrešeno pot, to javno oznanila.

– *Dejali ste, da Vas smrt odbija. To pa je v nasprotju s tem, da bi HB obsodila atentate Ete.*

Vam povzroča težave, da živite v takšni shizofreniji?

– Atentate vrednotim znotraj političnega področja, čeprav se po drugi strani po svojih najboljših močeh trudim, da bi bilo nasilje na obeh straneh – čimprej odpravljeno. Ne vidim pa razloga, zakaj bi jih obsodili. Niti jaz, niti HB.

– *Ali Vas skrbi misel, da je izprijen nacionalizem zelo blizu fašizmu?*

– Ne počutim se skrajneža, niti najmanj. In ni mi nerodno reči, da branimo narodnjaške politične pozicije. Toda to me ne skrbi kaj preveč. Znam ločevati med obrambnim in napadalnim nacionalizmom. Pod enim se narodi čutijo manjvredni, brez možnosti za samoizgrajevanje, kar seveda povzroča obrambne mehanizme. Je pa še drugačen nacionalizem, ki razmišlja takole: sedaj, ko sem kot vsi drugi, hočem biti nekaj več. Pri tem drugem me ne bo nihče našel.

– *Čeprav ste bili eden izmed "kassov", kot pravi Arzalluz, torej med najtršimi kadri in najbližjimi Eti med vsemi tistimi, ki se vključuje v*

Herri Batasuno, in čeprav Vas sumijo, da v tem trenutku (1992) sodite v sam vrh vodstva Ete, sem mislila, da zaradi Vaše mladosti vse skupaj le ni tako napihnjeno. Toda zdi se mi, da sem se zmotila – Vi zares sodite med "trde" (jastrebe).

– Jaz nisem glava Ete. To govoriš samo zato, ker v resnici ne poznaš "ta trdih".

– *Pred nekaj dnevi je tisk objavil, da KAS (ki vključuje sindikat LAB, mladinsko organizacijo Jarrai in ETO) organizira mrežo terorističnih poveljstev, katerih cilj je zaenkrat povzročati materialno škodo.*

– Ta vest me navdaja z velikim strahom. Bolje rečeno, me zelo skrbi.

– *Toda kaj, mar menite, da je lažna?*

– O tem nimam dovolj podatkov. Ali so v KAS ljudje, odgovorni za atentate, o tem jaz nič ne vem. Lahko da so posamezniki. Toda kot organizacija to ne more biti – prav ta zdravi razum nakazuje, da se to ne more počenjati iz nekega kolektiva navzven, to bi povzročalo preveč negotovosti.

Prevedel Jadran Sterle

Kulturkampf

Ulrike Meinhof 1976

(dramska igra)

Uvodna opomba:

Odrski prostor naj bo razdeljen na dva dela, drugi del pa na tri; v drugem delu so v glavnem vedno Gudrun, Ulrike in Andreas. Kot tri kletke ali krste ali (zaporniške) celice.

To besedilo je pravzaprav v tretji osebi, ker pa ga Ulrike izgovarja v prvi, ga je treba izvajati brez kakršnih koli telesnih in drugih komentarjev, pousem mirno – kot mehanična lutka ali umski bolnik.

1. *(Ulrike sama na sceni, osvetljena)*

ULRIKE: Imenujem se Ulrike Meinhof. Imam dvainštirideset let, dva otroka in zanesljivo ugotovljeno nagnjenost k destrukciji, agresiji in kriminalni dejavnosti nasploh. Zapustila sem otroka in moža. Posel prav tako. Ko me je vzgajala Renate, častna in dobra kristjanka, sem bila pacifistka. Ona prav tako. Redno sem hodila v cerkev, jedla juho in nosila čist ovrtnik. Kasneje sem začela pisati neka besedila. O Rudiju Dutschkeju nisem dobro razumela marsi, česa, morda vsega. O kanclerju sem napisala, da je pokvarjenec. Plačala sem kazen. To je pravično. Kasneje sem se vključila v RAF. Hoteli so mi napraviti intervencijo na možganih. Ne vem, zakaj so odstopili. Od intervencije. Realno je predpostaviti, da bi intervencija naredila svoje. Vem, da se mora vsak Nемеc truditi, da drugega, zablodelega Nemca, vrne na pravo pot. Nikdar ni treba dvigniti rok. Tudi od mene niso dvignili rok. Za intervencijo še ni prepozno. Za intervencijo na možganih še ni prepozno. Nas devetnajst je začelo vojno proti kanclerju, častnim uslužbencem, majhnim in nedolžnim otrokom, proti varnostnim organom, proti ustavi,

proti bodočim generacijam. Nas devetnajst proti samemu kanclerju, proti šestdesetim milijonom prebivalcev.

(luč ugasne)

2. *(isti prizor)*

ULRIKE: Imenujem se Ulrike Meinhof. Imam dvainštirideset let, dva otroka in zanesljivo ugotovljeno nagnjenje k destrukciji, agresiji in kriminalni dejavnosti nasploh.

(luč ugasne)

3. *(isti prizor)*

ULRIKE: Imenujem se Ulrike Meinhof.

(odmev, luč ugasne)

4. *(Ves oder je osvetljen; v ločenem delu so Ulrike, Gudrun in Andreas, izolirani, kot v zaplombiranih krstah; v njihovih kletkah ni niti enega predmeta. V sprednjem, proti publiki obrnjenem delu, stoji novinar 1, obrnjen z obrazom proti kletkam /novinarji 1, 2 in 3 so zmes raznih javnih funkcij in brez lastnih osebnosti/. Ulrike leži, Andreas sedi na tleh in enakomerno udarja s pestjo po njih – zvok je pojačan. Gudrun se počasi sprehaja.)*

GUDRUN: Če ubijejo Ulrike, moram ... moram poslati vsa pisma. Ko so ubili Katarino, ni nihče vedel. Vse je narejeno tako, da nihče ne ve. Velika mreža. Velika mreža. Kanclerju je veliki nemški bog položil na dušo, da mrežo zategne ... tako in tako in ko jo je pritrdil na vseh straneh, je lahko raportiral: niti najmanjši insekt se ne bo izmuznil. Ulov bo dober. Mesa v izobilju, in človeškega in živalskega ... *(Bog, kancler in novinar si manejo roke)* Nihče ni vedel, kako smo se dušili v Össendorfu. Nihče ni vedel, kaj se je dogajalo v Lübecku. Prodajalci mesa v bližnji mesnici so rezali velike goveje zrezke, jih zavijali v staniol in pošiljali doktorju Grossu. Gross je bil vedno sit, ko je prihajal z iglami in elektrodami. Mesnica je imela odličen promet.

NOVINAR 1: Sovražnike ljudstva je treba uničiti. Rešiti ljudstvo. Kdor žali vse naše blagostanje, vse naše delo, naše dosežke, naše najboljše mesto v evropski skupnosti, skupnosti bratskih narodov, tega je treba utišati, ne z mokro cunjo, ampak za zmeraj. ZA ZMERAJ! Po enostavnem postopku. Takšni so že pred smrtjo, že pred smrtjo zaslužili prezir delovnega in poštenega ljudstva, ki ve, da je brezkompromisno varovanje tega, kar imamo, svetinja. SVETINJA!

GUDRUN: Zvezni tožilec je sedemnajstkrat prekinil Andreea, ko je poskušal z nekimi argumenti ... Gospa zveznega tožilca je podobna upravnici velike državne carine. Visoka ženska. Gospod, zvezni tožilec, pa ni visok. Zvezno sodišče je nekaj časa imelo idejo, da bi Ulrike kirurško odprli glavo. Stereotaktičen poseg na možganih. Bunker na robu mesta stane dvaindvajset milijonov mark. Priče so policijsko preparirane in niso dobile niti ficka. Rade imajo svoj narod. Advokati so tekali sem, tja, tja, sem in mahali s papirji. Se smehljali. Nič. Nato so ubili

Hölgerja. Hölger jim je mrtev pokazal jezik. Nič. Policija nikoli ni dvomila, ali je treba samo udarjati po glavah ali jih sekati. Vlada, gospod kancler z nasmehom tu in razpelom tu ... vsi so igrali usmiljene sestre ... glave pa, glave je treba odsekati, glave je zagotovo treba odsekati ...

NOVINAR 1: Sovražniki ljudstva so kot gnilo seme, gnojno in plešnivo; rojevajo nove sovražnike ljudstva, nove, zmeraj nove. Izdati tiralice. Kdor ujame enega sovražnika ljudstva – odlikovanje in vreča denarja. Kdor ujame dva sovražnika ljudstva – dve odlikovanji in dvakrat več denarja. Z ustavo dovoliti sterilizacijo kot dolgoročen projekt. Kirurški posegi povsem nedvomno niso dovolj učinkoviti. Končno razglasiti, da nočemo, mi nočemo desperadosov, razočaranih, nesrečnih, fanatičnih, morilcev, samomorilcev in slaboumnežev v naši sveti državi, v naši državi blagostanja, prosperitete in reda. S ciljem varnosti in dobrega zdravja naslednjih štirideset let vzgajati optimistično. Vzgajati s pesmijo, med drugim. Kdor se rodi, mora imeti rad to državo, trud in znoj svojih očetov, svoj narod, ponosen in močan.

(luč ugasne)

5. *(Na sceni Ulrike, Gudrun, Andreas in Inge – prvi trije so na odru tudi takrat, ko jih pravzaprav ni.)*

INGE: Otroka sta povsem dobro. Čista sta in urejena.

ULRIKE: Pa on?

INGE: Kot vedno. Umirjen. Našel je neko dobro žensko, da pazi na otroka ... ni mu lahko ... naokrog govorijo, da si morilka ... otroka vsak dan prihajata z novimi zgodbami ... o tebi ...

ULRIKE: Pa vedo ... si jim povedala, kako je tukaj ...

INGE: O, ne. Tega ne morem. To je neumno. Tvoje gospe iz sosedstva pravijo, da niso mogle niti sanjati, bila si tako dobronamerna in vzgojena ...

ULRIKE: Dobronamerna in vzgojena ...

(Vstopi doktor Gross, z bučnim korakanjem čez cel oder /kot da prihaja iz publike/ prekine obisk.)

(luč ugasne)

6. *(Ulrike, Gudrun in Andreas sami. Ulrike sedi pripognjena na tleh, Gudrun udarja z glavo v "zid", Andreas leži.)*

ULRIKE: Eksplodirala. Eksplodirala je glava. Glava. Ko bi bila vsaj Bubackova. Včasih sem jaz Buback in kadar sem Buback, neprestano bruham. Morda je Buback lahko jaz. Če bi Buback zares bil mala deklica Meinhof in bi pozdravljaj sosedo, se nasmihal in zvijal vrat. Gre po ulici in se reži. Neprestano. Doma je juho. Vsak dan si obleče čisto srajco. Čiste nogavice. Mozeg polzi. Tako, vzpenja se. Vzpenja se. Zgoraj so privili železen vzvod. Na stropu. Goethe in Gross sta noter napeljala tok. In potem nihata z njim. Nihata železni vzvod, malo čelo pa tilnik pa tukaj pa teme. Možgani znotraj majčkene peččica. Češnjava. Takole trka po čelu. Tu je še vdolbina. Suha. Sadje smrdi. Po malem ... smrdi sadje ... po malem ...

(luč ugasne)

7. (*Ulrike, Gudrun, Andreas, novinar 1 /nepremično stoji s hrbtom obrnjen proti publikii/; Andreas in Gudrun sta zamenjala položaja.*)

ULRIKE: Tukaj so mi zvrtili luknjice ... gospod Gross je bil pazljiv ... z majhnim svedrčkom ... kot za dojenčke. Govoril je kot dojenčku in čebjljal, ko je to počel, roke pa so mu vonjale, bele tanke mokre s komaj kakšno dlačico tukaj na ... nad tem prevojem, sklepom na prstih, in miniaturna ura. Mala roka gospoda Grossa ... Kot pol moje. Nedoumljivo! Nedoumljivo! Potem so vstavili kateter. Pod čelom. Gospod Gross pravi, da je kateter vstavljen ... vstavljen v mehur. Ampak jaz ne opazim razlike. Možgani ali mehur. Gospod Gross pravi, da je razlika. Pripogne svojo majceno glavo na debelem vratu in približa svoje modrikaste ustnice tik ob moje sence in reče: razlika je RELEVANTNA. Razlika je, torej, relevantna. Izpade, kot da je duša mehur. Enako boli in tako izpade. Duša se je poscala v kateter. Možgani pa so se preprosto spustili sem (pokaže meča ...), mozeg se je vzpel do vrha in se ves čas vzpenja, vzpenja se. Na stropu je pripet železni vzvod. Na stropu visi mozeg. Vzpenja se ... Vzpenja se ...

(luč ugasne)

8. (*Ulrike, Gudrun, Andreas, novinar 2, Gross, Goethe – vsi v skupini, stojijo s hrbti obrnjeni proti publikii in z obrazi proti kletkam.*)

ULRIKE (*zelo glasno, skoraj poblaznelo*): Celica se vsako jutro premika ... pomika se levo, pomika se desno, potem kroži ... to traja pet minut. Opoldne se to ponovi. Popoldne še dvakrat po dve minuti in pol. Toda včasih ... ampak samo včasih ... poredkoma, kadar je sonce ... naenkrat vse preneha ... vse se umiri. Popolnoma. Zvečer in zjutraj po ceveh dovajajo hladen zrak od zgoraj in od spodaj ... železni vzvod sika kot pajek. Na sredini sem topla in na robovih zmrznjena ... na robovih sem modrordeča, rdečemodra, na sredini pa topla majhna žarnica ... Govorim glasno (*medtem je Ulrikin glas povsem tih*), govorim glasno ... govorim glasno ... (*glas postaja vse tišji*) če obmolknem, ne bom več nikoli, ne bom več nikoli mogla GOVORITI, GOVORITI GLASNO ... govorim glasno ... ljudem ... preprosto odmeva, ODMEVA v glavah, govorim glasno ...

(Naenkrat se sliši neko enakomerno šumenje, sikanje vodovodne cevi, voda s tisto oglušujočo resonanco. Edina na odru, ki si zakrije ušesa z rokama, se krči, zvija, brani, je Ulrike. Vsi ostali kot da ne slišijo. Ko zvok povsem umolkne, se zdi, kot da začneta Andreas in Gudrun vse to slišati, Ulrike pa govori naprej ...)

ULRIKE (*tipa po "zidovih" kletke*): Vse je iz celuloida. Sliši se, ko praskaš z nohti (*vleče z nogami po tleh*). Pa Inge. Mala Inge se je delala, kot da ne ve. Samo delala se je. In ne bo, Inge ne bo nikomur rekla, da je vse iz celuloida. (*sede na tla*) Jürgen Bartsch je v celici kričal, vse dokler se nekega jutra ... nekega jutra ni zbudil popolnoma nem, iz grla je samo pokljalo. Zalepili. Govorim glasno. Govorim razločno. Vsi slišijo. Tudi Inge ve. Inge ve. Potem je pisal po celici, pisal je plavalasi dečko Bartsch, hočem živeti, nisem kriv, hočem živeti,

sploh nisem kriv ... njegov očim je vsak dan pojedel velik zrezek, goveji zrezek iz svoje mesnice, dvigal kozarec in ponavljal: na zdravje malega dečka Jürgenega. Naj mu Bog da rajsko veselje. Naj prispe tja čist in zdrav. Čist in sit. Hočem živeti. Nisem kriv. Na celuloиду se ni videlo niti eno sporočilo. Soliden material. Nič. Očim golta meso. Mesnica ima odličen promet. Tovarne delajo celuloid. Celuloid. Vse je iz celuloida ...

(luč ugasne)

9. *(Ulrike, Gudrun, Andreas, vsi stojijo. Novinar 1, Gross, Goethe na "svojem delu" nekaj pospešeno pripravljajo. Dva skladiščnika se potikata naokrog, prineseta tri poljske postelje, stole, dve majhni mizi in druge predmete. Skladiščnika prinašata, Goethe in Gross počasi razmeščata in se trudita, da ne bi delala preveč hrupa. Novinarja 1 in 2 opazujeta, si ogledujeta. Ulrike je obrnjena proti sosednji "celici", kot da bi govorila nekemu od preostalih dveh.)*

ULRIKE: Govoriti, govoriti, kot da brizgaš vrelo vodo v obraze drugih in ostanejo pokveke celo življenje. Govoriti ... *(naenkrat se vidi, da Ulrike /hitro/ sede in kot da jemlje papir in svinčnik /posnema/, črkuje, "napiše" stavek, ga izgovori na glas, nato drugega ...)* kancler je ukazal tako: napravite krsto iz drevesa goferja. Natopite ga odznotraj in odzunaj s smolo, sintetično smolo, in napravite pregrade, PREGRADE v krsti, in vsako pregrado zalijte s smolo, sintetično. In: ko se začne veliko deževje, streljajte. Na krsti mora biti po ekspertizi devet tisoč lukenj, vertikalno, horizontalno in diagonalno. Niti ena. Niti ena žival. Niti ena žival ne more. Ne sme ostati živa ... ostati živa, živa ... *(odmev)*

(Z magnetofonskega traku se sprva tiho, nato pa vse glasneje, sliši zvok, kot da /pravkar/ koljejo svinje; nihče se ne zmeni za to. Gross in drugi se ukvarjajo z razmeščanjem predmetov. Zvok doseže vrh in naenkrat utihne. Luč začne postopoma temneti. Tri postelje, mize in drugo je postavljeno. Gross in ostali molče stojijo, obrnjeni proti kletkam. Ulrike končuje povsem tiho.)

ULRIKE: Plombirana krsta. Ponoči spustijo železno ploščo. Mrežo v jeklenem okvirju. Privijejo jo tu, za ušesi. V somraku, ko se mreža spušča od zgoraj, malo škripa, gledam in imam poševne oči, poševne oči in glava se mi zvrne narobe. Takrat privijejo. Okvir se stisne k sencem kot kapa. V mrežo se vtiskuje možganska gmota. Testo. Zjutraj, ko odvijejo, enako škripa, možgani začnejo puhteti. Zletijo ven. Gross pride nasmejan in sveže obrit z majhno pinceto v mali pesti in otipava. Možgani so narasli kot kruh. Zadovoljen je. Gross. Imam poševne oči. Okvir je jeklen in se sveti. Inge mi ni verjela, ko sem ji rekla, da nimam nobene živali, prav nobene, niti zrnca, niti praška kakšnega semena, niti ene živali v roki. Niti ene ...

(luč ugasne)

10. *(Ulrike, Andreas in Gudrun nepremično ležijo. Gross in Goethe sedita na stolih, oba držita v rokah neke fascikle. Novinarji stojijo*

zraven. Skladiščnika sta ob vzglavjih postelj. Na dve postelji sta položeni lutki človeške velikosti, tretja je prazna.)

DR. GROSS: Dragi kolega, veste, da je bilo v Marburgu storjeno vse, da bi projekt A 2 uspel. Razume se, samo po sebi, da smo vsi mislili na popoln uspeh. Popoln uspeh, razumete, nikakor, absolutno nikakor nismo smeli dovoliti, da bi določene stvari, kaj ne, določeni detajli tega grandioznega projekta, procurljali v javnost. Informacija je lahko bila reducirana, maksimalno zožena. Sodelovanje z vojsko je imelo fantastične rezultate in zagotovljeno diskretnost. Sicer pa, mi vsi, dragi kolega, delamo za našo sveto domovino in tu ni nekih razlik ...

DR. GOETHE: Vsekakor, vsekakor ...

DR. GROSS: E, pa glejte ... V Hamburgu so prišle na plano neke težave, neki, recimo, problemi ... jasno ne v zvezi z denarjem, saj veste, da je vlada odobrila neomejena sredstva, razumete, NEOMEJENA, to je preprosto sijajno ...

DR. GOETHE: Jaz sem s tem seznanjen šele od nedavna ...

DR. GROSS: Kako naj vam to pojasnim ... Saj se spomnite prvih priprav ... sodelovali so Handke, Hammerschmidt in tisti mladi asistent Speer, mislim, da se je imenoval Speer ... prvi projekt pred petimi leti je šel, jaz sem napravil koncept, vem, da ste imeli neke pripombe, šel je na to, da se ustvari situacija, v kateri bosta dva ali več pacientov, tistih, ki so pretrpeli srčni napad ali kak kirurški poseg, torej imobiliziranih, podvrženo proučevanju v "sobi tišine" in da rezultati v zvezi s tem ne bodo veljali za povsem eksperimentalne, z ozirom na to, da smo paciente že dobili v imobiliziranem stanju, torej je imobilizacija že obstajala in ni bila z ničemer izzvana ... prosim vas, ne prekinjajte me ...

DR. GOETHE: Insistirali sem, da se v projekt vključijo samo zdrave osebe, pri katerih bi se dalo točno ugotoviti in kasneje podvreči preiskavi stopnjo agresije v "sobi tišine", kolikor se spomnim ... najino nestrinjanje je bilo le v tem ... morda, morda še v izboru sodelavcev ...

DR. GROSS: Ampak ... počakajte, kolega, to zdaj ni važno ... pustite ta neznatna razhajanja ... stvari so, stvari so, dragi kolega, vendarle bolj čiste kot mislimo ... doslej smo uporabili 80 vojakov ... eksperiment je potekal v dveh skupinah dvakrat po dvajset, trajanje je znašalo 80 minut, vi ste insistirali, dragi kolega, priznali boste, da nespametno, naj eksperiment traja 60 minut, dobro veste, da razvijanje metode merjenja agresivnosti v optimalnih pogojih zahteva tudi sto minut, ampak poskusne osebe v glavnem ne morejo vzdržati ...

DR. GOETHE: Vi ciljate ... kot kaže, na idejo, da sem jaz sabotiral ... Prosim vas, bodite povsem precizni, tovrstne sume sem že neke slišal ...

DR. GROSS: Ah, neee! Ne bodite po nepotrebem nečimrni! Morava najprej razjasniti, RAZJASNITI od točke do točke, se strinjate?!

DR. GOETHE: Popolnoma. Poslušam vas, izvolite!

(Doktorja Gross in Goethe sta si povsem podobna, kot da sta ena in ista oseba; njun govor je malce grotesken, njune geste /telesno obnašanje/ pretirano poudarjene, vendar ne do skrajnosti. Medtem ko doktorja vodita majhno in nepomembno razpravo, novinarja

postopata naokrog, gledata, se dotikata lutk, skladiščnika sta na uslugo, v pripravljenosti. Varianta A: Gudrun, Ulrike in Andreas so med tem prizorom nepremični kot lutke; varianta B: so v neprestanem gibanju?)

DR. GROSS: Zbornik, ki ga je izdala univerzitetna otroška klinika v Hamburgu, psihosomatski oddelek, vsebuje popis vseh dosedanjih eksperimentov, izvedenih na tem oddelku v zvezi s senzorno deprivacijo, vi veste, da "soba tišine" tam ni mogla biti popolnoma uresničena, namreč senzorna deprivacija v smislu drastične omejitve čutnega zaznavanja, v smislu čutnega izstradovanja, izolacije, kot smo jo hoteli mi ... preprosto ni šlo ... Vidite ... ti eksperimenti skorajda ne veljajo, če ne dobimo te (*pokaže na lutki*) oblike negibnosti, ne da bi bil metabolizem pri tem življenjsko moten ... Prosim vas, vi ste takrat začeli z intervjuji ...

DR. GOETHE: Ne takrat, ni bilo takrat, ampak nekaj mesecev kasneje, saj poznate afero s hašišem, vsi izpraševanci so bili nakajeni ...

DR. GROSS: Vseeno! Stvar je bilo treba za nekaj časa ustaviti. Takrat smo začeli s paralelnimi raziskavami v Lübecku in Össendorfu, tam smo bili neprestano ovirani zaradi nekega Emkeja ... Vi, vi ste, domnevam, dobili kanclerjevo pismo?

DR. GOETHE: Nisem.

DR. GROSS: Podali ste poročilo visokim oficirjem Bundeswehra in nekim posebnim odposlancem vlade, kjer ste navajali, da so kapuca čez glavo, zapiranje pacienta v omaro, v hladno celico, neprijetni zvoki in tako dalje primitivne metode, čeprav ste vedeli, da so bile te metode samo v okviru predtestov in da sem vse etape vodil jaz ...

DR. GOETHE: Moje poročilo tega sploh ni omenjalo, zahteval sem, da se iz rok poskusnih oseb vzame panični gumb, s katerim lahko svojevoljno prekinejo potek eksperimenta in tako uničijo ves projekt, rezultati so bili lažni, in da se v proučevanju gre do konca ter da se spremlja stanje poskusnih oseb izključno preko monitorja ... sami veste, kakšni so bili rezultati, hašiš pred začetkom eksperimenta in nato samovoljno izključevanje, vojak je vedno lahko prekinil, pa je vseeno dobil določeno vsoto denarja ... potem se je to razvedelo ... zahteval sem, da dobijo denar samo tisti, ki vzdržijo do konca eksperimenta ...

DR. GROSS: Prosim vas, to ni točno. Jaz osebno sem bil vodilni in nisem niti takrat niti sedaj ne razumem dobro, zakaj ste vzdignili toliko hrupa ... Kasneje je, zahvaljujoč vam, neki časopis objavil tudi mojo biografijo ... tajnost je bila definitivno omajana ...

DR. GOETHE: Ne gre za to, vi ste ...

DR. GROSS: No, dobro. Nadaljeval bom, kjer sem prej obstal – se strinjate, da je treba spremembe v obnašanju otrok in njihove psihološke korelate sistematično obseči in ovrednotiti ...

DR. GOETHE: Absolutno!

DR. GROSS: In da je treba vrsto, obseg in pravilnost kot tudi omejeno moč vplivov takšnih izzvanih sprememb v obnašanju ter psihološke korelate teh sprememb raziskati in analizirati pod eksperimentalnimi pogoji v simuliranih standardnih situacijah ...

DR. GOETHE: Ampak to so notornosti ...

DR. GROSS: Prosim lepo. Ko smo začeli z raziskavami, smo imeli na razpolago otroke do sedmega leta, za to skupino imamo najmanj sistematičnih izvidov ...

DR. GOETHE: Vidim, da ne upoštevate Schröderjevega prispevka!

DR. GROSS: ... in otroci so v tej starosti najmanj socializirani. Otroci, ki so bili vključeni v projekt, so: epileptični, psihično nedojemljivi, cepljeni, skrajno anksiozni, otroci, za katere se sumi, da so bolni, že od prej na kliniki, kronično bolni, hemofiliki, diabetiki ... Zakaj ste zahtevali, da se nekatere kategorije izvzamejo, prosim vas, zaradi česa, zaradi česa ste obelodanili del projekta brez konzultacije s komer koli, celo z mano?!

DR. GOETHE: Očitno ste napačno obveščeni!

DR. GROSS: Pa poročilo?!

DR. GOETHE: V poročilu kanclerju je bilo zapisano natančno to: pri otrocih do osmih let je iz razvojno-psiholoških razlogov nemogoče narediti izbor ustreznih psihodiagnostičnih testov v obliki vprašalnikov in drugih ter je treba uvesti nove tehnike, neposreden pristop in neposredno beleženje ... Vi ste na otroški univerzitetni kliniki imeli nezmerne ambicije, to veste, ni bilo mogoče obdržati integritete "sobe tišine" in dobiti popolne oblike negibnosti, o kateri sanjate, to preprosto ne gre, največ je naredil Schröder, prosim, vi to veste, Schröder se je pravočasno ustavil ...

DR. GROSS: Schröder ni vzdržal, trdil je, da je "popolna oblika negibnosti" fikcija, stalno je tresel te lutke v vseh pripravah eksperimentov in kričal: Gross, vi sanjate, to se ne da izvesti brez nekakšnih drastičnih posledic, Gross, morate biti razumnejši, Gross, morate biti skromnejši, ne mahajte toliko z rokami ...

DR. GOETHE: Vam so bili napoti nekateri neposredni nosilci eksperimenta, čeprav ste jih sami izbrali, imeli ste jih pet in pet, pet zdravnikov z visoko stopnjo agresivnosti in pet z nizko, to je idealna kombinacija, potem ste si izmislili, da so ti ljudje neresni in odstopajo in ne delajo dobro in dovolj ... ko je nato na kliniki prišlo do afere, ste si izmislili, da ne gre za teh deset, ampak da jaz delam zmedo s svojimi poročili ...

DR. GROSS: Ah, pustite to, dragi kolega, menim, da malce pretiravate in nekam občutljivi ste, to ni dobro ... po samo nekaj mesecih so nam uničili projekt, čeprav je bilo predvideno, da bo trajal nekaj let ...

DR. GOETHE: Dovolite, da končam ... ko je Schröder podal prvo poročilo po zaključenem eksperimentu klasičnega raziskovanja strahu na 150 testiranih osebah pod osmimi leti, ste vi protestirali in trdili, da so bili rezultati fabricirani, tedaj se je začel spor med vami in mano, branil sem Schröderja. Potem je Schröder umrl in vi ste imeli definitivno odvezane roke ...

DR. GROSS: Dobro, dobro, ampak Schröder ni imel prav, njegova varianta je bila revidirana, kaj ne?

DR. GOETHE: Da. Prišlo je natančno navodilo, da se njegova varianta revidira.

DR. GROSS: Stvari so torej jasne, kajne? Nujno smo se morali opredeliti ali pa računati na posledice in tako izgubiti celoten projekt – ali pa bomo šli do konca posledicam navkljub.

DR. GOETHE: Tisto je bilo navodilo, ne pa samoumeven sklep.

DR. GROSS: Vseeno. Navodilo ali ne navodilo. Kdo vas vpraša za to, dragi kolega, kolikor vem, ste tu in ste še naprej v poslu, imenovali so vas, kolikor vem, dragi kolega, za mojega neposrednega pomočnika z vso samostojnostjo, pomeni to, da ste navodilo tudi vi sprejeli?!

DR. GOETHE: Da, sprejel sem.

DR. GROSS: Potem pa, dragi kolega, poglejva, kaj lahko tukaj skupno narediva (*Gross se približa Goetheju, objameta se, oba gresta proti lutkama*), preden napišete končno verzijo poročila in bova dosegla, v to sem prepričan, "POPOLNO OBLIKO NEGIBNOSTI".

(*luč ugasne*)

11. (*Vsi na odru so osvetljeni: Gross in Goethe nepremično sedita; lutki, novinarja in skladiščnika prav tako nepremično stojijo; v drugem delu scene so prav tako nepremični Gudrun, Andreas in Ulrike. To traja nekaj trenutkov, nato se sliši zvok /klanje svinj/, slišijo ga samo Gudrun, Andreas in Ulrike, brez glasu se zibajo in krčijo, vsi ostali na odru so povsem nepremični; ko zvok doseže vrh, nenadoma utihne, Gudrun, Andreas in Ulrike spet obmirujejo. Gross in Goethe vstaneta, Gross objame Goetheja in ponovi:*)

GROSS: In preden napišete končno verzijo poročila, bova dosegla, v to sem prepričan, "POPOLNO OBLIKO NEGIBNOSTI", "POPOLNO OBLIKO NEGIBNOSTI".

(*luč ugasne*)

12. (*Gudrun, Andreas, Ulrike in novinar 2; v tem trenutku se imaginarna ali dejanska razdeljenost odra !?/ briše; prostor je kompakten in enoten, vsi štirje so drug drugemu blizu.*)

GUDRUN: Ahhh. Haneck (*Gudrun je zelo glasna in kretnje so seveda v skladu s tem*), ta fini gospod Haneck. Fiiiini. Najfinejši. Okrog podbradka se mu je svetlikala slina. Na desni roki prstan z ... z ametistom. Ametistni Haneck. Tako se sveti, on se tako sveti, da ... jaz ... jaz ne bi odnehala ... če bi mi bilo dano ... bi ametistnega Hanecka dala v vse slikanice za otroke ... tako se sveti ... gospod Haneck se sveti ... kadar se vodja sveti, obraz in kamen na prstanu, sijaj kot blisk zadene vso deželo ... vsi se svetijo, vsi obrazi, vse ljudstvo se blešči, vsi so iz ametista ... božansko sonce jih obsijuje ... vsi poskakujejo ... zaradi ametista na mali roki gospoda Hanecka je ta dežela najbolj sijajna, najboljša, najbolj demokratična, in narod prav tako, pogumni Haneckov narod ... Haneck našobi usta in nato ... tu je kamen, (kaže) tako preko čela, in nato reče (*Gudrun kaže, imitira Haneckov glas in držo*): "Izolacija pravzaprav je mučenje, ampak kot takšna, zares kot takšna, pa je FILOZOFSKI problem, prosim, tega ni mogoče zanikati ..." (*Gudrun se krohota*) Thomas More je bil v mraku v spodnji celici ... obstajajo

spodnje, srednje in zgornje ... celice. Roke Thomasa Mora so bile popolnoma suhe ... on je bil popolnoma ... POPOLNOMA suh, niti kapljice znoja, in usta prav tako suha, SUHA, in srce mu je razbijalo pod črno tkanino, tam pa se je svetil ametist gospoda Hanecka, kanclerjev rubin in zlati prstani kanclerjevih ovaduhov ... v spodnji celici se je Thomas bal ... vedno obstaja neki gospodar, neki milostljivi starec, sivolas in z režami namesto oči, skrit, in če ga slučajno srečaš, se z njim ne moreš igrati kot z otrokom, kakor z drugimi starci, ne moreš ga cukati za pramene in ga vleči za ušesa, ko ima rojstni dan ... roko pa mu moraš poljubiti takole (pokaže) in se mu takole prikloniti, pogledajte, takole, pa še enkrat ... Haneck, pokojni Buback, kancler in rodni bratje, kot Jakob in Izak, nekaj časa ju nisem razlikovala, kancler je abstraktni Bog, ampak ni usmiljeni brat in ni sivolasi starec, sivolasi starec je nečista sila, vsi to vedo in vsi se tega bojijo ... iz spodnje celice se ne more nihče povzpeti v zgornjo ... niti učeni Thomas in kako bi mogel, zakaj prav on, nihče, niti Andreas, niti Hölger tega ni mogel, nihče ne more, tu ne pomagajo niti nebeške stopnice niti zemlja spodaj niti nebo zgoraj niti poslušni narod, ki se sveti ...

NOVINAR 2: Nemška preiskovalna družba in Bundeswehr sta dala svoje najboljše, svoje najsijajnejše ljudi, svetovne strokovnjake, da bi ugotovili in klasificirali nekatere netipične situacije pri teroristih. To je prispevek k prosperiteti in ugledu naše države, ki ga je treba pozdraviti in podpreti! Tudi časopisi dajejo prispevek, vsi so budno vstali v obrambo stabilnosti. Stabilnost je treba obdržati za vsako ceno. Skupine državljanov se samoiniciativno prijavljajo, prostovoljno! Ni več potreben denar, kot prejšnje leto, ko je kancler za prijetje Angele Luther, ene najbolj zloglasnih članic bande, ponudil nagrado v višini 200.000 mark. Velike države, tako socialistične kot naše evropske zaveznice, ponujajo pomoč pri lovljenju preostalih banditov. To je svetovni pregon. In končno lahko rečemo, da ne bo nihče od teh monsturoznih nekrofilnih tipov ostal živ. Ampak še so sovražniki, še so simpatizerji, še so parole in razglasi, sovražni in nevarni, priča smo demonstracijam, včeraj tristo ljudi v Berlinu, nekateri med njimi so zavedeni, zastrupljeni, brez dvoma, nekateri se ne zavedajo, da so teroristi kuga, črna smrt. Vse to je treba počistiti, če hočemo uničiti tiste, ki hočejo uničiti nas, tiste, ki pljuvajo, skrunijo, žalijo, tiste, ki napadajo ljudi in uničujejo naše materialno blagostanje, ki je celemu svetu evidentno jasno – ne smemo štediti moči in sredstev. Napredni svet nas bo podprl in pozdravil vse ukrepe! Nikakršen čudež ni, da je zrevoltirani državljan Peter Bahman leta 68, zrevoltiran od požigov, monsturoznih in nekrofilnih požigov sintetičnih blazin, streljal na Dutschkeja – kasneje so nekateri levičarski članki smrdeli mesece dolgo ... Nam pa so potrebni ljudje, kot je državljan Peter Bahman. Za nas so takšni budni, pripravljeni in odločni ljudje nujno potrebni. Nikomur ne bomo dali, kar smo naredili, dokler imamo Petre. Živel Peter! Živela SPD! Živel kancler! Živela Nemčija!

(luč ugasne)

13. (*Na odru so Ulrike, Gudrun, Andreas, novinar 2, dva skladiščnika, kancler, Gross in Goethe. Slednja dva oblikujeta krizni štab/ potrebno je pohištvo/, poročata in komentirata. Gudrun, Andreas in Ulrike so v živahnem gibanju.*)

GUDRUN: Če ubijejo Ulrike, moram poslati vsa pisma. Ko so ubili Katarino, ni nihče vedel. Vse je bilo urejeno vnaprej. V Össendorfu toliko da mi niso izbili očesa. Katarini so odpadali kosi mesa. Vse je bilo urejeno, vse; tako dolžina vrvi kot število modric na vratu, na hrbtu, po glavi, koliko na čelu in koliko na ličnicah. Vse je bilo urejeno, vse je bilo urejeno vnaprej ... Če ubijejo Ulrike, moram poslati vsa pisma, advokati bodo menda uspeli ... dolžina vrvi je vedno lažna ... Ulrikina pisma so skrita in namesto njih napisana druga. Neprestano nekaj zamenjujejo in urejajo. Ulrike so pripeljali neko žensko in trdili, da je tista ženska Ulrike in da Ulrike ni Ulrike. Tista ženska je sodelovala za težek denar. Meni je Gross nekega dne rekel, da imam obisk, da je prišel moj oče. Tam je stal neki človek, ki mu je bil zelo podoben, ampak ni bil on. Nekaj je momljal. Najprej sem mislila, da je on. Kasneje nisem bila sigurna. Tudi njega so zamenjali. Tudi njega so zamenjali! Zamenjujejo kraje, ljudi ... višino ... težo ... leva roka namesto desne ... črke v stavku ... /opomba: prizor z očetom je mogoče tudi odigrati, v tem primeru se besedilo spremeni, reducira/

KANCLER: No, poglejmo ... tu so neki teksti, neke izjave (*nagovori novinarja 2, ki ima v tem trenutku funkcijo ministra*) ... ali hočete, gospod ... poglejva!

NOVINAR 2 (*bere*): "Nemčija iz šestdesetih je podobna Nemčiji iz triintridesetega. Kar se je dogajalo v petdesetih, je zdaj splošen pojav, profesorje mečejo na cesto, vojaki imajo večjo specifično težo od politikov, socialdemokrati so v precepu. Vsak drugi pokvarjenec z likom pravovernega farnega župnika maha temu narodu z Ustavo in gobezda v lažnivem jeziku, narod verjame v ta jezik in to ustavo. Ministri proglašajo ljudi, ki zahtevajo povišanje plač, za sovražnike nemškega naroda in sovražnike vsega naprednega človeštva. Zahteva za povečanje plač ima za posledico izredno stanje. Prav tako kot zakoni iz 33. z obsodbami, koncentracijskimi taborišči in Versaillesom in Nürnbergom na koncu. Oficirji iz Hitlerjevega časa so poveljniki vojske. Vsi udrihajo s pestmi. Trepljajo po licih fante iz posebnih enot in jih hujskajo na 'sovražnike naroda' ..."

KANCLER: In od kod je to paranoidno sranje, kje je izšel ta bedasti tekst?

NOVINAR 2: V Konkretu ...

KANCLER (*udriha s pestmi po mizi*): In kaj smo storili mi, kakšen demanti smo dali, svet bo pomislil, da tukaj divja fašizem in da so ti banditi nedolžni otroci ...

NOVINAR 2 (*bere*): "... na hessenskem forumu se je predsednik okrožnega sodišča zavzel za protitaktiko: 'treba je poseči po občutku negotovosti med državljani in izhajati iz subjektivne prestrašenosti,' projekt bodočega izčrpavanja prebivalstva je po konceptu Ciine cen-

trale ... v Hamburgu, na železniški postaji, je bila eksplozija bombe izvedena kot fašistična provokacija, vsi časopisi pa so pisali, da je RAF ...”

KANCLER: Dovolj. Ni treba nadaljevati. Poglejte, v kolikšni meri prihajajo na dan nekatere stvari. Nihče se tukaj ni držal načrta. Nihče. Prav nihče (*udriha s pestjo po mizi*).

NOVINAR 2: Dovolite!

KANCLER: Ali mislite spet brati te patetične traparije?

NOVINAR 2: Prosim vas, gospodje (*obrne se proti Grossu, Goetheju in skladiščnikoma, ki sta ves čas v skladiščniških plaščih*) morajo še nekaj slišati (*bere*): “... integracija aparatov, zadolženih za zunanjo in notranjo varnost, preobrazba celotnih državnih aparatov v polipu podobno mrežo obveščanja za državno varnost z nalogami za brez izjeme vse zaposlene v javnih službah, da prenašajo vse informacije specialni službi za zaščito ustave, ustava pa je lažnivi kanclerjev jezik, na Spodnjesaškem spada ta tekst v takst zakona ... Strategija novega fašizma je na nivoju institucije, policije zveznih regij so poenotene in združene z vojsko ...”

KANCLER: Pa ... za kaj gre pri tej analizi ...

SKLADIŠČNIKA (*enoglasno*): Žaljivo je za vas, gospod kancler.

KANCLER: Mislite “ustava je kanclerjev lažnivi jezik”, no, pa saj ustava mora biti jezik nekoga ... in sploh ta mala ... ha ... ta mala pretiravanja ... Končno pa, ali bomo danes tukaj slišali (*obrne se proti novinarju 2*) vaše poročilo; napadena je bila ambasada v Stockholmu ...

NOVINAR 2: Od štiriinšestdesetega smo izvedli nekaj racij proti simpatizerjem. Prijeli smo pisce, založnike, novinarje, advokate ... neka Brigita Heinrich, profesorica sociologije v Frankfurtu, je bila v zaporu skoraj celo leto, nato Petra Schmidt, Petro smo držali leto in pol, nato smo jo premestili v ...

SKLADIŠČNIKA (*enoglasno*): Petra Schmidt je mrtva od prejšnjega meseca.

NOVINAR 2: Vse naše racije dajejo že deset let uspešne rezultate ...

KANCLER (*nestrpno udriha s pestjo po mizi*): Kaj pa napad na ambasado ... prosim vas, kaj ste ukrenili ...

NOVINAR 2: Izpolnili smo vse vaše ukaze ... pričakujemo razplet v nekaj urah, oni se ne morejo izmuzniti ...

KANCLER: Vse pripadnike specialnega odreda po opravljeni nalogi nagradite z ordenom zaslug za narod prvega reda in jim dajte dopust ...

NOVINAR 2: Gospod Gross, mi tukaj bi vsi skupaj radi ...

KANCLER: Pustite zdaj to! Razgovor sva opravila že prej. Stvari so glede tega urejene. Naš cilj je izolirati živčni center nasprotnika in s preciznimi sredstvi izvršiti paralizacijo. To je v interesu bodočih generacij in v interesu zgodovine. To od nas zahtevata, upravičeno, tako Vzhod kot Zahod, cel svet. Z vsemi sredstvi razbiti sovražne skupine, IZOLIRATI jih, z vsemi sredstvi, izkoreniniti ta strup. Država ne sme imeti pomislekov pred ubijanjem, če hoče ostati cela, enotna in močna. In ta država, ta narod, ima kaj braniti in bo branil. Nam niso potrebni advokati niti obtoženci, z njimi bomo, mimogrede, zlahka ... dovolj je javno

tožilstvo, stvar je treba skleniti v okviru te institucije. Nočemo procesov ... Gladovno so stavkali, po smrti Hölgerja Meinza akcije naraščajo ... in prosim vas (*obrne se k novinarju 2*), kaj ste ukrenili ...

(*luč ugasne*)

(*luč se prižge; nekaj dečkov in deklíc prinese velike panoje, na katerih piše: REŠIMO PRINCESO KRISTINO, PRIJATELJSKO ŠVEDSKO, PRIJATELJSKE ŠVEDSKE OTROKE!*)

(*luč ugasne*)

14. (*Ulrike, Andreas in Gudrun sami, spet na svojem delu odra,*)

ULRIKE: Hanna, kje si, Hanna ... kam si se skrila? (*Ulrike se sprehaja po celem odru in išče Hanno /Hanna Krabbe, članica RAF-a, ni bila prijeta in je ni/. Ko zagleda Gudrun, ji govori, kot da je Hanna:*) Hanna, kaj se je zgodilo, zakaj si se ustrašila ... draga Hanna, kako si mogla nasesti, Hanna, vsi vedo, da si nastavila svoj gobec, oni pa so tlačili noter nekaj kot kašo, kot antibiotik in ti si vsa nasmejana in grozno naivna verjela in goltala in goltala in se pri tem slinila ... aprila štiriinšedeset je kancler odklonil izmenjavo, daj no, ne delaj se nora, se spomniš, (*kriči*) ne igray duševne bolnice, slišiš ... ti si trdila, da je treba od nekaterih stvari odstopiti, rekla si "odstopiti", prosim, zdaj si kot majhen otročiček, celo škiliš (*približa se Gudrun in se ji zagleda v oči*), ti si zdaj tam, mi pa tukaj, vmes je brezno ... pristala si na vse, zdaj si kot vsi oni, nekam vgnezdíš svojo zadnjico in je toplo, od zgoraj pa se izliva kanalizacija in vsi neznosno smrdite po kanclerjevih govorih, po programih SPD, po govorih ministrov ... izmečki plavajo in vam nič ne manjka, plavate tudi vi, kakor zamahne kancler, tako zamahnete tudi vi, ko kancler vdihne in se potopi, vdihnete in se potopite tudi vi, sivi golobčki imajo veliko mater širokega krila in vam je vsem toplo, ko počepne ... Hanna, v božjem imenu, kako si lahko, kako si lahko verjela, da je ta država, ki nas duši, vsa ta gora dreka od tajne policije do sveta za zaščito družbe in ustave, le frnikula, ki jo moraš kupiti malemu Johannu in jo nato odkotališ, kako neumna si bila, Hannaaaa, neumna Hanna, pošiljala si pisma, bilo je hvala bogu lažje biti "internacionalen", razni tuji komiteji so se šopirili, ti si se izmikala zidovom Stammheima, zato vas je vse skupaj bolelo vaše skupno internacionalistično srce ... na večerjeh je na častnem mestu vedno sedel kakšen vodilni evropski intelektualec, Hanna, na nekatere stvari si v tej evropski patetiki pozabljala, nekatere stvari si stalno pozabljala ... v Stammheimu smo bili samo mi ... Hannnnnaaaaa (*Ulrike vpije*) ... Hannnaaaaa!!!

(*opomba: med Ulrikinim govorom ni prav nič na odru nepremično!*)

GUDRUN (*tiho in počasi, kot sama zase*): Pusti Hanno! Hanna ni pomembna! Hanna ni pomembna! Pusti Hanno!

(*Ulrike pristopi h Gudrun in jo močno strese; nekaj trenutkov je Gudrun kot nema in negibna lutka.*)

ULRIKE: Hanna, kaj se je zgodilo s tabo ... vključila si se v komisije za človekove pravice, napudrana si ti, napudrani so oni, a si vedela, vedela

si, kaj so naredili doslej ... pošiljala si pisma ... sprejemala delegacije, belgijsko, francosko ... in tako ... Hanna, enostavneje je biti "internacionalen", Hanna, tega ne moreš zanikati, kar tukaj, kar v tej državi, kar v naši državi, Hanna, počnejo psihiatrične službe, vojska, policija, SPD z zastavo in volilci, specialni odredi, stalne kontrole, stalne kontrole ... (*povsem tiho se približa Gudrun*) ... Hanna, moraš sestopiti s te tvoje ptičje palice, neučinkovito je takole sedeti zgoraj in gruliti naokoli, ljudje niso občutljivi na ptičji drek, Bubacku ne moreš le pljuniti v obraz, to ni dovolj, takšno dostojanstveno plemiško taktiko lahko prepustiš mesarjem in slaščičarjem, oni to znajo boljše, Hanna, ti iščeš posrednika v trenutku, ko agresija prihaja od spredaj, Hanna, slišiš, posrednika v podobi lažnivega mednarodnega komiteja ...

GUDRUN: Ampak Hanna, Hanna zares ni pomembna.

ULRIKE: Ti vse to veš, na debelo so te prevarali. Andreas, tudi Andreas to ve, strašno si se postarala, Hanna, in ne moreš se otresti nekaterih neizbežnih izkušenj ... fina si, Hanna, fini ljudje pa so jedli juho, nosili bele ovratnike, hodili v cerkev, vsak dan, zdaj jedo po en goveji zrezek, naokrog pa se je širil vonj po ožganih človeških kosteh, vsak vogal v tej zemlji je poscan, na vsakem vogalu po eden s čistim ovratnikom, dobavitelj, navaden državljani, in kaj ... kaj se je zgodilo ... priznam, resnično priznam in tebi in evropski gospodi, če si dovolj indignirana, Hanna, če si INDIGNIRANA, če te je, kajne, prevzel meščanski pojem trepetanja, vendar zares, ne kot te tvoje komisije, ampak zares, Hanna, ne tako na pol, z dobro umito ritjo in vonjavo pod pazduho, potem boš, Hanna, izšla iz tega, osredotočeno, ali to razumeš, Hanna, moraš biti osredotočena, Hanna, vse drugo so problemi prebavnega trakta ... Hanna, tukaj, v tej državi, Hanna, kdor ukrade krzneni plašč, je že požigalec, homoseksualec je morilec, človek, ki ima program, program sramežljivo v žepu, ta je državni sovražnik, za njega je vedno prostor v norišnici, zaporniški norišnici, čas, ki ga bo tam prebil, je neomejen, svet za zaščito države opravlja svoj posel, ti pa sprehajaš svojo rit po mednarodnih komisijah, Hanna (*povsem tiho*), na vsakem vogalu čepijo uvidevni in dobronamerni cariniki (*zlogi se tukaj ločujejo*), pregledujejo torbe, žepe in glave, varnostna situacija v državi zahteva, ti veš za ta razglas, to Bubackovo parolo, v dobrobit varnostne situacije, budnost, budnost, Hanna, skloni glavo, pa ti bodo prelomili vratno žilo, daj, skloni glavo, Hanna ...

GUDRUN: Hanna ni pomembna. Hanna že zdavnaj ni pomembna! Ni pomembna!

(*luč ugasne*)

15. /*predhodna opomba: zvoki, ki se v tem prizoru spet pojavijo, pravzaprav en zvok – klanje svinj –, mora biti prekinjan in predvajan tako, da je slišati, kot da ne tvori enotne celote!*

(*Na odru so Ulrike, Gudrun, Andreas /na svojem delu odra/, na to obstoječo "podlogo" na odru vstopita skladiščnika, sodnik in Jürgen Bartsch: sodnik nosi pod pazduho velik fascikel, njegova "uniforma"*)

je kombinacija meščanske obleke in obleke carinika, policaja ter duhovnika – po malem je vse to; za njim nosita skladiščnika v pokončnem položaju negibnega Jürgena Bartscha, vsi se “razvrstijo” nekako v sredino. Sodnik ima na verigi okrog vratu razpelo. Ko skladiščnika sedeta, med njima pa Jürgen, potegneta iz žepa še vsak svoje razpelo.)

SODNIK (*hodi po celem odru, pri tem drži roko kot blagoslavljajoči Jezus, gre pred skladiščnikoma in Jürgenom Bartschem, pred publiko in med Gudrun, Andreasom ter Ulrike; vsakič ponovi*): “In naj vam bog pomaga, da se naučite obvladovati vaše nagone.” /zvok/ “In naj vam bog pomaga, da se naučite obvladovati vaše nagone.” /zvok/ “In naj vam bog pomaga, da se naučite obvladovati vaše nagone.” (*sede*) (*luč ugasne*)

16. (*Položaji vseh na odru se zamenjajo.*)

SODNIK: Nesrečni mladenič, hudič je že zdavnaj vzel tvojo dušo. Koliko dečkov si ubil ...

BARTSCH: Niso bili dečki ...

SODNIK: Nesrečni mladenič, tvoja mačeha in tvoj očim sta napravila fantastičen vtis, v božji službi sta te pravočasno ovadila, sicer bi to število še raslo, raslo, in hudič bi si mel roke, tako smo vsaj nekaj naredili, morda niti ne boš prišel skozi tako slabo, dosmrtna ječa, ampak tam se vendarle da dihati, in na koncu, ko odslužiš kazen na tem svetu, ti bo Bog oprostil, Bog bo oprostil, ampak koliko je bilo teh dečkov, vidiš, moja poročila vseeno niso popolna ...

BARTSCH: Niso bili dečki.

SODNIK: Kako dobra in pobožna človeka si imel ob sebi ... sedem let sta čakala, da bi te lahko posvojila, hotela sta prav tebe, ker si plavolas, mačeha ti je vsak teden spletla ovratnik, očim te je zaposlil v svoji mesnici, imel si en prosti dan tedensko, skupaj ste hodili v cerkev in se vračali domov na nedeljsko kosilo ... in potem ti tvoji nerazumljivi zločini, no, koliko je bilo zares teh plavolasih in lepih dečkov?

BARTSCH: Niso bili plavolasi, pa tudi dečki niso bili.

SODNIK: Tvoj očim in mačeha sta neutolažljiva, ampak Bog jima bo uteha, ti nisi pot njune poti niti kri njune krvi ... lahko bi bil postal sijajen oficir, kako neverjetne možnosti si imel v pruskem katoliškem inštitutu, ti pa si bežal, stalno si bežal, nato si našel prvega dečka za denar, takrat si bil prvič v zaporu, tega ni od tebe nihče pričakoval ... Nesrečni mladenič, tvoja mačeha pravi, da si bil čist in urejen, vsak večer si se kopal, tvoja mesarska halja pa ni bila umazana, ljudje, ki so pri tebi kupovali meso, pravijo, da si imel nasmeh plavega angela in bleščeče bel ovratnik in čiste roke, umit obraz, koliko je bilo dečkov, so bili plavolasi, ali so bili lepi, lepo razviti, no, povej, jaz vem, da so nemški mladeniči perfektno grajeni, bele polti in njihova koža je ... daj, daj, povej!

BARTSCH: Niti enega dečka ni bilo.

SODNIK: Dobro, dobro, saj ti ni treba ravno reči, da so bili črni in

mastni, tvoja božanska urejenost tega ne bi prenesla, kaj ne? Toda poglej, prvič, ko si pobegnil iz internata, so te milo kaznovali, kasneje je tvoj očim prijavil vse skupaj, medtem ko se je tvoja mačeha, ko je prišla sem, dušila v solzah, bilo mi je žal te nesrečne gospe, ponavljala je, da vsako jutro zamenja tvojo posteljnino, poklekne poleg in moli, ne hodi iz cerkve, jaz sem ji pomagal z nasveti, naj dobri Bog obvaruje pred vsako skušnjavo tvojo dobro mačeho, in rekel sem tvoji mačehi, da ti nisi pot njene poti in ne kri njene krvi in Boga naj se boji, tvojega greha pa ne bo nesla v nebeško kraljestvo, njena duša bo vstopila k veliki svatovski mizi, nesrečni mladenič, njena duša bo sedla, kakor jaz zdaj sedim, veliki Bog bo odpustil, ti pa boš bolan in v temnici, milost bo tudi za tebe, saj se nisi odrekel Boga, Bog bo usmiljen, ali moliš kot doslej, nesrečni očetje in nesrečne matere so zahtevali tvojo kožo, a poglej, sodišče je usmiljeno, doživljenjski zapor in kastracija, ta država in Bog ne zavržeta niti enega svojega jagnjeta, vsako je vredno, vsako nam je potrebno in škoda ... zares škoda, mladenič, tvoj videz, ti bi lahko šel po vsem svetu in pridigal evangelij vsakemu bitju ter v božjem imenu izganjal hudiče, govoril v novih jezikih, polagal roke na bolnike in jih zdravil, rešitev tistemu, ki začne verovati in se pokristjani, sodbo pa tistemu, ki ne veruje, tvoj usmiljeni obraz ... škoda, mladenič, kazen je majhna, kazen je majhna (*ustane, kriči*), kazen je majhna za tvoj dvojni obraz, za tvojo kugo, za tvojo poganščino, kazen je majhna, in naj bo Bog pravičen, in naj bo Bog pravičen, ali si morda zavedel tudi njega, plavolas si (*mrzlično se sprehaja po odru in blagoslavlja, maha s kadilnico, se križa, nato spet sede in nadaljuje z mirnim glasom:*) ... daj, povej, koliko je bilo teh nesrečnih dečkov, ali so vsi imeli plemenite obraze, jih je bilo štirideset, povej!

BARTSCH: Stvar je v oceni pojave in videza. Niti eden ni bil deček. Vsi so bili odrasli ljudje, nekateri celo zelo stari, grbasti, z razpokano in uvelo kožo, počrnelim ustnicami, smrdljivji, neumiti in v glavnem sivolasi ljudje, ne spomnim se, da bi en sam bil plavolas. Nekateri so imeli kraste na temenu, brez las, morda gobavi ... nekaterim ni bilo mogoče določiti starosti ...

SODNIK: Klevete, klevete, nesrečni mladenič, gobavcev v tej državi ni, ni kužnih, gobava je tvoja hudičevska duša, duša s pokopališča ... ti si sam nečastni, takšna groza me spreletava zaradi tebe (*se križa*) ...

BARTSCH: Nekateri so imeli umetne ude, nekateri niso imeli rok, nekateri pa ne nog, oči so jim iztaknili na vzhodni fronti, nosili so bale svetlikajoče se tkanine, jemali so heroin in bili popolnoma otrpli, nekateri so imeli na trebuhu zaradi čirov, gnojnih čirov, odrezan kos mesa, nekateri pa sploh niso imeli zob in iz njihovih ust je smrdelo ... vsi so govorili o vzhodni fronti ...

SODNIK: Da. Vzhod je na splošno vzeto velika zabloda. Ampak zagotovo, zagotovo je moral vsaj eden biti plavolas in mladoleten in žametne, mladenič, fine nemške polti, kje si pobral ta gnoj, kje si našel ta smrad?! Ti lažeš! Lažeš! Bog vidi! Bog sliši! To je sveta dežela! V tej deželi ni brezrokkih, breznoгих, brezokkih, gnojnih, pohabljenih in kužnih.

Preiskava je ugotovila, vsak umorjeni deček je bil plavolas deček, vsak je bil mladoleten, tvoja domišljija je hudičevska, za tvojim lepim obrazom je strupena, črna in smrdljiva pajčevina, že od nekdaj si v demonovih rokah, ni tvoje kože in ni tebe (*kriči*), v tej deželi ni niti enega kužnega, smrdljivega, brezzobega, brezrokega, Bog je ohranil, Bog je naredil, da v njenih mejah hodijo pošteni in čisti, s svojo hudičevo roko in svojim hudičevim udom si onečastil in zadavil štirideset plavolasih in mladoletnih ... Ta dežela tega ne sme pozabiti!

BARTSCH: Niti eden ni bil deček. Vsi so bili starejši od vas. Vsi.

SODNIK: "Naj vam bog pomaga obvladovati vaše nagone."

BARTSCH: Nite eden ni bil deček. Vsi so bili starci.

(*upira se, odnesejo ga*)

SODNIK: "Naj vam bog pomaga obvladovati vaše nagone!"

(*skladiščnika odnašata Bartscha in mrmraje ponavljata sodnikov stavek*)

BARTSCH: Ni bilo dečkov. Vsi so bili starci. Gnili. Niti eden ni imel zoob. Eden sploh ni imel ničesaaaaar!

(luč ugasne, zvok)

17. (*Andreas, Ulrike, Gudrun, novinar 3*)

ANDREAS: Ulrike je hidra. Ulrike je hidra. Milijon hidrinih glav. Tako velikih. Vsaka je večja od glavnega računalniškega centra. Groooss, ali slišiš, Gross (*tolče po zidovih, gleda navzgor, udarja s pestmi, joče*). Gross, naša vojna bo trajala tisoč let ... svinjaaa, kam si se skril? Groooss, nikoli, slišiš, ti in tvoj kancler nikoli ne bosta zmagovalca ... NIKOLI, slišiš, pa če napravite iz vsega tega naroda tajno policijo ... Gross Hidra ima nešteto glav in vsaka glava ima spet nešteto glav, Gross, ne delaj se norega, ti to veš ... Veliki rajh. Veliki Goethe. Velika Domovina. Veliki Gross. Veliki kancler. Veliki brizg. Veliki narod z veliko zadnjico. KOLEKTIVNO. Velika tradicija. Veliki Groooss, kje si, veliki Groooss, pokaži svoj rilec, svoj patriotski rilec ... Poslušaj, Gross, ti si samo majhen mozoljček na ugledni nemški riti, ti si Gross mali mozoljček, (*ponavlja tiho*) mali mozoljček, mali mozoljček (*dotakne se svojega obraza, obsedi sključen na tleh kletke*), mali mozoljček ... mozoljček ...

NOVINAR 3: Interno poročilo zveznega inšpektorata vsebuje tudi personagram Gudrun Enslin (*bere z nekega papirčka*): "Enslin, Gudrun; sposobna za vodjo; oster intelekt; konspirativno in organizacijsko nardarjena; neutrudna iniciativa, trda roka in strateška spretnost." Solidna izobrazba, študirala književnost. Vsa pisma v arhivu. Nekatera še vedno niso dešifrirana. Opazovan oče pastor Enslin. Opažena nemajhna labilnost. Različne in neuskklajene reakcije na eksperimente s psihotropnimi ...

ANDREAS: Gross, zdaj je stvar jasna, ti si mozoljček, Ulrike pa je hidra. Ne moreš reči, da je razlika NEZNATNA. Ko te kancler s prstom pritisne takole (*tolče s pestmi in glavo po namišljenem zidu*), poglej, takole ... boš postal kapljica gnoja. Gross madežek. Na koncu bo nič. Gross, ti si nič. Tvoja velikost ne zagotavlja trajnosti. Prinesi danes največjo iglo, kar jih imaš, dajmo, Groooss, slišiš, Grooooooss?!

NOVINAR 3: Od osemindesetdesetega so se v tej državi zgodili najstrašnejši zločini. Krivci so pobegnili. Pomagal jim je neki nečastni in podkupljivi advokat, tudi njega so kasneje zato sodili. Herberta Prola, policista, ki je opravljal svojo dolžnost, svoje vsakodnevno delo, so prerešetal z naboji. Zapustil je tri otroke. On je samo eden od mnogih, ki so padli v borbi proti monstroznim zločincem, ki so začeli svojo nečastno kariero pred osmimi leti s požigom samopostrežnice. Zdaj smo priče neverjetne in gnusne kampanje, ki se vodi proti temu narodu, proti svobodi tega naroda in proti prosperiteti in ugledu naše države. Hölgerja Meinza, Raspeja, Beato Sturm in druge zapornike iz Stammheima hočejo proglasiti za heroje. Odrešitelje.

ANDREAS: Kaj pa ti moreš hidri, Gross, a? Kaj more tebi hidra? Vsemogočna hidra. Niti neprebojna ruta ne more zaščititi tvojega obraza, Gross. Kaj boš naredil, da bi se obranil, Gross, priznaj, da si na robu, nič ne moreš! Konec je. Nič ne boš mogel ... zdaj imam zaupanje v tvojo roko, v brizgalko, ki jo prinašaš, v elektrode, tako, sam bom odprl usta, si namazal sence ... to je zato, ker me spominjaš na očeta, na mojega OČETA, moraš priznati, Gross, te podobnosti so dragocene, to so majhne dvojne slike, res da si ti malo trdnejši, tvoja slika je jasnejša in bolj vidna ... pravzaprav sem si vedno želel za očeta takšnega tipa, kot si ti, Gross ... ti to dobro veš ... vse to si že spregledal ... Groooss, kam si se skrila, daj, pokaži se, pokaži se!

(luč ugasne)

18. *(Ulrike, Gudrun, Andreas, Inge.)*

INGE: Otroka sta povsem dobro. Redno hodita v šolo ...

19. *(Andreas, Gudrun, Ulrike, novinar 3, skladiščnika, Gross, Goethe, kancler, sodnik.)*

ANDREAS *(povsem tiho, šepetaje, leži, samemu sebi)*: Gospod profesor ve več o Andreasu kot Andreas sam o sebi. Učitelj ve več o mučenem kot mučeni sam o sebi. Učitelj pa je mučitelj. Učitelj je mučitelj. Mučitelj je učitelj. Učenec pa je samo senca mučitelja, senca učitelja. Učenec je samo senca. Njega ne boli. Boli učitelja. Sence ne more boleti. Učitelj je senca ... ne, ne, učitelj je telo, učenec pa je senca. Spodaj je narod. Mehaniki in zdravniki spodaj vzbujajo občudovanje naroda. Vsi vreščijo. Gospod profesor je nekega dne prejel orden zaslug za narod iz kanclerjevih rok. Na trgih je narod vzklikal in jokal, jokal in vzklikal ter vzdigoval visoko nad svoja ramena in nad svoje glave male otroke, da bi se lahko kancler dotaknil njihovih lic in jim poljubil usta. Učitelj razlikuje pravičnega od nepravičnega. Pogubi ene, potem pa na to pozabi in pogubi še druge, jih spet ustvari in premeša. Zdaj najprej pogubi pravične, iz nepravičnih pa napravi dve skupini, pravične in nepravične in spet ene pogubi, ostanek pa razdeli. Po vsem tem razdeli navodila in izgine. Ni ga. Ko se vrne, najde vse enako, le tisočkrat pomnoženo, spet pogubi ene in druge pusti ter izgine. Učitelj je resnica. Učenec je laž. Učitelj je telo, učenec

pa senca. Vmes je zrak. Gost. Naokrog, ob straneh, tako prazno (razširi roke in vstane) naokrog, prazno ...

(V tem trenutku skladiščnika vstopita v Ulrikino kletko. Ulrike leži. Zavijeta jo v rjuho, naložita in odneseta, za njima odideta Gross in Goethe.)

... prazno naokrog ... ko pa učitelj umre, postane senca, učenec pa telo, učitelj pa senca. Zdaj je učenec učitelj, učitelj pa učenec. Učenec je resnica, učitelj pa laž. Vmes je nemški prah, naokrog pa praznina. Učitelj drži palico in nosi stekleničko mošusa, učenec pa je prosojen, za trenutek rdeč in nato zelen. Potem je tudi učitelj prosojen, zelen in rdeč ...

(Skladiščnika se vrneta; zavijeta Andreasa in ga pustita tako "zapakiranega" v kletki; nato zavijeta Gudrun in jo prav tako pustita, odideta. Kancler, sodnik z razpelom okrog vratu in novinar sedijo s hrbti obrnjeni proti kletkam, vsi trije izvlečejo nekakšne papirje in berejo, sliši pa se nič. Zvok klanja svinj.)

(luč ugasne)

/POJASNILA K TEKSTU:

Stammheim: zapor-utrdba, kjer so pustili življenje Ulrike Meinhof, Andreas Baader, Gudrun Ensslin, Raspe ...

Renate Riemeck: krščanska aktivistka, vzgojila Ulrike.

Jürgen Bartsch: sodili so ga zaradi ubojev otrok; obsojen na dosmrtno ječo; osemindesetdesetega je Ulrike Meinhof v levičarskem časopisu Konkret objavila tekst v njegovo obrambo; umrl je na operacijski mizi "zaradi napake pri anesteziji".

Hanna Krabbe: na začetku članica RAF, kasneje izstopila; na različne načine je sodelovala v raznih mednarodnih komisijah in komitejih, ki so zagovarjali pravice obsojencev RAF-a.

Buback: zloglasni šef policije; ubit.

Lübeck in Össendorf: zapora.

Uporabila sem tekste, nekateri so bili objavljeni in drugi ne, vsi brez izjeme pa so dokumenti, tudi pisma Ulrike Meinhof. Iz nemščine sta mi jih prevedla Milan Tabaković in Božidar Zec, iz francoščine pa Ivan Vejevoda./

Prevedel Darinko Kores Jacks

Zapatistični murali iz Chiapasa, Mehika

I. KRATEK PREGLED GIBANJA

“... tiranije ne zrušimo samo s streljanjem na bojišču, temveč lahko diktatorje in imperije zrušimo tudi s tem, da proti rablju mečemo anateme ...” Emiliano Zapata¹

Mehiški pisatelj Carlos Fuentes v uvodu k svoji knjigi *Nuevo Tiempo Mexicano* opredeli svojo domovino kot dvonacionalno državo. Njena prva nacija je tista, ki je *“relativno napredna, relativno moderna država sporazuma NAFTA, tujega vlaganja, zunanje trgovine in sanj o globalizaciji ter članstvu v prvem svetu”*. Ob tej obstaja še druga *“skromna, pozabljena Mehika majhnih vasi ter barrios”*.² Kot v večini Latinske Amerike je prva nacija tudi uradna podoba Mehike, osredotočena na metropolo in je okarakterizirana z identiteto mestizo³ – torej z elementom državne ideologije, ki je del mehiškega nacionalizma mestizaje⁴, in ki drugo nacijo naredi nevidno.

Primer za to lahko najdemo tudi v južnomehiški zvezni državi Chiapas, kjer domuje milijon Indijancev Maja. S površino 75.634,4 km² je Chiapas osma največja zvezna država v Mehiki. Razdeljena je na 111 občin, ki so povezane v devet gospodarskih regij. Toda danes Chiapas ni več neviden. S prvim dnem novega leta 1994, tisti dan torej, ko je začel veljati sporazum NAFTA, so se indijanski kmetje v Chiapasu uprli in tako pritegnili pozornost ne samo mestiške Mehike, temveč tudi celotnega sveta.

¹ Citirano iz Katzenberger 1995: i.

² Fuentes 1997: xiii.

³ S konceptom mestizo se pojmujejo posamezniki in posameznice, ki so mešanega indijanskega in evropskega rodu oziroma z etnično in kulturno dediščino, čeprav se v samem Chiapasu kot nadomestni za mestizo uporablja pojem ladino. V glavnem se ladino uporablja tudi za ne-indijance ali špansko govoreče ljudi evropskega rodu ali rodu mestizo.

⁴ Ideja mestizaje se nanaša na videnje Mehike kot sestavljene iz raso hibridne postkolonialne populacije. Njeni državljani niso ne Evropejci ne Indijanci, temveč Mebičani. Zatorej je mehiški nacionalizem “v svoji zgodovini predstavil mehiško identiteto kot identiteto, mestiz ki je v nasprotju z ‘indijansko’ identiteto” (Poynton 1997: 66). Posledica turistične politike je, da se večina mehiškega prebivalstva ne identifikira s tam živečimi Indijanci in da so le-ti ostali “nevidni”. (Ibid.)

⁵ Po podatkih "NCDLJ Research of US Financial interest in Mexico" ima Chiapas primarne surovine, ki so potrebne za proizvodnjo in porabo v sistemu globalnega kapitalizma. Nafta iz Chiapasa pomeni 82,2% mehiškega izvoza surove nafte, 68,6% naftnih derivatov in 90% petrokemičnih izdelkov. Chiapas daje Mehiki tudi 55% elektrike iz hidroelektraren. Poleg tega so mnogi prepričani, da je njena džungla eno redkih območij na svetu, kjer je mogoče zgraditi številne velike jezove. Sama Mehika obsega 10-12% svetovne biodiverzitete, medtem ko je petina le-te v lacandonski džungli. Chiapas ima prav tako bogate vire lesa, zemlje, urana in drugih dragocenih surovin.

Paradoksalno – kljub vsem tem številkam ostaja Chiapas ena najrevnejših zveznih držav v Mehiki. Kar 80% njenih municipalnih območij je v stanju razpuščenosti in jih zvezna vlada šteje za obrobne. Državni svet za populacijo poroča, da je od 3,5 milijona tamkajšnjih prebivalcev 30,1% nepismenih, medtem ko jih 62% ni končalo osnovne šole. Skorajda četrtina prebivalcev je Ch'ol, Lacandon, Tzeltal, Tzotzil, Tojolabal in Zoque Indijancev. Več kot 35% bivalnih enot v Chiapasu nima elektrike ali kanalizacije, medtem ko jih ima 51% človeštva tla in je 70% prenaseljenih. Skoraj petina delovnega prebivalstva nima dohodka in skoraj 40% jih zasluži manj, kot je najnižja dnevna mezda (11 pesosov oziroma približno tri dolarje). Okoli 65% prebivalstva je raztresenih po skupnostih, ki imajo manj kot 5000 prebivalcev. Zdravstvenih storitev je malo, pa še neprimerne so. V San Christobal de las Casas, ki je priljubljeno turistično mesto, je na vsakih 1000 obiskovalcev kar sedem hotelskih sob, medtem ko je samo 0,3 bolniške postelje za vsakih 1000 Chiapačenov.

Chiapas je kontradiktorna in burna regija,⁵ korenine sedanjih problematičnih razmer pa je mogoče iskati v njeni petstoletni zgodovini. S prihodom Špancev v pacifiško nižavje je bila prvotnim prebivalcem Chiapasa odtegnjena zemlja kar je bilo posledica ekspanzije plantaž, ki so jih imeli v lasti špansko govoreči ladinos. Tako je bila v začetku tega stoletja plodna zemlja te regije skorajda v celoti posejana s sladkornimi, kavni in bombažnimi nasadi, medtem ko so bili domačini prisiljeni kmetovati na tankih skalnatih pobočjih chiapaških višav. Ti prvotni prebivalci niso le izgubili svoje zemlje, temveč so bili tudi izpostavljeni ponižanju ter diskriminaciji s strani dominantne družbe ladino. Prav tako niso bili deležni ne simpatije ne pomoči bogatih mehiških razredov ali vlade.⁶

Seveda je bilo podobno že pred 1. januarjem 1994. Toda tistega dne je tamkajšnje indijansko prebivalstvo končno povzdignilo svoj glas ter se uprlo veliki krivici, ki se je ljudem v Chiapasu godila že stoletja. Z oboroženo intervencijo so zavzeli štiri mesta in šest vasi, oblegali bataljonski štab mehiške vojske ter ugrabili chiapaškega guvernerja. Temu je sledilo najhujše politično nasilje v Mehiki v zadnjih dveh desetletjih, v katerem je v prvih štirih dneh boja življenje izgubilo 150 ljudi, večinoma civilistov in gverilcev.⁷ EZLN, Ejercito Zapatista de Liberación Nacional oziroma Zapatistična vojska za nacionalno osvoboditev je svoj neposredni boj nadaljevala še tri tedne. Medtem pa se je sprva ostra reakcija oblasti omilila, tako da so nasilju sledila politična pogajanja, kajti gverilske akcije so budile zanimanje tako mehiških kot tudi mednarodnih medijev in s tem spravljal v zadrego administracijo predsednika Carlosa Salinasa. Tako je prišlo do razpustitve kabineta ter imenovanja mirovnega komisarja

slika 1. Anonimno - prednji zid bolnišnice v Oventicu

Manuela Camache Solís, ki naj bi vodil pogajanja z EZLN. Leta so se začela konec februarja 1994. Njihov posrednik je bil škof Samuel Ruiz, ki je bil v svoji chiapaški diocenzi dolgoletni zagovornik indijanskih pravic.⁸

Toda leto dni kasneje, februarja 1995, so se z ostro intervencijo vlade končale možnosti za doseg neposrednega miru. Takrat je namreč vojska močno oblegala zapatistična ozemlja in tudi bombardirala različne skupnosti ter napadala civiliste. Ni presenetljivo, da so bile v tistem času zaznane hude kršitve človekovih pravic.⁹ Kljub temu so aprila 1995 v mestecu San Andrés Larrainzar znova stekla mirovna pogajanja. Kljub pomembnemu sporazumu o indijanskih pravicah, ki je bil sklenjen oktobra na odločilnem sestanku, je mehiška vlada zavrnila zahteve po avtonomiji indijanskih skupnosti.¹⁰ Še več – leta 1997 so se vojaške provokacije proti zapatistom postopoma krepile, poleg tega pa so paravojaški vodi smrti pobili na stotine ljudi v višavjih severnega Chiapasa. Medtem pa je EZLN (*tako kot še danes*) vztrajala pri izvajanju sporazumov iz San Andrésa kot edine poti, s katero bi bilo mogoče ponovno začeti z mirovna pogajanja. Trenutno po Mehiki še vedno odmeva ta vstajniški *“družbeni ekvivalent potresa”*.¹¹ Toda medtem ko se v Chiapasu nadaljuje vojna nizke intenzivnosti, pa vladni predlogi ne ponujajo možnosti za rešitev krize. Potem ko so paravojaške enote v vaseh Acteal ter Chenalho konec decembra 1997 pobile 45 neoboroženih civilistov, je vlada znova zavzela trdo linijo proti EZLN, sporazumu iz San Andreasa in avtonomnim skupnostim. Tako je

slika 2. David Alfaro Siqueiros - *Revolucionarji (1957-65)*, Hala Revolucije, Muzej nacionalne zgodovine, grad Chapultepec, Ciudad de Mexico

Bolezni, povezane z reuščino, so glavni povod za bolezen in smrt (Marcos 1994a: 25–36). Še bujše je v višavji in džungli, kjer se je začela oborožena vstaja.

⁶ Marla Fernanda Paz 1996: 235–252.

⁷ Madrazo 1996: 160.

⁸ Debray 1996: 135.

⁹ O tem glej Stephenso 1994: 18 in Katzenberger 1995: 55.

¹⁰ "San Andrés Accords: Two Years Later" 1997: 1–8.

¹¹ Cleaver 1996: 23.

¹² Za več informacij o tekočih dogodkih v Chiapasu pa tudi v Mehiki glej URL <http://www.peak.org/~justi/n/ezln>.

¹³ *Obstaja ostra razprava o vlogi Subcommandanta Marcosa kot voditelja gibanja. Toda čeprav je v številnih člankih označen tako osebno menim, da se tovrstna designacija ne ujema s splošno ideologijo gibanja, ki – kot cilj svoje revolucije – odločno zavrača avantgardizem in sektaštvo, kakor tudi kakršnokoli obliko politične diktature. To velja tudi za Marcosovo samopredstavnost, oziroma kot je sam dejal: "V čast mi je, da so moji nadrejeni najboljši možje in ženske različnih etničnih skupin: Tzeltal, Tzotil, Chol, Tojolabal, Mam in Zoque. Več kot deset let sem živel z njimi in ponosen sem, da se jim podrejam in jim služim s svojimi rokami in dušo ... Oni so moji komandanti in sledim jim ne glede na pot, ki si jo izberejo. Oni so kolektivno in demokratično vodstvo EZLN."* (Marcos 1995b: 84)

¹⁴ Za več informacij o Zapati glej Womack 1968.

¹⁵ *Zahteve EZLN v glavnem zadevajo štiri kategorije – ekonomske, socialne, politične in tiste, ki se nanašajo na same sovražnosti* (Poynton 1997: 67–68).

Podkrepljene so z željo EZLN po demokraciji za vse Mehičane in ne po pridobitvi oblasti zase.

¹⁶ *Med komentatorji ni nobenega konsenza glede pomena razvpite smučarske kape, balaklave ipd., ki je temeljni del zapatistične podobe. Čeprav*

je najbolj racionalna razlaga ta, da zapatisti te maske uporabljajo zato, da bi zakrili svojo identiteto in se s tem izognili identifikaciji, zaporu in usmrtni, je mogoče razmišljati tudi o drugih vidikih. Namesto, da se osmišljajo razni odgovori, ki temeljijo na univerzalno aplikabilnih teoretskih konceptih, menim, da je edina pravilna pot do zadovoljujočih razlag njihova ukorenitev v dolgo indijansko tradicijo kot tudi v sedanjo realnost ustajnikov. Kratki odlomek iz otvoritvenega nagovora interkontinentalnega Encuentra (glej ustrezno opombo v nadaljevanju) izraža eno najsplošnejših razsežnosti celotnega gibanja. Glede na to črne baklave služijo kot sredstvo združevanja oziroma enotnosti za vse aktivne udeležence upora, ki ne pripadajo iz različnih skupin Maja, temveč tudi govorijo različne jezike. In če tu povzamemo bolj splošen pogled, je treba opozoriti tudi, da v sodobni mehiški literaturi prevladuje "pulvezirani, disperzni, množstveni, hibridni koncept identitete". Tako je nemogoče iskati neki izvorni imidž. Nasprotno, razne maske "od Tenochtitlana do Chiapas, od maske bojovníka Orla do smučarske kape subcommandanta Marcosa – so identiteta" (Villoro 1995: 186). Transformativne moči, ki se pripisujejo tem maskam, so nakazane tudi s terminom, ki ga uporabljajo Yucatan Maja koh (nadomestek) in Nahuatl terminom xyacatl (obraz) (Sbelton 1996: 250). Posledica tega je, da se zamaskirani Indijanci ne prepoznavajo več kot tzotili, tzetali itn., temveč, da jim njihova amorfozna identiteta omogoča, da tvorijo enotno silo, tako silo, ki je dovolj močna, da se zoperstavi drugi vrsti maske oziroma, kot je dejal Subcommandante Marcos: "Jaz bom snel svojo smučarsko pokrivalo takrat, ko bo mehiška družba snela svojo masko,

trenutno mirovni proces v Mehiki sredi najhujše krize v zadnjih treh letih, od sestanka v San Andreas.¹²

Zapatistični uporniki in njihov karizmatični ideolog Subcommandante Marcos¹³ so svoje ime, kakor tudi večino svojega političnega navdiha, prevzeli po Emilianu Zapati. Ta se je 1911. leta uprl režimu dolgoletnega predsednika Portfiria Diaza in kaj hitro postal eden najbolj znanih voditeljev mehiške revolucije (1910–1917). Zapate se najpogosteje spominjajo kot moža, ki je v ospredje svojega programa postavil zahteve podeželja po zemljiških in drugih reformah. Njegov slogan: "Zemljo tistim, ki jo obdelujejo!" je bil vpisan v mehiško ustavo, velika večina Mehičanov pa še vedno vidi v Zapati močan simbol boja podeželske Mehike za svojo svobodo.¹⁴ EZLN trdi, da se zavzema za ključne točke Zapatovega programa.¹⁵ Čeprav so njeni pripadniki oblečeni v črne baklave in bandoliere¹⁶, poleg pravih pa nosijo tudi lesene puške – ki so lično izrezljane ter premazane s kremo za čevlje, da bi bile kar se da podobne orožju M-16 – je ta vojska vseeno razkrila, da je Mehika "če ima eno nogo v prvem svetu, z drugo še vedno v tretjem".¹⁷

II. KOMPARATIVNA ANALIZA ZAPATISTIČNIH MURALOV

"Revolucija je umetniško delo, kultura je revolucija in revolucija je kultura. Nobene razlike ni." Ernesto Cardenal¹⁸

V nadaljevanju tega eseja se ne mislim posvečati zapatistični oboroženi vstaji, temveč predvsem muralom, ki jo spremljajo. Moj namen je opozoriti, da so pri politično-kulturni mobilizaciji le-ti enako pomembni kot druge oblike t. i. klasičnega boja,

slika 3. Anonimno - prednji zid bolnišnice v Oventicu

čeprav so jim v specifičnem primeru Chiapasa le redki komentatorji – tudi tisti, ki so sicer naklonjeni boju Indijancev in EZLN – posvetili toliko pozornosti, kolikor si je zaslužijo.¹⁹

EZLN je pridobila precejšnje simpatije mehiške pa tudi svetovne levice. To je bilo tudi povsem jasno med interkontinentalnim Encuentrom, ki so ga zapatisti organizirali med 27. julijem in 3. avgustom leta 1996²⁰. Ta je pripeljal svet v Chiapas oziroma v t. i. Aguascalientes²¹, ki jih tvorijo vasi Oventic, Morelia, La Garrucha, Roberto Barrios in La Realidad. Zapatistični murali se bolj ali manj izključno nahajajo na teh petih kulturnih prizoriščih, kajti večinoma so bili narejeni med zgoraj omenjenim srečanjem ali pa ob drugih zapatističnih kulturnih prireditvah.

Izbira umetniškega medija murala, ki pripoveduje različna ideološka in individualna sporočila, pričevanja, indijanske pa tudi univerzalne teme, se zdi neizbežna, a tudi spontana. Kajti za Indijance v Chiapasu kot tudi za druge družbe po svetu, ki imajo visoko stopnjo nepismenosti, so bili različni likovni in ustni načini izražanja vedno prevladujoče sredstvo komunikacije znotraj skupnosti kot tudi z zunanjim svetom. Tudi zavoljo ekonomskih tegob in političnega položaja je izbira medija določena predvsem z zanašanjem na neposredno dostopna sredstva, kot so npr. prazni zidovi, vrata ali katerikoli drugi del povprečnih ruralnih stavb, ki so tako komunalne kot tudi javne narave.

Na splošno rečeno sta muralno slikanje in dekoracija razvojni stopnji v človekovem in civilizacijskem razvoju. Kot navedla njihova komentatorica Eva Cockroft, "so murali umetniška forma, ki na najbolj jasen način odsevajo kakršnekoli spremembe v sociopolitičnem okolju".²² Prav tako je treba tu omeniti še učinek in vpliv religije, politike, ekonomije itd., na

slika 4. Jose Guadalupe Posada - Emiliano Zapata

tisto, ki jo uporablja, da zakrije pravo Mehiko." (Citirano iz Benjamin 1995: 70) Trenutno je vprašanje, ali bodo ljudje kdaj videli Marcosov obraz ali ne, se vedno odprto.

¹⁷ Fuentes 1997: 159

¹⁸ Citirano iz Kunzle 1995: 33.

¹⁹ Kot edini članek na temo zapatističnih muralov, ki mi ga je uspelo najti doslej, glej Stallabrass 1997.

²⁰ V tistem tednu se je zbralo več kot štiri tisoč udeležencev iz enainštiridesetih držav. Iz intervjujev, razprav in drugih spremljavnih dogodkov ter komentarjev je mogoče zaznati kompleksno podobo evolucije in tekočega stanja EZLN. Za več informacij o tem glej <http://planet.com.mx/chiapas/>.

²¹ Prvotni Aguascalientes (glej sliko 2), ki je bil tako poimenovan po kraju sprejete mehiške revolucionarne konvencije leta 1914, je služil kot kulturni center indijanskemu prebivalstvu lacandonske džungle. Leta 1995 ga je uničila mehiška vojska. Zapatisti so se odzvali tako, da so ustanovili pet novih kulturnih centrov po celotni regiji.

²² Cockroft 1995: 200.

slika 5. Carolina de la Peña - prednji zid bolnišnice v Oventicu

slika 6. Lintel 15

²³ Kunzle 1995: 23.

²⁴ Cockroft 1995: 200.

²⁵ Franco 1970: 157.

obseg ter vlogo tega medija kot dela vizualne kulture, kakor tudi na možnosti njegovega nadaljnega pomena. Poleg tega pa v nasprotju s slikanjem na platno muralov ni lahko niti transportirati niti kako drugače odstraniti iz kraja, kjer se nahajajo. V bojni coni chiapaških višav kakor tudi v okviru umetniške intencije je moralo biti to dejstvo privlačno, se pravi pri ustvarjanju stalne likovne kronike boja, ki bi sočasno služila tudi za uspešno nenasilno kulturno "orožje", katerega zasnova je osrednjega pomena v levem revolucionarnem boju. Po drugi strani pa je, kot opozarja kritik nikaragovskih revolucionarnih muralov David Kunzle, umetnost na zidovih, o kateri se na prvi pogled zdi, da je bolj neuničljiva kot slikanje na platnu, pravzaprav manj odporna na različne spreminjajoče se okoliščine, oziroma "slikanje na platnu se lahko skriva pred sovražniki kot tudi pred soncem in dežjem. Zidovi se ne morejo".²³

Kljub temu motivacija, ki je gnala k izbiri muralne tehnike, daleč presega okvirje zgoraj naštetih razlogov. Nedvomno je namreč treba opozoriti tudi na povezave med zapatističnimi murali in slavnim mehiškim muralnim gibanjem, ki je nastalo po mehiški revoluciji kot novo "orodje revizionizma in ponovnega kulturnega prevzema".²⁴ To gibanje je povzdigovalo veličastno indijansko dediščino Mehike, svojemu občinstvu pa posredovalo ideale ter zgodovino minulih bojev za svobodo in neodvisnost.²⁵

Še en vidik tega znanega dela mehiške kulturne zgodovine, ki je precej ljub levičarski ideologiji indegionističnega gibanja, pa je dejstvo, da je tako mehiškemu muralnemu gibanju kot tudi zapatističnim muralom v Chiapasu skupno to, da niso plod dela zgolj enega posameznika. Tako tipificirajo timsko delo kot umetniško udejanitev ideologije komunizma. Murali so tako

slika 7. Anonimno - stranski zid bolnišnice v Oventicu

bodisi kolektivno podpisani bodisi – tudi kadar so anonimni – razkrivajo zlahka prepoznavne sledi množične kooperacije.

Vpliv mehiškega muralnega gibanja na chiapaške murale je še bolj prepoznaven glede na njihovo ikonografijo. Večinoma figurativni, s telesi, gibi in odnosi, ki obsegajo od monumentalnih do miniaturnih, v ospredje svojih vizij postavljajo Indijance, ki si prisvajajo oblast nad svojimi življenji, ter jemljejo usodo v svoje roke. Toda tu je treba opozoriti, da je od treh glavnih protagonistov mehiškega muralnega gibanja – Diego Rivera, José Clemente Orozco in David Alfaró Siqueiros – najmočnejši vpliv na ikonografijo v Chiapasu mogoče pripisati Siqueirosu. To ni nič presentljivega, kajti Siqueiros ni bil samo najbolj invenativen in kontroverzen član omenjenih “*Tres Grandes*”, oziroma velikih treh, in obenem tudi ena najvplivnejših osebnosti za kasnejše generacije mehiških in drugih muralnih umetnikov: njegova glavna značilnost sta bili družbena dostopnost ter politična čistost njegovih upodobitev. Poleg tega – v nasprotju s svojimi kolegi, katerih dela ter politična prepričanja so se postopoma, z leti njihovega staranja, deradikalizirala – Siqueros ni nikoli izgubil zaupanja v revolucionarno umetnost. Enako neomajen je bil tudi v svoji veri, da je umetnost orožje v boju za socialno pravico, po kateri mora umetnik ne samo živeti, temveč tudi upodabljati svoja prepričanja.²⁶

Anonimni avtor enega izmed muralov v Oventicu (**slika 1**) se je še posebej inspiriral v Siqueirosovi umetnosti, kajti neposredno je prilagodil temo iz Siqueirosovega dela *Revolucionarji (1957)*²⁷, ki se nahaja v trdnjavi Chapultepec v Ciudad de Mexico (**slika 2**). Toda medtem ko Siqueirosov mural upodablja vse osebnosti revolucije – Emiliana Zapato, Francisca Villo – ter njihove vojske v eni perspektivi, v oven-

²⁶ Stein 1994: 71. Za več podrobnosti o Siqueirosovih političnih pogledih ter koncepciji revolucionarne umetnosti glej njegovo študijo *Umetnost in Revolucija* oziroma njegove individualne tekste “Trije apeli za moderno usmeritev” (1921), “Apel proletariatu” (1924) ter kolektivno napisane tekste “Manifest Zveze mehiških delavcev, tehnikov, slikarjev in kiparjev” (1923) in “Protest neodvisnih umetnikov ‘30–30’”. Vsi ti teksti so dostopni tudi v angleškem prevodu v Ades 1989: 322–326.
²⁷ To delo je znano tudi kot *Oboroženo ljudstvo ali Štrajk v Cannanea*.

slika 8. Anonimno - vhod v kulturni center, Morelia

²⁸ Tako imenovano žensko vprašanje zavzema zelo pomembno mesto v ideologiji gibanja, ki se bori tudi proti tradicionalni patriarbalni družbi. Slovita mehiška pisateljica Elena Poniatowska pravi, da je za indijanske ženske zapatizem "najboljša življenjska opcija", in primerja življenje indijanskih žensk, ki niso aktivno vključene v boj, s tistimi, ki so. Medtem ko so prve nezadovoljivo nagrajene za delo, ki ni spoštovano, prisiljene poročati moške, ki jih zanje izberejo njihovi starši ... itn., je njihovim zapatističnim vrstnicam zagotovljeno varstvo pred posiljevalci, poleg tega pa aktivno delujejo v procesih odločanja, so deležne spoštovanja, imajo dostop do kontracepcije in možnost izbire svojih bodočih partnerjev. Skratka, znotraj gverilske skupine so ženske povsem enakopravne moškim. Za več informacij o tem vprašanju glej ustrezne odlomke v Katzenberger 1995: 99–107, 109–110, 111–118 ali "Interview with Subcommandante Marcos" v !Zapatistas! 1994: 289–308.

²⁹ Ilustrativni primer za to je mogoče najti v Riverinovem muralnem ciklu Zgodovina Mehike (1935), ki se nabaja v Nacionalni palači Ciudad de Mexico.

tiški verziji Zapata dominira nad celotno sceno, in to v skorajda zatirajoči maniri, tako da imajo ljudje v ozadju le sekundarni pomen. Detajl Zapatove roke s puško nas prav tako spominja na Siqueirosovo nenavadno tehniko, "close up" ki jo je uporabil, da bi poudaril določene človekove poteze, še posebej roko oziroma pest.

Čeprav je Siqueirosov vpliv tako na tehniko kot tudi na ikonografijo precej pogostejši v chiapaških muralih, je med njimi mogoče najti tudi posamezne sledi Riverove umetnosti. To je razvidno tudi iz oventiškega murala, ki upodablja Emiliana Zapato, člana gverilskega gibanja in glavo indijanske ženske.²⁸ Ta je z obeh strani obdan s koruzo – najpomembnejšo rastlino tako za predkolumbijske kot tudi za sedanje Indijance Maja v tej regiji (**slika 3**). Tu je glede na Riverov vpliv treba več pozornosti nameniti stilu zgornjega dela murala. Do neke mere se ta nanaša na pripovedno tehniko predkolumbijskih rokopisov, predkolumbijski ornamenti v tem muralu podpirajo tovrstno argumentacijo. Vključitev tradicionalnih simbolov komunizma – kladivo, ki je asociirano z ženskami, ter srp, združen z moškimi – na obeh straneh tega starodavnega vzorca je precej podobna Riverovi inklinaciji po vključevanju ali kombinaciji komunistične s tradicionalno indijansko simboliko.²⁹ Zanimivo, zdi se, da upodobljena povezuje med spolno razliko in komunistično simboliko nima precedentov v nobeni izmed Riverovih muralov ali drugih delih velikih treh oziroma mehiške muralne renesanse. Ker pa nam informacije bodisi o ustvarjalcu/ki bodisi njegovih/njenih naraščajev intencij te nenavadne podobe niso dostopne, bi bil vsak poskus razvozlati to uganko le gola špekulacija.

slika 9. Boa negras cerrato collective - Nova zora (1988), detajl, hala, Batahola, Nikaragva

Čeprav je duh mehiškega muralnega gibanja različno prisoten v precejšnjem številu muralov, pa to gibanje ni edini vir oziroma inspirativna predhodnica, ki jo je moč brati v samih delih. Nasprotno, zavoljo prej omenjenih okoliščin, znotraj katerih so bili murali ustvarjeni in ki so silile v nepredvidljivo diverzifikacijo njihovih ustvarjalcev, kakor tudi zaradi pogosto poudarjene internacionalistične narave zapatistične ideologije so tehnike, ikonografije ter pripovedne strukture posameznih del vse prej kot podrejene enotnemu vzorcu.

Tako je, glede na celoten vtis analiziranega murala, mogoče trditi, da je njen avtor počastil lesorezno tehniko, ki je globoko vkoreninjena v bogato tradicijo popularnih mehiških graverjev. Najbolj slaven med njimi je nedvomno José Guadalupe Posada, ki so ga mehiški muralisti povzignili v "časčenege prednika".³⁰ Poleg tega pa, posvečene predvsem nepismenemu občinstvu, Posadovi črno-beli tiski ter litografije upodabljajo prizore iz vsakdanjega življenja kot tudi priljubljene karakterne tipe ter heroje, kot je Emiliano Zapata.³¹ Prav njegova litografija te revolucionarne osebnosti (*slika 4*), ustvarjena na podlagi skupinske fotografije, ki jo je posnel Hugo Brehme, potem ko je Zapatova vojska zavzela mesto Cuernavaca, je model podobi, ki jo tu obdelujemo.

Če pa imamo pred očmi tako indijanski značaj zapatističnega gibanja kot tudi lokacijo muralov (*Chiapas je bil dolga stoletja dom nižinskih Indijancev Maja*), potem je jasno, da so neizbežne tudi sledi predkolumbijskih in domorodskih stilov. Kajti na isti način kot je bila predkolumbijska umetnost neodtujljivi katalizator mehiške muralne renesanse, so tudi njeni avtorji v svoja dela vključevali podobe starodavnih božanstev ter predkolumbijske dekorativne motive. Posledica tega je, da tovrstni murali delujejo kot vizualna afirmacija prav tiste absolutne neodvisnosti, ki so jo nekoč uživali Indijanci. Enako je z njihovo identiteto, ki posega nazaj v čas pred conquisto. Ta

slika 10. Anonimno - murala, avditorij, Morelia

³⁰ Lucie-Smith 1993: 55.

³¹ Posada je najbrže najbolj znan po svojih kostimiranih okostnjakih oziroma calaveras. V deželi, kjer ima ta simbol smrti še vedno precejšen pomen v veri in ljudskih šegah, je Posada calaveras uporabil kot sredstvo politične in družbene satire. Njegov status kot največjega umetnika mehiške revolucije, kakor tudi njegovo razredno zaveznitvo – karakteristiki, ki so mu jih (vsaj kot so dognale najnoveše raziskave) preprosto pripisali mehiški muralisti – so ga povzdignile v enega najbolj popularnih umetnikov ljudstva, ki še danes inspirira revolucionarne umetnike po celem svetu. Za več informacij o Posadi in o njegovem delu glej Ades 1989: 111–123 in Fryd 1954: 37–54.

slika 12. Anonimno - leva stran, Morelia

slika 13. Anonimno - desna stran, Morelia

³² Na prednji strani stavbe v Oventicu, ki je med Intercontinentalnim Encuentrom služila za knjižnico, je podpisana Carolina de la Peña. V desnem kotu stoji skorajda popolna kopija onega, kar danes imenujemo Lintel 15 (slika 6). Original je iz Yaxchilan, Chiapas in je iz poznoklasičnega obdobja oziroma 770. leta n. s.

³³ Termin *chicanos* se uporablja za Mehčane, ki živijo v ZDA in ki so tam najstarejša in največja latinsko-ameriška populacija na tem območju. V glavnem živijo na jugozahodu ter srednjem zahodu te države, čeprav so pravzaprav raztreseni po njeni celotni širjavi. Korenine umetnosti *chicano* tičijo v njihovem političnem gibanju iz šestdesetih let tega stoletja – *El Movimiento* – ki je zveza razlaščenih kmetov, delavcev in studentov. Muralno gibanje po *barrios* oziroma po urbanih dvoriščih, kjer živijo, je morda najmočnejša oblika *chicano* umetniškega gibanja po ZDA. Se posebej glede na kolektivizem ter delovne metode, ki so del te umetniške forme (Ybarra-Frausto 1995: 165–182).

identiteta kljub poskusom, da bi jo zatrli, živi še dandanes. Še bolj kot to je morda pomembno dejstvo, da tovrstne upodobitve ustvarjajo tudi glorificirane oziroma heroične vizije preteklosti kot sredstvo inspiracije za boje v sedanosti.

V zvezi s to uporabo preteklosti je treba poudariti, da se na prvi pogled morda res zdi čudno, da je mogoče večino predkolumbijskih podob, ki jih najdemo v teh delih, povezati z azteško preteklostjo, kajti v vseh primerih, ki so tu obravnavani, obstaja samo en primer čistega simbola Maja (slika 5).³² Toda to nenavadno kulturno-zgodovinsko neskladje si je mogoče razložiti tudi z dejstvom, da so del muralov naredili umetniki *chicano*.³³ Tu, kot tudi na splošno, je njihova mehiška dediščina razvidna iz uporabe predkolumbijskih oblikovnih elementov (predvsem iz azteške ter majovske preteklosti) kričečih barv, ekspresionistične oblike ter predvsem figurativnega pristopa. Eden najmočnejših simbolov v mitologiji *chicano* je Aztlán – starodavna ter mitična azteška domovina, ki se nahaja nekje v ameriškem jugozahodu in ki ga *chicanos* razumejo kot svojo obljubljeni deželo. Zavrlo tega dejstva je torej v *chiapaških* muralih mogoče zaznati dominacijo azteških oziroma njim sorodnih podob, nad predkolumbijskimi majovskimi podobami. A tu se je tudi pomembno zavedati, da tovrstna uporaba srednjeameriških božanstev ter simbolov presega meje posamezne etnične skupine ali civilizacije.

Če k temu dodamo nekatere druge "tradicionalne" motive iz opusa piktorialnega dialoga, ki ga ustvarjajo umetniki in umetnice *chicano*, kot npr.: kopije olmec kiparstev, religioznih motivov (med temi še posebej izstopa devica iz *Guadalupe*), mehiške zgodovine (ki je vkoreninjena v njihovem občudovanju mehiških muralistov oziroma David Alfreda

slika 11. Anonimno - detajl slike 13, spodnja desna stran, Morelia

Siquerosa) portretov političnih vodij (*vključno z Emilianom Zapato*) ter razne figure kot izraz solidarnosti z drugimi revolucijami (*pogostoma upodobljen Che Guevara*),³⁴ potem smo dovolj celovito povzeli skorajda vse dominantne teme zapatističnih muralov.

Ob vplivu mehiške muralne renesanse, Posade, chicano ter tradicionalnih likovnih ter kulturnozgodovinskih elementov pa tudi ne moremo mimo precej razvidne povezave oziroma hibridizacije med zapatističnimi murali na eni strani ter panoji in plakati na drugi. Le-ta je v veliki meri očitna v temah (*slika 7*), včasih pa tudi v stilu (*slika 8*). Vpliv slednjega je mogoče slediti vse nazaj do *"kubanske šole"* plakatne umetnosti, ki jo odlikujeta prvinsko-grafični stil in uporaba plakatne linearne simplifikacije ter ploske barve³⁵. Glede same tematike pa v tovrstnih muralih prevladuje stereotipizirani portret Che Guevare, narejen po izjemno slavni fotografiji, ki jo je posnel Alberto Korda. Prisotnost tega *"univerzalnega in permanentnega revolucionarnega heroja"*³⁶, ki je pogosto v navezi še z dvema drugima zapatističnima ikonama – Emilianom Zapato in Subcommandantom Marcosom³⁷ – ne samo da, odlično sovpada z internacionalizmom gverilcev, temveč tudi primerno uravnoteži nacionalističnega duha preostale ikonografije, ki na primer črpa iz takšnih ali drugačnih mehiških virov.

Nazadnje – čeprav sta po naravi nekako *"primitivistična"*, pa vendarle oba murala v Moreliji (*slika 10*) odlikuje tudi stilistična in tematska avtohtonost oz. indigenizem, ki nadgrajuje prevladujoča politična, ideološka, revolucionarna, zgodovinska ter mitološka vprašanja, ki smo jih zgoraj razgrnili. V obeh primerih je namreč mogoče zatrditi, da tako tema kot tudi preprosta manira izvršitve nakazujeta domačega indi-

³⁴ Ybarra-Frausto 1995: 177.

³⁵ Camnitzer 1994: 73.

³⁶ Kunzle 1975: 66.

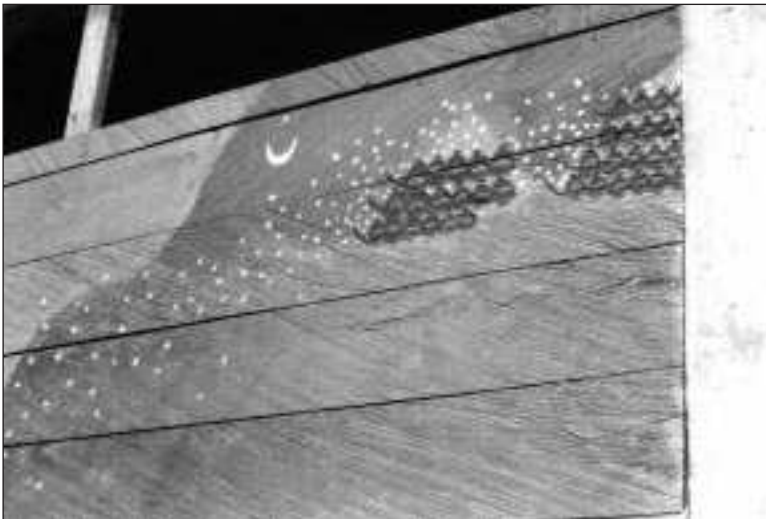
Prisotnost Cheja prav tako dokazuje trajno topikalnost njegove osebnosti ter podobe. To je v nasprotju s 1992. leta koncipirano napovedjo perujskega pisatelja Maria Vargasa Llose, ki je v zvezi s Chejem zapisal, da *"je osebnost gverile izgubila svoj nekdanji romantični sij"*.

(Vargas Llosa 1997: 295)

³⁷ Tako zapatistični panoji pogosto upodabljajo formulo *Zapata + Che = Marcos*. Še en tovrstni heroični triumvirat je mogoče najti na revolucionarnih nikaragovskih muralih, kjer stojijo

Sandino–Che–Fonsecas

(*slika 9*). Za več o tem glej Kunzle 1995: 35.

slika 14. Detajl slike 13, zgornji desni kot

³⁸ Ne samo, da atipični podpisi v obliki odtisov rok, avtomobilov ali helikopterja v spodnjem kotu desnega murala (**slika 11**) podpirajo tourstno misel, temveč tudi nakazujejo morebitno trenje med umetnikovo idealizacijo in interesi samih otrok.
³⁹ Fuentes 1997: 195.

janskega umetnika, ki so mu verjetno pomagali otroci.³⁸ Z upodobitvijo vsakdanjega življenja kmetov, ki obdelujejo svojo zemljo, ne da bi bili izkoriščeni, pa ta mural izraža novo upanje za indijanske skupnosti. Z majhno mero romanticizma in nostalgij mural tudi jasno sledi tradiciji primitivizma, kot ga poznamo z voščilnic ali malih platen. Zanje je prej značilna utopičnost kot pa spolitiziranost. Tako je nadčasovna oziroma univerzalna narava tega murala povsem v skladu z opisom sodobne indijanske kulture v Mehiki, kot jo podaja mehiški pisatelj Carlos Fuentes, ki piše, da se ta kultura, ki *“je ujeta v času, je služabnica času, s pomočjo domišljije – dela umetnosti ter vitalnih šeg – osvobodi totalitarnega, sakralnega časa in tako postane ljubica času”*.³⁹

Podobno kot zgoraj bi bilo mogoče okarakterizirati tudi drugi mural v Moreliji (**slika 13**). Toda pri tem moramo izvzeti podrobnost, ki tvori del njegovega ozadja (**slika 14**), kajti s to podrobnostjo prisotnosti zapatistov je celotna scena murala postavljena v konkretni čas in prostor. Tako moramo mir indijanske skupnosti v Chiapasu brati kot samo navideznega.

V glavnem se murali v Chiapasu zoperstavljajo dogmatični prevratniški teoriji, po kateri lahko obstaja samo en in edinstveni revolucionarno-umetniški stil. Ker so izjemno spontani, ne vsebujejo znakov zavestne želje po osebni stilizaciji. In čeprav nekateri murali razkrivajo precej kompleksno naracijo ter ikonografijo, je njihova *“ideologija”* kljub vsemu izjemno jasna, nedvoumna, prej slaveča kot pa denunciatorska. To velja tudi za revolucionarne murale sandinistov v Nikaragvi, ki so *“živete izkušnje, tako faktične kot idealizirane, pogosto prozaične in dobesedne, relativno brezbrizne do abstrakcij,*

slika 15. Erasto Urbina, tudi podpisano z Hugo Toxtli, Ernesto Diaz, Francisco Chavez P., Ligia Valencia, Gustavo Chavez P., (La Gorola) - prednji zid bolnišnice v Oventicu

teorije 'estetike'.⁴⁰ In ne samo to – v nasprotju z večino predhodnih muralov drugod po Mehiki, Latinski Ameriki in ZDA, njihovi chiapaški vrstniki ne slavijo ali vizualizirajo prihodnosti ekonomske rasti ter tehnološkega razvoja. Namesto tega pozivajo svet in govorijo o indijanskem boju za mir, pravico in ponosno življenje nekoč superierne civilizacije Majev, ki se sedaj bori za svoje preživetje.⁴¹ Vse njihove zgodbe, sporočila in sanje delujejo kot likovni spomini, želje zatiranih in, kot pravi Carlos Fuentes, *“tako spomin kot želja vesta, da ni živče sedanosti ob mrtvi preteklosti in da ni prihodnosti brez obeh: živče sedanosti, ki je spremenjena v živče preteklost”*.⁴²

III. PODROBNO OVREDNOTENJE MURALOV BOLNIŠNICE V OVENTICU

“Umetnost muralov je ideologija, izobrazba, zgodovina, vsakdanje življenje, lepota, konflikt, akcija, celo nasilje.”
Leonor Martinez de Rocha⁴³

Glavne značilnosti in vpliv kot smo jih razgrnili zgoraj, se bolj ali manj navezujejo na vse murale, ki se nahajajo v Aguascalientes, vključno z bolnišnico v Oventicu.⁴⁴ Mural, ki se vije po njej, odlikuje še najbolj kompleksna ikonografija od vseh, ki so tu analizirane. Poleg tega je glede na velikost in vsebino tudi najbolj grandiozen in impresiven mural v celotni regiji. Bolnišnica sama ni ne država ne zasebna last, temveč pripada celotni indijanski skupnosti. Posledica tega je, da ne dobiva nikakršne uradne finančne ali materialne podpore vlade ter je tako odvisna od pomoči različnih nevladnih in

⁴⁰ Kunzle 1995: 26.

⁴¹ Nagibanje k upodobitvi precej idealizirane preteklosti je mogoče najti tudi v muralih Diega Rivero, ki je prevzel podobno utopično vizijo narodne zgodovine.

⁴² Fuentes 1997: 208.

⁴³ Citirano iz Kunzle 1995: 26.

⁴⁴ Oventic je samo kakih štirideset minut vožnje oddaljen iz mesta San Christóbal de las Casas, toda dostop do te indijanske skupnosti je omejen. V Oventic ter Morelijo sem prišla skupaj s svojim potovalnim tovarišem Nikolajem Jeffsom ter ob posredovanju aktivistov centra za človekove pravice Fray Bartolomé de las Casas, ki bodo zaradi razlogov, ki jih tu ni treba posebno izpostavljati, ostali anonimni. Tri mesece kasneje, po pokolu v Actealu, je vlada preprečila kakršnekoli aktivnosti ali obiske nedomačtinov, še posebej tujcev, v tej regiji.

slika 16. Detajl slike 15., spodnji desni kot

⁴⁵ Na tem mestu so bili moji informanti aktivisti centra za človekove pravice Fray Bartolomé de las Casas.

⁴⁶ Med Cárdenasovo vladavino je bil istoimenski stari oče Erasta Urbine, slavni voditelj, ki ga je odlikoval angažma v indijanskih skupnostih ter aktivna participacija v novi, populistično orientirani indijanski politiki. Leta 1936 je tako Urbina ustanovil indijanski sindikat kavnih delavcev, ki je prva tovrstno indijanska organizacija v Mehiki. Toda bolj kot radikalna akcija, ki bi bila usmerjena proti lastnikom plantaž, je ustanovitev sindikata promovirala država in je tako odsevala "cilje 'oblasti', da bi se zoperstavili sindikalistični dejavnosti komunistično usmerjenih organizacij", kakor tudi "vsiljevanje vladnega nadzora nad pretokom delovne sile med višavskimi planotami in obalno regijo" (María Fernanda Paz 1996: 245–246). Erasto Urbina in njegov stari oče sta skupaj zanimiv primer dveh nasprotujočih si strategij, ki sta prisotni v eni družini in ki ju družijo osnovna želja po izboljšanju življenjskih razmer skupnosti chiapaskih Indijancev.

⁴⁷ Intervju z Erastom Urbino.

mirovnih organizacij, ki delujejo v Chiapasu.⁴⁵ Ob našem obisku so del stavbe popravljali, a na srečo to ni slabo vplivalo ne na njihove odlike ali izjemno ikonografsko pestrost, s katero med drugim tudi potrjujejo zgoraj podano tezo o zoperstavljanju uniformiranemu revolucionarno-umetniškemu stilu.

Prednji zid bolnišnice (**slika 15**) sestoji iz dveh različnih muralov, ki ju loči tanka vodoravna platformain se ovijata okoli sredine celotne stavbe. Ta je omogočila slikarjem, da so dosegli najvišje dele bolnišnice in poslikali njene še tako drobne in sicer morda nedostopne dele. Mural na spodnji levi kot tudi tistega zgoraj je naslikal Erasto Urbina, mladi umetnik indijanskega rodu, ki trenutno živi v San Christobal de las Casas. Po njegovih informacijah so imeli vsi umetniki, ki so se lotili poslikave bolnišnice, popolno svobodo glede na vsebino, tehniko in stil. Edina izjema je portret Cheja, ki se ga je lotil prav ta pro-zapatistični aktivist.⁴⁶ Člani oventiške skupnosti so ga namreč prosili, naj naslika kakega zdravnika, ki je bil obenem tudi revolucionar. Tako se je odločil za Guevaro.⁴⁷ Portret tega dolgoletnega, legendarnega komandanta z modro baretko torej ne izhaja iz navadnih asociacij, ki so povezane z njim kot z romantičnim junakom, marksističnim revolucionarjem, nesebičnim političnim voditeljem in ki legitimizirajo njegovo prisotnost v že poprej omejeni zapatistični revolucionarni trojki. Nasprotno – Che je leta 1953 diplomiral iz medicine, tako da je bil povrh vsega tudi zdravnik. Res pa je, da je tu ponovno portretiran v zelo tradicionalni fotografski maniri. Kljub vsemu s tem, ko je dodal novo razsežnost v uporabi Che Guevarove podobe, je Erasto Urbina nedvomno uspešno opravil nalogo, ki mu jo je zaupala oventiška skupnost.

Poleg tega je bogata barvitost, ki dominira Chejev portret, primerno uravnotežena s svetlo modrim tonom plapolajoče rute, ki zakriva glavo Indijanke na njegovi desni strani, ter z

slika 17. David Alfaro Siqueiros - Nova demokracija (1944-45), Palača umetnosti, Ciudad de Mexico

belimi cvetnimi listi v levem vogalu slike. Govorni venec, ki se vije iz ust ženske – pogost vzorec, ki se ga uporablja skozi celotno predkolumbijsko Srednjo Ameriko kot indikator govorjene besede ali petja, v podobo vpelje pradavnega duha, ki dokazuje, da *“preteklost in sedanjost nista nikoli ločeni, temveč koeksistirata v našem lastnem času”*.⁴⁸

Pogled, poln prepričanosti, močna brada, košate obrvi ter sombrero na glavi, skratka vsi potrebni atributi za upodobitev Emiliana Zapate, dominirajo na desni strani murala. Posvečena oventiški skupnosti je ta podoba ena redkih kolektivno naslikanih fresk, ki so jo vseeno podpisali različni posamezniki in posameznice (**slika 16**), namesto da bi jo avtorizirala kaka organizacija ali da bi ostala anonimna.⁴⁹

Nobenega dvoma ni glede političnega pomena raznih pokrajinskih značilnosti oziroma njihove simbolike. V Latinski Ameriki vulkani na splošno označujejo *“družbeno erupcijo”*⁵⁰, gore pa občasno pomenijo *“proletarizacijo in eksistencialni izziv, ki obenem tako troši kakor tudi varuje”*.⁵¹ S tema dvema simboličnima podtonoma v mislih pa lahko primerjamo navidezno mirno pokrajino, ki je naslikana na zgornjem delu prednjega zidu oventiške bolnišnice, s Siqueirosovim dramatičnim muralom velikanske ženske, ki vzhaja iz vulkana. Siqueiros je to sliko poimenoval Nova demokracija (1944–45), predstavlja pa konec fašizma (**slika 17**). V tej zvezi je vulkan, kot ga je upodobil Erasto Urbina in ki ima žrelo v obliki komunistične zvezde, mogoče razumeti kot simbol chiapaških višav oziroma kot kraj, iz katerega bo vzniknila nova revolucija, ki bo tudi opravila s fašizmom svoje sedanjosti. Koruzni storži z revolucionarnimi motivi v ospredju pa k ideji *“družbene erupcije”* dodajajo še lokalni indijanski element. Kot celota zbuja ta scena bolj ali manj občutek optimizma ter prepričanosti, medtem ko zora za oddaljenimi gorami osvetljuje novo upanje za indijansko civilizacijo, novo upanje za socialno pravico. Kot utelešenje uspešne izvršitve te naloge pa drevo v naravni

⁴⁸ Fuentes 1997: 55

⁴⁹ *žal mi ni uspelo poiskati prav nobenih informacij o posameznikih ter posameznicah, ki so se podpisali kot avtorji tega murala.*

⁵⁰ Kunzle 1995:68.

⁵¹ *Ibid.* Prav tako pa imajo za zapatiste gore še posebej močan pomen. To je na primer razvidno iz odlomka iz otvoritvenega nagovora interkontinentalnemu Encuentru:

“Gore so nam povedale, da moramo seči po orožju zato, da bi imeli glas. Povedala nam je, da si moramo zakriti obraz zato, da bi imeli obraz. Povedala nam je, da naj pozabimo svoja imena zato, da bi lahko bili poimenovani. Povedala nam je, da moramo zaščititi svojo preteklost, zato da bi imeli prihodnost. V gorah živijo mrtvi: naši mrtvi.” (Citirano iz Stallabras 1997: 59).

slika 18. Bolnica v Oventicu

20. Palača Quetzalcoatl,
Teotihuacan

velikosti sredi podobe poziva prava oziroma sveže posajena drevesca v neposredni okolici stavbe, naj se izkažejo za vredne svoje naloge ter se na enak način kot njihov likovni vrstnik vrastejo v novo družbo. Poleg tega nas samo to drevo tudi opomni na dolgotrajnost same podobe, zgodovine, iz katere izhajajo, ter prihodnosti, ki ji prihaja nasproti.

Če nadaljujemo z našo analizo obeh muralov na dolgem zidu oventiške bolnišnice (**slika 18**), se nam zdi, da je njuna zgoščena ikonografija kar se da zapletena. Toda, in še posebej to velja za spodnji mural, struktura tamkajšnjih podob je tako precej premišljena. Ne glede na to, ali so bili ti murali namenjeni temu, da posredujejo neko sporočilo oziroma zgodbo v celoti ali ne, eden najboljših načinov, da se lotimo interpretacije posameznih scen je, da sledimo tradicionalni metodi branja narativnih sekvenc fresk. Zavoljo tega se bom lotila vsakega murala posebej in jih analizirala od leve proti desni, podobo za podobo, sekvenco za sekvenco.

Na skrajni levi (**slika 19**) stoji zgornji mural, ki je datiran s 1. avgustom leta 1996 (*šesti dan prej omenjenega interkontinentalnega Encuentra*) in ki ima podpis "nacionalni in inter-

slika 19. La Gorola - stranski zid bolnišnice v Oventicu

nacionalni umetniki“ iz iste skupine, ki je ustvarila portret Zapate na prednjem zidu bolnišnice. Ponovno imamo tudi opraviti z imeni individualnih slikarjev in slikark. Zraven tega stoji pisana podoba Quetzalcoatl oziroma pernate kače, ki nas spomni na mitološko realnost, po kateri so Indijanci sami sebi vidni, kajti to srednjeameriško božanstvo (**slika 20**) je precej pridobilo na pomenu med tako imenovanim postklasličnim obdobjem, kar pa morda sovpada z življenjem istoimenske zgodovinske osebnosti Topiltzin Quetzalcoatl.⁵² In ne samo to; ker je v nekaterih mitih predstavljen kot prvi stvarnik, je treba na Quetzalcoatl gledati kot na božanstvo izjemne antikvitete. Tako je na primer na začetku Popl Vuha⁵³, K'ucumatz⁵⁴ (*ki je Quiche verzija Quetzalcoatl*) predstavljen kot eden najpomembnejših stvarniških bogov. Asoiran pa je tudi z bogom dežja, koledarjem, planetom Venero ter prerokovanjem. Quetzalcoatl včasih nastopa in je tako razumljen kot Ehecatl – bog vetra.

Zaradi vsega naštetega Quetzalcoatl kot parno božanstvo poudarja načelo dvojnosti v srednjeameriški misli.⁵⁵ Tako so Azteki, Zapoteki in Indijanci Maja asociirali svojo pernato kačo z življenjem, dušo in duhom. Glede na starodavno mehiško kozmogonijo je bil portret Mehike vedno portret ustvarjanja. Zato je v tej zvezi otvoritvena podoba Quetzalcoatl, kot jo vidimo na muralu, povsem upravičena.

Naslednji, precej dvomni vzorec je morda inspiriran s katero od olmeških izrezb, ki jih lokalno imenujejo El Rey in ki prihajajo iz Chalcatzingo, Moreles (**slika 21**). Ta predstavlja umetelno oblečeno olmeško vladarko, ki sedi na votlinasti niši. Nad vladarkinim pokrivalom pa je videti majhno *“plameneče oko”*, povezano s prej omenjeno podobo.

Temu zelo nenavadnemu abstraktnemu motivu sledi preprosta upodobitev glav, pokritih z balaklavami (**slika 22**). Njihova ovalno oblikovana odprta usta implicirajo pogosto uprizo-

slika 21. Petroglif El Rey

⁵² Mit o Quetzalcoatl pripoveduje, da je ta veliki vodja zavladal Tuli, Hidalgo, v desetem stoletju. Prevarant, imenovan Tezcalipoca, ga je prisilil, da je popil toliko omamne pijače, da se je osramotil pred lastnim ljudstvom, potem pa je zbežal iz Tule in se zavezal, da se bo vrnil z vzboda in se maščeval. (Miller 1996: 171)

⁵³ Popl Vuh je veliki ep Quiche Indijancev Maja iz gvatemalskih višav, hkrati pa je najdaljše danes obstoječe indijansko besedilo. V latinico je bil transkribiran leta 1554.

⁵⁴ K'ucumatz je element vode, ki je igral izjemno pomembno vlogo skupaj z ognjem (Tepew) pri stvarjenju vsega, kar obstaja (Preuss 1988: 27). Poleg tega je kot stvarniško božanstvo skupaj z drugimi tovrstnimi bogovi (Jurakan in Tepew) K'ucumatz tudi prevzel pomembno vlogo inštrukcije prerokovalcev, da so razkrivali usode ljudi, ki jih bodo ustvarili (Preuss 1988: 32).

⁵⁵ Miller 1996: 226.

slika 22. Anonimno - detajl, stranski zid bolnišnice v Oventicu

⁵⁶ Tamayo pribaja iz zapoteške družine.

⁵⁷ Corredor-Matbeos 1987: 17.

⁵⁸ Paz 1979: 23.

rjeno kolektivno petje ali recitacijo iz bogatega repertoarja zapatističnih pesmi in sloganov. Prisotnost teh anonimnih zamaskiranih obrazov ob skupini pristnih zapatistov je simbolična ideološka povezava z Emilianom Zapato in njegovo vojsko, povezavo, ki je tako pogosto tudi javno izražena v diskurzu njegovih sedanjih – tako rekoč – soborcev. Medtem pa podoba ženske, ki stoji za obema skupinama in ki ima dolgo modro zakrivalo, ob sebi pa krilato zlomljeno srce, evocira krščansko simboliko. Ta mešana ikonografija, ki nakazuje pluralnost in hibridnost zgodovinskih, ideoloških ter ne nazadnje tudi estetskih elementov, dodatno podkrepi tezo o umetnosti, ki jo tu obravnavamo kot umetnost, ki se zoperstavlja redukciji na unitaren revolucionarni stil ali omejeni družbeni pogled.

Dve živali, morda pes in ptič, ki tulita v mesec (**slika 23**), sta neverjetno podobni kombinaciji dveh slik mehiškega slikarja Rufina Tamaya (**sliki 24, 25**), čigar delo ne odlikujejo samo transformacija oblik, temveč tudi dinamične barve. Ker je Tamayo indijanskega rodu⁵⁶, sta obredna narava in nenavadni ekvilibrium, ki se vleče skozi njegov celotni opus, tesno povezana z *“njegovim ljudstvom”*.⁵⁷ Tukaj si sposodimo besede mehiškega nobelovca Octavia Paza, ki se je ozrl po Tamayovem delu v svojem eseju *“Umetnost transformacije”*, in jih uporabimo za uokvirjenje te skrivnostne podobe:

*“Mreža piktorialnih občutenj, ki jih predstavljajo Tamayove slike, je hkrati tudi metafora. Kaj pa ta metafora pravi? Svet obstaja, življenje je življenje, smrt je smrt: vse je. Ta afirmacija, iz katere nista izključena ne nesrečnost ne naključje, je bolj dejanje domišljije kot pa volje ali razumevanja. Svet obstaja prek domišljije, ki nam ga razkriva, medtem ko ga tudi spreminja.”*⁵⁸

slika 23. Anonimno - detajl, stranski zid bolnišnice v Oventicu

Na skrajni desni, zraven kratke čustvene ter odločne pesmi, ki je ponosna na tisto, kar njen avtor imenuje *“moji ljudje”*⁵⁹, stoji zaključna podoba Device iz Guadalupe, katere obraz je zakrit z zapatističnim šalom (*slika 26*). V zvezi z njeno prisotnostjo v oventiški bolnišnici sta mogoči dve razlagi. Prvič, ker je uradno ime te ustanove Clinica La Guadalupeana, je na to osebnost mogoče gledati kot na njeno patronažno svetnico. Drugič, ne samo da pomeni *“trenutek miru v procesu pokrščevanja Indijancev”* ter *“mehikanizacijo vere”*⁶⁰ ob koncu dvajsetega stoletja, temveč ta temnopolta devica tudi udejanja izkušnjo marginalnosti in trpljenja.⁶¹ Poleg tega pa je devica razumljena kot preprosta ženska, kmetica, ki je bila izbrana prav zato, ker predstavlja posameznico iz najnižjih družbenih slojev, ki si pridobi dostojanstvo, druge pa inspirira, da storijo enako. Posledica njene prisotnosti je, da potrjuje zapatistični boj v krščanskem smislu. Poleg tega pa naj bi bila po verovanjih samih zapatistov prav ona tudi prisotna med njihovimi meditacijami.

V primerjavi z večinoma simbolnimi podobami zgoraj predstavljenega murala, je ikonografija zidne slike pod njo precej specifična. Kot celota je tudi vizualno manj ambiciozna. Celotno delo, ki je bilo ustvarjeno med kulturnim encuentrom chicano in zapatističnih žensk, je ukoreninjeno v tisti segment likovne govorice Chicanov, ki ustvarja *“vizualno naracijo kulturne negacije”*.⁶² Chicani so izkusili kolonialno zavzetje ter aneksacijo, notranjo kolonializacijo, razlaščanje, migracije in prisilne selitve. Prav te izkušnje so tudi porodile različne strategije preživetja in transformacije, ki vključujejo tudi tako imeno-

slika 25. Rufino Tamayo - Noč misterioznosti (1957)

⁵⁹ Nekaj stvari o mojih ljudeh je, ki jih ne morem pozabiti. Kdorkoli pride in jih žali, oni pa ostanejo tibo. Toda vedo, kdo jim laže in kdo jih žali; zato, ker moji ljudje niso neumni, zato, ker moji ljudje so pogumni, zato ker bodo nekega dne, ko bo kri prevrela, moji ljudje prišli pojoči na planos puško na njihovem čelu, in potem otroci ne bodo več spali v vežab. Noben kmet in delavec ne bo več stiskal zob. Zato ker so moji ljudje Machosi !!! In nihče si ne bo upal tega zanikati!

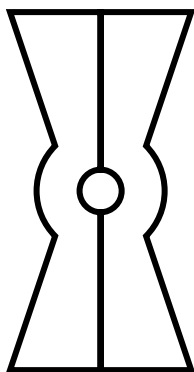
⁶⁰ Monsivais 1997: 37.

⁶¹ Monsivais 1997: 45.

⁶² Ybarra-Frausto 1995: 180.

slika 24. Slika Rufina Tamaya (1941)

slika 27. Olin, azteški znak za peto ustvarjenje

⁶³ Zamudio-Taylor 1996: 317.

⁶⁴ Martinez 1995: 175.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Približno 150.000 Indijancev Tzotzil živi v okolici San Christobal de las Casasa, v glavnem v majhnih vaseh, kot so San Chuan Chamula, Zinacantan, Mitontic, San Pedro Chenalho itn.

slika 26. Detajl, stranski zid bolnišnice v Oventicu

vani proces *“prevzema kulture”*. Jedro tega je ponovni prevzem ter vzpostavitev povezav z realno, pa tudi z osmišljeno zgodovino, ki *“vključuje topografije aneksiranega jugozaboda in Mehike prek nacionalističnega projekta identitete”*.⁶³

Kot smo videli v prejšnjem razdelku, ima tu osrednji pomen koncept Aztlan, vsaj kar se tiče umetniškega gibanja chicano. Nič čudnega torej, če se otvoritveni prizor tega murala eksplicitno navezuje prav na tovrstno vizijo. Upodobljena likovna predstavitev konflikta med indijanskim svetom ter kapitalistično moderno (*ki se kaže preko simbolov, kot je znak za dolar, zlih obrazov, onesnažujoče tovarne, mačjega človeka v obleki, raznih strojnih delov, itn.*) obtožuje družbenoekonomske, politične ter rasne neenakosti v ZDA. S postavitvijo v bolj specifično okolje pa je ta podoba tudi mogočna metafora izkušenj chicano v sončni kakor tudi s smogom preplavljeni urbani pokrajini južne Kalifornije oziroma prav tam, kjer naj bi se nahajal mitični Aztlan.

Sosednji prostor med prvima dvema oknom stavbe je napolnjen s čustveno podobo treh sedečih članov skrivne indijanske skupnosti, od katerih eden podpira telo svojega umirajočega tovariša. V nasprotju s prejšnjo tematiko je bil motiv žalujočih nad umirajočim ali mrtvim revolucionarjem pogosto uporabljen v mehiških muralih. Ogenj za skupino ter plameni nad drugim oknom evocirajo idejo apokalipse. Tu nas zgodovina uči, da konci stoletij vedno prinesejo na plano

tisto, kar je *“apokaliptično – in tudi idealistično – v človeku”*.⁶⁴ Tako je ob koncu drugega tisočletja ta apokaliptični trenutek mogoče videti v verskih in etničnih konfliktih, kakor tudi v naraščajoči nestrpnosti do *“drugačnosti”*.⁶⁵ Poleg tega pa je prav to podobo mogoče tudi interpretirati v smislu revolucionarne spremembe oziroma kot začetek nove, pravičnejše družbe na ruševinah njene skorumpirane predhodnice.

Tem temam propada, smrti in uničenja sledi idilična upodobitev Tzotzil Indijanca s tradicionalnim pokrivalom, ki ga odlikujejo barviti trakovi.⁶⁶ Dva govorna venca pred njim nista postavljena med njegove ustnice, kakor smo sicer vajeni, temveč se vijeta iz rožnate nedoločljive snovi za njegovo glavo. Leta tako sugerira glasove duhov mitološke preteklosti. Poudarek tovrstnim

glasovom pa dajejo tudi zapatisti sami, kajti prav ti jim nalagajo upor, s katerim bi naredili konec tragedijam in krivic.⁶⁷

Mitološka ukoreninjenost naracije tega murala je še dodatno poudarjena s skupkom različnih simboličnih in drugih elementov (**slika 18**), ki so v glavnem povezani z naravo ter z njeno močjo. Le-ta stoji nasproti poprej omenjenemu materializmu industrializiranega prvega sveta. Nekateri teh elementov tudi evocirajo predkolumbijske likovne podobe, katerih glavnina je, kot že rečeno, azteškega izvora. Trije belo obrobljeni predmeti spominjajo, ko se obrnemo za devetdeset stopinj, na Olin oziroma na azteški znak za peto sonce oziroma za ustvarjanje ali čas, v katerem živimo zdaj (**slika 27**). Kajti vsa pretekla štiri sonca, minula obdobja, so bila že uničena in, kot so to razumeli Azteki, se bo tudi naš sedanji svet kataklizmično končal.⁶⁸ Če je tako, potem se iz tega murala enako vije ideja apokalipse ali revolucije.

Smrt, ki je sestavljena iz skupine lobanj različnih velikosti, spominja na pomanjšano verzijo kolosalne kamnite upodobitve Coatlicue, kar v prevodu pomeni "ona, ki ima kačja krila". Kot aspekt boginje zemlje/plodnosti ter kot mati mehiškega patronažnega božanstva, Huitzilopochtli, Coatlicue predstavlja tudi eno najpomembnejših nam znanih azteških skulptur (**slika 28**).⁶⁹ V našem primeru Coatlicue udejanja podobo tragične predkolumbijske preteklosti. Toda v navezavi s tem delom murala je treba upoštevati tudi izjemno mesto, ki ga ima koncept smrti v sodobni mehiški družbi. Tu je smrt druga, dopolnjujoča polovica življenja, predmet slavljenja, kakor tudi tragičnega odpora. Skratka, je zavestni del mehiškega vsakdana. Poleg tega pa v chiapaških višavjih življenje tamkajšnjega indijanskega prebivalstva predvideva smrt, kajti ljudje, ki tam domujejo, vedo, da je smrt vir vsega – preteklosti, prednikov ali pa vir sedanjosti. Tako je odziv Indijancev na univerzalno dejstvo smrti to, da "potujejo od profanega k svetemu, od človeškega telesa k telesu

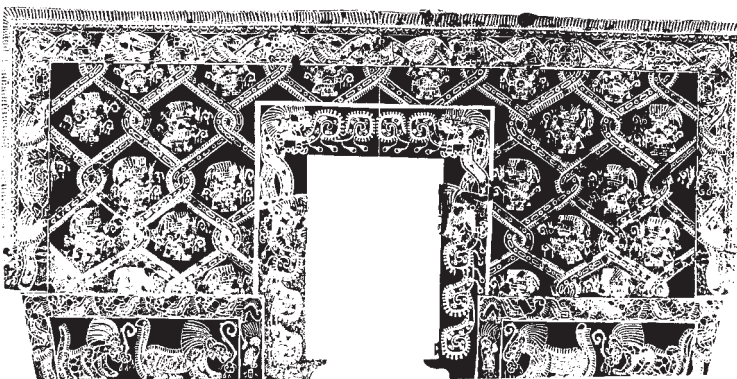

slika 28. Coatlicue

⁶⁷ Tako tudi Marcosov komunike "Kdo lahko prosi za pomilostitev in kdo jo lahko podeli?", katerega del spodaj citiram. (Marcos 1995b: 80–82)

⁶⁸ Miller 1996: 212.

⁶⁹ Miller 1996: 201–210.

slika 29. Zidna slika - portico 2, glavni tempelj belega patia, Atelteco bivanjska enote, Teotihuacan

⁷⁰ Fuentes 1997: 9.

⁷¹ Marcos 1995b: 81–82.

⁷² Berrin 1988: 214–215. Tudi obroba vrat vsebuje podoben vzorec, čeprav leta ni v diamantni obliki, sestavljen pa je iz dveh prepletelih kač, ena je pernata, medtem ko ima druga kožuh kojota.

⁷³ Podoben vzorec kot tisti, ki je upodobljen na traku v Oventicu, je, naprimer, mogoče videti na nebesnem traku pokrova sarkofaga v Templju inškrpcije v Palenque, Chiapas (**slika 30**).

Boga." ⁷⁰ Prav tako tudi zapatisti sami priznavajo prisotnost smrti v vsakdanu indijanskih skupnosti, kajti prav nanjo se sklicujejo v svojih pismih in komunikejih:

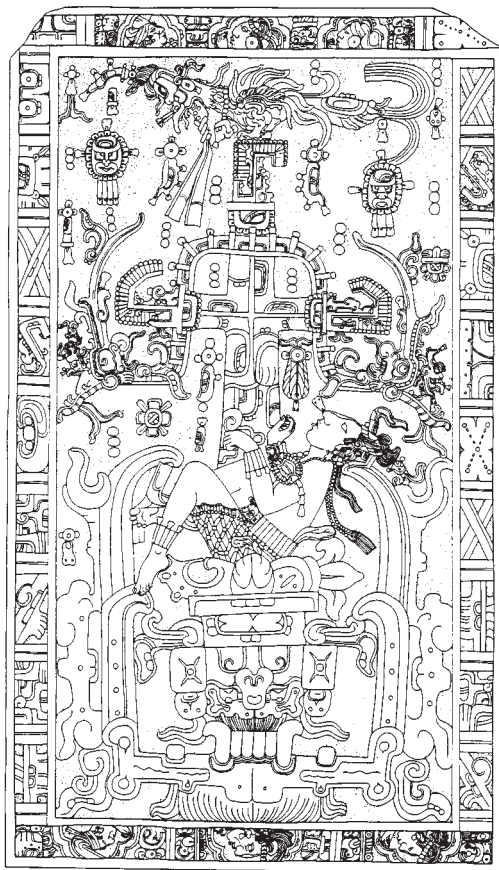
*"Naši mrtvi, večinski mrtvi, demokratično mrtvi, ki umirajo od žalosti, ker ni nihče ničesar naredil, ker mrtvi, naši mrtvi, so šli kar tako, ne da bi jih kdo preštel, ne da bi kdo rekel "DOVOLJ" oziroma to, kar bi dalo vsaj malo pomena njihovim smrtim, pomena, ki ga zanje nihče nikoli ni izsledil, večno mrtvi, ki zdaj znova umirajo, toda ali tokrat zato, da bi živeli?"*⁷¹

Tovrstna neomajna odločenost premagati današnjo kontekstualizacijo smrti je na muralu simbolično upodobljena z lasom, ki se vije okoli okostnjaške figure. Sprevod identičnih ornamentov, ki tečejo po oknih, evocira omrežitev ponavljajočega se diamantnega vzorca, ki ga je mogoče najti na Porticu 2 oziroma na zidni sliki glavnega svetišča belega patia v Atetelco bivanjski enoti v Teotihuacanu (**slika 29**). Ta vsebuje izvrševalce srčnega žrtvovanja, ki so upodobljeni na slikah v belem patiju.⁷²

To podobo pa bi lahko tudi primerjali z nebesnim trakom (**slika 22**) oziroma s še enim simbolom, vzetim iz mitološke predkolumbijske preteklosti. Njegova funkcija je omogočanje prehoda iz naravnega v nadnaravni svet.⁷³ Medtem ko se leva stran traku izteče v zakriti gverilski glavi, pa glava na nasprotni strani pripada temnopoltemu moškemu indijanskega rodu. Slednji je usmerjen proti indijanskemu šamanu, ki nosi zapatistični šal in v rokah drži skrivnostni spiralni predmet nedoločljive snovi. Celotni prizor ima mistično oziroma skorajda sveto vzdušje, ki pa je še dodatno poudarjeno z majhnimi letečimi in bledikavimi bitji in kričečo lučjo, ki spominja na metuljevo telo.⁷⁴ Ta, zadnja, podoba barvite fantazijske pokrajine, dopolni umirjeni prehod od prizorov terorja k sanjskemu svetu, ki je tu vzpostavljen kot idealizirana podoba preteklosti.

Glede na to, da imamo opraviti z umetniško stvaritvijo žensk chicano, ki je posvečena vsem, ki so del gibanja, ta scena raziskuje tudi simbolično transfor-

slika 30. Risba pokrova sarkofaga, tempelj inškrpcije, Palenque, Chiapas

macijo iz sedanje obstoječe družbe v prihodnjo družbo miru (**slika 26**). Ker so Chicanos notranji izgnanci v svoji lastni domovini, poudarek, ki ga dajejo indijanski dediščini, ideološko uteži ter usmeri prav umetniška dela, med katerimi je tudi to, ki je pred nami, oziroma njihova *“zavest o preteklosti aktivira strategije prihodnosti”*.⁷⁵ Z drugimi besedami – zaznavo zgodovine v tem muralu je mogoče razumeti kot prihodnjo rešitev za trenutno obstoječo, toda težavno sedanjost.

IV. SKLEP

Glede na tehniko, stil, monumentalnost in druge estetske vrednote zapatistični murali najbrž ne pomenijo izjemnega preloma v dolgi zgodovini zidne poslikave. Zaradi težke dostopnosti njihovih lokacij in kljub dejstvu, da so vsi narejeni na javnih zgradbah (*bolnišnica, knjižnica, hale, kulturni centri itd.*) je prav tako malo verjetno, da bodo kdaj postali tako znani, obiskani ter priznani po vsej Mehiki ali preostalem svetu, kot drugi dosežki muralistične umetnosti. Seveda pa to ni bil glavni povod, zavoljo katerega so bili ustvarjeni. Nasprotno – kolektivni duh, ki je tako ključnega pomena za celotno organizacijo indijanskega odpora v Chiapasu, je trajno zaznamoval ta dela, kajti domačini so iz vsega sveta medsevedno toplo sprejeli *“ljudi, ki slikajo”*, ne pa slikarje.⁷⁶

Še pomembnejše pa je, da kot priče indijanskemu boju za pravico, mir, priznanje in življenje z digniteto murali obstajajo kot trajna piktorialna kronika koherentnega cilja. V tem pogledu so popolnoma enakopravni s tistim, kar številni kritiki trdijo o delih mehiškega muralnega gibanja, ki so korenine ljud-

⁷⁴ *Upodobitev metuljev nas ponovno spomni na starodavno mitološko ikono-grafijo Teotihuacana, se posebej templja Quetzalpapalotl oziroma “Quetzal Metulju” – kraj, o katerem se misli, da je v njem živel eden urbovnih duhovnikov ali vladarjev. Vanj se vstopi preko patija, ki ga tvori dvanajst štirikotnih kamnitih stebrov, na katerih so izrezljani izjemno simbolizirani reliefi in na katerih so tudi bitja, ki so deloma ptiči deloma pa metulji. Od tod tudi ime templja. Motiv metulja prav tako najdemo v Tuli (oziroma na prizorišču mesta Tollan), Hidalgo. Le-to je bilo glavno mesto Toltecov, ene izmed politično ter tudi kulturno dominantnih skupin v Srednji Ameriki za časa zgodnjega postklasličnega obdobja (900–1200 n. s.). Na tem prizorišču pa tako imenovana piramida B vsebuje dve velikanski skulpturi, poznani kot Atlanteanski stebri, ki predstavljajo vojščake, pripravljene na boj. Skupaj z orožjem in pokrivalom je vzorec metulja na njihovih prsib eden bistvenih elementov onih, ki se bojujejo.*

⁷⁵ Ybarra-Frausto 1995: 177.

⁷⁶ *Ta sintagma se nanaša na Marxovo prepričanje, da je treba umetnost demokratizirati in da ima vsak posameznik ali posameznica sposobnost umetniškega ustvarjanja. Zato je Marx v Nemskei ideologiji zatrdil, da v komunistični družbi ni slikarjev, so le ljudje, ki se med drugim ukvarjajo tudi s slikanjem.*

slika 31. Atlantski stebri, piramida B, Tula, Hidalgo

⁷⁷ Rochfort 1997: 219.

⁷⁸ Vargas Llosa 1997: 278.

stva, njegove etničnosti ter skupni občutek izvora, v katerem "se lahko analiza in apropiacija zgodovine osredotoči na boj za svobodo, pravico in predvsem identiteto." ⁷⁷

Navsezadnje pa je treba tudi prav vsak posamezni mural videti ter dojeti kot neodtujljivi del zapatističnega in tudi svetovnega boja proti kakršnikoli obliki zatiranja. Kot taki so tudi, ter bodo še naprej ostali, odlična vizualizacija misli, ki jo je zapisal perujski pisatelj Mario Vargas Llosa:

"Še tako majben manifest, pismo, ki ga podpiše peščica ljudi, je lahko kot kapljice vode, ki načnejo kamen. V vsakem primeru pa tovrstne geste, dejanja, simbolične grožnje omogočajo, da se še naprej živi z neko mero dignitete in morda še na druge prenesejo voljo ter samozavest, ki sta potrebni za kolektivno akcijo. Nobenih režimov ali oblasti ni, ki bi bili neuničljivi ali pa ki jih ne bi bilo mogoče spremeniti. Če je zgodovina absurdna, potem se lahko zgodi karkoli – seveda zatiranje in zločini, toda tudi svoboda." ⁷⁸

Prevedel Nikolai Jeffs

LITERATURA:

Knjige in članki:

- ADES, DAWN (1989): *Art in Latin America*, Yale University Press, London.
- ANAYA, RODOLFO A. (1989): *Aztlan: Essays on the Chicano Homeland*, University of New Mexico Press, Albuquerque.
- ANONYMOUS (1994): "Interview with Subcommandante Marcos", v *Zapatistas! Documents of the New Mexican Revolution*, str. 289-309.
- ANONYMOUS (1995): "Human Rights", v Katzenberger, str. 55.
- ANONYMOUS (1995): "Interview: Regional Union of Craftswomen in Chiapas", v Katzenberger, str. 111-118.
- BENJAMIN, MEDEA (1995): "Interview: Subcommandante Marcos", v Katzenberger, str. 70-77.
- CAMNITZER, LUIS (1994): *New Art of Cuba*, University of Texas Press, Austin.
- CLEAVER, HARRY (1994): "Introduction" in *!Zapatistas! Documents of the New Mexican Revolution*, str. 11-23.
- COCKROFT, EVA SPERLING (1995): "Contradiction of Progression: The Mainstreaming of Mural Movement", v Ziff, str. 22-207.
- CORREDOR-MATHEOS (1987): *Tamayo*, Rizzoli International Publications, Inc., New York.
- DEBRAY, REGIS (1996): "A Guerrilla with a Difference", v *New Left Review*, št. 218, julij-august 1996, str. 128-137.
- FRANCO, JEAN (1970): *The Modern Culture of Latin America, Society and the Artist*, Penguin Books Ltd., Middlesex.
- FRYD, NORBERT (1955): *Mexicka grafika*, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Prague.
- FUENTES, CARLOS (1997): *A New Time for Mexico*, Bloomsbury Publishing Plc., London.
- GOMEZ, MARIO (ur.) (1997): *Militarization and Violence in Chiapas*, Servicio Informativos Procesados, A. C.

- KATZENBERGER, ELAIN (ur.) (1995): **First World, Ha Ha Ha! The Zapatista Challenge**, City Light Books, San Francisco.
- KUNZLE, DAVID (1995): **The Murals of Revolutionary Nicaragua 1979–1992**, University of Texas Press, Ltd., London.
- KUNZLE, DAVID (1995): **“Uses of the Portrait: The Cbe Poster”**, v *Art in America*, let. 63, št. 5, september–oktober 1995, str. 66–73.
- LEON, ANTONIO GARCIA DE (1996): **“Chiapas and the Inventing of Established Orders”**, v *Identities*, let. 3, št. 1–2, avgust 1996, str. 261–269.
- LEON-PORTILLA, MIGUEL (1998): **Time and Reality in the Thought of the Maya**, University of Oklahoma Press, London.
- LLOSA, MARIO VARGAS (1997): **Making Waves**, Faber and Faber Ltd., London.
- LUCIE-SMITH, EDWARD (1993): **Latin American Art of the 20th century**, Thames and Hudson Ltd., London.
- MADRAZO, ROVIROZA (1995): **Indigenous rights, ethnocentrism and the crisis of the nation-state: paradigmatic consideration for human rights. Zapatista rebellion in Mexico and ethnic conflict in Nicaragua**, doktorska disertacija na Univerzi v Essexu, 1995.
- MARCOS, SUBCOMMANADANTE (1994): **“The Southeast In Two Winds”**, v **Zapatistas! Documents of the New Mexican Revolution**, str. 25–46.
- MARCOS, SUBCOMMANADANTE (1995): **“Who Must Ask for Pardon and Who Can Grant It?”**, v *Shadows of Tender Fury*, str. 80–82.
- MARCOS, SUBCOMMANADANTE (1995): **“The Sup Will Take off His Mask, if Mexico Takes off Its Mask”**, *Shadows of Tender Fury*, str. 83–86.
- MARTINEZ, RUBEN (1995): **“The Tense Embrace of the “Other”: Mexico and the U. S.”**, v *Ziff*, str. 175–181.
- MARX, KARL (1997): **“The German Ideology”**, v McLellan, str. 159–191.
- MCLELLAN, DAVID (ur.) (1977): **K. Marx, Selected Writing**, Oxford University Press, Oxford.
- MONSIVAIS, CARLOS (1997): **Mexican Postcards**, Verso, London.
- MOSQUERA, GERARDO (ur.) (1995): **Beyond the Fantastic: Contemporary Art Criticism in Latin America**, Institute of International Visual Arts, London.
- PAZ, OCTAVIO (1979): **“An Art of Transformations”** v **Rufino Tamayo: Myth and Magic**, str. 9–23.
- PAZ, MARIA FERNANDA (1996): **“Searching Root causes: A Historical Background Sketch of the Protagonists of the Zapatista Uprising”**, v *Identities*, let. 3, št. 1–2, avgust 1996, str. 235–253.
- PETRAS, JAMES (1997): **“Latin America: The Resurgence of the Left”**, v *New Left Review*, št. 223, maj–junij, 1997, str. 17–47.
- PONIATOWSKA, ELENA (1995): **“Women, Mexico, and Chiapas”**, v Katzenberger, str. 99–107.
- PONIATOWSKA, ELENA (1995): **“Communiqué: Voices from the Jungle, Subcommandante Marcos and Culture”**, v *Ziff*, str. 214–225.
- POYNTON, PETER (1997): **“Mexico: Indigenous Uprising: never more a Mexico without us!”** v *Race & Class*, zv. 39, št. 2, oktober–november 1997, str. 65–73.
- ROCHFORD, DESMOND (1997): **Mexican Muralists, Orozco Siqueiros Rivera**, Laurence King Publishing, London.
- ROCHFORD, DESMOND (1997): **“International Reflections of a National Struggle: The Murals of the Nicaraguan Revolution”**, v *The Oxford Art Journal*, let. 20, št. 2, str. 80–82.
- RUFINO TAMAYO (1979): **Myth and Magic**, Solomon and R. Guggenheim Foundation, New York.
- SHELTON, ALAN (1996): **“Masks”** v **The Dictionary of Art**, zv. 21, Grove, New York, str. 250–252.
- SIQUEIROS, DAVID ALFARO (1975): **Art and Revolution**, Lawrence and Wishart, London.
- STALLABRASS, JULIAN (1996): **“The Dead, Our Dead, Murals and Banners of the Zapatistas”** v *Third Text*, št. 38, pomlad 1996, str. 55–64.
- STEIN, PHILLIP (1994): **Siqueiros: His Life and Works**, International Publishers, New York.

- STEPHENSON, JAMES (1994): **"The 1994 Zapatista Rebellion in Southern Mexico: An Analysis and Assessment"**, SCSi občasnik, št. 12, SCSi, Staff College, Camberley.
- SULLIVAN, EDWARD J. (ur) (1996): **Latin American Art in the Twentieth Century**, Phaidon Press Ltd., London.
- VILLORO, JUAN (1995): **"Mexicamerica: Outlaws' Borders – Literature and the Border"**, v Ziff, str. 183–199.
- WILLIAMSON, EDWIN (1996): **The Penguin History of Latin America**, Penguin Books Ltd., London.
- WOMACK, JOHN (1968): **Zapata and the Mexican Revolution**, Knopf, New York.
- YBARRA-FRAUSTO, TOMAS (1995): **"The Chicano Movement, The Movement of Chicano Art"**, v Mosquera, str. 165–182.
- ZAMUDIO-TAYLOR, VICTOR (1996): **"Chicano Art"**, v Sullivan, str. 316–329.
- ZIFF, TRISHA (ur.) (1995): **Distant Relations, Chicano, Irish, Mexican art and Critical Writing**, Smart Art Press, New York.
- RAZLIČNI AVTORJI (1994): **Zapatistas! documents of the new mexican revolution**, Autonomedia, New York.
- RAZLIČNI AVTORJI (1995): **Sbadows of Tender Fury, The Letters and Communiqués of Subcommandante Marcos and the Zapatista Army of National Liberation**, Monthly Review Press, New York.

Drugi viri:

- "NCDJL Research on US Financial Interests in Mexico"**, ncdm-ally@igc.org
- "The San Andres Accords: Two Years Later"**, <http://www.peak.org/~joshua/fzln/news.html>
- Intervju z Erastom Urbino**, Mexico City, 17. september, 1997.
- Intervjuji z aktivisti centra za človekove pravice Fray Bartolome de Las Casas**, San Cristóbal de las Casas, september 1997 (iz varnostnih razlogov so želeli ostati anonimni in njihovo željo ne le razumem, temveč tudi docela spoštujem).

Toto, imam občutek, da nisva več v Kansasu ... gotovo sva onkraj mavrice

Salman Rushdie sam svobodno priznava, da je *Čarovnik iz Oza* (1939) iz njega naredil pisatelja. Sloviti MGMov muzikal ni zaostajal za večino hollywoodskih produkcij, ko se je kot mladi najstnik v Bombayu seznanil z dogodivščinami Doroteje in njenega psa Totoja. Ni manjkalo plesa in razkošne glasbe, živahnih scenografij, fantastičnih zgodb in *dei ex machina* v indijskih filmih. In vendar je ameriška tehnicolorska pravljica za bodočega pisatelja in emigranta pomenila povsem drugačen svet. Zračni vrtinec, ki izstrelil mlado Judy Garland in njenega zvestega ljubljence Totoja v slikovito deželo Oz, zanj ni zgolj dobrodošel naravni pojav, ki preprosto pobere dekle in jo položi v središče dogodivščine. Njeno ime po mnenju avtorja kaže na to, da je resnično nasprotno: Doroteja *Gale* (Vihar) sama spusti z vrvice nevihto, ki jo bo odnesla stran v novi svet, nekam daleč onstran mavrice. Rushdie bi lahko imel prav, saj tornado navsezadnje seže do okna Dorotejine spalnice, kot da bi bil predhodnik televizije. Kot da bi prižgala televizijo, da bi pobegnila pred svojo eksistenco v tej od boga zapuščeni luknji. Poplava podob v njenem oknu kmalu postane razburljivo potovanje v deželo Niča, kjer konj spreminja barvo, se na obzorju vabljivo lesketa smaragdno mesto in kjer se zdi, da je par rubinastih copatk najboljše prevozno sredstvo. Najstnik vidi njeno potovanje v bolj slikovite predele na koncu zapečateni z varno vrnitvijo v ruralni Kansas. Vse je dobro, kar se dobro konča: vrnitev domov v zadnjem trenutku nepreklicno pretvori prošnjo za ločitev v neoslabljen beg iz resničnosti. Razen če, tako kot Rushdie, srečnega konca pravljice ne vidimo kot zagotovilo,

temveč kot razočaranje. Razen če se v Ozu počutimo bolj doma kot tukaj, “ker je res, da ko enkrat zapustimo kraje svojega otroštva in začnemo oblikovati svoje življenje oboroženi s tem, kar imamo in kar smo, razumemo, da resnična skrivnost rubinastih copatk ni v “povsod je lepo, doma je najlepše”, temveč raje, da takšnega kraja, kot *je* dom, ni več: seveda razen doma, ki ga naredimo sami, ali domov, ki so za nas narejeni v Ozu: kar je kjerkoli in povsod, razen kraj, kjer smo začeli (Rushdie, 1992:57).”

1.

Arhitekt Rem Koolhaas ima rad medkulturno navkrižno oploditev. Prepričan je, da Mies Van Der Rohe ne bi nikoli našel svojega evropskega jaza, če ne bi postal Američan. Miesova Seagramova stavba je odličen primer kulturnega sodelovanja, mešanja s pomočjo zlitja, tako kot Le Corbusierjeva stavba Združenih narodov in Aldo Rossijeva Il Palazzo v Fukuoki na Japonskem. Koolhaas naklonjeno gleda na takšne trenutke in spomenike čezcelinske oploditve, zaradi tega, kar sam opisuje kot “geopolitično alkemijo”: “arhitektura kot sestavljene, nepredvidljive okužbe in rekombinacije, ki jih je sprožila vedno naraščajoča količina arhitekturnega prometa, arhitektonskega pologa globalizacije – arhitektura, ki se je osvobodila svojih sidrišč.” (Koolhaas, 1993:365). Njegov vihar idej je gnán na nova obzorja, onstran katerih se oglašá apokaliptična obljuba popolnoma novega arhitekturnega sistema. Rojstvo nove kulture je namreč v Koolhaasovem pogledu mogoče samo z nasiljem. Medtem *globalizacija* prinaša nešteto novih možnosti, je lahko *globalna arhitektura* po naravi samo katastrofalna: “raztegnjena, porinjena onstran svoje lastne nezmožnosti do točke zloma – povratka Babela” (Koolhaas, 1993:365).

Najboljši sinonim za *globalizacijo* je ‘transnacionalno’. Vzajemne zveze med posamezniki, gibanji, organizacijami in družbami, ki so postale tako samoumevne, se navsezadnje ne zmenijo za čisto nacionalne značilnosti. ‘*Internacionalno*’ ni več zadovoljivo za zdaj bolj nestabilno geografijo nenehnega svetovnega gibanja ljudi, blaga, informacij in kapitala. To je obdobje neprekinjene kabelske in satelitske televizije ter po vsem svetu razširjenega interneta, CNN, Netscapa in mobilnega telefona. Planetno omrežje komunikacijske tehnologije se ne konča na mejah države in celo evforičen pojem *globalne vasi* zveni kot votla obljuba. Množenje transnacionalnih odnosov navsezadnje nikoli ne bo reproduciralo, da niti ne omenjamo preseganja, vaškega občutka skupnosti po meri človeka in ga nikoli ne bo popolnoma nadomestilo. Celó *globalizem* je proces, ki temelji na področju, ter izbere drugačno pot in drugačno hitrost v Zahodni Flandriji, Guandongu in Lesothu. Vzpon transnacionalizacije ne pomeni, da lokalno preneha obstajati. Nepretrgana sprememba,

ki jo je spodbodla spektakularna premostitev časa in prostora, gre z roko v roki z nepretirnostjo navadnega obstoja iz dneva v dan, ki je poln praktičnih skrbi in intimnih dogodkov.

Koolhaasu se zdi, da je napetost med centrifugalnimi in centripetalnimi silami *globalnega* sveta razrešena na področju splošnega mesta. Splošno je tisto stanje, ki nastane po odstranitvi značilnega. To je točka, na kateri se je identiteta sposobna osvoboditi teže preteklosti in se ne more več upirati obnovi in širitvi. Koncentrična dinamika središča in obrobja v splošnem mestu ustvari prostor za vedno razširjajoče se cone "brezprostorski". Splošno mesto je nomadski tabor na poti v cyberspace, *ambientalna* pokrajina, ki v tolikšni meri ne meče v smetnjak samo zgodovine, temveč nostalgijo za zgodovino. Splošno mesto je kot letališče, "koncentrat tako hiperlokalnega in hiper-globalnega v smislu, da lahko tam dobite blago, ki celo v mestu ni na voljo, hiper-lokalnega v smislu, da lahko tam dobite stvari, ki jih ne dobite nikjer drugje" (Koolhaas, 1994:1251). Letališče je kot splošno mesto, ki je s tem, ko "postaja čedalje večje in opremljeno z vedno več sposobnostmi, ki niso povezane s potovanjem, na poti, da nadomesti mesto. (Znotraj tranzitni) pogoj postaja univerzalen." (Koolhaas, 1994:1252).

Koolhaasov splošni svet pristrčno sprejema kaos kompleksnega obstoja, kjer se zdi, da je vse in vsakdo razpoložljiv in zamenljiv. Njegova izzivalna počastitev nikogaršnje zemlje homogenizacije se gladko prilega gnanemu svetu, ki čedalje bolje prevzema abstraktne videze. Kolonializem 19. stoletja v belgijskem stilu je na primer še vedno potreboval jasno skicirano identiteto nacionalne države. Civilizacija je lahko razsejana med barbari iz takšne izmišljene skupnosti in mora poskrbeti za politično-ekonomski in moralni temelj osvojitve ter izkoriščanja čezmorskega ozemlja. Neokolonializem poznega dvajsetega stoletja se zanaša na transnacionalne družbe, ki ne le uvažajo in izvažajo surove materiale in blago, temveč prek nacionalnih meja prenašajo tudi delo, tovarne in kapital. Oblikujejo tesno mrežo vlaganj v rokah evropskih, severnoameriških in vzhodnoazijskih svetovnih velesil, ki se v potujočih naselbinah spustijo na področja z najugodnejšimi pogoji. Hitri razvoji sofisticirane računalniške tehnologije za komunikacijo, transport in produkcijo omogočajo distribucijo dela v različnih deželah po vsem svetu. *Transnacionalke* ne predstavljajo ne države svojega izvora in ne države gostiteljice, temveč samo sebe. Njihovi izdelki so cenjeni in se kupujejo po vsem svetu, njihova identiteta pa izhaja samo iz njihovega zaščitnega imena in ne iz kraja njihovega izvora. Minimalna lokalna prilagoditev pa je bistvena, če bi taktika udari&pobegni popustila plodnim rezultatom. Tujec se preobleče v nekoga domačega: prilagodljivost in infiltracija sta ključni besedi v marketinški strategiji, ki jo sam poslovni svet opisuje kot '*globalno lokalizacijo*' ("nismo več multinacionalni, sedaj smo multilokalni", je družba Coca-Cola govorila v devetdesetih). Tako gre za *globalizem*

ekonomske, politične, vojaške in kulturne narave, ki mu dominirajo Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka in Splošni sporazum o carinah in trgovini (GATT) pod zastavo varnostnega sveta Združenih narodov in Nata ter pod žarometi Hollywooda, CNN in zahodnih tiskovnih agencij.

2.

Televizija je utelešenje Heisenbergovega načela: televizija opazuje svet in obenem njen pogled spreminja svet. To je odločno vmešavanje, ki ni nič bolj nedolžno kot vmešavanje etnografije, ki se želi zvijačno zakrinkati kot čisto dokumentarna disciplina. Njen namen je objektivno prikazati moralo in navade domorodnih ljudstev, vendar nenehno govori za prebivalce ter jih osedla z neizbežnim statusom radikalnega drugega. Televizija nam na natančno enak način predstavlja svet kot drugo: zdi se, da se dogodki predstavljajo kot čiste reprezentacije. Zdi se, kot da so samoumevni, neizbežni in nepreklicni, in da vanje nismo vpleteni. Vendar ni tako, saj se stvari seveda ne dogajajo kar tako. Poleg tega vemo, da je izbor, s katerim nam je postreženo, pred tem temeljito pregledan. Podoba sveta si kljub temu oblikujemo po poti tega 'naravnega' okolja, ki je nenehno oddajan v domačo udobnost naše dnevne sobe. Svoje strahove in želje rade volje projiciramo na zaslon: čustveno vlaganje poskrbi, da nam tok podob, ki ga sede gledamo, govori tudi o nas samih. Medtem ko dogodki bežijo pred našimi očmi, si razdelimo prostor v smeri njihovega toka. Televizija izključuje in iz nas naredi dodatek; pred zaslonom smo insiderji in outsiderji hkrati.

Televizijski spektakel raje obdeluje kot omejuje nesrečo, pa naj gre za osebne drame, zgodovinske prevrate ali neizogibne katastrofe. Čeprav bi nas televizija lahko spodbujala k negibnosti in nas osedlala z izkrivljeno podobo sveta, ki namiguje na nevarnost za vsakim vogalom, lahko tok podob še vedno zbudi empatijo in vzpostavi vzajemni sporazum prav tako kot razlike. Benedict Anderson sklepa, da je medij tiskane besede hitro rastočemu prebivalstvu v zgodnjih fazah evropskega nacionalizma omogočil ne samo razumeti, da onstran njihovih lastnih obzorij živijo drugi ljudje, ki so jim podobni, temveč je razpršene ljudi tudi prepričal, da si delijo isto ozemlje, iste vire in identična stremjenja. Splet medijske tehnologije in trga je bil tisti, ki je kljub jezikovnim razlikam ustvaril občutek solidarnosti. Časopisi ter kasneje roman in film so zavarovali in še vedno varujejo vezi med člani nacije, konstrukcije, ki jo je Anderson poimenoval '*navidezna skupnost*'. Vendar je danes televizija bolj kot katerikoli drug medij prevzela obredno nalogo. Televizija ločuje in združuje: milijoni gledalcev, vsak s svojimi lastnimi mislimi in v svojem lastnem naslanjaču, vsi ob istem času potujejo po vsem svetu in celo vesolju. V televizijski naciji se pričenjajo zavedati sočasnosti in

vzajemnih vezi med dogodki na različnih krajih po planetu. Televizija celo bolj kot prevoz poviša vsak trenutek, ko ostanemo doma, v svetovljanskega in vsakega zapečkarja v etnografa.

Od leta 1994 zagotavlja *The History Channel* (Zgodovinski program) nekaj tolažbe za tiste, ki niso zmožni prisostvovati izvirnim dogodkom. Poseben avdienci program neprekinjeno ponuja zgodovino; dostopno, jasno organizirano in lahko prebavljivo. 'Vsa Zgodovina. Vsa na enem mestu.(TM)' je geslo za uslugo, ki celotno zgodovino dostavlja na naše domove, vendar ne nujno v 'pravilnem' vrstnem redu. Medtem ko je bil Jean-Luc Godard pred tridesetimi leti izzivalen, ko je izjavil, da imajo celo njegovi filmi začetek, sredino in konec, tako kot vsi drugi, vendar ne nujno v tem vrstnem redu, se nam zdaj takšna zmedena fragmentacija zdi povsem normalna. Ker zdaj v živih prenosih lahko sočasno nastopajo dejanski trenutek in slike dogodka, se zdi, kot da pred (pred predstavljanjem) in po (po dogodku) ne obstajata več. Zgodovini se ni treba več držati toka, temveč se večinoma zdi, da se dogaja *zdaj*, v vsakem trenutku pripravljena na predelavo v obilne, številne in različne interpretacije poročanja. Ko Vivian Sobchack želi ilustrirati, kako zelo se vsi trudimo, da bi sodelovali v zgodovini, omeni množico v Los Angelesu, ki je stala ob avtocesti in *neposredno* spodbujala pobeglega O. J. Simpsona. Kar se ob prvem pogledu zdi nič več kot absurden prikaz čudakov, ki iščejo senzacije, bi bil lahko po njenem mnenju tudi kazalec našega spreminjajočega se odnosa z zgodovino: "Priljubljeno razumevanje travmatičnega in velikega 'zgodovinskega dogodka' kot potencialnosti v trivialni časovnosti vsakdanjika (dovolj skupnega in razširljivega, da 'nas vključi') lahko razumemo kot signaliziranje ne zgolj 'konca' Zgodovine kot izrazito časovne kategorije, temveč tudi (in alternativno) kot razvijajoče se in neobičajne oblike zgodovinske zavesti – če povzamemo, kot resnično in konsekventno 'pripravljenost' na zgodovino." (Sobchack, 1996:5).

Tisti, ki dvomijo v pozitivno oceno dogodkov, ki običajno minejo kot čista medijska histerija, vsaj ne morejo trditi, da spontana interakcija med televizijskimi gledalci in prenosi pade kar z neba. Televizija v takšnih trenutkih preprosto dobi tisto, za kar je prosila: jasen in dokončen odgovor na senzacionalno vrsto zgodovine, ki jo predstavlja. Vsakdo, ki trdi, da je televizija medij brez preteklosti, medij, ki slepo ostaja v večnem tukaj in zdaj, je zgrešil njen narcisoidni značaj. Televizualna analiza preteklosti (ter sedanjosti in prihodnosti) je po splošnem mnenju šibka, če ne neobstoječa, in ničesar ne moremo reči proti tiraniji aktualnosti, vendar z urnikov prav tako ne moremo pregnati prisotnosti 'preteklih časov' in 'včerajšnjega dne'. Ustvarjalci programov ne zamudijo nobene priložnosti, da bi ekstravagantno uporabili arhivsko gradivo, ki tu in tam prihrani denar, predvsem pa, ne glede na nenehne potopitve v minljivost, gledalcu daje občutek priključitve k fascinantni nanizanki, uspešni seriji, ki je bila predvajana že nekaj časa in ne bo takoj izginila z zaslona. Zgodovina je na

televiziji povsod prisotna v obliki dokumentarcev, filmov, nanizank, talk-showov, počastitev in pregledov stoletij, desetletij in let. Vodilni model za takšno navzočnost je formula združevanja slik s pop glasbo ali *vice versa*. 'Kje si bil, ko je bila pesem na lestvici?' je le malo drugače od 'Kje si bil, ko se je to zgodilo?' Odgovor je pogosto identičen: 'Pred televizorjem.' Glasba sproži sliko, slika sproži spomin, slika sproži glasbo. Zgodovina na TV je tv zgodovina.

Prav tako bi bilo seveda mogoče, da vročeglavci, ki se zaradi odhoda v svet odločijo zapustiti svoj privilegiran položaj pred škatlo, spoznajo, da je *prava stvar* drugačne vrste. Gledati eksplozijo Challengerja, trčenje vodene bombe na iraško tarčo ali zavzetje ugrabljenega potniškega letala na letališču v Marseillesu iz prve vrste, je in ostaja eno, nekaj povsem drugega pa je biti v neposredni bližini dogodkov. Prednost fizične navzočnosti po možnosti na varni razdalji ne more biti kategorična zavrnitev priložnostnega spektakla televizije. Katastrofalen turizem kot prihajanje in odhajanje med zaslonom in krajem dogajanja nasprotno dejansko izpodbija vsako dokončno izbiro med enim in drugim. Gledanje televizije ni pomenilo puščanja odprtih pogajanj z realnostjo samo v primeru O. J. Simpsoneve vožnje. Vsaka mogoča zmešnjava lahko prinese: da dogodki, ki so vse preveč resnični, kmalu privzamejo neresnični videz, medtem ko se neavtentične podobe štejejo za resnične. Digitalna škatla trikov, ki v filmu Roberta Zemeckija *Forrest Gump* ponovno napiše sodobno ameriško zgodovino kot naravno katastrofo, ki je ne more poskusiti razumeti niti skupnost niti posameznik, bi lahko potrjevala vdanost v usodo, s katero nekateri ljudje prestajajo konec tega stoletja. Posledice usodne avtomobilske nesreče *Lady Di* pa se nasprotno zdijo strašansko podobne teorijam zarote *Dosjejev X*, o katerih se zdi, da ob svojem trenutku vzgajajo domnevne ali obstoječe politične zarote v resničnem svetu.

3.

Vulkanski izbruhi, strmoglavljena potniška letala in brodolomi so že od samega začetka filmske zgodovine, veliko pred prihodom *Titanica* (1997), navduševali kinematografsko občinstvo. Ničesar novega ni v filmih o katastrofah iz sedemdesetih, ki so s takšnimi uspehi kinematografske blagajne, kot so *Earthquake* (1974), *Towering Inferno* (1974), *Rollercoaster* (1977), *Airport* (1970) in *The Poseidon Adventure* (1972), ter v nedavnem ponovnem oživetju zvrsti, kjer neštete nesreče prelijejo širok zaslon. Katastrofa je nedvomno filmska senzacija *par excellence*: navidez na navaden položaj se nenadoma spremeni v strašen trenutek neizbežne smrti in gledalec preživi. Vendar samo film o katastrofi poviša uničenje sveta v *sistem*. In nam med opazovanjem Apokalipse tudi dopušča smehljaj. *Daylight* (1996), *Independance Day* (1996), *Volcano*

(1997), *Deep Impact* (1998), *Armageddon* (1998) in *Godzilla* (1998): tukaj ni metaforičnih vizij uničenja, ki nam jih zavestno dajejo umetniški filmi. Nobenih predstavitev najglobljih občutkov mučenih filmskih ustvarjalcev (noben avtor si ni nikoli drznil poskusiti ustvariti film o katastrofi – najbližji je bil Hitchcock s Ptiči (1963)). Takšna zvrst je črna luknja v popularni kulturi: ponavljajoča se in zabavna ponovitev konca sveta, ki jo navdihuje mešanica komercialnih imperativov in kolektivne paranoje.

Konvencija zvrsti je njeno sodobno prizorišče. Film o katastrofi je *znanstveno fantastičen film*, ki se dogaja danes in v *naši* deželi. Čeprav ni pet kilometrov visokih valov plimovanja ali babilonskih stolpov, ki se raztezajo med oblake in tam plavajo v prostoru ter verjetno ne obstajajo kosi skal, ki bi bili veliki kot Teksas, še vedno ne gre za civilizacijo v oddaljeni prihodnosti ali na neobstoječem planetu. Gre za tukaj in zdaj, ki je prepuščeno milosti potresa. Med našo dobo, našimi sobami, našo obleko, našimi avtomobili in pričeskami ter tistimi v filmih ni nobene razlike. Naša mesta, naše zgradbe, naša letala so tarče kapric nevezanih elementov, obsedenosti nevarnega blazneža ali invazije napadalnih nezemeljskih bitij. Učinek, na katerega se meri, je nemudnost. Gledalec je sam tisti, ki pade kot plen katastrofe, ne toliko po poti poskušene in preskušene hollywoodske metode identifikacije, temveč raje s fizično zvezo. Šok v *Earthquakeu* se ne začne zaman v polnem kinu. Filmi o katastrofah, ki so namenjeni trgu drive-in, vsebujejo obvezne prizore, kjer so na posnetku lastniki avtomobilov. *Rollercoaster*, – v katerem norec napade velikega potapljača in kjer ne moremo zanikati zveze med avtomobilom, ki ga zanese naprej, in kinematografskimi sedeži – in *Earthquake* sta bila prikazana v sensurroundu: tehničnem procesu, kjer imajo basovski zapisi iz posebno nameščenih zvočnikov namen zbuditi občutek, da se tresejo kinematografski sedeži in celoten kino.

Destabilizacija gledalca se v teh filmih pogosto začne že med otvoritvenim delom s pomočjo helikopterskega leta nad prizoriščem bližajoče se katastrofe. Breztežni, dezorientirani obrati helikopterja in kamere nas pripravljajo na prihod resničnih šokov. Naraščajoča horizontna črta je nepričakovano visoka, ko zagledamo velikanskega morskega psa, ki hiti proti nam. Obrnjeni na glavo visimo z vlaka smrti. V predoru za neposreden promet končamo v kadeči se množici razbitih avtomobilov. Ladja, ki se je potopila na novoletni večer, se seveda prevrne tako, da strop postane dno in dno strop in strašno reševanje nas tako vodi skozi podpalubje na dno namesto proti stropu. Plezati moramo navzdol po nihajočih vrveh, končati v klavstrofobičnih dvigalnih jaških, mračnih grobnicah, pretresljivih razbitinah letal, ozkih brezni. Znani svet začetka filma in zunaj kinematografa nenadoma postane živ pekel. Zabavišni sejem, turistično letovišče, skupina stanovanj in znana prevozna sredstva, kot sta avtomobil in letalo, postanejo samo zelo številne krste.

Nauk filma o katastrofi je, da so katastrofe vedno zrele, pod tankim plaščem civiliziranega laka tlijo spori, red lahko v trenutku postane kaos. Ko se to zgodi, spodletijo vsi sistemi, ki smo jih tako natančno zgradili.

Ključna beseda v zvrsti je psihološka in fizična izolacija. Liki so del nepovezane družbe. Drug od drugega so odtujeni v ogorčenih zakonih, imajo seveda ljubico in se jim gnusijo nepravilne prakse v njihovem profesionalnem svetu. Ni presenetljivo, da ne morejo več pričakovati nobene pomoči iz zunanjega sveta, ko nesreča udari. Žrtve pogosto dobesedno obtičijo skupaj v rešilnem člunu, na oddaljenem otoku, v vojaškem oporišču nekje blizu pola, v dvigalnem jašku, ki visi na nitki, povezani z gorečo skupino stanovanj, ali na kometu, ki s svetlobno hitrostjo drvi proti Zemlji. Vendar so sami. Popolnoma drugače kot v vesternih, kjer je glavna nit zgodbe boja zaprte skupnosti kavbojev ali farmerjev proti Indijancem in neprijazni naravi.

Film o katastrofi ni optimistična zvrst. Samo zdi se, da je. Osrednja točka končno trdno stoji, ko se osvobodi cel pekel. Na koncu je vedno dovolj preživelih in tako usodne katastrofe kot nevarni psihopati, invazije Nezemljanov ter trčenja meteorjev so na srečo precej redka. Pogumni so nagrajeni, strahopetci propadejo. Prešuštniki vedno podležejo plamenom. Prepirajoči se pari najdejo mir, če je treba, v smrti. Pokvarjen politik doživi svojo usodo. Premeteni gradbeni pogodbenik izgine v plamenih. Nori morilec trpi nasilno smrt, ki jo je imel v zalogi za druge. Napadalni Nezemljan je izstreljen nazaj v vesolje. Vojna lahko divje besni, vendar ne traja dolgo. Ampak je samo predstava. Film o katastrofi nas ne pušča v dvomu: katastrofe imamo na svoji lastni vesti. Zato je tako goreč pri senzacionalnem: najvišji stolp, največji vlak smrti, najhitrejša letalo, najsodobnejša ladja, najnovejši znanstveni poskusi. To so znaki civilizacije, družbe, ki je ušla iz rok, ki je podivjala. Nadležno pogosto nam teče v grlo: kar se pokvari najprej, so stvari, na katerih smo tako trdo delali, ki so jih mnogi izmed nas pomagali graditi in v katere je bilo stlačenega tako veliko denarja. Zato se na koncu vsakega filma o katastrofi pripeti tekma s časom. Še štiri minute preden raznese vlak smrti, še tri minute preden se zruši goreči stolp, letalu je ostalo goriva za dve minuti, komet bo uničil New York v eni minuti ... *To smo sami pričarali* in minute in sekunde tiktakajo. Sistem je podivjal. Samo malo časa je še ostalo, da stvari postavimo na svoje mesto.

4.

Dvajset let po dvigu in padcu prve generacije filmov o katastrofah (v osemdesetih se je zdelo, da so, tako kot disko, dokončno odpisani kot klasičen primer slabega okusa), dobi uničenje civilizacije strahovite razsežnosti v *Terminatorju 2: Judgement Day* (1991). Metropol

Los Angelesa je izbrisana z zemljevida z jedrsko eksplozijo. To, za kar je film o katastrofi v sedemdesetih potreboval celoten film, je bilo od zdaj naprej predstavljeno kot aparte. Uničenje L.A. traja komaj dve minuti, na pol poti skozi Terminator 2, film, ki traja dve uri.

V *Earthquakeu* je bilo potrebnih polnih osem minut. *Armageddon*, začasno vrh novega stila filmov o katastrofah, dosega celo višjo raven. New York se že na začetku sreča s svojo usodo, nekje na poti skozi Šanghaj je izbrisan s svetovnega zemljevida in v končni točki Pariz izgine v ničnost. Vzorci superiorne digitalne spretnosti nedvomno zahtevajo najbolj spektakularne katastrofe, ki so mogoče: takojšnje uničenje vsega sveta. Še več, zdi se, da je katastrofa, ki vse druge katastrofe naredi odvečne, tako primerna kot odločna rešitev obilnih problemov dobe globalizacije na prehodu tisočletja, da je sposobna navdihniti dva filma hkrati (*Armageddon* in *Deep Impact*).

Film o katastrofah se vrača, vendar nikoli ni tudi izginil. Medtem ko je Hollywood posodabljal in razširjal svoj arzenal posebnih efektov (s pomočjo digitalne programske opreme) z očesom na celo bolj spektakularnih katastrofah, so takšni filmi v spremenjeni obliki končali zgolj na televiziji. Njihova oblika je seveda ostala ista: akumulacija zgodb, menjavanje med številnimi liki, ignoriranje psihološke globine likov in pomanjkanje močnih linij zapleta je bilo vedno dnevna vozovnica v televizijski fikciji. Grožnja problema dneva (zloraba otrok, droge, alkoholizem, splav, neozdravljive bolezni itd.) za povprečnega državljana je bila dolgo osnovni element v številnih limonadah, situacijskih komedijah in mini nadaljevankah. Vendar to vse drži za dobro staro fikcijo. Šele odkar je tudi amaterski video del televizije mainstream, je postalo resnično jasno, kako se je televizijski gledalec prilagodil *mise en scene* za uničenje svojega lastnega obstoja.

Stvarna oddaja, kot je *Rescue 999* (britanska različica ameriškega *Rescue 911*) ob gledalčevi pomoči opisuje surovo, vsakdanjo realnost kot področje visokega rizika. Ko enkrat zapustimo dnevno sobo, je življenje sestavljeno iz vrste potencialnih nevarnosti in dejanskih nesreč. Med zgodbo o očetu, ki reši svojega majhnega sina iz potapljače se razbitine avtomobila, in zgodbo o človeku, ki leži pod ostrejšem svoje porušene hiše, program ponuja brezplačen vodnik za reševanje, da bi ublažili nenehno nesrečo. V tečaj prve pomoči se lahko vpišete med predvajanjem, medtem ko so druge 'informacije o reševanju' na srečo ponujene na isti številki, zelo poceni pa lahko naročite tudi mobilni telefon '999 reševalni vodnik'. Navsezadnje dnevna soba ne ponuja niti zavetja pred vsakdanjimi nevarnostmi. Prisotni se nauči, da je samo v Veliki Britaniji 12.000 usodnih nesreč in da se jih veliko zgodi doma. Ni presenetljivo, da gledalec z videokamero v roki prav tako uprizori *katastrofo*, ko od poklicnih televizijskih ustvarjalcev prevzame krmilo kot v *America's Funniest Home Videos* (*Najbolj smešen ameriški domači video*) (in vse njegove različice v drugih državah). Vsakdanje življenje predstavlja iz svoje udobne dnevne sobe kot

kruto burleskno zadevo. Dojenček pade iz zibelke, otrok s svojim kolesom trči v zid, oče pade skozi garažno streho, medtem ko jo popravlja, ročaj grabelj udari sosedo v mednožje, mami zagori žar in stara mama si osmоди lase, ko zadrema pod sušilcem. Celo stvarna TV ne pobegne pred 'načrtovanim tokom', ki s seboj prinaša udobno rutino gledanja TV: nenehno množenje neskončnega števila majhnih nadlog je zamenjala tisto eno veliko hudo preizkušnjo v filmu o katastrofi. Odkar so se množice infiltrirale v najbolj gledan termin TV, so svoja nevarna zasebna življenja takoj promovirale v javno areno. Ponosno so se odločili uprizoriti vratolomne poslastice. Navsezadnje ne želijo biti osramočeni zaradi junaštva svojih vsakdanjih življenj. Odkar poceni tehnologija nenehno omogoča ujeti celoto posameznikovega obstoja – od rojstva do smrti – in jo oddajati po vsem svetu, je lahko tudi gledalec tako režiser kot junak v programu svojega lastnega življenja. V takšni utilitarni televizijski strategiji prevladuje avtentičnost. Navade naturalizma, ki jih vsiljujejo televizijski studii, se umikajo identifikaciji in kredibilnosti. Konvencije, zahteve in pričakovanja fikcije so namerno ignorirani. Komu je sploh še mar za razplet, kompozicijo, osvetlitev, fokus, igranje in zvok? Komu je figo mar za izumetničenost zvezdnitva, ki še vedno prevladuje celo na valovih zelo demokratičnih televizijskih serij (kot so *Married with Children*, *Roseanne*, *Oprah Winfrey*, *Jerry Springer*, *Jennie Jones*, *Ricky Lake...*)?

Pripoveden užitek klasične hollywoodske fikcije je izgubil svoj edini pomen za stvarno televizijo. Trakovi videokamere so dokumenti, posnetki in priznanja, za katere ni potrebno, da so nanizani skupaj na podlagi zgodbe. So sporočila z domače fronte in tako govorijo sami zase. Zrnate podobe so le preveč goreče, da bi razkrile svoje izvore v tukaj in zdaj ter domačem videu. Razdalja med zasebnim in javnim se krajša. Vsakdo in ne najmanj filmski ustvarjalci sami se lahko v vsakem trenutku dejansko prikažejo na zaslonu. Akumulacija manjših nesreč ne zahteva identifikacije, temveč asociacijo. Prav tako kot je kinematografskemu sedežu gledalca filma o katastrofi v kinu dano tresočo mesto na platnu (v obliki izpostavljenega dvigalnega jaška, potnikovega sedeža in podobnega), gledalec oddaj stvarne televizije vidi, ali bolje čuti, da je njegova lastna zofa, notranjost njegove dnevne sobe, njegov vrt za hišo, na kratko njegov celoten zasebni svet-v-nevarnosti prenesen na majhen zaslon. Še več: on sam svojo sodobno, elektronsko občo-ali-vrtno različico serij pop art *Death & Disaster (121 die in Jet)* vrže v javno sfero. Vendar ne zato, da bi bil potem slaven samo enkratnih 15 minut, če uporabimo frazo Andyja Warhola. Ne, na obzorju tega udobnega Armageddona odmeva še ena izmed Warholovih fraz, ki obljublja večno slavo: 'Smrt vas lahko naredi resnično slavne.'

5.

Don DeLillo v svojem romanu *White Noise* namerno vstopi v katastrofalno cono somraka med dejstvom in fikcijo. Njegov junak je akademik, ki s svojo družino živi mirno življenje v prav tako mirni soseski, dokler se tovorni vlak, ki prevažata strupene odpadke, ne iztiri za lučaj kamna stran od njegove hiše. Veliko število bežečih med obvezno evakuacijo pokaže znake infekcije šele potem, ko so podrobno opisani v medijih. Ko se izkaže, da opisi niso bili pravilni, se njihovi znaki spremenijo v skladu s popravljenimi poročili. Profesor je neverjetno presenečen nad tem, da so stvari lahko šle tako daleč. Takoj ko je z lastnimi očmi videl oblak strupa, zagotavlja svoji majhni hčerki, da poplave, hurikani in jedrske katastrofe prizadenejo samo revne ljudi na problematičnih področjih: 'Ali ste v eni tistih televizijskih poplav kdaj videli visokošolskega profesorja, ki v čolnu vesla po svoji ulici? Živimo v urejenem in prijetnem mestu blizu fakultete z nenavadnim imenom. Takšne stvari se ne dogajajo v kraju, kot je Blacksmith.' (DeLillo, 1984: 114).

Zgodovinar Hayden White definira zgodovino kot razlago dogodkov, ki so se zgodili. Zgodovina ne ustreza dogodkom, kajti dogodki vodijo k zgodbi, ki zagotavlja pomen, ali v najboljšem primeru celo k različnim takšnim zgodbam. Takšen pristop je zelo koristen v dobi na različnih mestih sočasno prisotnih podob, s tveganjem, da zapademo v popoln skepticizem. Mediji v veliki meri določajo, kaj se dejansko zgodi, kako zvemo, kaj se je zgodilo, ter kako razložimo in si zapomnimo dogodek. Frank P. Tomasulo podpira takšno izjavo v seznamu, ki oceni legendarne zgodovinske dogodke, ki so se zgodili na ameriških tleh: amaterske filmske slike umora predsednika Kennedyja, neposreden prenos umora Leeja Harveya Oswalda, posnetki varnostne kamere Patty Hearstovega roba banke, televizijski Watergate, Irangate in sodna zaslišanja O. J. Simpsona, če naštejemo samo nekatere. "Če 'videti pomeni verjeti', kot pravi pregovor, potem je sodobna zgodovina v dobi globalnega medijskega kapitalizma čedalje bolj 'pisana' na film in videotrakove." (Tomasulo, 1996: 71). Dejstvo, da dogodki v severnoameriški zgodovini 20. stoletja prevladujejo v povzetku pomembnih medijskih dogodkov, nam seveda pove vse, kar moramo vedeti o unilateralni prevladi Združenih držav, ko pride do distribucije slik v medije. Čeprav so slike vrezane v vse naše spomine, pa se vsakdo nedvomno lahko domisli lokalnega dvojnika za vsako ameriško sliko. Obstaja lokalni ekvivalent za vsako katastrofo in škandal. V Belgiji je na primer slavljen nacionalni dogodek zasenčil svetovni televizijski dogodek stoletja: prvi pristanek na Luni je sovpadel s prvo zmago nacionalnega kralja kolesarjenja Eddyja Merckxa na Tour de France. Belgijska nacija je bila v zadnjih letih vsekakor dobra partija za tekmovalstvo s široko razširjenim medijskim pokrivanjem, med drugim tudi Heizelove drame, prevrnitvijo Heralda of Free

enterprises, Bende van Nijvel (gangsterji), umor Andrééja Coolsa, zaslišanja komisije Dutroux, aféra Di Rupo in pričanje X1. Takšni čustveno obremenjeni primeri popolno prikažejo, da kljub prazni grozi medijskega cirkusa, kjer se vse zdi prevara ter konstrukcija in kjer se zdi, da pomen izgine v dejansko neskončnem množenju in pospeševanju nenehnih poplav podob, resničnost še naprej obstaja, če je posredovana ali ne. Zgodovina se še naprej dogaja ali, če uporabimo besede Frederica Jamesona: 'Zgodovina *ni* besedilo, ni pripoved, mojstrska ali drugačna ... Zgodovina je, kar boli.' (Tomasulo, 1996: 73).

History and Memory je Rea Tajirijino osebno raziskovanje individualnega in skupinskega spomina na manj rožnato obarvano obdobje severnoameriške zgodovine. V svojem videu vnese popravke v dobo na podlagi odlomkov iz hollywoodskih filmov in avtentičnega propagandnega gradiva iz druge svetovne vojne z intervjuji, dokumentarnimi slikami, filmi njene lastne družine in rekonstruiranimi posnetki. Bojuje se s težavnostjo predstavljanja zgodovine in že tuhta o spominu in pozabi, ko pripoveduje zgodbo o svojem japonskem očetu, ki so ga vpoklicali v ameriško vojsko pred napadom na Pearl Harbour in je ob vrnitvi svojo družino našel med 110.000 drugimi ameriški Japonci, ki so jih razglasili za "nevarnosti za državo v 'relokacijskem taborišču', prijetnem evfemizmu za internacijsko taborišče." Obstaja dovolj slik, ki opisujejo in opravičujejo uradno različico dogodkov, da pa bi dobili sliko, ki govori neuradno o zgodovini vojne, je bilo potrebno pravo arheološko iskanje. Edini spomin, ki ga ima Tajirijina mama na boleča leta, je bil taktilen: spominja se odpiranja pipe v taborišču v žgoči vročini in občutka osvežujoče vode na svojih rokah in obrazu. Ključen trenutek, ki ga je najtežje vizualizirati, je obenem najbolj zaseben, česar slike ameriških filmskih poročanj nikoli niso bile sposobne kolonizirati. *History and Memory* (1991) je avdio-vizualno raziskovanje resnične vsebine slik. Tajiri postavlja vprašanja tako o izkrivljenem uradnem poročanju o japonski grožnji za ameriško ozemlje kot o dobronameričnih ameriških kinematografskih filmih, ki jasno predstavijo dejstva, vendar kot središče zgodbe zadržijo belega Američana. Odsotnost ali bolje izbris resničnega, japonskega, protagonističnega v tej zgodovini sproži ključna vprašanja o kontekstualni pomembnosti produkcije, distribucije in uporabe podob. Kdo, kje in kdaj gleda čigave slike?

James Baldwin je bil verjetno tisti, ki je posnel najbolj zgovorno anekdoto o kontekstu našega videnja, v njegovem primeru prikazovanja hollywoodskega filma *The Defiant Ones* (1958) v harlemskem kinu. Film govori o dveh zapornikih, belcu in črncu, ki sta priklenjena skupaj in med poskusom pobega postopoma postaneta zmožna premagati svoje vzajemne rasistične občutke, ter se konča z zelo izrazitim vrhuncem. Ko se dvojici uspe rešiti svojih verig in je ranjeni belec pred tem, da ponovno pade v roke zakona, se črnc v navalu solidarnosti odloči za skok z vlaka, ki bo rešil njega, a hkrati tudi ne

bo zapustil svojega prijatelja. Antirasistično belo občinstvo je veliko-dušno ploskalo usodni, vendar plemeniti odločitvi. Črno občinstvo v Harlemu, ki se je v tistem času redko, če se je sploh kdaj, videlo na srebrnem zaslonu mainstream, je bilo presenečeno in se je črncu posmehovalo ter ga imelo za norca. Njegovo pomirjujoče nagnjenje, da belcu odpusti, ga spušča v še en odmerek zlorabe. Črno občinstvo bi raje videlo, da bi belec vsaj enkrat poskrbel zase in črncu celo med predstavo vpilo: 'Pojdi nazaj na vlak, norec!' (Baldwin, 1976: 34).

Ali če vzamemo Walt Disneyevo animirano različico Rudyard Kiplingove Knjiga o džungli *Jungle Book* (1969): slavološka oda zmagoslavju kulture nad naravo, vrednot kolonialne družine nad barbarskim brezvladjem. Ko Mowglija, človeškega otroka, ki je odrasel v indijski džungli, ob prvem srečanju takoj pritegne očarljiv človek iste starosti, se sooči s parajočo izbiro med urejenim življenjem vasi in brezskrbnim v džungli. Njegova postopna iniciacija v svet odraslosti se ne zgodi zaman na robu džungle. Celo njegovi živalski prijatelji se v tej mejni coni ne morejo strinjati med seboj. Medved Baloo ga divje prosi, naj se vrne in naj nadaljuje svojo zabavo. Panter Bagheera se je sprjaznil in omahujočega Mowglija spodbuja, naj naredi korak. Medtem dekle prepeva o sanjah za prihodnost z idilično družino, v kateri oče lovi, mati kuha in hči hodi po vodo. Pesem se imenuje *My Own Home* in Mowgli nagonsko podleže zapeljevanju. In srečno so živeli do konca svojih dni ... Razen če seveda takšna čista promocija tradicionalnih družinskih vrednot ne pomeni nedvoumno *srečnega konca* za vse. Prav tako kot Dorotejino očitno neizogibno vrnitev v Kansas bo nekdo Mowglijev odhod v njegov novi dom razumel kot spodbudo za iskanje sreče drugod, medtem ko bo za nekoga drugega potrditev *prepuščanja toku*.

6.

Dial H-I-S-T-O-R-Y (1997) pripoveduje neuradno zgodovino letalskih ugrabitev in terorizma, ki jih je spremljal, ali bolje: je neavtorizirana biografija o odnosu med mediji in terorizmom. Igrivo ironičen 'psevdokumentar' ponese gledalca s seboj na viharno potovanje skozi romantično ugrabiteljsko revolucionarnost šestdesetih in sedemdesetih do ciničnih, anonimnih paketnih bomb devetdesetih. Johan Grimonprez v kalejdoskopski mešanici arhivskih slik in osebnih domačih filmskih gradiv brez čiste zgodbe, dialogov v živo ali zaslon-skih igralcev, toda v peklenskem tempu, proučuje vlogo medijev v sodobni katastrofični kulturi. Partitura (skladatelja Davida Sheaeja) uporablja enako občutljivost pri lepljenju: s pomočjo samplinga proizvaja avdiativno sestavljanke, ki je polna nepričakovanih obratov in nenapovedljivih sprememb razpoloženja. *Dial H-I-S-T-O-R-Y*, ki je svoj navdih našel v dveh Don DeLillovih romanih *White Noise* (1984) in *Mao II* (1988) in kratki povzetki iz teh dveh knjig, ki

delujejo kot kontemplativna povezujoča besedila v obliki spremne besede, prikazujejo, kako spektakel svetovnega terorizma prodre skozi varnost naših dnevnih sob kot potrditev naše želje po ultimativni katastrofi.

V Grimoprezovem poročilu o letalskih ugrabitvah dvajsetega stoletja se karizmatični antijunaki postopoma umaknejo prikritim paketom Semtexa, za katere odgovornosti ne prevzema nihče, krivijo pa vse. Dejstvo, da so padajoči delci razbitine ob eksploziji Pan Amovega letala 103 v polnem letu nad škotsko vasjo Lockerbie (1988), nekatere televizijske gledalce med predvajanjem *This is your life* dobesedno ujeli nepripravljene, podpira televizijsko napoved, da nezgoda čaka za vsakim vogalom. Teror obljublja, da lahko brez usmiljenja udari v vsakem trenutku na vsakem mestu, oziroma vsaj igralci v Hladni vojni želijo, da bi mi to verjeli. Reaganova administracija je ugotovila, da je odločen jezik antiterorizma priročno sredstvo za zbujanje strahu pred sovražnikom. Televizija je z veseljem sodelovala v igri v upanju, da bo okrepila svojo pogodbo z alarmiranimi državljani. Gledalec se na to navadi in naključno posnete videorekorderske slike padajočega ugrabljenega letala, ki je ravno vzletelo z nabito polnih počitniških plaž na Komorskih otokih (1996), na koncu *Dial H-I-S-T-O-R-Y* v trenutku razjasnijo, v kako strašen odnos z našim vsakdanjim obstojem trenutno vstopa terorizem. Ugrabitelji niso več glavni junaki drame, temveč so amaterski filmski ustvarjalci, ki so se v vsej naglici vrnili s svojega medenega tedna kot gostje *showa Larryja Kinga* na CNN, in niti beseda ni spregovorjena o kakršnikoli politični agendi, ki stoji za ugrabitvijo. Zdaj, ko imamo stvarno televizijo, se je za vedno zožila vrzel med gledalcem in zaslonom. Človek-z-videokamero (ki je na prizorišču, namesto pred njim) služi svojemu svetu kot stalno katastrofično področje, kjer on in njegova družina sama igrata glavni vlogi. Zaradi ene katastrofe več ali manj ne bo nihče trenil z očesom, saj navsezadnje obstaja velika možnost, da jo je televizijski gledalec posnel (in povzročil) sam. Teatra terorističnega antijunaka preteklega časa nič več ne potrebuje, saj je povsem dovolj spektakel eksplozije.

Nekoč je bilo drugače. Ko je italijansko-ameriški vietnamski veteran Raffaele Minichiello leta 1969 izvedel prvo čezatlantsko ugrabitev letala, ni postavil nikakršnih posebnih zahtev ali določil kakršnekoli smeri. Takoj po svoji aretaciji je dejansko celo trdil, da se o vsem skupaj ne spominja ničesar. Nekaj deklet iz vasi, kjer se je rodil, je privlačnega mladega moškega zaprosilo za roko. Minichiello je le eden izmed privlačnih sanjačev brez jasno določenega programa. Seznam ugrabiteljev narašča: zmedeni, vendar odločeni najstniki in dvajset-nekaj-letniki, razočarani in streznjeni državljani, rahlo in nevarno moteni, prisilni in prostovoljni begunci, polni domotožja in šaljevci z otroškimi revolverji.

Perujski revolucionarji pa bodo v uradni zgodovini zapisani kot prvi ugrabitelji letala in oni so nedvomno imeli politično agendo:

pilotu poštnega letala so ukazali, naj nad Limo odvrže propagandne letake (1931). Druga uradno registrirana ugrabitev letala je bila v komunistični državi: nekaj Romunov je pilota med domačim letom prisililo, da je pristal na turških tleh (1947). Ugrabljanje letal se je v zgodnjih letih hladne vojne razvilo v poskušan in preizkušen način pobega političnih beguncev iz vzhodnoevropskih držav. 'Borci za svobodo' so bežali z Vzhoda na Zahod, bili ob svojem prihodu sprejeti z naklonjenostjo in ponavadi nagrajeni s političnim azilom. Peščica oboroženih Grkov je pilota na komercialnem domačem letu prisilila, da se je preusmeril v Jugoslavijo. Prvi pobeg po zraku v državo na 'napačni' strani železne zavesne ni mogla pričakovati velikega aplavza Zahodu (1952). Kubanske letalske ugrabitve so se začele konec petdesetih, kot njihova najnovejša gverilska taktika proti izprijenemu režimu. Castrovi uporniki na poti na oblast so najprej premagali domače lete, potem pa preusmerili ameriška letala. V letih, ki so sledila, je nastal določen vzorec. Ameriška posadka je po vsaki ugrabitvi nekaj časa ostala v Havani in potem brez potnikov s svojim letalom odletela nazaj. Potniki so bili povabljeni na večerjo in dobili cigare, knjige in fotografije Che Guevare, peljali pa so jih tudi na kratek ogled sodobnih gradbenih projektov in nedotaknjenih pokrajin. Včasih so preživeli noč v katerem izmed boljših hotelov v mestu, potem pa so jih v letalu, ki so ga posebej poslale Združene države, poslali nazaj domov. Leta 1969 so precej razširili restavraco in trgovino z darili na havanskem letališču, da bi preskrbovali zahteve nepričakovanih gostov. Ko je leta 1970 pristal prvi boeing 747, ki ga je ugrabil Portoričan iz Bronxa v New Yorku, je sam Castro pohitel na letališče, da bi občudoval zelo pomemben dogodek. Ugrabitelj je izginil v zmešnjavi in premier je pilotu čestital za njegovo sijajno zvijačo.

To je obseg idile. Dosje letalskih ugrabitev lahko seveda ni nič drugega kot poročilo o eksplozivni zgodovini tega stoletja. Zato je *Dial H-I-S-T-O-R-Y* avdio-vizualni pregled statusa zgodovine v posledicah konca hladne vojne. Od padca berlinskega zidu naprej ni bilo več govora o koncentrični zgodovini, ki vključuje središčno točko in obrobja (Zahod in Vzhod, ki sta *vice versa* odvisna od stališča drugega), temveč raje o splošni verigi dogodkov, v katerih je vsak Tom, Dick in Harry tako opazovalec kot vpletena stran, in če naj verjamemo temu, kar Don DeLillo piše v *Mao II*, v največji meri terorist in pisatelj (in, po Grimonprezu, *mutatis mutandis*, tudi filmski ustvarjalec). Pisatelj ima podoben program, vendar lahko danes samo upa, da bo naredil spremembo. Medtem ko so njegovi Veliki romani nekoč močno vplivali na celotno kulturo, mora pisatelj zdaj svoj položaj predati teroristu, ki zna učinkoviteje voditi množice in medije. Dvojica lahko uporablja različna orožja, pero proti meču, kljub temu pa oba potrebujeta zaroto, jekleno logiko, ki ju povezuje s potekom dogodkov. Ni naključje, da je De Lillo v *Libri*, svojem novem romanu o Leeju Harveyu Oswaldu, sposoben zbuditi empatijo

za domnevnim morilcem predsednika Kennedyja, figuro v neprimerljivi zaroti: 'Hotel se je ponašati z jasnim občutkom vloge, narediti potezo edinkrat, ko ni bil razočaran. Hodil je v sencah zavarovalniških stolpov in bančniških zgradb. Mislil je, da je edina pot h koncu izolacije, če doseže točko, kjer ne bo več ločen od resničnih bojev, ki so se dogajali okrog njega. Ime, ki ga dajemo tej točki, je zgodovina.' (De Lillo, 1988: 248).

Dial H-I-S-T-O-R-Y označi pot, ki postopoma pušča čedalje manj in manj prostora za Oswaldovo hrepenenje, da bi podal jasno izjavo. Celo glavni liki iz analov terorizma se na prizorišču kažejo kot privid. Celoten mednarodni terorizem v sedemdesetih je bil ne glede na to, ali je program izviral iz radikalne levice ali skrajne desnice, menjava orožja, potnih listov in dobrih obratov, bolj kot očitna politična agenda Ljudske fronte za osvoboditev Palestine (Popular Front for the Liberation of Palestine), frakcije Rdeče armade (Rote Armee Fraktion), Japonske osvobodilne vojske (Japanese Liberation Army) in Rdečih brigad (Brigate Rosso). Celo tiste ugrabitve, ki so uspele v tem, da so palestinsko ljudstvo in njihovo deželo postavile na mednarodno agendo in s tem izsilile edinstven zgodovinski prodor, se ne izognejo maškaradi. Leila Khaled se je po turneji po arabskem svetu na podlagi uspešne ugrabitve TWA leta iz Rima za Tel Aviv leta 1969 pripravila na drugo srečanje z zgodovino, ko je prestala plastično operacijo. Ko je leta 1972 Rima Tannous Eissa ugrabila letalo Sabena na poti iz Bruslja v Tel Aviv, je svoje razstrelivo pritihotapila v letalu v toaletni torbici. Na sebi je imela steznik, ki je bil poln močnega razstreliva, njen modrček pa je skrival elektronski detonator. Izraelski vojaki, ki so na silo vdrli v pilotsko kabino med prvim uspešnim zavzetjem ugrabljenega letala, so bili vsi preoblečeni v mehanike. Celotno letališče so celo zamaskirali, da bi članom Japonske rdeče armade (Japanese Red Army) onemogočili ugrabitev japonskega letala (1970). Letalo je brez vednosti ugrabiteljev pristalo v Seulu v Južni Koreji, ki je bil za to priložnost do potankosti preoblečen, da bi bil videti kot severnokorejsko vojaško letališče, ki je bilo zahtevani cilj. Poskus se je izjalovil, ker so ugrabitelji zahtevali uradni portret Kim Il Sunga in ker so na radiu v kabini slišali ameriški jazz. Preoblačenje je bilo tako v vseh pogledih predstava po okusu medijev, čeprav so jih teroristi (in protiteroristi) kmalu in voljno uporabili za orožje.

Terorizem je bil popoln medijski dogodek: vizualna zgodba v delih z junaki, pankrti in napetim razpletom. Antiterorizem je prav tako hvaležen: pristne ali domnevne ruske, libijske, iranske ali iraške zarote za super teroristi Carlosom in Abu Nidala, ki sta bila tudi mojstra preobleke, so močno pripomogle pri konstrukciji skupnega sovražnika, ki je močno presegal dejanski vpliv terorizma. Še več, razlika med terorizmom in antiterorizmom je bila zamegljena oziroma jo je vsaj postalo težko doseči. Poglejmo nejasno verigo obtožb in maščevanj, povezanih z mednarodnimi pripetljaji, ki jih ne more

nihče več urediti: Sovjetska zveza sestrelila korejsko potniško letalo v njihovem zračnem prostoru (1983), ZDA naredi enako z iranskim airbusom nad Perzijskim zalivom (1988) in ko je v anonimnem eksplozivnem napadu strmoglavilo Pan Amovo letalo nad Lockerbiejem, je Pan Am obtožil Cio. CIA pa je odgovornost prenesla na Libijo in različne teroristične organizacije po vsem svetu so prevzele odgovornost. Poostreni varnostni ukrepi, tako veliki v industriji kot tisti v preskrbovanju, imajo nekaj s tem: še vedno je lažje pritihotapati bombo na letalo kot se sam glasno in vpadljivo prikazati pod žarometi. Sicer pa za pop ikone *terorističnega chiqueja* ni več prostora v teh abstraktnih mrežah, ki se dvigajo visoko nad glavami posameznika in nacionalne države. James Der Derrian vidi terorista kot nekoga, ki je izgubil vso svojo reprezentativno funkcijo v dobi naraščajoče globalizacije. Ne more delovati niti v imenu države niti v imenu ljudi in ne more razkriti represivnega obraza države, 'Resnično omrežje terorja ne gre skozi Moskvo, Libijo ali Iran, temveč skozi ne-prostor, kibernetski prostor, ki reproducira in kontekstualizira teroristično dejanje za svetovno občinstvo.' (Der Derrian, 1992: 116).

Tako gre od enega *neprostopa* do drugega, od nikogaršnjega ozemlja letališča do virtualnega prostora medijev, prav v tolikšni meri *ambientalna* pokrajina kot Koolhaasovo splošno mesto, v katerem je zelo vsakdanji občutek 'biti-v-tranzitu'. Ni naključje, da se je terorizem v veliki meri osredotočil na ugrabljanje letal. Letališče je bilo vedno simbol modernosti, napredka in hitrosti. Obenem je tudi mesto srečevanja in točka odhoda, kjer svoboda in varnost, oddaljenost in zasidranost prevzame obliko v obredih prihoda in odhoda: *prijava/odjava, vkrcanje, vzlet/pristanek*. Ne samo mediji, temveč tudi filmski ustvarjalci lahko tam najdejo zgovorne podobe. Grimonprez v različnih točkah osredotoča svojo pozornost na dvorane prihoda in odhoda: vpliv gibanja med potovanjem in domom postane najbližje v objemih sorodnikov in prijateljev. Človeška čustva radosti in žalosti tečejo visoko v izpopolnjenih poštah tehnološkega dosežka. Ne zgoj letalo, temveč tudi sama letališča so primerki stanja umetnostnega raziskovanja v meje naše dezorientacije, raziskovanja ravnotežja med agorafobijo in klavstrofobijo, med Ikarjevimi sanjami in strahom pred letenjem.

Vendar ni raziskave, ki bi bila brez žrtev. Letališče nam ponuja okno v jutrišnji svet, vendar nam drži tudi ogledalo pred našimi lastnimi obrazi: nič več nismo kot morski prašički v zgodovinskem poskusu. Seveda, ko bomba eksplodira. Terorist celo na letališču naleti na plen, medtem ko je že na pol v zraku, kruto in brezobzirnoma udari na mestih, iz katerih prihajajo in kamor odhajajo. Na letalu so stvari popolnoma drugačne, kajti tudi tedaj, ko jeklene ptice visoko v zraku lahko obljubijo nova obzorja, še vedno ne morejo pobegniti pred banalnostjo zemeljskega obstoja. Stvari so med nemotenim potniškim letom urejene tako, da bi nam bilo udobno z obrokom, pijačo, filmom in kot na televiziji z obljubo lahko dosegli katastrofe.

Seveda, če je v letalu terorist. Priložnostno celo on/ona zgradi svojo majhno hiško: ko je Leila Khaled, ki je bila brez državljanstva, kot vodja dveh moških komandosov Ljudske fronte za osvoboditev Palestine (Popular Front for the Liberation of Palestine) preusmerila TWA let 840 Rim/Tel Aviv v Damask (1969), jo je zagrabilo domotožje in je na poti pilotu ukazala, naj nekaj časa kroži nad Haifo, zasedeno vasjo, kjer se je rodila. Letalo si je potem prilastila za svoj dom in ga z izjavo, da 'nimamo države, ki bi bojevala našo vojno, zato si kot naše ozemlje lastimo letalo', krstila za neodvisno državo Palestino. Ko je Ljudska fronta za osvoboditev Palestine s petimi ugrabljenimi letali nenadoma pristala na Dawsonu v Jordaniji (1970), so puščavsko visoko planoto preimenovali v 'Revolucionarno letalsko stezo'. Ugrabljanje je tako kot letenje: podeliš si prostor, si za nekaj časa zgradiš majhno hiško, pa čeprav samo prehodno. Helsinški sindrom na takšen način enakovredno velja za ugrabitelja in za talca: med ugrabitvijo so vsi iztrgani, vsake vrste, se samo za čas počutijo varne v popolnoma čudni družbi drug drugega.

To velja tudi za gledalca v *Dial H-I-S-T-O-R-Y*. Tok najdenih korakov iz televizijskih slik minulih časov ga ponese v domači svet, ki ga pozna iz lastne dnevne sobe. Kjub vsem oddajam in temeljitemu gradivu, so najzanimivejši trenutki v filmu zelo realni: 21-letna Rima Eissa, palestinska borka za svobodo in ugrabiteljica letala Sabena leta 1972, se umiva v umivalnem koritu v svoji celici. Ali 18-letni Kozo Okamoto, odgovoren za krvavi napad na letališče Lod v Tel Avivu (1973), ki drema na zatožni klopi. Ali mati, ki se je raztegnila na tleh terminala na letališču JFK, kričeč za svojo hčerko, ki je ravnokar umrla v lockerbijski tragediji. Ali neznana ženska na stezi tokijskega letališča, ki si zaskrbljeno utira pot med izpuščenimi talci ugrabitve Benghazi (1973), ter solze in iskren objem, ko končno zagleda svojega moža. Zasebni družinski prizori iz boleče zgodbe. Vendar tudi množični dogodki pridejo pod drobnogled. Pogrebi velikih voditeljev – Lenin, Stalin, Mao, Homeini, Sadat – in velikih teroristov – Enslin in Baader – vodijo stoletje v njegov grob, in Castro, Bush, Clinton in Jelcin še naprej govorijo množicam, kot da ne bi bilo nič narobe. Toda zdi se, da je sprevod domačnih, otipljivih predmetov vsake vrste tisti, ki nas zasidra v zgodovini in *Dial H-I-S-T-O-R-Y* -jevi pospešeni različici dvajsetega stoletja: deodorant v stiku, ocvrt hamburger, zobna ščetka, konzerva kole, kup plenice, pivo Heineken, varčevalni paket najlonk, obstojno rdečilo za ustnice, kornfleks, aerodinamični ženski brivnik, prometni znaki, tekoči trak, žival kot igrača, odcejalnik, zvoneči telefon in seveda televizijski zaslon.

Prevedla Gita Zadnikar

LITERATURA:

- ANDERSON, Benedict (1983), **Imagined Communities**, Verso.
- DE LILLO, Don (1986 – prvič objavljeno 1984), **White Noise**, Picador.
- DE LILLO, Don (1991/1988), **Libra**, Penguin.
- DER DERRIAN, James (1992), **Antidiplomacy. Spies, Terror, Speed and War**, Blackwell.
- HANNERZ, Ulf (1996), **Transnational Connections. Culture, People, Places**, Routledge.
- KOOLHAAS, Rem (1995/1993), *Globalization v: O.M.A., Koolhaas, Rem in Mau, Bruce*, **S, M, L, XL**, 010 Publishers, str.1238–1264.
- MIYOSHI, Masao (1997), *A Bordless World? From Colonialism to Transnationalism and Decline of the nation-State, v: (dokumenti) in Museum Fridericianum Veranstaltungsgs GmbH*, **Politics-Poetics**. documenta X – the book, Cantz, str. 182–202.
- MORLEY, David in ROBINS, Kevin (1995), **Spaces of Identity. Global Media, Electronic Landscapes and Cultural Boundaries**, Routledge.
- RUSHDIE, Salman (1995), **The Wizard of Oz**, Routledge.
- SHOHAT, Ella in STAM, Robert (1996), *From the Imperial Family to the Transnational Imaginary: Media Spectatorship in the Age of Globalisation, v: Rob Wilson in Wimal Dissanayake*, **Global/Local. Cultural Production and the Transnational Imaginary**, Duke, str. 145–170.
- SOBCHAK, Vivian, *History Happens, v: Vivian Sobchak*, **The Persistence of History. Cinema, Television and the Modern Event**, Routledge, str. 1–14.
- TOMASULO, Frank P. (1996), *“I’ll see it when I believe it”: Rodney King and the Prison – House of Video, v: Vivian Sobchak*, **The Persistence of History. Cinema, Television and the Modern Event**, Routledge, str. 69–88.
- WILSON, Rob in DISSANAYAKE, Wimal (1996), *Tracking the Global/Local, v: Rob Wilson in Wimal Dissanayake*, **Global/Local. Cultural Production and the Transnational Imaginary**, Duke, str. 1–18.

Razglednice iz Kurdistanana

Če Kurdistan ne bi bil tako presneto daleč za evropske salonske socialiste, bi zlahka postal njihov obljubljeni raj. "Ne borimo se le za svobodno državo," sem slišala vsaj dvakrat na dan "temveč za ves svet." Kurdi so namreč resda Kurdi, a – z redkimi izjemami – so tik zatem tudi socialisti. Ali vsaj levičarji. In če slovenski rodoljubi ne bi bili tako močno udarjeni na desno, bi si šli v Kurdistan lahko zdraviti ranjeni nacionalni ponos. Kurdi, če ne vedo že tega, kje je Slovenija, vedo vsaj, da je zapustila rajnko Jugoslavijo in da naj bi bila danes svobodna in neodvisna.

PRVA

Tik preden sem prispela v Kurdistan, sem v Kapadokiji prisedla k skupini Američanov s turškim vodnikom.

"Kam se odpravljáš?" me je vprašal Hasan, ko sem srebala tisti dan že deseti čaj.

"V Kurd ...," se mi je zareklo.

Prepozno. Počakala sem, da me je popravil. "V Turčiji ni Kurdistanana."

Američani, ki so – navdušeni nad kamnito pokrajino – vsi po vrsti stanovali v hotelu Flintstone's, so zastrigli z ušesi: "What do you think about Kurdish problem?" Da ima med Kurdi, ki so pravzaprav gorski Turki, veliko prijatelje, je

povedal Hasan. Da so svobodni, da lahko obiskujejo univerzo in imajo lastna podjetja, a da s tistimi, ki hočejo razbiti državo, noče imeti opravka. "Kurdskega problema ni, so pa problemi, ki jih demokratični Turčiji povzročča PKK."

Druga razlaga problema, ki ne obstaja, je bila še preprostejša: "Kurdi se med seboj pobijajo in zažigajo svoje vasi, da bi očrnili turško vlado, zbudili sočutje mednarodne javnosti in končno ustvarili lastno komunistično državo." Ta razlaga je črpala iz uradne različice turških oblasti, po kateri so Kurdi bodisi gorski Turki bodisi teroristi, zavzemanje za njihove pravice, separatistična propaganda in morebitna "Ata-turk-ne-daj" samostojna država pa demonski načrt peščice skrajnežev, ki želi spodkopati mir na Bližnjem vzhodu.

A na ulicah mest, v vaških gostilnah in prenapoljenih vlakih mržnje med Turki in Kurdi, ki živijo drug z drugim, nisem zaznavala. Prav nasprotno kot pri Evropejcih, ki nimamo nič proti tujcem na splošno, a veliko, če so ti naseljeni v naši soseščini. Kurdi so resda ob vsaki priložnosti bentili čez fašistično in genocidno turško vlado, a hkrati zagotavljali, da s Turki – sosedi, prijatelji in sodelavci – živijo v slogi. Slednji se kot hudič križa bojijo PKK in vsega, kar ta pooseblja, a kakorkoli sem jih že provocirala, o Kurdih, sovaščanih ali someščanih, niso povedali nič

Tiskovna konferenca istambulske organizacije za varstvo človekovih pravic po aretaciji mater, ki so sodelovale na demonstracijah, 15. avgust 1998

slabega. "Kurd, Turek, saj je vseeno," so mi odgovarjali tudi sopotniki, ko smo požirali prah, ki se je zažrl v sleherno poro kupeja na odsluženem vlaku od Kayserija do Elaziga. "Midva sva Kurda, on je Turek in ta je oboje". "Problem ni v ljudeh, temveč v državi!"

DRUGA

V turški Kurdistan sem prišla 15. avgusta – prav na dan, ko je PKK pred 14 leti prvič dvignila orožje in za uvod napadla policijsko utrdbo. Ob obletnici so "teroristi" – kot so poročali turški časopisi – izvedli serijo napadov na Tuncelli, mesto precej severneje od območja, kjer naj bi imela turška vojska trden nadzor nad tisto, po zagotovilih vojaškega vrha skromno peščico preostalih upornikov. Zato so bili vojaki in policisti na nadzornih točkah ob skoraj sleherni malo večji vasi ta dan še posebej zavzeti. Vsakih nekaj kilometrov znova nas je ob cesti pričakala njihova patrolja. Ko je šofer glasno godrnjaje ustavil, se je na avtobus najprej povzpел mlečnozobi vojak, kljub Natovi oborožitvi velikokrat na pogled bolj prestrašen kot vsi potniki skupaj. Za njim se je v precej lagodnejšem ritmu primajal pripadnik varnostne službe v civilu. "Mister, pasport, missis, pasport." Vsak osebni dokument je primerjal s seznamom sumljivih oseb. Nato je prišel na vrsto pregled prtljage in vsak tak posta- nek raztegnil na slabo uro. Pa se zaradi tega ni nihče sekiral. Odkar je vlada pred 11 leti v jugo- vzhodnih provincah uvedla izredno stanje, so turiste v Kurdistanu zamenjale vojska, policija in varnostna služba.

"Toda tudi oni so tu samo turisti," mi je rekel voznik, "prej ali slej se bodo naveličali in odšli, mi pa bomo ostali."

Nadzorna vojaška točka, Diyarbakir, 15. avgust 1998

TRETJA

Osemnajstletno Marjon sem spoznala, ko sem iskala kurdski kulturni center, ki nosi ime po angelu, ki varuje knjige – Kebikeçç. Podobna kulturna društva nastajajo po vsej Turčiji. Ko vlada zapre eno, nastaneta dve novi. Mladi in stari prihajajo tja prebirat prepovedane časopise v kurdskem jeziku, preganjane knjige, literarne in politične revije, ter gledat MAD-TV, kurdsko televizijo, ki program oddaja od nekod v Evropi. Naslov prvega centra, ki sem ga obiskala, sem našla na internetu. Toda ko sem se tisto vroče avgustovsko popoldne znašla pred vhodom, sem omahovala. Najbrž so že siti novinarjev, ki jim dan za dnevom trkajo na vrta, ne znam njihovega jezika, za medij, za katerega pišem, pa tisti, ki v Evropi sooblikujejo usodo Kurdov, še slišali niso. A je bil strah odveč. Kot vsakega novega prišleka so me pozdravili s stiskom roke: "Rožbaš." (pozdravljena). Nekdo je prinesel skodelico čaja, drugi primaknil stol in znašla sem se sredi burne razprave, ki se je zavlekla pozno v noč. Tisti, ki so znali angleško, so prevajali, a govorili so vsi. O vremenu, o poroki, na katero se je pripravljval Paril, o knjigah, filmih, študiju, največ pa o gverilcih in socializmu. Tujih novinarjev, v nasprotju z mojimi poprejšnjimi pričakovanji, ni velikokrat blizu. Morda pridejo enkrat na leto, so mi pojasnili. Najpogosteje 31. marca, ko Kurdi praznujejo novo leto. "Nismo več v modi," se je smejala Marjon.

Marjon študira režijo na carigrasjski fakulteti. Pred nekaj meseci sta z Mehmetom, aktivistom v tamkajšnji organizaciji za človekove pravice, posnela kratki film o kurdskih vaseh, ki jih je požgala vojska. Pokazali so ga na MED-TV in vrteli v kulturnem centru, dokler ni policija

Ženski oddelek policije na protestu mater 500-izginulih, Istanbul, avgust 1998

dvorane zaprla, češ da nimajo dovoljenja za predvajanje filmov. Marjon in Mehmet sta me založila s kurdskega časopisi, revijami, kasetami in gradivom o zaprtih, mučenih, ubitih in izginulih, ki so ga zbrali v zadnjih 12 letih, odkar obstaja njihova organizacija za varstvo človekovih pravic. Naslednji dan sem po njunem nasvetu gradivo prepisovala v blok, izvirnike – separatistično propagando, ki bi lahko vznejevoljila policijo ob rednih pregledih prtljage, pa vrgla proč.

ČETRTA

“Ko prispeš v Diyarbakir,” mi je dejal Mehmet, “ti bom sporočil Hadepev naslov. Toda ne kliči me po navadnem telefonu, ker nam prisluškujejo, temveč na mobilni.” Imela sem naslov, a kako naj v blodnjaku uličic najdem pravo? “Poišči prvo oklepno vozilo, poglej, pred katero hišo posedata policija, in nedaleč stran so prostori kurdskega kulturnega društva ali stranke. Ali pa vprašaj prvega, ki ne bo v uniformi, in te bo odpeljal tja.” Upoštevala sem drugi nasvet in ne le dobila spremstvo, ampak tudi zamenjala denar po tečaju, boljšem od uradnega, dobila večerjo, brezplačno prenočišče, brezplačen dostop do interneta, povabilo na poročno slavje, prijatelja slaščičarja, ki ima za simpatizerje Kurdo vse zastonj, in končno srečno prispela pred vhod ozke, večnadstropne stanovanjske hiše, kjer ima prav pod streho svojo prostoro Hadepe.

PETA

Hadepe je za Kurde na političnem področju to, kar je PKK na vojaškem. Z eno samo razliko – PKK deluje v ilegali, Hadepe pa je – vsaj za zdaj – še vedno legalna stranka. Zanimivo je, da Kurdska delavska stranka, PKK, ni nastala v Kurdistanu,

temveč v Ankari v burnih šestdesetih letih, ko je študente v Turčiji, podobno kot njihove evropske kolege, prijel revolucionarni zanos. Večina takrat nastalih levičarskih strank in organizacij ni podpirala neodvisnega Kurdistanu, toda med ustanovitelji in tudi voditelji PKK je bilo precej Turkov. V zapoznelem lovu na komuniste, gverilce in študente pa je država doživela vojaški udar. Vojaški vrh, samooklicani varuh lika in dela Atatürka, je v bran ‘svitlemu izročilu’ napolnil zapore z oporečniki in demonstranti ter potem, ko so bili ti prepolni, ponovno uvedel smrtno kazen. PKK se je umaknila v gverilo.

Abdullah Očalan, ki se diči z vzdevkom Apo, je prvi mož PKK. Nekoč sem med razpravo v kurdskega kulturnega centra podvomila o odrešeniku socializmu, ali pa vsaj, da se je ta že rodil. In bila razsvetljena. Abdullah Očalan naj bi imel novo, lastno vizijo socialistične družbene ureditve, ki črpa iz vseh obstoječih in jih vendarle presega. A povsem iskreno možak na pogled ni ravno pretresljiv – okrogloličan možicelj, ki se z vseh slik na široko smehlja, sam ali v spremstvu Che Guevare. Menda tudi kot govornik ni kaj prida. Toda pravijo, da je zelo učen, poleg rdeče klasike tudi poznavalec filozofije, zgodovine in religij, in da je izdal že lepo število knjig.

Vsaj toliko kot Apo sam so bili med mladimi, ki sem jih srečevala, priljubljeni njegovi gverilci. “Vsi jim pravijo teroristi,” so se mi pritoževali, “toda borijo se za naš obstoj. Med njimi niso le Kurdi, temveč tudi Armenci, Turki in celo Evropejci, ki verjamejo v boljši svet.” Dekleta so bila ponosna, da so med borkami tudi ženske: Zilan, Bermal, Rewssen, Berivan in Ronahi. Leyla Zana, prva Kurdinja, ki je bila izvoljena v turški parlament, a je bila kmalu zatem obsojena na

Branje prepovedanih kurdskih časopisov, Diyarbakir, avgust 1998

15-letno zaporno kazen, ker se je zavzemala za pravice Kurdov. In Eva Juhnke, Nemka, ki se je leta 1993 zaradi prepričanja pridružila oboroženim enotam PKK, sedaj pa doživlja enako usodo kot številni kurdski zaporniki. Z vsakim novim morilskim pohodom turške vojske, z vsakim požigom kurdskih vasi in z vsakimi nasilno zadušeni demonstracijami priljubljenost gverilk in gverilcev raste. Turška oblast pa z represivnostjo svojih ukrepov skrbi, da ima PKK več podpore, kot si je zasluži.

V mestu Van sem 17-letnega Ahmeta vprašala, kaj si misli o gverilcih. "Gverilci so najboljši," mi je odgovoril.

"Te ni nič strah? Da bi te pri njih ubila vojska? Da bi moral ubijati?"

"Me je."

"Pa bi se jim vseeno pridružil?"

"Bi."

ŠESTA

Posledica 14-letne vojne v Kurdistanu so polni zapor, nekaj desettisočev mrtvih in na milijone pregnanih. "V Turčiji vsaka družina žaluje," mi pravi študent iz Ankare. Turške matere in očetje za sinovi, naborniki, ki so jih poslali na območje, kjer je izredno stanje, kurdski za sinovi in hčerami, ki so bili na drugi strani. Toda vlada še vedno odločno zavrača vsak pogovor z gverilo. Del skupine poslancev, ki je leta 1994 v parlamentu načela kurdsko vprašanje, je pristal v zaporu, del zbežal v tujino, kurdske stranke ali tiste, ki so podpirale njihove pravice, pa so prepovedali. Hadep – Ljudska demokratska stranka – v nasprotju z gverilci še vedno niha na robu legalnosti. V imenu nimajo več besede – *kurdski* – zato so se izognili takojšnji prepovedi.

Oglasna deska v prostorih HADEP-a, Van, avgust 1998

Ne pa preganjanju. Stranke, iz katerih je nastal HADEP – DEP, HEP in OZDEP – so zdržale nekaj let, dokler jih ni vlada s tem ali onim razlogom prepovedala, vodilne člane pa stlačila v zapor. Poslanci DEP so se prebili celo v parlament, a so jih kmalu izločili. HADEP gre po poti predhodnikov. Junija 1996 so predsednika stranke Murata Bozlaka skupaj s 30 člani zaprli, ker so na strankinem kongresu spustili turško zastavo in namesto nje obesili zastavo PKK. Prostor HADEP so v vseh mestih pod celodnevni policijski nadzorom. Mladi in stari, ki se tam zbirajo, pa na seznam varnostne službe. A se ne dajo motiti. "Kaj pa stojite na soncu?" je policiste pred vhodom v diyarbakirski oddelek povprašal moj spremljevalec. "Pridite gor na čaj, da vas ne prime sončarica." In so prišli. Toda šele naslednji teden, ko so zasegli prepovedane časopise in zapečatili uredništvo literarne revije.

SEDMA

V Diyarbakirju sem posnela intervju s sekretarjem HADEPA – Mustafom Serifom Çamççijem.

Kako skuša HADEP doseči svoje cilje, s kakšnimi sredstvi?

HADEP skuša svoje cilje doseči z legalnimi sredstvi. Svojo politiko oblikuje v skladu z zakonodajo. Čeprav drugim turškim vodjem, vladi, naša stranka ni pogodu, smo vedno branili svojo politiko. Prav zato so zaprli HEP, DEP in OZDEP. Sedaj pritiskajo na nas, tudi z nedemokratskimi sredstvi. Kadar vlada ne najde pravne poti, se zateče k podtikanju in nasilju. Zaradi njihove politike ima HADEP 164 mučenikov, 164 ljudi, ki so jih ubile vladne sile. Med njimi so poslanci – Mehmet Soncar, ki ga je umorila kontragverila, visoki predstavniki stranke, župani mest in člani stranke. Še več jih je izginilo ali pa

Policija na protestu mater 500-ih izginulih, Istanbul, Trg Galatasaray, 23. avgust 1998

Policija na protestu mater 500-ih izginulih, Istanbul, Trg Galatasaray, 23. avgust 1998

so v zaporu. In čeprav njihovo število iz dneva v dan narašča, ali pa morda prav zato, vemo, da smo na pravi poti. Še vedno vztrajamo in se borimo – s pravnimi sredstvi.

Trenutno v parlamentu ni kurdskega poslanca. Toda konec tega leta ali v začetku prihodnjega naj bi bile v Turčiji volitve. Kako se pripravljate nanje, in, ali upate, da boste tokrat lahko prišli v parlament?

Če pogledate politiko, ki vlada v Turčiji, vidite, da parlament ni rešitev. Saj smo že imeli svoje poslance, pa jih je vlada prej ali slej izločila, poslala v zapor ali izgnala iz države. Kljub temu bomo sodelovali na volitvah in nedvomno bomo spet prva stranka v regiji ...

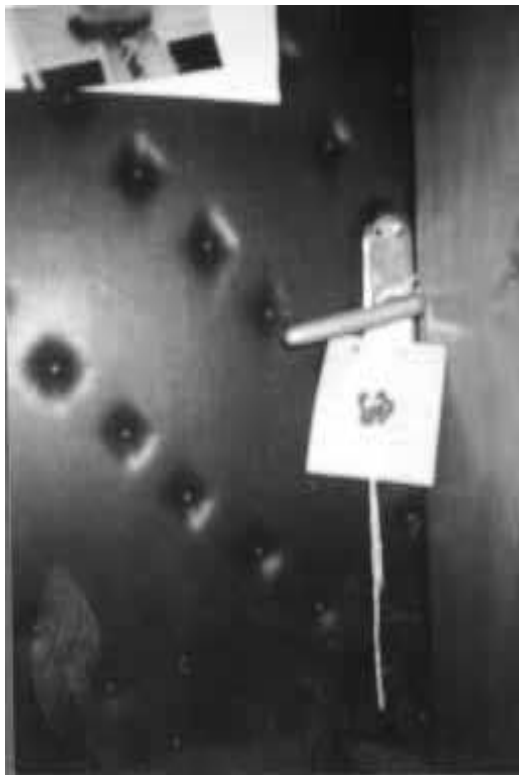
Toda na prejšnjih volitvah HADEP ni zbral dovolj glasov...

Na volitvah še vedno velja 10-odstotni prag za vstop v parlament, ki je nedemokratičen. HADEP je v tej regiji dobil 68 odstotkov glasov – oziroma osem od desetih poslancev, toda zaradi 10-odstotnega praga so bili glasovi volivcev na državni ravni porazdeljeni med druge stranke. Refah je naprimer

tu dobil 13 odstotkov in poslal šest ljudi v parlament, mi smo dobili 68 odstotkov, pa nimamo poslancev. Zato so volitve v Turčiji nedemokratične. Leta 1994 smo želeli sodelovati na lokalnih volitvah. Razglasili smo kanidate, toda vlada je vse po vrsti zaprla. Zato se potem volitev nismo udeležili.

Kako pa sodelujete s posameznimi turškimi strankami, kot so Refah, Stranka prave poti, Domovinska stranka? Katera je najbolj naklonjena rešitvi kurdskega vprašanja?

Vse skupaj ravnajo po načelu: izkoristi enega, da premagaš drugega. Vse so stranke sistema in iz tega kroga ne morejo izstopiti. Vse se enake. Toda treba je razumeti, kakšen je turški režim. Čeprav naj bi tu vladal demokratičen, parlamentarni sistem, to ni res. O najpomembnejših stvareh v Tručiji še vedno odločajo vojaški organi – varnostni svet, ki sprejema odločitve, parlament pa njihove odločitve le potrdi. Stranke, ki se upirajo tej vladavini vojske, so preganjane. In vse turške stranke imajo isto vizijo. So stranke sistema in med njimi in nami ni nobenih povezav.

Zapečaten koncertna dvorana v kurdskega kulturnega centra Mesopotamija, Istanbul, avgust 1998

Same nimajo oblikovane politike do kurdskega problema, pravzaprav sploh ne priznajo, da naj bi ta problem obstajal.

Kakšen je odnos Hadepa do religije?

HADEP je demokratična stranka levice, toda v skupnostih, kjer deluje, živijo različni ljudje. Nekateri od njih so verni in HADEP spoštuje njihovo vero, toda odločno zavrača uporabo religije kot orodja, sredstva za doseg oblasti.

Se torej zavzema za sekularno državo?

Da.

Sekularno po turškem vzoru?

Za sekularizem po evropskem vzoru, ne po turškem. Sodobni sekularizem. Čeprav žal tudi ta ne vlada v vseh evropskih državah.

Kakšni so vaši stiki s Kurdsko delavsko stranko – PKK oziroma gverilci? Sprejemate oborožen odpor ali ga zavračate?

Vprašanje ni povezano s HADEP, toda vseeno bom odgovoril na splošni ravni. Probleme v svetu je treba reševati na demokratičen način. Toda če

ljudem ne dovoliš, da izražajo svojo identiteto, se bodo uprli z vsemi sredstvi. Kot stranka se borimo v okviru možnosti, ki nam jih daje zakonodaja, ne borimo se z orožjem, temveč legalno, ker smo legalni.

To vem. Toda vseeno, kakšno je vaše stališče do tistih, ki se borijo z orožjem?

Kot HADEP oboroženega odpora ne moremo podpirati. Če bi sprejeli tak boj, ne bi bili tukaj, ampak bi se borili s svojimi bojovníki, z orožjem. Toda tega ne sprejemamo. Kljub temu pa vlada ljudem ne da druge možnosti, ne pušča druge poti, da bi dosegli svoje pravice. V 14 letih vojne so ljudje umirali, izginevali, gnili v zaporu. In ti ljudje so naši volivci, z njihovo pomočjo oblikujemo svojo politiko. In če upoštevate to, odgovor na vprašanje ni težak in naš pristop je očiten.

Kdaj bo, po vašem, te vojne konec? Verjamete, da je mir sploh mogoč?

Vsi si želimo, da bi bilo vojne konec že danes. Toda mednarodna skupnost je slepa in gluha. Noče ne videti ne vedeti, kaj se dogaja v Kurdistanu. Prav nasprotno – Turčiji še vedno prodaja orožje. Tako je ta vojna za mnoge še vedno predvsem priložnost za dobiček. Toda tudi ti ljudje se bodo nekoč morali soočiti z žrtvami vojne.

Evropske unija občasno pritisne na turško vlado, naj prizna človekove pravice Kurdov in konča vojno. Ste zadovoljni s pritiskom, ki ga izvajajo evropske vlade?

Ker se vojna nadaljuje že 14 let, bi težko rekel, da smo zadovoljni z vlogo evropskih držav. Treba bi bilo storiti veliko več in zločini nad človeštvom bi morali biti kaznovani. Toda zavedamo se, da evropske države pravzaprav niso naklonjene Kurdom. Zanje šteje le dobiček. In denar je pomembnejši od Kurdov. In prav tako očitno je, da kurdski narod še vedno obstaja zaradi lastnega boja, ne zaradi pomoči evropskih držav.

V Kurdistanu že več let vlada izredno stanje. Ljudje bežijo s svojih domov, iz požganih vasi; poljem in gozdovom grozi ekološka katastrofa, ker jih turška vojska kuri, da bi lažje sledila gverilcem. Kako vse to vpliva na socialni položaj v regiji?

Migracija je velikanska. Obrobje in predmestja Diyarbakirja so polni ljudi, ki so pribežali iz vasi. Živijo v barakah, celo v šotorih. Brezposelnost je v Diyarbakirju 70 odstotna ...

70 odstotna?

Da, 70-odstotna. Sedem, nič. Večina tako živi v revščini, saj mora vsak, ki ima delo, poleg sebe preživljati še vsaj šest, sedem članov družine. Po raziskavi profesorja, doktorja Kenana Hespolata z univerze Dicle v Diyarbakirju je podhranjenost otrok v tej regiji na ravni nekaterih najbolj zloglasnih afriških držav. V družinah, ki so migrirale, 53 odstotkov otrok ne obiskuje šole, 68 odstotkov jih živi v nezdravem okolju, 53 odstotkov družin ne ve, kaj je zdravnik. V velemestih, kot sta Carigrad in Ankara, jih 83 odstotkov nima niti osnovnega zdravstvenega zavarovanja.

Kaj pričakujete od prihodnosti? Ste optimistični ali pesimistični?

Še vedno smo odločni in optimistični. Z vsem trudom, ki ga vložimo, z odporom, se mora obrniti na bolje. In se bo. Smo na pravi poti. Nikjer na svetu režimi niso mogli obstati, če so vladali v nasprotju z voljo ljudi. Vsa svetovna zgodovina priča o tem. Zato smo optimisti.

Spas. Hvala.

OSMA

Po intervjuju v Diyarbakirju in dveh tednih v turškem Kurdistanu sem se vrnila v Carigrad. Bila je sobota in z Mehmetom – tamkajšnjim

aktivistom organizacije za varstvo človekovih pravic – sva se odpravila na trg Galatasaray, kjer se vsak teden natanko opoldne zberejo matere 500 izginulih. Že dve leti nemo protestirajo s slikami sinov, hčera, bratov in očetov, da bi izvedele vsaj to, ali so živi, v zaporu ali mrtvi. Sredi turistične sezone gredo turškim oblastnikom demonstracije na enem glavnih trgov sodobnega dela Carigrada že močno v nos, zato je bil tudi tokratni sprejem topel: dva policijska oklepnika, en ženski in pet moških oddelkov posebne policije. Že deset čez dvanajsto so bile ulice čiste. Matere in najvidnejše podpornike so odpeljali na najbližjo policijsko postajo, vse druge pa popisali. Mehmet ni bil med srečno peščico – še naslednje jutro, ko sem se odpravila proti Sloveniji, je bil v priporu. “Za človekove pravice se v Turčiji umira,” mi je dejal, ko sem ga spoznala. Malce patetičen tip, sem si rekla takrat, čeprav so mi pred tem razložili, da je vodjo njihovega oddelka pred mesecem dni pri belem dnevu na sredi ulice prešetalo 14 strelav. Ko sem čez dober teden, ko sem se vrnila domov, Mehmeta prvič poklicala po telefonu, je bil še vedno zaprt. Čez deset dni sem klicala še enkrat: “Je Mehmet še vedno zaporu?” “Ne več,” so mi odgovorili, “pač pa ponovno.”

Prispevek mednarodnega javnega mnenja k sedanji alžirski krizi

V imenu Alaha, blagega, usmiljenega

“In če se dve skupini vernikov bojujeta druga proti drugi, ju pomirite. Če pa katera od njiju napada še naprej, se spopadite z agresorjem, dokler ne privolita v zakon Alaha. Če privolita, ju pomirite pravično in bodite nepristranski. Alah ljubi tiste, ki so nepristranski. Verniki so drug drugemu bratje. Vnesite slovo med vaše brate in bojte se Alaha, da bi vam zagotovil milost.”

Koran (49/9-10)

Od leta 1992, ko se je v Alžiriji, začela sedanja kriza, uradna politika in mednarodna skupnost ta konflikt obravnavata kot državljansko vojno med “islamskimi militantnimi skupinami” in posvetnimi vladnimi silami. Na podlagi takšnega stališča je povsem spodletelo razumevanje mučnega položaja v Alžiriji, razkrilo pa se je trmasto upiranje zahodne politične kulture pojasnjevanju in razpravljanju.

Namen te moje razprave je preprost, a hkrati navdaja z grozo, saj postavlja v negotovost zvezo med našimi stališči in velikopotezno obsodbo na smrt revnih kategorij prebivalstva v državah tretjega sveta. Trdim, da je prežetost sodobne liberalne politične kulture s preveč poenostavljenimi stereotipi, ki so naperjeni proti islamu, alžirski hunti omogočila motiv, da v imenu gospodarskih in političnih ciljev iztrebi osiromašene kategorije lastnega ljudstva.

Nasprotja v Alžiriji imajo več vzrokov. Stotridaset let francoske kolonizacije je pomenilo na milijone umorjenih med domačim prebivalstvom. V tem času so bili predkolonialni sistemi oblasti uničeni in nadomeščeni z vojaškimi institucijami, medtem ko je uvoz

iz Evrope uničil domače gospodarstvo. Ko je po razglasitvi neodvisnosti oblast prevzela Fronta narodne osvoboditve (FLN), je ta zgolj ohranila vojaške institucije, ki so jih zapustili Francozi. Organiziranje vlade FLN (ki so jo v osemdesetih označevali kot *"Houkoumat Mickey"*, kar pomeni vlada Mikija miške) v interesne klane, ki se opirajo na maloštevilno frankofonsko elito, se je naposled končalo z marginalizacijo arabsko govorečega prebivalstva, zelo razširjeno korupcijo, naraščajočo neenakostjo in birokracijo.

Samomorilska gospodarska politika FLN je omejila izvoz iz Alžirije na njene naravne vire nafte, katere cene so od leta 1979 do 1988 padle s 40 na 12 dolarjev za sod. Posledica je bila 40-odstotna izguba državnega prihodka v manj kot desetletju. Oktobra 1988 so po vsej državi izbruhnili nemiri in ulice je zasedla vojska.

V soočenju s socialnimi nemiri je bila FLN prisiljena odpreti politično areno in ljudstvu omogočiti sodelovanje pri upravljanju države. Ustava iz leta 1989 je končala enostrankarsko vladavino, omogočila oblikovanje političnih strank ter napovedala izvedbo lokalnih in parlamentarnih volitev v dveh letih. Fronta islamske rešitve (FIS), ki je nastala februarja 1989, je zmagala tako na lokalnih volitvah kot v prvem krogu parlamentarnih volitev in je bila na poti k zmagi v drugem krogu, vendar je leta 1992 vmes posegla vojska ter razveljavila volitve in prepovedala FIS.

Liberalna politična kultura in muslimani

a. Terorizem

Moderna politična kultura je preplavljena s pomanjkljivo in pristransko terminologijo, ki spodkopava osnovo, na kateri bi bila mogoča natančna politična analiza. Izraz "terorizem" je v tem pogledu še posebej zgovoren. Neskladnosti med kategorijami ljudi, za označevanje katerih se uporablja izraz "terorist", kaže, da obstaja ostra diskriminacija v odnosu do določenih delov prebivalstva tega planeta in strahotna beda – če že ne sokrivda – politične analize. Nasilna dejanja Palestincev, denimo, so vedno "teroristična dejanja", medtem ko se le redko sliši o vsakodnevnem zaseganju njihovega ozemlja in njihovi getizaciji, ki ju izvajajo Izraelci. Nihče si ne drzne več upoštevati dejstva, da gre za kolonizacijo Palestine, ozemlja, ki je last Palestincev in ki so ga slednji obdelovali zadnjih 1500 let.

Seveda se izraz "terorizem" nikoli ne uporablja za označevanje vsakdanjega nasilja Izraelcev nad Palestinci. Izprijeni in gnusni umor 36 Palestincev, ki ga je ameriški kolonist Baruch Goldstein zakrivil, ko so ti molili v mošeji, ni bil nikoli označen za "teroristično dejanje". Svetovni mediji, politični analitiki in tvorci politike so v zboru ponavljali izraelsko-ameriško različico interpretacije dogodka: "neodgovorno dejanje duševno motenega izraelskega kolonista".¹ Rasistične

implikacije teh reprezentacij tako dopolnjujejo zgražanje zbujujoče nepravčnosti, ki jih opisujejo, da slabe analize niti ne omenjamo.

Enako nedoslednost srečamo tudi v številnih drugih delih muslimanskega sveta in parametri so zelo jasni. Uporniška gibanja v državah, katerih režimi se bolj podrejajo interesom zahodnih korporacij kot interesom lastnega ljudstva, kot so Egipt, Saudska Arabija, Alžirija, Tunizija in Izrael, so vsa po vrsti "teroristične skupine". Ko pa gre za uporniška gibanja v državah, ki ogorožajo interese Zahoda s svojimi brezkompromisnimi stališči do izraelske kolonizacije, kot so Iran, Sirija, Irak in Libija, se označujejo kot "odpadniške skupine", "uporniki" ali "prodemokratski uporniki".

Problem ni v tem, ali je ena skupina držav boljša od druge oziroma ena skupina upornikov boljša od druge. Niti ne v grozljivi nezmožnosti sodobne liberalne politične kulture, da bi objektivno analizirala najbolj nevarna in nestanovitna vprašanja današnjega sveta. Konsistenca v ohranjanju in razvijanju te nezmožnosti, njena učinkovitost pri upravičevanju nepravčnosti in odvratanje od resnejše preiskave pa kaže na kvaziznanstveno uporabo izraza.

b. Islam

"Kadar so imeli opraviti z arabskim in muslimanskim svetom, je zmes ignorance in stereotipiziranja, zgodovine in izkustva, kot tudi religiokulturološkega šovinizma pogosto zaslepila celo tiste z najboljšimi nameni."²

Pred nastankom političnega islama kot svetovnega pojava v zadnjih dvajsetih letih se je oznaka "terorist" v muslimanskem svetu pripisovala vladam ali skupinam, ki so zastopale socialistične ali ljudske perspektive, kot denimo Egiptu z Naserjem na čelu, Libiji z Gadafijem na čelu, batističnima strankama v Iraku in Siriji, ter končno Arafatu in PLO. V tem času je CIA urila "Muslimanske brate" v Saudski Arabiji in "Afganistanske mudžahedine" v Afganistanu, da bi delovali proti arabskemu nacionalizmu in njegovim domnevnim zvezam z Moskvo. Vendar pa je v zadnjih dvajsetih letih, kot so – ob podpori zunanje politike Zahoda in javnega mnenja – mnogi opazili, islam nadomestil komunizem kot "svetovno grožnjo".

"Islamski ekstremizem", "fundamentalizem", "muslimanski fanatiki", "islamski radikalizem": to so nekateri izmed registrov, med katere se nepremišljeno uvrščajo številni sodobni konflikti. Alžirska kriza je bila prevečkrat omenjena pod takšnimi naslovi. Sami po sebi so ti registri prešibki, da bi nam omogočili natančno analizo dogodkov v Alžiriji ali v tem pogledu kjerkoli drugje. V svoji samozadostnosti kot nadomestilo za dejstva podajajo svoje razlage.

"Franko-francoska' razprava o Alžiriji zanemarja tisto, kar tvori temelj alžirske identitete, ki je arabska, berberska in muslimanska ... Islamisti niso zunajzemeljska bitja, oblečena v zeleno."³

¹ *Celo genocid 2000 palestinskih civilistov, vključno z ženskami, otroki in ostarelimi, v begunskih taboriščih Sabra in Shetilla ni označen za "terorizem", še manj za "množični umor". Izraelska administracija imenuje njegove krivce "vojake", ki so v taborišču iskali palestinske "teroriste". Svetovni mediji poslušno ponavljajo to različico. Po pokolu v Hebronu so ameriškemu poročevalcu z njegovega deska v Washingtonu postavili vprašanje, če "se pripravlja arabski teroristični napad" kot maščevanje za – kot so to poimenovali – "umore". Glej Robert Fisk, "Comment Distinguer un 'Terrorist' d'un 'Désequilibré'", Etre Journaliste en Méditerranée, Kenneth Brown in Hannah Davis Taieb, ur. (Izredna izdaja revije Méditerranéenes, 1995), str. 131–7.*

² John L. Esposito, *The Islamic Threat, Myth or Reality? (Oxford University Press 1995, izvirnik 1992), str. 1991.*

³ "Intervju z Benjaminom Storo", *Le Monde* (19. februar, 1997).

⁴ V Franciji se muslimansko prebivalstvo en block obravnava kot osumljenec, ki ga oblasti nenehno motrijo: "Tako se med terorizmom, islamizmom in preprostimi verniki ohranjajo, zmeda, ki se v državi, v kateri priseljenci, na prvem mestu magrebanci, veljajo za grešne kozle, želi in ohranja." Alain Gresh, "Fantasmes Occidentaux et Dictatures Arabes", *Le Monde Diplomatique* (december 1993).

⁵ Izvirna ideja za to klasifikacijo zahodnih ocen islama in islamizma izhaja iz prenicljivega eseja Jacqueline Kaye "Islam, Islamism and Women in the Maghreb", *The Bulletin of Franco-phone Africa* (jesen 1992), str. 2–13. V tem besedilu opozarja, da so postkolonialne zasnove razvoja države v muslimanskih deželah bodisi: 1. obravnavale tradicionalne strukture in kulture (vključno z islamom) kot oviro razvoja, bodisi 2. za vse krivili kolonializem in imperializem, v islamu pa videli samo obliko kulturnega upora, ki bo sčasoma, ko bo dosežena autonomija, usahnil. V nobenem od teh pogledov pa, kot ugotavlja Kaye, "ni imel islam nobene avtentične vloge v postkolonialni državi in nobena nam ne omogoča primerne obravnave pojava izjemnega vzpona islamskega populizma ..." (str. 4–5). Cilj tega razdelka je umestiti oba pogleda v njun socialni in politični kontekst ter skozi to oceniti njun vpliv na tvorco politike v zahodnih družbah.

V skladu z Esposito so ignoranca, šovinizem in stereotipiziranje "zaslepili celo tiste z najboljšimi nameni, kadar so imeli opraviti z arabsko-muslimanskim svetom". Slaba podoba v tisku, ki jo ima islam na Zahodu; izdaja muslimanov s strani zahodnega krščanskega sveta v Bosni, Čečeniji in Palestini; ropanje lastnih držav s strani njihovih vladarjev, ki jih proti volji ljudstva vdružujejo zahodni denar in zahodne puške; razširjen obtok orientalističnih in rasističnih stereotipov, ki se ohranjajo že vse od križarjev naprej; kot tudi obravnavanje muslimanov na Zahodu⁴; to so trde resnice, ki nam žal dopuščajo zanesljiv sklep, da tedaj, ko gre za islam in muslimane na Zahodu, ostaja dobronamerna le zelo maloštevilna manjšina.

Manjšina "z najboljšimi nameni" se dvigne nad stereotipe in je bolj dovzetna za zgodovinski in družbeno-ekonomski premislek. Vzpon političnega islama v zadnjih dvajsetih letih se razlaga z dediščino kolonializma, neuspehom postkolonialne države, ki se obravnava zgolj kot nadaljevanje kolonialne vladavine, in zahodnim imperializmom. Vloga, ki se prepušča islamu, pa ni prav daleč od tiste, ki mu jo pripisuje "nedobronamerna" večina.⁵ V najboljšem primeru se v njem prepozna učinkovit način upora zahodni kulturni in gospodarski hegemoniji in mobilizirajoča ideologija, ki jo izrabljajo nekatera politična gibanja. V tem pogledu postaja vloga islama v projektu islamističnih gibanj zgolj politizacija religije ali religiozna interpretacija politike⁶, kar je v obeh primerih nesprejemljivo. Dejstvo, da islam ogroža politično in socialno razsežnost, moderno in realistično, kar zgodovina islamskih civilizacij brez težav ponazarja, pa z nekaj izjemami ni bilo prepoznano.⁷ Opiranje na zahodnokrščansko zasnovo religije iz 19. stoletja in njeno razlikovanje med religijo in politiko še vedno pomeni oviro za natančno, racionalno in objektivno razumevanje islamske tradicije. Esposito razlaga, zakaj:

"Moderni, porazsvetljski posvetni jezik in kategorije mišljenja pogosto prejudicirajo in izkrivljajo razumevanje in presojo. Moderni pojem religije kot sistem osebnih verovanj vidi islam kot vseobsegajoč, v katerem je religija integralni del politike, "nenormalen", če se oddaljuje od sprejete "moderne" posvetne forme, in nesmiseln. Tako postaja islam nedoumljiv, iracionalen, ekstremističen, ogrožajoč ..." ⁸

Islamistična gibanja si torej prizadevajo razviti vseobsežne in realistične politične programe na podlagi bogatih socialnih in političnih razsežnosti islamističnega projekta; legitimno podjetje, zlasti potem, ko je tako kapitalističnemu kot komunističnemu modelu spodletelo doumeti realnost teh držav, ki ostaja nepriznana.⁹ Očitna popularnost in podpora, ki ju uživajo islamistična gibanja, ostaja le delno pojasnjena, njuni učinki na zahodne družbe pa neraziskani. Takšno je na splošno in seveda z nekaj izjemami, zmerno in resno obravnavanje političnega islama na zahodu. Čeprav je do muslimanov dobronamerno in z njimi simpatizira, pa njegova resnost še vedno nasprotuje racionalni obravnavi

islama kot civilizacijskega projekta. V širši družbi ostajajo ti pogledi marginalni in ne vplivajo na tvorce politike ali splošno javno mnenje.

“Francoskim intelektualcem, ki so se ukvarjali z arabskim ali muslimanskim svetom v zadnjih dvajsetih letih, se odreka pravica do citiranja. Njihova dela niso znana ali pa se v najboljšem primeru uporabljajo kot ideološki alibi. Politiki raje prisluhnejo medijskim komentatorjem, ki se ne ukvarjajo z ničimer in imajo mnenje o vsem.”¹⁰

Ocene islama in islamizma s strani večine dejavnikov, ki oblikuje javno mnenje na Zahodu, so grozljive. Tu se beda moderne liberalno-politične analize in temni robovi psihologije moderne liberalne politike najbolj razkrijejo. Rasistični stereotipi in skromna izobrazba se brez sramu propagirajo prek predstavnikov najbolj “razsvetljenih” razredov, kot so Bernard Lewis v *“The Roots of Muslim Rage”*¹¹, Daniel Pipes v *“The Muslims are Coming! The Muslims are Coming!”*¹² in *“Dealing with Middle Eastern Conspiracy Theories”*¹³. V skladu z Bernardom Lewisom so islamski projekti zgolj izraz muslimanske “zamere in gneva”, ki sta, tako piše, zakoreninjena v iracionalnih “občutkih ponižanja – stopnjevanega ozavedenja dedičev starih, ponosnih in dominantnih civilizacij, da so jih prehiteli, premagali in presegli tisti, ki so v njihovih očeh veljali za inferiorne” (Lewis, str. 59). Podobno predlaga Pipes, da je muslimanski radikalizem posledica njihovih otročjih občutkov zavisti in magijskega mišljenja. V tem pogledu je islam kvečjemu družinsko prekletstvo, ki se ohranja, ljudi pa obsojamo zato, ker so muslimani.

Najbolj strašljiv vidik tega početja je, s kakšno lahkoto se je institucionaliziral, normaliziral in razširil v vseh razredih zahodnih družb. Tvorci politike se trdo opirajo na te analize. Generalni sekretar Nata je govoril o islamu kot o novem komunizmu.¹⁴ Dan Quayle, podpredsednik v Bushevi administraciji, je povezoval islamski fundamentalizem s fašizmom in komunizmom.¹⁵ Artikulirane različice teh analiz se razširjajo med srednjim razredom v resnem tisku, bolj surove med nižjim razredom pa s tabloidi in rumenim tiskom.¹⁶

Ko so pripadnika britanske javnosti med priljubljeno televizijsko zabavno oddajo povprašali po “dangerous race” (‘angl. *race* je sinonim za dirko in raso, op. prev.’ mišljena je bila športna dirka), je nedolžno odgovoril: “Muslimani.”

Šibkost teh argumentov je v tem, da preveč očitna dejstva, ki jih zaman poskušajo zamolčati, pri muslimanih spodbujajo nov vir zamere in besa. Neuspeh muslimanskih postkolonialnih prozahodnih posvetnih držav, vloga, ki jo v tem procesu igrajo zahodni korporativni interesi, zahodno podpiranje zatiralskih režimov (Iran v času Šaha, Tunizija, Alžirija, Saudska Arabija, Kuvajt), kolonizacija Palestine in vloga, ki jo imajo pri tem ZDA, so vse preveč konkretni razlogi, da bi jih mogli ovreči z rasističnim argumentom o “spopadu civilizacij”, ki ga propagirajo Lewis, Pipes, Huntington in njim podobni. Vloga kolonializma in imperializma v osiromašenju muslimanskih družb je

⁶ Glej na primer Meriem Verges, *“Genesis of a Mobilisation: The Young Activists of Algeria’s Islamic Salvation Front”*, *Political Islam, Benin in Stork ur.*, str. 292–309: “Strogo vzeto, pa FIS ni religiozno gibanje. S tem, da je zakoreninjeno v družbenem nezadovoljstvu, ki se je izražalo v urbanem nasilju od leta 1985, je FIS dal politično obliko nastajajočemu družbenemu gibanju ... Religiozno retoriko uporablja, da bi prevedel družbeno nezadovoljstvo v politično terminologijo.” (str. 293) Podobno v *“Les Désarrois d’une Jeunesse sans Avenir: Avoir Vingt Ans en Algérie”* Le Monde Diplomatique (november 1995): “Pridigarjeva večšina ‘bodite pozorni na krščansko terminologijo’ je v tem, da identificira družbene probleme tako, da položaj redefinira v verskem pogledu in ga prevede v politično terminologijo.”

⁷ Denimo naslednja izjava Paula B. Richa: “... islamskim fundamentalistom manjka temeljni nagib za graditev države.” Kot razlog za to pa Rich navaja naslednje: “Njihov projekt se bolj opira na kulturne in religiozne kot na posvetne temelje in se posveča uporabi zoper to, kar se označuje kot ‘kulturna invazija’ zahoda v islamski svet.” *“Insurgency, Revolution and the Crises of the Algerian State”* v *The Counter-Insurgent State: Guerilla Warfare and State Building in the Twentieth Century*, Paul B. Rich in Richard Stubbs, ur., (Macmillan, 1997).

⁸ *Esposito, The Islamic Threat (str. 230–1).*

⁹ *Malek Benabi, eden ključnih intelektualnih vplivov na alžirsko Islamistično fronto rešitve (FIS), izraža izziv, s katerim se sooča islamski svet, v naslednji izjavi: "Islamski svet ni izolirana socialna skupina, ki bi težila k doseganju svoje evolucije v izključitvi. V drami človeštva nastopa hkrati kot igralec in kot gledalec. Ta dvojna vloga mu nalaga dolžnost prilagoditi svojo materialno in duhovno existenco usodam človeštva. Da bi se lahko uspešno in učinkovito integriral v evolucijo sveta, mora poznati ta svet, poznati sebe in narediti sebe poznanega ..."* (Vocation de L'Islam, Seuil 1954, str. 149)

Tisto, v čemer Rich vidi upor muslimanov pred zahodno kulturno invazijo, pa Bennabi pojasnjuje: "V vseh družbah, ki obstajajo in se organizirajo, tradicionalni elementi soobstajajo ob elementih modernega navdiha. Slednji so pogosto izposojeni od bolj organiziranih družb ob prizadevanju za analizo in prilagajanje, ki predvideva prizadevanje za ustvarjanje in sintezo. Ta asimilacija zahteva natančno razlikovanje, naprekinjeno budnost kritičnega uma, da bi tem nujnim izposojam vsilil nujno potrebne pogoje združljivosti, koristnosti in prikladnosti." (Vocation de L'Islam (str. 71, poudarek v izvorniku)

¹⁰ *Benjamin Stora, Le Monde (19. februar, 1997).*

objektivni fenomen, ki ga ni težko odkriti v vsakdanji existenci muslimanov. Natančna in racionalna ocena ne bi smela izpustiti legitimnih razlogov v ozadju muslimanskega nezadovoljstva.

"Selektivna in zato pristrana analiza bolj pripomore k naši nevednosti kot pa k vednosti, bolj oži našo perspektivo kot pa širi naše razumevanje, bolj krepi problem kot pa odpira poti k novim rešitvam. Pripomore k ozračju, v katerem, podobno kot pri stališču do komunizma v McCarthyjevem obdobju, vse kar ni preprosto omalovažujoče do islamskega aktivizma, velja za pristrano ali za simpatiziranje s sovražnikom."¹⁷

Cilj tistih, ki takšna stališča širijo, pa seveda niso ta točnost in racionalna analiza, in bili bi v zmoti, če bi takšne poglede ignorirali na podlagi njihove netočnosti. Daniel Pipes je urednik *Middle East Quarterly*, časopisa, ki ga je leta 1991 ustanovil, da bi "promoviral ameriške interese na Bližnjem vzhodu".¹⁸ Konsistenca, s katero se ta propagandni stroj uporablja na Zahodu, krepi neuspešnost zahodnega javnega mnenja, da bi razumelo vzpon političnega islama. Sistematično prizadevanje za doseg tega neuspeha kaže na *odvrčanje* zahodnih političnih in gospodarskih razredov od soočenja s svojimi lastnimi prispevki h krizi v muslimanskem svetu. To je glavni vir sovražnosti med muslimani in Zahodom. Muslimani, ki si prizadevajo izboljšati temeljne materialne razmere svoje existencije, trčijo na zahodne lobije in interesne stranke, ki se upirajo temu, da bi odstopili od privilegijev, pridobljenih bodisi v kolonialnih časih bodisi z izmenjavo uslug med njimi in lokalnimi voditelji, ki so v škodo muslimanskega prebivalstva in vzrok njihovega vztrajnega siromašenja. Pogledi, ki jih razlagata Pipes in Lewis, sistematično merijo na ohranjanje ravni ignorance med zahodnim prebivalstvom in javnim mnenjem ter na krepitev sovražnosti, ki služi opravičevanju določenih agresivnih dejanj, kadar so le-ta potrebna za varstvo teh privilegijev.

Slepo stereotipiziranje torej ne spodkopava le natančnosti in racionalne analize. Je sistematično prizadevanje Zahoda, da bi se pozornost javnosti odvrnila od dejstev in utrdila njeno nevednost. Hkrati tudi demonizira določeno skupino ali državo, da bi javnosti vcepilo sovražnost do te skupine. Nasilna dejanja proti takšnim skupinam (kot so muslimani v Franciji), razlašanje (kot pri Palestincih), in množični umori (kot množično iztrebljanje v Alžiriji) so normalizirana in legitimizirana; lažno informiranje zagotavlja alibi, ki jamči nekaznovanost. V tem pogledu splošno javno mnenje na Zahodu močno ovira racionalno preiskavo in analizo. Stanje duha, v katerem pristopa k islamu in muslimanom, je nevarno in duši prizadevanja za mir in sožitje.

Glede Alžirije doslej lahko govorimo o vsaj treh prepoznavnih stopnjah, v katerih je zahodno stereotipiziranje in napačno informiranje prevzelo prednost pred resničnostjo ter tako dejavno pripomoglo k stopnjevanju krize. Posledice vseh treh stopenj so bile pogubne. V prvem koraku je okvir zahodne stereotipizacije iztrgal

alžirsko krizo iz njenega lastnega konteksta in tako v veliki meri onemogočil zgodnje, racionalno ovrednotenje krize. V drugem koraku je zahodna propaganda vsilila napačen okvir analize, ki je odvrnil pozornost od množičnega iztrebljanja alžirske populacije. Na tretji ravni pa je hunta v Alžiriji na podlagi zahodnih stereotipov organizirala kvaziznanstveno kampanjo napačnega informiranja, da bi z njo Zahod prisilila k finančni pomoči in z iztrebljenjem obubožanih družbenih slojev pripravila Alžirijo na tržno gospodarstvo.

Iranizacija Alžirije

Če upoštevamo gospodarski pomen, ki ga Alžirija ima za Zahod, ni presenetljivo, da se je kriza v Alžiriji hitro in nestrpno klasificirala v okviru opisanih registrov. Korumpirana vlada FLN je bila glavni poslovni partner Zahoda, še posebej Francije, ki je menjavala državne vire za osebne usluge od razglasitve neodvisnosti leta 1962. Francoski vladi je bilo tajno dopuščeno, da je še šestnajst let po razglasitvi neodvisnosti obdržala jedrsko oporišče v puščavi, v katerem so med drugim opravljali tudi kemične poskuse *na prostem*.¹⁹ Alžirija je od leta 1994, ko so to gospodarsko vejo privatizirali, da bi lahko financirali vojno proti "islamskemu terorizmu", zadovoljevala tudi 30 odstotkov evropskih potreb po naravnem plinu. S podaljševanjem embarga na iraško nafto in plin so alžirske rezerve postale za Zahod še pomembnejše.

Protiislamski stereotipi so zamenjali politično analizo, kakor hitro je Islamska fronta odrešitve leta 1989 začela simbolizirati alternativo obstoječi oblasti. Pri tem ni šlo za vpliv trmastih predsodkov in sovraštva do islama na politično analizo, temveč bolj za zajetje razprave o Alžiriji v te registre. V tej zvezi temelji velik del zmede, ki obdaja alžirsko krizo, na nezmožnosti sodobne politične kulture, da bi jo ocenila v njenem lastnem kontekstu, ne pa v vnaprej določenih kontekstih. Kontekst in specifične značilnosti alžirskega islamističnega gibanja in njegove težnje v večjem delu mednarodnega javnega mnenja še vedno veljajo za nekaj, o čemer ni vredno razmišljati.

Celo preden se je konflikt začel, je mednarodna skupnost kazala odkrito sovraštvo do ideje, da bi v Alžiriji vladala islamska stranka. Dva meseca pred lokalnimi volitvami, ko je bila FIS junija 1990 na poti k zmagi, je *Le Point* objavil naslednji naslov: "Islamizem v Alžiriji: Sveta vojna na našem pragu" (april 1990). Zmaga Islamske fronte odrešitve je povzročila zmedo in preplah v francoskem javnem mnenju. Odzivi francoskih medijev so bili spektakularni.²⁰ Nekateri so pisali o "nasilnem šoku" (*L'Express*, 22. junija, 1990), drugi o "elektrošoku" (*Le Point*, 18. junij). Nekdanji minister za notranje zadeve Raymond Marcellin je pozival francosko oblast, naj poveča število obmejnih policistov s 5000 na 15.000 (*Le Quotidien de Paris*,

¹¹ Atlantic Monthly 226: 3 (september 1990). *Ta tretjerazredni propagandni izdelek je bil izvirno predstavljen javnosti kot prestižno predavanje "Jefferson Lecture" leta 1990; najvišje častno odlikovanje, ki ga vlada ZDA podeli humanistom ...*

¹² National Review (19. november, 1990), str. 28–31.

¹³ Orbis 36 (zima 1992), str. 41–46. *Obstaja tudi obsežen korpus psevdohumanističnih odkrito rasističnih pristopov k islamu in muslimanom, ki so na Zahodu naleteli na široko odobravanje. Glej na primer Samuel Huntington "Clash of Civilisation" v Foreign Affairs (poletje 1993); Michael Youssef, Revolt Against Modernity: Muslim Zealots and the West (Leiden: E. J. Brill, 1985). Za zavrnitev teh trditiv glej Yahya Sadovsky, "The New Orientalism and the Democracy Debate" v Political Islam, J. Benin and J. Stork ur. (I. B. Tauris 1997), str. 33–50.*

¹⁴ John L. Esposito, The Islamic Threat, *Myth or Reality* (str. vii).

¹⁵ Ibid, str. 189.

¹⁶ "Don't Look for Moderates in the Islamic Revolution", International Herald Tribune (4. januar, 1995); "A Holy War Heads Our Way," Reader's Digest (januar 1995); "Focus: Islamic Terror: Global Suicide Squad," Sunday Telegraph (1. januar, 1995).

¹⁷ John L. Esposito, *The Islamic Threat, Myth or Reality* (str. 195).

¹⁸ Yahya Sadovsky, "The New Orientalism and the Democracy Debate," str. 48, op. 43.

¹⁹ See "Quand La France Testait des Armes Chimiques en Algérie," *Le Nouvel Observateur*, (23.–29. oktober 1997).

²⁰ See Ignacio Ramonet, "La 'Marée verte' de l'Islamisme Algérien," *Le Monde Diplomatique*, (julij 1990).

²¹ *L'Express* (22. januar, 1998).

²² *L'Express* (20. januar, 1994).

15. junija). *L'Événement du Jeudi* je z žaljivkami obmetaval voditelja FIS, Abassija Madanija, češ da bi se moral sramovati tega, da vozi mercedes, ker je musliman (?) (21. junija). *Le Point* ga je označil kot "človeka, ki plaši Francijo". Madani, je dodajal isti časopis, "namerava iz Alžirije narediti branik čistega in trdega islama" (18. junija). *Le Nouvel Economiste* pa je brezobzirno zahteval, naj "Francija stori vse, kar je v njeni moči, (sic) da bi preprečila zmago FIS na parlamentarnih volitvah" (22. junija). In *Le Figaro* (13. junija) je razpravljal o tem, ali naj, če bi zmagala, poseže vmes francoska vojska in znova postavi na oblast Fronto narodne osvoboditve (FLN). Lahko bi se vprašali, zakaj niso bile alžirske lokalne volitve kar v Franciji.

Ti besni pozivi so bili jasen namig in spodbuda alžirskim oblastem, da so nastopile proti volji lastnega ljudstva. Ko je alžirska armada naposled res nasilno ustavila demokratični proces, je zahodna propaganda že dvignila gosto zaveso, onkraj katere so bila pozabljena vprašanja legalnosti. Liberalci vseh prepričanj so si čestitali in so izražali olajšanje ob tem nelegalnem dejanju. Zahodni politiki so v tem konfliktu odkrito zastopali svoja stališča, ne da bi upoštevali legalnost teh dejanj. Namestnik državnega sekretarja ZDA Robert Pelletreau je izjavil, da Združene države "nimajo nobene želje, da bi v Alžiriji prišlo do islamske revolucije. In FLN nas je večkrat prepričala, da se to ne bo zgodilo".²¹ Francoski minister Alain Juppé pa je izjavil, da pridobitev oblasti FIS "ni niti v interesu Alžirije niti v interesu Francije".²²

Opravičila za množični umor

Stališče medijev in javno mnenje na tej začetni stopnji krize nista dopuščala nobenega premisleka o usodi izredne ljudske baze FIS, ki se je ocenjevala v milijonih. Orientalistični koncepti islamskih gibanj kot ortodoksnih partij, katerih posebnost je le v tem, da so njihovi voditelji "pobesneli muslimani", so zbujali občutek, kot da bo mogoče problem v celoti rešiti tako, da se njihovi voditelji aretirajo, ubijejo ali odstranijo. Treba bo pobiti največ trideset ljudi in stvari se bodo znova utirile v red, preprost proces reševanja demokracije pred "tolpo fanatikov". Sedemdeset odstotkov alžirskega prebivalstva je bilo mlajših od 25 let in večina revna, brezposelna in brez možnosti za dostojno življenje. FIS jim je pomenila več kot politično stranko. Bila je kongregacija revnih in zatiranih in po zaslugi islamske tradicije je bila organizirana kot velika hiša, v kateri so vsi prispevali svoj delež.

"Med ciljnim skupinami so se organizirale dobrodelne akcije: zbiranje prispevkov za ljudi v stiski, obiski bolnih v bolnišnicah, pomoč pri pripravi pogrebov. Takšne dejavnosti so bile neizogibne, da bi se skupinam z omejenimi ekonomskimi viri omogočilo kolektivno delovanje ... Aktivisti so sčasoma reorganizirali življenje v

soseskah do najmanjših podrobnosti. Skrbeli so za popravilo cest, čiščenje stanovanjskih stavb in pobiranje smeti. Podobno kot v Egiptu so "bratje" omogočili skrbništvo za univerzitetne študente."²³

Besni odzivi medijev in javnega mnenja so onemogočili racionalno obravnavanje specifične narave FIS in njegove povezave z volilno bazo. Ohlapne vezi med vodstvom in bazo bi zlahka pokazale, da je vojna, ki jo vojska vojuje proti FIS, načeloma vojna proti alžirskemu ljudstvu. Takšne kontekstualne podrobnosti bi razkrile nujnost razprave in natančne osvetlitve značilnosti alžirskega islamizma, ki bi presegel ignorantsko obilje stereotipov. Vse iskrene liberalce bi pripravil k temu, da bi dvakrat premislili, preden bi zmanipulirali mednarodno javno mnenje v korist vojnih baronov, edine skupine Alžircev, ki so jo kdajkoli spoznali in ki je oblast osvojila s silo.

Realnost, ki so jo omogočili stereotipi in napačne informacije, je bila veliko bolj udobna. Demonizirala je islamiste, omogočila vojaški udar v imenu "reševanja demokracije", ohranila Alžirijo kot francosko dvorišče in poleg tega zagotovila še zmanjšanje demografskega presežka v Alžiriji.²⁴ Za povrh pa še izpostavi vsak poskus osvetlitve te realnosti kot "simpatiziranje s sovražnikom". Alžirski novinar Ghania Moufok ponazarja, kako malo veljave ima racionalna analiza v soočenju z zahodno propagando:

"Zato, ker smo po prepovedi FIS pisali, da to gibanje še vedno obstaja, da so bila taborišča nesmisel, ki je gibanje le še okrepil, ker smo poskušali pričevati o tem, kar se dogaja, ne v glavah voditeljev, temveč v njihovi bazi, smo bili takoj obtoženi, da smo simpatizerji te stranke, in izpostavljeni napadom večine naših kolegov."²⁵

Takrat, po izvedenem vojaškem udaru in prepovedi FIS, je bila mednarodna skupnost soglasna v oceni, da je država zdaj v "varnih rokah," in je pozabila na Alžirijo. Medtem pa je alžirska vojska vojevala vojno proti lastnemu ljudstvu. Med letoma 1992 in 1994 je vojska izvajala množično represijo nad pripadniki in simpatizerji FIS, ne da bi mednarodna skupnost temu namenila kako pozornost. Šlo je bolj za ugrabitve kot za aretacije, saj so ljudi prignali z njihovih domov na podlagi predhodnih seznamov ali ko so po opravljeni molitvi zapuščali mošeje. Vzpostavljen je bil zračni most za transport teh ljudi, po ocenah jih je bilo okrog 17.000, iz vojaškega oporišča Boufarik v novozgrajena koncentracijska taborišča sredi puščave. Nekateri izmed njih, ki so bili obravnavani pred vojaškim sodiščem v Becharu zaradi "objavljanja pamfletov in ponarejanja kaset", so bili začasno izpuščeni zaradi pomanjkanja dokazov, "kar jih je privedlo ... nazaj v taborišče". Sodili so jim leto dni kasneje in so bili oproščeni, vendar kljub temu niso bili izpuščeni.²⁶

Medtem ko je alžirska vojska vojevala vojno proti lastnemu ljudstvu, so zahodno javno mnenje zanimali le glasovi, ki so potrjevali njegovo preganjavico in podpirali njegove kolonialne mite. Več frankofonskih intelektualcev so kot "glasove iz Alžirije" predstavljali

²³ Meriem Verges, "Genesis of a Mobilisation: The Young Activists of Algeria's Islamic Salvation Front," *Political Islam*, str. 295.

²⁴ Evropa, posebej Francija, Španija in Italija, je nenehno izražala "zaskrbljenost" spričo demografske ekspanzije v Maghrebu.

²⁵ Ghania Moufok "Reporter Algérien, Temoïn Objectif," *Etre Journaliste en Méditerranée*, Kenneth Brown in Hannah Davis Taieb, ur. (Izredna publikacija revije *Méditerranéenes*, 1995), str. 36

²⁶ Ko so družine teh ljudi poizvedovale, kaj se dogaja z njihovimi otroki in sorodniki, je vojska od njih zahtevala dokazila, da so v taborišču. Nekateri od ujetnikov so bili obsojeni na smrt zaradi "terorističnih dejanj", ki naj bi jih storili v času, ko so bili v taboriščih. Ker tega niso mogli z ničimer dokazati, so bili brezobzirno usmrčeni. Glej Abdelkader Bakir, "Dans les camps d'internement", *Le Monde Diplomatique* (marec 1996).

²⁷ (Denoel, Paris) 1992.

²⁸ (Flammarion, Paris) 1995. *Ob dejstvu, da so Khalido Messaoudi generali imenovali za pomočnico in ji dodelili bivališče v najbolj prestižni državni rezidenci "Club des Pins", nam François Burgat ponuja naslednje pričevanje: "Spominjam se, kako je nekega dne, v pogovoru, kot vedno razvela prisotne. Prisotni smo onemeli, ko je pripovedovala o Sonji, ki so jo ubili, ker ni hotela nositi hidžaba 'tančice'. V tem trenutku se dvigne mlado dekle s solzami v očeh. Potrebovali smo kar nekaj časa, da smo razumeli, kaj govori. Bila je ogorčena: 'Dovolj! Sonja je bila moja prijateljica in ubil jo je njen zaročenec, ker ga ni marala. In to nima nič opraviti z nošenjem 'hidžaba.'"* Intervju z Françoisom Burgatom, L'Express, (15. julij, 1995).

²⁹ Jacqueline Kaye, "Islam, Islamism and Women in the Maghreb," str. 5. Glej tudi *The Ambiguous Compromise*, (Routledge) 1990.

³⁰ Gej Ghania Moufok, "Attentat contre la liberté de la presse," Le Monde Diplomatique (marec 1996).

v medijih ali pa so jih najeli za pisanje knjig o "tiraniji islama" in univerzalnosti posvetne kulture Zahoda. V tej zvezi je vredno omeniti *FIS de la Haine*²⁷ Rachida Boujedraja in *Une Algerienne Debout*²⁸ Khalide Messaoudi. Nekateri od teh intelektualcev so v preteklosti odločno nasprotovali vladi FLN. Jacqueline Kaye je v svoji študiji o Maghrebu jasno osvetlila, kako je ozadje teh piscev "globoko odtujeno od jezika, religije in kulture množic sodržavljanov".

"Pisatelji, kot je egiptovski romanopisec Nawal al-Sadawi, v svojih stališčih presegajo lastno antipatijo do postkolonialne vlade in družbe, da bi se v sovraštvu do islama in strahu pred njim poenotili s svojimi vladarji. Tako se spletajo nenavadna zavezništva med intelektualci, ki spletkarijo z zahodnimi miti in vladajočimi skupinami, ki so jih pred tem anatemizirali ali prezirali."²⁹

Potrebna je bila ugrabitev letala družbe Air France (januarja 1995), da bi svet ugotovil, da se v Alžiriji razplamteva "drugačna vojna". Štirideset tisoč ljudi, ki so umrli v teh treh letih, je bilo – z izjemo nekaj tujcev – brez obraza in brez imena. In znova, namesto da bi z zahoda javnost poskušala razumeti položaj z neko mero vestnosti, se je znova oprijela svojih strahov in preganjave. Nova zmeda in blaznost v medijih sta porodili že znano obilico stereotipov in običajno skopost informacij ter šibkost analiz, ki se pošiljajo ljudskim množicam.

Prodajanje lastnih laži zahodu

a. Zatemnitev

Od leta 1994 je hunta v Alžiriji izvajala sistematično in kvazi-znanstveno dezinformiranje na podlagi zahodnega sovraštva do islama in strahu pred njim. Ob upoštevanju tipa informacij, ki ima veljavo v zahodnem javnem mnenju, je hunta fabricirala informacije za zahodno rabo. Z arzenalom zakonov in odlokov si je Alžirska hunta zagotovila z obilico zakonov in odlokov monopol nad razširjanjem vseh informacij politične narave. Okrožnica z dne 4. junija 1994 prepoveduje alžirskim tiskanim medijem razširjati vse, kar je povezano s političnim položajem, razen komunikejev, ki jim jih posredujejo varnostne službe. Z ukazom je tiskanim medijem prepovedano tudi omenjanje FIS ali "nekdanje FIS", kot da bi prepoved lahko izničila njen obstoj. Komunike z dne 5. februarja 1996 ukazuje, naj se v okviru ministrstva za notranje zadeve ustanovi "enota za komuniciranje, ki bo odgovorna za posredovanje med vlado in mediji pri informiranju ter za obdelavo in razširjanje uradnih komunikejev, ki zadevajo varnost".³⁰ Od takrat je ta enota tudi edina, ki je pooblaščen za širjenje varnostnih informacij prek ekskluzivnega kanala uradne agencije Algérie Press Service (ASP).

“Nekdanja FIS” je tudi način, ki ga je *Le Monde* izbral za omejevanje FIS. Tuji mediji nimajo več svojih dopisnikov v Alžiriji, vojska pa je zelo selektivna pri dodeljevanju vizumov tujim novinarjem. Edina tuja agencija, ki ima v Alžiriji še vedno pisarno, je Agence France Press (AFP). Njeni novinarji so izpostavljeni cenzuri izrednega stanja v Alžiriji, njihova agencija pa je v celoti podrejena omejitvam, ki veljajo za francoske javne storitve v Franciji. Z drugimi besedami, AFP ni dovoljeno posredovati nobene informacije, ki bi lahko veljala za škodljivo bodisi interesom vojnih baronov bodisi interesom Francije.

Sredi te zatemnitve je vojaška hunta vzpostavila krog dezinformacij, ki se hrani neposredno z zahodnimi predsodki in sovraštvom do islama. Informacije najprej sproducirajo varnostne službe v Alžiriji, zatem gredo skoz alžirski tisk in AFP, zahodni mediji jih reproducirajo in včasih jih alžirski tisk spet prevede nazaj, da bi informacijam dodal kredibilnost in avtoriteto zahodnega tiska.

b. Sporočilo

Informacijska zatemnitev omogoča hunti, da ostaja edini vir informacij o krizi. Od leta 1994 streže svetu z mešanico klišejev in laži, ki bi jih lahko povzeli v naslednjem:

FIS kot fundamentalistična stranka, ki je nameravala ustvariti islamsko državo in je neposredno ogrozila Zahod, posebej Francijo, je poskušala priti na oblast z legalnimi sredstvi, v katera pa tako ali tako ni verjela, saj si je oblast poskušala prisvojiti s silo. Ko ji je bilo to preprečeno, se je razcepila v dve osnovni skupini: GIA (frakcija FIS), ki izvaja radikalni terorizem, in AIS (še vedno oboroženo krilo FIS), ki izvaja zmerni terorizem. Predsednik Zeroual, ki ga odlikujeta “zmernost” in “zavzemanje za dialog”, je poskušal vse, kar je bilo v njegovi moči, da bi začel dialog in poiskal mirno rešitev. Ker ni bilo nobenega odziva, se je pridružil tisti skupini v vojski, ki zastopa trdo linijo, in terorizmu napovedal vojno (tako, da pobije po tisoč teroristov na teden). Teroristi so se na to odzvali z vojno napovedjo Franciji, s podtikanjem bomb na postajah francoskih podzemnih železnic, krščanstvom, pokolom osmih francoskih menihov v Alžiriji ter z ženskami in otroci, z razkosavanjem prvih in sežiganjem slednjih v pečeh. Na tej točki ideja o pogajanjih z islamisti ne pride več v poštev, množično iztrebljanje, ki ga hunta izvaja že vrsto let, je opravičeno, njihove zahteve po gospodarski pomoči pa naletijo na podporo.

“Vlade, ki so pod notranjim pritiskom islamskih opozicijskih skupin, apelirajo na strah Zahoda pred fundamentalizmom, da bi dale težo svojim zahtevam po gospodarski pomoči in da bi se izognile izzivom demokratizacije.”³¹

³¹ *Letno poročilo Mednarodnega inštituta za strateške študije (maj 1994).*

³² Glej Ahmed Rouadjia, "L'Armée et les Islamistes: le compromis impossible," *Esprit* (januar 1995).

³³ Te tri stranke predstavljajo 80% volilnega telesa.

³⁴ Glej med mnogimi drugimi poročili John Sweeny, "Algeria's Cut-Throat Regime Exposed," *The Observer* (16. november, 1997); "We were the Murderers that killed for the State," *The Observer* (11. januar, 1998).

³⁵ Glej Patrick Denaud, *Algérie, le FIS: Sa Direction Parle* (*L'Harmattan*, 1997).

c. Dejstva

Dejstvo je, da je FIS že večkrat pokazala pripravljenost za mirno rešitev krize. Avgusta 1994 je vodstvo Fronte poslala uradno pismo Liamineju Zeroualu z zahtevo po izpustitvi voditeljev FIS iz zavora in po sodelovanju s političnimi strankami pri oblikovanju nevtralne komisije, ki naj bi vodila državo do novih volitev in do vzpostavitve legitimne vlade. V zameno so ponudili poziv k enostranskemu premirju.³² Leta 1995 se je osem glavnih političnih strank v Alžiriji, vključno s FIS, Fronto socialističnih sil [Front des Forces Socialistes] (FSS) in FLN³³, srečalo v Rimu in podpisalo "podlago nacionalno spravo", ki poziva k zavračanju nasilja in mirni rešitvi. Vojaški baroni se niso zmenili za nobenega od teh dveh poskusov.

Prav tako je bilo v zadnjih dvanajstih mesecih potrjeno, da je hunta v Alžiriji idejno vodila bombno kampanjo, ki je prizadela postaje podzemne železnice v Parizu (ki so jih prej pripisali islamistom), da je bil umor sedmih italijanskih mornarjev v kraju Jijel delo mogočne *Securité Militaire* (prej prav tako pripisan islamistom)³⁴. Kar zadeva vojno proti krščanstvu in umor sedmih francoskih menihov leta 1996 (prej pripisan islamistom), pa se je pred kratkim izkazalo, da je bil posledica internih fevdov med francosko varnostno službo in alžirsko *Securité Militaire*.³⁵

Ni naključje, da je nasilje v Alžiriji terjalo žrtve predvsem med revnimi sloji družbe. Grozljivi in spektakularni pokoli celih vaških skupnosti v drugi polovici leta 1997 izdajajo uprizarjanje s specifičnim učinkom na mednarodno skupnost, saj so se zgodili dobesedno le nekaj sto metrov od najmočnejših vojaških postojank v regiji Mittija na jugu Alžirije. Če bi se islamisti lahko gibali s tako lahkoto, bi bila hunta že davno vržena z oblasti.

Vendar povezav ni težko dognati. Ena ključnih posledic gospodarske politike FLN od razglasitve neodvisnosti je bila gotovo marginalizacija kmetijstva. Alžirija je v 70. in 80. letih proizvajala manj kot pod francosko kolonizacijo. Čeprav je Mittija ena najbolj rodovitnih regij v Alžiriji, v skladu s to politiko ni bila izkoriščena. Zato so revne priseljeniške skupnosti iz notranjosti na obrobju Alžira ustanovile majhne vasi. V skladu s trenutnimi ukrepi, ki gredo v smeri uvajanja tržnega gospodarstva, je regija Mittija postala zelo privlačna za tuje investitorje. Od tod potreba, da se odstranjujejo tamkajšni prebivalci. Motivi za pokol v Bentlhi (450 zaklanih ali razsekanih ljudi) in v Raisu (več kot 350 ubitih na enak način), so bili politični, ko so na ramena islamistov naložili dodatna grozodejstva, in gospodarski, ker so v korist tujih investitorjev regijo Mittija očistili njenih prebivalcev.

V šestih letih od začetka krize ima alžirska vlada najslabše poročilo na svetu glede človekovih pravic. Varnostne službe opravljajo najbolj barbarske zločine, od iztikanja oči do prisiljevanja ljudi, da sedajo na

razbite steklenice, množična posilstva starih in mladih, moških in žensk pred člani njihovih družin in iztrebljanja celih vasi. Ocenjujejo, da je potem, ko so jih varnostne sile aretirale, izginilo 12.000 ljudi. Dodatnih 17.000 je bilo poslanih v koncentracijska taborišča sredi puščave in 120.000 ljudi je bilo ubitih.

Toda četudi sta mučenje in pokol del alžirske državne politike, Združeni narodi Alžirije ne obravnavajo kot "nemirno državo". Ni je na prednostnem seznamu ZN, ZDA ali Evropske unije. Kuba je. Ko se je komisija za človekove pravice pri ZN lani aprila sestala v Ženevi, Alžirije ni bilo niti na njenem dnevnem redu. V skladu s poročili uradnikov Amnesty International je bila Alžirija najpogostejši predmet razprav na hodnikih, a je niti en delegat ni predlagal v razpravo. Če bo mednarodna skupnost še naprej podpirala hunto v Alžiriji, se bo množično iztrebljenje Alžircev nemoteno nadaljevalo.

Prevedel Marjan Kokot

Citalnica

Igor Pribac

Zombiji srednjeveškega političnega imaginarija

Ernst H. Kantorowicz, *Kraljevi dve telesi. Študija o srednjeveški politični teologiji*, prevedla Barbara Rovar, strokovno pregledal Vladimir Simić, Krtina (knjižna zbirka "Temeljna dela"), Ljubljana 1997, 562 str.

Kantorowicz ni ravno splošno znan, kot je res tudi, da srednji vek ni teren, po katerem bi humanisti najpogosteje križarili. Menda je to delo Kantorowicza pri nas, bržčas pa tudi v svetu, dobilo v določenih intelektualnih krogih kulturni status z omembo, ki mu jo je naklonil Foucault, najodličnejši sodobni mislec zgodovine odnosa telesa in oblasti. Če Foucault, za katerega je znano, da nikakor ni razsipen z naslonitvami na delo drugih, omeni *The King's Two Bodies* kot podlago svojemu delu – pa ne v opombi pod črto, pač pa naravnost v glavnem besedilu – potem imamo dobre razloge za domnevo, da Kantorowiczovo

delo res sodi v zbirko, ki se ponaša z imenom "Temeljna dela".

Ko knjigo vzamemo v roke, se domneva samo še utrdi. Obseg dela in njegova tipična stran, katere večji del neredko zasedajo opombe pod črto, imponira spoštovanje. V opombah se tre od omemb virov. Mnogi so sekundarni, še več pa je primarnih in ti segajo od zgodnjersrednjeveškega obdobja pa vse do 17. stoletja in zajemajo iz široke pahljače zvrsti dokumentov: od predvidljivih teološko-filozofskih refleksij do pravno-političnih dokumentov, literarnih in seveda tudi ikonografskih. V času širjenja in utrjevanja krščanstva je bila upodobitev bibličnih motivov semantično urejena sporočilna enota, ki jo je mogoče – kot nas je naučil E. Panofsky, ki se mu Kantorowicz v Predgovoru zahvaljuje za pomoč na umetnostno zgodovinskem področju – natančno analizirati, pričati o temeljitosti projekta, ki mu skorajda moramo pripisati germansko poreklo.

In ne motimo se, če to storimo. Pred drugo svetovno vojno je Kantorowicz medievalist judovskega porekla z nemškim potnim listom, ki se leta 1938 ob političnem zasuku Nemčije odloči za emigracijo v Ameriko. Tam sprva predava na Berkeleyju, dokler ga leta 1950 ne zadene protikomunistična gonja, ki ga prisili v selitev na Princeton. Tam leta 1957 (tega je bilo ob izidu slovenskega prevoda natanko štirideset let!) izda *Kraljevi dve telesi*, zadnje od "vsega" treh knjižnih monografij, ki jih obsega njegova bibliografija.

Toda če si je iz vsega zapisanega kdo ustvaril podobo Kantorowicza, pedantnega kompilatorika, ki ne odstopa od svojih visokih meril objavljalivosti in proizvede klasično neprebavljivo, akademsko duhamorno besedilo brez šarma, moram to pričakovanje izneveriti. *Kraljevi dve telesi* je duhovita knjiga, ki ima moč, da bralca ponese; predvsem zato, ker je stalno izpostavljen zanesenosti njenega avtorja, ki je svojo raziskovalno strast znal ohraniti v končnem izdelku. Ta kar puhti iz knjige in prej ali slej okuži tudi bralca.

Nekaj šarma dela pa bi pripisal kar kontaminaciji avtorja z ameriško kulturo. Pravzaprav lahko *Kraljevi dve telesi* beremo kot detektivsko zgodbo. Zakaj pravim to? Velike ameriške detektivke začenjajo z na videz drobnim naključjem,

nečim, kar štrli iz običajnega reda in zbudi pozornost budnega detektiva, ki potegne za štrleči konec vrvice in odvijje klopčič. Natanko tako poroča Kantorowitcz tudi o svojem začetnem vzgibu, ki ga je potegnil v dvanajstletno raziskavo (res je, ameriški detektiv iz ameriških detektivk bi vse skupaj pojasnili že veliko prej) in objavo. Nič hudega sluteči Marlowe odpre svoj pošni nabiralnik in med vsemi promocijskimi sporočili, ki se vsujejo iz njega, zbudi pozornost tisto, na katerem je "Inc.", okrajšava za pravno korporacijo, pripisana Redu Sv. Benedikta. Ko zatem zve, da imajo v ZDA vse verske skupnosti pravni status korporacij in da je katoliški škof pravno registriran kot "korporacija enega", ima svoj "primer". Od tu je le kratek korak do obuditve vednosti o statusu kralja v času elizabetinske Anglije, ko so tedanji pravniki pripisovali kralju, podobno kot ameriški pravniki katoliškemu škofu, dve telesu: eno zasebno, naravno, minljivo; in drugo javno, mistično, neminljivo, ki je politično telo, v katerem so združeni vsi kraljevi podaniki. Raziskovanju rodovnikov tega pravnega umisleka se v nadaljevanju posveča Kantorowitcz.

Ne da bi bralcu ponudil generalni načrt raziskave in njene najpomembnejše nasledke tako kot je danes v navadi pri piscih z angloameriškega kulturnega območja, začenja z obsežnimi arheološkimi izkopavanji, ki se vsaj nekoliko berejo kot romani "kdo je to storil". Vsako poglavje odkrije novo plat zadeve, ki – kot v nekaterih vohunskih romanih – postavi prejšnje v nov kontekst in oblikuje spremenljiv mozaik, iz katerega polagoma izstopijo genetične črte pravne fikcije. Tkivo, ki ga iz virov oblikuje Kantorowitcz, je izredno bogato: da bi podal ozadje nastanka ideje, potegne v igro vse ključne prvine srednjeveške simbologije in imagologije, na katero se je oblast opirala in bila hkrati od nje odvisna. Raziskava se s področja "zgodovine idej" premakne na področje teologije in idejnega spopada med posvetno in cerkveno oblastjo, ki se je odvijal na njenem terenu, v katerem je poleg bibličnega vira za utemeljitev oblasti ključno tudi rimsko pravo, ki ga je krščanstvo pregneto in ga deloma inkorporiralo. Izkaže se, da je ideja o eni kraljevi osebi in dveh kraljevih telesih tesno povezana s kris-

tološko problematiko dveh narav Jezusa Kristusa, ki sta združeni v eni osebi. Na kratko, da bi opravil nalogo, ki si jo je zadal, Kantorowitcz prekržiari vse razmisleke in pričevanja o praksi utemeljitve oblasti, ki jih je proizvedel srednji vek v težko preglednem križanju bibličnega vira in rimskega prava, s tem pa razkriva najsubtilnejša vprašanja srednjeveške zgodovine političnih idej.

Kantorowitcz obravnava eminentno angleško in zanimivo figurativno inačico organološke metafore ureditve družbe, ki ji v evropski tradiciji lahko sledimo vsaj od Isokratesa (*Aeropagitica*) in Platona (npr. *Država*, 3. knjiga) naprej, vendar zaradi neorganskega pojmovanja telesa pri Grkih le-ta doseže svojo zrelo obliko šele v srednjem veku. Gre za idejo, da je politično občestvo mogoče razumeti kot makrotelo kolektivnega sebstva: stanovi ali razredi v družbi oblikujejo funkcijske celote, ki jih lahko primerjamo z organskimi sistemi telesa. Glava kot del telesa je izenačena z oblastjo. Poanta metafore, ki so jo prevzeli stoiki (Cicero in Plutarh) je bila vselej ista: če naj družbeno telo preživi, mora vsak del družbenega telesa opraviti svojo nalogo.

Pavel iz Tarsa je v prvem Pismu Korinčanom trdil, da so vsi udje Kristusovega telesa, v Pismu Kološanom pa je Kristusa razglasil za glavo mističnega telesa cerkve. To analogijo je zgodnje krščanstvo neumorno ponavljalo in razvijalo. Družbeni red je analogija preslikala v podobo telesa, v katerem je glava gotovo imela najpomembnejšo vlogo, vendar ni bila avtonomna v okviru celote telesa. V poznem srednjem veku, še bolj pa v renesansi, se je metafora začela preoblikovati v skladu z zahtevami monarhične ureditve. Organskost metafore se pravzaprav na tej točki izgubi, saj pojem organskega podrazumeva vzajemno odvisnost različnih, a med seboj povezanih in soodvisnih delov, in se preoblikuje v bipolarno podobo popolne neodvisnosti glave-vladarja in popolne odvisnosti trupa-podanikov. Tu se začenja kazati tudi dvoumnost izraza "telo", ki zdaj označuje celoto telesa, zdaj pa le trup z okončinami vred, torej telo brez glave.

Varianta metafore, s katero se ukvarja Kantorowitcz, je iz renesančnega časa. Krona, ki se hoče razglasiti za absolutno, mora organološko

metaforo ustrezno predelati. Rezultat je teorija o dveh kraljevih telesih. Po njej vladar preneha biti del, četudi najpomembnejši, političnega telesa in postane njegova celota. V kraljevo telo vstopi celotno politično telo občestva. Kraljevska oseba tako preneha igrati le vlogo glave političnega telesa in iz dela postane celota kolektivnega telesa, ki ga materialno sestavljajo njegovi podaniki. Naravnemu telesu monarha, podvrženemu spremembam in smrti, je pridruženo politično telo, ki je vedno sebi enako in neminljivo. Obe sta nedeljiva celota, saj je vsak od njiju povsem vsebovan v drugem.

Na začetku te zgodovinske epizode politične rabe telesa je po mnenju Kantorowitza kristološka materija, s katero so teologi že od 13. stoletja razlagali, da je Kristus imel dve telesi v eni sami osebi, lastno fizično telo iz mesa in kosti, ki je bilo pogubljeno na križu in mistično kolektivno telo pavlinskega nauka – *ecclesio*, katere *caput* je bil.

Težava – gotovo ne edina – te metafore ni le v tem, da imamo opraviti z eno osebo, ki ima dve telesi, temveč je tudi v tem, da je govor o mističnem telesu cerkve (telo + glava), v katerem celotno Kristusovo “naravno” telo (ponovo telo + glava) postane zgolj glava. Z drugimi besedami, na figuralni ravni je poleg naravnega Kristusovega telesa evocirano drugo Kristusovo telo, v katerem je Kristus le njegova glava. V času kraljevanja Tudorjev ima angleški kralj torej privilegij posedovanja dveh teles, ki so nerazločljivo in substancialno vmeščena v eno enoto: naravno, umrljivo telo in politično telo, sestavljeno in kolektivno, ki ni podvrženo nobenim spremembam.

Kantorowicz zmore opisati tudi logično soledje, ki staro formulo preobrazi v novo: vza- jemno inkorporirane podanike in kralja, ki skupaj oblikujejo politično telo kraljestva, kot je to hotela tradicionalna organološka metafora, kasneje nadomesti kraljevo politično telo. Formulacija je resnično presenetljiva, ker implicira inkorporacijo kralja z njim samim. Interpretiramo jo lahko kot skrajno točko telesne metafore političnega, ko glava zasede mesto celotnega telesa. Zdaj je kraljeva persona glava kolektivnega telesa svojih podanikov (izhodiščna figura metafore) in hkrati

samo to telo v celoti – telo, ki vključuje tudi glavo, torej samega sebe.

Visokosrednjeveška politična metafora telesa, kot jo je oblikovala politična imaginacija, ki je prevladujočo vlogo namenila glavi, v angleški renesansi ukine ločenost telesa od glave, podanikov od krone. V glavi družbenega telesa je vsebovano celotno telo, kar podanikom v odnosu do kralja onemogoča vsako distinkcijo in avtonomijo. Zato ni naključje, da je metafora med parlamentarnimi nasprotniki kralja zbujala predvsem negativne odzive. Kraljevska oblast s figurativno uporabo telesa na koncu svojega zgodovinskega veka zoži in sklene krog svoje samoutemeljitve v popolni imanenci.

A vendarle ni povsem tako. Težava za to razvito obliko politično teološke legitimacije oblasti, ki zavrne vse oblike plavzibilnega nasprotovanja kralju, je omejitev, vsebovana v sami naravi telesa kot definiensa, ki naj s svojo čutno nazorno razvidnostjo pojasni zapleteno in čutno nazorno nerazvidno naravo občestva in oblasti. Usodna omejitev legitimacijske vloge metafore, ki naj bi s simbolnimi sredstvi zagotovila večno trajanje kraljestvu, je slej ko prej v tem, da je nespremenljivo in nesmrtno pojasnjevala s spremenljivim in umrljivim. Smrtno naj bi zagotovilo nesmrtnost, spremenljivo, nespremenljivost. Zenit spekulativne dodelave te temeljne kontradikcije metafore ni odpravil. Če naj materialnost telesa postane poslednje jamstvo enotnosti, trdnosti in večne nespremenljivosti politične tvorbe, je bilo treba poskrbeti, da so bile iz predstav telesa izgnane vse aluzije njegove omahljivosti, na prvem mestu oba ekstrema – njegovo rojstvo in zlasti njegova smrt.

Kantorowiczovo delo je sprožilo niz podobnih študij in postalo referenčno delo načina plodnega historiografskega pristopa (beseda “historiografski” je tu zelo utesnjujoča). Omenimo samo dve: P. Prodi: *Il sovrano pontefice. Un corpo e due anime: la monarchia papale nella prima et... moderna* in M. Axton: *The Queen’s Two Bodies*.

Aleš Crnič

Katoliški odgovor na izzive nove dobe

Verstva, sekte in novodobna gibanja, Uredil Vinko Škafer, izbrala in prevedla Julka Nežić, Mohorjeva družba, Celje, 1998, 445 strani

Na slovensko religijsko tržišče intenzivno prodirajo različne religijske in druge duhovne organizacije in gibanja, ki so nemalokrat radikalno drugačne od rimsko-katoliške cerkve. Pri posebnem vladnem uradu je registriranih 30 verskih skupnosti, med katerimi je nekaj precej eksotičnih. Vabljeni oglasi na časopisnih straneh, plakati na zidovih razsvetljenih mestnih ulic in vaških gasilskih domov, TV spoti in privlačno urejene strani na internetu nas vabijo na intenzivne tečaje joge, tibetanske in zen meditacije, ponujajo zdravljenje s kristali in bioenergijo ter metode razvijanja pozitivnega mišljenja. Na sprehodu po mestu srečujemo obrite hare-krišnovce, ki skozi ekstatično petje svetih manter prodajajo svojega boga, podobno kot brezhibno urejeni mormonski misionarji in včasih že kar malce vsiljivi Jehovove priče, ki s svojim specifičnim pogledom na življenje ponujajo lastne odgovore na "poslednja vprašanja naše eksistence". Izjemen tehnološki razvoj zadnjih let nam omogoča, da se brez velikega napora seznanimo z osnovnimi značilnostmi domala vsakega svetovnega religijskega sistema. Svet je postal majhen in pregleden, neznank je vse manj. V takšnih razmerah lahko posameznik poljubno izbira med različnimi ponudbami na trgu duhovnih dobrin, ki skozi sodobne medije prihajajo v skrbno varovane oaze naše privatnosti. Jasno razpoznavni religijsko-kulturni vzorci izginjajo, na kulturno identiteto sodobnega slovenskega posameznika pa poleg judovsko-krščanske tradicije vse močnejše vplivajo tudi druge religijsko-filozofske ideje.

Lično opremljena knjiga z naslovom "Verstva, sekte in novodobna gibanja" je poskus katoliškega odgovora na številne izzive opisanih družbenih razmer. Gre za dokaj obsežno analizo različnih religijskih organizacij in gibanj v svetu in pri nas in je kot taka v našem prostoru izjemno dobrodošla. Vsebuje štiri poglavja, od katerih so prva tridelni prevod nemškega zbornika "Neue Kultbewegungen und Weltanschauungsszene", četrto pa je namenjeno analizi razmer na Slovenskem.

V prvem poglavju, z naslovom "Ozadje novih družbenih in verstvenih pojavov", poskušajo različni avtorji predstaviti vzroke za današnjo zmedo na verskem področju in človekovo transzgodovinsko hrepenenje po preseganju svoje biološke narave in njegovo večno iskanje duhovnega ter svetega. Nato umestijo katoliško cerkev med velika svetovna verstva (hinduizem, budizem in islam), ki jih predstavijo žal precej na kratko in kar preveč površno, na določenih mestih pa nejasno ali celo napačno. Tako se npr. nemškemu avtorju P. Jansenu na strani 64 zapiše, da "se je izoblikovalo več smeri Budovega nauka. Najpomembnejša sta *hinajanski* in *theravdski* budizem." Čez nekaj stavkov sicer doda, da je "na drugi strani *mahajanski* budizem", kar pa zadeve ne razjasni, saj glede na zapisano bralec še vedno lahko napačno sklepa, da sta glavni smeri budizma *hinajana* in *theravada*, "na drugi strani" pa je *mahajana*. Resnica je seveda drugačna, saj sta glavni veji budističnega nauka *theravada* in *mahajana*, *hinajana* pa je le drugo, včasih podcenjevalno ime (v nasprotju z *mahajano* – velikim vozom – pomeni mali voz) za starejšo, *theravada* šolo in se zato redko uporablja.

Drugo poglavje nosi naslov "Posebni pojavi (predstave, dejavnosti, organizacijske oblike)" in pregledno predstavi različne pojave, kot so nauk o reinkarnaciji, okultizem, fundamentalizem, religioznost nove dobe (new age), alternativno zdravilsko sceno, staro čarovništvo, metode in učinke pozitivnega mišljenja, bojazni in simbole v novi vernosti, prikazovanja z osebnimi razodetji itd. Iz konsistentne in dokaj aktualne analize precej izstopa le sestavek psihologa Janeza Kokaljja "Pogled na rockovsko glasbo z druge strani", v

katerem že kar senzacionalistično svari pred subliminalnimi sporočili in satanizmom v rocku. Sodoben mlad človek, kateremu naj bi bila knjiga v prvi vrsti namenjena, bo verjetno le težko dojel, da so na črnem seznamu "spornih" in izjemno škodljivih pop ikon lahko Rolling Stones, Madonna, Prince in celo The Beatles. K večji legitimnosti teksta pa prav gotovo ne prispeva avtorjevo napačno pisanje nekaterih imen, kot so npr. revija Rolling Stone, ki jo pisatelj prekrsti v Rolling Stones. Gotovo domala vsak mlad bralec ve, da je Rolling Stones legendarna skupina, ne pa revija, prav tako pa je širše znano, da je njen kitarist Keith Richards, ne pa Keith Richard, kot vztrajno ponavlja pisec na str. 126, 136 in 435.

V tretjem poglavju avtorji predstavijo nekatere vidnejše ločine oz. sekte in novejša verska in duhovna gibanja ter skupine, kar pove že naslov poglavja "Posamezna gibanja in sekte". Gre za izčrpno predstavitev in legitimen poskus utemeljene ocene, ki je kljub mestoma opazni katoliški optiki avtorjev še vedno večinoma dobra in precej neobremenjena, na trenutke celo izjemno nepristranska, kar pa žal ne bi mogli trditi za zadnji, "slovenski" del knjige.

Urednik Vinko Škafar v poglavju "Ponudba na Slovenskem" najprej predstavi verske skupnosti v Sloveniji. Po vrsti si sledijo predstavitve članic sveta krščanskih cerkva, "članic" svetopisemske družbe, predstavitev drugih krščanskih skupnosti, judovske in islamske skupnosti ter nazadnje t.i. drugih verskih skupnosti, ki so kot take registrirane pri Uradu RS za verske skupnosti, ki "ima za registracijo verske skupnosti večkrat nenavadna in nerazumljiva merila" (!) (str. 315). Tako v tem delu najdemo predstavitve cele vrste različnih skupnosti in gibanj, ki naj bi nosila oznako "verska" le pogojno: od Jehovovih prič preko Skupnosti za zavest Krišne in mormonov do zveze budistov in scientološke cerkve. Kaj je nenavadnega in nerazumljivega v tem, da jih štejemo med verske skupnosti, nam avtor ne pove. V drugem delu poglavja pridejo na vrsto novoverstvene in novodobne duhovne skupine ter gibanja, od duhovne univerze preko joge v vsakdanjem življenju in transcendentalne meditacije do reikija, radie-sterizije in društva bioenergetikov. Podobno kot

avtor brez vsakih argumentov postavi pod vprašaj status nekaterih verskih skupnosti, brez utemeljene obrazložitve označi določene skupine in gibanja kot dvomljiva, vprašljiva, nesprejemljiva ali celo sovražna. Bralčevo zaupanje v piščevo kompetentnost pa se znajde pred najhujšo preizkušnjo, ko pri predstavitvi tečaja mentalne dinamike, ki je povezan z nevrolingvističnim programiranjem (NLP), beremo o letečih krožnikih (str. 395). Poglavje se zaključí s krajšo predstavitvijo nekaterih nevsakdanjih Slovencev, ki so vzbujali pozornost s svojimi nenavadnimi sposobnostmi ali svojo "drugačno" duhovnostjo, med njimi npr. Alma Karlin, Marko Pogačnik, idr.

Knjiga je opremljena z imenskim in stvarnim kazalom, kar le še poveča njeno uporabno vrednost. Zelo pa pogrešamo več podatkov o virih in literaturi, iz katerih so črpali avtorji prvih treh, prevedenih poglavij, pa tudi zadnjega, "domačega" dela knjige. Poleg izbrane bibliografije bi bralcu nedvomno pomagale tudi izčrpnije opombe prevajalca; tako bi npr. lahko razložil pomen kratic APO in RAF (str. 70), ali kaj so *parke* in kaj *mala* (str. 221). Po drugi strani pa je mogoče kakšna opomba tudi odveč, saj velika večina bralcev gotovo ve, da je Wallstreet bančni center v New Yorku (str. 94).

"Verstva, sekte in novodobna gibanja" ni objektivna, nepristranska analiza in kot taka ne izpolnjuje osnovnih znanstvenih kriterijev. Duhovno področje je intelektualnemu raziskovanju večinoma nedostopno, zato mora znanstvenik glede ultimativne resnice ostati nevtralen, saj preprosto nima orodja, da bi ločil pristno od nepravlega. Pričujoča knjiga pa teh problemov nima, saj ima "katoliška cerkev odgovornost, da vsebine drugih skupnosti presoja po svetopisemskih merilih", kot v uvodu pravi urednik.

Ravno zato knjiga žal na določenih mestih (predvsem v zadnjem, slovenskem delu) bolj kot analiza sodobnih verstev, raznih sekt, kultov in drugih religiozних ali psevdoreligiozних gibanj deluje kot priručnik za preventivo pred kvarnimi vplivi novodobne religijske in duhovne ponudbe s podrobnimi recepti za izganjanje hudiča in preganjanje čarovnic. Dvomim, da bo kot taka izpolnila sicer legitimna pričakovanja rimsko-

katoliške cerkve in učinkovito pomagala vse številnejšim izgubljenim ovčicam najti pot nazaj v čredo, ali pa vsaj le-to obvarovati pred požrešnimi novodobskimi zvermi. Brez dvoma pa je knjiga, predvsem zato, ker v našem prostoru predstavlja prvi takšen poskus, kljub očitnim slabostim izjemno koristen vpogled v intenzivno, včasih že kar kaotično dogajanje na današnjem religijskem področju.

Suzana Štular

Spremeniti svet?

Marsha Aileen Hewitt: Critical Theory of Religion. A Feminist Analysis; Fortress Press, Mineapolis: 1995, 230 strani

Avtoričin osnovni namen je sistematično prikazati koncepte kritične teorije frankfurtske šole, ki po njenem mnenju lahko prispevajo k "razvoju" feministične liberalne teologije. Dialog, ki ga avtorica ponuja feministični liberalni teologiji, naj bi predvsem prispeval k uvidu zamejitev, ki jih leta ne more preseči, v kolikor ostane znotraj teološkega načina mišljenja in lingvistike; le s tem korakom iz teološke tradicije pa lahko prispeva k spremembi sveta v "boljši, bolj human svet."

Avtorica poudari, da namen knjige ni odgovoriti na vprašanja o tem, kako naj poteka sama politična mobilizacija za spremembo sveta, ne da bi hkrati reproducirala oblike dominacije in zatiranja – kar smatra kot najbolj problematično pri spreminjanju sveta – ali o tem, ali in kako je mogoče "emancipatorni potencial znotraj krščan-

stva", ki ga avtorica predpostavi, osvoboditi iz stoletij trajajoče avtoritarne teološke tradicije in zatiralnih institucij. Ponujeno "partnerstvo" feministične liberalne teologije in kritične teorije družbe le nakazuje smernice, *kako* razmišljati o odgovorih na vprašanja, ki se zastavljajo. Prav tako se avtorica odreče poskusu sinteze nanizanih konceptov v novo "veliko teorijo" in izhaja iz Benjaminovega koncepta konstelacije: "ideje, podobe, koncepti ali fragmenti iz preteklosti, urejeni v obliki 'kritičnih konstelacij' ali 'dialektičnih podob', razkrijejo pomen, kjer preteklost sreča sedanost na načine, ki omogočijo eksplozijo uvida" (str. 4). Vzpostavitev kreativne tenzije med koncepti avtorjev frankfurtske šole (Horkheimer, Adorno, Marcuse, Benjamin) in avtoric feministične liberalne teologije (Schüssler Fiorenza, Daly, Ruether) naj bi nakazala možne poti k transformaciji feministične liberalne teologije v kritično teorijo religije.

S tem namenom kritično analizira koncepte avtorjev frankfurtske šole in v sklepnih delih poglavij naniza za feminizem – predvsem za feministično liberalno teologijo – pomembne vidike konceptov. V drugem delu analizira koncepte avtoric feministične liberalne teologije, pokaže na šibke točke in jih okrepi z elementi prej opisanih konceptov. Tako delo mestoma beremo kot kritiko konceptov avtorjev frankfurtske šole in mestoma kot dopolnilo, izpopolnitev konceptov feminističnih avtoric. Analiza konceptov je vsekakor vredna branja, če ne drugače, dobimo precej natančen in konstruktivno kritičen vpogled v omenjene koncepte.

Pri branju dela kot celote z vidika avtoričinega namena pa se postavlja vprašanje, ali je "boljši svet" res možno doseči znotraj okvirov krščanske religije? Ali ne pomeni "boljši svet" tudi vsebinsko drugačne religije? Kakšen je tedaj smisel ostajanja znotraj nje? In pravzaprav, katere religije? Čeprav avtorica sama zapiše, da ne ponuja odgovora na konkretna vprašanja o realizaciji, vseeno zapiše, da pot v drugačen, bolj human svet lahko vodi le preko globalnega prepriševanja in sprememb družbenih, ekonomskih in političnih struktur. Osnova slednjih pa v zahodnoevropski družbi leži predvsem v institucionalni

interpretaciji krščanskih vrednot. Ne moremo sicer zapisati, da so trenutne strukture družbe, politike in ekonomije neposredna posledica krščanstva, lahko pa zapišemo, da so krščanske vrednote (oz. njihova interpretacija v konkretni družbi in času) pripomogle k vzpostavitvi obstoječih razmerij gospodstva. Ker avtorica poudarja, da zgolj interpretacija sveta ni dovolj (vendar je izhajajoč iz teorije družbene konstrukcije realnosti na neki ravni možno reči, da že s tem, ko svet interpretiramo in/ali reinterpretiramo, ga hkrati spreminjamo), ampak je svet treba spremeniti (222) in na drugem mestu zapiše, da se je treba izogniti reformam, saj le-te vodijo le v utrditev *statusa quo*, se postavlja vprašanje, ali je tako korenito kritiko družbe sploh moč doseči iz pozicije znotraj nje same. Ali nam "pogled od znotraj" omogoča zavzeti dovolj kritične distance za celovito kritiko, ki bo ponudila preseganje obstoječih razmerij gospodstva? In če ne, kako je to isto moč doseči v vpetosti v religijo? Avtorica v prvem stavku zapiše, da "knjiga izhaja iz prepričanja, da religija s pomočjo kritične družbene teorije lahko še enkrat vznikne kot emancipatorna moč v zgodovini" (ix). Prav "upanje žrtev brutalnosti in zatiranja" je tisto, kar avtorica poudari kot osvoboditveni impulz krščanskega sporočila, ki lahko motivira participacijo v "aktivnem boju za spremembe sveta" (xii). Pa vendar je znotraj krščanstva prav to upanje kanalizirano v "prihodnji svet", v onstranstvo, s čimer je zagotovljena podredljivost obstoječim razmerjem gospodstva, ne pa poskus njihove spremembe. To isto upanje v boljši svet – ki ni "od tega sveta" (Sveto pismo nove zaveze, Jn 18,36), kot je Pilatu zatrdil Kristus – je eden od močnejših mehanizmov zagotavljanja reprodukcije obstoječih razmerij gospodstva. Le popoln zlom upanja v boljši svet, ki nekje že obstaja in si pot do njega lahko izborimo le z vdanostjo, pokornostjo in molitvijo, bi lahko omogočil vznik "zavezanosti realizaciji bolj humanega sveta znotraj zgodovine in družbe" (str. x), o kateri piše avtorica.

Ali je možno in kako doseči realizacijo "boljšega sveta", sta vprašanji, ki nujno zahtevata tudi prespraševanje tega, kaj "boljši svet" je in za koga je boljši. Na tem mestu se postavi tudi vprašanje razmerja med teorijo in prakso, ki ga

avtorica rešuje s pomočjo družbene teorije K. Marxa: gre za dialektično razmerje, katerega nujni del je tudi nenehno prisotna napetost. Prav zaradi kompleksnosti in vseprežetosti družbe z razmerji gospostva avtorica namesto konkretnih napotkov za partikularne spremembe družbe, ki se vedno zgodijo znotraj obstoječih struktur hierarhije in dominacije, zagovarja nenehno kritično refleksijo. Izhajajoč iz tega je feministična kritika nujno vedno negativna, nejasna in parcialna. Prav konkretizacija "utopičnega hrepenenja po absolutni pravičnosti" v političnih programih predstavlja nevarnost, da krmilo prevzame "instrumentalnost in identitetno mišljenje" (str. 224).

Če pustimo vsebinsko razpravo o "boljšem svetu" ob strani in v ospredje postavimo "konstruktivni dialog", ki ga avtorica predpostavi med avtorji frankfurtske šole in feministične liberalne teologije, lahko ugotovimo, da dialog ni konstruktiven le za feministično teologijo, temveč tudi za kritično teorijo družbe. In čeprav je tekst napisan z vidika transformacije feministične liberalne teologije v kritično teorijo religije, iz njega prav tako lahko razberemo šibke točke kritične teorije družbe, ki so (lahko) zlasti relevantne za feminizem.

Na tem mestu lahko storimo korak naprej po isti metodi in z istim ciljem, kot ju avtorica predlaga feministični liberalni teologiji: da bi se posamezne smeri, koncepti, ideje katerekoli družbene teorije zavedle svojih omejitev in jih presegle, je nujno nenehno vzpostavljati kritični dialog in prepriševati samoumevno; prav tisto, kar je samoumevno, je namreč najtrdneje vsidrano v obstoječo strukturo in skrito pred kritično refleksijo. S tem presežemo tudi vprašanja o tem, kaj in za koga "boljši svet" je ter kako ga doseči. Pomemben premik, ki ga s tem dosežemo, je premik od vprašanja, ali je mogoče doseči globalne družbene spremembe znotraj določene družbene pozicije (najsi bo to religija ali kaj drugega) ali ne. Če namreč izhajamo iz predpostavke, da – zaradi vpetosti v razmerja gospostva – znotraj neke konkretne družbene pozicije ni mogoče vzpostaviti potrebne kritične distance, jo lahko poskušamo vzpostaviti preko kritičnega dialoga, ki lahko omogoči uvid lastnih

meja in s tem njihovo preseganje. Pri tem se spotaknemo ob vprašanje znanosti *per se* in njene vloge pri reprodukciji razmerij gospostva. Hkrati se zastavlja tudi vprašanje funkcije znanosti v družbi nasploh: do racionalizma je bila glavni vir in producentka smisla katoliška cerkev. Z nastopom razsvetljenstva in oblikovanjem znanosti je glavni osmišljevalec postal razum in predvsem v sodobnem času prevladuje mnenje, da znanost lahko "odčara svet", kot je dejal Weber. Znanost je dobivala podobo "nepriustranske", "nevrednotne", "objektivne" osmišljevalke sveta. In morda je samoumevnost razuma kot objektivnega in vrednotno nevtralnega osmišljevalca sveta ena od ključnih samoumevnosti današnje (zahodnoevropske) družbe, ki jo je treba izpostaviti kritični refleksiji. Na predpostavki o nevtralnosti in vsemogočnosti razuma sloni tudi razumevanje znanosti kot polja, kjer se lahko odigra ključna bitka med mitologijami/ideologijami in "zdravim razumom", ki bo človeštvo popeljalo v "boljšo družbo". Lahko bi zapisali, da je funkcijo katoliške ideologije prevzela znanost: supra-človeškega boga je zamenjal čisti razum, biblijo glavne struje v posameznih vejah znanosti, cerkvena obredja kreiranja "božjih otrok" (krst, prvo obhajilo, birma itd.) obredja šolanja (končanje osnovne šole, matura, diploma, magisterij itd.) itd. Vendar je od-čaranju sledilo novo za-čaranje: novi osmišljevalci so na podlagi starih "trikov" svet ponovno začarali.

Kljub splošno bolj ali manj sprejeti dihotomiji med teorijo in prakso oz. "čisto" teorijo in političnimi akcijami ne moremo govoriti o vrednotno neobremenjeni (humanistični) znanosti; lahko pa pristopamo iz pozicije obrobij znanosti ali kot je dejal I. Saksida: avtsiderji "... bolje zaznavajo slaba, ideološko obremenjena mesta v disciplinah, v katere so prišli bolj zaradi radovednosti kot zaradi česa drugega." (Mateja Hrstar, Intervju, Razgledi, št. 9/1112, 29. april 1998, str. 8) Prav ta pristop lahko omogoči prepriševanje samoumevnosti znotraj družb(e) brez nevarnosti reprodukcije obstoječih razmerij gospostva, saj je edino vodilo radovednost in ne uresničitev nekega cilja, ki na neki stopnji nujno zahteva konkretizacijo.

Zdi se, da je ravno to tisti presežek knjige, ki je preveč ambiciozen, da bi si ga avtorica zastavila. Pravzaprav je s tega vidika bolj utopična misel, da je lahko v kritično teorijo religije transformirana feministična liberalna teologija tista "osvobodilna" sila človeštva (gre pravzaprav za vrsto "mesijskega" načina razmišljanja), kot pa sama misel o "boljši družbi". Pri slednjem je poleg nevarnosti reformističnega pristopa, na katero opozarja avtorica, potrebna tudi pozornost drugi nevarnosti: "diktaturi prihodnosti", ki je tako močno vsidrana v krščanska ter druga religiozna in drugače idealistična razmišljanja. Bolj kot ciljno orientirana razmišljanja (ne glede na to, ali gre za pozitivne ali negativne definicije), so ideološko manj obremenjena razmišljanja, ki jih vodi radovednost; drugače povedano: znotraj "nekoristne znanosti" (ibidem, str. 10) obstaja manj verjetnosti reproduciranja razmerij gospostva. Pravzaprav to pomeni, da je "boljši svet" moč doseči le tako, da se temu cilju vnaprej odpovemo. Z Nietzschejem: "Naredil bom velik preizkus: kdo prenese misel večnega vračanja? Tisti, ki ga muči stavek 'nobene rešitve ni', ta ne izumre." (Nietzsche, po I. Urbančič, 1988, Kritični obrat modernosti v: F. Nietzsche, Onstran dobrega in zlega: H genealogiji morale, Slovenska matica Ljubljana)

Recepta za uresničenje "boljšega sveta" torej ni moč napisati, saj je pojem sam v sebi kontradiktoren. Ostane le, da se prepustimo radovednosti – bodisi znotraj znanosti, religije ali pa kar tako. In radovednost naj bo tudi vodilo pri branju te knjige.

Mitja Čepič

Zgodovina fotografije – zgodovina mita

Warner Marien, Mary (1997), *Photography and Its Critics. A Cultural History 1839 – 1900*; Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-55043-2. Cena: 35€

Fotografija in njeni kritiki – Kulturna zgodovina 1839–1900 kljub svojemu naslovu ni zgodovina fotografije, ki bi razlagala njen tehnološki razvoj na eni in njene pojavne oblike, smeri oziroma konkretne izdelke na drugi strani. Mary Warner Marien so zanimale sledi, ki jih je fotografija zapustila v misli in družbi druge polovice 19. stoletja, zanimala jo je predvsem zgodovina diskurza o fotografiji. Avtorica sama pravi, da to ni zgodovina, pisana skozi posamezne fotografije, ampak zgodovina ideje fotografije – fotografije kot kompleksnega koncepta, ne pa kot neke prakse. Analizira zgodnje zgodovine fotografije, pisane v devetnajstem stoletju, razprave o odnosu med umetnostjo in fotografijo, znanostjo in fotografijo, pa tudi tekste, ki so obravnavali pedagoško uporabnost takrat svežega medija. Warnerjeva se je poglobila tako v dela velikih umov tistega časa (Baudelaire, P. H. Emerson), ki so se s svojimi razmišljanji odzvali na bliskovit razvoj fotografskih praks, kot tudi v nocije fotografije, ki so se kot "javno mnenje" pojavljale v takratni periodiki. V knjigi je torej obravnavan izjemno heterogen zbir razmišljanj o fotografiji, ki jim avtorica poskuša najti skupno točko. Ugotavlja, da je bila fotografija v devetnajstem stoletju metafora za modernost. Povedano z njenimi besedami: "Fotografija je bila mnogoznačen simbol prednosti, žrtvovanj in nasprotij modernizacije" (str. 47).

Delo ima pet poglavij, ki jih je mogoče brati tudi razdruženo, saj gre dejansko za pet samostojnih

spisov, ki obravnavajo pet aspektov, s katerih je bil v devetnajstem stoletju voden diskurz o fotografiji. Prvo poglavje raziskuje izvore diskurza o fotografiji, drugo razpravlja o fotografiji in moderni v misli devetnajstega stoletja, tretje o odnosu med fotografijo in umetnostjo ter fotografijo in družbo, četrto o razmerju med fotografijo, izobrazbo za množice in množično kulturo, peto pa govori o skušnjavah modernosti oziroma modernizacije.

V prvem poglavju Warnerjeva pokaže, da sta bili na začetku diskurza o fotografiji pomembni predvsem dve temi: prvič, pisanje zgodovine fotografije in, drugič, iskanje njenih izvorov, ob tem pa debata o razmerju med fotografskim posnetkom stvarnosti in stvarnostjo samo. Pokaže se, da so bile zgodovine fotografije in njenega izvora v devetnajstem stoletju izkrivljene vsaj iz dveh razlogov. Prvi je izhajal iz, kot pravi avtorica, praktičnega linearnega pojmovanja zgodovine kot sosledja dogodkov. Zgodovina fotografije je po tem pojmovanju sestavljena iz dogodkov – tehnoloških inovacij, ki so si sledili zaporedoma, krona teh dogodkov pa je bilo odkritje fotografije, ki se pripisuje Francozu Dagueru. Če parafraziramo zgodovinarje devetnajstega stoletja, je zgodovino fotografije mogoče zapisati takole: camera obscura plus fotokemija plus napredek je enako fotografija. Vendar, kot dokaže avtorica, taka formula ne more biti veljavna kot formula razvoja fotografije, saj ne camera obscura in ne fotokemični postopki vnaprej ne določajo nujno izuma fotoaparata. Zgodovina ni linearna na tak način. Začetek devetnajstega stoletja v cameri obscuri, ki je bila takrat že star izum, ni samo-umevno videl naprave, s pomočjo katere bi lahko ohranili sliko. Tudi Daguerre ni nikoli zapisal, da je fiksiranje slike camere obscurae njegov cilj. Kot ugotavlja Warnerjeva je postala camera obscura predhodnica fotografije šele potem, ko so bili fotografski postopki že poznani. Obstajala je pač potreba po enostavni zgodovini fotografije, zapisani v karseda razburljivi zgodbi. Drug vzrok izkrivljanja zgodovine fotografije je bil političen. Kazal se je v zmanjševanju pomena drugih dveh pionirjev fotografije, Francoza Josepha Niepceja in Britanca Henryja Fox Talbota. Kot pokaže avtorica so zgodovinarji fotografije v devetnajstem

stoletju prvega zanemarjali, ker je svoje znanje predal Dagueru. Lovorik tako ni bilo treba deliti med dva posameznika in mit o genialnem posamezniku, ki je izumil fotografijo, se je lahko rodil. In kar je bilo za takratne zgodovinarje morda najpomembnejše – ta posameznik je bil Francoz. Talbota so zamolčali prav zato. Zgodnji zgodovinarji fotografije, večinoma Francozi, zaradi takratne francoske anglofobije Britanca niso mogli okronati s soavtorstvom pri tako pomembnem izumu.

Poleg zgodovine fotografije se avtorica tu dotakne še vprašanja objektivnosti fotografije, pri katerem močno preseže časovni okvir knjige, ki naj bi obravnavala predvsem devetnajsto stoletje. Povzame tako zgodnja pojmovanja fotografije kot mehaničnega odtisa narave, kar naj bi bil dokaz za njeno objektivnost, pa vse do Baudrillardove nocije simulakra. Opozori tudi, da se je fokus diskurza o fotografiji premaknil. V njegovih začetkih o replikabilnosti, možnosti neomejenega števila kopij, kot tisti lastnosti fotografije, ki ima največje družbene implikacije, ni bila namenjena pozornost in teža, kot jo je dobila v dvajsetih letih tega stoletja z Walterjem Benjaminom in njegovim Umetniškim delom v času mehanske reprodukcije.

V naslednjih poglavjih avtorico bolj zanimajo razprave devetnajstega stoletja o posledicah, ki jih je pustila fotografija v takratni družbi. Najprej se loti teze, da je bila fotografija v tistem času metafora za modernost. Še več – pokaže, da je bila zgodba o nastanku fotografije pravi modernistični mit, ovit v tančico magije in skrivnostnosti, ki je ustezal predstavam devetnajstega stoletja o genialnosti in ustvarjalnosti – o skrivnostni sili napredka.

Toda kljub temu, da je fotografija hitro postala simbol napredka tega obdobja, ji v njenih začetkih kritiki niso priznavali statusa umetnosti. Vzrokov za to je več. Warnerjeva ugotavlja, da se je v drugi polovici devetnajstega stoletja zelo malo kritikov usmerilo zgolj v obravnavo fotografskih praks, medtem ko je število fotografov naraščalo zelo hitro. Posledica je bila, da fotografska kritika dolgo ni razvila avtonomnega kategorialnega aparata in se je naslanjala na kriterije kritikov drugih umetnosti, predvsem slikarske. Kritiki so v

devetnajstem stoletju fotografiji očitali, da so njeni proizvodi zgolj mehanske kopije narave, da so fotografije preveč realistične, preveč natančne. Po njihovem mnenju je kvalitetno fotografijo mogoče narediti brez posredovanja umetniškega genija, zato fotografija ne more biti umetnost. Fotografiji so se na drugi strani hoteli uveljaviti kot umetniki, kar je pripeljalo do poskusov izpolnjevanja pogojev, ki jih je postavljala na slikarski utemeljena fotografska kritika, to pa je zahtevalo žrtvovanje nekaterih bistvenih lastnosti oziroma prednosti fotografije. Fotografinja Julie Margaret Cameron je v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja razstavila večje število fotografij z različnimi motivi, ki so vedno bile rahlo neizostrene. Takšno oddaljevanje od siceršnjega verizma fotografij so umetnostni kritiki toplo pozdravili, medtem ko so njeni fotografski kolegi neostrino pripisovali tehnični nepodkovanosti Cameronove. Kljub priznanju, ki so ga doživela dela Cameronove, se je fotografije še vedno držala oznaka nižje umetnosti – stališče, ki ga velikokrat srečamo še danes.

Warnerjeva opozori še na eno posledico pojmovanja fotografije kot mehanskega odtisa narave, razširjenega v devetnajstem stoletju. Fotografski posnetek je služil kot močno orodje za definiranje in fiksiranje normalnosti – podobe normalnega človeškega bitja – kar se je najbolj izrazilo z njegovo uporabo v antropometriji.

Avtorica pokaže, da je bilo mnenje, da bo fotografija znižala splošni nivo okusa in tako še povečala razkol med množično in visoko kulturo, sredi devetnajstega stoletja močno razširjeno. Hkrati ugotavlja, da so bile razprave o umetnosti in fotografiji surogat za večje družbene teme, kot so demokratizacija, družbena mobilnost in posledice industrializacije. In če so nekateri kritiki fotografijo ostro zavračali tako v umetniškem smislu kot v smislu tehnologije, ki bo prinesla izboljšanje družbe, so drugi v fotografiji videli demokratično umetnost, ki lahko dvigne kulturni nivo množic, s tem da jim z reprodukcijami približa dela visoke umetnosti, ki so bila v prejšnjem stoletju "v živo" dostopna le bogatejšim slojem.

Fotografija je tako našla svoje mesto v kampanjah za opismenjevanje množic, ki so se v

Veliki Britaniji vlekli skozi vse devetnajsto stoletje. Avtorica zapiše, da je bila pismenost videna kot sredstvo družbene kontrole in da je veljala kot osnovni vzrok socialne mobilnosti navzgor. To stališče Warnerjeva ostro zavrne. Fotografija je bila videna kot sredstvo vizualnega opismenjevanja, ki naj bi z reprodukcijami umetniških del demokratizirala umetnost in jo približala množicam. Še eden od dokazov o demokratičnem potencialu fotografije je nastanek tako imenovane običajne fotografije, ko si je vsak za relativno majhno vsoto denarja lahko dal izdelati svoj portret ali družinsko fotografijo, ki je služila kot nekakšno ogledalo s spominom. Hkrati je s pojavom množično razširjenih in cenenih portretov znanih in slavnih oseb devetnajstega stoletja fotografija pomembno vplivala na oblikovanje sodobnih množičnih medijev.

V analizi zgodovinskih virov, ki je vodila do nastanka Fotografije in njenih kritikov, avtorica uporabi dva metodološka pristopa. V prvih štirih poglavjih skuša analizirati čim večje število virov oziroma pisanja avtorjev različnih miljejev – od razmišljanj praktikov do komentarjev mislecev devetnajstega stoletja, kakršen je Baudelaire – in tako zajeti obsežni del spektra takratnega razmišljanja o fotografiji in družbi ter pokazati na njegovo širino. Nasproti temu se v petem poglavju osredotoči na del fotografa in teoretika fotografije Petra Henryja Emersona. Poglavje je posebej zanimivo, ker ga lahko razumemo kot ilustracijo avtoričinih izvajanj iz prejšnjih poglavij. Warnerjeva pokaže, da se prav skozi Emersonova dela kaže ambivalenten status fotografije v devetnajstem stoletju, kot ga je prikazala v prejšnjih poglavjih skozi zelo široko analizo virov. Emerson je bil namreč tudi znanstvenik in povezava med umetniško fotografijo in znanostjo se je izkristalizirala v njegovem pojmovanju naturalistične fotografije, ki je zavračala metafizično in zahtevala objektivnost, temelječo na pozitivni znanosti. Svoj pogled je, kot ugotavlja avtorica, hitro spremenil in začel naturalistično fotografijo zavračati. Že konec devetnajstega stoletja je namreč prinesel razočaranje nad pozitivno znanostjo, ki ni mogla intelektualno jasno razjasniti sveta in prinesla izboljšanja človekovega življenja.

Avtorica v svoji knjigi utemelji začetno tezo o fotografiji kot mnogoznačnem simbolu modernizacije. To ji uspe z analizo izjemno širokega spektra avtorjev, kar je ena največjih kvalitiet knjige. Kljub temu delo ni preobremenjeno z dokazi za izhodiščno tezo, saj njeni širini in širini analize navkljub ostane obvodljivo. Že v prvem poglavju se jasno pokaže, da namen Warnerjeve ni bil pisati zgodovino fotografije skozi ključne dogodke, ampak da gre za večplastno delo, ki poleg zgodovine diskurza o fotografiji prinaša tudi razmišljanja o zgodovini pisju samem, nekakšno zgodovinsko avtorefleksijo. Razen drugih obravnavanih aspektov je Fotografija in njeni kritiki tudi zgodovina zgodovin, ki nazorno demonstrira, kako je zgodovina vpeta v svoj družben kontekst, kako zgodovinske okoliščine, želja po senzacijah in nacionalistični občutki lahko izkrivijo zgodbo nekega izuma. Hkrati je to resnično zgodovina kritike fotografije, saj se zgodovine fotografije same dotakne samo takrat, ko je to za razpravo res nujno potrebno, na primer ko razpravlja o zgodovinah fotografije v devetnajstem stoletju. Avtorica se časovnih mej obdobja, ki ga obravnava (od izuma fotografije do 1900), drži kar precej strogo, kljub temu, da jih ponekod (pri obravnavi razmerja med resničnostjo in fotografijo) močno preskoči. Taki skoki so bralcu v pomoč, saj mu dajo ključ za primerjavo kritike fotografije iz devetnajstega stoletja s sodobnimi kritikami in miselnimi tokovi. Morda največja kvaliteta Fotografije in njenih kritikov je, da nazorno prikaže, kakšen intelektualni vihar lahko sledi tehnološkemu dosežku ter kakšno produkcijo utopij lahko sproži. Skozi delo je mogoče razbrati avtoričino implicitno kritiko tehnološkega determinizma oziroma slepega prepričanja, da lahko nek izum spremeni svet in družbo na bolje. Avtorica v zaključku knjige zapiše, da so nekatere sodobne tehnologije sprožile podoben intelektualni plaz, kot ga je sprožila fotografija, kar je spet mogoče brati kot implicitno opozorilo: internet še ne bo prinesel krasnega novega sveta. Velika kvaliteta knjige je tudi njena grafična oprema, oziroma veliko število fotografij, kar je za akademsko delo sicer nenavadno, a v tem primeru povsem razumljivo. Objavljene fotografije so dejansko

ilustracija obravnavanih konceptov, kar vsebino knjige še trdneje poveže z obravnavano tematiko.

Morda nekoliko preseneča dejstvo, da Warnerjeva ni namenila niti vrstice razmerju med fotografijo in filmom, sploh zato, ker je veliko govorila o razmerju med fotografijo in drugimi umetnostmi. Razen tega je fotografija s filmom tesno povezana in tudi izum filmske kamere (1895) še ravno sodi v obdobje, ki ga knjiga obravnava. Druga slabost knjige je bolj povezana z našim kulturnim okoljem. Warnerjeva je namreč analizirala dela francoskih, angleških in ameriških kritikov fotografije iz devetnajstega stoletja, zato njenih zaključkov gotovo ni mogoče brez zadržkov uporabiti za naše razmere. Kljub temu pa je Fotografija in njeni kritiki gotovo vredna branja.

Dorijan Keržan

Od hominidov do antropologov

Adam Kuper, *The Chosen Primate. Human Nature and Cultural Diversity*, Harvard University Press, 1994, 269 str.

Richard Dawkins je v začetku svoje znamenite knjige *Sebični gen* zapisal, da se tako imenovane humanistične znanosti vedejo, kot da Darwin in njegova teorija evolucije sploh nikdar ne bi obstajala. Če odmislimo Wilsonovo sociobiološko šolo oziroma "veliko sintezo", ki pa sodi bolj v družboslovje oziroma, če smo natančnejši, želi družboslovje umestiti v naravoslovje, to bržkone še danes drži. Zato je vsako delo, ki poskuša teorijo evolucije umestiti tudi v humanistične oziroma družboslovne vede, še kako dobrodošlo.

Adam Kuper je eden najbolj uglednih britanskih antropologov, čigar knjige, zlasti tiste, ki se ukvarjajo z zgodovino antropološke znanosti, so danes med najpomembnejšimi učbeniki mladih antropologov. Njegova zadnja knjiga, *Izbrani prvak*, s podnaslovom *Človeška narava in kulturna raznolikost*, je logično nadaljevanje znanih knjig *Anthropology and Anthropologists* in *The Invention of Primitive Society*, kjer je Izbranega prvaka pravzaprav že napovedal.

Danes so praktično vsi znanstveniki, naravoslovni in družboslovni, darvinisti, saj je Darwinova teorija evolucije in v njenem okviru zlasti izvor človeka danes le še težko ovrgljiva, čeprav še prav neverjetno nerazumljena. Toda vprašanje, ki Kuperja najbolj zanima, ni sama evolucija, temveč ali nam teorija evolucije lahko pojasni človeško naravo in človeške načine življenja v zadnjih 150.000 letih oziroma, ali lahko teorija evolucije odgovori na povsem preprosto, a tako neodgovorljivo vprašanje, kot je: kaj pravzaprav delamo tukaj? Poglejmo torej, kaj o tem misli Kuper.

Odgovori na tovrstna vprašanja se delijo v dve vrsti in jih zlahka pripišemo bodisi (zelo pogojno rečeno) naravoslovcem bodisi družboslovcem. Del prvih na podlagi sorodnosti človeka s prvaki, zlasti s šimpanzi in bonobi, malo manj pa še z gorilami in orangutani, meni, da je človek zgolj še en prvak, gola opica, kot pravi Desmond Morris, ali tretji šimpanz, kot je zapisal Jared Diamond, radikalnejši sociobiologi pa sploh iščejo odgovore zgolj še v genetiki. Druga, pogojno rečeno družboslovna stran, ki je, kot se zdi, danes malce iz mode, pa poudarja, da človekov izvor iz veje prvkov ni determiniral posebne smeri človekove evolucije. Pri tem mnenju ni povsem jasno, za kakšno "posebno smer evolucije" naj bi tu šlo. Če je tu mišljena, pogojno rečeno, fizična oziroma telesna evolucija, potem je seveda težko govoriti o posebni smeri evolucije, razen če seveda ne upoštevamo, da je pravzaprav vsaka vrsta rezultat posebne smeri evolucije, torej tudi človek (druga inačica, da je človek edino od narave izbrano bitje, čigar evolucija bo potekala po neki posebni poti, kajpada ni resna). Bolj verjetno pa je, da Kuper tu govori o kulturni evoluciji (kar je sicer neprimeren a precej pogost in uveljavljen izraz) in o zabavnem in eminentno tавтоloškem stališču nekaterih družboslovcev, da je kultura povsem človeški dosežek in da je torej že kar perverzno zanikati pomen kulture v človeški zgodovini. In prav tu leži kleč nerazumevanja med naravoslovnimi in družboslovnimi stališči, saj se mešata na eni strani evolucija, ki je s stališča posameznika praktično statičen in kontingenten proces, in človeška zgodovina, ki je kumulativna in usmerjena. Čeprav Kuper opozarja prav na takšne zablode pri komunikaciji med naravoslovnimi in družboslovnimi vedami, pa prav na tem mestu tudi sam začčenja polzeti prav v isto brezno nerazumevanja.

Malo bolj radikalno gledano imamo torej na eni strani po Kuperju biološka stališča, ki poudarjajo univerzalno človeško naravo, ki se prenaša z geni in jo človek deli z ostalimi prvaki (pa ne le njimi), človeška kultura pa je le bolj sofisticirana inačica kulture šimpanzov. Druga stran pa poudarja človeško prilagodljivost in velike razlike v navadah in institucijah med človeškimi

družbami. Seveda pa je raznolikost človeških družb hudo dvomljiva zadeva, predvsem zato, ker o njej lahko govorimo le v zelo kratkem času znane človeške zgodovine, kaj pa se je dogajalo pred milijoni let, ko so po afriški savani (ali tudi drugod?) hodili prvi hominidi, pa ne vedo danes ne biologi ne družboslovci. Gre skratka za klasično vprašanje *natura versus nurtura* oziroma v konkretnem primeru, ali so kulturne variable človeške vrste genetsko kodirane ali pa zgolj priučene. Kuper na tej točki na pomoč pokliče imunologa Petra Medawarja, ki je, potem ko se je izkazalo, da kulturne evolucije ni mogoče interpretirati v Darwinovih terminih, predlagal, naj se vrnemo k Lamarcku, ki je vendarle imel prav, a ne o evoluciji pač pa o razvoju človeške kulture. Kajpada pa pri dilemi narava ali kultura ni mogoče mimo Darwinove povratne zanke, torej da je, poenostavljeno po Kuperju, razvoj možganov vplival na razvoj jezika in izdelovanje orodja, to pa je spet vplivalo na razvoj možganov.

Kuperjevo opisovanje polemike med biologijo na eni in družboslovno-humanističnimi znanostmi na drugi strani, je precej zmedeno, nesistematično in polno spodrsrljajev. Zdi se, da nekako še sam ne verjame preveč v argumente družboslovcev in humanistov, da pa si tega nekako ne upa priznati, zaradi česar je prvi del Izbranega prvaka sicer zanimivo, a zavajajoče branje, saj bralcu ne ponuja možnosti, da bi sam poskušal izluščiti racionalno jedro obeh stališč oziroma, drugače rečeno, Kuper se strinja z obema stranema, kar pač ni posebej dobro stališče. Še posebej, ker se je pri nizanju bioloških argumentov omejil le na radikalnejše avtorje, ki jim ni zoperstavil stališč njihovih bolj umirjenih kolegov, denima Stephena Jaya Goulda.

Potem ko se nekako le pretolče skozi polemično goščavo človekove biologije na eni in kulturne realnosti na drugi strani, se Kuper v nadaljevanju knjige obrne v mirnejše vode in se posveti zlasti nekakšni zgodovini preučevanja človeka in njegove kulture. Pripoveduje zgodbo o raziskovanju človeške evolucije in človeškega vedenja, o proučevanju opic in poskusih primerjalnih analiz vedenja in družbene organiziranosti prvakov in ljudi, zlasti lovsko-nabiralniških družb.

Celo poglavje tako posveti stoletju iskanja človekovih prednikov in zgodovini tega iskanja, o čemer pa je na voljo kar nekaj odličnih knjig, ki jih navaja tudi sam Kuper (zlasti Readerjevo knjigo *the Missing Link* in Lewinove *Bones of Contestion*), in ki bi jih bralec raje bral v originalu in ne skozi Kuperjevo, sicer korektno, interpretacijo.

Branje pa postane zanimivejše, ko spregovori o lovsko-nabiralniških družbah, ki jih je tudi sam proučeval. Poudarja, da so te družbe v nasprotju s pričakovanji v težkih razmerah zelo uspešne in da je lov pravzaprav paradoksalna aktivnost, ki je nevarna in ne zagotavlja uspeha. Zato je treba resno pretehtati tezo Adrienne Zihlman, da je bilo prvo orodje neke vrste vreča za otroka, ki je ženski sprostila roke, da je lahko nabirala sadeže, medtem ko je orožje sekundarna iznajdba, kar je bržkone v skladu z ugotovitvami, da so bili človekovi predniki bolj mrhovinarji kot lovci. Od vreče oziroma priprave za prenašanje otroka do primarnosti družinske enote mati – otrok pa ni več daleč, še posebej, če drži, da med sesalci prevladuje vzorec, ki zahteva, da pripadniki enega spola iste generacije zapustijo skupino. Običajno so to samci, s čimer naj bi se preprečevala notranja ploditev (ti argumenti niso najbolj prepričljivi in so bili v tej reviji že kritizirani). Bolj zanimiva pa je teza, da je za uspešno reprodukcijo izjemno pomembna prehrana, kar še posebej velja za samice, ki s tem, da ostanejo v poznanem okolju, lažje najdejo hrano, zaradi poznavanja življenjskega okolja pa se tudi lažje izogibajo plenilcem, ki bi jih pri selitvah lahko zelo ogrožali.

Kuper tudi opozarja, da ne moremo neposredno primerjati družbenih sestavov pri človeku podobnih opicah in človeku. Pri slednjem namreč velja, da edini med prvaki vse življenje ohranja vezi med krvnimi sorodniki, čeprav je takšna teza malce vprašljiva, saj je Jane Goodall v svojem opazovanju šimpanzov v Gombeju lepo opazila pogosto sorodstveno solidarnost, zlasti med materami in njihovimi otroki, pa tudi med otroki samimi (denimo sinovi in hčera stare Flo), kar priča, da je zgornjo tezo treba revidirati vsaj tako, da je človekova posebnost ohranjanje vezi tudi po patrilineiji in ne le po matrilineiji. Pa tudi takšna teza je lahko ob nekaterih etnografskih opisih

kaj hitro v nevarnosti, da jo ovržemo. Stabilen starševski par, ki je predpostavka ohranjanja vezi po obeh starševskih črtah, je sicer v človeških družbah res prevladujoča, ni pa univerzalna. Hkrati pa se pri tovrstnih primerjavah pojavlja tudi vprašanje, do kod so sploh možne – z iskanjem skupnih značilnosti vedenja in družbenih sestavov različnih vrst se kaj hitro lahko najdemo v položaju, ko bomo našli nekatere skupne značilnosti, ki pa se bodo skupaj z iskanjem prvega prednika znašle v Dawkinsovi prvotni župci.

Morda najpombnejši in brez dvoma najboljši del Kuperjeve knjige je poglavje, kjer se loti tradicije rasizma v znanosti, tako v biologiji kot v antropologiji. Čeprav so z rasizmom v znanosti obračunali že drugi, denimo Gould in Diamond med biologi, v antropologiji pa v zadnjem času Hiatt, pa je Kuperjev prispevek k spodbijanju evgenike in podobnih rasističnih teorij, nezamisljiv in predvsem vedno aktualen in nujen. Ne glede na obstoječa dela na to temo je vsako novo vedno dobrodošlo, saj se zdi, da bo le s stalnim pisanjem o teh problemih znanost lahko obračunala z ideološkimi predsodki.

V nadaljevanju se v okviru zapisa o prvotni obliki družine ponovno posveti teoriji incesta (o tem je na kratko pisal že v *Invention of Primitive Society*), pri čemer se, kar je zanimivo, tokrat nagiba na stran Westermarckove teorije in njenih izpeljav na podlagi analizi kibucev in kitajske prakse poroke sim-pua (tudi o tem je bilo nekaj že zapisanega na straneh te revije). Ob sicer že znanih dejstvih, ki jih ob tem navaja, pa se vendarle zdi, da se je pri obravnavi jedrne družine vendarle preveč oprl na kambriško zgodovinsko šolo, pri čemer je nevarno, da ugotovitve kambriških zgodovinarjev ne upošteva s kritično distanco, ampak jih jemlje kot nesporna dejstva. Čeprav gre za vprašljivo stališče, pa velja poudariti, da je s tem verjetno želel opozoriti na včasih pretirano nagnjenost antropologov k skrajnim primerom, ki so komajda primerni za dokazovanje splošnih pravil.

Knjiga Izbrani prvak je iz strani v stran vedno bolj zgodovinski pregled antropologije in njenih povezav z drugimi znanostmi, zato je zanimivo in privlačno branje, ki pa mora biti pospremljeno

z dobršno mero predhodnega znanja. Bralec mora biti zelo pazljiv, da loči, kdaj Kuper navaja mnenja drugih in kdaj sam ocenjuje, in da opazi Kuperjeve spodrseljaje (med drugim se mu je tudi zapisalo, da so ljudje potomci drevesnih opic, kar seveda drži, a poudariti bi moral, da pri tem ne gre za današnje opice, temveč za skupne prednike). Po drugi strani pa Kuperjevo opisovanje antropološke zgodovine na dan privleče vrsto pozabljenih a zelo zanimivih teorij, nad katerimi se lahko bralec zabava, hkrati pa tudi razume epistemološko logiko razvoja antropologije.

Ivan Cifrić

NAPREDAK I OPSTANAK MODERNO MIŠLJENJE U POSTMODERNOM KONTEKSTU;

Knjižna zbirka *Razvoj i okoliš, Hrvatsko sociološko društvo, 1994, 276 strani*

Zaradi nekritičnega odnosa do modernizacije in posledic znanstveno-tehničnega napredka grozi naravi uničenje, človeku pa izguba *človeškosti*. Danes se vprašanje napredka že spreminja v vprašanje obstoja; sodobna družba je tako postavljena pred izbiro: ali bo iznašla "novo obliko" napredka v kontekstu obstanka, sožitja z okoljem, ali pa bo nadaljevala propad, socialno tehnično dominacijo okolja v senci mitov o napredku. V pričujočem delu proučuje avtor prav aspekte te izbire.

Knjiga je nastala kot zaključek triletnega raziskovalnega projekta *Socialno ekološki aspekti razvoja*, ki je potekal pod vodstvom dr. Ivana Cifrića, profesorja Sociologije okolja, sociologije religije ter so-

ciologije vzgoje in izobraževanja na Filozofski fakulteti v Zagrebu, financiralo pa ga je Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Hrvaške.

Cifrić izhaja iz teze, da je za proučevanje posledic ekološke krize potreben holističen pristop, da je poleg zunanjih dejavnikov ekološke krize (ozonska luknja, kisel dež, deforestacija ...) potrebno sistematično proučiti tudi notranje (družbene vrednote, norme ...), saj šele spremembe v načinu razmišljanja prinesejo trajne spremembe zunanjih dejavnikov ekološke krize. Namen projekta je bil raziskati odnose in pričakovanja sodobne hrvaške družbe do (iskanja) potencialnih rešitev ekološke krize, do možnih prihodnosti.

Delo je razdeljeno na tri dele. V prvem, *Ekološka protislovja moderne družbe*, nam avtor nazorno prikaže in nas sooči z dvojnostjo pojma "napredek" in njegovimi posledicami. Napredek pravzaprav predstavlja stalno ponujene možnosti, ki jih je mogoče realizirati z določeno stopnjo tveganja. Medtem ko predindustrijska družba proizvaja možnosti (in sprti z njimi tudi tveganja), industrijska družba proizvaja tveganja, da bi ustvarila možnosti. Nastanek t.i. *družbe tveganja* "je torej posledica pojmovanja in uresničevanja določenega tipa razvoja, označuje pa novo stanje razvitih ter možno perspektivo nerazvitih družb"(31). Vendar kaže, da so sodobne razvite družbe že dosegle tisto stopnjo razvoja, kjer postaja povečanje tveganja kontraproduktivno. Ekološka kriza, trdi avtor, tako ni nič drugega kot kriza moderne empirije, sodobne družbene realnosti oziroma industrijske družbe. Globalizacija moderne družbe pa je poleg globalne ekološke krize prinesla tudi nove oblike socialnih razlik; problematiko razvoja tako najbolj otežuje neproporcionalnost med razvitimi in nerazvitimi deli, predvsem z vidika dohodka (z 82% svetovnega dohodka razpolaga 20% najbogatejših držav), tehnološkega razvoja, urbanizacije in demografskih disproporcionalnosti (čez 30 let naj bi 80% svetovnega prebivalstva živel v deželah v razvoju). Ustvarja se razviti

center politične, kulturne in ekonomske moči, nasproti kateremu je nerazvita periferija vse bolj nemočna. Industrijski družbi se v obliki splošne krize vrača bumerang njene ekološke neodgovornosti, hkrati s tem pa se pojavljajo tudi odločne kritike sistema. Tu ne gre za novo ideologijo, gre za novo percepcijo okolja, življenjskih pogojev in najpomembnejših problemov prihodnosti, ki temelji na holističnem pogledu na svet in mehanizmih njegovega delovanja.

V drugem delu knjige z naslovom *Sociološko raziskovanje pred ekološkim izzivom*, so zelo pregledno podani rezultati raziskave, katere namen je bil prikazati vsebino latentne strukture percepcije odnosov triade *narava-tehnika-človek, razvoja, napredka in prihodnosti* ter njihove medsebojne odnose kot kompleksne orientacije. S tem je avtor želel dokazati obstoj dveh nasprotujočih si konceptov, odnosov do sveta, antropocentrizma in naturalizma, ki bodisi podpirata ali zavračata *razvojin napredek* sodobne družbe.

Raziskava je bila izvedena z metodo ankete na reprezentativnem vzorcu 547 študentov na univerzah v Zagrebu in Reki. Cifrić rezultate analizira na dveh ravneh; prvo tvorijo značilnosti porazdelitve – frekvenca in vsebine posameznih problemov, drugo raven pa sestavljajo latentne strukture oziroma orientacije.

Dobljeni rezultati pokažejo, da "mladi percipirajo razvoj tako, kot ga vidijo, torej a) kot posamezne dimenzije (vsebine problemov) in b) kot sočasno prisotnost različnih konceptov sprejemanja in zavračanja razvoja"(118). Sodeč po rezultatih raziskave se razvoj percipira kot stanje protislovnosti, kjer na eni strani stoji družba s svojimi težnjami po boljšem, predvsem pa hitrejšem materialnem razvoju, na drugi strani pa njegovo vrednotenje z bolj naturalističnimi kriteriji. Kljub očitni bipolarnosti pa Cifrić dokaže sočasen obstoj treh socialnoekoloških orientacij, tj. naturalizma, antropocentrizma in tehnokratizma (slednji je posledica neizogibne vloge tehnike pri nastajanju eko-

loških orientacij), ki obstajajo kot latentne strukture zavesti o odnosih med naravo in človekom.

V sklepnem poglavju drugega dela knjige se Cifrić osredotoči na različna pojmovanja in vizije prihodnosti, ki jih posameznik oblikuje glede na svojo socialno-ekološko orientacijo. Dobljeni rezultati kažejo, da se tudi *prihodnost* percipira večdimenzionalno, avtor pa dokaže obstoj dveh osnovnih vizij: ena kot nadaljevanje sedanjih radikalnih sprememb in ekspanzij (z vsemi tveganji, ki jih to prinaša), in druga, njej nasprotna, kot konzerviranje sedanjosti. Vendar avtor opozarja, da se zelo velik odstotek anketirancev do *prihodnosti* ni opredelil ter da je povprečna sprejemljivost trditev zelo nizka.

Prav pri pojmovanju *prihodnosti* pa se pojavijo največje spremembe v primerjavi s podobno raziskavo, ki jo je avtor izvajal leta 1988. Kljub povečanemu zavedanju ekološke in demografske problematike ter kritičnemu odnosu do modernizacije in napredka, so mladi na Hrvaškem do prihodnosti bolj zaupljivi in je ne vidijo kot nujno katastrofično.

Tretji del knjige, *Moderna empirija v postmodernem mišljenju*, je kontekstualna interpretacija rezultatov raziskave in sodobne družbenoekološke problematike. "Spremembe realnosti razvitih družb – vključno z ekološko zavestjo – so vplivale na sprejemanje 'postmaterialističnih' usmeritev, ki pa so za svojo osnovo kljub vsemu zadržale materialistično orientacijo srednjih slojev Zahoda, ki je na Hrvaškem še vedno daleč od željene stopnje realizacije" (233). Cifrić ugotavlja, da so govornice o *postmoderni družbi* prenašane, je pa neizpodbiten obstoj postmodernega mišljenja in njegov konflikt z moderno empirijo. Bolj kot za radikalno prekinitev obstoječih praks gre tu za evolutivne spremembe znotraj moderne družbe in njene tehnologije. Rezultati so pokazali "sodobno zavest" hrvaških študentov, ki se nahajajo v precepu med idejama *napredka* in *obstanka* – posmodernistično mišljenje v katerem dobiva vse več podpore mišljenje

o pluralizmu kultur, globalizaciji in omejevanju napredka s stališča varstva okolja. Vendar kritiki antropocentrizma moderne družbe niso pesimisti družbenega napredka, tudi ne zavračajo *pravice do antropocentrizma*, le pogojujejo ga z zahtevami in dolžnostmi naturalizma.

Napredak i opstanak je izredno berljiv, celovit in mestoma alarmanten prikaz sodobne problematike razvoja z "ekološkega vidika", ki predvsem v drugem delu knjige preide v pomemben in zanimiv prikaz miselne strukture in pričakovanj določene generacije, soočene s specifičnimi socialnimi pogoji svoje družbe, kot so posledice vojne in (poskus) tranzicije.

Avtor zelo podrobno in pregledno poda rezultate raziskave, ki jih med drugim spremlja več kot 50 tabel, diagramov in korelacijskih shem, poleg izčrpnih interpretacij pa je delo bogato tudi z metodološko razlago. Ob pronicljivi analizi ponuja *Napredak i opstanak* kar 14 strani dolg seznam sorodne literature, tako da je velika škoda, da je delo izšlo v nakladi le 400 izvodov.

Ilija Tomanić